

SFÂNTUL AMBROZIE AL MILANULUI
SCRIERI (I)

COLECȚIA
"PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI"

APARE
DIN INIȚIATIVA PATRIARHULUI
IUSTIN
ȘI SE CONTINUĂ SUB ÎNDRUMAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE
TEOCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

PĂRINȚI ȘI SCRITORI BISERICEȘTI

52

SFÂNTUL AMBROZIE
AL MILANULUI
SCRIERI
PARTEA ÎNTÂI

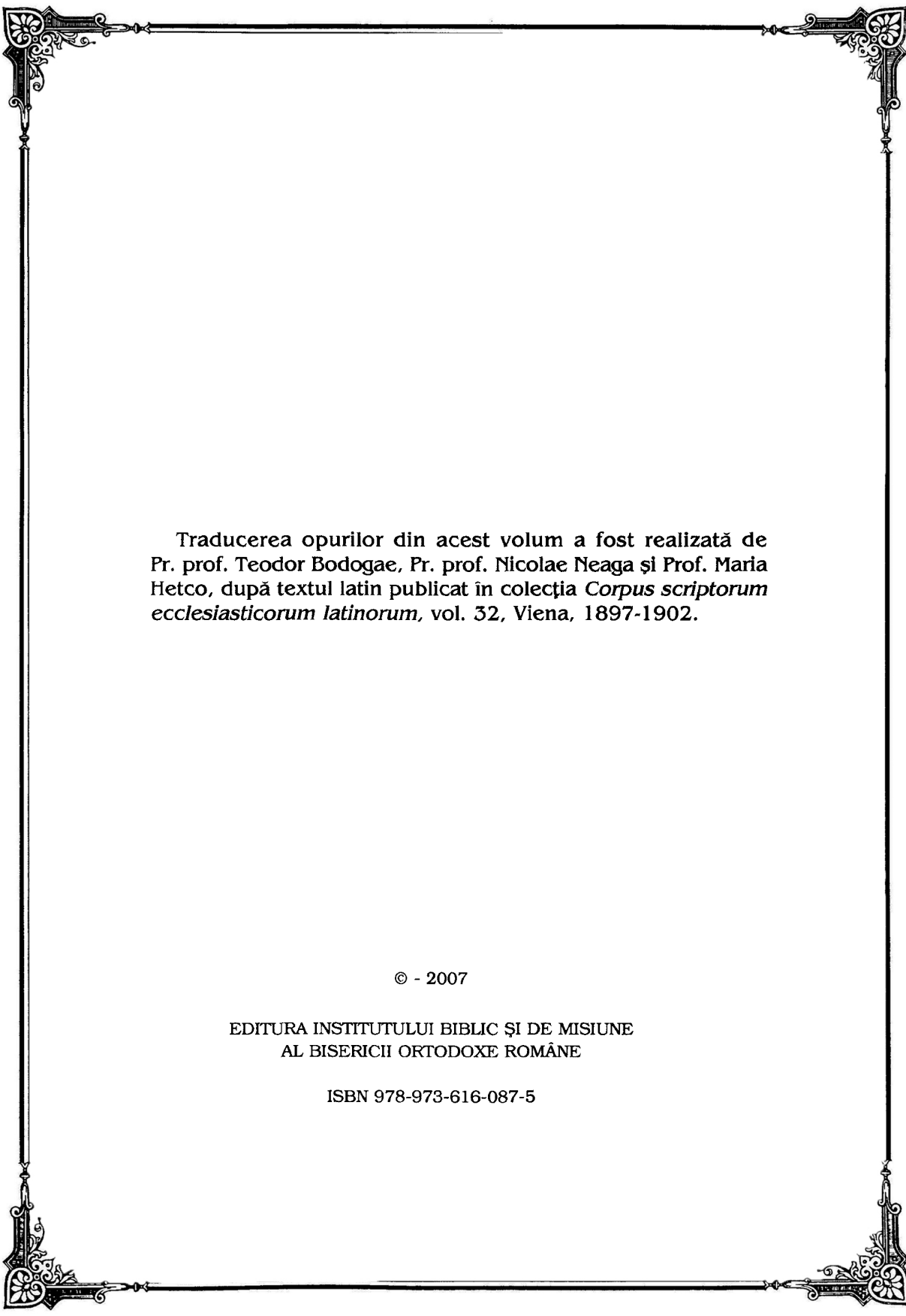
TÂLCUIRI LA SFÂNTA SCRIPTURĂ

CARTE TIPĂRITĂ CU BINECUVÂNTAREA
PREA FERICITULUI PĂRINTE

TE OCTIST
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
BUCUREȘTI - 2007

Traducerea opurilor din acest volum a fost realizată de
Pr. prof. Teodor Bodegă, Pr. prof. Nicolae Neaga și Prof. Maria
Hetco, după textul latin publicat în colecția *Corpus scriptorum
ecclesiasticorum latinorum*, vol. 32, Viena, 1897-1902.

© - 2007

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

ISBN 978-973-616-087-5

PRECUVÂNTARE

În „Prefața” care deschidea volumul al 53-lea din colecția Părinți și scriitori bisericești, volum tipărit în anul 1994 și cuprinzător a o parte din însemnata operă scrisă a Sfântului Ambrozie al Milanului (339-397), vrednicul de pomenire Preot Profesor Teodor Bodogae (1911-1994) amintea de versiunea românească a scrierilor exegetice ale acestui Sfânt Ierarh și Părinte al Bisericii, versiune aflată atunci încă în așteptarea publicării. A îngăduit Preabunul Dumnezeu să apară întâi partea care conținea lucrarea Despre Sfintele Taine, Scrisorile și Imnurile ambroziene, iar tâlcuirile la Sfânta Scriptură a Vechiului Legământ să vadă lumina tiparului acum, după mai bine de un deceniu.

Această îmbelșugată tâlcuire la Scriptura Sfântă a Vechiului Testament a fost orânduită după chipuri și nume pilduitoare aparținând Legii Vechi, care însă îndreptau tainic toată luarea aminte spre apropiata împlinire a voii și făgăduinței Dumnezeiești - venirea în lume și slujirea izbăvitoare ale Domnului nostru Iisus Hristos, Fiul și Cuvântul lui Dumnezeu întrupat din Preasfânta Născătoare de Dumnezeu și Pururea Fecioară Maria.

Toate, așadar, prefigurau taina și evenimentul de nepătruns ale negrăitei pogorări între marginile zidirii a Ziditorului, a Celui care „este cu adevărat Hristosul, Mântuitorul lumii” (Ioan 4, 42).

Comentariile acestea ale Sfântului Ambrozie al Milanului, care ne înlesnesc fericita întâlnire cu ascunse tâlcuri morale și duhovnicești ale de-Dumnezeu-insuflatelor Scripturi, se adaugă acum tezaurului de texte patristice exegetice traduse până în prezent în limba română. O adevărată bibliotecă de scrieri sfinte, care dovedesc pe de o parte cu câtă atenție, prețuire și evlavie a fost privită și adâncită cunoașterea, nerătăcită, a Sfintelor Scripturi în Biserica dreptmăritoare, și, pe de altă parte, că nu poate cineva tâlcui Cuvântul lui Dumnezeu, fără să ajungă la cumplita înșelare de sine, dacă nu va

căuta cu smerenie ca luminători și călăuzitori pe Sfinții Părinți ai Bisericii celei una, sfântă, sobornicească și apostolică.

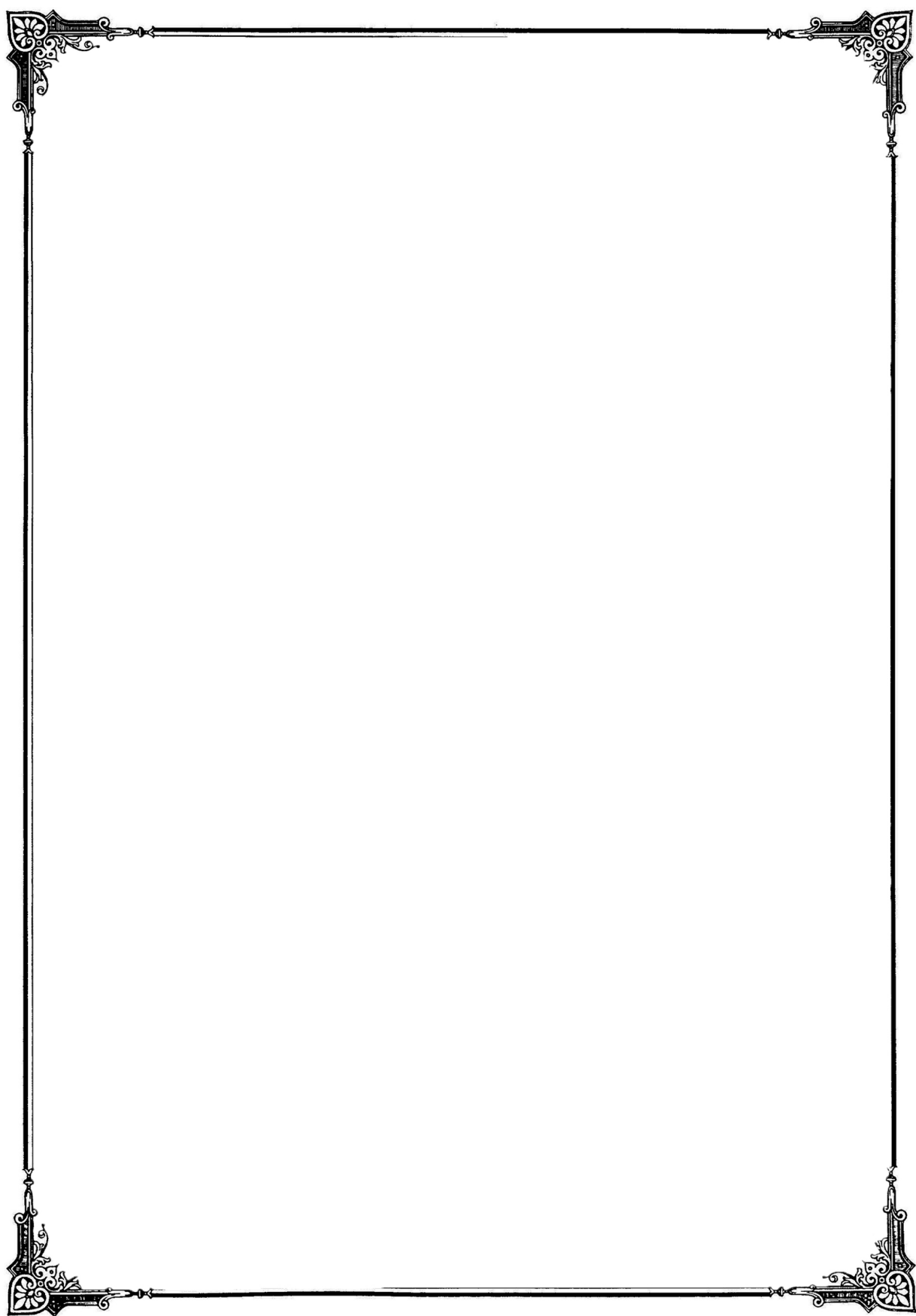
Așadar, între neprețuitele traduceri patristice românești - de dreaptă, ziditoare și mântuitoare interpretare a Sfintei Scripturi - vom număra de-acum, pe lângă cele ale Sfinților Vasile cel Mare, Grigorie de Nyssa, Ioan Gură de Aur, Chiril al Alexandriei, și pe cele ale Sfântului Ambrozie al Milanului. Toate ne învață de fapt cum să-L căutăm pe Dumnezeu și să ne apropiem de El „cu inimă smerită”, neîncetat atrăgându-ne luarea aminte că „înțelepciunea nu pătrunde în sufletul viclean și nu sălășluiește în trupul supus păcatului” (Înțel. Sol. 1, 1, 4). Iată marele adevăr de care se pătrund toți aceia care, năzuind să cunoască Scripturile și puterea lui Dumnezeu (Mat. 22, 29), se încred nu în păruta iscusință omenească, ci se încredințează călăuzirii sigure a de-Dumnezeu-purtătorilor Părinți ai Bisericii.

Pentru toate acestea, cu bucurie aleasă binecuvântăm tipărirea acestui nou volum din colecția Părinți și scriitori bisericești, încredințat fiind că prin fiecare asemenea carte bisericească învățăm mai temeinic chipul de a fi și noi „părtași la suferința pentru Evanghelie, potrivit puterii lui Dumnezeu, Care ne-a mântuit și ne-a chemat cu chemare sfântă, nu după faptele noastre, ci potrivit planului Său și harului dat nouă întru Hristos Iisus...” (II Tîm. 1, 8-9).

*La sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic
și Tămăduitor Pantelimon, 2007*

ARHIEPISCOP AL BUCUREȘTILOR,
MITROPOLIT AL MUNTENIEI ȘI DOBROGEI,
LOCȚIITOR AL CEZAREEI CAPADOCIEI
ȘI
PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

decât rafinat, adresându-se cu mult simţ umanitar; oricum, nu lasă a apărea în persoana lui nimic fals sau vanitos".

În orice caz, după cum se exprima un teolog francez, "de dragostea fierbinte cu care şi-a slujit patria romană Ambrozie a ştiut să lege o înaltă conştiinţă a drepturilor Bisericii, făcându-le chiar să prevaleze, dar fără ostentaţie, întrucât era convins că aceste drepturi reprezentau sprijinul cel mai sigur al societăţii. Prin exemplul său, el a fost iniţiatorul marelui rol pe care avea să-l joace ea în lumea zguduită şi reînnoită şi la care, fără s-o fi prevăzut, a contribuit el însuşi, pregătind-o".

Dintre scriitorii latini, Sfântul Ambrozie este cel dintâi care nu s-a născut din părinţi păgâni, ci s-a născut din părinţi creştini, făcându-şi educaţia şi crescând într-o atmosferă creştină, dar în acelaşi timp el a fost şi cea dintâi odraslă ieşită dintr-o veche şi înaltă aristocraţie romană. De fapt, în scrierea sa *Despre feciorie* (3, 7), Ambrozie ne informează că una dintre rudele sale, cu numele Soteris, a murit ca martiră în persecuţia lui Diocleţian, motiv pentru care autorul vede în ea pe "intemeietoarea familiei noastre" (*auctor generis*). Ştim, pe de altă parte, că sora lui, Marcellina, a îmbrăţişat de tânără viaţa monahală, primind vâlul fecioriei de la papa Liberiu însuşi. Dar şi faptul că nici ceilalţi doi fraţi, Satirus şi Ambrozie, nu s-au căsătorit va fi avut o semnificaţie oarecare. Oricum, faţă de amănuntele care adeseori par de-a dreptul legendare în forma în care sunt redată de diaconul Paulin, biograful sfântului, mediul familial atât de religios în care a crescut Sfântul Ambrozie explică şi el modul în care a decurs viaţa sa de mai târziu.

Viaţa Sfântului Ambrozie

Anul naşterii autorului nostru nu e într-un totu sigur, el variind între 333 şi 340, după felul în care se interpretează pasajul respectiv din epistola nr. 59, cap. 4, în care Ambrozie spune că avea 54 de ani când i-a fost dat să treacă prin "strămtorile dureroase ale unei grele frământări aduse de războiul şi tulburările aproape barbare". Unii istorici sunt de părere că aici episcopul face aluzie la tulburările provocate de uzurpatorul Maxim în anii 387-388, pe când alţii cred că aluzia respectivă s-ar potrivi mai bine luptelor interne din anul 394, când un alt uzurpator, cu numele Eugeniu, a ameninţat liniştea publică printr-un lung război de uzură. Dintre cei care s-au ocupat în mod special de precizarea datei naşterii Sfântului Ambrozie notăm

indeosebi pe B. Rauschen, care s-a oprit la data de 333, pe care o acceptă şi alţii (O. Bardenhewer, E Cayré etc.). În schimb Ioan Gh. Coman adoptă data de 339, probabil după studiul monografic al patrologului luteran Hans von Campenhausen. În acelaşi timp patrologul grec Sp. Balanos acceptă data de 335, pe când cunoscutul patrolog francez Pierre de Labriolles, care ne-a şi dat una dintre cele mai temeinice monografii în materie, propune cronologia 330–340.

Tatăl episcopului purta şi el numele de Ambrozie şi deţinea cea mai înaltă funcţie în administraţia vremii, aceea de "praefectus praetoris Galliarum", cu sediul în oraşul Treviri (actualul Trier), cu o jurisdicţie vastă peste Britania, Galia şi Iberia. Din păcate, cei trei copii, Marcellina, Satirus şi Ambrozie, şi-au pierdut curând părintele, rămânând orfani, aşa încât mama lor a fost nevoită să se mute la Roma. Nu ştim prea multe amănunte din tinereţea lui Ambrozie. În orice caz, dintre toate oraşele prin care i-a fost dat să trăiască, Roma a fost cea dintâi care-i putea oferi posibilităţi mai sigure pentru o şcolarizare cât mai îngrijită. Din scrierile pe care ni le-a lăsat se poate uşor deduce că în afară de limba greacă, pe care a învăţat-o bine (dovadă multele citate din operele scriitorilor creştini şi păgâni), el posedea destule cunoştinţe mai ales din domeniile literaturii şi dreptului, pe baza cărora colegul tatălui său, S.P. Probus, care conducea prefectura Italiei, i-a făcut rost de un post destul de important, de "consularis" sau guvernator al provinciilor Aemilia şi Liguria. Desigur, funcţia sa îi cerea să locuiască în Milan. În această demnitate va fi petrecut el între anii 368–373.

Se ştie că şi în veacul al IV-lea cei care doreau să devină creştini trebuiau să urmeze uneori ani întregi un fel de curs de pregătire în aşa numita instituţie a "catehumenatului". În aceşti ani, catehumenii trebuiau să dovedească preocupări şi calităţi morale, precum şi buna cunoaştere a învăţăturilor creştine. Mulţi cercetători afirmă că şi Ambrozie va fi dat astfel de dovezi încă de pe când era "consularis". De pe atunci va fi extras în şapte cărţi cunoscuta scriere a lui Iosif Flaviu "Despre războiul iudaic", care ni s-a păstrat fragmentar. Tot aşa va fi fost cazul cu unele comentarii la Cărţile Regilor şi comparaţii între Legea lui Moise şi cea a romanilor.

Nu avem informaţii despre anul morţii mamei sale. Probabil că va fi dus şi ea viaţă ascetică alături de Marcellina. Despre Satirus se ştie că a petrecut un timp ca avocat în nordul Africii, dar, începând din anul 375, după ce Ambrozie va fi promovat episcop, va reveni

și el la Milan, administrând vreme de câteva luni gospodăria episcopului, după care a murit subit. În orice caz, atmosfera religioasă din familia lor nu va fi uitată nici de episcop, dar poate că nici de cetățenii orașului, față de care Ambrozie a știut să se poarte cu o grijă deosebită; de aceea, și mai târziu, când vor urma luptele cu arienii și cu partida care mai admira încă obiceiurile păgâne, populația orașului Milan îl va sprijini tot timpul cu un entuziasm rar. Deocamdată se dusesse vestea despre talentul lui de mare orator.

Spre sfârșitul anului 374 a încetat din viață, după aproape 20 de ani de activitate, episcopul Milanului, Auxențiu, care fusese înainte episcop al Durostorului din Dobrogea noastră, unde luptase mult în timpul controverselor zise "ilirice", când, începând din anul 343 și până în anul 360, prin încăpățânarea cu care susțineau semi-arianismul, el și aderenții lui făcuseră din regiunile sud-dunărene patria celor mai pătimase lupte între diferitele partide. Originar el era din Capadocia și se pare că mare parte din "biriințele" lui pe tărâmul acestor lupte le-a câștigat cu ajutorul cântărilor antifonice sau alternative, aduse de el din Orient. Se știe că arienii foloseau de mult astfel de arme. Câștigându-și o faimă mare în Balcani (ca unul care l-a lăudat mult pe Ulfila, apostolul goților), Auxențiu s-a folosit de tot felul de uneltiri, la care se adăuga și sprijinul autorităților din vremea fanaticului împărat Constanțiu și, ca "să dea lovitura și în Apus", a reușit să scoată din scaun și să exileze în Răsărit pe fostul episcop al Milanului, Dionisie, care respectase hotărârile Sinodului de la Niceea privitoare la deoființimea Fiului cu Tatăl. La adăpostul decretelor date de dregătorii arieni, Auxențiu se declara ortodox, dar de o ortodoxie străină de Niceea, de care nu voia să pomenească nici-cum. Nici măcar sinodul din anul 364 din Milan, avându-l pe Sfântul Ilarie, proaspăt întors din exilul lui oriental, n-a putut să-l scoată din scaun, el reușind să-și mascheze "cu nevinovăție" duplicitatea. Destul mocniseră până acum nemulțumirile și setea de adevăr, când iată-l acum pe însuși reprezentantul ordinii publice, pe Ambrozie, intrând în Biserică, în timp ce reprezentanții ambelor partide, ortodocși și arieni, nu reușeau să ajungă la înțelegere privitor la cel ales în scaunul episcopal al cetății. Partidele erau cam la fel de puternice. În timp ce guvernatorul le cerea să discute lucrurile în ordine (ne spune biograful său – în cap. 6 – și, după el, o serie întreagă de istorici, Socrate, Sozomen, Theodoret și alții), s-a auzit deodată un

glas de copil, care a exclamat: "Ambrozie să fie episcop!". Era firesc ca cel proclamat să fie surprins de acest lucru, dar faima lui a ajuns repede până la Sfântul Vasile, în Cezareea Capadociei, care-l și felicită că s-a învrednicit de o alegere care semăna cu aceea a proorocilor. În repetate rânduri Sf. Ambrozie ne asigură că a încercat să fugă de episcopat, pretextând că e numai catehumen și că nu are în acest scop nici aprobarea împăratului de a ieși din serviciul public. Dar în câteva zile împăratul l-a dezlegat; și n-au trecut decât opt zile când, după ce a primit botezul de la un preot ortodox, la 7 decembrie 374, a fost hirotonit episcop, după cum afirmă el însuși în epistola 63, cap. 65. Primele acțiuni ale noului episcop sunt revelatorii: încă de la începutul anului 375 a primit felicitarea Sfântului Vasile; în același timp el anunță poporul că în curând vor sosi din Orient și moaștele fostului episcop ortodox Dionisie, iar paralel – probabil imitând gestul măreț al Sfântului Vasile – le face cunoscut credincioșilor săi că renunță la întreaga lui avere în folosul săracilor. Și, așa cum ne asigură Fericitul Augustin, toți, mari și mici, fără deosebire, erau primiți de episcop, care îi mângâia și plângea împreună cu ei, mai ales cu cei păcătoși (*Vita*, 39). De aici înainte, revine același Fer. Augustin, "în fiecare duminică îl auzeau propovăduind cuvântul adevărului". "Și-am început să-l iubesc, continuă același părinte, nu ca pe un învățător al adevărului, ci ca pe un om binevoitor față de mine. Și-l ascultam cu atenție când vorbea în fața poporului... ca să cercetez dacă vorbirea lui era pe măsura faimei (cunoscut, cum era, în toată lumea), și eram cucerit de cuvintele lui... desfătat de dulceața cuvântării... simțind că mă apropiam de mântuire, puțin câte puțin, fără să știu" (*Confessiones*, V, 13). Am citat aceste mărturii revelatorii pentru întreg felul de a vorbi, de a scrie și de a acționa al Sfântului Ambrozie. Ierarhul impresiona în toate, atât prin evlavie și modestie, cât și prin libertatea, curajul și statornicia cu care lucra; un "imperator care era născut spre a conduce și mânat de conștiința datoriei de a lupta pentru dreptate și adevăr", zice O. Bardenhewer. Nu-i de mirare că a fost cel dintâi dintre păstorii Bisericii pe care l-au chemat împărații să-i sprijine atunci când au simțit că li se clatină tronurile. Împăratul Grațian îi era devotat ca un copil. Pe împăratul Valentinian II, care era asaltat de partida senatorilor păgâni, Ambrozie l-a încurajat, îndemnându-l să fie tare, deși știa că în spatele senatorilor (iar când au dezlănțuit arienii lupta în 386, și în spatele

partidei ariene) se ascundea bătrâna împărăteasă Iustina. Tot Ambrozie a fost cel care, sfidând oboseala şi frica de a da ochi cu uzurpatorul Maxim, a străbătut de două ori drumul lung peste munţi până la Treviri, la ucigaşul lui Graţian, şi altădată (în 392) în Galia, reuşind să-i oprească pe uzurpatori în intenţiile lor. Însuşi marele Teodosie a putut fi înduplecat de rugile şi protestele Sfântului Ambrozie atât în anul 388, cât mai ales în anul 390, în cazul gravului masacru din Tesalonic, pentru care, la îndemnul ierarhului, împăratul însuşi a făcut penitenţă publică. Dar ca să prezentăm în amănunt întreg filmul vieţii şi acţiunilor devenite legendare, prin care a luptat împotriva arienilor, a senatorilor păgâni, sau prin care a întărit treptat viaţa morală a Bisericii şi a credincioşilor ei, nu intră în preocuparea noastră. Vom sublinia totuşi la locul lor măcar unele etape mai importante din şirul acestor fapte.

Despre scrierile Sfântului Ambrozie

"Trecerea de la tribuna măririlor lumeşti şi de la zgomotele vieţii furtunoase a palatelor la cântarea de psalmi nu s-a făcut dintr-odată", mărturiseşte Sf. Ambrozie într-una dintre scrierile sale (*De paenit.* II, 8, 72). Chiar însuşirea terminologiei creştine şi alcătuirea predicilor sale răsunătoare n-a mers totdeauna uşor. "A trebuit mai întâi să mă documentez eu însumi, pentru ca să ştiu să vă învăţ şi pe voi (zice el la începutul scrierii sale *Despre îndatoririle slujitorilor*, I, 1, 4); or, pentru aşa ceva nu totdeauna am avut timp destul pentru a mă pune la punct". "Cu mine s-a petrecut un caz paradoxal, zice el într-alt loc, când am fost pus episcop de entuziasmul poporului, dar fără să fi avut destulă cultură". În două dintre epistolele sale (nr. 47 şi 48) el mărturiseşte că uneori diferitele "cărţi" sau "broşuri" au fost dictate, alteori copiate şi trimise spre corectare sau verificare episcopului Sabin din Piacenta, care i le înapoia îndreptate. Temeiul principal al predicilor şi scrierilor sale este în primul rând cunoaşterea profundă a Sfintei Scripturi. E de-a dreptul uimitor numărul şi varietatea citărilor biblice pe care le face. Şi pare tot atât de uimitor faptul că într-o viaţă atât de plină de obligaţii administrative, pastorale şi cu caracter obşteşti, ierarhul acesta şi-a mai găsit timp liber pentru a scrie atâtea cărţi, chiar dacă multe dintre ele sunt în primul rând prelucrări sau comentarii. Totuşi scrierile lui Filon din Alexandria, ale lui

Clement Alexandrinul, Origen, Ipolit, Vasile cel Mare, Atanasie, Didim cel Orb, precum şi multe dintre scrierile profane greco-romane (unele cunoscute autorului direct, altele prin intermediul teologilor greci pe care-i comentează) constituie un câmp neaşteptat de vast al unui ierarh de limbă latină, care are între altele şi acest merit: de a le încetăţeni pentru prima oară în Apus, dar, mai mult decât atât, de a pune bazele unei culturi teologice prezentate într-un limbaj simplu, practic, totuşi entuziast, cu deschidere largă, umanistă. "Nu prin discuţii teoretice a vrut Dumnezeu să mântuiască poporul Său", sublinia Sfântul Ambrozie într-o altă scriere (*De fide* I, 5, 42) esenţa predicilor sale.

"Nu în afară de tine, ci în tine să cauţi piatra cea preţioasă pentru care iconomul cel credincios era hotărât să-şi vândă tot ce are. Piatra ta este purtarea ta şi sufletul tău. Pe această piatră este zidită casa vieţii tale", susţine el în cartea *Despre întruparea Domnului* (IV, 32). Bănuim, aşadar, de ce a îndrăgît Sfântul Ambrozie interpretarea morală sau chiar pe cea alegorică: pentru a-i zidi moral pe credincioşii săi.

S-a discutat dacă şi în ce măsură va fi cunoscut dintre scriitorii latini pe Tertulian, pe Ciprian. Chiar din Ipolit nu va fi folosit prea mult. Potrivit orientării latinului mai mult spre practic decât spre teoretic, primele scrieri ale Sfântului Ambrozie sunt predicile, sfaturile, îndrumările. Cea dintâi scriere, cuprinzând două cărţi, a fost aceea dedicată morţii fratelui său, Satirus, o entuziastă preamărire a virtuţilor acestui suflet nevinovat, mort prematur. Se evocă religiozitatea şi iubirea frăţească din casa lor.

Tratatul *Despre feciorie* dedicat surorii sale Marcellina (377) prezintă cele trei stări, ca trei etape şi trei feluri de a practica ceea ce mai târziu se va numi "monasticismul" (lupta cu desfrânarea): căsătoria, văduvia şi viaţa în feciorie. Se ştie că Ambrozie n-a fost un extremist în susţinerea ascezei aspre. O scriere specială este cea *Despre feciorie*, compusă la abia trei ani după ce fusese ales episcop. Interesant că, deşi nu era încă organizată pe deplin viaţa ascetică, veneau spre Milan ca să primească vâlul fecioriei multe tinere din Italia şi chiar din Africa. În general, Sf. Ambrozie are cuvinte de caldă preţuire pentru viaţa de căsătorie bazată pe credinţă şi pentru indisolubilitatea legământului matrimonial. În schimb, faţă de căsătoria a doua e mult mai sever, socotind-o a fi deja un semn de slăbire a moralităţii. Totuşi nu interzice nici căsătoria a doua: "n-o inter-

zicem, dar nici n-o recomandăm" (zice el în scrierea *Despre văduve* XI, 68). Cuvinte de admirație are ierarhul pentru feciorie, al cărei model suprem este Maica Domnului.

Tot la capitolul *scrieri morale și ascetice* trebuie amintită *Despre îndatoririle slujitorilor (De officiis ministrorum)*, o transpunere în creștinată a celei mai cunoscute opere stoice, cu același titlu (*De officiis*), a lui Cicero, în care, imitând titlul și destinatarii (la Cicero adresantul era studentul Marcu aflat la studii în Atena, la Ambrozie adresanții sunt clerici, fii sufletești ai episcopului), expune, pe rând, datoriile slujitorilor bisericești față de slujba sfântă a preoției. Ca și la Cicero, planul lucrării e legat de punerea în lumină a celor patru virtuți cardinale: înțelepciunea, temperanța, tăria sau curajul și dreptatea. Cum era și firesc, această scriere prezintă – ca și cele mai multe din operele sale – indicii că a fost compusă sub formă de predică, așa cum se spune de pildă în cartea I, 25: "Astăzi, când s-a citit din Evanghelia după Luca 1, 23, Duhul Sfânt ne-a rânduit să poposim alegând acest pasaj spre a ne întări în îndatoririle față de slujba noastră de preoți". Impresionează în mod deosebit tonul deschis, sincer, ca o spovedanie. În lucrarea sa "Permanența stoicismului de la Zenon până la Malraux" (Gemloux, 1973), M. Spanneut dovedește că prin această scriere în care îi citează pe Platon, Porfiriu și Macrobiu, Sf. Ambrozie ne încredințează (cum au confirmat-o în ultimii 40 de ani cercetările unor autori ca J. Courcelle, Hadot, Theiler, Solignac și alții) că n-a fost străin nici de scrierile neoplatonicului Plotin, chiar dacă acesta n-a fost citat direct, ci prin intermediul altora.

Dar lucrările care l-au făcut mai cunoscut pe marele ierarh milanez sunt în primul rând *scrierile exegetice* sau *tâlcuirile la Sfânta Scriptură*. Ele sunt puternic influențate de interpretarea morală și alegorică, dar tonul cald și deschis al omiliilor sub care ne sunt prezentate vădește același entuziasm sincer cu care ierarhul căuta să-i convingă și să-i pregătească pe credincioșii săi pentru mântuire. Multe din aceste omilii sunt prelucrate după teologi greci (Clement Alexandrinul, Origen, Vasile cel Mare etc.). Ambrozie a știut să prezinte lucrurile atât de deschis și de liber, încât multe pasaje nu și-au pierdut prospețimea nici astăzi.

Dintre scrierile pe care le prezentăm în acest volum, numai *De bono mortis* (pe care unii o socotesc cea mai originală dintre toate operele lui Ambrozie) nu intră în categoria scrierilor exegetice, cele-

lalte toate pot fi încadrate astfel, majoritatea inspirate de cărțile Vechiului Testament. Ordinea în care prezentăm aceste scrieri este dictată de cronologia lor: *Hexaameronul*, *Despre rai*, *Despre Cain și Abel*, *Despre Noe și corabia lui*, *Despre Iacob și despre viața cea fericită*, *Despre patriarhul Iosif*, *Despre binecuvântările Patriarhilor*, *Despre David*, *Despre Nabot Izreeliteanul* și *Despre binefacerile morții*. Cititorul poate găsi în studiile introductive ale fiecăreia dintre cărțile pe care le punem înaintea indicații bibliografice și note explicative, pe care n-am socotit că e cazul să le prezentăm și aici. N-am putut să cuprindem în acest volum destule dintre scrierile compuse în legătură cu Avraam, cu Isaac (și *Despre suflet*), cu comentariile la Psalmi.

Aici n-am tradus niciuna dintre scrierile sale *dogmatice*. Cele mai extinse dintre ele sunt adresate împăratului Grațian (*De fide*, *De Spiritu Sancto* și *De Incarnatione*), prin care îl întărește în dreapta credință pe acest împărat, aflat mereu sub influența ierarhului.

De mare importanță sunt și alte două scrieri, *De mysteriis* și *De sacramentis*, chiar dacă autenticitatea lor a fost mult dezbătută. Ele stau în strânsă legătură cu dezvoltarea instituției catehumenatului din veacul IV, așa cum ne-au arătat și *Catehezele mistagogice* ale Sfântului Chiril al Ierusalimului, cu care se aseamănă.

Cele două cărți *Despre penitență* îndreptate împotriva noviașilor fac dovada că Sfântul Ambrozio a luat parte din plin la controversele teologice ale timpului, precedându-i pe Fericitul Augustin și Ieronim.

Dintre *cuvântări* am amintit deja panegiricul (în două cărți) dedicat fratelui său Satirus. Acesta fusese un timp înalt demnitar public în Italia și Africa, dar revenind în 377 (sau 378) în Milano "spre a împărtăși mai de aproape destinul fratelui său", din păcate, fiind rănit într-un naufragiu, a murit după câteva luni. Predica e un monument de gingașă iubire frățească.

O altă cuvântare poartă titlul *Cuvânt la moartea împăratului Valentinian II* (cel mort subit la doar 20 de ani, fără să fi avut mângâierea de a fi putut primi botezul creștin de la binefăcătorul său). Ambrozio subliniază cu căldură dorul după primirea Tainei, care – spune autorul – ține locul botezului însuși. Lucrarea sperăm să apară în volumul următor, împreună cu clasicul panegiric rostit de ierarh la 40 de zile după moartea celui de al treilea împărat îndru-

mat de el, Teodosie cel Mare (17 ian. 395). În ea subliniază dintre calităţile celui răposat mai ales evlavia şi blândeţea.

O ultimă cuvântare e cea îndreptată în anul 386 împotriva falsului episcop "Auxenţiu", în legătură cu pretenţiile arienilor de a răpi ortodocşilor una dintre bisericile Milanului. Poate în nicio altă scriere nu dovedeşte Ambrozie atâta curaj şi tenacitate în a apăra interesele Bisericii Ortodoxe. Poporul îl seconda cu devotament.

În legătură cu cele 91 de epistole rămase de la Ambrozie amitim observaţiile unui patrolog francez că "dacă nu sunt operă de artă, sunt măcar documente privind încreştinarea popoarelor în veacul al IV-lea". Am amintit şi până aici unele pasaje din aceste epistole, despre care însuşi autorul lor declară că le-a adunat şi le-a dat publicităţii chiar în unele din scrierile sale (*Ep. 48, 7*).

Evocăm şi noi câteva dintre luptele mai importante ale ierarhului în folosul Bisericii.

Din activitatea pastorală şi despre politica bisericească a Sfântului Ambrozie

Se ştie că în anul 378 goţii invadează Peninsula Balcanică, ameninţând chiar Italia. Ca să vină în ajutorul populaţiilor creştine din Balcani, Ambrozie nu s-a dat înapoi de a topi chiar şi potirele şi alte obiecte din metal spre a-i răscumpăra pe refugiaţi. Desigur că arienii l-au acuzat pentru această faptă, dar el a răspuns că-i mai de preţ mântuirea unor suflete şi împlinirea voii lui Dumnezeu decât valoarea unor metale reci (*De off. II, 15, 18; Sozomen, Ist. bis., I, 7, 26*).

Felul în care a ştiut "prezida" sinodul din Aquileea în completarea celor hotărâte de Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381) a fost una dintre acţiunile de mare prestigiu ale ierarhului milanez.

Curând după aceea izbucni controversa iscată de unii senatori romani, care încă nu trecuseră la creştinism şi care reacţionară, conduşi de vestitul senator Simachus, dar fiind sprijiniţi şi de partida puternică a arienilor, în fruntea cărora stătea însăşi împărăteasa Iustina. Împăratul Valentinian I (364–375) lăsase neştirbite privilegiile templului păgân din Roma, în care trona mai departe neatinsă statuia zeiţei Victoria, simbolul "cetăţii eterne romane". Noul împărat, Graţian (375–383), dădu un decret prin care sistă veniturile preoţilor păgâni şi ale vestalelor, precum şi alocaţiile pentru între-

ținerea templului. În numele aristocrației rămase păgâne Simachus înaintă un memoriu patetic, cerând revocarea edictului. Lumea era convinsă că păgânii vor câștiga. Între timp, în anul 383, împăratul Grațian, soțul Iustinei, a fost asasinat de uzurpatorul Maxim. Noul împărat care fusese proclamat, Valentinian II, abia împlinise 12 ani. Atunci intervine Sfântul Ambrozie. În epistola 17, pe care el a înaintat-o împăratului, citim: "Păgânii se plâng că pierd veniturile, dar n-a trecut multă vreme de când ei nu-și făceau scrupule pentru sângele martirilor creștini. Vor privilegiu cei care uită că nu de mult împăratul Iulian a interzis creștinilor chiar și frecventarea școlilor statului. Azi oricine și-ar putea da seama cine stă în spatele celui care l-a ucis pe împăratul Grațian. Biserica creștină n-are alte averi decât credința credincioșilor ei, cu toate că ar avea nevoie pentru hrănirea săracilor și îngrijirea bolnavilor. Să ne spună adversarii noștri: câți săraci și exilați au ajutat și eliberat? De acum lumea e dornică după mai mult umanism în societate".

În anul 385-386 împărăteasa Iustina a pornit lupta de intimidare împotriva lui Ambrozie, căruia i-a cerut să cedeze pentru arieni biserica Porcia de la marginea Milanului. În acest scop ea a folosit tot felul de mijloace, inclusiv forța armată, aducând soldați fanatici din Tracia. Formal partida ariană prezenta și un episcop, pe Mercurinus, got din naștere, căruia aderenții i-au dat supranumele "Auxențiu", după numele fostului episcop arian decedat în anul 374. Oamenii din anturajul împărătesei produc și un "decret" care îl amenința chiar cu moartea pe episcop dacă nu va aproba "pacificarea Bisericii", prin acordarea unui locaș de cult, așa cum se ceruse. Se făcea aluzie și la prevederile Codului lui Teodosie, XVI, 1, 4. Știindu-se iubit de popor și știind că peste câteva zile se apropie Săptămâna Mare dinaintea de Paști (a. 386), Sf. Ambrozie lasă cuvânt de ordine ca mulțimea credincioșilor ortodocși să umple atât catedrala, cât și celelalte biserici ale orașului, inclusiv biserica Porcia. Cu o răvnă rar întâlnită, dar cu un calm și mai semnificativ, în predici entuziaste, intercalate printre cântări antifonice sau alternative de psalmi, ierarhul a petrecut cu poporul său zile și nopți de-a rândul, apărând interesele Bisericii, fără să provoace tulburare, căci față de o astfel de ordine până și soldații s-au reținut de la acțiuni extreme. "N-am instigat la nicio răscoală", declară Ambrozie în *Epistola 20*, 10. "Nu eu am lucrat așa, ci Domnul a

voit-o. Nimeni să nu se opună, căci tot ce fac, din dragoste pentru Domnul o fac" (*Serm. c. Aux.*, 8).

Episodul legat de oraşul Kalinikion dinspre graniţa persană s-a consumat în anul 388. Nişte gnostici fanatici au incendiat o biserică creştină, dar, crezându-se c-ar fi nişte evrei amestecaţi în această afacere, comunitatea creştină a dat foc şi ea unei sinagogi iudaice. Drept răspuns, împăratul Teodosie a ordonat ca episcopul locului să refacă pe banii lui sinagoga. În *Epistola 40*, Sf. Ambrozie protestează împotriva "înjosirii" la care a fost supusă Biserica creştină. "De ce nu au fost consultaţi în această privinţă slujitorii Bisericii?", întreabă el. Într-o altă epistolă (nr. 41) el intervine din nou, cerând în termeni energici retragerea decretului imperial, ceea ce a şi obţinut, iar refacerea locaşurilor respective s-a făcut în linişte.

Şi mai impresionantă a fost intervenţia Sfântului Ambrozie pe lângă acelaşi împărat Teodosie, care a masacrat în Tesalonic câteva mii de oameni (unii vorbesc de 3000, alţii de 7000!) drept represalii împotriva uciderii, în timpul unei răscoale, a unor demnitari imperiali, în frunte cu însuşi comandantul armatei ilirice, gotul Vatheric, precum şi a câtorva militari. Critica modernă corectează părerea istoricului Teodoret, care afirmase în *Istoria sa* (V, XVII) că, în intervenţia lui, Ambrozie l-ar fi oprit pe împărat să intre în biserică. De fapt, tulburat peste măsură, ierarhul i se adresează în scris (ep. 40 şi 51), cerând împăratului "să facă pocăinţă ca şi regele David": "Îţi cer să faci acest lucru, altfel nimeni nu poate fi iertat". În cele din urmă împăratul a acceptat. Ambrozie punea interesele morale mai presus de orice.

Rămân încă multe alte fapte memorabile din viaţa şi activitatea Sfântului Ambrozie, asupra cărora nu e cazul să stăruim mai mult acum. Se poate spune că în afară de apărarea independenţei şi afirmarea caracterului de drept divin al Bisericii, el a umplut aproape întreg veacul său prin cei 23 de ani de pastoraţie (se săvârşeşte la 3 aprilie 397).

Un ultim domeniu în care şi-a pus din plin pecetea în chip impresionant este cel al *reformei liturgice* şi îndeosebi al *poeziei liturgice*. În această privinţă el a fost şi un poet apreciabil. Încă Sfântul Ilarie aducea din vremea exilului său în Răsărit obiceiul rostirii şi cântării alternative, nu numai între altar şi strană, ci şi, prin diversificarea şi îmbogăţirea formelor de dialog liturgic, între

două sau mai multe strane. Dar el n-a reuşit în această iniţiativă. În schimb, Sfântul Ambrozie reproşa încă în anul 386 în cursul luptei de apărare faţă de asaltul arienilor că "în cântările voastre aţi stricat până şi poezia imnurilor pe care le-am compus eu. Farmecul cel mai mare, decât care nu cunosc altul mai mare, este mărturisirea prin cântec a Dumnezeirii celei una în fiinţă şi întreită în persoane, pe Care zilnic o celebrăm în slujbele noastre. Căci mereu răspundem în chip alternativ mărturisind pe Tatăl, pe Fiul şi pe Sfântul Duh" (*Sermo c. Aux.*, 34).

Dintre *imnele* ambroziene câteva au înfruntat cu vrednicie veacurile, ele cântându-se şi azi. Din păcate, prin tendinţa de uniformizare, Biserica Apuseană n-a păstrat în măsură mai mare spiritul şi formele liturgice, aşa cum le-a preluat Sfântul Ambrozie din Răsărit şi cărora el a ştiut să le adauge o notă de rară distincţie.

Rezumând cele spuse, reproducem câteva rânduri din *Patrologia* Pr. prof. Ioan Coman:

"Sf. Ambrozie e una din marile figuri ale Bisericii şi literaturii latine patristice din a doua jumătate a sec. IV. Importanţa sa e mare nu atât în teologia propriu-zisă, cât în domeniul vieţii practice bisericeşti. El a organizat ca puţini alţii asistenţa socială".

"Dogmatica sa e cea tradiţională (aşa cum a exprimat-o şi Sf. Vasile): "ne închinăm şi ne botezăm cum credem, şi credem cum ne botezăm", formulă care recunoaşte deofiinţimea tuturor celor trei Persoane treimice".

"Morală sa e întemeiată pe credinţă şi e orientată spre Binele suprem, care e Dumnezeu. Noua societate, în care se practică o asemenea morală, e Biserica".

"Sf. Ambrozie are merite deosebite în ecleziologie. El formulează cel dintâi specificul raporturilor dintre Biserică şi stat. Şeful statului nu se poate amesteca în treburile de credinţă ale Bisericii. Locaşurile Bisericii aparţin ierarhiei bisericeşti, nu statului. Împăratul e în Biserică, nu peste Biserică".

"Cugetarea şi limba în care a scris sunt clare, ca ale unui magistrat roman".

*

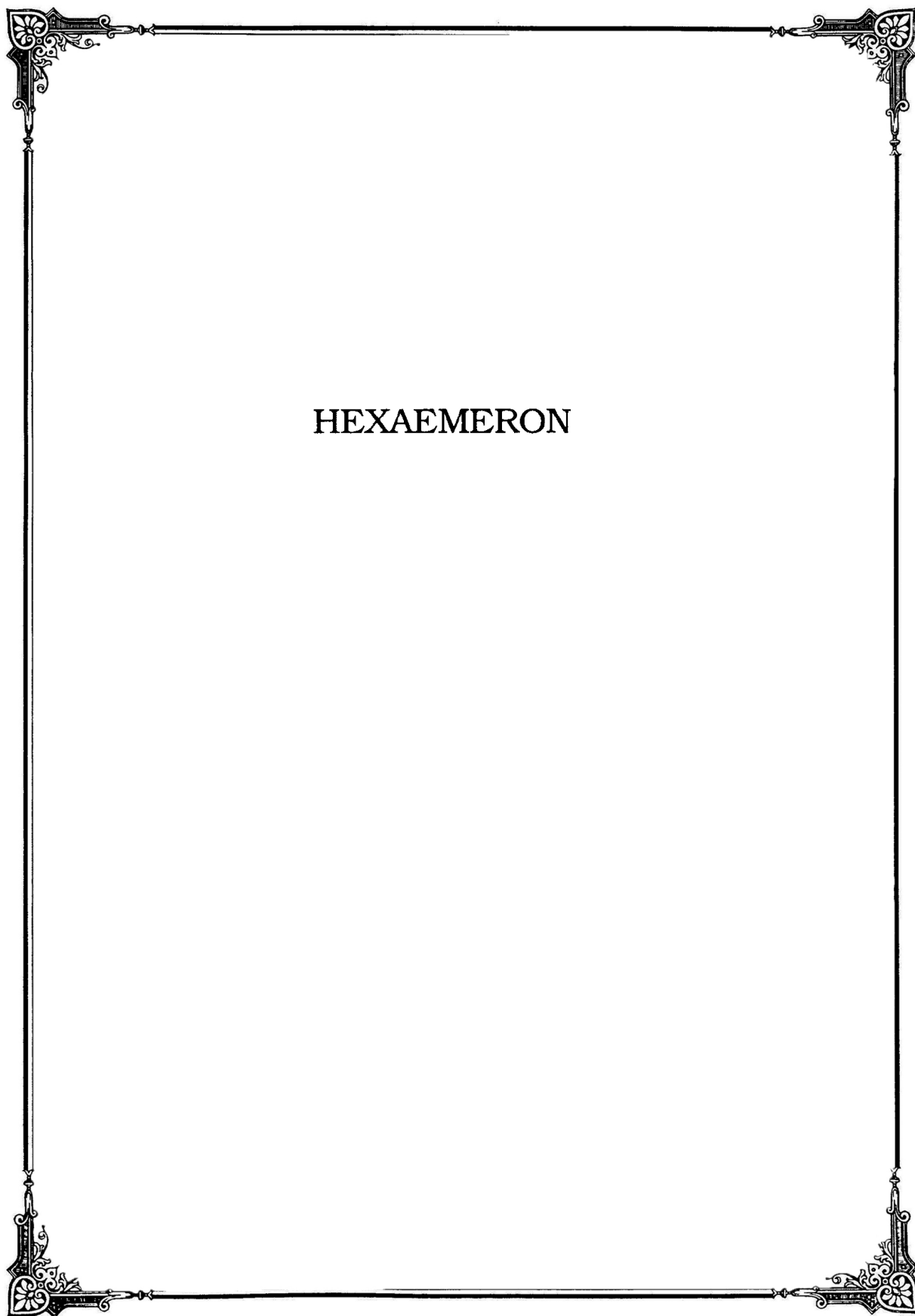
Din mănunchiul celor zece opere prezentate aici notăm că *Apoloogia lui David* a fost tradusă de Pr. prof. N. Neaga, iar traducerea celor patru scrieri *De paradiso*, *De Cain et Abel*, *De Noe et arca* şi *De*

bono mortis se datorează doamnei profesoare Maria Hetco. Toate celelalte cinci scrieri au fost traduse de semnatarul acestor pagini, care a redactat și studiile introductive, precum și comentariile și notele întregului volum.

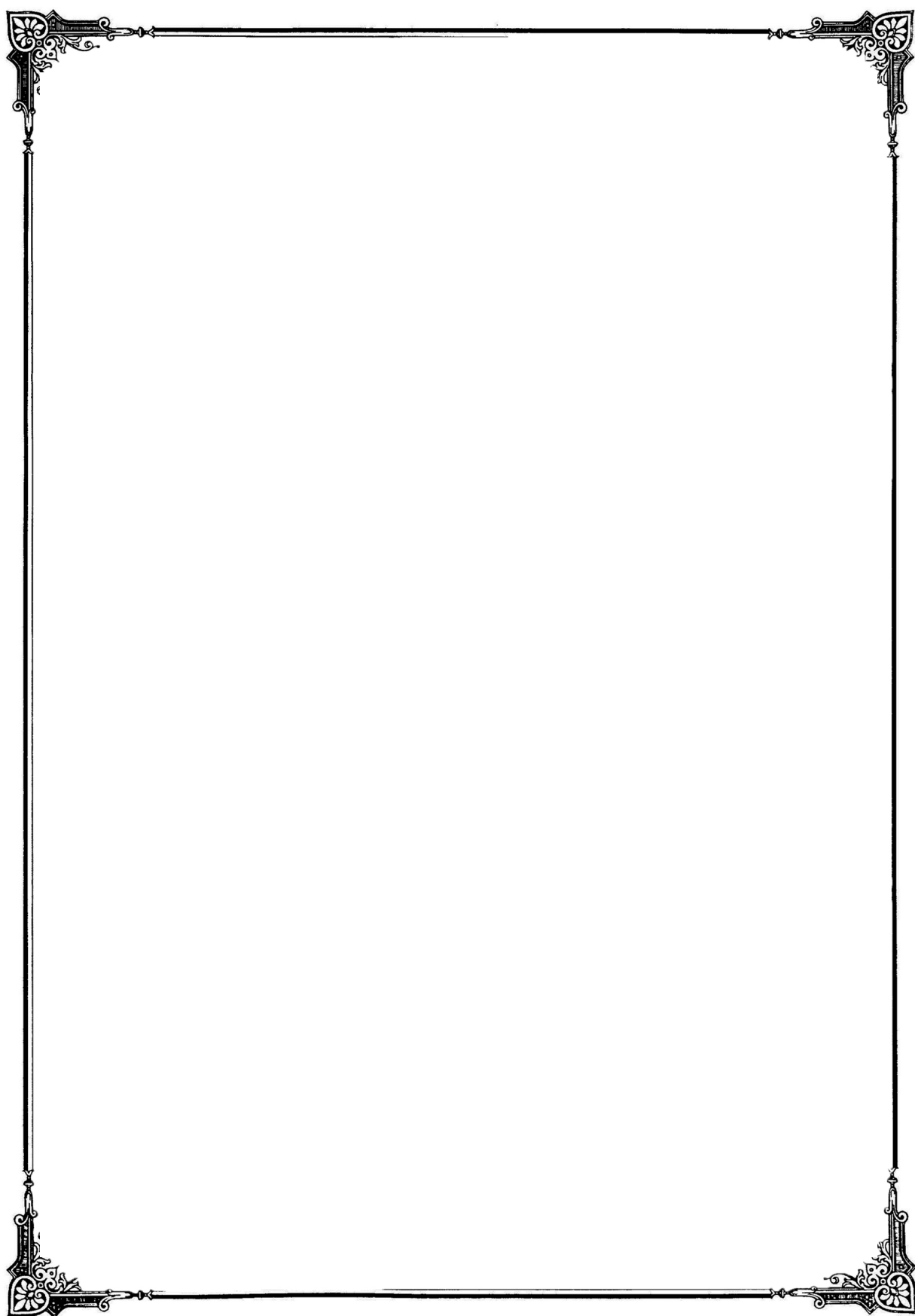
Întrucât "mână de țărână" este și aceea care a înjghebat în felul acesta și a înfățișat astfel aceste osteneli ale celui dintâi dintre marii dascăli ai Bisericii Apusene, îi rugăm pe cei care vor zăbovi cu vremea asupra acestor scrieri să aibă înțelegerea cuvenită pentru o astfel de întreprindere care, chiar dacă n-a fost prea ușoară, a fost aducătoare de lumină și căldură sufletească, după care suntem convinși că însetează sufletele preoțimii și ale credincioșilor noștri.

Aducând cele mai vii mulțumiri Prea Fericitului Patriarh Teoctist pentru larga înțelegere cu care știm că sprijină inițiativa de promovare și răspândire a scrierilor Sfinților Părinți ai Bisericii și dând slavă Tatălui ceresc că m-a învrednicit să contribui cu modestele mele puteri la această înălțătoare lucrare, rog să reverse în sufletele tuturor cititorilor acestor rânduri mângâierea și râvna de a sluji Domnului cu devotamentul cu care au slujit acești mari Părinți.

Preot prof. Teodor Bodogae

HEXAEMERON

INTRODUCERE

Titlul scrierii variază. În epistola 43, 1 se numește Hexaimeron (ἐξ ἡμέραι), după cunoscuta operă a Sfântului Vasile cel Mare, care conține o explicare a referatului biblic despre creație, așa cum ni-l prezintă Moise în cele șase zile. Dar în cele mai multe redacții manuscrise s-a generalizat forma Hexaemeron. Așa-l redau majoritatea manuscriselor. Între ele chiar Cod. Aurelianensis 192 (169) scris cu majuscule, copiat încă în sec. VII, are acest titlu. Nu mai vorbim de epistola 45, 1, care a fost redactată destul de timpuriu și care are și ea aceeași grafie, Hexaemeron. Editorul corpului vienez, Carl Schenkl, a avut la îndemână 87 de variante manuscrise. Dar în 1974, cu ocazia comemorării Sfântului Ambrozie la împlinirea a 1600 de ani de la alegerea lui ca episcop al Milanului ("Ambrosius Episcopus, Actele Congresului Internațional de studii ambroziene", Milano, 1976, p. 63), s-a afirmat că ediția vieneză n-a folosit niciunul dintre cele 15 manuscrise milaneze conținând scrierile Sfântului Ambrozie. În orice caz, și în cele mai multe dintre acestea titlul a rămas tot Hexaemeron.

Ocazia care a prilejuit redactarea acestei opere este legată de instituția catehumenatului, adică a primirii solemne în rândurile credincioșilor Bisericii creștine a celor care până atunci erau socotiți numai "chemați", numai "candidați". Se știe că și cele nouă cuvântări care formează conținutul "Hexaimeronului", scrise de Sf. Vasile cel Mare, (scriere care constituie izvorul principal al operei de care ne ocupăm aici), au fost ținute tot în Săptămâna Mare, pregătindu-i pe viitorii membri ai Bisericii în vederea primirii Botezului, care pecetluia înscrierea lor în rândul "credincioșilor". Căci iată ce citim într-unul din pasajele acestei scrieri: "Această zi este cea de a șasea, și în ea se încheie istoria începutului lumii; și chiar dacă nici în primele zile oboseala n-a fost mică, totuși în cea de a șasea va trebui să depunem o atenție și mai mare pentru că..., se argumentează mai departe, în această zi tu, omule, ești repus în starea nevinovăției primordiale a omului ca chip și asemănare a lui Dumnezeu".

În vederea acestei pregătiri religioase, în primele zile, și anume în zilele întâi, a treia și a cincea, s-au rostit câte două cuvântări, una de dimineață și alta după amiază, după cum reiese din pasajele de la paginile 169, 1 și 199, 7 (după ediția vieneză), și anume cuvântările I, III, IV, V, VII și VIII, cuvântările II și VI s-au ținut câte una pe zi, după amiază, după cum reiese din pasajele de la paginile 59, 1 și 140, 6, iar cea de-a IX-a cuvântare s-a rostit dimineața. În felul acesta întreg Hexaemeronul a fost explicat – ca și la Sfântul Vasile – în decurs de șase zile. Cuvântările sau omiliile I-II descriu prima zi a creației, cuvântările IV-V prezintă ziua a treia, omiliile VI-VII descriu ziua a cincea, și așa mai departe. După terminarea celei de a IX-a cuvântări, cele nouă omilii au fost compactate pe zile: "Ziua dintâi", "Ziua a doua" etc. În Instituțiile sale, Cassiodor (†583 ?) mărturisește că așa le-a găsit copiate de un stenograf și compactate în mai multe volume.

Că omiliile aveau scopul pregătirii catehumenilor reiese din textul însuși al altor scrieri ale Sfântului Ambrozie. Așa de pildă în prima cuvântare Despre Avraam se spune în două pasaje (540,22 și 560,5): "voi vă pregătiți acum pentru primirea harului Botezului". Afirmatii similare întâlnim și în alte scrieri, de ex.: Despre Isaac, Despre binefacerile morții, Despre Iacob, Despre Iosif, Despre binecuvântările Patriarhilor etc. În omilia Despre Iacob II, 5, 23 ni se spune: "după cum ați auzit azi citindu-se" (probabil pericopa respectivă), iar în Despre Iosif se precizează chiar la început: "azi ne întâmpină istoria dreptului Iosif". În Epistola XXVIII, Către Marcellina, ni se dau amănunte despre catehumenii care erau "pregătiți după ce trecea iarna, în preajma Paștilor, cu care ocazie doresc să dobândească și iertarea păcatelor".

Țiimpul compunerii nu-i foarte ușor de stabilit, totuși, potrivit afirmației proprii a autorului din Epist. 45, 1 – în care declară că a "îmbătrânit" de când a scris lucrarea Despre rai și despre care se admite că a fost compusă prin anii 375–378 – se pare că Hexaemeronul va fi fost redactat după anul 388, întrucât în pasajele de la paginile 61, 16; 75, 7 și 101, 14, se prezintă cu entuziasm introducerea cântării alternative a psalmilor, obicei luat din Răsărit, unde, se știe din relatările privind viața Sfinților Atanasie cel Mare și Ioan Gură de Aur, această tradiție a jucat un rol important în convertirea mulțimilor la creștinism și în lupta pentru apărarea dreptei credințe. După cum s-a spus în studiul introductiv, și în Arhiepiscopia Mediolanului, unde păstorea Sfântul Ambrozie, introducerea cântării antifonice a înscris

pagini hotărâtoare pentru apărarea ortodoxiei. În Săptămâna Mare din anii 385 și 386 lupta dintre gruparea ortodoxă și cea ariană a atins paroxismul.

Iată câteva pasaje semnificative din fragmentele pe care le-am tradus aici: 'Adunatu-s-au cândva apele din toate văile (spune Sfântul Ambrozie, asemănând "adunarea apelor" creștine cu adunarea apelor din Cartea Facerii 1, 9), din toate bălțile, din toate lacurile. Prin văi înțelegem ereziile și lumea păgână...'. "De aceea și domnește în Biserică bucuria mântuirii, câtă vreme în erezie și în păgânism întâlnim numai lacrimi și tristețe. Și astfel, de pe toate văile s-a strâns poporul cel credincios. Și azi nu mai e vorba de mai multe adunări, ci de o singură adunare, o singură Biserică, cu însușiri duhovnicești comune, s-a încheiat un singur popor. E drept că mișună pretutindeni eretici și necredincioși, dar credința Bisericii totuși s-a întărit, numărul credincioșilor crește zilnic". "De acum glasul multimilor răsună în cântări bisericești comune, adăugând laudă lui Dumnezeu, desfătându-se într-o viață curată, o adevărată capodoperă a lucrării dumnezeiești, în care vibrează sunete armonice ale Cuvântului și I se simte lucrarea tainică a Duhului Sfânt, templul acesta, sanctuarul Treimii, sălașul sfințeniei, Sfânta Biserică strălucind ca o catapeteasmă cerească" (Hexaemeron III, 1, 1-6).

Iar în alt pasaj autorul spune: "Foarte potrivită e asemănarea dintre Biserică și țărmurile mărilor. Mai întâi, iată cum își scuipe prin toate intrările valurile de credincioși, care se apropie! În al doilea rând, parcă vuiesc, purtate încoace și încolo, ca niște valuri ale mării, rugăciunile comune și alternative ale întregului popor, înșiruindu-se, pe rând, la cântările de psalmi, bărbații, femeile, fecioarele și copiii, un adevărat vuiet de valuri care răsună. De ce ar mai fi nevoie să subliniez că aceste valuri amintesc de spălarea păcatelor și că în ele se resimte însuflarea sfințitoare a Duhului Sfânt? Astfel de bunătăți să ne dăruiască Dumnezeu! Întâi, vânt favorabil și neîntârziat să ne urnească vasul, iar în al doilea rând, liman sigur pentru debarcare între timp, ca să nu ajungem a fi încercați de duhul cel rău mai greu decât am putea noi răbda, să nu naufragiem în cele ale credinței, ci să ne lăsăm cuprinși de o pace adâncă și atunci, chiar de s-ar porni împotriva noastră valuri oricât de grele ale acestui veac, să nu uităm că-L avem drept cârmaci pe Domnul Iisus, Care veghează pentru noi și Care cu cuvântul Său potolește furtuna, restabilind liniștea mării" (Hexaem. III, 5, 23-24).

În lunile acelor grele furtuni prin care a trecut Biserica milaneză, poporul venea de dimineață la biserică, rugându-se fierbinte pentru iertarea păcatelor (ed. vieneză, pag. 203), doar se apropiau și Paștile.

Nu surprinde deci că în prefața cărții De Noe et arca se relatează că scrierea a fost compusă "în vremuri de grele agitații, când valuri felurite amenințau Biserica".

Firește că în astfel de împrejurări Sfântul Ambrozie era prezent el însuși în mijlocul mulțimilor, organizând rezistența ortodoxă. Vorbind de acele "furtuni", autorul nu s-a gândit la valurile de barbari care devastau imperiul, ci mai ales la persecuția ariană instigată de împărăteasa văduvă Iustina, mama împăratului minor Valentinian II, așa cum reiese și din scrierea De officiis ministrorum I, 18, 72 și II, 2, 150. Tot în acei ani furtunoși 385-386 (sau la scurte intervale înainte sau după aceea), s-au compus și cele mai multe dintre scrierile Sfântului Ambrozie, mai ales cele legate de exegezele biblice, inclusiv Comentariul la Ev. după Luca.

Izvoarele folosite de Sf. Ambrozie la redactarea operelor sale constituie o problemă asupra căreia s-a scris mult și se va mai scrie. După cum afirmă C. Schenkl, editorul Corpului vienez, e interesant că Ambrozie nu spune nicăieri în Hexaameronul său că l-ar fi imitat pe Sfântul Vasile cel Mare din Hexaameronul acestuia, dar acest lucru se poate constata și din fragmentele traduse de noi, unde în josul paginii s-a notat de fiecare dată când ideea sau chiar reproducerea textuală a fost luată după modelul Marelui Vasile. La acest fapt face aluzie Fer. Ieronim în epistola 84, 7 (Migne P.L. 22, 749), atunci când spune că "nu de mult a compilat Ambrozie Hexaameronul lui Origen, mai bine-zis al lui Vasile, și chiar al lui Ipolit". Pe bună dreptate afirmă Schenkl că nu-i clar ce va fi înțeles Ieronim atunci când s-a exprimat în felul acesta. E drept că însuși Sf. Vasile s-a folosit de Omiliile la Geneză redactate de Origen, desigur mult mai numeroase decât cele care au fost tipărite până acum, dar felul în care le-a folosit este departe de a constitui o "compilație". Din păcate, și din comentariile lui Ipolit la Geneză abia ni s-au păstrat șase fragmente la unele pasaje din Cartea Facerii (Eusebiu de Cezareea, Istoria bisericească VI, 22). De altfel, în De viris illustribus, 123, Fer. Ieronim declară el însuși că s-a ferit să-și mai exprime părerea despre contemporanul său (Ambrozie) spre a nu se spune că-l laudă sau îl osândește pe nedrept. În orice caz, Fer. Ieronim n-a fost destul de obiectiv atunci când a susținut într-una din epistolele sale către

Paula și Eustochium că în lucrările sale exegetice Sfântul Ambrozie e "lipsit de nerv" și că "provoacă doar somnul" (cum aflăm din opera lui Rufin de Aquileea, *Apologia* în Hieronym., II, 22, Migne P.L. 601).

În schimb, din Hexaemeronul Sfântului Vasile episcopul Milanului a luat atât planul, cât și pasaje întregi, dar, ca să fim dreپți, "el a luat mai mult din interpret decât din scriitor" (Th. Förster, *Ambrosius, Bischof, von Mailand. Eine Darstellung seines Lebens und Wirkens*, Halle a. S. 1875, 117; J. Kellner, *Der heilige Ambrosius als Erklärer des alten Testaments*, Ratisbon, 1893, p. 79 și urm.), cu alte cuvinte a luat ideea, dar prelucrarea ei poartă pecetea originalității și a stilului său retoric. În felul acesta, cele peste 100 de trimiteri la opera Sfântului Vasile ajută Sfântului Ambrozie să se mențină la înălțime, fiind o lucrare ce a influențat mult cugetarea patristică medievală în țările unde ea circula în limba latină.

Trebuie să mai spunem că în Hexaemeronul Sfântului Ambrozie, și anume în fragmentul VI, 7, 42, au fost identificate câteva pasaje din cunoscuta omilie a Sfântului Vasile "Ia aminte la tine însuți" (după traducerea românească din colecția "Părinți și scriitori bisericești" vol. 17, p. 365 și urm.) Împrumuturile luate din scrierile lui Origen sunt relativ puține, după ce geniul înflăcărat al Sfântului Vasile prelucrase în așa fel referatul biblic încât – cum va spune Sfântul Grigorie de Nazianz în "Necrologul" dedicat marelui său prieten – "când iau în mână Hexaemeronul, parcă aud cuvântul lui Dumnezeu". De fapt, destinul cunoscut pe care l-au avut operele lui Origen nu ne ajută să precizăm în amănunțime în ce măsură Sfântul Ambrozie a rămas îndatorat eruditului exeget alexandrin. Totuși, potrivit informațiilor editorului vienez, pasajul V, 3, 41 și 44 e luat după Omilia I la Geneză (I, 13) a lui Origen (Migne P.G. XII, 155 și urm.). Tot astfel, pasajul IV, 4 care consună cu cel din Procopie de Gaza (Migne 87, 92) provine tot de la Origen, pe care Procopie l-a folosit din plin.

Cât despre comentariul Sfântului Ipolit despre care vorbește Fer. Ieronim în *De viris illustribus*, 61, el nu poate fi concludent, întrucât lucrarea nu se cunoaște. Mai curând e vorba de "Filosogumena", din care publicația "Doxographi graeci" a lui H. Diels (p. 144 și urm.) a identificat câteva fragmente (Schenkl, op. cit., p. XIV).

În schimb, altă mirare: Sfântul Ambrozie nu pomenește de niciuna din scrierile lui Filon de Alexandria, despre care știm că au format sursa principală a celor mai multe dintre operele exegetice ale marelui ierarh. Totuși, chiar și numai Hexaemeronul Sfântului Am-

brozie a citat pasajele următoare din operele lui Filon: De aeternitate mundi 4, 5; De providentia 119, 9; De vita Moysis 5, 10, precum și cea pomenită de Eusebiu de Cezareea, Istoria bisericească II, 18: Alexandru, sau că și viețuitoarele necuvântătoare au un fel de rațiune, aceasta din urmă înregistrată la paginile 212, 23; 219, 3 și 222, 8 după ediția vieneză.

C. Schenkl ne mai amintește și de o altă scriere, Altercatio Hadriani et Epicteti sive potius Secundi philosophi (cf. Mullach, Fragm. phil. graec. I, 5, 8), pentru descrierea frumuseții mării (la pag. 74, 2 și 6 în ediția vieneză), precum și alt pasaj, referitor la frumusețea soarelui (pag. 111, 21, ed. citată).

Dintre literații greci, opera prezintă a Sfântului Ambrozie amintește de Xenofon, Comm. Socr. I, 4, care e citată de trei ori: la paginile 165, 3; 249, 14 și 259, 7.

Desigur, ca unul care cunoscuse din tinerețile lui scrierile lui Cicero, din operele căruia va prelucra în sens creștin cunoscuta scriere De officiis, la care el mai adaugă expresia specifică "ministerorum", Sfântul Ambrozie îl citează de multe ori pe cunoscutul scriitor latin.

Un capitol deosebit l-ar putea constitui modul în care Sf. Ambrozie îi citează pe naturaliști. Desigur, de la un autodidact ca el, care – după cum mărturisește singur în De officiis cartea I, 1, 4 – a trebuit să învețe el mai întâi pentru a-i putea învăța pe alții, nu putem aștepta să fi studiat el însuși pe Pliniu cel Bătrân sau pe alți naturaliști. De bună seamă că el i-a preluat mai ales din Hexaemeronul Sfântului Vasile.

Pentru istoria câinelui din Antiohia, care a răzbunat uciderea stăpânului (Hexaem. VI, 4, 24), Sfântul Ambrozie a folosit o lucrare a lui Suetoniu, Prata Suetonii.

Pentru modul de șlefuire a limbii – cu toate că ierarhul căuta în primul rând să facă operă de pedagog, mai puțin de literat, oricât de retorică ar fi exprimarea lui –, Sfântul Ambrozie îl citează de peste o sută de ori pe Vergiliu, în primul rând Eneida și Georgicele. Celebră a rămas descrierea albinelor (V, 22), a peștilor, a păsărilor etc.

Despre pasărea Phönix (V, 23, 79) au mai vorbit și Lactanțiu și alții, dar Sf. Ambrozie revine asupra ei și în alte scrieri, de pildă în Expos. Ps. 118, 10, 13; să nu uităm că istoria ei fusese popularizată, încă din primele veacuri, de prima epistolă a Sfântului Clement Romanul (în românește în colecția "Părinți și scriitori bisericești", I, p. 59).

E drept că în descrierea amănunțită a animalelor Sfântul Ambrozie e întrecut de Sfântul Vasile. Iar în ceea ce privește prezentarea anatomică și fiziologică a organismului omenesc, el stă cu mult în urma Sfântului Grigorie de Nyssa. Totuși se pare că va fi cunoscut scrierile lui Galenus și Apuleius (Bardenhewer, op. cit., p. 510).

Cuprinsul Hexaemeronului ne este cunoscut în cea mai mare parte din cele spuse până aici. Dacă n-a fost un erudit și un teolog profund, în schimb Sfântul Ambrozie a fost un educator, un organizator, un păstor, care a făcut din slujirea preoțească o autoritate atât în viața morală a credincioșilor, luați ca indivizi, cât și ca organism public, în cadrul societății. După cum bine remarcă Pierre de Labriolle (op. cit., p. 374), atât Hexaemeronul, cât și celelalte scrieri exegetice ale Sfântului Ambrozie au fost mai întâi rostite ca predici și abia după aceea publicate. Dar și într-un caz și în celălalt, autorul lor a fost în primul rând un moralist, un om care voia să influențeze cât mai mult sufletele enoriașilor, care – așa cum va declara mai târziu Fericitul Augustin în Confesiunile sale – "stăteam cucerii sufletește de dulceața cuvântărilor lui" (V, XIII). Așa și în Hexaemeron, el a făcut mai întâi operă de educație practică religioasă. Din cele 260 de pagini de text (după ediția vieneză) noi am ales din Hexaemeron numai zece fragmente care ni s-au părut dintre cele mai semnificative. Dar în toate aceste fragmente, pe lângă ideea centrală, de explicare a referatului biblic despre creație, el a știut să prezinte lucrurile în așa fel și în chip atât de personal și convingător încât, luată în întregime, Hexaemeronul rămâne o carte de educație religioasă deplină.

Astfel, în primul fragment (I, 1, 1-4), în legătură cu Autorul creației, el subliniază concis că, spre deosebire de sistemele filosofice platonice, aristotelice, pitagoreice, stoice și de altă natură, care se contrazic atunci când încearcă să prezinte un crez sănătos despre lume și om, învățura creștină este singura care poate da un răspuns demn de ființa Lui absolută.

"Problema creației, spune el în al doilea fragment (I, 3, 8-14), n-a ieșit din capul unui om, ci Dumnezeu este Cel care a făcut-o cunoscută prin atotputernicia Lui".

"În fond, continuă el, lumea este un reflex al lucrării dumnezeiești și, cu cât o contemplăm mai mult, cu atât Îl admirăm mai mult pe Creatorul ei" (I, 5, 17, 19).

Când e vorba de fragmentul al IV-lea (III, 1, 1-6), Sfântul Ambrozie devine pedagog exigent. "În cuvântarea de astăzi, zice el,

vedem cum s-a încheiat ziua a treia". Fiind vorba de "adunarea apelor", autorul face câteva considerații moralizatoare cerând: "Să urmăm și noi pilda apelor care în Marea Roșie i-au dat ascultare lui Moise. Să ne adunăm și noi la Biserică, iar nu să ne dezbinăm ca ereticii. Căci mai sunt și astăzi destui care rătăcesc prin teatre ori prin hipodroame, unde nu vedem altceva decât o schimonosire a alergărilor... Căci tot un fel de băltoacă este necumpătarea, altă mlaștină este desfrâul și o alta, nestăpânirea"; "în ele nu întâlnești decât țipete de fiare și vizuini ascunse ale patimilor".

Cu predilecție Cuvântările Sfântului Ambrozie subliniază opera providențială a lui Dumnezeu în crearea și conservarea lumii, pe care sculptorii și pictorii Evului Mediu au exteriorizat-o în tot atâtea portaluri ale catredralelor gotice sau romanice. În această privință, Hexaameronul Sfântului Ambrozie a ajuns să fie un fel de "oglină a naturii", a frumuseților ei, cum bine a subliniat Pierre de Labriolle. Teleologia orânduielilor firii e urmărită de Sfântul Ambrozie începând de la bobul de grâu și lanurile de semănături până la viața peștilor și a păsărilor. Dar, zice Sfântul Ambrozie, "pământul știe să înapoieze împrumutul cu dobândă, sporind cu mult profitul capitalului", câtă vreme omul ajunge să fie adeseori "mai egoist și mai sălbatic decât fiarele".

În legătură cu obiceiul unor specii de pești care se hrănesc înghițindu-i pe alții mai mici, Sfântul Ambrozie spune: "Și tu, omule, ești un astfel de pește, care te năpustești asupra bunului și vieții altuia, trăgând la adânc și urmărindu-l până la capăt pe cel năpăstuit" (V, 5, 14).

Cu privire la solidaritatea pe care o întâlnește în zborul și în viața cocorilor și berzelor, care se oferă pe rând să-l înlocuiască pe cei obosiți, Sfântul Ambrozie conchide: "În vreme ce păsările își apără prietenele, noi oamenii ducem adeseori adevărat război împotriva semenilor. Mincinos să fiu dacă n-a fost tocmai acesta motivul pentru care au fost pedepsiți cei din Sodoma!".

Ca o concluzie, revine adeseori în scrisul său la sfatul pe care-l dă propriilor enoriași: "Să ne îndreptăm năzuințele noastre cât mai mult spre ceea ce aduce sporire duhovnicească, spre viața cea netrecătoare" (I, 6, 20; II, 1, 3; II, 2, 7; III, 2, 8 etc.).

HEXAEMERON

(CELE ȘASE ZILE ALE CREAȚIEI)

I, 1,1. Într-atât s-au rătăcit oamenii, încât unii din ei au ajuns să creadă că la temelia a tot ce există sunt de recunoscut trei principii: Dumnezeu, ideea și materia. Așa, de pildă, Platon și ucenicii lui afirmă că toate aceste trei principii ar fi netrecătoare, necreate și fără început¹. Ei pretindeau că Dumnezeu nu-i creatorul, ci numai meșterul care a dat formă materiei sau ὕλη, după anumite modele sau idei care-i treceau pe dinaintea ochilor. În materie s-ar găsi – ziceau ei – temeiurile existențiale pentru toate lucrurile. De aceea socoteau că până și lumea aceasta, așa a fost lăsată ea: nepieritoare, necreată, nezidită. Alții în schimb, în frunte cu Aristotel și cei din școala lui, susțineau că există numai două principii: materia și forma, iar în legătură cu acestea două ar mai exista și o energie operatorie sau activă, în stare să realizeze tot ce era de întreprins.

1,2. În cazul acesta, ce absurditate să impaci sau să identifici veșnicia creației cu veșnicia Atotputernicului sau să susții că ele sunt unul și același lucru, motiv pentru care ar trebui să arătăm atât cerului cât și pământului și mării aceeași cinstită dumnezeiască! De aici a izvorât credința că în multe părți ale lumii ar exista mai multe zeități, cu toate că deosebirea dintre diferitele concepții despre lume nu-i deloc neînsemnată.

1,3. La rândul lui, Pitagora recunoștea numai o singură lume. În același timp alții susțineau că există mai multe, de pildă Democrit, căruia antichitatea i-a acordat întâietatea în cunoașterea științelor naturii. Chiar Aristotel a împrumutat de la el credința că lumea a existat și va exista mereu, lucru pe care Platon l-a contestat hotărât, spunând că nu totdeauna a existat lumea, dar că de acum încolo ea va exista; dar cei mai mulți sunt de părere în scrierile lor că lumea nici n-a existat totdeauna și nici nu va exista mereu².

1. Diels, *Doxographi graeci* p. 567, 7 și urm. (citată după Schenkl, *op. cit.*, XXXII, 1, p. 3). Aceeași idee reluată și de Beda, *Hex.* I, 39 A.

2. Diels, *Dox.* 565, 9; Cicero, *Acad.* II, 55; Cic., *De nat. deor.* I, 120 *De divin.* I, 5; Filon, *De aetern. mundi* 3; Diels, 570, 34.

1,4. Între atâtea păreri diferite, care poate fi cea adevărată, câtă vreme unii admit că însăși lumea e ceva dumnezeiesc întrucât ar avea în ea însăși sădită un fel de rațiune dumnezeiască, pe când alții cred că acest cuget s-ar simți numai într-o parte a ei, iar alții susțin că același lucru l-am afla și-ntr-o parte și-n alta?

Căci e cu neputință să înțelgem: ce înfățișare pot avea zeli aceștia?, care e numărul lor?, care-i locul unde petrec?, ce fel de viață duc și ce lucrări săvârșesc ei? În cazul acesta, după părerea lumii, ar trebui să concepem pe Dumnezeu ca pe o ființă care se schimbă continuu, având înfățișare ba rotundă, ba mereu fierbinte și mereu în mișcare³, dar lipsită de simțire și răspunzând doar unor imbolduri străine.

1, 3, 8. Moise își începe cartea prin cuvintele "La început"⁴. Ce minunată rânduială! Prin aceste cuvinte se afirmă în primul rând ceea ce se obișnuia să se tăgăduiască, anume că trebuie să se accepte că lumea are un început, ca să nu-și închipuie oamenii că lumea ar fi fost lipsită de un început. De aceea și subliniază David, atunci când vorbea despre cer, despre pământ și despre oceane, că "toate cu înțelepciune le-ai făcut"⁵. Prin aceasta Moise a atribuit lumii un început, iar creației i-a recunoscut nedeșăvârșirea, și aceasta pentru ca să nu le socoată ἄναρχος, sau fără început, ori să se spună cumva c-ar fi necreate și având parte de aceeași fire ca și Dumnezeu. Și apoi a adăugat în chip minunat cuvintele "a făcut", pentru a dovedi că actul creației s-a desfășurat într-o anumită durată de timp, pentru ca în felul acesta să înțeleagă oamenii cât de neasemuit de puternic a fost Creatorul, încât să poată duce la împlinire o lucrare atât de mare într-un răstimp atât de scurt, încât fiecărui moment mai important să-i fie rezervată punerea în aplicare a acțiunii Sale, așa cum a voit-o. Nimeni nu L-a văzut lucrând, dar oricine a luat cunoștință despre lucrarea Sa. Și, de altfel, cum ar putea fi vorba despre durata acestei lucrări, când citim: "că El a zis și s-au făcut, El a poruncit și s-au zidit"?⁶ N-au fost necesare nici apelul la îndemânare ori la forță pentru Cel care a putut săvârși prin voința Sa, într-o clipă, o lucrare atât de importantă, încât ceea ce nu existase

3. Cicero, *De natura deorum* II, 46.

4. Sf. Vasile, *Hexaëmeron*, Migne P.G. 29, 8. Toate celelalte trimiteri la Sf. Vasile se referă la vol. 29 din Patrologia Greacă.

5. Ps. 103, 25.

6. Ps. 32, 9.

să fie adus la viață atât de repede, așa încât nici creația n-a premers actului voinței și nici acesta n-a premers creației.

I, 3, 9. Te miri, poate, de o astfel de lucrare și te întrebi cine-i Creatorul: cine a dat început unei lucrări atât de mari și cine a dus-o la împlinire atât de repede? Presimțindu-i lipsa, iată, pe loc, răspunsul dat de același Moise: "Dumnezeu este Cel care a făcut cerul și pământul"⁷. Acum ai auzit cine-i autorul și de aceea nu trebuie să te mai îndoiești. El este Cel prin Care Melchisedec l-a binecuvântat pe Avraam, părinte a multor neamuri, zicându-i: "Binecuvântat să fie Avraam de Dumnezeu cel Preaînalt, Ziditorul cerului și al pământului"⁸. Și a crezut Avraam și a zis: "Iată, îmi ridic mâna spre Domnul Dumnezeu cel Preaînalt, Ziditorul cerului și al pământului"⁹. Bagă de seamă, dar, că acest lucru nu a fost născocit de un om, ci Dumnezeu este Cel care l-a vestit. Căci Dumnezeu este Melchisedec, care-i Regele păcii și al dreptății, neavând nici început, nici sfârșit zilelor. Așadar să nu te miri că Dumnezeu, Cel care e fără de început, a dat început tuturor în așa fel, încât cele ce nu existau să vină la viață. Nu-i de mirare deci dacă Dumnezeu, Care le cuprinde pe toate cu puterea Sa și Care înțelege toate cu o mărinimie nespusă, a făcut toate câte se văd, ca Unul care a făcut și cele ce nu se văd. Și cine ar fi în stare să nege că cele nevăzute sunt mai de preț decât cele văzute, întrucât cele văzute sunt trecătoare, pe când cele ce nu se văd sunt veșnice! Și cine să pună la îndoială că toate acestea le-a făcut Dumnezeu, Care a grăit prin proorocul: "Cine a măsurat apele cu mâna și cerul cu palma și tot pământul cu pumnul? Cine a pus munții cu cântarul și dealurile cu cumpăna? Cine a cunoscut gândul Domnului și cine a fost sfetnicul Lui, care să-L învețe pe El?"¹⁰. Iar în alt loc citim despre El că "ține rotundul pământului și a făcut toate ca pe o nimica toată"¹¹. Iar proorocul Ieremia precizează: "Dumnezeii care n-au făcut cerul și pământul să piară de pe pământ și de sub cerul acesta! Dumnezeu este Cel ce a făcut cerul și pământul cu puterea Sa, Cel ce a întemeiat lumea cu înțelepciunea Sa și cu mintea Sa a întins cerul și mulțime de ape în cer și a ridicat nori de la marginea pământului"¹², după care ține să adauge: "Atunci tot

7. Fac. 1, 1.

8. Fac. 14, 19; Evr. 7, 2-3.

9. Fac. 19, 22.

10. Is. 40, 12-13.

11. Is. 40, 22 (citare liberă).

12. Ier. 10, 11-12.

omul își iese din fire"¹³. Căci cum ar putea să nu se tulbure de șiretenia unei argumentări viclene cel care cercetează temeinic lucrurile, căutând să desprindă adevărul despre ființa lui Dumnezeu?

10. Dacă, așadar, auzi atâtea argumente prin care Dumnezeu îți stă martor că lumea a fost creată¹⁴, atunci să lași deoparte credința care spune că ea n-ar avea început pentru că pare a fi ca o sferă la care nu poți pipăi unde pornește începutul ei, iar întrucât, oricât ai dibul jur împrejur, nu poți surprinde c-ar avea nici început, nici sfârșit, atunci orice încercare de a preciza în mod palpabil unde începe un cerc¹⁵ este un lucru cu totul imposibil. Tot așa nu se poate determina locul unde începe înconjurul unui glob, de pildă cel al lunii, despre care încă nu poți preciza decât că ea scade și revine la forma ei mereu după trecerea răstimpului de 30 de zile sau de o lună. Dar din faptul că tu nu observi, nu înseamnă neapărat că n-ar exista nici un început și nici un sfârșit. Căci dacă duci [o linie] în formă de cerc cu cerneală ori desenezi cu creionul căutând să faci tot atâtea cercuri, atunci nu vei mai putea vedea cu ochii ori să-ți amintești măcar unde ai început și unde ai terminat de făcut cercuri, cu toate că tu însuși poți mărturisi că tu ai început și tot tu ai sfârșit acea lucrare. Căci, chiar dacă mărturia vizibilă n-o putem reconstitui deplin, realitatea nu se poate răsturna. Iar cele care au un început, acelea au și un sfârșit și viceversa: cele care sfârșesc cumva, acelea desigur că și-au avut și un început corespunzător. Or, că va avea loc un sfârșit al lumii ne învață Însuși Mântuitorul în Evanghelie atunci când zice: "Chipul acestei lumi trece"¹⁶, "Cerul și pământul vor trece, dar cuvintele Mele nu vor trece"¹⁷. Și mai departe: "Iată, Eu cu voi sunt în toate zilele până la sfârșitul veacului"¹⁸.

11. Drept aceea, cum pot acești oameni să afirme că lumea este și ea veșnică, întocmai ca și Dumnezeu¹⁹, și cum pun pe aceeași treaptă pe Creatorul tuturor cu creatura, socotind c-ar fi egale întreolaltă lumea materială cu cea nevăzută și de neînțeles a firii dumnezeiești, câtă vreme, chiar potrivit părerii lor proprii, nu se poate tăgădui că tărâmurile lumii materiale sunt supuse stricăciunii și schim-

13. Ier. 10, 14.

14. Sf. Vasile, *Hexaim.* 9 AB.

15. Sf. Vasile 9 BC.

16. 1 Cor. 7, 31.

17. Matei 24, 35.

18. Matei 28, 20.

19. Sf. Vasile 9 C.

bării și, în cazul acesta, întreaga lume materială este supusă – ca și tăramurile ei – aceluiași influențe?

I, 5, 17. Lumea văzută e un reflex al lucrării dumnezeiești, pentru că în vreme ce contemplăm opera, în același timp îl admirăm pe Creator. Este întocmai ca în lumea artelor: unele sunt lucruri pline de viață, așa cum le deducem din mișcarea corpului ori din sunetul glasului, încât atunci când au început mișcarea sau sunetul, din acea clipă nu mai rămâne nimic altceva pentru spectatori sau auditori²⁰; altele sunt de natură teoretică, deci având ca preocupare viociunea de gândire a minții, iar altele, de așa fel încât, chiar dacă lucrarea a încetat, rămâne totuși rezultatul ei, cum sunt de pildă o construcție sau o țesătură. Toate acestea, chiar dacă autorul lor tace, sunt tot atâtea mărturii despre destoinicia lui, încât însăși lucrarea e cea care laudă pe cel ce a făcut-o. La fel trebuie privită și lumea aceasta, ca fiind reflexul mării dumnezeiești și dovadă a înțelepciunii lui Dumnezeu. La ea s-a referit proorocul atunci când și-a îndreptat privirea spre ceea ce se ascunde în spatele lor și când a zis: "Cât de mărețe sunt lucrurile Tale, Doamne, toate într-o înțelepciune le-ai făcut!"²¹.

18. Într-adevăr, nu fără rost citim cuvintele "le-ai făcut", și aceasta întrucât mulți păgâni, care concep lumea ca pe un fel de umbră a puterii dumnezeiești²², cred că ea e deopotrivă veșnică întocmai ca și Dumnezeu, că și-ar avea existența prin sine însăși. Și cu toate că mărturisesc că originea ei s-ar datora lui Dumnezeu, totuși ei nu admit că temeiul acestei origini ar proveni din însăși voința și hotărârea Lui, ci își închipuie că ea ar deriva în mod automat cumva din Dumnezeu, așa cum însoțește umbra corpul omenesc. Căci, zic ei, umbra e nedespărțită de corp, iar strălucirea lumii e mai curând rod al unei legături firești decât al unei hotărâri libere a cugetului²³. A știut Moise de ce s-a exprimat atât de frumos (și adevărat) când a zis: "a făcut Dumnezeu cerul și pământul". Căci prin aceasta el n-a vrut să spună că ar urma cumva [ca lumea] să existe de la sine, căci n-a afirmat care-i cauza existenței lumii, ci că, în calitatea Lui de ființă atotbună, a făcut Dumnezeu ceea ce a găsit de cuviință că-i cel mai potrivit. Căci fiind înțelept, a făcut tot ce-i mai bun; și fiind atotputernic, a făcut tot ce era mai de preț. Cum ar fi putut lăsa lumea să fie o simplă umbră moartă, câtă vreme pe atunci nu exista niciun alt

20. Sf. Vasile 17 AB.

21. Ps. 103, 25.

22. Sf. Vasile 17 BC.

23. Sf. Vasile 17 BC.

corp? Și apoi, cum s-ar putea desprinde vreo umbră din Dumnezeirea cea lipsită de trup? Și cum s-ar putea porni o strălucire materială dintr-o lumină nematerială?

19. În schimb, dacă te întrebi cum se răsfrânge în lume lumina dumnezeiască, atunci află că Fiul este chipul Dumnezeului Celui nevăzut. Și după cum este El Dumnezeu, tot așa este Dumnezeu și chipul Lui. Dacă Dumnezeu e nevăzut, tot nevăzut este și chipul. El este strălucirea măririi părintești și chipul ființei Lui²⁴. Cartea spune: "La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul"²⁵. Aceasta vrea să spună, așadar, că lumea a fost creată și că a început să ființeze ceea ce nu exista până atunci. În schimb, Cuvântul lui Dumnezeu exista și atunci, și încă a existat în tot timpul. Dar și îngerii și domniile și puterile, chiar dacă și ele au început cândva să fie aduse la viață, totuși ele existau atunci când a fost creată lumea. Căci "toate au fost făcute, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii"²⁶, ținând să precizeze mai departe că "toate s-au făcut prin El și pentru El". Și de ce "au fost făcute întru El"? Pentru că El este moștenitorul Tatălui, întrucât de la Tatăl întreaga moștenire a trecut asupra Lui, după cum zice Însuși Tatăl: "Cere de la Mine, și-Ți voi da neamurile moștenirea Ta"²⁷. Totuși această moștenire a trecut de la Tatăl asupra Fiului, iar de la Fiul s-a reîntors la Tatăl. Dar și apostolul ne-a dat să înțelegem în pasajul respectiv că Fiul este autor al tuturor acestor acțiuni, ca Unul care în măreția Lui le cuprinde pe toate, după cum le scrie el și romanilor despre Tatăl, zicând: "Pentru că de la El și prin El și întru El sunt toate"²⁸. "În El s-a pornit începutul și izvorul ființei tuturor, adică din voința și din puterea lui Dumnezeu. Toate au izvorât din voința și puterea Lui, căci Dumnezeu-Tatăl Unul este și din El se trag toate, căci toate le-a creat așa zicând dintru ale Sale, creându-le de unde a voit: "prin El" e continuarea; "pentru El" e scopul; "din El" a dat materia; "prin El", puterea care leagă și unește toate, adăugând "pentru El" totul, pentru că, atâta timp cât vrea, totul durează și se menține și se îndreaptă spre ținta finală, toate izvorând din voința lui Dumnezeu și împlinindu-se după bună voirea Lui.

24. Cf. Evr. 1, 3.

25. Fac. 1, 1.

26. Col. 1, 16.

27. Ps. 2, 8.

28. Rom. 11, 36.

III, 1, 1. În cuvântarea de astăzi vedem cum s-a născut ziua a treia. Propriu-zis ea s-a anunțat deodată cu cele citite în acea minunată zi care a salvat pământul de la nimicire prin porunca pe care a dat-o Dumnezeu, când a zis: "Să se adune apa cea de sub cer într-o adunare"²⁹. În legătură cu această problemă, ne pot servi ca povătuitoare tocmai cuvintele acestea: "Să se adune apa". Așa s-a spus, și așa s-a adunat³⁰. Tot așa auzim spunându-se adesea: "Să se adune poporul!". Or, (din păcate) el [omul] nu se adună. Căci e mai mare rușinea ca elemente lipsite de minte să se plece în fața poruncii lui Dumnezeu, și ca oamenii, cărora tocmai în acest sens le-a dat Creatorul minte, să nu asculte de El. Dar poate că tocmai această rușine a făcut că astăzi v-ați prezentat mai mulți, ca nu cumva în ziua în care s-a cerut "să se adune apa la un loc", tocmai poporul să nu fie și el prezent la Biserică!

2. De fapt nu numai aici avem amintit exemplul despre felul în care apele au dat ascultare. Căci și în alte locuri s-a scris: "Văzutu-Te-au apele, Dumnezeule, văzutu-Te-au apele și s-au spăimântat"³¹. Și nu-i deloc neverosimil ca și în alte locuri să fie vorba tot despre ape, atunci când același prooroc spunea: "Marea a văzut și a fugit, iar Iordanul s-a întors înapoi"³². Căci cine nu cunoaște faptul că la trecerea evreilor marea a fugit? Atunci valurile s-au despărțit și poporul a trecut plin de credință, având picioarele pline de praf, căci marea a fugit și valurile s-au retras. Așa a crezut și poporul egiptean că i se va întâmpla în clipa în care a intrat și el în apă, dar asupra lui au năpădit valurile care s-au reîntors, înecându-l. Astfel au știut valurile și să se adune, și să se îngrozească, ba chiar să fugă atunci când le-a poruncit Dumnezeu. Să urmărim și noi pilda de ascultare a acelei ape și să cunoaștem și noi că există "o singură adunare a Domnului: Biserica!".

3. Adunatu-s-au cândva apele din toate văile, din toate bălțile, din toate lacurile. Prin văi înțelegem ereziile și lumea păgână, pentru că "Domnul este Dumnezeul munților, iar nu Dumnezeul văilor"³³. De aceea și domnește în Biserică bucuria mântuirii, pe câtă vreme în erezie și în păgânism întâlnim numai lacrimi și tristețe. De

29. Fac. 1, 9.

30. Sf. Vasile 80 C.

31. Ps. 76, 15.

32. Ps. 113, 3.

33. 3 Regi 20, 28.

unde și cuvântul Scripturii: "valea plângerii este locul unde a fost pus"³⁴. Și astfel de pe toate văile s-a strâns poporul cel credincios.

Și azi nu mai e vorba de mai multe adunări, ci de o singură adunare, de o singură Biserică, după cum s-a spus și mai înainte: "Să se adune la un loc apa din toate văile", încât s-a făcut o adunare cu însușiri duhovnicești comune, s-a încheiat un singur popor. E drept că mișună pretutindeni în Biserică eretici și necredincioși. Prin unele "văi" putem înțelege teatrul, prin altele hipodromul, unde se fac alergările de cai, cum spune Psaltirea: "Mincinos este calul spre scăpare"³⁵, acolo unde asistăm la opintiri deșarte și înjositoare și unde nu vedem decât o urâtă schimonosire a întrecerilor. Dar chiar și [acolo], în cercurile celor care s-au obișnuit să ducă viață apropiată celor de la circ, credința Bisericii totuși s-a întărit și numărul credincioșilor crește zilnic.

4. Un fel de băltoacă este necumpătarea, altă mlaștină este desfrâul și o alta, nestăpânirea; în ele întâlnești noroiul depravărilor, țipete de fiară și vizuine ascunse ale patimilor; în ele se scufundă cei care au intrat acolo și care nu mai știu cum să se salveze; în ele alunecă pasul piciorului, ajungând uneori să se prăvălească; parcă ar fi o lișită care, prefăcându-se că se spală, mai mult se murdărește, sau auzi plânsul trist al unei turturele, oricât de frumoasă ar fi ea, sau, în sfârșit, desprinzi orăcăitul leneș al unei broaște de pe fundul mocirlei. De aici, mistrețul în mlaștină și "cerbul la izvor"³⁶. Și cu toate acestea, din fiecare mlaștină, în care ca niște broaște își turuie același orăcăit plictisitor, s-a încheiat credința, s-a strâns curăția inimii și simplitatea cugetului.

5. Strânsu-s-a apa din toate lacurile și din toate gropile; de acum nimeni să nu mai sape fratelui său o groapă în care să cadă el însuși³⁷, ci fiecare să-l iubească pe celălalt, susținându-se și ajutându-se, așa cum într-un trup fiecare dintre mădulare se ajută unul pe altul. Și nu în cântece care picură otrava morții, așa cum fac comedianții pe scenă, prin care încărcăm cugetul cu imagini senzuale, ci cu cântări bisericești în comun, în care să răsunе glasul întregului popor [credincios], aducând laudă lui Dumnezeu³⁸, desfă-

34. Ps. 83, 7.

35. Ps. 32, 17.

36. Ps. 41, 1.

37. Cf. Pilde 26, 27; Is. Sir. 27, 27.

38. Cum bine sublinia biograful său Paulin (Migne P.L. 14, 31), Sf. Ambrozie a introdus din Răsărit cântarea antifonică, așa încât, după cum spunea Ad. Harnack (*Gesch. der altchristl. Literatur*, I, LV), ca telog el era grec, nu latin, înrudit spiritual cu Origen și cu Sf. Vasile, pe care-l utilizează adeseori. Heiler, *Altkirchliche Autonomie u. päpstlicher Zentralismus*, München, 1941, p. 99.

tându-se într-o viață curată. Dar nu alergând după covoare luxoase și nici căutând desfătarea privirilor prin perdele prețioase, ci socotind drept cea mai frumoasă lucrare din lume unirea aceasta minunată între elemente disparate: cerul, întins ca un cort³⁹, în stare să-i protejeze pe toți locuitorii pământului, pământ care ne-a fost dat ca să vedem apoi aerul, văzduhul întins de jur împrejur, mările întinse; poporul creștin, o adevărată capodoperă a lucrării dumnezeiești⁴⁰, în care să vibreze sunetele armonice ale cuvântului dumnezeiesc și în care să se simtă lucrarea lăuntrică a Duhului Sfânt, templul acesta, sanctuarul Treimii, sălașul sfințeniei, Sfânta Biserică, în care totul să strălucească întocmai ca o catapeteasmă cerească, despre care s-a spus în Scriptură: "Lărgeste locul cortului tău și acoperământul sălașului tău întinde-l, nu cruța nimic! Lungește funiile și întărește țărșii! Căci tu te vei lăți la dreapta și la stânga, și seminția ta va cuceri neamurile, și cetățile cele pustiite le va umple de oameni"⁴¹. Doar nu degeaba are ea stofe luxoase drept podoabă a viețuirii ei îmbunătățite, spre acoperirea răutăților și spre astuparea greșelilor.

6. Aceasta e Biserica, cea care "pe mări a fost întemeiată și pe râuri a fost așezată"⁴². Căci pe voi a fost întărită și așezată, voi, care vă grăbiți spre ea ca niște râuri ale lumii, izvorând din izvoarele limpezi, după cum s-a spus: "Ridicat-au râurile, Doamne, ridicat-au râurile glasurile lor, ridicat-au râurile valurile lor". Apoi adaugă: "mai mult decât zbulcunul neasemuit al mării, minunat este, întru cele înalte, Domnul"⁴³. Mărește sunt aceste râuri! Vă adăpați din acel izvor netrecător și bogat și curgeți mereu înainte spre Cel care vă declară: "Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura: râuri de apă vie vor curge din pântecele lor"⁴⁴. Iar aceasta o spusese despre Duhul pe Care trebuia să-L primească cei care vor crede în El. Totuși, ca niște adevărate Iordane, să ne întoarcem acum împreună la cele [începute], de unde le-am lăsat^{44a}: "Și a văzut Dumnezeu că este bine"⁴⁵. Nu tănuim că, după părerea unora, nici textul evreiesc și nici celelalte traduceri nu redau cuvintele următoare⁴⁶: "Și s-a adunat apa la

39. Cf. Is. 40, 22.

40. Cf. Ps. 113, 24.

41. Is. 54, 2-3.

42. Ps. 23, 2.

43. Ps. 92, 4-6.

44. Ioan 7, 38.

44a. *De officiis*, III, 5, 20.

45. Fac. 1, 10.

46. Sf. Vasile, *op. cit.*, 88 A-88 D.

un loc și s-a arătat uscatul. Și a numit Dumnezeu uscatul pământ, iar adunările apelor le-a numit mări", căci, odată ce a zis, "s-a făcut așa"⁴⁷; li se pare că acest Cuvânt al Creatorului e suficient ca să arate că această lucrare s-a săvârșit. Întrucât însă și în legătură cu alte lucrări, referatul definește și repetă astfel de activități, socotim și noi că nu-i fără rost acest adaos, chiar dacă alții au impresia că adevărul și autoritatea ar inclina să fie de partea traducerilor. Nu degeaba întâlnim adesea astfel de adaosuri și completări în traducerea celor șaptezeci, față de textul evreiesc.

21. Așadar, "a văzut Dumnezeu că este bine". Dar oricât de frumoase ar fi la vedere aceste elemente, atunci când talazuri nesfârșite și creștetul valurilor albesc luciul apei și când grămezi de spumă se sparg încrețindu-se la cea mai domoală adiere de vânt sclipindu-ne prietenos, făcând să lucească măreția unei liniști copleșitoare, în stare să încante de departe privirile spectatorilor, mai ales când izbitura valurilor la țărm nu-i prea puternică, spre a crede că ne îmbrățișează și ne salută în mod pașnic – ce plăcute sunt aceste sunete, cât de încântătoare este frângerea acestor valuri la țărm, iscând un clipocit atât de plăcut și de armonic –, totuși cred că nu trebuie prețuită atât de mult priveliștea văzută doar de ochii trupești, ci trebuie reținută în primul rând impresia de pace și de armonie despre care vorbim, raportând scopul creației la intenția Creatorului.

22. Marea constituie ceva bun, în primul rând pentru că poartă grijă de uscat dându-i umezeala necesară, prin aceea că dirijează oarecum pe neașteptate, ca prin niște canale, suc vital deloc inutil tuturor. În calitate de vatră a fluviilor, marea este un bine, fiindcă e izvorul de unde ne vin ploile⁴⁸, e depozit de pământ aluvial, e cale de acces pentru mărfuri și mijloc prin care popoarele ce trăiesc departe pot comunica, e apărare împotriva primejdiilor de război, baricadă împotriva barbarilor, ajutor în nenorociri, refugiu în caz de pericol, punct de atracție și de distracție, loc de cură și de însănătoșire, ținut care-i unește pe cei despărțiți, loc plăcut pentru drumeție, ascunziș bun pentru cei urmăriți, resursă pentru încasarea dărilor, hrană ieftină în caz de secetă. Din mări se pornește ploaia, care cade pe pământ, și tot de acolo e absorbită apa prin mijlocirea razelor de soare, iar ceea ce e ușor în ea e dus mai departe. În același timp, cu cât e dusă mai sus, cu atâta se îndesește mai tare în spațiile um-

47. Fac. 1, 9.

48. "Hospitium fluviorum" și "fons imbrum", așa defineau cei vechi întinderile oceanelor; cf. Niederhuber, *Ambrosius, Hexaemeron*, p. 89.

broase și reci ale norilor, încât se pornește ploaia, care oprește nu numai seceta, ci rodește și câmpiile însetate.

23. Dar cum să pot număra insulele care stau presărate discret în mare ca niște perle în tivitura hainei⁴⁹, în care cei ce se feresc de ademenirile plăcerilor lumești evită cotiturile periculoase ale vieții și caută mai curând o viață retrasă de lume? Iată de ce marea ne poate fi un cămin liniștit pentru cumpătare, o școală pentru stăpânirea de sine, un azil al seriozității, un liman al liniștii sufletești, o ușurare în fața apăsărilor veacului, o viață liberă de ispitele clipei, o împintinare pentru viața evlavioasă a celor credincioși, încât recitarea rugăciunilor psaltice parcă s-ar lua la întrecere cu vuietul valurilor care izbesc ușor țarmurile, de parcă și insulele stau să se contopească în unduirea sfântă a valurilor pașnice ale rugăciunii, încât ai impresia că răsună peste tot numai laude ale sfinților. Cum aș putea reda oare toată acea frumusețe a mării, așa cum o vedea Creatorul⁵⁰? Și încă ce? Ce altceva vrea să însemne acel sunet melodic al valurilor decât cântecul melodic al rugăciunilor poporului⁵¹? De aceea foarte potrivit e asemănată Biserica adeseori cu o mare. Mai întâi, iat-o cum își scuipe, prin toate intrările, valurile de credincioși, care se apropie! În al doilea rând, parcă voiesc, purtate încoace și încolo ca niște valuri ale mării, rugăciunile comune și alternative ale întregului popor, înșiruindu-se pe rând la cântările de psalmi bărbații, femeile, fecioarele și copiii; un adevărat vuiet de valuri care răsună. De ce ar mai fi nevoie să subliniez că aceste valuri amintesc de spălarea păcatelor și că în ele se resimte suflarea sfințitoare a Duhului Sfânt⁵²?

24. Astfel de bunătăți să ne dăruiască Dumnezeu: întâi, vânt favorabil și neîntârziat să ne urnească vasul, iar după aceea, liman sigur pentru debarcare; în acest timp să nu ajungem a fi încercați de duhul cel rău mai mult decât am putea noi răbda, să nu naufragiem în cele ale credinței, să ne lăsăm stăpâniți de pace adâncă și, chiar dacă s-ar porni împotriva noastră valuri oricât de grele din partea

49. Sf. Vasile, *op. cit.*, 93.

50. Imagine împrumutată de la Sf. Vasile, *Hexaim.*, 38 E-39 A. Pasajul acesta confirmă faptul că *Hexaemeronul* a fost scris la câțiva ani după introducerea cântării alternative a psalmilor, din anul 336.

51. Imagine împrumutată din Vergiliu, *Georgicele*, II, 462, ed. D. Murărașu, Buc. 1967, p. 88.

52. Minunată imagine, care ne duce cu gândul la și mai minunata râvnă de adâncire și maturizare pe linia catehumenatului creștin, așa cum îl întâlnim în sec. IV la Chiril al Ierusalimului, Ambrozie, Niceta de Remesiana și alții.

acestui veac, să nu uităm că avem drept cârmaci pe Domnul Iisus, Care veghează pentru noi, Care prin cuvântul Său potolește furtuna, restabilind liniștea mării⁵³! Lui I se cuvin cinstea, mărirea, lauda și nemurirea pe veci, de acum și până în sfârșit. Așa să fie!

III, 8, 33-42. Mai departe Scriptura ne spune: "Să răsară pământul iarba verde, care să semene sămânță după felul ei"⁵⁴. Totdeauna când auzim vorbindu-se despre produsele pământului, nu trebuie uitat că lucrul principal este germenul sau sămânța⁵⁵. Abia s-au ridicat puțin, că se și formează tulpina, care nu întârzie să se întărească, iar când se coace, dă rodul. Unele plante încolțesc dintr-o rădăcină, cum se întâmplă cu arborii; și nu sunt semănați de nimeni. În tulpina câte unei plante vedem dedesubt cum într-o parte se formează un fel de nod sau umflătură, din care încolțește o altă plantă, ceea ce dovedește că atât în rădăcină, cât și mai sus, pe traseul tulpinii, există putere germinativă nouă. Așadar, la unele plante înmulțirea se face din rădăcină, la altele, pe o cale deosebită. Deci fie că sămânța este cea care condiționează producerea unora dintre plante, fie o altă sursă germinativă înrudită speciei, în amândouă cazurile avem dovada că ceea ce provine din ea, din sămânța care a fost semănată, este o altă plantă asemenea ei: din grâu crește grâu, din mei iese mei, din păr iese tot numai păr cu floarea lui albă, iar din rădăcina castanului crește un alt castan.

34. "Să răsară dar pământul iarba verde, care să semene sămânță după felul ei". Și astfel, iată, mereu își deschide pământul pânțele, înnoindu-se cu alte și alte produse, îmbrăcându-se din nou în haină verde, împodobindu-se cu farmecul unei rodnicii îmbelșugate, silindu-se parcă să se gătească cu cele mai variate produse. Nu ne putem mira destul de repede se petrece acest proces de înnoire; dar aceste minuni sunt cu atât mai mari cu cât le cotemplăm la fiecare plantă în parte, cum e cazul, de pildă, cu bobul de grâu care, fiind aruncat în pământ, putrezește și, în afară de cazul că va fi fost sec sau tăciune – în care caz desigur nu putea rodi –, îndată după putrezire un lăstar nou se ridică din pământ, anunțând un rod și mai bogat. Pământul afânat primește așadar bobul de grâu, grapa acoperă semănăturile și pământul le ia în primire și le pregătește pentru rod ca într-un pânțec matern. Când apoi bobul a

53. Cf. Matei 8, 24.

54. Fac. 1, 11.

55. Argumentare luată iarăși după Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 100 B.

putrezit, apare răsadul noii holde⁵⁶, care poartă deja cu bucurie, în forma ei verde, însușirile speciei. Încă din prima ei perioadă de creștere, planta ne oferă posibilitatea de a recunoaște, sub haina ei verde, trăsăturile viitorului rod. Treptat ea se dezvoltă, înălțându-se și întărindu-se ca pai, de astă dată matură.

Pe de altă parte, îndată ce iese în afară o umflătură sub formă de noduri, care se numește spic, din acel moment în lăuntrul lui se formează și învelișul pentru rodul viitor. Bobul de grâu propriu-zis se formează aici în interior, pentru ca, până când încă e fraged, nici frigul să nu-l vatăme⁵⁷ și nici fierbințeala soarelui să nu-l zbârcească, ori să-l scuture vânturile puternice, ori furtunile năprasnice, ori ploile prea aspre. În spic se formează treptat, și într-o rânduială uimitor de frumoasă, câteva șiruri de boabe, care ne prezintă aceeași priveliște impresionantă a adăpostului sigur pe care Providența dumnezeiască⁵⁸ l-a rânduit în chip firesc în vederea acestei alcătuirii. Și pentru ca nu cumva din pricina greutății prea mari a rodului să se frângă puterea de susținere a paiului, acesta e întărit în așa fel încât e în stare să poarte o greutate de două ori mai mare decât greutatea lui însăși⁵⁹, încât susține rodul bogat fără să se încovoie spre pământ. Chiar deasupra spicului este așezat un rând de țepi, încât, zăcând ca într-un fel de cetățule, boabele să fie apărate de ciocănitul păsărelor, care ar putea să-i fure rodul ori să-l împrăstie pe jos.

35. Ce să mai zic de chipul în care milostivirea lui Dumnezeu s-a îngrijit să vină în ajutor⁶⁰ trebuințelor omenești? Pământul a înapoiat împrumutul cu dobândă, sporind cu mult profitul capitalului. Dacă oamenii înșală adeseori și-i privează pe semenii lor până și de capitalul împrumutat, în schimb pământul rămâne statornic și, dacă vreodată nu și-a dat răsplata fiind împiedicat s-o facă din pricina asprimii gerului, de prea marea secetă sau de ploi prea îndelungate, în schimb, în alt an răscumpără și lipsurile celui precedent. Așadar, când recolta așteptată nu-l bucură pe plugar cu cea mai bună nădejde, nu pământul este de vină. Iar dacă recolta surăde, tocmai belșugul acestei mame – pământul – este cel care s-a revărsat, așa

56. Sf. Vasile, *op. cit.*, 100 BC; Vergiliu, *Georgicele*, I, 44, ed. cit. p. 56.

57. Vergiliu, *Georgicele*, I, 92, ed. cit., p. 58.

58. Sf. Vasile, *op. cit.*, 100 D. Ideea principală care străbate *Hexaemeronul* Sfântului Vasile este cea privind teleologia naturii și purtarea de grijă față de lume a lui Dumnezeu. Era firesc s-o adopte și s-o dezvolte și Sf. Ambrozio.

59. *Ibidem*.

60. Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 101 A.

că pământul nu-l păgubește nicicând pe acela care-și pune nădejdea în el⁶¹.

36. Cât de frumos ni se înfățișează "țarinile bogate"⁶²! Ce miros, ce plăcere, ce bucurie pentru plugar! Cum ar trebui să ne exprimăm mai cuviincios acest sentiment dacă ne-am folosi doar de limba noastră de toate zilele? Or, noi avem mărturiile Scripturii, în care găsim comparat farmecul țarinilor cu belșugul binecuvântării și al harului sfințitor. Așa vorbește de pildă Isaac: "Iată, fiul meu ca mirosul unei țarini pline!". Cum să descriem parfumul albăstriu al vioarei, albul strălucitor al crinului, roșul aprins al trandafirului ori livezile strălucind ca pictate acum în auriu, acum în toate culorile, acum în galben deschis, la care nu știi ce să admiri mai mult: frumusețea florilor sau mirosul lor parfumat? Nu ți se mai satură ochii de astfel de priveliști; în lung și în lat se răspândește un miros plăcut, al cărui farmec ne surprinde pe toți. De aceea, pe bună dreptate spune psalmistul: "frumusețea țarinii cu Mine este"⁶³. Desigur că e cu El, fiindcă El însuși a creat-o. Căci care alt meșter ar fi fost în stare să pună atâta farmec până și în cea din urmă dintre plante? "Priviți crinii câmpului"⁶⁴. Câtă candoare nu se desprinde din albul florilor lor! Chiar și frunzele parcă formează un fel de cortegiu, înălțându-se de la cele mai de jos până la cele de deasupra, formând un fel de potir, încât interiorul lui lucește sclipind ca aurul, dar care totuși nu încarcă în chip neplăcut nici suita lui tot atât de împodobită. Dacă s-ar încumeta cineva să rupă această floare și să-i desfacă petalele, unde s-ar putea găsi o mână atât de îndemânată încât s-o poată reface la loc? În acest înțeles, Dumnezeu i-a adus o mărturie atât de minunată declarând: "Nici Solomon în toată mărirea lui nu s-a îmbrăcat ca unul dintre aceștia"⁶⁵. Potrivit acestei judecăți, chiar și cel mai bogat și cel mai înțelept rege e întrecut de aceste flori.

37. Să mai înșir oare și medicamentele vindecătoare, care se pot obține din tulpinile sau frunzele acestor plante? Dacă un cerb bolnav de stomac mușcă din ramurile tinere de măslin, se face sănătos. Dar și ramurile de măslin consumate împreună cu langustă (sau lăcustă) încă au putere vindecătoare. Frunzele de mure aruncate asu-

61. Formularea acestei argumentări pare a aparține Sfântului Ambrozie, care ne-a dat în opera sa *De officiis ministrorum* o puternică mărturie de etică socială.

62. Fac. 27, 27.

63. Ps. 49, 12.

64. Matei 6, 28.

65. Matei 6, 29.

pra șarpelui îl omoară. Tântarii nu se apropie de tine când fierbi absint (pelin) și te ungi cu acest lichid⁶⁶.

38. Dar poate că ar putea zice cineva: De ce cresc împreună cele folositoare cu cele ucigătoare⁶⁷ și primejdioase: alături de grâu, cucuta, plantă otrăvitoare pe care o aflăm între plantele bune de mâncat și care, dacă nu suntem atenți, de obicei dăunează sănătății? Tot printre cele bune de mâncat găsim și spânzul⁶⁸ și tot așa se poate întâmpla să-l păcălească pe culegător și omeagul⁶⁹. Numai că acuzele de soiul acesta ar fi drepte doar dacă ar fi pământul de vină că nu toți oamenii sunt buni! Ci ascultă și ceva mai mult: Nici îngerii din cer nu sunt toți buni; ba uneori și soarele ofilește spicele, când avem arșiță și când se ard primii muguri. Dacă luna arată călătorilor drumul, în schimb tot ea favorizează și furturile hoților. Dar se cuvine oare, când e vorba de fapăturile care ne sunt folositoare, să ne reținem cu lauda față de Creatorul lumii și, din cauza câtorva factori care ne sunt vătămători în alimentație, să nu recunoaștem purtarea de grijă a Creatorului? Ca și cum toate bunurile ar fi trebuit să fie create doar pentru plăcerea stomacului, sau ca și cum ar fi prea puține cele pe care milostivirea lui Dumnezeu ni le-ar fi rânduit pentru hrană stomacului nostru! Har Domnului că avem destule alimente, și ele sunt cunoscute tuturor, cu condiția doar de a găsi în ele plăcere și de a fi într-adevăr folositoare trupului!

39. Or, toate câte răsar din pământ au o anumită destinație și contribuie pe cât se poate la desăvârșirea întregii lumi create. Unele produse sunt destinate hranei, altele vin pe lume pentru alt scop; nimic nu vine fără rost, nimic de prisos nu încolțește din pământ. Ceea ce crezi că pentru tine nu-i de nicio trebuință folosește altora, ba adeseori îți folosește și ție ceea ce-i de folos altuia. Ceea ce nu se folosește ca aliment poate servi ca medicament, și de multe ori ceea ce-ți strică ție constituie pentru păsări și animale sălbatice hrană folositoare. Așa, de pildă, graurul poate consuma cucută fără să-i dăuneze⁷⁰, întrucât structura corpului lui îl ajută să fie invulnerabil față de sucul veninos. Acest suc produce o senzație de rece

66. Pliniu, *Istoria naturală* XXIV, 117; XXVII, 52.

67. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 B; Vergiliu, *Georgicele*, II, 152, ed. cit., p. 78.

68. "Plantă erbacee perenă otrăvitoare (*hellebrus*), al cărei rizom conține alcaloizi utilizați în cardiologie" (*Mic dicționar enciclopedic*, București, 1972, p. 880).

69. "Plantă decorativă și medicinală, toxică, cu rizom tuberos, din care se extrage aconitina" (*Mic dicționar enciclopedic*, București, 1972, p. 453).

70. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D.

care înfioară pasărea, așa încât, înainte de a porni prin porii ei veninul spre inimă, acesta e dus la timp, fără nicio primejdie, pe drumul digerației. Cunoscătorii afirmă⁷¹ că pentru prepeliță spânzul e hrană și nutreț, întrucât, potrivit conformației sale fizice, ea e ferită de efectele vătămătoare ale unui astfel de aliment. Iar dacă adeseori spânzul este folosit în tratarea unor boli omenești, cu toate că n-ar părea indicat, cu cât mai mult nu-l va adapta spre vindecare mâna medicului, încât să fie acceptat ca aliment nevătămător datorită compoziției sale firești? Mătrăguna se recomandă adeseori la insomnii⁷². Ce să mai spun de sucul de mac, despre care se știe că a ajuns atât de cunoscut prin uzul zilnic în rol de calmant⁷³ al durerilor interne? Nu trebuie uitat nici rolul cucutei la reducerea poftelor trupesti, nici al spânzului, care înlătură toate durerile unui trup bolnav⁷⁴.

40. Așadar, nu numai că nu poate fi învinuit Creatorul din pricina [prezenței] plantelor otrăvitoare, ci trebuie chiar să-l aducem mulțumiri întrucât ceea ce tu credeai că s-a zămislit ca să ne pună viața în primejdie a devenit doctorie pentru sănătatea ta. Căci chiar și ceea ce ar prezenta o primejdie e evitat de Providență, iar prin băgare de seamă nu se pierde nimic din ceea ce e folositor sănătății. Cum vor fi învățat oare oile și caprele⁷⁵ care anume dintre plante le sunt vătămătoare? Oare nu știu ele numai prin miros, cu toate că sunt simple animale necugetătoare, doar pe baza instinctului lor, cum să evite pericolul și să-și apere viața? Și oare nu pot deosebi ele deopotrivă care anume verdețuri le sunt folositoare și care anume le sunt vătămătoare, încât numai după ce se simt parcă atinse de niște otrăvuri periculoase, abia atunci caută ele verdețurile binecunoscute, care să le aducă lecuirea eventualelor răni? Chiar felul în care se hrănesc le poate aduce doctoria cerută⁷⁶; după rană trebuie să știi să te ferești de săgeți și cum să eviți veninul, iar nu să-l cauți tu pe el! În definitiv chiar și cerbilor mâncarea le servește drept antidot. Vipera se teme de cerb, în schimb ea poate omorî și leul⁷⁷. Un șarpe mai mare poate încolăci un elefant. Dacă elefantul l-ar strivi,

71. Pliniu, *Istoria nat.* X, 72, 92.

72. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D.

73. Pliniu, *Ist. nat.* XXV, 13 (94), 147-150.

74. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 D; Pliniu, *Ist. nat.* XX, 18 (78), 198-201; XXV, 54, 154.

75. Sf. Vasile, *op. cit.*, 101 C.

76. Pliniu, *Ist. nat.* XXV, 92.

77. Pliniu, *Ist. nat.*, VIII, 118.

moartea șarpelui ar fi sigură, dar fiindcă el nu-i în stare de așa ceva, lupta se duce de către amândoi cu încordare extremă. Șarpele caută să sugrume piciorul elefantului, pentru că atunci când acesta cade jos, șarpelui nu-i poate provoca nicio primejdie. Elefantul caută să nu fie el ultimul sau măcar să nu fie atacat la piciorul de dinapoi, undeva pe o potecă strâmtă, unde el nu se poate nici răsuci, și nici, cu o pășire mai energică, să strivească șarpele, și nici să primească ajutor de la alt elefant.

41. Așadar, dacă până și animalele necugetătoare știu și cu ce fel de ierburi să se lecuiască și cu ce fel de mijloace se pot ajuta, omul, care vine pe lume cu facultăți cugetătoare, să nu fie în stare să se orienteze? Ori să fie tocmai el atât de străin de realitate, încât numai el să nu poată pricepe⁷⁸ ceea ce fiecărei viețuitoare îi este de folos? Sau să fie tocmai el atât de nerecunoscător pentru darurile firii, încât să creadă că, întrucât până și o picătură de sânge de taur ar putea omorî un om, nu cumva acest dobitoc n-ar trebui să fie adus pe lume, sau atunci, să trăiască fără sânge, câtă vreme puterea lui atât de folositoare în agricultură ori în cărăușie⁷⁹ și [carnea lui] atât de gustoasă aduc atât de multe servicii oamenilor de la țară? Dacă și-ar aduce aminte câte bunătăți le-a dăruit Dumnezeu, atunci oamenii n-ar uita spusele Lui: "Răsară pământul iarbă verde, care să semene sămânță după felul ei"⁸⁰. Ar înțelege atunci că prin aceste cuvinte, El nu s-a gândit numai la cele care dau hrană de la sine, cum sunt ierburile, copacii și alte plante, ci și la cele dobândite prin sânguință gospodărească și prin agricultură practică cu trudă.

42. Și ce lucru cuvîncios că Dumnezeu n-a poruncit ca pământul să producă dintr-odată sămânță și rod⁸¹, ci a rânduit ca întâi să încolțească, apoi câmpurile să înverzească și abia după aceea să se coacă rodul după felul lui, așa încât în niciun anotimp ele să nu fie lipsite de farmec! Câmpurile trebuie mai întâi să se îmbrace cu haina împodobită a primăverii și abia mai târziu să ne dea folosul roadelor.

78. Sf. Vasile, *op. cit.*, 102 B.

79. Vergiliu, *Georgicele*, II, 458, ed. cit. p. 88.

80. Fac. I, 11.

81. Sf. Vasile, *op. cit.*, 104 A.

V, 5, 12-14. Ce să spun despre dantura îndesată a peștilor? Căci ei n-au dinți numai pe o parte, cum au oile sau vitele, ci sunt înarmați cu dinți pe amândouă părțile⁸². Întrucât trăiesc în apă, dacă ar purta mâncarea printre dinți încoace și încolo, fără s-o înghită, s-ar putea întâmpla ca, sub presiunea apei, hrana să fie luată dintre dinți și dusă afară din gură. De aceea peștii au dinți deși și ascuțiți, ca să poată mușca și să zdrobească repede hrana, pentru ca s-o și poată înghiți fără amânare sau întârziere. Peștii nu rumegă, singur câinele de mare (scarus) pare a fi rumegător, după cât spun oamenii, lucru despre care numai întâmplarea sau experiența sau studiul ne vor putea da răspunsul.

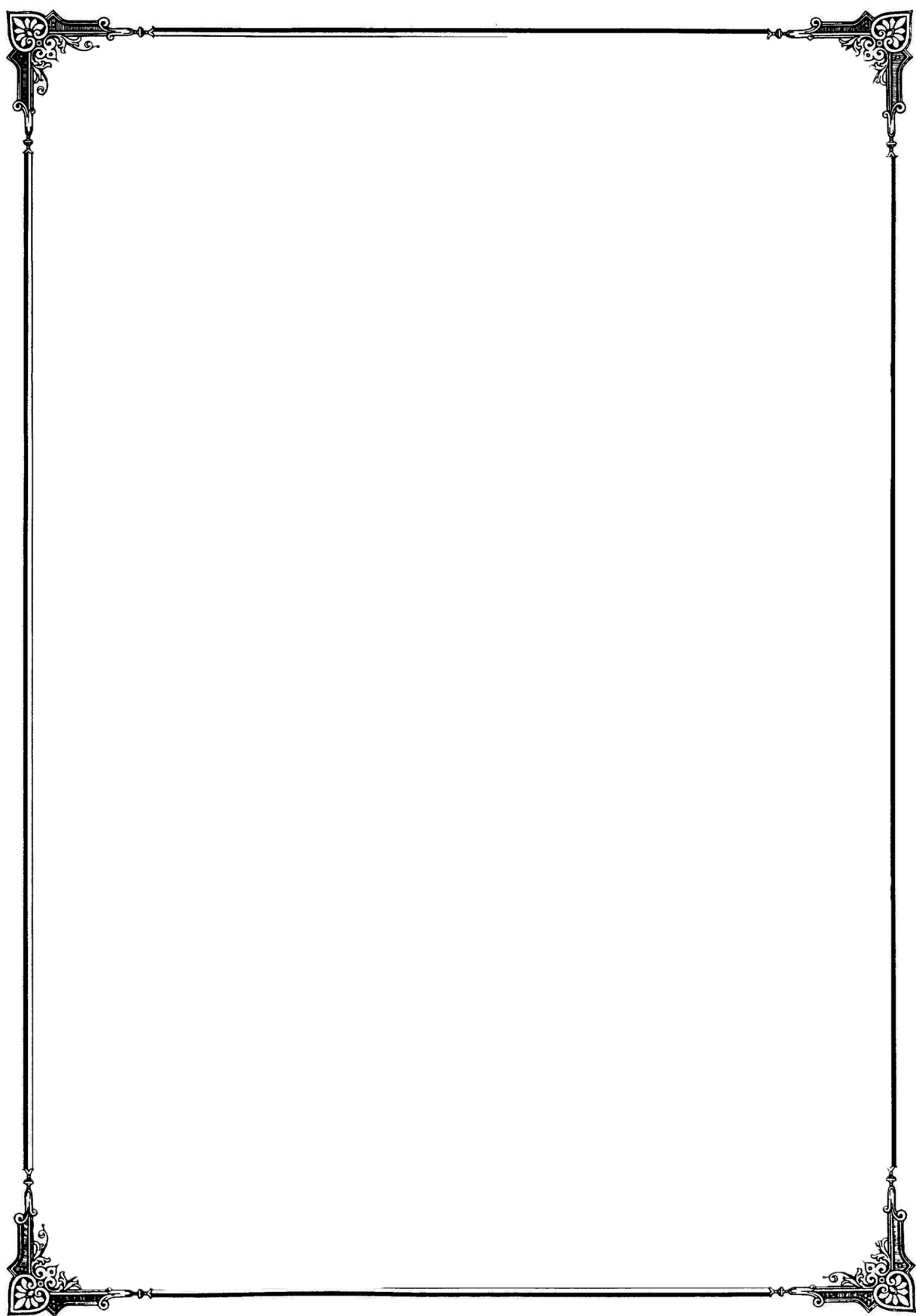
13. Desigur că nici peștii nu sunt cu toții cruțați de asuprirea celor mai puternici dintre ei⁸³, cei mai slabi fiind expuși lăcomiei celor mai tari. Cu cât cineva e mai slab, cu atât e mai expus de a deveni pradă celorlalți. Cei mai mulți pești se hrănesc cu plante și cu viermișori mici; sunt însă și din aceia care se devorează unul pe altul și se îngrașă din carnea celorlalți. Cel mai mic devine pradă [mâncare] pentru cel mai mare, și, la rândul lui, cel mai mare e atacat de cel și mai puternic și însuși prădătorul devine pradă altuia străin. Există cazuri ca, atunci când un pește îl devorează pe altul, să fie înghițit de al treilea, încât amândoi, devoratorul și cel devorat, să se întâlnească în stomacul unuia străin, destinul unuia împărțându-se răzbunarea celuilalt. La ei poate că s-a încetățenit nedreptatea pomind, probabil, de la cazul său propriu, cam așa cum a început să se întâmple și între noi, oamenii, nu pe cale naturală, ci dând frâu liber poftelor lacome; ori apoi – întrucât poate deveni o pildă în folosul oamenilor –, au devenit și ei un simbol pentru oameni, deci s-ar cădea ca, văzând la ei chipul comportării păcătoase dintre noi, să ne ferim de a mai oferi astfel de exemple rele. Niciunul dintre cei puternici să nu ne năpustim asupra celor mai slabi, dându-ne astfel pe nedrept ca model rău, căci cine nedreptățește pe semenul său își pregătește sieși laț în care poate cădea el însuși.

14. Și tu, omule, ești un fel de pește, care te năpustești asupra bunului și vieții altuia și care "tragi la adânc" pe cel neputincios⁸⁴

82. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 C.

83. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 C.

84. Sf. Vasile, *op. cit.*, 152 J.

V, 15, 50-54. Să începem să vorbim mai întâi despre păsările care au ajuns să fie pentru oameni model de viață⁸⁸. La ele felul de a se purta unele cu altele și de a se apăra a devenit ceva firesc, la noi, abia din constrângere și într-un mod vrednic de un sclav. Cât de neimpus, de voluntar săvârșesc cocorii paza de noapte⁸⁹. În timp ce unii se odihnesc, pe alții îi poți vedea stând în post, pe alții îi vezi patrulând sau făcând serviciu de iscoade, pentru ca nu cumva să se încerce din vreo parte un atac, și astfel fiecare își oferă, deodată cu serviciul, tot devotamentul și toată puterea. După ce și-au făcut serviciul de pază, respectivii mai dau un semnal ca să-i trezească pe cei ce dorm, pentru ca aceștia să-și ia în primire postul, iar după aceea merg și ei la culcare. În mod cu totul liber își ia fiecare serviciul în primire și nu se dovedesc atât de greoi și de leneși la somn, cum am ajuns să fim noi, oamenii, ci sar repede din așternut, se prezintă la serviciul lor, pe care și-l îndeplinesc cu aceeași conștiinciozitate cu care l-au și primit. Nu există între ei vreun dezertor, ci numai devotați, conform firii lor. De aceea și paza lor e sigură, pentru că a fost făcută liber.

51. Aceeași ordine o păstrează și când zboară: fiecare își ia postul în primire; la timpul său, fiecare din ei ajunge pe rând în postul de conducere, și anume fiecare la un soroc stabilit mai dinainte, urmând ca fiecare să facă pasul respectiv când îi vine rândul. După aceea se trage de-o parte și-l lasă pe altul în postul de conducere! Ce poate fi mai frumos decât aceasta? Sarcina și onoarea și le împart cu toții în mod egal și niciunul nu-și arogă mai multă putere decât o au ceilalți, ci toți o au în mod egal⁹⁰.

52. Aceasta era forma veche de organizare a societății, acesta era modelul statului liber. Așa au început oamenii să participe la viața publică, luându-se după exemplul liber consimțit al păsărilor, ca să fie deopotrivă pentru toți atât obligațiile, cât și drepturile, învățând fiecare să participe pe rând la răspunderea de a asculta sau de a porunci, dar în același timp nefiind nimeni exclus nici de la onoruri, așa cum niciunul nu era scutit de muncă. Aceasta era cea mai bună stare de lucruri. Nimeni nu era atât de lipsit de simțire

88. Sf. Vasile, *op. cit.*, 171 D.

89. Sf. Vasile, *op. cit.*, 176 A.

90. Probabil că înlocuirea celor de la cârmă cu cei mai din spate are același scop: de odihnire periodică a fiecăruia. A se vedea Ionel Pop, *Instantanee din viața animalelor*, ed. II, Editura științifică, București, 1968, p. 121-122.

încât să țină vreo dregătorie toată viața, după cum, iarăși, nimeni nu era condamnat la o robie nesfârșită. Fiecare participa fără preferințe și fără invidie, fiind promovați cu toții la eventualele schimbări și, la timpul rânduit, atât sarcinile, cât și serviciile de pază schimbându-și-le reciproc, oricând voiau. Nimeni nu îndrăznea să-i aducă altuia ne-cazuri în probleme de serviciu, ca nu cumva să aibă apoi de suferit din partea celui care ajungea după aceea la conducere. Nimeni nu avea impresia că i-ar fi prea grea munca de care-l dezlega viitoarea recompensă.

Totuși, după ce a început să apară pofta de dominare, când unii și-au arogat abuziv anumite servicii, iar alții n-au vrut să le părăsească pe cele anterioare și când au apărut și serviciile militare, din clipa aceea slujbele nu s-au mai prestat de către toți la fel, ci a apărut serviciul forțat: de acum oamenii nu mai lucrau în mod egal unul față de altul, ci și-au făcut apariția ambițiile, munca a început să fie normată, căci unii se sustrăgeau de la ea, pentru că ea a devenit înrobitoare, așa că din muncă voluntară s-a ajuns în curând la neglijență și lene. Cât de mult se sustrăgeau acum oamenii de la garda de noapte! Cât de greu se hotărau acum și unul și altul să se anunțe pentru serviciul de pază într-un punct mai periculos, chiar și atunci când această sarcină le era încredințată din porunca regală! S-a hotărât aplicarea unor pedepse pentru neglijență și, cu toate acestea, neglijențele se strecurau adeseori, serviciile de pază nu se mai țineau regulat, căci constrângerea care impune un serviciu forțat provoacă și ea de cele mai multe ori neplăceri. Nimic nu-i mai ușor decât să faci altora greutăți, de vreme ce tot ce faci, faci în mod forțat. De aceea, munca fără sfârșit tale oricui pofta, creând mereu infumurarea celor care se cred puternici. Căci unde mai afli vreun om care să renunțe de bună voie la puterea dobândită și care să se retragă el însuși din postul de conducere și, în loc de întâiul, să se trezească cel din urmă⁹¹? Or, între cocori stăpânește mulțumirea în muncă și modestia în serviciu. De sfat nu se face uz între ei decât la ieșirea din post, niciodată la intrarea în el; în primul caz e vorba de întreruperea odihnei somnului, în cel de-al doilea e vorba de fapt de un serviciu voluntar.

53. Despre berze se istorisește că zboară în formație apropiată. Atunci când socot că e vorba să plece în vreo direcție mai lungă, au

91. Cf. Marcu 9, 34.

obiceiul să se adune laolaltă și s-o ia înspre ținuturile din răsărit și miazăzi, hotărându-se să pornească toate deodată, ca la un semn. Ai crede că-i o adevărată armată care pleacă în șir: așa-și păstrează fiecare locul în zbor atât în flancuri, cât și în frunte. La început tocmai ciorile sunt cele care le conduc, arătându-le direcția și însoțindu-le ca niște gardieni, în așa fel încât ai crede că ele ar fi o trupă auxiliară de apărare împotriva păsărilor dușmane, însărcinându-se pe propriul lor risc să le apere de orice neplăceri nedorite. Indiciu despre acest lucru e faptul că într-un anumit răstimp (după ce pleacă berzele) nu mai află în jur nicio cioară și, în schimb, când se întorc, toate ciorile sunt acoperite de răni, trădând parcă atât prin glasul sângelui, cât și prin alte semne, că ele au susținut în acest scop o grea luptă. Cine le va fi amenințat oare cu pedeapsa ca să facă acel zbor? Cine va fi rânduit ca, în caz că ar refuza acel serviciu armat, vor lua atât de grea pedeapsa, încât niciuna să nu refuze acel serviciu în folosul șirului de păsări prietene, ci toate, simțindu-se parcă datorare, să se ia la întrecere în oferirea acestui ajutor?

54. Să învețe așadar oamenii [de la ele] să respecte legile ospitalității și să înțeleagă cât de sfânt este respectul care trebuie arătat oaspeților⁹², ce ajutoare sunt datorii a le da și, în cazul când n-ar exista ajutorul [ciorilor], atunci să preia asupra lor chiar și primejdia unei atitudini proprii! Se vede așadar că noi, oamenii, le închidem oaspeților ușile, pe când păsările sunt în stare să-și expună viața pentru ei. În timp ce în sângea lor păsările sunt în stare să ia parte chiar și la cea mai grea primejdie alături de prietenele lor, noi oamenii nu vrem să le oferim nici măcar adăpostul găzduirii. În timp ce păsările își apără prietenele chiar cu prețul luptei, noi ducem adeseori adevărat război împotriva semenilor. Să fiu mincinos dacă n-a fost tocmai acesta motivul pentru care au fost pedepsiți cei din Sodoma sau dacă nu cumva furia egiptenilor, care au vrut să calce în picioare dreptul de ospitalitate față de evrei, a fost pedepsită cu înecarea lor tocmai din pricină că au trădat legea ospitalității.

VI, 1, 1-2. Această zi este cea de a șasea: în ea se încheie istoria începutului lumii și totodată își află sfârșitul și cuvântul nostru despre originile lumii. Însă chiar dacă vreme de cinci zile am fost nevoiți să depunem oboseală destul de mare⁹³, totuși în ziua de azi ni se cere un spor de atenție, pentru că ne paște primejdia de a pier-

92. Sf. Vasile, *Hexaïmeron*, VII, Migne, P.G. 29, 17 B; D; 29, 74.

93. Sf. Vasile, *op. cit.*, VII, 5, Migne, P.G. 29, 64.

de nu numai cele de până acum, ci și rezultatul întregii noastre strădanii. Căci dacă la întrecerile dintre atleți au loc la început, vreme de câteva zile, programe muzical instrumentale și de cântece corale, oricât de dese și oricât de înfierbântate ar fi competițiile și oricât s-ar crede că aceste zile care au trecut ar fi fără nicio importanță pentru câștigarea cununii (la care ultima zi s-ar crede hotărâtoare, căci numai ea aduce decizia premierii prin orice risc, devenind pentru cei învinși o rușine, iar pentru biruitori, răsplată), cu cât mai mult nu ne vom îngrijora în această luptă după înțelepciune, printr-o hotărâtoare decizie nu numai a câtorva, ci a tuturor, cu atât mai vârtos cu cât astăzi, ca și în cazul înmânării cununii, am putea să primejduim toată oboseala zilelor anterioare și să pățim rușine tocmai acum! Căci cuvântătorul nu se află în aceeași situație cu cântărețul sau cu atletul: acela ar pierde doar simpatia spectatorilor, pe când în cazul nostru pierderea s-ar răsfrânge asupra tuturor ascultătorilor.

2. Să stați, așadar, și voi cu mine în juriul de acordare a premiilor și să pășiți cu mine în această arenă măreață⁹⁴ și plină de taine a întregii creații văzute! Căci dacă cineva, aflând de sosirea unor oaspeți străini, nu dă nici cea mai mică atenție [oboselii] în timp ce îi poartă prin tot orașul și le arată ce-i mai vrednic de văzut acolo, atunci cu atât mai puțin v-ați putea supăra dacă v-aș conduce, cu ocazia acestei întâlniri comune, prin explicarea mea despre cele din patria noastră, despre categoriile și soiurile tuturor lucrurilor din lume, fiind însuflețit de dorința ca din toate acestea să scot dovada că pe voi v-a dăruit Creatorul tuturor cu o zestre cu mult mai bogată decât pe oricare alte făpturi? Aceasta însemnează că și coroana creaturilor pentru voi a fost pregătită, așa încât pe voi doresc să vă incoronez potrivit arbitrajului vostru propriu. Căci nu ni se cere să alergăm după cununi care se vestejesc, ci după în veci netrecătorul arbitraj al sfințirii voastre, potrivit căruia hotărârea spune că în rostul tuturor creaturilor se vădește rânduiala Providenței dumnezeiești; cu toate acestea, numai la voi se întâlnește faptul că aveți comun cu celelalte făpturi doar stricăciunea trupului, în schimb, prin puterea sufletului omenesc, voi nu mai aveți nimic comun cu alte făpturi.

VI, 1, 42-45. De aceea, iată ce ni se spune: "Păzește-te și-ți ferește cu îngrijire sufletul"⁹⁵. Căci una suntem "noi", și cu totul altceva sunt cele "ale noastre", precum și cele "din jurul nostru". Prin "noi"

94. Sf. Vasile, *op. cit.*, 164 A.

95. Deut. 4, 9; Sf. Vasile, *op. cit.*, 204 AB.

înțelegem sufletul și cugetul din noi, prin "ale noastre" înțelegem mădularele trupului și simțurile lui, iar cele "din jurul nostru" sunt banii, slugile și cele ce țin de viața "aceasta". Prin urmare, când zic "păzește-te și cunoaște-te pe tine însuți", nu însemnează să știi cât de mare e puterea mușchilor și nici cât de viteaz ești la trup, după cum nici cât de multe moșii ai, ce putere ai față de alții, ci vreau să-ți amintească ce suflet și ce cuget ai, căci din ele pleacă toate sfaturile tale și în legătură cu ele stau toate roadele faptelor tale. Numai un astfel de suflet e plin de înțelepciune, de credință și de dreptate, pentru că orice înaintare în bine vine de la Dumnezeu, după cum zice Scriptura: "Iată, Ierusalime, pe mâinile Mele am zugrăvit zidurile tale"⁹⁶. Un astfel de suflet e zugrăvit de Dumnezeu și numai unul înrudit cu El e în stare să reflecte chipul frumuseții dumnezeiești. Și acel suflet e bine zugrăvit: în el se regăsește strălucirea slavei și chipul ființei lui Dumnezeu⁹⁷. Și numai în măsura în care reflectă acest chip își poate primi sufletul adevărata lui valoare. După acest chip fusese zidit Adam înainte de a păcătui; din clipa în care a căzut, el și-a pierdut chipul valorii cerești, luând în locul lui trăsături pământești. De aceea, să fugim de acest ultim chip, căruia nu i se dă slobozenie să intre în cetatea lui Dumnezeu, întrucât așa-i scris: "Doamne, în cetatea Ta chipul lor de nimic îl vei face"⁹⁸. Nu intră acolo niciun chip nevrednic, iar dacă s-a furișat cumva, el va fi scos afară, pentru că stă scris că "în cetate nu va intra nimic pângărit și nimeni care este dedat cu spurcăciunea și cu minciuna, ci numai acela va intra care are scris pe frunte numele Mielului"^{98a}.

43. Așadar, sufletul nostru este zidit după chipul lui Dumnezeu. Întreaga ta ființă, omule, în aceasta constă, căci fără de suflet tu nu prezinți nicio valoare, întrucât fără de el "pământ ești și în pământ te vei întoarce"⁹⁹. De aceea, să nu uiți că fără suflet nu prețuiești nimic, după cum stă scris: "Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă"¹⁰⁰. De ce, dar, pui atâta preț pe trup, când și așa știi că deodată cu pierderea trupului tu nu pierzi nimic? Mai curând teme-te ca nu cumva să te lipsești de ajutorul sufletului. Căci, "ce va da omul în schimb pentru sufletul său?", în care nu se

96. Is. 49, 16.

97. Cf. Evr. 1, 3.

98. Ps. 72, 20.

98a. Apoc. 21, 27.

99. Fac. 3, 19.

100. Matei 10, 28.

cuprinde doar o mică părticică din tine, ci însăși esența întregii ființe omenești? Doar prin puterile sufletului ajungi tu să te faci stăpân peste celelalte ființe din lumea fiarelor și a păsărilor. Prin suflet ne asemănăm cu Dumnezeu, pe când prin trup ne asemănăm cu dobitoacele. Sufletul e cel care vădește pecetea asemănării cu Dumnezeu, câtă vreme trupul abia dacă ne oferă niște trăsături inferioare, comune cu fiarele, cu dobitoacele.

44. Dar să precizăm mai îndeaproape ce însemnează cuvintele "după chipul lui Dumnezeu"¹⁰¹. Să poată fi oare numit trupul "după chipul lui Dumnezeu"? Desigur că nu, căci am văzut doar că el e pământ. Să aibă Dumnezeu însușiri corporale, să fie prin urmare neputincios, cum e trupul, și supus patimilor? Ori ți s-ar părea cumva că prin cap ne-am asemana cu Dumnezeu, pentru că tendința capului este să privească numai în sus și să se înalțe mereu? Sau poate prin ochi, pentru că prin ei luăm cunoștință de ceea ce-i în jurul nostru? Sau poate prin urechi, fiindcă prin ele auzim tot ce se întâmplă? Dar dacă avem în vedere privirea în sus, apărem oare atât de uriași numai pentru motivul că ne ridicăm creștetul cu un cot deasupra pământului? Și apoi, nu ne rușinăm oare dacă ne-am socoti a fi asemenea lui Dumnezeu pentru motivul că ne-am ridicat ceva mai sus decât șerpii și decât celelalte târătoare, ori dacă am spune să suntem mai iuți decât câprioarele, decât oile și decât lupii? Dar cu cât ne întrec în această privință cămila¹⁰² și elefantul când e vorba de mărimea trupeză? Desigur că e un lucru mareț să ajungi la cunoștință prin ochi, prin privirea lucrurilor din lume, spre a ști ceva fără să mai fie nevoie să ți le raporteze altcineva, totuși cât este [de cuprinzător] ceea ce vede ochiul nostru, încât să afirmi că tocmai din această pricină noi ne asemănăm cu Dumnezeu, Care privește totul, vede totul, ba cunoaște până și cele mai ascunse cugete ale sufletului¹⁰³ și surprinde și cele mai tainice înclinări ale inimii? Cum de nu te rușinezi spunând așa ceva, câtă vreme noi nici pe noi înșine nu suntem în stare să ne vedem deplin? Căci eu văd doar ce-i înaintea picioarelor mele, dar ce-i în spatele meu nu sunt în stare să văd! Nu-mi pot vedea ceafa și nici partea din spate a capului, așa cum nu-mi pot vedea nici rărunchii. Și-apoi, cât repre-

101. Origen, *Omiliile în Gen. I*, 13 (P.G. XII, 155). De aici înainte, în descrierea însușirilor spirituale ale omului, respectiv în prezentarea asemănării omului cu Dumnezeu, se observă la Sf. Ambrozie referiri tot mai insistente la Omiliile lui Origen la Cartea Facerii.

102. Sf. Vasile, *op. cit.*, 201 D.

103. Cf. Rom. 8, 27; 1 Cor. 14, 25.

zintă ceea ce auzim, câtă vreme eu nu pot vedea, nici auzi ceea ce se petrece la o distanță oarecare de mine? Chiar și un perete dacă ne desparte de aceste lucruri, eu nu le pot vedea și nici auzi. În afară de aceasta, corpul nostru e legat la un moment dat de un anumit spațiu, pe câtă vreme toate animalele se mișcă mai liber și fiecare din ele este mai sprinten decât omul.

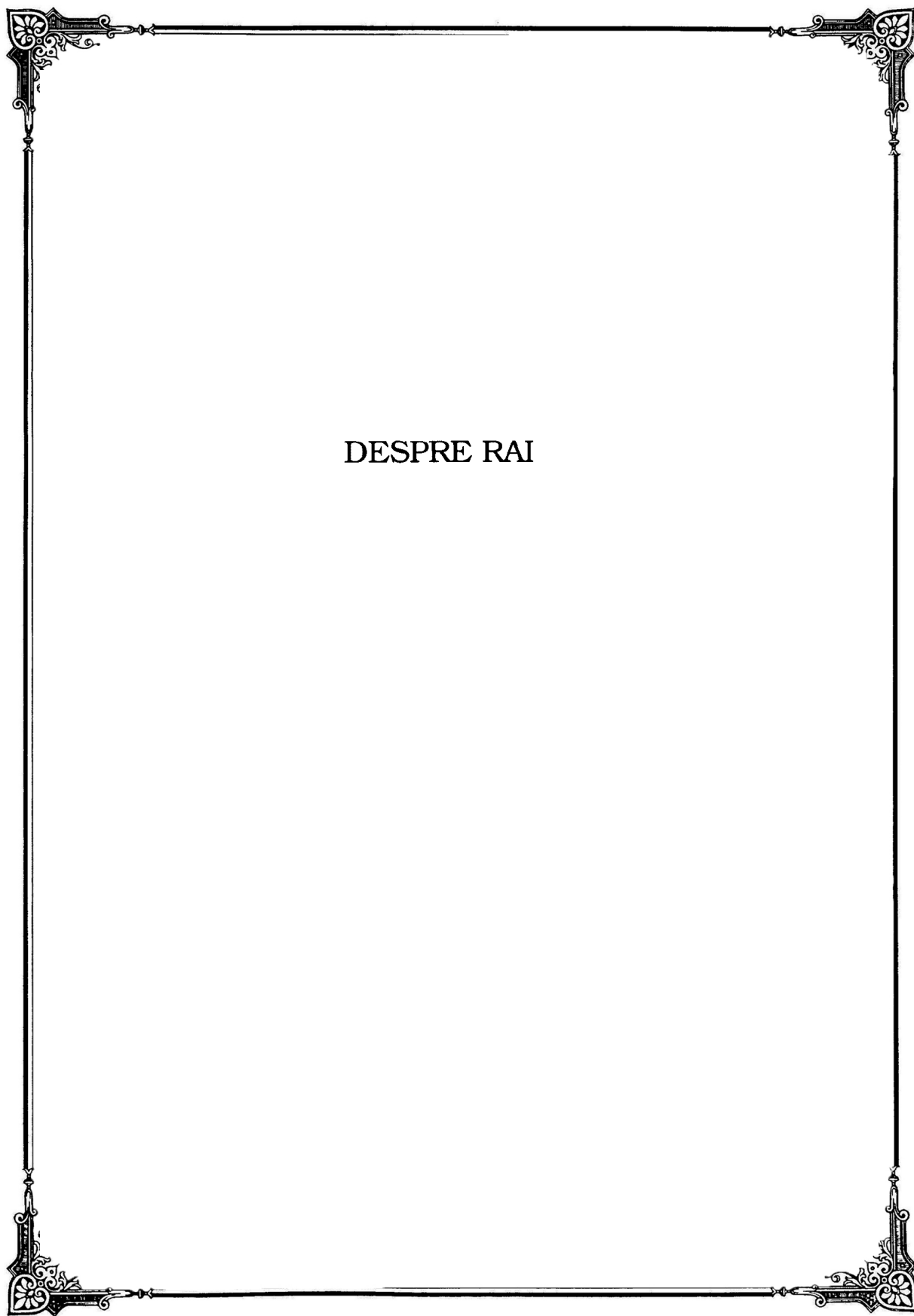
45. Așadar, chipul lui Dumnezeu nu se vede în trupul nostru, ci în sufletul nostru, care este liber, concepând și acționând cu gânduri și planuri într-un fel sau în altul, după cum le privește pe toate cu ochiul său care scrutează totul. Iată, odată suntem în Italia și ne facem cutare planuri în legătură cu ceea ce trebuie să aibă loc în Răsărit ori în Apus; altădată avem impresia că ne-am mutat printre locuitorii din Persia, ori că îl avem înaintea ochilor pe locuitorii din Africa, urmărindu-i pe unii din cunoscuții noștri din acele părți de loc, altă dată petrecem la ei, cu toate că țara lor se află la mari depărtări, dar avem impresia că noi ne apropiem de ei acolo, departe, și vorbim cu ei, deși ei nu sunt de față; ba se întâmplă să înnodăm și conversații cu unii dintre cei morți, pe care-i îmbrățișăm, și avem senzația că-i ținem lângă noi ca și cum ar fi încă în viață, atribuindu-le parcă chiar servicii și anumite acțiuni vitale.

Așadar, numai sufletul poate fi socotit după chipul lui Dumnezeu, întrucât nu se orientează după puterile trupului, ci după cele ale duhului, căci numai ochiul acestuia poate privi pe cineva care nu-i de față, numai puterea lui e în stare să acționeze și la mari depărtări, cutreierând și explorând ținuturi nebătătorite, numai el e în stare să colinde cu gândul înapoi și încolo, până la marginile lumii¹⁰⁴, pătrunzând până și în ungherele cele mai ascunse și care numai în planurile lui Dumnezeu sunt unite într-un rost unitar, prin Hristos, coborând până în ținuturile subpământene ori înălțându-se până în ținuturile cerești, după cum ține Apostolul să ne asigure: "petrecerea noastră este în ceruri"¹⁰⁵. Și atunci, oare să nu arate sufletul nostru a fi "după chipul lui Dumnezeu", din moment ce Dumnezeu sălășluiește în el în toată bună vremea? Să nu uiți, dar, că sufletul nostru e zidit după chipul lui Dumnezeu, după cum zice Apostolul: "Iar noi toți, privind ca în oglindă, cu fața descoperită, slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă, ca de la Duhul Domnului"¹⁰⁶.

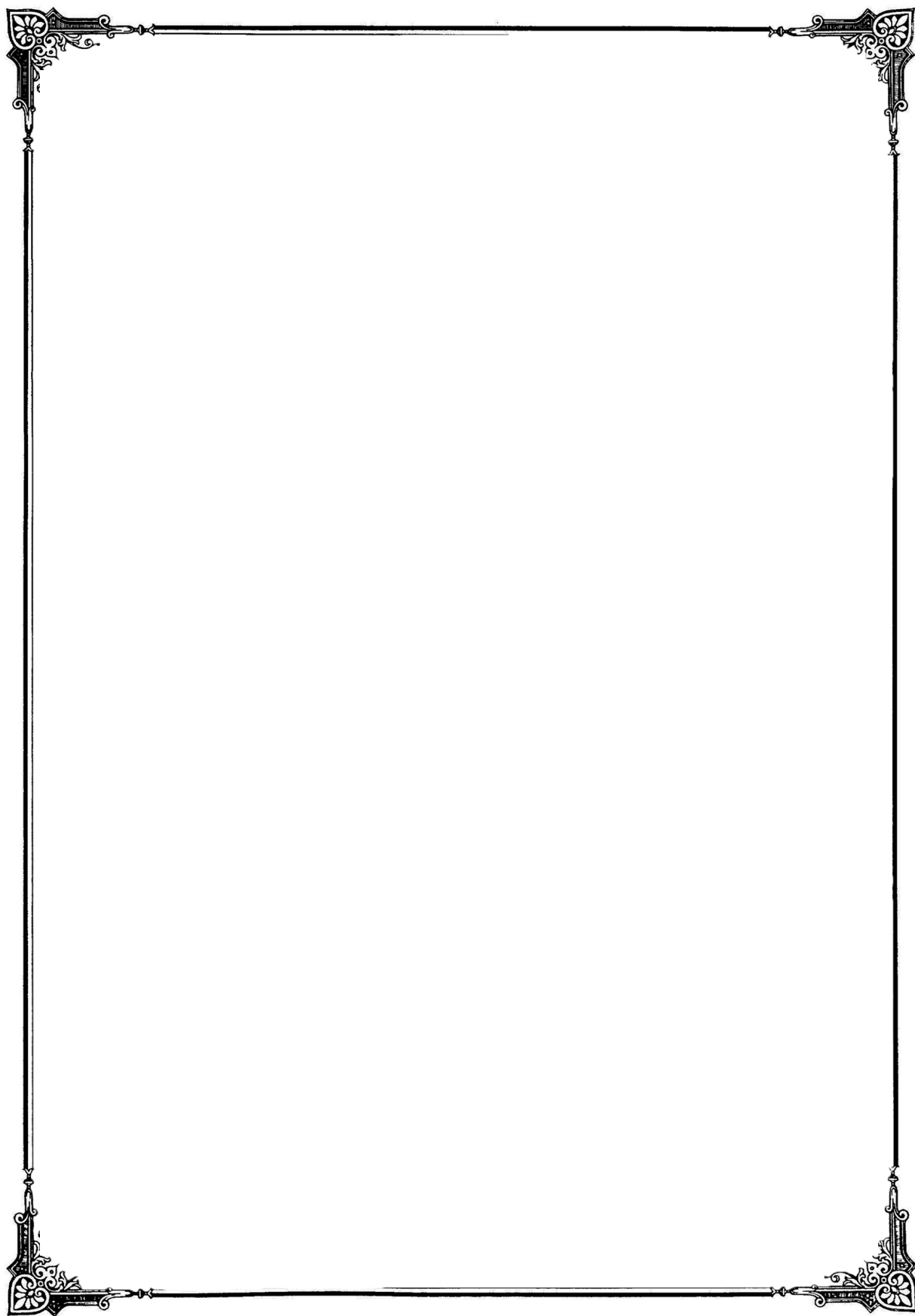
104. Sallustius, *Bell. Iug.* 12, 50 (citată după Niederhuber, *op. cit.*, p. 267).

105. Filip. 3, 20.

106. 2 Cor. 3, 18.

DESPRE RAI

INTRODUCERE

Structura acestei scrieri bogate în interpretări alegorice se resimte de influența lui Filon din Alexandria și a lui Origen care, se știe, nutrea și el o mare admirație față de Filon. Din nefericire, multe din operele lui Origen s-au păstrat fragmentar, lacunar, așa că nu se știe propriu-zis dacă Sfântul Ambrozie a luat o anumită interpretare de la Filon sau de la Origen. Totuși, atunci când pomeneste în § 27 despre Simah și Aquila, cunoscuții redactori ai textului biblic, e o dovadă clară că sursa de informație provine de la Origen. Afirmatia lui Schenkl că Ambrozie n-ar fi "compilat" pe Origen rămâne încă de dovedit, dacă mai târziu se vor mai afla și alte scrieri ale învățatului exeget alexandrin. Totuși, după cum se vede și din trimiterile bibliografice (pe care ni le-am însușit în mod precumpănitor după ediția critică editată în Corpul vienez de către Carol Schenkl), Filon a servit incontestabil ca izvor al celor mai multe dintre tălmăcirile Sfântului Ambrozie. Aceasta, în ciuda celor susținute în § 25 al prezentei scrieri, în care se spune textual: "Filon nu înțelege lucrurile duhovnicești". Or, se știe că acest iudeu îndrăgostit de platonism a căutat – ca nimeni altul – să împace cugetarea biblică cu cea filosofică, repetând și practicând până la refuz concepția că orice text biblic poate fi interpretat și moral, respectiv și alegoric, pe motiv că "totu-i tainic în Scriptură", sau înțelegând greșit cuvântul paulin de la Romani 7, 14: "legea e duhovnicească", sau pe cel de la Evrei 10, 1: "Legea e umbra bunurilor viitoare".

Analizând referatul biblic despre rai și despre viața protopărinților, Sf. Ambrozie susține – după Filon – că "raiul este sufletul omului, în care s-au dezvoltat germeii virtuților", cum se exprimă în paragraful 51. Interpretarea realităților biblice se estompează astfel în stări morale, duhovnicești. Cele patru râuri din rai sunt preînchipuirea celor patru virtuți cardinale: înțelepciunea, temperanța, curajul și dreptatea. Când Dumnezeu aduce viețuitoarele câmpului și zburătoarele cerului pentru ca Adam să le dea nume, referatul biblic s-ar fi gândit, pe de o parte, la pornirile iraționale, iar pe de altă parte, la cugetările deșarte. Cele trei ceruri de care ne vorbește Sf. Pavel în

2 Cor. 12,2 sunt – zice Sf. Ambrozie – cele trei stări ale omului corporal, firesc și duhovnicesc. Idei de felul acestora din urmă întâlnim, între altele (§ 53), și în altă scriere a Sfântului Ambrozie, Despre binecuvântările Patriarhilor, iar una din sursele acelei lucrări era cea despre "rațiunea dominantă", care, oricât de "dominantă" ar fi fost, – pentru că în paragraful 73 susține că bărbatul este simbolul minții (νοῦς), femeia al simțurilor (αἰσθησις) –, totuși a ajuns la afirmații cu totul deplasate atunci când vorbește despre frunzele de smochin cu care s-au acoperit protopărinții, în care se vede o preînchipuire a drepților și a sfinților care se adăpostesc sub smochinul spiritual (§ 66).

Cu toate că adeseori alegorizarea pare forțată, totuși putem spune că tendința generală e moralizarea sau silința de a-și educa ascultătorii. Se poate spune că în țesătura lucrării se pot distinge câteva teme care au format obiectul a tot atâtea predici, din care formula de adresare, "fraților", nu lipsește. Reținem două îndemnuri tipice în paragrafele 75 și 76. Una sună astfel: "Din cauza multor ticăloșii, unii din credincioși nici nu au conștiința păcatului", cealaltă ne cere să avem și noi în viață dorul pe care-l avea Pavel atunci când a zis: "nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine" (Gal. 2, 20).

Motivul scrierii se deduce din insistența și repetarea cu care sunt denunțați ereticii, atât cei mai vechi, cum sunt Marcion și îndeosebi unchiul său Apelles, ambii trăitori în sec. II, cât și arienii mai cunoscuți, mai ales Arie, apoi Fotin, episcopul de Sirmium decedat în anul 374, asupra căruia revine adeseori.

Cercetătorii în frunte cu Schenkl susțin că Ambrozie nu l-ar fi cunoscut pe Tertulian. Or, scrierea acestuia De praescriptione haereticorum (a se vedea în "P.S.B." 3, p. 160 și urm.) insistă adeseori asupra rătăcirii lui Apelles, care susține o flagrantă contradicție între învățăturile morale și dogmatice cuprinse în Vechiul Testament și cele din Noul Testament. Marcion și Apelles susțineau că Vechiul Testament și crearea omului și a lumii sunt opera unui spirit inferior (demiurgos). Despre Apelles aminteste Ambrozie și în alte opere, de pildă în Hexaemeron. Pretutindeni el apără referatul biblic despre creație, pe care-l atacaseră Marcion și Apelles. Mai subliniem că în această scriere de tinerețe a Sfântului Ambrozie, pentru prima oară numele lui Filon din Alexandria e pomenit deschis.

Data redactării scrierii e confirmată de însuși Sf. Ambrozie în Epistola către Sabin (45, 1), în care declară că a compus-o cu zece ani în urmă, "când încă nu eram preot bătrân" (ego autem iam dudum de eo (paradiso) scripsi nondum veteranus sacerdos).

DESPRE RAI

*"Apoi Domnul Dumnezeu a sădit rai în Eden, spre răsărit,
și l-a pus acolo pe omul pe care-l zidise"¹.*

1. Cuvântarea pe care urmează să o ținem despre rai pare a ne produce o neobișnuită tulburare, dorind să cercetăm și să arătăm ce e raiul și unde e sau cum este, mai ales pentru că Apostolul², deși nu știe dacă a fost "în trup" sau în "afară de trup", spune totuși că el a fost răpit "până în al treilea cer". Și zice mai departe³: "Și-l știu pe un astfel de om – fie în trup, fie în afară de trup, nu știu, Dumnezeu știe – că a fost răpit în rai și a auzit cuvinte de nespus, pe care nu se cuvine omului să le grăiască. Pentru unul ca acesta mă voi lăuda; iar pentru mine însumi nu mă voi lăuda decât numai în slăbiciunile mele. Căci chiar dacă aş vrea să mă laud, nu voi fi fără minte, căci voi spune adevărul".

Prin urmare, dacă raiul e de așa fel încât numai Pavel sau doar unul asemenea lui Pavel l-a putut vedea cât timp era în viață – dar nici el însuși nu-și poate totuși aduce aminte dacă era în trup ori în afară de trup atunci când a auzit cuvintele prin care a fost oprit să împărtășească ceea ce auzise –, atunci cum vom putea noi descoperi așezarea raiului, pe care nu l-am putut vedea și, chiar de l-am fi putut vedea, am fi totuși împiedicați să-l facem cunoscut altora?

În același timp, de vreme ce Pavel s-a temut să se laude, dată fiind măreția descoperirilor, cu cât mai mult trebuie noi să ne silim să nu arătăm cu prea mare precizie ceva, a cărui descoperire ne-ar pune în primejdie! Trebuie deci să ne mulțumim cu aceea că raiul nu-i ceva lipsit de măreție, dar mai departe să-l lăsăm să fie acesta doar un secret al lui Pavel.

2. Totuși, fiindcă citim în cartea Facerii că raiul a fost sădit de Dumnezeu spre răsărit și că acolo a fost pus omul pe care Dum-

1. Fac. 2, 8.

2. 2 Cor. 12, 2.

3. 2 Cor. 12, 3 și urm.

nezeu l-a plăsmuit, putem de pe acum să-L dezvăluim pe Autorul acestui rai. Căci cine a putut crea raiul dacă nu atotputernicul Dumnezeu, Care "a zis și s-au făcut"⁴, El Care nu-i nicicând lipsit de putere dacă vrea să facă ceva? Prin urmare, El însuși a sădit raiul, despre care Înțelepciunea zice⁵: "Orice răsad pe care nu l-a sădit Tatăl Meu cel ceresc va fi smuls din rădăcină". "Bun e răsadul îngerilor, bun al sfinților; căci se zice despre sfinți – prin care vedem chipul îngerilor – că în vremea aceea de pace care va să fie, fiecare va sta liniștit sub smochinul și sub vița sa"⁶.

3. Raiul are, așadar, foarte mulți pomi, dar pomi roditori, pomi plini de sevă și de vigoare, despre care s-a spus: "se vor bucura toți copacii pădurii"⁷, copaci veșnic înfloriți, dată fiind vigoarea meritelor, precum e un pom răsădit lângă izvoarele apelor, a cărui frunză nu va cădea pentru că în el tot rodul sporește⁸. Așadar, acesta este raiul.

4. Cât despre locul lui, locul în care a fost sădit se numește "desfătare"⁹. De aceea și dreptul David zice¹⁰: "Din izvoarele desfătărilor Tale îi vei adăpa pe ei". De fapt, stă scris că "din Eden ieșea un râu care uda raiul"¹¹. Așadar, pomii sădiți în rai sunt udați de un fel de revărsare năvalnică a Duhului. Despre aceasta ni se vorbește și în altă parte¹²: "Apa râului veselește cetatea lui Dumnezeu". Cetatea aceea, care întruchipează Ierusalimul cel de sus¹³, este cetatea cea liberă, în care nenumărate au fost vrednicile celor sfinți.

5. Așadar, în raiul acesta l-a așezat Dumnezeu pe omul pe care l-a plămădit¹⁴. Dar să iei bine seama că Dumnezeu nu l-a așezat acolo pe omul care este "după chipul lui Dumnezeu", ci pe omul cu trup¹⁵; căci ceea ce este imaterial nu poate fi așezat într-un anumit loc. Or, pe om l-a sălășluit în rai cam așa cum a pus soarele pe

4. Ps. 32, 9.

5. Matei 15, 13.

6. Cf. Mih. 4, 4; Matei 12, 25; Filon, *Legum allegoriae* I, 14; I, 72.

7. Ps. 95, 12.

8. Cf. Ps. 1, 3.

9. Filon, *Leg. alleg.* I, 14; I, 72 (ediția Cl. Mondèsert, Paris, 1962, *Quaestiones in Genesim* I, 7, pag. 69).

10. Ps. 35, 8.

11. Fac. 2, 10.

12. Ps. 45, 4.

13. Gal. 4, 26.

14. Filon, *Quaestiones* I, 8, p. 70; *Leg. alleg.* I, 12.

15. Filon, *Quaest.* I, 8, p. 70.

cer¹⁶, ca să nădăjduiască la Împărăția cerurilor, precum făptura așteaptă "descoperirea fiilor lui Dumnezeu"¹⁷.

6. Așadar, dacă raiul este acolo unde au apărut mlădițe, raiul pare a fi sufletul care înmulțește sămânța primită¹⁸, sufletul în care este sădită fiecare virtute, una câte una, în care a fost zidit și arborele vieții¹⁹ – adică înțelepciunea, precum a zis Solomon²⁰ că înțelepciunea nu a ieșit din pământ, ci de la Tatăl; căci ea e strălucire a luminii veșnice și revărsare a slavei Celui Atotputernic.

7. De fapt, în rai există un pom al cunoștinței binelui și răului. Căci așa scrie: "A făcut Dumnezeu să răsară, în rai, pom plăcut la vedere și cu roade bune de mâncat, și pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului"²¹. Vom vedea mai încolo dacă și pomul acesta, plăcut la vedere și cu roade bune de mâncare, a fost la fel cu ceilalți. Aceasta se va discuta mai potrivit la locul în care aflăm că omul, gustând din el, a greșit. Deocamdată, până aici nu se poate aduce nicio oblecție, cu toate că omul nu pricepe care a fost scopul creării lui. De altfel, în însăși crearea lumii, dacă unele ne par greu de înțeles și de necuprins pentru mintea noastră, nu trebuie să osândim și să judecăm lucrurile în chip nechibzuit; de pildă, ce rost ar avea crearea șerpilor sau a vreunei făpturi veninoase, căci noi, oamenii, nu putem înțelege și ști cu ce scop au fost făcute fiecare²². Prin urmare, nici în Sfintele Scripturi să nu judecăm cu ușurătate ceva ce nu putem înțelege; căci nenumărate sunt cele ce nu trebuie cântărite după puterea înțelegerii noastre, ci trebuie judecate după adâncimea purtării de grijă a lui Dumnezeu și după puterea cuvântului Său dumnezeiesc.

8. Să admitem, așadar, fără a fi totuși influențați de discuția ce va urma, că pomul cunoștinței binelui și răului nu ne place, pentru că oamenii, după ce au gustat din el, au văzut că erau goi. Totuși, spre lauda rânduielii celei dumnezeiești, voi spune că pomul acesta a răsărit în rai și că de aceea a fost lăsat el de Dumnezeu, ca să putem înțelege mai bine mărirea cea nespusă a binelui. Într-adevăr,

16. *Leg. alleg.* I, 14.

17. *Rom.* 8, 19.

18. Filon, *De opif. mundi* 53-59; *Leg. alleg.* I, 15, ed. R. Arnaldez, Paris, 1965, p. 224.

19. Filon, *Quaest.* I, p. 67; *Leg. alleg.* I, 18; I, 75.

20. Cf. *Înt. Sol.* 7, 21-26.

21. *Fac.* 2, 9.

22. Despre astfel de probleme Sf. Ambrozie discută adeseori în *Hexameron* III, 9, 38-46; V, 7, 17-20 etc.

dacă n-ar exista cunoștința binelui și răului, cum am putea face o deosebire între bine și rău? Căci nici răul nu l-am socoti rău dacă n-ar exista cunoștința binelui – cunoștința binelui însă n-ar exista fără existența binelui –, și, invers, ce e bine n-am ști că e bine dacă n-ar exista cunoștința răului. Să luăm un exemplu, referindu-ne la însăși starea în care se află trupul omenesc. Fără îndoială, în trupul nostru întâlnim și o anumită amăreală produsă de fiere; totuși această amăreală, privită în ansamblu, se găsește a fi folositoare sănătății omului. Se vede, așadar, că și ceea ce socotim rău de multe ori nu e rău din toate punctele de vedere, ci ne este totuși de folos, căci, așa precum fierea se găsește într-o parte a corpului și e totuși de folos întregului corp, tot așa Dumnezeu, știind că această cunoștință a binelui și răului va fi spre folosul tuturor, a așezat-o într-o parte, ca să tragem folos din ea.

9. Dar în rai mai întâlnim și un șarpe, creat, în orice caz, nu fără voia lui Dumnezeu. Sub chipul șarpelui stă însă diavolul; că a existat diavol în rai ne-o arată chiar Iezechiel, care spune despre regele Tirului²³; "Ai fost făcut în desfătarea raiului"; dar sub regele Tirului se ascunde, însă, simbolul diavolului. Îl vom învinui oare și acum pe Dumnezeu pentru faptul că nu putem înțelege comorile măreției și atotștiinței Lui, învăluite și tănuite în Hristos, în afara celor pe care El însuși a binevoit să ni le dezvăluie? Ne-a dezvăluit totuși – ca să luăm aminte – că până și răutatea diavolului e de folos oamenilor spre mântuire, desigur nu în sensul că diavolul ar vrea să ne fie de folos, ci prin însuși faptul că ne repugnă, Domnul întoarce răutatea acestuia în folosul mântuirii noastre. De altfel, tocmai răutatea lui a făcut ca tăria și răbdarea lui Iov, om sfânt, să fie mai strălucitoare. Răutatea diavolului i-a pus la încercare simțământul dreptății, încât i s-a împotrivit, l-a biruit și, după biruință, a primit cununa; or, nimeni nu primește cununa în afară de cel ce a luptat respectând regulile²⁴. De asemenea, fecioria lui Iosif n-ar fi rămas cunoscută până în vremea noastră, dacă soția stăpânului și prietenului său, îndemnată de săgețile înfierbântate ale diavolului, nu i-ar fi ispitit simțurile și dacă, în cele din urmă, n-ar fi fost amenințat chiar cu moartea, pentru ca să fie mai vestită curăția acestui bărbat, care a disprețuit moartea pentru a-și păstra curăția. Vrei să cunoști planul lui Dumnezeu? De bună seamă, din îndemnul diavolului par a fi insuflate unor oameni

23. Iez. 28, 13.

24. Cf. 2 Tîm. 2, 5; Iov 1, 6-12.

drepti chiar crime și se comit chiar ucideri de fii. Astfel, Dumnezeu l-a pus la încercare pe Avraam chiar cu o astfel de faptă, încât să-l aducă jertfă pe propriul său fiu²⁵. Prin această încercare, Avraam s-a dovedit credincios lui Dumnezeu, deoarece nu a căutat să scape de împlinirea sacrificiului, cu toată înduioșarea față de fiul iubit. Așadar, în rai exista și pomul cunoștinței binelui și răului, care părea frumos la vedere și al cărui rod părea, după frumusețe, bun de mâncare; nu era însă bun de folosit pentru hrană, căci se vede că gustarea din el le dăuna oamenilor. Există deci cazul când ceva poate face rău unuia luat în parte, dar să fie de folos pentru comunitate, așa precum diavolul i-a făcut rău lui Iuda²⁶, dar, exceptându-l pe acesta, i-a incunutat pe toți apostolii, care au învins ispitele vicleniei lui.

10. Nu trebuie, deci, nici să punem la îndoială și nici să ne plângem de faptul că în rai se găsea diavolul, de vreme ce nu a putut bara nici celor sfinți calea înălțării la rai; căci el n-a interzis celor sfinți dreptul de a petrece acolo, ca și cum ar fi posesor al unui domeniu ce i-ar aparține; să reținem, în schimb, faptul că a oprit de la intrarea în împărăția cerească pe cei leneși și vicioși; dar cu mult mai măreț și cu mult mai frumos este faptul că el va fi alungat de rugile sfinților, când se va împlini ceea ce spune Scriptura²⁷: "Am văzut pe Satana ca un fulger căzând din cer". Să nu ne temem, așadar, de diavol, care este atât de neputincios încât el însuși va cădea pe pământ. A primit, de fapt, libertatea de a ispiți, dar nu a primit puterea de a nimici decât atunci când cel ispitit de el, slab fiind, se clatină prin sine însuși, pentru că n-a știut să-și fie propriu-i sprijin. Și, de aceea, trebuie să aflăm prin ce înșelătorie l-a ispitit diavolul pe primul om, ce anume a socotit el că trebuie ispitit în om, în ce ordine și prin ce meșteșug, ca să ne putem feri de el. Totuși, pentru că mulți pun la îndoială că diavolul ar fi existat în rai, deși citim²⁸ că se găsea în cer alături de îngeri, ca să nu pară că sunt atacați în această cuvântare, să acceptăm interpretarea acestor rânduri cum vor ei. De altfel, înaintea noastră a existat cineva care a menționat că a fost comisă o încălcare de către om, prin plăcere și simțământ²⁹, sub chipul șarpelui înțelegând imaginea plăcerii, și sub chipul femeii văzând consimțământul inimii și al minții, pe care grecii îl denumesc

25. Cf. Fac. 22, 1 și urm.

26. Cf. Luca 22, 3.

27. Luca 10, 18.

28. Cf. Zah. 3, 1.

29. Filon, *De opificio mundi* 59, ed. Arnaldez, pag. 250.

αἰσθησις; întrucât, însă, simțământul a fost înșelat, el l-a denumit, potrivit povestirii, minte supusă greșelii, ceea ce grecii denumesc νοῦς. Pe bună dreptate deci νοῦς a primit în grecește chip de bărbat, iar αἰσθησις, de femeie³⁰. De aceea, unii au văzut și în Adam un νοῦς (minte) pământean. Domnul însă, în Evanghelie, ne-a prezentat acele fecioare care așteptau – unele cu candelile aprinse, altele cu ele stinse – sosirea mirelui³¹, văzând în primele simțăminte depline ale înțelepților, în celealte, simțăminte corupte ale celor fără de minte. Căci dacă Eva, adică simțământul primei femei, ar fi avut candelile aprinse, nici pe noi nu ne-ar fi atras [sarpele] în cursele vicleniei sale și nici ea n-ar fi căzut din acea nemurire a virtuții.

12. Așadar, raiul este un fel de pământ roditor, este, adică, sufletul îmbelșugat, sădit în Eden, aflat, adică, într-un fel de desfătare, ca într-un pământ bine îngrijit care dă mulțumire sufletului³². Se află și νοῦς (mintea), întruchipat prin Adam; se află și simțământul, întruchipat de Eva. Și, ca să nu avem ce reproșa slăbiciunii firii sau naturii potrivnice în înfruntarea primejdiilor, să auzim ce ajutoare are sufletul acesta.

13. Era un râu care avea să ude raiul³³. Cine este acest râu dacă nu Domnul Iisus Hristos, Izvorul vieții veșnice, întocmai ca și Tatăl – fiindcă scris este³⁴: "Căci la Tine este izvorul vieții" și, în altă parte³⁵: "Râuri de apă vie vor curge din pânțele lui"? Găsim scris și izvor, găsim scris și râu, care udă pomul roditor al raiului ca să producă rod pentru viața veșnică. Așadar, acest izvor, precum ai citit – "căci, zice³⁶, un izvor pleacă din Eden", adică: în inima ta este un izvor, de aceea și Solomon zice³⁷: "Bea apă din vasele tale și din pârâiașele care curg din izvorul tău" –, este izvorul care pornește din acel suflet îngrijit și plin de desfătare; acel izvor care udă raiul simbolizează virtuțile care rodesc fără încetare în sufletul vrednic de cea mai de seamă răsplată.

14. "Și – zice –³⁸ se împărțea în patru brațe. Numele unuia era Fison; acesta înconjoară toată țara Havila, în care se află aur. Aurul

30. Filon, *Leg. alleg.* I, 29; X, XX.

31. Cf. Matei 25, 1 și urm.

32. Filon, *Leg. alleg.* I, 14; I, 72.

33. Cf. Fac. 2, 10.

34. Ps. 35, 9.

35. Ioan 7, 38 (cf. Isaia 58, 11).

36. Fac. 2, 10.

37. Pilde 5, 15.

38. Fac. 2, 10-14.

din țara aceea este bun; tot acolo se găsește bdeliu și piatra de onix. Numele râului al doilea este Gihon. Acesta înconjoară toată țara Cuș. Numele râului al treilea este Tigru; acesta curge prin fața Asiriei; iar râul al patrulea este Eufratul".

Iată, deci, cele patru ape curgătoare: Fison – cum îi spune pe evreiește; la greci, Gangele –, cel care curge prin fața Indiei, Gihon sau Nilul, care înconjoară Țara Egiptului sau Etiopia. Țara pe care o cuprind înăuntrul lor Tigru și Eufratul se numește Mesopotamia, pentru că este așezată între aceste două fluvii, denumire acceptată chiar de neamurile situate mai departe, cunoscută fiind poziția ei.

Să vedem de ce este asemuită Înțelepciunea lui Dumnezeu cu un izvor. Căci ea poate fi izvor când se întâmplă ceea ce zice Evanghelistul³⁹: "Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea", după cum tot "izvor" se înțelege și din cuvintele profetului, când zice⁴⁰: "Veniți și mâncați din pâinea Mea și beți din vinul pe care Eu l-am dres cu mirodennii pentru voi". Așadar, precum înțelepciunea este izvorul vieții, la fel este și harul spiritual izvorul celorlalte virtuți, care ne călăuzesc spre calea vieții veșnice. Prin urmare, dintr-un astfel de suflet care este îngrijit, nu dintr-unul neîngrijit, pornește acest izvor ca să ude raiul, care este aidoma unui crâng plin cu diferite virtuți, ale căror începuturi sunt patru, în care se desparte înțelepciunea. Și care sunt cele patru începuturi ale virtuților dacă nu mai întâi prudența, apoi temperanța, a treia tăria și a patra dreptatea? Înșiși înțelepții lumii acesteia, inspirându-se din scrierile noastre, le-au consemnat în scrierile lor⁴¹.

15. Fison reprezintă deci "prevederea"⁴², de aceea în ea aflăm aur de bună calitate, rubin strălucitor și piatră de onix. În viață adeseori folosim termenul de "aur"⁴³ pentru a-i numi pe cei socotiți înțelepți; și Domnul zice prin gura proorocului: "Le-am dat lor aur și argint"⁴⁴, iar David, la rândul lui, spune despre înțelepți: "Dacă veți dormi în mijlocul moștenirilor voastre, aripile voastre argintate vor fi ca ale porumbiței și spatele vostru va străluci ca aurul"⁴⁵, fiindcă cel ce și-a găsit sprijin în Vechiul și Noul Testament este în stare, prin

39. Ioan 7, 37.

40. Pilde 9, 5.

41. Filon, *Quaest.* I, 12, 76.

42. Filon, *Leg. alleg.* I, 19; *Quaest.* I, 12, *ibid.*

43. Filon, *Leg. alleg.* I, 25; I, 81.

44. Os. 2, 10.

45. Ps. 67, 14.

bogăția argumentărilor, să pătrundă în înseși tainele înțelepciunii lui Dumnezeu. Așadar, de aceea zice "aur bun", nu aur din care se bate monedă, care se deteriorează și e trecător. Și spune mai departe că are în el "rubin" strălucitor, în care trăiește parcă o scânteiere a sufletului nostru. Se află în el și "piatră de onix" care, prin aspectul culorii sale verzi, ne arată vigoarea și vitalitatea. Și, într-adevăr, sunt verzi arbuștii cât timp trăiesc; dimpotrivă, își pierd culoarea când mor. E viguros pământul cât poartă flori; sunt viguroase semințele cât timp pot încolți. Și bine a fost amintit în primul rând fluviul acesta, Fison, denumit pe evreiește "Pheoyson", adică "schimbare de țărături"⁴⁶, pentru că nu trece pe la un singur popor, ci curge și prin Lida. La fel și înțelepciunea sau prevederea: ea nu e ceva limitat, ci, aducându-ne bogății și foloase, ne ajută în mai multe chipuri. De aceea ea e prima virtute, pentru ca, dacă cineva a ieșit din rai, să-l întâmpine așa zice apa curgătoare a înțelepciunii, să nu poată fi vlăguit prea repede, ci prin ea să se poată reintoarce ușor în rai. Râul acesta este cunoscut multor oameni și se spune despre el că e de o frumusețe și o bogăție fără pereche. Și înțelepciunea asemuită cu acest fluviu a adus roade fără seamăn, deodată cu venirea în lume a Stăpânului celui izbăvitor. El curge până la marginile pământului, căci prin înțelepciune toți oamenii au fost răscumpărați. De aceea s-a și spus: "În tot pământul a ieșit vestirea lor, și la marginile lumii cuvintelor lor"⁴⁷.

16. Râul cel de-al doilea este Gihon, lângă care le-a fost dată israelitenilor Legea, atunci când s-au hotărât să plece din Egipt și "cu coapsele încinse" să mănânce mielul⁴⁸, care e simbolul înfrânării, căci curății și sfințiții se cade să sărbătorească Paștele Domnului. Și de aceea lângă această apă a fost rânduită pentru întâia dată păzirea Legii, pentru că numele apei înseamnă un fel de despicătură a pământului⁴⁹. Căci precum atunci când se deschide, pământul înghite toate cele ce sunt deasupra lui, fie necurății, fie josnicii, tot astfel și curăția inimii alungă toate patimile trupului. Și pe bună dreptate a fost rânduită acolo pentru întâia dată cinstirea Legii, pentru că numai prin ea se putea șterge păcatul cărnii. Așadar, bine se spune că Gihon, care înseamnă "curăție", face înconjurul țării Etiopiei, ca să spele trupul decăzut și să stingă pârjolul josnicilor porniri ale cărnii, căci, în tălmăcirea latinească, *Aethiopia* înseamnă stricată și

46. Filon, *Leg. alleg.* I, 24; I, 80.

47. Ps. 18, 4.

48. Ieș. 12, 11.

49. Filon, *Quaest.* I, 21, *ibid.*

josnică⁵⁰. Și ce poate strica pe om mai mult decât poftele trupului nostru și ce poate fi mai "etiopian" și mai negru decât trupul acoperit, așa zice, de întunericul păcatelor?

17. Cel de al treilea râu este Tigrul, care trece prin fața asirienilor și tot aici a fost adus în robie și Israel atunci când a călcat Legea. Se zice despre râul acesta că este mai repede decât toate, că pe malurile lui locuiesc asirienii, adică "îndrumătorii", căci aceasta este semnificația termenului⁵¹. Prin urmare, tot cel care, prin tăria sufletului, își va face roabe poftele trădătoare ale trupului, îndrumându-le spre țintele cele cerești⁵², acela este socotit asemănător cu apa aceasta. Și de aceea și tăria sau curajul decurge din acel izvor care a pornit din rai. Și așa zice că, prin cursul ei avântat, tăria înfruntă tot ce-i stă împotrivă și nu se poticnește de nicio piedică ce-i stă în cale.

18. Al patrulea râu este Eufratul, care se traduce pe latinește "rodnicie și belșug de roade"⁵³, ceea ce ne duce cu gândul la simțământul puternic al dreptății, însușire de seamă a oricărui suflet. Într-adevăr, nicio virtute nu pare a da roade mai bogate decât nepărtinirea și dreptatea, care sunt mai de folos altora decât sieși, căci își neglijează propriile-i interese, punând mai presus avantajele comune. Cei mai mulți consideră că termenul "Eufrat" provine de la Εὐφραίνεσθαι, adică de la "a se bucura"⁵⁴, pentru că nimic nu fericește mai mult neamul omenesc decât dreptatea și nepărtinirea. Cât despre faptul că despre celelalte râuri ni se arată pe unde curg, pe când despre regiunile pe unde trece Eufratul nu ni se spune, aflăm că aceasta se datorează împrejurării că apa lui este vie și că ea întreține și dezvoltă viața. De aceea înțelepții evreilor și asirienilor l-au denumit Auxes⁵⁵, și se spune că apa lui este altfel decât a celorlalte râuri, căci unde e înțelepciune, acolo există și viclenie, unde e cumpătare sau măsură, acolo există de multe ori exces și alte vicii; în schimb, unde există dreptate, acolo e și acordul celorlalte virtuți. De aceea nu ne este cunoscut după locurile pe unde curge, adică nu după o parte, după un detaliu, căci dreptatea nu reprezintă o parte, ci este un fel de mamă a tuturor virtuților. Așadar, prin aceste patru râuri

50. Filon, *Leg. alleg.* I, 21; I, 79.

51. *Ibidem.*

52. Filon, *Quaest.* I, 12, *ibid.*

53. *Leg. alleg.* I, 23; I, 80.

54. Filon, *Leg. alleg.*, *ibid.*

55. Filon, *Quaest.* I, 13, p. 76.

sunt întruchipate cele patru virtuți cardinale care au îmbrățișat, ca să zic așa, durata în timp a lumii acesteia.

19. Prin urmare, prima perioadă de timp de la începutul lumii până la potop⁵⁶ a fost cea a înțelepciunii, timp în care au trăit "drep-tul Abel", numit așa de Domnul⁵⁷, și Enos, adică om făcut după chipul lui Dumnezeu, care "a nădărdit să cheme numele Domnului Dum-nezeu"⁵⁸, și Enoh, care înseamnă în latinește "harul lui Dumnezeu", mutat tot la cer⁵⁹, și Noe, om drept și el, și un fel de cale spre Domnul⁶⁰.

20. Perioada a doua e reprezentată prin Avraam și Isaac și Iacov, precum și ceata celorlalți patriarhi, în care a strălucit un fel de înfrâ-nare sfântă și curată, bazată pe legământul de credință. Într-adevăr, neprihănitul Isaac i-a fost hărăzit lui Avraam în urma unei îndoite făgăduințe, care avea în vedere nu atât harul nașterii trupesti, cât pe cel al îndurării dumnezeiești, căci în el a premers chipul Celui cu adevărat neprihănit, după cum ne învață Apostolul când zice: "Făgă-duințele au fost rostite lui Avraam și urmașului său". Nu zice: și urmașilor, ca de mai mulți, ci ca de unul singur: "și Urmașului tău, Care este Hristos"⁶¹.

21. A treia perioadă de timp se găsește în Legea lui Moise și în ceilalți prooroci: "Căci timpul nu-mi va ajunge ca să vorbesc de Ghedeon, de Barac, de Samson, de Solomon⁶², de David, de Sa-muel și de ceilalți prooroci, Anania, Azaria, Misael, Daniel, Ilie, Eli-sei⁶³, care prin credință au biruit împărății, au făcut dreptate, au dobândit făgăduințele, au astupat gurile leilor, au stins puterea focu-lui, au scăpat de ascuțișul sabiei, s-au împuternicit, din slabi ce erau s-au făcut tari în război, au întors taberele vrăjmașilor pe fugă". Așa-dar, pe bună dreptate în ei este întruchipată tăria. "Căci – cum citim mai jos – au fost uciși cu pietre, au fost puși la cazne⁶⁴, au murit uciși cu sabia, în cojoace au umblat și în piei de capră⁶⁵, lipsiți.

56. Filon, *De Abrahamo*, ed. I. Gorez, Paris, 1977, 9, 11.

57. Matei 23, 35.

58. Fac. 4, 26.

59. Fac. 5, 24; Filon, *Posteritate Cain* 11, 12, ed. Arnaldez, Paris, 1972, p. 50.

60. Cf. Fac. 6, 9; Filon, *Leg. alleg.* II, 24; I, 129.

61. Gal. 3, 16.

62. Evr. 11, 32-34; într-adevăr citatul Sfântului Ambrozie îl enumeră pe Solo-mon în loc de Ieftae.

63. Citatul lui Ambrozie mărește numărul proorocilor, adăugându-i și pe acești ultimi șase prooroci.

64. Evr. 11, 37.

65. Sf. Ambrozie urmează, ca și ed. sin. din 1914, textul grec, necunoscând expresia "în piei de oaie și în piei de capră".

strâmtorați, rău primiți. Ei, de care lumea nu era vrednică, au rătăcit în pustii și în munți și în peșteri și în crăpăturile pământului⁶⁶. Pe bună dreptate deci personificăm prin ei virtutea tăriei și curajului.

22. Dar, după cum zice Evanghelia, vrednică este înfățișarea dreptății, pentru că este virtute "spre mântuirea a tot celui ce crede"⁶⁷. De altfel Domnul însuși spune: "Lasă acum, că așa se cuvine să plinim toată dreptatea"⁶⁸, ca una care, fără îndoială, este creatoarea fecundă a celorlalte virtuți, deși în cine există vreuna din virtuțile cardinale amintite, sunt de față și celelalte, pentru că în general virtuțile toate sunt unite și legate între ele. Într-adevăr, dreptul Abel și preaputernicul și răbdătorul Avraam și preînțelepții prooroci și Moise, cel "învățat în toată înțelepciunea Egiptului"⁶⁹, au socotit că "batjocorirea pentru Hristos e mai mare cinste decât toate comorile Egiptului"⁷⁰. Și cine a fost mai înțelept decât Daniel? Solomon, la rândul lui, a căutat și el înțelepciunea și a atins-o⁷¹.

Am vorbit prin urmare despre cele patru râuri ale virtuților, a căror băutură este folositoare.

Și întrucât s-a spus despre apa Fison că are în ea aur de bună calitate și rubin și onix, să judecăm ce înseamnă și acest lucru.

23. Enos ne pare într-adevăr că e ca și aurul cel bun, întrucât, ca un adevărat înțelept, "el a dorit să cheme numele lui Dumnezeu"⁷². Enoh, la rândul său, care a fost mutat de la noi și nu a văzut moartea⁷³, este un fel de rubin și diamant de bună calitate, pe care Enoh, prin faptele sale, l-a închinat lui Dumnezeu, răspândind, prin faptele și caracterul său, un anumit har. Iar Noe, asemenea onixului, a înfățișat culoarea dătătoare de viață, de vreme ce a fost singurul cruțat în corabie, pe timpul potopului, spre a fi sămânța dătătoare de viață a întocmirii ce avea să fie. Așadar, bine a fost rânduit raiul – care e udat de mai multe ape curgătoare – spre răsărit, nu la răsărit, adică spre Cel ce răsare, spre Cel ce se numește "Răsărit", adică spre Hristos, Care a răspândit un fel de "fulger" al luminii veșnice⁷⁴; și se găsește în Eden, adică în "desfătare".

66. Evr. 11, 37-38.

67. Rom. 1, 16.

68. Matei 3, 15.

69. Fapte 7, 22.

70. Evr. 11, 26.

71. Cf. 3 Regi 3, 9 și urm.

72. Fac. 4, 26.

73. Cf. Fac. 5, 24.

74. Cf. Matei 24, 27.

24. "Și l-a luat Domnul Dumnezeu pe omul pe care l-a făcut și l-a pus în rai, să-l lucreze și să-l păzească"⁷⁵. Vedem, așadar, că omul care exista este luat în seamă. Viața lui era legată de pământul din care a fost plămădit. Puterea lui Dumnezeu îl ia, așadar, pe om, însuflându-i sporul și dezvoltările virtuții. În orice caz El l-a pus în rai; să înțelegem, așadar, că omul a fost luat de Dumnezeu și i s-a insuflat suflare de viață, ceea ce este un fel de virtute dumnezeiască. Să reținem totodată că bărbatul a fost făcut în afara raiului, iar femeia, înăuntrul raiului, ca să știm că fiecare își pregătește propriu-i merit nu după importanța locului, nici după cea a nașterii, ci prin virtute; că bărbatul, deși creat în afara raiului, adică într-un loc inferior, se dovedește a fi mai bun, iar femeia, care a fost făcută într-un loc mai bun – adică rai –, se arată a fi inferioară; căci femeia a fost cea dintâi ademenită la rău și tot ea l-a ademenit și pe bărbat. De aceea apostolul Petru a menționat că femeile sfinte, supunându-se unei făpturi mai puternice, ascultă de bărbați ca de niște stăpâni⁷⁶. Și apostolul Pavel spune⁷⁷ că "nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă". Trebuie, de asemenea, să luăm aminte că nimeni nu trebuie să se încreadă cu ușurință în sine. Căci iată că aceea care a fost făcută spre ajutor bărbatului⁷⁸ are nevoie de sprijinul acestuia, pentru că bărbatul este cap femeii⁷⁹, iar bărbatul, care credea că soția îi va fi spre ajutor, a alunecat tocmai prin soție. Prin urmare, nimeni să nu se încreadă în mod ușuratic în celălalt, decât în cel a cărui virtute a încercat-o. Desigur, să nu se bazeze nici pe sine, pe motivul că a fost ales ca ajutor, ci, mai degrabă, dacă l-a găsit mai tare pe cel în care credea că va găsi sprijin, să împrumute de la el harul, precum recomandă apostolul Petru, ca și bărbatul să dea cinstire femeilor, când zice: "Voi, bărbaților, de asemenea, trăiți înțelepțește cu femeile voastre, ca fiind făpturi mai slabe, și faceți-le parte de cinste ca unora care, împreună cu voi, sunt moștenitoare ale harului vieții, așa încât rugăciunile voastre să nu fie împiedicate"⁸⁰.

25. Să reținem, prin urmare, că bărbatul a fost așezat în rai, pe când femeia a fost creată în rai. Cu toate acestea însă, până n-a fost

75. Fac. 2, 15.

76. Cf. 1 Ptr. 3, 1 și 7.

77. 1 Tim. 2, 14.

78. Cf. Fac. 2, 18.

79. Cf. 1 Cor. 11, 3.

80. 1 Ptr. 3, 7.

ademenită de șarpe, femeia a avut harul bărbatului, căci din bărbat a fost luată, deși "taina aceasta mare este", precum a zis Apostolul⁸¹, și de aceea și-a tras originea vieții din el. Și din același motiv numai despre bărbat a spus Scriptura că "l-a așezat în grădina raiului s-o lucreze și s-o păzească"⁸². A lucra și a păzi nu înseamnă același lucru: Când lucrezi, pui în lucrare o anumită desfășurare de forță, când păzești ceva, atunci surprinzi o anumită împlinire a muncii, pentru că păzești ceva ce a fost, ca să zic așa, realizat. Aceste două activități se cer de la om: pe de o parte să caute noul în muncă, iar pe de altă parte să păzească ce a realizat. Aceasta este îndreptarea la modul general. Filon însă, pentru că datorită sentimentului său de iudeu nu înțelegea cele duhovnicești, s-a rezumat doar la cele etice sau morale, zicând că de la om se cer două lucruri: munca pe ogor și paza casei. Și – continuă el – deși în rai nu se poate spune că nu se muncea pe ogor, totuși, întrucât primul om avea să fie dător de ton pentru urmașii săi, de aceea a înțeles că și în rai reprezentarea muncii trebuie privită ca lege, ca să ne oblige pe noi la efectuarea și respectarea îndatoririi impuse și la obligația succesiunii ereditare⁸³. Prin urmare, aceste două îndatoriri trebuie privite fie moral, fie spiritual, întrucât așa ne-o spune însuși psalmul proorocului, pentru că stă scris: "De n-ar zidi Domnul casa, în zadar s-ar osteni cei ce o zidesc; de n-ar păzi Domnul cetatea, în zadar ar priveghea cel ce o păzește"⁸⁴. Vedem, așadar, că lucrează și cei care sunt în procesul muncii și al construcției, dar tot așa stau de pază și cei care au luat în primire paza lucrării deja realizate. De aceea și Domnul atrage atenția Apostolilor, cu toate că aceștia se află deja pe o treaptă mai înaltă de desăvârșire: "Privegheați și vă rugați, ca să nu cădeți în ispită"⁸⁵, învățându-ne că darul unei naturi desăvârșite și harul unei depline virtuți trebuie păstrate și că nici chiar unul mai aproape de desăvârșire nu trebuie să aibă convingerea că el e sigur de sine chiar dacă nu priveghează.

26. "Și i-a dat apoi Domnul Dumnezeu lui Adam poruncă și i-a zis: Din toți pomii din rai poți să mănânci, iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu măncați, căci în ziua în care veți mânca din el, de moarte veți muri"⁸⁶.

81. Efes. 5, 32.

82. Fac. 2, 15.

83. Filon, *Quaest.* I, 14 p. 78; *Leg. alleg.* I, 28; 84.

84. Ps. 126, 1.

85. Matei 26, 41.

86. Fac. 2, 16-17.

Faptul că atunci când a poruncit să se mănânce din orice pom, Domnul a vorbit la singular: "poți să mănânci", în schimb când s-a referit la pomul cunoștinței binelui și răului s-a exprimat la plural: "să nu mâncați", nu-i ceva lipsit de semnificație. Într-adevăr, cercetând lucrurile cu atenție și bazându-ne pe autoritatea Scripturilor, adevărul poate fi întrezărit, căci ceea ce este bine, aceea este și de făcut; la rândul său, ceea ce e bine și de făcut este în acord și în înțelegere; dimpotrivă, ce e rușinos este în dezacord, nepotrivit și absurd. De aceea Domnul, căutând totdeauna unitatea, a dat totdeauna porunci în conformitate cu unitatea, bine știind că numai așa se ajunge la unire. "El, Care a făcut din cele două lumi una"⁸⁷, și nu numai cele două lumi le-a făcut una, ci pe noi toți ne-a făcut unul, căci a poruncit să fim toți un singur trup și un singur duh⁸⁸. Dar Cel "mai întâi născut decât toată făptura"⁸⁹, întrucât e în unitate cu Tatăl, este întotdeauna deplin unit cu Tatăl, căci "Cuvântul era Dumnezeu"⁹⁰. Doar nu degeaba zice: "Eu și Tatăl una suntem"⁹¹, ci ca să arate că El are împreună cu Tatăl unitatea măreției și a dumnezeirii. De aceea Fiul ne-a poruncit și nouă să fim una și ne-a făcut una cu firea și unitatea Sa atunci când a zis: "Părinte, precum Eu și cu Tine una suntem, așa și aceștia în Noi să fie una"⁹². Prin urmare, când a poruncit binele, a poruncit ca unuia singur, zicând: "Vei mânca"; unitatea, de fapt, nu se poate abate de la linia dreaptă. Când însă spune că nu trebuie să se guste din pomul cunoștinței binelui și răului, atunci, ca și cum s-ar adresa mai multora, a zis: "Nu veți mânca", pentru că ceea ce se interzice se ordonă ca și cum te-ai adresa mai multora. Eu totuși socot altceva și descopăr din înseși vorbele lui Dumnezeu ceea ce avea să fie. Să mănânce din orice pom i-a poruncit numai lui Adam, pe care-l știa că-L va asculta; dar că din pomul cunoștinței binelui și răului nu trebuie să se guste, nu mai spune la singular, ci la plural; aceasta pentru că știa că femeia se va abate, și, astfel, prin forma de plural, a arătat că ei nu vor păzi porunca, fiindcă părerea mai multora este diferită.

27. Cât privește hotărârea celor șaptezeci de bărbați, s-a limpezit ce urmărea. Dar fiindcă Symmachus le-a pus pe ambele la singu-

87. Efes. 2, 14.

88. Cf. Efes. 4, 4.

89. Col. 1, 15.

90. Ioan 1, 1.

91. Ioan 10, 30.

92. Ioan 17, 21.

lar⁹³, înțelegem că el a făcut aceasta pentru că și în Lege, atunci când Dumnezeu Se adresează poporului, Se adresează la singular, ca de pildă: "Ascultă, Israele, Domnul Dumnezeuul tău este singurul Domn"⁹⁴, și: "să iubești pe Domnul Dumnezeuul tău"⁹⁵. De fapt, nu mă tulbură interpretarea lui Symmachus, care nu a putut vedea aici unitatea Tatălui și Fiului, deși uneori au mărturisit-o în discuție atât Aquila, cât și el însuși. Cât despre faptul că Se adresează la singular poporului ce avea să calce poruncile dumnezeiești, să nu socoată cineva că poate aduce un contraargument la cele spuse de mine mai înainte, pentru că poporul iudeu a călcat ca nimeni altul poruncile date. Or, de vreme ce "Legea este duhovnicească"⁹⁶, de aceea Dumnezeu Se adresa poporului într-un fel prin vorba Sa, în alt fel în prezicerea prin prevestirea divină, cum avem bunăoară citatul: "Să nu fierbi iedul în laptele mamei sale"⁹⁷.

28. De acum s-ar părea ușoară înțelegerea celorlalte recomandări cerești, dacă n-ar ridica foarte mulți inși o anumită nedumerire, căroră se cuvine să le răspundem ca nu cumva, printr-o interpretare rău intenționată, să înșele mințile simple. Foarte mulți, al căror chezaș este Apelles, după cum vedem din capitolul treizeci și opt al lucrării lui⁹⁸, [cârtesc] prin următoarele întrebări: Cum de pare pomul vieții mai folositor pentru viață decât însuflarea lui Dumnezeu? Sau: Dacă Dumnezeu nu l-a făcut desăvârșit pe om, ci fiecare om își câștigă desăvârșirea virtuților prin propria silință, atunci nu va reieși oare că omul își datorează lui însuși mai mult decât i-a dăruit Dumnezeu? O a treia obiecție: Dacă omul n-a gustat moartea, atunci nu putea cunoaște ceea ce nu gustase. Prin urmare, dacă n-a gustat-o, nu o cunoștea; dacă nu o cunoștea, nu se putea teme de ea. Așadar, zadarnic i-a amenințat pe oameni cu moartea, câtă vreme ei nu se temeau de așa ceva.

93. Unul din pasajele clare din care reiese că Sf. Ambrozie a folosit tratatul lui Origen. A se vedea studiul introductiv al lui C. Schenkl, în C.S.E.L. XXII, p. XII și urm.

94. Deut. 6, 4.

95. Deut. 6, 5.

96. Rom. 7, 14, pasaj tipic modului de interpretare alegorică a Scripturii, așa cum o vedea Origen. A se vedea P.S.B. vol. 6-8, indice scripturistic.

97. Ieș. 34, 26.

98. Cunoscut eretic marcionit, care ataca mai ales referatul despre creație al lui Moise. Despre el a se vedea Ad. Harnack, *De Apellis gnosi monarchica* IV, în "Texte und Untersuchungen" VI, 3, 111 și urm., Leipzig, 1880; Tertulian, *Despre prescripția contra ereticilor*, cap. 30, introducere de prof. N. Chițescu, P.S.B. 3, p. 159-160.

29. Să reținem, aşadar, că unde Dumnezeu a sădit pomul vieții, acolo a sădit și pomul cunoștinței binelui și răului. Scrie de fapt că a sădit pomul vieții ἐν μέσῳ τοῦ παραδείσου, adică în mijlocul raiului, după cum spune...⁹⁹ și cum se înțelege de fapt, că l-a sădit în mijlocul raiului. Prin urmare, în mijlocul raiului se decidea atât viața, cât și cauza morții. Dar să înțelegem că nu omul a făcut viața, ci că el a putut-o găsi fie săvârșind fapte bune, fie păzind poruncile lui Dumnezeu. Însă "viața însăși era, precum a zis Apostolul, ascunsă cu Hristos în Dumnezeu"¹⁰⁰. Prin urmare, fie că era în umbra vieții datorită fapturii sale, – căci "umbră" este de fapt viața aceasta a noastră de pe pământ –, fie că se găsea într-un fel de garanție a vieții – pentru că avea însuflarea lui Dumnezeu, avea deci chezașia nemuririi –, dar, așezat fiind în umbra vieții, nu putea să vadă prin mijlocirea unui simț și văz obișnuit, nici să înțeleagă "viața ascunsă cu Hristos în Dumnezeu", cu toate că nu era încă păcătos, dar nu avea totuși o natură neînclinată spre greșală și încălcare, de vreme ce mai apoi a alunecat în păcat, fără să fi fost însă până atunci păcătos. Așadar, până atunci Adam se găsea "în umbra vieții", câtă vreme cei păcătoși sunt "în umbra morții". Căci poporul păcătoșilor, precum ne arată Isaia, "locuia în umbra morții"¹⁰¹. Acestui popor i s-a arătat lumina prin harul lui Dumnezeu, nu datorită vredniciei virtuții lui. Prin urmare, între însuflarea lui Dumnezeu și gustarea din pomul vieții nu există nicio deosebire și nimeni nu poate susține că omul poate dobândi pentru sine mai mult decât i-a fost oferit de bunătatea lui Dumnezeu. O! de-am putea păstra ceea ce am primit! De fapt truda noastră ne slujește la a redobândi cele ce ne-au fost date.

A treia obiecție, anume că cine nu a încercat moartea nu se poate teme de moarte, găsește ușor răspuns în comportarea obișnuită a firii, în general. Căci este sădit de la natură în fiecare viețuitoare să se teamă de ceea ce i-ar putea fi dăunător, fără să fi ajuns încă să experimenteze personal această primejdie. Căci [altfel] cum explicăm la porumbelul abia născut groaza pe care o simte la vederea șoimului? De ce lupii sunt spaima oilor? De ce ulii, a puilor? Prin urmare, dacă la aceste ființe lipsite de rațiune există o anume groază firească față de o specie contrară, încât, deși fără judecată, au simțământul că trebuie să fugă din fața morții, cu atât mai mult

99. Lacună.

100. Col. 3, 3.

101. Is. 9, 1.

a trebuit să existe în primul om, în orice caz foarte dotat cu rațiune, un sentiment firesc de a se feri de moarte.

30. Ei mai ridică și alte obiecții¹⁰², de felul următor: Nu totdeauna constituie un rău neascultarea de o poruncă. Astfel, știm că dacă porunca este bună, bună va fi și ascultarea; dacă însă porunca e nedreaptă, neascultarea e folositoare. Nu constituie deci întotdeauna un rău nesupunerea la poruncă; în schimb, a nu te supune unei porunci bune e un lucru necinstit. Or, pomul care dă posibilitatea cunoașterii binelui și răului este ceva bun, de vreme ce Dumnezeu însuși a cunoscut binele și răul. Căci spune¹⁰³: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi". Dacă deci constituie un bine deținerea științei binelui și răului – și numai bună poate fi știința pe care o are Dumnezeu însuși –, se pare că cel ce o interzice oamenilor nu pe dreptate o interzice, așa susțin ei. Dacă însă ar înțelege ei ce înseamnă a "cunoaște", ce înțeles are acest cuvânt, dacă l-ar înțelege, zic, așa cum trebuie, în expresia "a cunoscut Domnul pe cei ce sunt ai Lui"¹⁰⁴ – atunci fără îndoială îi va fi cunoscut pe cei care au devenit una din mai mulți, întru care locuiește și în care umblă¹⁰⁵ –, ar ști că "a cunoaște" în niciun caz nu înseamnă numai o știință simplă și superficială, ci o adâncire a ceea ce ar trebui făcut. Așadar, omul trebuia să se supună poruncii, iar fiindcă n-a ascultat, s-a făcut vinovat de încălcare. Deci cel ce nu a ascultat a greșit, fiindcă încălcarea poruncii e un păcat. Și deși ar vrea să fie micșorat sensul adânc al cunoașterii și deși, cred, a fost interzisă cunoașterea superficială a binelui și a răului, totuși în cazul acesta nesupunerea la poruncă constituie o vinovăție de neascultare, fiindcă Domnul Dumnezeu a socotit că trebuie oprită chiar și cunoașterea nedeplină a binelui și a răului.

31. O altă obiecție¹⁰⁶: Cine nu cunoaște binele și răul, acela nu se deosebește de un copil, iar în fața unui judecător drept, vina copilului este nulă. Dreptul Creator al lumii n-ar fi adus niciodată învinuire unui copil, pentru că acesta, necunoscând binele și răul, este absolvit de orice încălcare și vină.

102. Apelles, la Harnack, în "Texte und Untersuchungen", VI 3, 116 (citât după Schenkl, *op. cit.*, p. 286).

103. Fac. 3, 22.

104. Num. 16, 5; 2 Tim. 2, 19.

105. Cf. 1 Cor. 6, 16; Lev. 26, 12 și urm.

106. Apelles, după Harnack, *op. cit.*, *ibid.*

Am arătat mai sus că sensul cunoașterii binelui și răului are o dublă accepțiune. Dacă înțelegem cunoașterea ca pe ceva de suprafață, fără îndoială că nu e greșită afirmația că nu se deosebește cu nimic de un copil cine nu a cunoscut binele și răul. Dacă însă este falsă afirmația că omul nu se deosebește întru nimic de copil, rezultă că Adam nu era un copil; dacă nu era copil, i se înscrie păcatul ca unuia care nu era copil; dacă i se înscrie păcatul, păcatului îi urmează pedeapsa, fiindcă e vrednic de pedeapsă cel care nu a putut fugi de păcat. Se prea poate întâmpla ca și cel care nu are știința binelui și răului să nu fie copil, fiindcă "înainte ca fiul să prieceapă binele și răul, nu a crezut în răutate"¹⁰⁷. Și mai departe¹⁰⁸: "Căci înainte ca băiatul să zică "tată, mamă", va primi toată bogăția Damascului și prada Samariei". E întreg deci cine săvârșește binele, chiar dacă nu și-a însușit cunoașterea binelui și răului, precum mulți «își sunt loruși lege», până n-au cunoscut încă Legea¹⁰⁹. Ce spunem de faptul că Apostolul nu știa că a pofti bunul altuia e un rău, înainte să fi învățat "să nu poftesti nimic din ce este al altuia"¹¹⁰? De altfel el însuși spune: "Păcatul nu l-am cunoscut decât prin Lege; căci n-aș fi știut pofta dacă Legea n-ar fi zis: Să nu poftesti"¹¹¹. Poate că totuși copilul este format printr-o lege naturală în felul acesta înainte să știe că pofta este o răutate sau să fi comis păcatul poștei. Prin urmare, referindu-ne la cunoașterea superficială, Dumnezeu a voit ca omul să cunoască ce e răul, pentru ca să fie în stare să-l înlăture, fiind neformat. Neascultând însă de poruncă, ne facem vinovați, deci recunoaștem vina. Dacă însă ne referim la adâncă și profunda cunoaștere a binelui și răului, cunoaștere care îl face de fapt pe om matur...¹¹² și nu mai este copil, de aceea, cine nu a putut ajunge la adâncă și profunda cunoaștere pe bună dreptate este pedepsit ca unul ce nu e copil.

32. Aceștia mai aduc și alte obiecții, atunci când spun¹¹³: "Cine nu cunoaște binele și răul nu poate înțelege că e un rău nerespectarea poruncii și nu-și dă seama nici de binele care constă în a te supune poruncii". "Și, zic ei, pentru că nu știa, ar fi fost vrednic de iertare, nu de condamnare cel ce nu s-a supus". Obiecția adusă de

107. Is. 7, 16.

108. Is. 8, 4.

109. Rom. 2, 14.

110. Ieș. 20, 17.

111. Rom. 7, 7.

112. Din nou lacună.

113. Apelles, după Harnack, *op. cit.*, *ibid.*

aceștia își găsește răspuns în cele arătate mai sus. Căci omul ar fi putut înțelege din cele ce-i hărăzise înainte Dumnezeu – pentru că Dumnezeu suflase asupra lui "suflare de viață" –, iar întrucât fusese "pus" în raiul desfătării, și el trebuia să acorde cea mai mare supunere Creatorului său. Și de aceea, chiar de nu cunoștea înțelesul binelui și al răului, totuși fiindcă Autorul atâtor fapte mari îi spusese că nu trebuia să guste din pomul cunoașterii binelui și răului, ar fi trebuit să păstreze credința față de Învățătorul său; căci se cerea de la el nu "cunoașterea" deplină, ci măcar "credința". În orice caz, înțelegerea că Dumnezeu e mai presus de toate; trebuia prin urmare să țină seama de persoana Celui ce-i poruncește. Chiar dacă nu înțelegea semnificația și calitatea poruncilor, știa totuși că trebuie acordat respect Învățătorului. Avea în fire acest sentiment, chiar dacă nu avea puterea de aprofundare a binelui și a răului. De altfel și femeia zice șarpelui: "Din tot pomul care este în rai putem să mâncăm; numai din rodul pomului care este în mijlocul raiului, a spus Dumnezeu: Să nu mâncați din el"¹¹⁴. Știa, așadar, că trebuie să dea ascultare poruncii, de vreme ce zicea: din toate roadele pomilor grădinii putem să mâncăm, pentru că Domnul ne-a poruncit, dar din pomul care e în mijlocul raiului zice că li s-a poruncit de către Dumnezeu să nu mănânce, ca să nu moară. Prin urmare femeia, care a știut că trebuie să dea ascultare poruncii, a știut și că e un rău încălcarea ei; și de aceea, pentru că a călcat-o, pe bună dreptate e pedepsită.

33. Să auzim altceva: Dacă înfruptarea din pomul cunoștinței binelui și răului avea drept urmare înțelegerea atât a binelui, cât și a răului – ceea ce pare a reieși din Scriptură când zice: "Cum au mâncat amândoi, li s-au deschis ochii și și-au dat seama că erau goi"¹¹⁵, adică li s-au deschis ochii sufletului și au înțeles că e rușine că se găsesc goi –, fără îndoială, când a gustat femeia din pomul cunoștinței binelui și răului, a păcătuit și a înțeles că a păcătuit. Prin urmare ea, care înțelesese că a păcătuit, nu trebuia să-l invite și pe bărbat la împărtășirea păcatului. Ademenindu-l însă și pe bărbat și dându-i ceea ce ea însăși gustase, nu s-a ferit de păcat, ci l-a repetat. Căci, în orice caz, dacă urmărim bine raționamentul, ea n-ar fi trebuit să-l atragă la împărtășirea pedepsei pe cel pe care-l iubea, ci, mai ales pentru faptul că ea însăși înțelesese că e păcat, ar fi trebuit

114. Fac. 3, 2-3.

115. Fac. 3, 6-7.

să-l oprească tocmai pentru că el nu știa, deși s-ar părea că această femeie, știind că după vină nu mai poate rămâne în rai, s-a temut să nu fie singură odată alungată din rai. În sfârșit, amândoi s-au ascuns¹¹⁶ după ce au păcătuit. Așadar, dându-și seama că va fi alungată, femeia n-a voit să fie lipsită de tovarășia bărbatului pe care îl iubea.

34. Să reținem încă ceva: Nu cunoașterea răului constituie răul, ci el devine rău numai când i se adaugă răutatea. Căci nu neapărat cine înțelege răul face ce e rău, ci numai acela care săvârșește ceea ce știe că-i rău. Îndemn spre a săvârși rele ne dau, de obicei, mânia sau lăcomia. Și nu e numai decît necesar ca, având cunoștința răului, să faci ce știe că nu-i lucru cinstit, până nu e răpus fie de ură, fie de poftă. De aceea, precum am spus, cea care ațâță păcatul este sau mânia, sau pofta, foarte adesea frica, deși frica poate provoca nu numai pofta, ci și înfrînarea, atunci când fiecare vrea să fugă de fapta de care se teme. De aceea, pe bună dreptate am considerat că pornirea mâniașă și dorința pătimășă sunt primele două îndemnuri spre celelalte vicii.

Să vedem acum de care dintre aceste îndemnuri a fost condusă Eva la păcat. Mai întâi, ea nu era pornită nici împotriva bărbatului, nici n-a fost învinsă de poftă. În al doilea rând, a greșit doar pentru că i-a dat bărbatului să mănânce ceea ce ea măncase deja. În primul caz lăcomia fusese autoarea greșelii, anume ca ea să mănânce, și tot ea se face și cauza păcatului următor. Căci ceea ce deja gustase nu mai putea dori și, gustând, și-a însușit cunoștința răului. Deci răul pe care îl înțelesese nu trebuia să-l abată asupra bărbatului, nici să-l facă pe propriu-i soț să calce porunca dumnezeiască. Știind, prin urmare, că în deplină cunoștință a păcătuit, ea și-a atras bărbatul în rătăcirea ei cu bună știință; căci altfel se va găsi falsă afirmația despre pomul cunoașterii binelui și răului, dacă, după ce a mâncat din acel pom, n-ar fi putut totuși avea cunoștința răului. Or, dacă afirmația este adevărată, în niciun caz nu a putut avea drept cauză pofta, deși foarte mulți socot că așa trebuie motivată fapta, că, iubindu-și bărbatul, s-ar fi temut să nu fie despărțită de el, și prezintă drept cauză pofta, adică dorința ei de a fi alături de bărbatul său.

35. Se mai strecoară și o altă întrebare¹¹⁷: De unde i-a venit lui Adam moartea: de la natura pomului aceluia sau de la Dumnezeu?

¹¹⁶ Fac. 3, 8.

¹¹⁷ Apelles, la Harnack, *ibid*.

Dacă susținem că de la natura pomului, rodul acestui pom pare a fi mai presus decât insuflarea dătătoare de viață a lui Dumnezeu, de vreme ce rodul acestui pom l-a târât la moarte pe cel căruia îi dăduse viață suflul lui Dumnezeu. Or, în caz că numim pe Dumnezeu pricinuitorul morții, se poate spune că-L învinuim în două feluri: sau Dumnezeu este atât de neîndurător încât nu a voit să ierte, deși putea ierta, sau, dacă n-a putut ierta, pare a fi fără putere. Să vedem deci cum trebuie combătută această obiecție. De nu mă înșel, deoarece cauza morții a fost neascultarea, tocmai de aceea omul însuși a devenit cauza morții sale, neavându-L pe Dumnezeu autor al morții lui. Tot așa nici doctorul care a prescris bolnavului de ce anume trebuie să se ferească, dar bolnavul n-a găsit de cuviință să se abțină de la cele interzise, nu acela este cauza morții, ci, fără îndoială, bolnavul însuși e vinovat de propria-i moarte. Prin urmare, Dumnezeu, ca un doctor bun, i-a interzis să guste din ceea ce îi poate face rău.

36. Să mergem mai departe: a cunoaște binele e mai bine decât a nu-l cunoaște. Dar pentru cine cunoaște binele, e folositor să știe și ce e răul, ca să știe să se ferească de ce e rău și cu bună știință să-și ia măsuri de pază. Dar în acest caz, nu e de ajuns să știi numai ce e răul, ca nu cumva, cunoscând numai răul, să începi a fi lipsit de știința binelui. E prin urmare mai cu folos să le cunoaștem pe amândouă, pentru ca, întrucât cunoaștem ce e binele, să fugim de rău, și, în schimb, cunoscând și ce-i răul, să preferăm avantajul binelui. Dar în așa fel trebuie să le știm pe amândouă, încât să le cunoaștem profund. Să ne dăm seama ce anume cunoaștem, și faptele noastre să fie în acord cu această cunoaștere a noastră. În caz contrar, Scriptura ne arată¹¹⁸ că e mai de iertat cel care nu le știe pe niciuna decât cel care le cunoaște deplin pe amândouă. Căci este lucru grav a ști, și totuși să nu fii în stare nici să îplinești, nici să ocolești; e grav să știi, dacă nu folosești, și nici nu beneficiezi de o cunoaștere profundă. Scade faima doctorului care știe și ce-i folosește, dar și ce-i face rău bolnavului, dacă nu se folosește de cunoștințele sale cum trebuie, pentru că știința nu e bună dacă nu te folosești de ea cum trebuie.

37. Să mai ținem în minte și următorul fapt: Nu în zadar a fost asezat în mijlocul raiului pomul cunoașterii binelui și răului și, dacă ar fi fost făcut pentru orice fel de om, interzicerea ar fi fost super-

118. Cf. Luca 12, 47 și urm.

fluă. Însă nici nu a fost făcut în zadar, nici nu a fost făcut pentru altcineva decât pentru omul care a primit porunca să nu trăiască numai pentru el, ci și pentru ceilalți, căci dacă cercetăm multe cazuri, vom găsi mai multe, și chiar foarte multe care pot primejdui pe cel ce nu le știe folosi. Nici măcar bogățiile nu le vom găsi folositoare dacă bogatul, deși are posibilități de a fi generos, refuză hrana celor săraci și-l alungă pe cel lipsit, fără să-l ajute, și dacă stoarce de la alții pentru că-i mai puternic. Chiar și frumusețea și înfățișarea mai plină de farmec a corpului duc mai adeseori la păcat decât urâtenia. Dar pentru aceasta, dorește cineva mai curând să aibă copii urâți decât frumoși? Sau preferă să-i fie copiii săraci decât bogați? Există mai multe exemple de felul acesta, care trebuie raportate nu la lipsa de înțelepciune a celui ce dăruiește, ci la greșeala celui ce folosește rău; iată de ce mai degrabă e de osândit cine folosește, decât cine dăruie.

38. Din nou, altă întrebare¹¹⁹: Știa Dumnezeu că Adam îi va călca poruncile sau nu știa? Dacă nu știa, acest fapt nu e mărturie a puterii dumnezeiești, iar dacă știa și totuși a dat porunci despre care știa că nu vor fi luate în seamă, atunci nu trebuie să uităm că nu e în natura lui Dumnezeu să recomande ceva zadarnic. Or, degeaba i-a poruncit acelui prim plămădit, Adam, ceea ce știa că el nu va respecta. Dumnezeu însă nu face nimic fără rost; prin urmare Scriptura e în contradicție cu Dumnezeu. Această obiecție o aduc în fapt cei care nu primesc Vechiul Testament și care se pierd în astfel de scorneli¹²⁰. Aceștia trebuie însă combătuți prin propriul lor argument și prin propria lor părere. Căci atunci când nu tăgăduiesc credința în Noul Testament, trebuie combătuți pe față ca să creadă și în Vechiul Testament, deoarece, când învățătura și lucrările dumnezeiești din cele două Testamente sunt unele și aceleași, e limpede că trebuie să credem că ambele Testamente aparțin aceluiași autor. Să recunoască deci că nu fără rost și nu pe nedrept a fost dată în rai porunca, și chiar pentru cel ce avea s-o calce. De altfel, Domnul Iisus însuși l-a ales pe Iuda, pe care-l știa trădător. Dacă socot că din neștiință a fost ales, înseamnă că ei nu se mai încred în puterea lui Dumnezeu. Doar Scriptura ne spune limpede că "Iisus știa cine este

¹¹⁹ Apelles, la Harnack, *op. cit.*

¹²⁰ Sunt vizați aici în primul rând marcioniții, care resping Vechiul Testament, socotindu-l a fi opera demiurgului, susținând că numai Dumnezeuul Noului Testament este "cel adevărat". A se vedea mai pe larg *Istoria bisericească universală* I, Buc. 1975, p. 138 și urm.

cel care-L va vinde¹²¹. Să tacă, aşadar, aceşti potrivnici ai Vechiului Testament!

39. Dar, pentru că se pare că trebuie dat răspuns şi păgânilor – în caz că ar face această obiecţie –, pentru că ei nu se încred în puterea acestui exemplu, ci pretind o explicare hotărâtă, atunci să afle şi ei de ce Fiul lui Dumnezeu a poruncit celui ce nu avea să I se supună, precum şi de ce l-a ales pe cel ce avea să-L trădeze. Căci Domnul Iisus venise să-i mântuiască pe toţi păcătoşii¹²² şi a trebuit astfel să-Şi arate voinţa chiar faţă de cei necredincioşi. De aceea a trebuit să nu Se ferească nici de cel ce-L va trăda, pentru ca toţi să înţeleagă că până şi în felul în care a fost ales trădătorul Său voieşte să ne arate pilda tuturor celor ce trebuie mântuiţi. Şi prin acest act nici Adam n-a fost osândit, pentru că i s-a poruncit, nici Iuda, că a fost ales. Căci Dumnezeu nu a silit nici pe cel dintâi să calce porunca, nici pe acesta din urmă nu l-a silit să trădeze, căci şi unul şi altul ar fi putut să se abţină de la păcat dacă ar fi respectat ceea ce li s-a încredinţat. În sfârşit, Domnul ştia şi faptul că nu toţi iudeii vor crede şi, totuşi, a zis: "N-am venit decât la oile pierdute ale casei lui Israel"¹²³. Prin urmare, vina nu aparţine celui căruia i se dă porunca, ci păcatul stă în cel ce o calcă. Iar când e vorba de Dumnezeu, El a arătat că va fi încălcare, ba chiar susţine că ştia, dar nu de aceea a trebuit să treacă asupra Sa ura trădătorului ce avea să piară, încât să se pună pe seama lui Dumnezeu faptul că şi unul, şi celălalt au alunecat. Acum însă fiecare din cei doi este combătut şi înfrânt, fiindcă şi primul a primit de la Dumnezeu porunca să nu alunece, iar celui de al doilea i-a fost chiar încredinţată sarcina apostolatului, pentru ca, tocmai prin binefacere, să se abţină de la sentimentul trădării şi, în acelaşi timp, să fie de folos tuturor, când unii sunt înfrânţi. Căci n-ar exista păcatul dacă n-ar fi existat interdicerea; neexistând însă păcatul, n-ar exista nu numai răutatea, ci poate că nici chiar virtutea n-ar exista, care, dacă n-ar fi existat anumite seminte ale răutăţii, nu s-ar putea nici menţine şi nici pune în evidenţă. Căci la urma urmei, ce e păcatul dacă nu călcarea liberă a legii dumnezeieşti şi neascultarea de poruncile cereşti? În fapt nu cu urechile trupului înţelegem poruncile cereşti, ci, deoarece cuvântul este al lui Dumnezeu, s-au dezvoltat anumite idei în noi despre bine şi rău, de vreme ce în chip firesc înţelegem că ce e rău trebuie ocolit şi, tot

121. Ioan 6, 64.

122. Cf. Luca 19, 10.

123. Matei 15, 24.

atât de firesc, ni se recomandă ceea ce e bun. Suntem de părere, deci, că tocmai fiindcă auzim glasul Domnului, care pe unele le interzice, pe altele le recomandă, cine nu se supune celor pe care le credem că au fost poruncite de Dumnezeu, unul ca acela e socotit vrednic de pedeapsă. Porunca lui Dumnezeu însă nu o citim ca și cum ar fi înscrisă pe table de piatră, ci o deținem în inimile noastre, întipărită de Duhul lui Dumnezeu cel viu¹²⁴. Așadar, conștiința noastră își face sieși lege: "Căci când păgânii, care nu au lege, din fire fac ale legii, aceștia, neavând lege, își sunt loruși lege, care arată fapta legii scrisă în inimile lor"¹²⁵. De aceea conștiința omenească este pentru om un fel de lege dată de Dumnezeu.

40. Dar și în această situație ni se pune o altă întrebare, cu scopul ca – în ceea ce privește această conduită despre care am zis că este înscrisă în conștiința omului – să pună la îndoială însăși această conștiință sădită în noi de Dumnezeu ca o îndrumare a legii dumnezeiești. Știa Creatorul, întreabă Apelles¹²⁶, că omul va păcătui, și anume i-a sădit ideea binelui și răului, sau nu știa? Pentru că, dacă spui că nu știa, trebuie să recunoști că așa ceva e contrar măririi lui Dumnezeu; dacă însă ai zice că Dumnezeu, știind că omul va păcătui, i-a sădit totuși ideile comune despre bine și rău, s-ar spune că a făcut-o ca să nu-și poată păstra omul nemurirea, din pricina tulburărilor aduse de nenorocire vieții. În primul caz, Dumnezeu ar apărea ca un neștiutor, în al doilea, ar trebui să recunoaștem că Dumnezeu nu e bun. Pornind de aici, acești eretici argumentează că de fapt crearea omului nu a fost făcută de Dumnezeu. Căci, precum am arătat mai sus, ei zic că nu există o poruncă a lui Dumnezeu; la fel zic și aici: prin urmare crearea omului nu vine de la Dumnezeu, pentru că Dumnezeu nu a făcut răul, ci omul a primit noțiunea răului abia când i se poruncește să se abțină de la rele. Dar prin acest fel de argumentare ei caută să susțină că unul este Dumnezeu cel Bun, și cu totul altul creatorul omului¹²⁷. Aceștia trebuie combătuți pe loc, prin propria lor argumentare. Într-adevăr, dacă ei nu admit că omul a fost creat de Dumnezeu, întrucât omul este păcătos, și dacă ei nu pot susține o astfel de părere, pentru ca nu cumva Dumnezeu

¹²⁴. Cf. 2 Cor. 3, 3.

¹²⁵. Rom. 2, 14 și urm.

¹²⁶. După Apelles, cf. Harnack.

¹²⁷. Formulată în stil tipic marcionit, dar și cu elemente maniheice, erezia a bântuit veacuri de-a rândul mai ales în Apus. Ne gândim, de pildă, la anii tinereții Fericitului Augustin, care coincid tocmai cu anii compunerii acestui tratat.

cel Bun să pară că a creat o faptură păcătoasă, întrucât ei nu admit că e bun cel ce l-a creat pe cel păcătos, să ne arate acești rătăciți: pe cine anume consideră ei drept creator al omului? Căci dacă acel creator al omului a fost făcut și el de Dumnezeu – cum susțin ei –, atunci cum ar fi putut crea Dumnezeu cel Bun pe creatorul răului? În acest caz, nici Dumnezeu însuși nu mai este un Dumnezeu bun. Căci dacă cel ce l-a creat pe omul păcătos nu e bun, să ne ferim ca nu cumva să fie mai grav a fi făcut pe creatorul unui om păcătos; fără îndoială, Dumnezeu ar fi trebuit să oprească nașterea aceluia ce avea să aducă sămânța păcatului. Și dacă zic că n-a fost născut un creator, trebuie să vedem dacă Dumnezeu a putut ține în frâu, într-un fel oarecare, răul care începea, sau n-a putut. Dacă n-a putut, a fost slab; dacă a putut dar n-a făcut-o, nu a fost bun. Așadar, dacă aceste însușiri nu se armonizează cu natura lui Dumnezeu și nu convin nici părerilor pe care le au ereticii despre Dumnezeu, să vedem dacă nu cumva a existat o anume rațiune pentru care Dumnezeu a îngăduit să pătrundă în această lume răutatea acelui creator, – fie născut, fie nenăscut –, deși o putea opri.

41. Menținând, așadar, ideea unui unic și același Dumnezeu, bun și creator, să facem următoarea supoziție, care să convină ambelor haruri ale lui Dumnezeu, și să nu ne lăsăm înfrânți de pornirea spre ură a celor¹²⁸ care judecă astfel: cum mai poate fi bun Dumnezeu dacă nu numai că a îngăduit răutății să pătrundă în această lume, ci i-a permis chiar să vină spre atâta tulburare? Această acuzare și-ar avea locul numai dacă răul ar avea atâta putere asupra sufletului și asupra celor mai dinlăuntru profunzimi ale minții, încât în niciun chip n-ar putea fi îndepărtat și dacă s-ar instala în mintea și sufletul nostru otrava unor răni de nevindecă; ar fi mai potrivit de discutat faptul că Dumnezeu, deși este în stare de toate, a îngăduit totuși ca omul să piară. Însă de vreme ce Dumnezeu, îndurător față de noi, ne-a lăsat mijloace de a ne feri de greșală și nu ne-a văduvit de bucuria de a ne putea îndepărta de orice fapte rele, de ce e ne logic sau nedrept dacă a îngăduit ca plămada noastră să fie încercată de o anumită frământare a fragilității omenești, pentru ca după aceea harul să se reîntoarcă mai roditor prin ispășirea păcatelor în sufletul omului și, conștient de fragilitatea sa, deoarece cu atâta ușurință s-a clătinat îndepărtându-se de la linia poruncilor dumnezeiești, omul să se teamă să uite poruncile cerești (care sunt ca o cârmă

128. Apelles, la Harnack, *ibid.*

pentru sufletul șovăitor) și să prețuiască mai mult dumnezeiasca îndurare, pentru că a regăsit ceea ce a pierdut și că s-a reîntors, câștigând pentru sine harul?

42. Să ne gândim acum care e semnificația faptului că în timp ce-i făcea omului recomandarea, informându-l despre acea minunată și fericită viață, S-a gândit (nu cumva făcând contrariul a "de moarte să moară"?) că trebuie să-i poruncească ce anume să mănânce și ce nu. Căci există persoane care socot că această recomandare nu e deloc potrivită pentru Creatorul cerului și al pământului și al tuturor fapturilor, socotind-o cu totul nedemnă de niște locuitori ai raiului, pentru faptul că viața de acolo era asemenea cu a îngerilor. De aici putem deduce că le-a fost nu o hrană pământească dată spre mâncare și supusă stricăciunii, fiindcă cei care nu beau și nu mănâncă "vor fi ca îngerii lui Dumnezeu în cer"¹²⁹. Prin urmare, deoarece răsplata nu stă în hrană, fiindcă nu hrana ne aduce laudă înaintea lui Dumnezeu, dar nici nu e o mare primejdie, fiindcă "nu ceea ce intră în gură spurcă pe om, ci ceea ce iese din gură"¹³⁰, se pare fără îndoială...¹³¹ că s-a prescris ceva foarte nevrednic de un Creator atât de mare, dacă nu referim această hrană la cunoscuta hrană profetică, fiindcă Dumnezeu o promite drept mare răsplată, vorbind despre sfinții Săi: "Iată, slugile Mele vor mânca, și vouă vă va fi foame"¹³². Căci aceasta este hrana adevărată, în care se cuprinde viața veșnică, de care dacă cineva va fi lipsit, de moarte va muri, fiindcă pâinea vie și cerească este Însuși Domnul, Care dă viață acestei lumi. De aceea El însuși spune: "De nu veți mânca trupul Meu și nu veți bea sângele Meu, nu veți avea viața veșnică"¹³³. Există deci o anumită pâine, din care recomandase locuitorilor raiului să mănânce. Cum era acea pâine? Să auzim cum o numește: "Pâine îngerească, zice, a mâncat omul"¹³⁴; căci e bună pâinea dacă faci voia Domnului. Și mai vrem să știm și cât este de bună această pâine. Însuși Fiul mănâncă din pâinea aceasta, despre care spune: "Mâncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu, Care este în ceruri"¹³⁵.

129. Matei 22, 30.

130. Matei 15, 11.

131. Lacună; Schenkl propune *perindiguum*.

132. Is. 65, 13.

133. Ioan 6, 53 și urm.

134. Ps. 77, 29.

135. Ioan 4, 34.

43. Să vedem acum de ce Domnul Dumnezeu i-a zis lui Adam: "cu moarte veți muri"; ce deosebire este când cineva spune: "veți muri" sau adaugă "cu moarte veți muri"¹³⁶. Căci trebuie să arătăm că în porunca lui Dumnezeu nu e nimic de prisos. Iată cum înțeleg eu. Întrucât sunt două noțiuni opuse, moartea și viața, în limbajul obișnuit spunem doar "a trăi" de la "traî" și "a muri" de la "moarte". Dacă însă vrei să scoți în relief aceste două expresii, fiindcă traî dă a trăi, se zice "cu traî trăiește" – precum găsim în lege¹³⁷ –, și fiindcă moarte dă a muri, se zice "de moarte va muri". Vom arăta de ce această exprimare prin două cuvinte nu constituie totuși un pleonasm. Căci există viață spre moarte și moarte spre viață, fiindcă cine – cât timp trăiește – (trăiește) moare și cine cât timp moare trăiește. Se fac, prin urmare, patru distincții: prin viață a trăi, prin moarte a muri, prin viață a muri, prin moarte a trăi. De vreme ce așa stau lucrurile, trebuie să excludem eventualitatea regulii comune și obișnuite, fiindcă uzanța se caracterizează prin faptul că se zice, în general, că trăiește atât cel ce trăiește prin viață, cât și cel ce trăiește prin moarte, după cum în mod curent se zice că moare atât despre cel ce moare prin moarte, cât și despre cel ce moare prin viață. Prin urmare, din aceste patru exprimări, uzanța reține două, încât se spune despre cineva care trăiește că trăiește, fără a face distincție între mai bine și mai rău, iar despre cel ce moare se spune că moare și nu ar părea să existe diferență între moarte bună și rea. De fapt termenul viață, folosit fără o anume distincție, e potrivit cu viața ființelor necuvântătoare sau chiar a copiilor mici; la fel stau lucrurile cu termenul moarte, folosit fără a face vreo distincție.

44. Eliminând prin urmare accepțiunea comună, să analizăm ce înseamnă *a trăi prin viață*, ce înseamnă *a muri prin moarte*, ce înseamnă *a trăi prin moarte* și *a muri prin viață*.

Socotesc, conform Scripturilor, că *a trăi prin viață* înseamnă acea viață minunată și fericită – care pare a consta din această însușire de a trăi și din calitatea de a respira, împreună, aș zice, și împletită cu harul și cu împărtășirea unei vieți fericite. Căci a trăi prin viață înseamnă a trăi prin virtute, a deține în viața aceasta trupească mărturiile unei vieți fericite. Dimpotrivă, a muri prin moarte ce altceva poate însemna decât descompunerea, odată cu moartea trupului, a celui ce moare, a cărui carne este lipsită de însușirea

136. Filon, *Leg. alleg.* I, 33, 88; *Quaest.* I, 16 p. 80.

137. Cf. Iez. 33, 14 și urm.

comună a trăirii și al cărui suflet nu poate avea rodul vieții veșnice? Există și din aceia care mor prin viață, anume cei ce trăiesc cu trupul, dar mor în urma faptelor lor; așa sunt cei despre care profetul spune că "se pogoară în iad de vii"¹³⁸, precum și acea viață despre care Apostolul spune că "deși vie, e totuși moartă"¹³⁹. Rămâne categoria a patra, a celor care chiar prin moarte trăiesc, cum sunt de pildă sfinții martiri, care tocmai de aceea mor, ca să trăiască. Moare carnea, dar trăiește harul celor morți. Așadar, departe să fie de noi trăirea ca părtași ai morții! Dimpotrivă, să murim ca părtași ai vieții! Căci nici Sfântul Apostol nu vrea să fie părtaș al vieții acesteia, precum spune: "Doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos, și aceasta e cu mult mai bine"¹⁴⁰. Iar altcineva: "Vai mie, că pribegia mea s-a prelungit"¹⁴¹, îndurerat fiind – deoarece spera în împărțășirea din viața veșnică – că e reținut de nimicnicia vieții acesteia. Și de aceea, la rândul meu, aș putea spune că, deși a trăi prin viață e un bine, totuși a trăi pentru viață e ceva nehotărât, căci se poate spune despre cineva că trăiește pentru viață, în sensul că luptă pentru viață veșnică, prin viața trupului acestuia; se poate spune însă și în sensul că fie el orice, chiar sfânt de ar fi, el ține la viața aceasta, ca, de pildă, dacă cineva de aceea crede că trebuie să trăiască cinstit, pentru ca prin fapte bune să aibă parte de viață îndelungată, cum fac majoritatea celor mai slăbănogi, cărora le este dragă viața aceasta.

45. Prin urmare, după ce am văzut ce înseamnă a trăi pentru viață, să vedem ce înseamnă a muri pentru moarte și a trăi pentru moarte. Într-adevăr, pot fi oameni care să moară pentru moarte și care să trăiască pentru viață. Căci cine trăiește în așa fel încât după moarte să trăiască pentru sufletul său, acesta este mort pentru moarte, fiindcă nu este supus morții, adică el a fost izbăvit de legătura morții triste, nu este legat de lanțurile morții veșnice. A murit pentru moarte, adică a murit pentru păcat, a murit pentru pedeapsă. Contrar acestuia este să trăiești pentru pedeapsă, adică, cel ce trăiește pentru pedeapsă trăiește pentru moarte. În schimb, cel care moare pentru pedeapsă, acela moare pentru moarte. Există chiar și dintre cei care atâta timp cât sunt în viața de aici sunt morți pentru viață, precum a făcut Apostolul, care zice: "nu eu sunt cel ce mai

138. Ps. 54, 16.

139. 1 Tim. 5, 6.

140. Filip. 1, 23.

141. Ps. 119, 5.

trăiesc, ci Hristos trăiește în mine"¹⁴². Într-adevăr, unul ca acesta e mort pentru păcat, trăiește pentru Dumnezeu, adică moartea a murit în el, dar trăiește viața, care este Domnul Iisus. Prin urmare, pe cât e de bună viața celor ce trăiesc pentru Dumnezeu¹⁴³, pe atât e de rea viața acelor care trăiesc pentru păcat. Există însă și o viață de mijloc – cum e a celorlalte ființe, după cum stă scris: "să scoată pământul ființe vii, după felul lor"¹⁴⁴. Există și o viață a morților spre viață], precum se spune: "Eu sunt Dumnezeul lui Avraam, Dumnezeul lui Isaac și Dumnezeul lui Iacov"¹⁴⁵, fiindcă "Dumnezeu nu este Dumnezeu al morților, ci al viilor"¹⁴⁶.

Sunt și oameni pentru care există un fel de comunitate a morții și a vieții, despre care vorbește Apostolul atunci când spune: "Căci dacă am murit împreună cu Hristos, vom și învia împreună cu El"¹⁴⁷. "Căci, – zice – dacă am crescut împreună cu El prin asemănarea morții Lui, atunci vom fi părtași și ai învierii Lui, cunoscând aceasta, că omul nostru cel vechi a fost răstignit împreună cu El, ca să nimicească trupul păcatului, pentru a nu mai fi robi ai păcatului; căci cel ce a murit este eliberat de păcat"¹⁴⁸.

Dar, precum am spus că există multe înfățișări ale vieții, tot așa vom găsi și de ale morții. Căci se zice "moartea rea", ca de pildă: "Sufletul care păcătuiește, acela va muri"¹⁴⁹. În mod obișnuit se zice moarte, precum aflăm, de exemplu, că (Adam) a trăit atâția ani, că "a murit și s-a adăugat la părinții săi"¹⁵⁰. De asemenea se spune: "moarte" prin taina Botezului, de exemplu: "Deci ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez"¹⁵¹. Și în alt loc: "Iar dacă am murit împreună cu Hristos, credem că vom și via împreună cu El"¹⁵². Vezi dar că, deși denumită moarte, ea este în fapt viața noastră.

46. Se ivește și o altă chestiune, referitoare la faptul că Domnul a zis: "nu e bine să fie omul singur"¹⁵³. Înainte de toate, să reținem

142. Gal. 2, 20.

143. Cf. Ioan 14, 6.

144. Fac. 1, 24.

145. Ies. 3, 6.

146. Luca 20, 38.

147. 2 Tim. 2, 11.

148. Rom. 6, 5-8.

149. Iez. 18, 20.

150. Fapte 13, 36.

151. Rom. 6, 4.

152. Rom. 6, 8.

153. Fac. 2, 18.

că, mai înainte, când Dumnezeu a plăsmuit omul din lutul pământului, nu a adăugat "a văzut Domnul că e bine"¹⁵⁴, cum a spus la fiecare din lucrările Sale. Căci de ar fi zis atunci că e bine că omul a fost făcut, s-ar dovedi că ar fi contradicție ca apoi să spună cu nu e bine, după ce mai sus a zis că este bine. Dar să reținem că aceasta s-a întâmplat atunci când l-a făcut pe Adam singur. Când însă i-a pus la un loc pe bărbat și pe femeie, după ce i-a creat, deși nici atunci nu a spus în mod expres, totuși, de vreme ce după aceea spune: "Și a privit Dumnezeu toate câte făcuse și iată erau bune foarte"¹⁵⁵, s-a declarat în mod clar că e bine că a fost făcut și bărbatul, dar și femeia.

47. Dar din această chestiune iese la iveală alta, și anume: De ce, când Adam a fost făcut singur, nu s-a zis că e bine că a fost făcut Adam, dar când a fost făcută din el și femeia, atunci s-a înțeles că "toate erau bune"? Chiar dacă atunci a lăudat întreaga creație, și a fost aprobată crearea universului, fiindcă prin om a fost enunțată sociabilitatea firii, totuși nu pare lipsită de interes întrebarea: de ce când a fost făcut doar Adam, nu numai că nu s-a adăugat deloc afirmația de "bine" la opera iubită, ci s-a spus chiar că nu e bine ca omul să fie singur, deși știm că înainte ca femeia să fi existat, Adam n-a greșit, și că numai după ce femeia a fost creată, ea, cea dintâi călcând porunca dumnezeiască, l-a atras și pe bărbatul ei în rătăcire și i-a fost imbold la rău? Așadar, dacă pentru bărbat femeia este autoarea vinii, cum se poate admite că i-a fost alăturată spre bine? Dacă însă ne gândim că Dumnezeu a ținut seama de întreaga iconomie a mântuirii, vom ajunge la concluzia că, fără îndoială, Dumnezeu a pus mai presus ceea ce constituia cauza întregului decât pedepsirea cuvenită actului în care se afla cauza păcatului. Și, prin urmare, fiindcă numai din bărbat nu putea decurge propagarea neamului omenesc, Domnul a spus că nu e bine ca omul să fie singur. A preferat, în fapt, Dumnezeu să fie mai mulți pe care să-i poată mântui, cărora să le ierte păcatele, decât singur Adam, care să fie fără de vină. În sfârșit, fiindcă Același Iisus este autorul ambelor lucrări, însemnează că El a venit în această lume ca să-i mântuiască pe cei păcătoși¹⁵⁶. Iată de ce nici pe Cain, ucigașul de frate, nu l-a lăsat să moară până nu a avut fii¹⁵⁷. Așadar, pentru nașterea de urmași a trebuit să-i fie alăturată bărbatului femeia. În fond, înseși cuvintele lui

154. Fac. 1, 4 și urm.

155. Fac. 1, 31.

156. Cf. 1 Tim. 1, 15.

157. Cf. Fac. 4, 15 și urm.

Dumnezeu, când spune că nu e bine ca omul să fie singur, arată acest lucru. Căci, chiar dacă femeia avea să păcătuiască cea dintâi, totuși, fiindcă avea să nască pentru ea răscumpărare, nu a trebuit să fie exceptată din planul lucrării dumnezeiești. Căci chiar dacă nu Adam a fost amăgit, ci femeia, la rândul ei, amăgită fiind, s-a făcut vinovată de călcarea poruncii, "dar, se spune, ea se va mântui prin naștere de fii"¹⁵⁸, printre care a născut și pe Hristos.

48. Nu e lipsit de semnificație nici faptul că Eva n-a fost făcută din același pământ din care a fost plămădit Adam, ci că ea a fost luată din coasta lui Adam, ca să știm că în bărbat și în femeie există aceeași fire trupească, un singur izvor al neamului omenesc. De aceea, nu doi au fost făcuți dintru început – bărbat și femeie, nici doi bărbați, nici două femei –, ci mai întâi bărbatul, apoi, din el, femeia. Căci, voind să alcătuiască o natură unică a oamenilor, începând de la un unic principiu al acestei creaturi, Dumnezeu a îndepărtat posibilitatea de naturi multe și diferite. "Să-i facem, a zis Dumnezeu – un ajutor potrivit pentru el"¹⁵⁹. Înțelegem "ajutor" pentru nașterea neamului omenesc; și, cu adevărat, bun ajutor. Căci dacă pentru mai bine se primește ajutorul, în cazul nașterii se dovedește a fi mai mare rolul femeii, aidoma cu rostul pământului acestuia, care face ca semințele, primite la început, să se dezvolte din ce în ce, încălzindu-le la sânul lui, până ce se înalță spre recoltă. În aceasta constă, deci, ajutorul bun al femeii, chiar dacă l-am considerat mai mărunț; la fel se întâmplă și în viața oamenilor: adeseori oameni de mai mare vază au nevoie de ajutorul cuiva de mai mică însemnătate.

49. Să vedem acum de ce Dumnezeu a plăsmuit, până aici, din pământ, toate fiarele câmpului și toate păsările cerului și le-a adus la Adam ca să vadă cum le va numi¹⁶⁰. De ce Dumnezeu a adus la Adam numai fiarele câmpului și păsările cerului? Căci se găseau și animale care trăiau în turme. Iar mai jos aflăm că "a pus Adam nume tuturor animalelor și tuturor păsărilor cerului și tuturor fiarelor câmpiei; dar pentru Adam nu s-a aflat un ajutor pe potrivă lui"¹⁶¹. Și care să fie sensul acestei lucrări decât că fiarele neîmblânzite și zburătoarele cerului sunt aduse sub stăpânirea omului datorită puterii dumnezeiești? În strângerea de turme îmblânzite, însă, a avut și

158. 1 Tim. 2, 15 și urm.

159. Fac. 2, 18.

160. Cf. Fac. 2, 19.

161. Fac. 2, 20.

omul putere. Așadar, prima etapă a aparținut intervenției dumnezeiești, iar cea din urmă, sânguinței omului. Dar să vedem totuși cu ce scop au fost aduse toate la Adam: ca să vadă că, în toate, esența naturii constă din ambele sexe – adică din mascul și femelă – și să înțeleagă el însuși, după obiceiul și exemplul înfățișat, că și lui îi este necesară adăugarea femeii.

50. "Și – zice¹⁶² – a adus Dumnezeu asupra lui Adam somn greu și el a adormit". Ce altceva înseamnă acest "somn greu" decât că, în timp ce ne îndreptăm ființa spre unirea conjugală, părem că ne abatem ochii – făcuți să se îndrepte spre împărăția lui Dumnezeu – și îi folosim spre un fel de somn, cum e lumea aceasta, și că suntem adormiți față de cele sfinte cât timp găsim odihnă în cele profane și lumești?

Apoi, după ce a trimis somnul greu asupra lui Adam și el a adormit, spune: "Iar coasta luată din Adam a făcut-o Domnul Dumnezeu femeie"¹⁶³. Bine zice "a făcut-o" când vorbește despre crearea femeii, fiindcă în bărbat și femeie pare că există un fel de casă pe deplin încheată. Cine e fără soție e socotit ca și cum ar fi fără casă; căci, după cum bărbatul e considerat mai priceput pentru îndatoririle publice, așa e femeia pentru treburile casei.

Să reținem dar că a luat o coastă din trup, nu o porțiune din suflet; aceasta înseamnă nu suflet din suflet, ci "os din oasele mele și carne din carnea mea; aceasta se va chema femeie"¹⁶⁴.

51. Am înțeles, așadar, cauza nașterii omului. Dar pe foarte mulți, care gândesc mai atent, îi tulbură următorul fapt: Dacă încă de la început a fost un mare dar al lui Dumnezeu pentru oameni așezarea lor în rai, și dacă după aceea pare o răsplată pentru merite ca toți cei dreپți să fie duși în rai, atunci cum de se spune că au existat în rai și viețuitoarele câmpului, și zburătoarele cerului?

De aceea, unii au interpretat că raiul este sufletul omului, în care s-au dezvoltat anumiți gemeni ai virtuților, iar că omul a fost pus și să lucreze și să păzească raiul, adică mintea; virtutea lui pare a-i cultiva sufletul; și nu numai că-l cultivă, dar, după ce l-a cultivat, îl și păzește. Cât despre viețuitoarele câmpului și zburătoarele cerului¹⁶⁵ care sunt aduse la Adam, ele sunt pornirile noastre iraționale,

162. Fac. 2, 21.

163. Fac. 2, 22.

164. Fac. 2, 23.

165. Filon, *Leg. alleg.* II, 4, 68, p. 107.

pentru că fiarele ar reprezenta diversele patimi ale trupului, fie mai turbulente, fie chiar și mai domoale. Iar zburătoarele cerului, ce altceva socotim că sunt decât gândurile deșarte, care zboară, aidoma unor păsări, în jurul sufletului nostru și-l poartă, printr-o mișcare variată, când încoace, când încolo? De aceea nu s-a găsit niciun ajutor pe măsura minții noastre, decât simțământul său, αἴσθησις. Min-tea noastră – νοῦς – numai pe aceasta singură a putut-o găsi pe măsura ei.

52. S-ar putea însă argumenta că de vreme ce și pe acestea – adică pasiunile trupului, precum și o anumită zădărnice a gândurilor noastre schimbătoare sau fără rost – le-a așezat în acest rai, El însuși a fost autorul rătăcirii noastre.

Să auzim ce ne spune Scriptura: "(omul) să stăpânească peste peștii mării, peste păsările cerului și peste toate vietățile care se mișcă pe pământ"¹⁶⁶. Vezi dar, omule, că Dumnezeu ți-a dat putere, că ești obligat să judeci despre toate, să deosebești prin delimitarea cumpătată a judecății tale felul fiecăruia? Pe toate le-a chemat Dumnezeu înaintea ta, ca să înțelegi că mintea ta este mai presus de toate. De ce ai voit să-ți însușești și să te unești cu cele pe care le-ai găsit atât de puțin asemenea ție? Dumnezeu ne-a înzestrat doar cu judecată, prin care să cunoaștem toate și să putem cumpăni cele ce cunoaștem; și pe bună dreptate a fost izgonit omul din acel ogor bogat al raiului, fiindcă n-a fost în stare să respecte porunca. De fapt Dumnezeu știa că omul e slab, știa că nu poate judeca; de aceea a zis, ca și cum s-ar adresa unora mai slabi: "Nu judecați, ca să nu fiți judecați"¹⁶⁷. Așadar, fiindcă a știut că omul nu e în stare să judece, a vrut ca el să se supună poruncii; de aceea a și dat porunca. Dacă n-ar fi călcat porunca, [omul] n-ar fi căzut în primejdia unei judecăți nesigure. Prin urmare, fiindcă omul poate judeca liber, de aceea Domnul a adăugat¹⁶⁸: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi, cunoscând binele și răul". A voit omul să obțină puterea de a judeca; nu trebuie, deci, să se opună pedepsirii unei judecăți rele. Totuși l-a așezat în fața raiului, ca să nu piardă cu totul amintirea lui.

53. În sfârșit, dreptii sunt răpiți în rai, precum răpit a fost Pavel în rai, unde "a auzit cuvinte de nespus"¹⁶⁹. Și tu, omule, dacă ești răpit din primul cer în al doilea, iar din al doilea în al treilea – prin

166. Fac. 1, 28.

167. Matei 7, 1.

168. Fac. 3, 22.

169. 2 Cor. 12, 2-6.

puterea minții tale –, aceasta înseamnă că la început fiecare om este corporal, apoi firesc, și, în al treilea rând, duhovnicesc¹⁷⁰, dacă – răpit într-al treilea cer – vede strălucirea harului duhovnicesc; căci omul în starea firească nu știe cele ce aparțin duhului, și de aceea îi este necesară urcarea la al treilea cer, ca să fie răpit în rai; va fi răpit de acum fără primejdie, ca unul în stare să aprecieze toate, fiindcă "omul duhovnicesc toate le judecă, pe el însă nu-l judecă nimeni"¹⁷¹; și fiind slab încă, s-ar putea să auzi "vorbe de nespus, pe care nu e îngăduit omului să le rostească"; atunci tănuiește ce vei afla și păzește cele ce vei auzi. Apostolul Pavel le păzea, ca să nu alunece el însuși și, de bună seamă, să nu-i facă pe alții să greșască. Sau, poate, de aceea a zis Pavel: "pe care nu se cuvine omului să le rostească"¹⁷², fiindcă era încă alcătuit cu trup, vedea adică pasiunile acestui trup, vedea legea cărnii sale "luptându-se cu legea minții" sale¹⁷³. Prefer să se dea această din urmă tâlcuire, ca să nu lăsăm să se creadă că ar fi vorba de teama unei primejdii viitoare, ci tocmai viața aceasta să ne fie izvor de siguranță, ca să nu ne temem pentru viitor de nicio ispită de călcare a poruncii.

Prin urmare, oricine va ajunge în rai, înălțându-se pe scara virtuții, va auzi acele taine ascunse și de nespus ale lui Dumnezeu; Îl va auzi pe Domnul spunându-i și lui ca și tâlharului întors de la nelegiuire la mărturisire și credință: "Astăzi vei fi cu Mine în rai"¹⁷⁴.

54. "Șarpele era însă cel mai viclean dintre toate fiarele de pe pământ, pe care le făcuse Domnul Dumnezeu. Și a zis șarpele către femeie: Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?"¹⁷⁵. Când zice că "șarpele era cel mai viclean", înțelegi la cine se referă, adică la acel vrăjmaș al nostru care, totuși, deține viclenia acestei lumi. Căci, pe bună dreptate, atât plăcerea cât și desfătarea sunt bine socotite drept viclene. De altfel, și dorința cărnii este astfel calificată; de aceea găsești scris: "dorința cărnii este vrăjmașie împotriva lui Dumnezeu"¹⁷⁶, și cei dornici de plăceri sunt vicleni în căutarea feluritelor desfătări. Așadar, în caz că o înțelegi ca pe o

170. Ideea concepției trihotomiste, susținută de Origen în multe din lucrările sale exegetice, ca o amplificare a pasajului din 1 Tes. 5, 23.

171. 1 Cor. 2, 15.

172. 2 Cor. 12, 4.

173. Rom. 7, 23.

174. Luca 23, 43.

175. Fac. 3, 1.

176. Rom. 8, 7.

desfătare, ea este un fel de vrăjmașă a poruncii dumnezeiești și dușmană a simțurilor noastre. De aceea Sfântul Pavel zice: "Văd în mădularele mele o altă lege luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului"¹⁷⁷. Dacă însă o referi la diavol, el este adevăratul dușman al neamului omenesc. Și care este cauza dușmăniilor dacă nu pizma, precum spune Solomon?: "Iar prin pizma diavolului moartea a intrat în lume"¹⁷⁸. "Cauza pizmuirii a fost însă fericirea omului așezat în rai; și pentru că el, diavolul, nu a putut păstra harul primit, l-a pizmuțit pe om pentru că, deși plăsmuit din lut, omul a fost ales să fie locuitor al raiului. Căci se gândea diavolul că el, deși avea o fire mai aleasă, a căzut în cele păgâne și lumesti, pe când omul, de o natură inferioară, nădăjduia la cele veșnice. Aceasta va fi fost pricina pizmuirii, căci își va fi zis: "Acesta, cu toate că-i mai prejos decât mine, va câștiga ceea ce eu nu am putut păstra! Să intre el de pe pământuri în cer, în timp ce eu am alunecat din cer pe tărâmurile pământului? Am multe căi prin care să-l pot înșela pe om. A fost creat din lut, mama lui e pământul. Deci e făcut din ceva supus stricăciunii. Chiar dacă sufletul lui e de natură superioară, totuși și el poate fi împins spre alunecare, cuprins fiind în temnița trupului"¹⁷⁹ ce-i este vrăjmaș, de vreme ce eu nu am putut evita alunecarea. Există, prin urmare, o primă cale să fie înșelat, cât timp dorește lucruri mai înalte decât condiția lui. Dar pentru asta trebuie să stăruie cu răbdare. Doar e specific câinii să dorească ceea ce nu are. Și apoi, prin ce par eu a fi mai viclean decât toate viețuitoarele dacă nu-l înșel pe om și nu-l înfrâng prin șiretenie și vicleanie?". În felul acesta, așadar, a uneltit diavolul să atace, nu pe Adam mai întâi, ci să caute să-l ademenească pe Adam prin femeie; nu i s-a adresat lui, care primise în mod direct porunca cerească, ci i s-a adresat ei, care aflase de la bărbat, nu de la Dumnezeu, de ce anume să țină seama. Și, de fapt, nu găsești scris că Dumnezeu a zis femeii, ci că i-a zis lui Adam; și de aceea trebuie dedus că femeia a cunoscut porunca prin Adam.

55. Recunoscând așadar, în acest loc, un gen de ispitire, vei găsi, în alte cazuri, foarte multe feluri de ispitire. Unele ne sunt date de către "stăpânitorul lumii acesteia", care a turnat în lumea aceasta un fel de "otrăvuri" ale vicleaniei, încât oamenii iau drept adevărate cele mincinoase și starea afectivă a oamenilor e înșelată de o anu-

177. Rom. 7, 23.

178. Înț. Sol. 2, 24.

179. Idee platonice, *Cratylus* 400 b, 402 a.

me înfățișare. Căci dușmanul nu pornește întotdeauna la atac fățiș, ci există un fel de puteri în stare să înșele dragostea și să ne pună în față farmecul, ca să ne strecoare în gânduri, pe nesimțite, veninul necinstei lor, din care se ivesc acele păcate care se nasc fie din desfătare, fie dintr-un fel de ușurătate a minții. Există și alte puteri, care par a se lupta cu noi. De aceea și Apostolul zice: "Căci lupta noastră nu este împotriva trupului și a sângelui, ci împotriva domniilor, împotriva stăpâniilor, împotriva stăpânitorilor întinericului acestui veac, împotriva duhurilor răutății, răspândite în văzduhuri"¹⁸⁰.

Într-adevăr, printr-o astfel de luptă vor ele să ne frângă și să spargă, așa zice, învelișul sufletului nostru. De aceea și apostolul Pavel, ca un bun luptător, nu numai că a știut să ocolească loviturile ce-l atacau, ci să-i și izbească pe vrăjmași. De aceea și zice: "mă lupt cu pumnii, fără să lovesc în aer"¹⁸¹. Și pentru aceea, s-a învrednicit ca un bun ostaș să primească cununa¹⁸². Prin urmare, felurite sunt ispitirile diavolului. Și de aceea e socotit șarpe cu două limbi și aducător de moarte, pentru că slujitorul diavolului una spune cu limba, și alta gândește în inima lui. Sunt și alți slujitori, care aruncă un fel de săgeți cu vorbele lor otrăvite atât de veninul inimii, cât și al glasului lor; acestora Domnul le zice: "Pui de vipere, cum puteți să graiți cele bune, odată ce sunteți răi?"¹⁸³.

56. "Și a zis șarpele către femeie: "Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?". Iar femeia a zis către șarpe: "Roade din pomii raiului putem să mâncăm; numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: "Să nu mâncați din el, nici să nu vă atingeți de el, ca să nu muriți"¹⁸⁴. Deoarece ai auzit că șarpele era mai viclean decât toate animalele, vezi-i și aici viclenia. Se preface că spune cuvintele lui Dumnezeu, dar întrețese propriile-i curse. Căci deși Dumnezeu a zis: "Din toți pomii din rai poți să mănânci. Iar din pomul cunoștinței binelui și răului să nu mănânci, căci în ziua în care vei mânca din el, vei muri negreșit!"¹⁸⁵, șarpele, ca și cum ar întreba-o pe femeie, deși Dumnezeu a zis: "Din toți pomii din rai poți să mănânci, dar dintr-un singur pom să nu mănânci", a strecurat totuși minciuna, zicând: "din niciun pom să nu

180. Efes. 6, 12.

181. 1 Cor. 9, 26.

182. Cf. 2 Tim. 4, 8.

183. Matei 12, 34.

184. Fac. 3, 1-3.

185. Fac. 3, 1-3.

mănânci", cu toate că Dumnezeu a poruncit ca numai din pomul cunoștinței binelui și răului să nu guste. Nu e nicio mirare de ce a recurs el la această înșelăciune, fiindcă cei care caută să nimicească pe cineva au obiceiul să-l înșele. Prin urmare, nu e fără tâlc întrebarea șarpelui. Dar ca să-ți dai seama că în poruncă n-a putut exista nicio viclenie, femeia i-a răspuns și a zis: "Roade din pomii raiului putem să mâncăm, numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: "Să nu mâncați din el, nici să nu vă atingeți de el, ca să nu muriți"¹⁸⁶. Prin urmare, în poruncă nu se ascunde niciun viciu, în schimb în felul în care i se relatează, da. Într-adevăr, câte nu ne învață lectura de față! Învățăm că nu trebuie să adăugăm nimic poruncii, nici chiar ca măsură de prevedere. Căci, fie că adaugi, fie că sustragi ceva, în amândouă cazurile falsifici porunca. Căci fie că trebuie păstrată forma curată și simplă a poruncii, fie că va trebui să faci rost de martori, foarte adesea martorul, în timp ce adaugă de la sine ceva la expunerea faptelor, micșorează întreaga crezare a mărturiei prin minciună. Prin urmare, nu trebuie adăugat nimic, nici chiar de pare bun. Și, în cazul de față, ce neajuns are, la prima vedere, faptul că femeia a adăugat: "și să nu vă atingeți de el"?, căci Dumnezeu nu spusese "să nu vă atingeți"¹⁸⁷, ci "să nu mâncați" – totuși, de aici rezidă începutul alunecării. Căci cea care a făcut adăosul, fie că l-a adăugat în chip inutil, fie că, scoțând din el ceva în mod intenționat, a dat să se înțeleagă despre porunca lui Dumnezeu că e incompletă. Așadar rândurile prezentei lecturi ne învață că nu trebuie nici să înlăturăm ceva din poruncile dumnezeiești, nici să le adăugăm ceva. Căci dacă evanghelistul Ioan așa a judecat despre scrierile sale, când zice: "De va mai adăuga cineva ceva la ele, Dumnezeu va trimite asupra lui pedepsele ce sunt scrise în cartea aceasta; iar de va scoate cineva din cuvintele cărții acestei proorocii, Dumnezeu va scoate partea lui din pomul vieții"¹⁸⁸, cu atât mai mult nimic nu trebuie înlăturat din poruncile dumnezeiești. Prin urmare, de aici a început prima călcare a poruncii. Și foarte mulți socot că vina aceasta a fost nu a femeii, ci a lui Adam; căci așa a zis Adam femeii, – intrucât voia s-o facă mai atentă –, încât a adăugat că Dumnezeu a poruncit "nici să nu vă atingeți de el". Știm, de fapt, că Adam, iar nu Eva, a primit porunca de la Dumnezeu; căci femeia nu fusese creată încă. E adevărat că Scriptura nu ne redă înseși cuvintele lui Adam,

186. Fac. 2, 16-17.

187. Fac. 3, 3.

188. Apoc. 22, 18-19.

prin care el îi spune femeii forma și ordinea poruncii, ci înțelegem că ordinea poruncii i-a fost transmisă femeii prin bărbat. Vei vedea, totuși, ce cred alții; mie însă mi se pare că de la femeie a început răul, că ea a conceput minciuna. Căci chiar dacă n-am avea siguranța care din ei va fi fost primul vinovat, totuși firea mai schimbătoare a femeii pare a fi greșit cea dintâi. Adaugă apoi că printr-un prejudiciu e constrânsă ea, a cărei greșeală s-a dovedit și după aceea a fi fost prima. Căci pentru bărbat femeia este autorul greșelii, iar nu bărbatul. De aceea și Pavel spune: "Și nu Adam a fost amăgit, ci femeia, amăgită fiind, s-a făcut călcătoare de poruncă"¹⁸⁹.

57. Să vedem acum dacă, în afară de adăugirea care a fost făcută poruncii, i s-a mai adus poruncii vreo pagubă. Căci, în fapt, dacă e un bine și în cuvintele "și să nu vă atingeți de el" și dacă ele constituie un plus de precauție, de ce ar fi interzis cătuși de puțin Dumnezeu acest lucru?; și, dimpotrivă neinterzicându-l, ar părea că l-a îngăduit? Prin urmare trebuie cercetate ambele cazuri: de ce nici n-a îngăduit, nici n-a interzis. Sunt, într-adevăr, unii care spun: De ce ceea ce a făcut să fie văzut nu a poruncit să fie și atins? De vreme ce însă am auzit că în pomul acela exista natura cunoștinței binelui și răului, se poate crede că nu a voit ca noi să atingem răul. Căci ne ajunge dacă vedem pe "Satana ca un fulger căzând din cer"¹⁹⁰ la glasul Domnului și dând hrană nu fiilor luminii, ci celor ai nopții și ai întunericului, fiindcă este scris¹⁹¹: "Datu-l-ai pe el mâncare popoarelor pustiului". Prin urmare, s-a spus așa despre el fiindcă nu a poruncit să fie atins; cât despre faptul că nu a interzis, ascultă ce înțelegem. Multe lucruri ne sunt păgubitoare dacă am vrea să le gustăm înainte de a le cunoaște ce sunt. Așa se întâmplă foarte des și cu mâncarea, și cu băutura: dacă ceva ce are gust amar îți este dinainte știut, te vei înarma cu răbdare și, dacă știi că cele amare îți sunt de folos, te vei pregăti să le suporti, ca nu cumva gustul amar să te surprindă și să încerci să respingi cele ce ți-ar fi de folos. E folositor deci să știi dinainte, pentru ca astfel să înțelegi că-ți va ajuta, și să nu te dai înapoi de la cele amare. Căci așa ceva îți poate dăuna mai puțin. Auzi acum ce te-ar putea primejdui dacă nu ești înștiințat din timp.

189. 1 Tim. 2, 14.

190. Luca 10, 18.

191. Ps. 73, 15.

58. Cineva este păgân, și tinde spre credință; este catehumen sau "chemat"^{191a}, vrea să-și câștige o mai deplină pătrundere a învățaturii și a credinței. Unul ca acesta trebuie să aibă grijă ca nu cumva în timp ce vrea să învețe, să cunoască și lucruri greșite: să învețe de la Fotin¹⁹², să învețe de la Arie¹⁹³ sau să învețe de la Sabellius¹⁹⁴, să se încredințeze unor dascăli de felul acestora, a căror anumită autoritate e în stare să-l atragă, și, dominat de un anumit prestigiu al dascălilor, să nu poată deosebi cele bune de cele întipărite în deprinderile tinereții. Să cerceteze, deci, întâi cu ochii minții ce cale va apuca, să vadă unde e adevărata viață, să pătrundă, cu alte cuvinte, tainele Sfintelor Scripturi, ca să nu fie dus la rătăcire de niciun talmăcitor strâmb. Sabellius îi citește acestuia: "Eu sunt întru Tatăl și Tatăl întru Mine"¹⁹⁵ și spune că există în Dumnezeu o singură persoană. Fotin citește că "unul este și mijlocitorul între Dumnezeu și oameni: omul Hristos Iisus"¹⁹⁶ și, în altă parte: "De ce vreți să Mă ucideți pe Mine, omul?"¹⁹⁷. Citește și Arie că a zis: "pentru că Tatăl este mai mare decât Mine"¹⁹⁸. Se citează de fapt exact, dar trebuie să înțeleagă în sinea lui înainte în ce ordine de idei s-a spus, ca să poată pricepe limpede înțelesul cuvintelor. Se lasă condus de o anumită autoritate a dascălilor, dar i-ar folosi mai mult dacă nu ar fi căutat decât învățători buni. Însă niciun păgân, dacă citește în Scriptură cuvintele: "Ochi pentru ochi, dinte pentru dinte"¹⁹⁹ sau: "Dacă mâna ta cea dreaptă te smintește pe tine, taie-o"²⁰⁰, nu va înțelege ușor sensul lor și nu va pătrunde adâncurile cuvântului lui Dumnezeu, ci va aluneca și mai rău decât dacă n-ar fi citit. De aceea e

191a. Se știe că instituția catehumenatului a durat încă multă vreme după ce Constantin cel Mare acordase libertate creștinismului. Însuși Sf. Ambrozie a fost un catehumen sânguinos. A se vedea mai sus, despre viața lui.

192. Episcop de Sirmium (+ 374), osândit la sinodul semiarian din Sirmium, din anul 351, pentru că susținea că după judecata universală Fiul se va întoarce în Tatăl, întrucât și-ar fi împlinit misiunea.

193. Întemeietorul ereziei care tăgăduia că Fiul e de o ființă cu Tatăl. Arie socotea pe Fiul drept o creatură admisă numai în chip moral ca "Fiul lui Dumnezeu".

194. Eretic antitrinitar.

195. Ioan 14, 10.

196. 1 Tim. 2, 5.

197. Ioan 8, 40.

198. Ioan 14, 28.

199. Lev. 24, 20.

200. Matei 5, 30.

dator să învețe cum trebuie să interpreteze cuvântul lui Dumnezeu, și anume nu superficial, nici în grabă, ci cu atenție și grijă, căci: "ceea ce era de la început – zice –, ce am auzit, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mâinile noastre au pipăit despre Cuvântul vieții... noi aceea vă vestim"²⁰¹. Vezi dar că mai întâi a pipăit cu mâinile, parcă, cuvântul lui Dumnezeu, și numai după aceea l-a făcut cunoscut. Și de aceea poate că nici Adam și Eva nu s-ar fi rătăcit întru nimic dacă înainte ar fi "pipăit" oarecum cu mâinile înțelesurile adânci ale minții; căci chiar și cei slabi, căutând și cercetând mai cu grijă, pot descoperi natura fiecărui lucru pe care nu-l înțeleg.

Fără îndoială, ca nișe neajutorați ce erau, ei ar fi trebuit să cerceteze cu atenție pomul în care aflaseră că era știința răului, înainte de a-l fi atins. Căci adesea însăși cunoașterea răului ne poate fi de folos. De aceea citim, fie în această scriere, fie în profeție, despre înșelătoriile diavolului, ca să învățăm cum să ne putem feri de uneltirile lui; căci ispitirile lui trebuie cunoscute nu ca să le urmărim, ci ca, odată cunoscute, înarmându-ne, să ne ferim de ele.

59. Referitor la acest punct, sunt unii care stau la îndoială dacă Dumnezeu a zis să se guste din orice rod astfel încât, gustând din orice rod, se gusta și din pomul binelui și răului, sau că se putea gusta din orice pom, numai din pomul cunoștinței binelui și răului nu trebuia să se guste. Ei socotesc că nu e lipsită de sens această punere în discuție pentru că, deși hrana din acest pom era vătămătoare, totuși, dacă era mâncată împreună cu celelalte, nu putea fi vătămătoare, fiindcă se zice că până și din corpul șarpelui se extrage de obicei leac împotriva mușcăturilor otrăvitoare, căci, chiar dacă otrava și corpul șarpelui, luate singure, vatămă, dacă le amestecăm cu altele sunt spre sănătate și izbăvire. La fel, nu pare deloc fără folos nici cunoașterea binelui și răului pentru cel înțelept, pentru cine se gândește neîncetat la viață, pentru cine are celelalte virtuți.

Prin urmare, pornind de la acest fel de a judeca lucrurile, mulți au socotit că se poate înțelege și că Dumnezeu i-a oprit să mănânce numai din pomul cunoștinței binelui și răului, fără să nu guste din ceilalți, dar că nu i-a oprit să guste din el împreună și din ceilalți. Și deci de aceea interpretează ei în felul acesta, fiindcă Dumnezeu îi spune lui Adam: "Cine ți-a spus că ești gol? Nu cumva ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit să nu mănânci?"²⁰². Pasajul acesta ar

201. 1 Ioan 1, 1 și urm.

202. Fac. 3, 11.

putea fi tălmăcit și altfel, dacă în rândurile de mai sus, când șarpele a întrebat-o pe femeie: "Dumnezeu a zis El, oare, să nu mâncați roade din orice pom din rai?", ea ar fi răspuns: "Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului ne-a zis Dumnezeu: să nu mâncați din el". În acest loc, deși credința femeii ce avea să calce porunca pare mai slabă, totuși nu-l voi lipsi pe Adam de toate virtuțile, încât să ne pară că în rai n-a dat dovadă de nicio virtute, că n-ar fi gustat din rodul celorlalți pomi și că ar fi căzut în vină înainte să fi gustat alte roade. Nu-l voi lipsi deci pe Adam, ca să lipsesc întregul neam omenesc, care este nevinovat, înainte de a primi sensul cunoașterii binelui și răului. Căci nu degeaba s-a spus: "De nu vă veți întoarce și nu veți fi ca pruncii, nu veți intra în Împărăția cerului"²⁰³. Căci copilul, oricât de mult ar fi blestemat, nu blestemă la rândul său; când e bătut, nu răspunde prin bătaie; nu cunoaște ispitele ambițiilor, nici pe ale jafurilor.

60. Socot, așadar, mai apropiată de adevăr explicarea că a poruncit să nu se mănânce din acest pom, chiar nici împreună cu alte fructe. Căci deși cunoașterea lui este bună pentru omul desăvârșit, pentru cel neștiutor este totuși nefolositoare. Și aș îndrăzni să spun că orice om este neștiutor, de vreme ce însuși Pavel grăiește ca un nedesăvârșit când zice: "Nu că am și luat răsplata ori că sunt desăvârșit, dar alerg după ea ca s-o cuceresc"²⁰⁴. Doar de aceea Domnul spune celor nedesăvârșiți: "Nu judecați, ca să nu fiți judecați"²⁰⁵.

Prin urmare, pentru un nedesăvârșit, cunoașterea răului nu este de folos. Însuși Pavel zice: "Dar păcatul nu l-am cunoscut decât prin lege, căci n-aș fi știut pofta dacă legea n-ar fi zis: Să nu poftesti"²⁰⁶. Și mai jos: "Căci fără lege, păcatul era mort"²⁰⁷. Într-adevăr, la ce-mi folosea cunoașterea a ceea ce nu puteam ocoli? La ce-mi servea să știu ce mă îndemna legea cărnii mele? Pavel este îndemnat și zice²⁰⁸: "Dar văd în măduarele mele o altă lege luptându-se împotriva legii minții mele și făcându-mă rob legii păcatului" – și nu găsește reazem în conștiința sa, ci are credința că prin harul lui Hristos va fi izbăvit de trupul morții acesteia²⁰⁹, iar tu socoți că cel ce știe nu poate păcătui? Pavel spune: "Căci nu fac binele pe care îl voiesc, ci

203. Matei 18, 3.

204. Filip. 3, 12.

205. Matei 7, 1.

206. Rom. 7, 7.

207. Rom. 7, 8.

208. Rom. 7, 23.

209. Schenkl trimite (C.S.E., 321) la Fer. Augustin, *Contra Iul. Pelag.* II, 5, 15.

răul pe care nu-l voiesc, pe acela îl săvârșesc²¹⁰, pe când tu socoți că omului îi folosește cunoașterea răului, ca să-i mărească ura față de greșeală? Să admitem totuși că cel desăvârșit n-ar putea păcătui: în Adam, Dumnezeu îi avea în vedere pe toți oamenii și de aceea nu era un bine pentru neamul omenesc, luat de-a valma, cunoștința binelui și răului, pe care el nu o putea exercita cum se cuvenea din cauza patimilor cărnii.

61. Să învățăm, așadar, că ispitirile diavolului sunt pline de minciună; într-adevăr, se pare că abia un singur lucru a fost adevărat din acelea pe care le-a făgăduit; pe toate celelalte le-a alcătuit din minciună. Într-adevăr, așa găsim: "Atunci șarpele a zis către femeie: Nu, nu veți muri"²¹¹. Iată un neadevăr, căci de moarte a murit omul care a urmat făgăduielilor șarpelui. Apoi a adăugat: "Dar Dumnezeu știe că în ziua în care veți mânca din el, vi se vor deschide ochii"²¹². Acest singur lucru este adevărat, fiindcă mai jos găsești: "Au mâncat amândoi și li s-au deschis ochii"²¹³, dar e un adevăr care face rău. În sfârșit, nu tuturor le e cu folos să li se deschidă ochii, fiindcă scrie: "vă veți putea uita, dar nu veți vedea"²¹⁴; dar pe dată a fost strecurată minciuna, fiindcă a adăugat: "Și veți fi ca Dumnezeu, cunoscând binele și răul"²¹⁵. Ne îngăduim să atragem aici atenția că autorul idolatriei este șarpele, pentru că o anume viclenie vrednică de șarpe pare a fi inventat mai mulți dumnezei, spre rătăcirea oamenilor; în aceasta constă minciuna, că omul e ca Dumnezeu; căci nu numai că oamenii au încetat să fie asemenea lui Dumnezeu, dar chiar cei ce erau ca Dumnezeu, cărora li s-a spus: "Eu am zis: dumnezei sunteți"²¹⁶, și-au pierdut harul.

62. "De aceea a socotit femeia că rodul pomului este bun de mâncat și plăcut ochilor la vedere și vrednic de dorit"²¹⁷. Slabă e autoarea judecății, care făcea aprecieri despre ceea ce nu gustase. De aceea, se pare că nu cu ușurință trebuie începută o acțiune, ci după o cumpănire mai atentă, după o cugetare mai adâncă. "Luând din el – zice –, a mâncat și a dat și bărbatului său și au mâncat amândoi"²¹⁸. Bine că s-a trecut peste momentul când Adam este înșelat, fiindcă nu din vina lui a alunecat, ci atras de păcatul soției.

210. Rom. 7, 19.

211. Fac. 3, 4.

212. Fac. 3, 5.

213. Fac. 3, 7 și urm.

214. Is. 6, 9.

215. Fac. 3, 5.

216. Ps. 81, 6.

217. Fac. 3, 6.

218. Fac. 3, 6.

63. "Și li s-au deschis ochii – zice – și au cunoscut că erau goi"²¹⁹. De fapt înainte erau goi, dar nu fără învelișul virtuților. Erau goi datorită simplității moravurilor²²⁰ și fiindcă natura (firea) lor nu cunoștea îmbrăcămintea înșelăciunii; acum însă mintea omenească e umbrată de multe văluri ale prefăcătoriei. Așadar, după ce s-au văzut despuiați de acea sinceritate și simplitate a unei firi curate și nestricate, ei au început să caute cele lumești și făcute de mână, cu care să-și acopere goliciunea minții lor, strângând desfătări peste desfătări și plăceri ce trăiesc în umbra lumii acesteia, cum ai coase frunză peste frunză, ca să-și acopere taina nașterii. Căci cum să fi avut Adam închisii ochii trupului, el, care așa a văzut ființele, încât le-a dat chiar și nume? În felul acesta, adică printr-o cunoaștere mai adâncă și mai profundă, ei au înțeles că le lipsește nu tunică, ci veșmântul virtuților.

64. "Și au cusut – zice – frunze de smochin și și-au făcut acoperăminte"²²¹.

Ce trebuie să înțelegem în pasajul acesta prin "smochin" ne-o arată priceperea lecturilor sfinte, fiindcă Scriptura a amintit că există sfinți care se odihnesc sub vița de vie și sub smochin; iar Solomon a zis: "Cel ce păzește un smochin mănâncă din rodul lui"²²². Și Domnul a venit la un smochin și de aceea S-a supărat, că n-a găsit rod, ci numai frunze. Mă învață pe mine, așadar, Adam ce sunt frunzele? Adam, care după ce a păcătuit, și-a făcut sieși acoperământ din frunze de smochin, el, care ar fi trebuit să guste mai curând din roadele lui: dreptul alege rodul, păcătosul, frunzele. Care este rodul? "Iar rodul Duhului – zice – este dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, bunătate, facere de bine, înfrânare, credință"²²³. Nu avea rod cel care nu avea bucurie; nu avea credință cel care a călcat porunca lui Dumnezeu; nu avea înfrânare cel care a gustat din pomul oprit.

65. Prin urmare, oricine calcă porunca lui Dumnezeu este despuiat și dezbrăcat și se face dezgustător față de el însuși. Vrea să se acopere cu câteva frunze de smochin, poate cu ceva vorbe fără consistență sau neclare, pe care, innădindu-le cu minciuni bine ticluite și construind cuvânt din cuvânt, păcătosul a întretesut un văl pentru a-și acoperi conștiința minții și a faptei sale, ca să-și ascundă faptele vrednice de rușine. Într-adevăr, aruncă asupra-și frunzele cel

219. Fac. 3, 7.

220. Cf. *Quaest. in Gen.* I, 30, p. 96.

221. Fac. 3, 7.

222. Pilde 27, 18.

223. Gal. 5, 22.

care, dorind să-și acopere vina, ori zice că însuși diavolul l-a îndemnat la rău, ori dă vina pe mrejele cărnii, socotind pe oricare altul drept sfătuitor al rătăcirii. Adeseori scoate chiar exemple din Sfintele Scripturi, prin care se apără zicând că și dreptii s-au făcut vinovați de cumva vor fi fost surprinși asupra unor fapte necinstite²²⁴; "Și Avraam a conviețuit cu roaba, și David a iubit o străină și a luat-o de soție"; el își ia ca sprijin, de fapt, câteva exemple din șirul scrierilor profetice; nu se gândește că trebuie văzut rodul acestora.

66. Nu-ți pare că și iudeii împletesc frunze în timp ce interpretează în mod material cuvintele legii spirituale? Tâlcuirea lor pierde tot rodul puterii, condamnată fiind de blestemul unei uscăciuni veșnice. Așadar, după buna tâlcuire, smochinul spiritual este plin de rod; sub un astfel de smochin se odihnesc dreptii și sfinții. El a fost sădit de cineva în sufletul fiecăruia în parte, precum spune Pavel: "Eu am sădit; Apollo a udat"²²⁵; acela va mânca din rodul lui. Dar reaua tâlcuire nu va putea aduce rod și nu-i va putea păstra puterea.

67. Deci prin această interpretare – ceea ce este mai grav – Adam s-a încins în acel loc unde ar fi trebuit mai ales să se încingă cu rodul curăției. Căci se spune că în șalele noastre, în care suntem învăluiți, rezidă anume semințe ale procreării; or, tocmai de aceea, greșit s-a încins acolo Adam cu frunze neaducătoare de rod, pentru că el a întipărit nu rodul ce avea să folosească viitoarei generații, ci anumite păcate, care au rămas până la venirea Domnului Mântuitor. Astfel Domnul a găsit la venirea Sa smochinul lipsit de rod²²⁶. Și de aceea nu ne mai încingem cu frunze, ci cu cuvântul dumnezeiesc, fiindcă Însuși Domnul zice: "Să fie mijloacele voastre încinse și făclile voastre aprinse"²²⁷. De aceea ne poruncește chiar să nu purtăm bani în cingătorile noastre²²⁸, căci nu cele trecătoare, ci cele veșnice trebuie să păstreze cingătoarea noastră.

68. "Și au auzit, zice, glasul Domnului, Care umbla prin rai în răcoarea serii"²²⁹. Ce înseamnă acest umblet al lui Dumnezeu care este pretutindeni, întotdeauna? Eu socot că e un fel de umblet al lui Dumnezeu de-a lungul Sfintelor Scripturi, în care simțim o anume prezență a lui Dumnezeu: când auzim că El vede toate: "Și ochii

224. Cf. Fac. 16, 1-3.

225. I Cor. 3, 6.

226. Cf. Matei 21, 19; Luca 13, 6 și urm.

227. Luca 12, 35.

228. Cf. Matei 18, 9.

229. Fac. 3, 8.

Domnului, spre cei drepti²³⁰; când citim că "Iisus știa gândurile lor"²³¹; când citim: "pentru ce cugetați cele rele în inimile voastre?"²³². Așadar, când aprofundăm acestea, parcă Îl vedem pe Dumnezeu de față. Prin urmare, păcătosul a fugit nu că nu s-ar fi putut ascunde de vederea lui Dumnezeu, ci fiindcă dorea să-și ascundă launtrul conștiinței sale; pentru că nu voia să iasă la lumină faptele sale²³³. Că stă în firea celui drept să privească față către față²³⁴, fiindcă mintea celui drept nu numai că e de față cu Dumnezeu, dar chiar se întreține cu Dumnezeu, precum stă scris: "Faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă! Veniți să ne judecăm, zice Domnul"²³⁵. Prin urmare, când păcătosul aude aceste scrieri, aude glasul lui Dumnezeu, Care pare că umblă la căderea serii. Ce înseamnă "la căderea serii" decât că păcătosul își recunoaște târziu vina și că pentru greșeala comisă apare târziu rușinea care ar fi trebuit să prevină greșeala? Căci în timp ce vina-i fierbe în trup și sufletul e zbuciumat de patimile trupului, simțirea celui ce greșește nu se gândește la Dumnezeu, nu-L aude – adică – umblând prin Sfintele Scripturi, pe Dumnezeu care e prezent în mințile fiecăruia. Căci spune Dumnezeu: "Voi așeza lăcașul Meu în mijlocul vostru..., voi umbla printre voi, voi fi Dumnezeu vostru, și voi poporul Meu"²³⁶. Așadar, când frica de puterea dumnezeiască va reveni în simțământul sufletului, atunci vom roși, atunci ne vom zbate să ne ascundem, așezați de cugetarea la păcatele noastre sub pomul din mijlocul raiului, unde am păcătuit; suntem dați de gol în timp ce dorim să ne ascundem [păcatele] și gândim că Dumnezeu nu ajută cele ascunse. Dar Cercetătorul sufletelor și al gândurilor, pătrunzând până în adâncul sufletului, zice: "Adame, unde ești?"²³⁷.

69. Cum vorbește Dumnezeu? Oare cu glas trupesc? Fără îndoială că nu, ci își transmite vorbele sfinte printr-un fel de putere mai presus decât poate fi glasul trupului. Acest glas al Lui l-au auzit proorocii; acest glas îl aud credincioșii; nelegiuirii nu-l înțeleg. De altfel, în Evanghelie află că evanghelistul a auzit pe Tatăl zicând: "L-am preaslăvit și iarăși Îl voi preaslăvi"²³⁸, dar iudeii nu au auzit [glasul

230. Ps. 33, 14.

231. Luca 6, 8.

232. Matei 9, 4.

233. Cf. Matei 5, 16.

234. Cf. Deut. 34, 10; 1 Cor. 13, 12.

235. Is. 1, 17-18.

236. Lev. 26, 11-12.

237. Fac. 3, 9.

238. Ioan 12, 28.

lui Dumnezeu]. În sfârșit, ziceau: "A fost tunet"²³⁹. Așadar, precum găsești în rândurile de mai sus că se auzea umblând Dumnezeu, Care nu umbla, tot așa era auzit vorbind Dumnezeu, Care nu vorbea²⁴⁰.

70. Dar să vedem acum de ce zice: "Adame, unde ești?". În cei care aud cuvântul lui Dumnezeu mai este încă puțină de însănătoșire. Iudeii, care și-au astupat urechile ca să nu audă, nu se învrednicesc nici azi să audă. Au de asemenea cale spre vindecare cei care s-au ascuns; căci cine se ascunde se rușinează; cine roșește de rușine se întoarce, precum stă scris: "să se rușineze și să se întoarcă toți foarte degrab"²⁴¹. Apoi, însuși faptul că-l cheamă e semn de îndreptare, pentru că Domnul îi și cheamă pe cei de care Se îndură.

Zicând însă "unde ești?", nu caută locul, căci cunoaște ascunzișul; doar Dumnezeu nu avea ochii închiși încât să nu-l vadă pe cel ascuns. În sfârșit, de aceea a zis: "Iată, Adam s-a făcut ca unul dintre Noi"²⁴², fiindcă și-a deschis ochii. Și acesta, într-adevăr, și-a deschis ochii, încât și-a văzut greșeala, pe care n-a putut-o evita; de fapt, nu știu cum, dar mai ales după ce am păcătuit ne recunoaștem încălcările și atunci înțelegem că e păcat ceea ce, înainte de a păcătui, nu socoteam că e păcat; în niciun caz nu-l socoteam păcat vrednic de pedeapsă, căci de-l socoteam ca atare, nu l-am fi făcut. Dumnezeu însă vede greșelile tuturor și cunoaște vina tuturor; El are ochii deasupra sufletelor tuturor, deasupra ascunzișurilor tuturor. Ce înseamnă atunci "Adame, unde ești"? Înseamnă nu "în ce loc ești", ci "în ce stare ești". Nu este o întrebare, ci o mustrare. "Din ce bunuri, zice, din ce fericire, din ce har, în ce nenorocire ai căzut! Ai părăsit viața veșnică și te-ai îngropat în moarte; te-ai înmormântat în rătăcire"²⁴³. Unde este acea încredere a ta, bine conștientă de sine? Teamă aceasta a ta îți mărturisește vina; ascunzișul, încălcarea îndatoririi". Unde ești?, așadar, aceasta înseamnă: "Nu te întreb în ce loc, ci în ce stare. Unde te-au târât păcatele tale, ca să fugi de Domnul Dumnezeul tău, pe Care înainte Îl căutai?". Ești nedumerit, poate, de ce e dojenit întâi Adam, deși femeia a gustat prima? Nu uita că prin firea mai slabă a femeii a venit călcarea poruncii; rușinea și părerea de rău, prin firea mai tare a bărbatului; că femeia a fost cauza rătăcirii, dar că bărbatul s-a rușinat.

239. Ioan 12, 29.

240. *Quaest. in Gen. I*, 42, p. 108.

241. Ps. 6, 10.

242. Fac. 3, 22.

243. *Quaest. in Gen. I*, 45, p. 110.

71. Și a zis femeia: "Șarpele m-a amăgit, și eu am mâncat"²⁴⁴. Vină vrednică de iertarea pe care o urmărește recunoașterea vinii. Astfel, nu și-a pierdut nădejdea femeia, care nu s-a ascuns de Dumnezeu, ci mai degrabă și-a mărturisit păcatul și a ispășit pedeapsa ce avea s-o îndrepte. E bine să fii osândit când păcătuiești și să ispășești când greșești, ca să fim biciuiți în fața oamenilor. Cain, fiindcă a voit să-și ascundă vina, n-a fost judecat vrednic de ispășirea imediată a vinii, ci a fost amânat, fără prescrierea pedepsei, pentru fărădelegea de a-l fi ucis pe fratele său, poate nu o nelegiuire mai mare decât a sacrilegiului comis atunci când a crezut că e cazul să-L mintă pe Dumnezeu, zicând: "Nu știu! Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?"²⁴⁵. Și de aceea învinuirea lui a fost pusă pe seama diavolului, ca acuzator, ca să fie biciuit cu îngerii lui, fiindcă nu a voit să fie biciuit în fața oamenilor. În sfârșit, despre astfel de păcătoși s-a zis: "N-au necazuri până la moartea lor și cu oamenii nu sunt biciuiți"²⁴⁶.

Alta a fost, așadar, judecata femeii care, cu toate că s-a făcut vinovată de a fi călcat porunca, totuși din pomii raiului păstra încă hrana virtuții, și de aceea și-a spus păcatul, și Dumnezeu a găsit de cuviință să-i vină într-ajutor. Căci, după cum se spune, "pârâtul pare că are dreptate în pricina sa"²⁴⁷; și de fapt nimeni nu poate fi iertat de păcat dacă nu și l-a mărturisit mai întâi. De aceea zice Domnul: "Fă tu însuți socoteala, ca să te dezvinovățești"²⁴⁸.

72. Așadar, întrucât de bunăvoia ei și-a recunoscut greșeala, Eva suferă o pedeapsă mai blândă și care-i va fi spre folos; căci îi osândește greșeala, dar nu o lipsește de bunăvoința Sa, pentru ca, întorcându-se la bărbatul ei, să-l slujească. Mai întâi, să nu găsească plăcere în a rătăci cu ușurință; apoi ca, sprijinită pe un reazem mai tare, să nu treacă peste bărbat, ci, mai degrabă, de bună voie să se conducă după sfaturile bărbatului. În aceasta eu văd limpede taina lui Hristos și a Bisericii.

Într-adevăr, ni se dezvăluie viitoarea întoarcere a Bisericii la Hristos și supunerea plină de credință față de cuvântul lui Dumnezeu, care e cu mult mai bună decât libertatea lumii acesteia. De altfel stă scris: "Cinstește pe Domnul Dumnezeul tău, și numai Lui

244. Fac. 3, 13.

245. Fac. 4, 9.

246. Ps. 72, 4 și urm.

247. Plilde 18, 17.

248. Is. 43, 26.

să-I slujești²⁴⁹. Prin urmare, această supunere este un dar al lui Dumnezeu. De altfel, printre binecuvântări se numără respectarea acestei supunerii. Căci și Iacov în loc să dea binecuvântarea lui Isav, fiul lui, i-a dat-o lui Isaac și a cerut acestuia să fie supus fratelui său²⁵⁰. La sfârșit, Isav i-a cerut altă binecuvântare. Deși înțelesese că singura i-a fost răpită de fratele său, totuși cerea o alta zicând: "Tată, oare numai o binecuvântare ai tu?"²⁵¹.

Așadar el, care înainte își vânduse, pentru pofta gurii, dreptul de întâi născut, și din dragoste pentru vânatul de la țară își pierduse harul binecuvântării, a crezut că el însuși va deveni mai bun dacă venerează în fratele său imaginea lui Hristos.

Căci prin această supunere se întărește poporul lui Hristos, precum zice și Domnul către învățăceii Săi: "Și acela care între voi va vrea să fie întâiul să vă fie vouă slugă"²⁵². Dar această slujire o realizează iubirea, care e mai mare decât speranța și credința. De aceea stă scris: "Slujiți-vă unul altuia prin iubire"²⁵³. Aceasta e deci taina pe care Apostolul o vede în Hristos și în Biserică²⁵⁴. Într-adevăr, neamul omenesc a călcat la început porunca, dar își va găsi izbăvirea prin naștere de fii în credință, în iubire, în sfințenie și în curăție – neamul omenesc care s-a abătut de la porunci pe vremea strămoșilor, dar s-a răscumpărat prin nașterea de fii, astfel că jignirea adusă prin iudei o îndreptează prin moștenirea creștină de mai târziu.

73. "Șarpele m-a îndemnat", a zis. Și a găsit Dumnezeu că merită îngăduință, pentru că știa că multe sunt căile Satanei de a amăgi, pentru că se preface în "înger al luminii, și slujitorii lui iau chip de slujitori ai dreptății"²⁵⁵; dă nume mincinos fiecărui lucru, încât îi zice nechibzuinței virtute, iar goanei după câștig îi dă numele de iscusință.

Așadar, șarpele a amăgit-o pe femeie; pe bărbat femeia l-a îndepărtat de la adevăr, pe calea nedreptății. Desfătarea trupească este aidoma șarpelui. Femeia este simbolul simțirii noastre, bărbatul, al minții noastre. Desfătarea, așadar, tulbură simțirea; simțirea transmite minții patima pe care a încercat-o. Plăcerea este deci

249. Deut. 6, 13; Luca 4, 8.

250. Cf. Fac. 27, 40.

251. Fac. 27, 38.

252. Matei 20, 27.

253. Gal. 5, 13.

254. Cf. Efes. 5, 32.

255. 2 Cor. 11, 14 și urm.

prima cauză a păcatului; de aceea, să nu ne mirăm că, prin judecata lui Dumnezeu, șarpele e condamnat în primul rând, femeia în al doilea, iar bărbatul, în al treilea²⁵⁶. Conform ordinii greșelii, s-a păstrat și ordinea pedepsei; și, într-adevăr, de obicei plăcerea robește simțirea, iar simțirea, mintea.

74. Ca să înțelegem însă că șarpele este simbolul plăcerii, să auzim condamnarea lui: "pe pântecul tău să te târăști"²⁵⁷. Cine se târăște pe pântec dacă nu cel ce trăiește pentru pântec și gură, cei al căror pântec e dumnezeul lor, "iar mărirea lor este întru rușinea lor"²⁵⁸, care se gândesc numai la cele pământești și îngreunați de mâncare se apleacă doar înspre cele lumești? Bine i-a spus deci desfătării care, atentă la mâncăruri, pare că mănâncă țărâna: "pe pântecul tău să te târăști și țărână să mănânci în toate zilele vieții tale"²⁵⁹.

Trebuie înlăturată însă orice eventuală justificare a Satanei, să nu poată căuta vreo îndreptățire a vicleniei sale, ca, de pildă, că răutatea lui ar proveni din osândirea lui și că de aceea caută cu îndârjire să facă rău oamenilor, pentru că așa a fost pedepsit: numai să facă rău. Aceasta pare foarte lesne de presupus dacă i-am socoti răutatea ca o hotărâre a judecății dumnezeiești. Dumnezeu însă nu l-a pedepsit pe șarpe să facă rău, ci a văzut ce avea să fie. Și de altfel, am arătat mai sus că acea ispitire a Satanei e mai curând spre folosul oamenilor. Totuși, văzând că stă scris că Dumnezeu zice: "căci Eu preaslăvesc pe cei ce Mă preaslăvesc pe Mine, iar cei ce Mă necinstesc vor fi rușinați"²⁶⁰, din aceste cuvinte putem trage anumite concluzii.

Într-adevăr, Dumnezeu face ceea ce e bine, nu ce este rău; să reținem deci că Dumnezeu are în vedere mărirea, pedeapsa o lasă la o parte. "Preaslăvesc, zice, pe cine Mă preaslăvește", declarând că ținta lucrării Sale este slăvirea celor buni. "Iar cei ce Mă necinstesc, zice, vor fi rușinați"; nu a zis: Eu îi voi rușina, ci vor fi rușinați, neatribuind intervenției Sale starea nefericită a acestora, ci arătând ce va să fie. Așadar, El nu a zis: te fac să te târăști pe pântec și țărână să mănânci, în toate zilele vieții tale, ci: "te vei târî și vei

256. *Quaest. in Gen.* 1, 47, p. 112.

257. *Fac.* 3, 14.

258. *Filip.* 3, 19.

259. *Fac.* 3, 14.

260. *1 Regi* 2, 30.

mânca²⁶¹, încât pare mai degrabă că a prezis cele ce se vor întâmpla șarpelui decât că i-a poruncit ce să facă. Țărâna, a spus El, îți va fi hrană, nu sufletul; căci și aceasta e de folos păcătoșilor. De aceea și Apostolul zice: "Dați pe unul ca acesta Satanei, spre pieirea trupului, ca duhul său să se mântuiască în ziua Domnului nostru Iisus Hristos"²⁶². Spune însă că șarpele se târăște cu pieptul și cu pânțele nu atât din cauza formei corpului, ci fiindcă, din cauza gândurilor lumești, a alunecat din acea binecuvântare cerească; căci pieptul e considerat în mod frecvent un fel de lăcaș al înțelepciunii. De aceea Apostolul își înclină capul pe pieptul lui Hristos²⁶³, și nu-l coboară spre pământ. Așadar, dacă înțelepciunea Satanei e comparată cu fiarele cele mai dezgustătoare, care au pieptul la nivelul picioarelor, dacă și oamenii care sunt preocupați de cele lumești și nu se îndreaptă spre cer prin preocupări mai adânci parcă se târăsc cu pânțele pe pământ, noi, la rândul nostru, trebuie să hrănim pânțele sufletului nostru nu cu cele pieritoare ale lumii acesteia, ci, mai degrabă, trebuie să-l săturăm prin cuvântul lui Dumnezeu.

Bine spune, așadar, David, întruchipând persoana lui Adam, că "s-a plecat în țărână sufletul nostru, lipitu-s-a de pământ pânțele noastre"²⁶⁴; se lipește într-adevăr, căci seamănă cu șarpele cel care se hrănește cu necinstea pământului.

De aceea zice Apostolul că noi trebuie să fim asemenea lui Hristos, pentru ca virtutea lui Hristos să fie în noi²⁶⁵.

75. Această hotărâre dată asupra șarpelui nu e socotită aspră, când însuși Adam, care a greșit mai ușor, este condamnat printr-o hotărâre asemănătoare. Căci stă scris: "Blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale"²⁶⁶. Se vede limpede că există o anumită asemănare în poruncă, dar, cu toate acestea, există o mare diferență. Căci e deosebire ca cineva să mănânce țărână, cum i-a spus șarpelui (că va mânca țărână), sau precum i-a spus omului: "cu osteneală să te hrănești din pământ". Tocmai acest adaos, "cu osteneală", face deosebirea; să vedem cât de mare este ea. E mai de folos pentru mine cu osteneală să mă hrănesc din pământ, decât cu plăcere.

261. Fac. 3, 14.

262. I Cor. 5, 5.

263. Cf. Ioan 13, 25; 21, 20.

264. Ps. 43, 27.

265. Cf. Filip. 3, 14.

266. Fac. 3, 17.

Aceasta înseamnă că fiind sub imboldul și simțământul trupului, par mai curând că sufăr în păcat decât că mă complac; adevărul e că mulți tocmai din cauza prea multor ticăloșii nu au conștiința păcatului. Dimpotrivă, Apostolul, când zice: "îmi chinuiesc trupul și îl supun robiei"²⁶⁷, se întristează pentru pedeapsa păcatelor noastre, pentru că el nu a făcut atâtea greșeli încât să fie în suferință în mijlocul lor. Apoi ne arată și nouă că ne e folositoare această trudă, care este după voia lui Dumnezeu, nu după voia lumii. Se cuvine, zice, să vă întristați spre pocăință după voia lui Dumnezeu, "căci întristarea cea după Dumnezeu aduce pocăință spre mântuire, iar întristarea lumii aduce moarte"²⁶⁸. Află, de altfel, și din Vechiul Testament că au găsit har cei care erau întristați în ostenele trupesti, dar că au rămas pedepsiți cei ce găseau plăcere în lucruri de felul acesta. Evreii, de pildă, care gemeau sub povara muncilor din Egipt²⁶⁹, au câștigat harul dreptilor și pentru că întristați și-au mâncat pâinea²⁷⁰, au fost dăruiți cu "mâncare duhovnicească"²⁷¹. Egiptenii însă, care sărbătoreau cu bucurie astfel de lucrări, slujind unui rege detestabil, n-au găsit nicio îndurare.

76. Dar mai este și următoarea deosebire: șarpelui i se spune că va mânca țărână; lui Adam însă i se spune: "cu sudoarea feței tale îți vei mânca pâinea ta"²⁷², încât prin aceste cuvinte înțelegem o anumită înaintare: cine mănâncă țărână ne pare a fi supus relelor; cine mănâncă iarbă ne pare a fi într-un progres oarecare; când mănâncă însă pâine, atunci pare a fi realizat tăria sufletească.

Să avem deci și noi în viață această înaintare pe care a avut-o și Pavel, care spune: "Și nu eu mai trăiesc"²⁷³ – adică nu eu, cel care înainte mă hrăneam cu țărână, nu eu care mă hrăneam cu iarbă, fiindcă "tot trupul e ca iarbă"²⁷⁴ –, "ci Hristos trăiește în mine"²⁷⁵, trăiește adică acea Pâine vie, Care coboară din cer²⁷⁶, trăiește înțelepciunea, trăiește harul, trăiește dreptatea, trăiește învierea.

267. 1 Cor. 9, 27.

268. 2 Cor. 7, 10.

269. Cf. Ieș. 2, 23.

270. Cf. Tob. 2, 5.

271. 1 Cor. 10, 3; cf. Ieș. 16, 14 și urm.

272. Fac. 3, 17-19.

273. Gal. 2, 20.

274. Is. 40, 6.

275. Gal. 2, 20.

276. Ioan 6, 50 și urm.

77. În sfârșit, ține minte că nu omul a fost blestemat, ci șarpele a fost blestemat, și nu pământul în sine a fost blestemat, ci "blestemat, a zis, va fi pământul pentru tine"²⁷⁷, făcând referire la suflet. Atunci ar fi pământul blestemat, dacă ai avea preocupări pămăntene, adică preocupări lumești; și ar fi blestemat nu pentru totdeauna, ci să rodească spini și pălămidă²⁷⁸ dacă nu-i lucrat cu râvna trudei omenești.

Dacă însă îl vom îngriji cu trudă și cu sudoare chiar, vom mânca totuși pâinea. Căci legea trupului luptă împotriva legii minții²⁷⁹, iar noi trebuie să trudim și să asudăm din greu ca să chinuim trupul și să-l supunem robiei²⁸⁰, ca să semănăm cele duhovnicești²⁸¹. Dacă însă vom semăna cele trupești, vom secera cele ce sunt trupești; dar de vom semăna cele duhovnicești, vom secera cele ce sunt ale Duhului.

277. Fac. 3, 17.

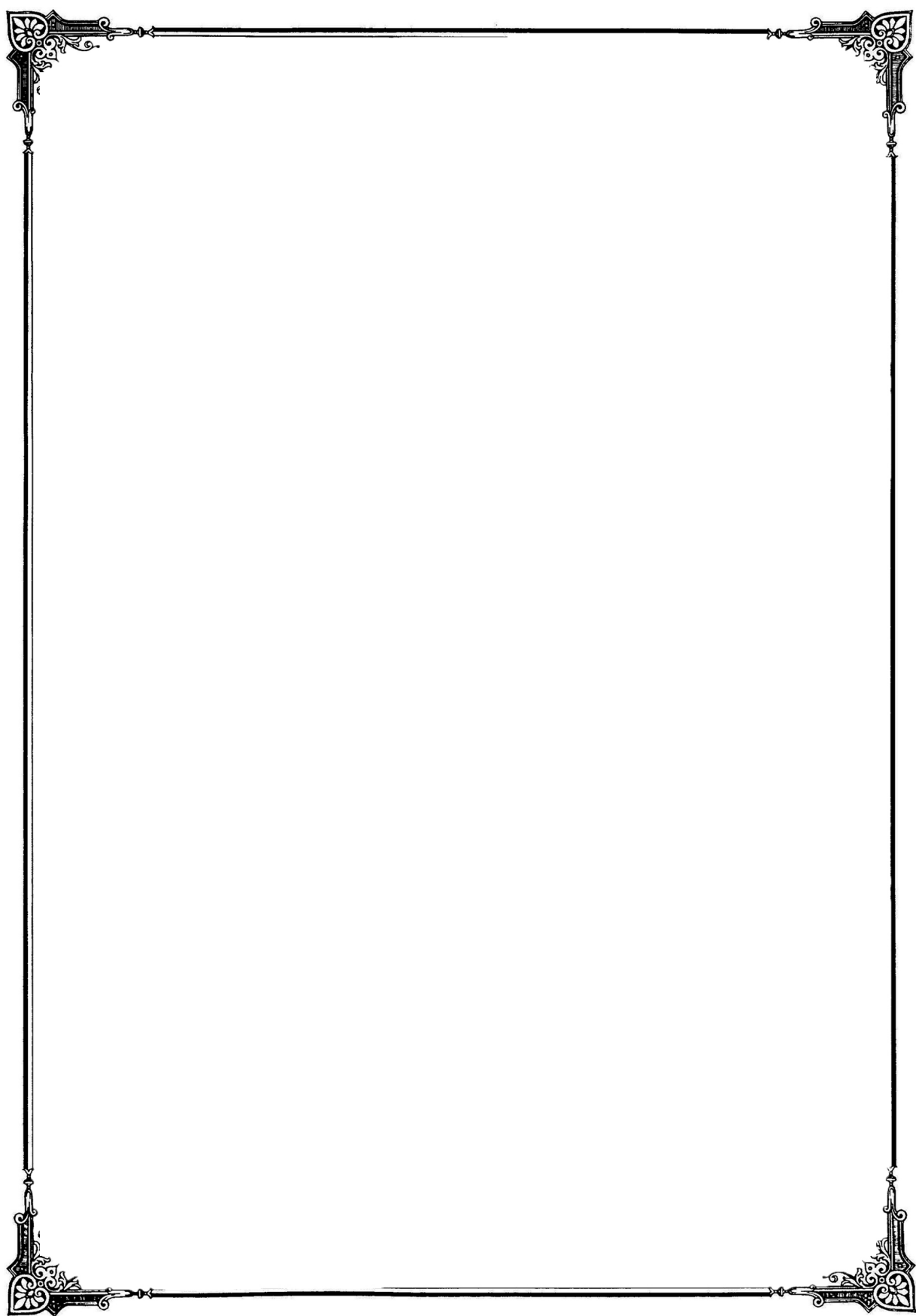
278. Fac. 3, 18.

279. Rom. 7, 23.

280. 1 Cor. 9, 27.

281. 1 Cor. 9, 11.

DESPRE CAIN ȘI ABEL

INTRODUCERE

După cuvintele cu care începe această scriere, "În cele anterioare, în care era cuprinsă alunecarea lui Adam și a Evei, am vorbit despre rai. Acum să trecem la istoria următoare...", înțelegem că avem de-a face cu o omilie în care autorul continuă să explice istoria biblică și să scoată înțelesuri moralizatoare pentru cei care-l ascultau. Întreaga țesătură a lucrării se resimte de puternica influență a exegezei alegorice a lui Filon din Alexandria, care vedea pretutindeni posibilitatea unei tălmăciri "mai înalte", mai bogate în semnificații, chiar și acolo unde se descria o istorisire și unde – ca atare – era la locul ei doar interpretarea literar-istorică. Pornind de la tratatul lui Filon Despre jertfa lui Cain și a lui Abel, Sfântul Ambrozie afirmă în paragraful 5: "În acești doi frați, Cain și Abel, e prefigurată imaginea sinagogii și a Bisericii. Prin Cain ucigașul înțelegem poporul iudeilor, care a cerut sângele Domnului, iar prin Abel înțelegem pe creștinul care aduce cinstire Dreptului Dumnezeu".

Desigur, cu toată înlănțuirea multelor citate biblice, autorul aplică peste tot argumentarea "duhovnicească", în spatele faptelor expuse căutând să întrevadă peste tot explicări parenetice. Pentru el supremul bine îl constituie virtutea. De aceea, e firesc să auzim argumentări de felul următor: "Cercetează-ți gândurile, omule, judecă-ți sentimentele, și atunci vei înțelege cui i se cuvine dreptul de întâi-născut" (13).

"Vrei să mănânci și să bei? Vino la ospățul înțelepciunii", după care caută justificare logică citând din Pildele lui Solomon 9, 4.

Elogiind superioritatea "rațiunii dominante", singura în stare să biruie patimile, autorul zice: "Neînduplecat sfătuitor la fărâdelegi este pofta, care nu-l rabdă să rămână liniștit pe cel cuprins de ea" (20). După ce descrie apoi (21-24) pierzania la care-l duc patimile pe om, Sfântul Ambrozie prezintă idealul interpretării duhovnicești, pentru omul virtuos, rod al celor patru virtuți cardinale, neuitând să sublinieze că-i "mai greu să te conduci pe tine însuși decât să-l conduci pe altul".

"A ieșit (din gură-ți) vorbă multă, în locul ei a intrat păcatul" (36), exclamă concis și sentențios autorul.

"Dacă fiecare se roagă pentru toți, atunci toți se roagă pentru fiecare, deci și pentru tine" (39).

Aceleași considerații, și în partea a doua a scrierii:

"Dumnezeu e mulțumit nu de darurile ce-I aducem, ci de sentimentul celui care aduce jertfa" (18).

Prin felurile virtuții înțelegem înțelepciunea, temperanța, tăria și dreptatea. "Orice rugăciune căreia-i lipsește una dintre aceste însușiri nu-i rugăciunea adevărată", conchide autorul.

Data compunerii pare a fi 376–377. În orice caz, scrierea este anterioară anului 380, întrucât autorul amintește într-o altă scriere, De incarnationis dominico sacramento, că în acest an "a avut în mână opusculul".

DESPRE CAIN ȘI ABEL

CARTEA ÎNTÂI

1. 1. În cele anterioare, în care era cuprinsă alunecarea lui Adam și a Evei, am vorbit despre rai, după înțelegerea noastră, cum am putut, ce ne-a insuflat Domnul, ce a descoperit judecata noastră.

Acum, fiindcă vina aceea nu s-a oprit la cei doi făptași, ci, ceea ce este mai grav, a găsit un urmaș mai rău, să trecem la istoria următoare și să cercetăm în lucrarea noastră ce s-a mai întâmplat, potrivit Sfintelor Scripturi.

2. Acestea ne spun că "Adam a cunoscut pe Eva, femeia sa, și ea, zămisbind, a născut pe Cain", pentru care a zis: "am dobândit om de la Dumnezeu"¹.

Se obișnuiește a se cerceta, *din ce, de la cine și prin ce mijloc* obținem cele dobândite²; *din ce*, aș zice material; *de la cine*, adică cine e autorul; *prin ce*, mă refer, adică, la un fel de instrument.

Oare aici așa zice: "prin Dumnezeu am dobândit om", ca să-L înțelegem pe Dumnezeu instrument? În niciun caz. Ci ca să-L înțelegem pe Dumnezeu autor și creator. Prin urmare, l-a atribuit mai mult lui Dumnezeu, căci a zis: "am zămislit om prin darul lui Dumnezeu". La fel și noi, când dobândim ceva, mai ales toate rezultatele fericite, trebuie să le punem mai degrabă pe seama lui Dumnezeu decât să ni le atribuim nouă.

3. "Apoi l-a mai născut pe (fratele său) Abel"³. Când se adaugă ceva, ceea ce era anterior este înlăturat. Aceasta este dovedită atât din punctul de vedere al aritmeticii, cât și în privința cugetărilor sufletului; căci prin adăugire de număr se produce alt număr, se desființează cel anterior; iar cugetarea nouă ce se adaugă o înlătură pe cea anterioară. Prin urmare, când se adaugă Abel, este înlăturat Cain. Acest lucru se înțelege mai deplin prin tălmăcirea numelor lor.

1. Fac. 4, 1.

2. Filon, *De Cherubim* 35, ed. J. Govez, Paris, 1963, p. 18 și idem, *Quaest. in Gen.* (ed. Ch. Mercier, Paris, 1979), p. 128-130, I, 58.

3. Fac. 4, 2; Filon, *De sacrificiis Abel et Cain*, ed. Anita Méasson, Paris, 1966, p. 64.

Căci Cain înseamnă "dobândă"⁴, deoarece dobânda toate pentru sine; Abel, ca unul care prin încordarea cuvioasă a minții raporta toate la Dumnezeu, a fost numit cel devotat sau "cel care se dăruiește lui Dumnezeu", neînsușind nimic pe seama sa – cum făcea fratele lui mai mare –, ci atribuind totul Ziditorului, deoarece de la El a primit⁵.

4. Există deci, sub numele acestor doi frați, două concepții care luptă între ele și sunt contrarii una alteia: una care atribuie totul propriei minți, ca și cum ea ar fi elementul principal și – așa zice – autorul a toată gândirea și simțirea și a oricărei porniri, care, adică, pune pe seama firii omenești toate descoperirile; cealaltă, care îi atribuie totul lui Dumnezeu, ca unui Ziditor și Creator a toate, și supune toate cârmuirii Lui, Care ne e ca un părinte și conducător. Prima concepție o reprezintă Cain; pe cea de a doua, Abel⁶.

Un singur suflet naște aceste două înclinări, și acestea sunt considerate surori, fiindcă sunt concepute – așa zice – într-un unic pântec; dar ele fiind contrarii, deși au fost zămislite printr-un fel de naștere a sufletului, trebuie să se despartă, să se separe, căci cele ce luptă între ele nu pot avea la nesfârșit un sălaș unic. Rebeca, întrucât zămislea două naturi ale firii omenești, una a răului, cealaltă a binelui – și simțea că acestea se zbăteau în pântecul ei –, căci Isav era imaginea răutății, iar Iacov reprezenta simbolul bunătății⁷ –, nedumerindu-se ce înseamnă că ea simțea un fel de vrajbă în sarcina concepută, l-a cerut lui Dumnezeu să-i lămurească suferința, să-i dea ușurare. Atunci ei, în timp ce se ruga, i-a fost dat răspunsul următor⁸: "În pântecul tău sunt două neamuri, și două popoare se vor ridica din pântecul tău".

Dacă raportăm aceasta la suflet, vom înțelege că el naște atât binele, cât și răul, fiindcă ambele provin dintr-un fel de izvor al sufletului, dar că ceea ce caracterizează judecata dreaptă e că, îndepărtând răul, nutrește – așa zice – și întărește binele, adică respectul cuvenit lui Dumnezeu, încât îi închină Lui totul, l le pune înaintea pe ale sale; când, însă, a zămislit recunoștința – care se cuvine lui Dumnezeu – părăsește orgoliul inimii sale. Așadar Dumnezeu, adăugând bunul gând sufletului lui Abel, l-a despărțit cu totul de Cain și de gândurile lui necinstite⁹.

4. Filon, *De sacrificiis Abel et Cain*, 2, ed. cit., p. 62.

5. Filon, *De sacr.* 3, p. 67.

6. Filon, *De sacr.* 3, p. 64.

7. *Ibidem*, 4, p. 64.

8. Fac. 25, 23.

9. Filon, *De sacr.* 5, p. 66.

II. 5. Eu, totuși, în locul acesta, potrivit Scripturii, înțeleg mai curând taina a două popoare, deoarece Dumnezeu, alăturând Bisericii Sale credința poporului pios, a înlăturat necredința poporului păcătos, de vreme ce înseși cuvintele par să arate aceasta când Dumnezeu zice: "două neamuri sunt în pânțele tale, și două popoare se vor ridica din pânțele tale". În acești doi frați, Cain și Abel, s-a prefigurat imaginea sinagogii și a Bisericii. Prin Cain, ucigașul de frate, se înțelege poporul iudeilor, care a cerut sângele Domnului și Ziditorului său și al fratelui său – ca să mă exprim astfel –, al Celui născut din Fecioara Maria; iar prin Abel se înțelege creștinul care s-a apropiat de Dumnezeu, precum zice și David: "Iar mie a mă lipi de Dumnezeu bine îmi este"¹⁰, ca unul care se învăluia cu cele cerești și se rupea de cele pământești. Iar în altă parte zice¹¹: "Sufletul meu tânjește după cuvântul Tău", deoarece și-a orânduit felul și modul de a trăi nu în plăcerile lumești, ci în cunoașterea cuvântului. De aici se înțelege că nu a fost scris fără rost, ci cu adâncă cugetare și bine cumpănit ceea ce citim și în cărțile Regilor: "și a răposat David cu părinții săi"¹². Ni se dă adică să înțelegem că și el s-a făcut asemenea părinților prin credință. De aici reiese limpede că nu este vorba de îngroparea corpului, ci de împărtășirea vieții.

6. Tot astfel și despre Isaac se crede că nu la întâmplare s-a scris că, părăsind înfățișarea trupului acestuia, care îi învăluia sufletul, "a trecut la neamul său"¹³, întrucât și el și-a însușit felul de a fi al tatălui său. Și bine spune "la neamul său", iar nu la popor, ca în altă parte. Căci citim în alte locuri că "au fost adăugați la poporul lor", dar aceștia nu au fost dintre oamenii cei aleși; căci mai de seamă este cel care a fost asemenea cu puțini, și nu cu foarte mulți – mai mulți "se găsesc în poporul său" – și se crede că e mai valoros să fii asemenea câtorva decât cu foarte mulți¹⁴. Așadar, cel ce se născuse prin făgăduința lui Dumnezeu, cel ce fusese ales spre jertfă pentru dovedirea pietății, cel care avea o singură soție, adică era mulțumit de unirea numai cu acel fel superior de înțelepciune, care este unic și întotdeauna în acord cu sine, a trebuit să fie alcătuit, după mărturia Sfintei Scripturi, nu ca un ales din mulțimea de rând. Într-adevăr, unde este muncă, învățătură și cugetare, acolo există o împrietenire a obștii, un fel de tovărășie populară, căci prin ascultare câștigă cei mai mulți, pe care i-a numit popor. Când însă învățătura

10. Ps. 72, 27.

11. Ps. 118, 81.

12. 3 Regi 2, 10.

13. Fac. 35, 29.

14. Filon, *De sacr.* 6, ed. cit., p. 66.

se dobândește nu prin încredințare omenească, ci printr-o capacitate de înregistrare înăscută, fără intervenția trudei, acolo există puritatea necoruptă a neamului sublim. De aceea se citește că Isaac, ca un har al lui Dumnezeu, a fost așezat "lângă neamul său" – mai curând decât lângă poporul său –, ca să înțelegem că el a fost un fel de imitator al celor cerești, mai degrabă decât un reprezentant ascultător al celor omenești.

7. Fericit este acel cuget care, întrecându-i pe cei de soiul și de felul lui, este vrednic să audă ceea ce i s-a spus lui Moise, când se separa de popor: "Iar tu rămâi cu Mine"¹⁵. Căci, precum în Isaac chipul întrupării Domnului, depășind felul obișnuit de a fi al neamului omenesc, a întrecut pe înaintași, astfel încât în el predomina nu un har obișnuit și popular, ci un privilegiu special, precum ne arată epistola: "Făgăduințele au fost rostite lui Avraam și Urmașului său. Nu zice: și urmașilor – ca de mai mulți –, ci ca de unul singur: și Urmașului tău, Care este Hristos"¹⁶, tot așa în Moise chipul Învățătorului ce avea să vină, ca să ne învețe legea, să predice Evanghelia, să împlinească Vechiul Testament, să-l întemeieze pe cel nou, să dea hrană cerească popoarelor, a trecut dincolo de vrednicia condiției umane până într-atât, încât a fost dăruit cu numele de Dumnezeu, precum vedem scris când Domnul i-a zis: "Iată, Eu fac din tine un dumnezeu pentru Faraon"¹⁷. Căci învingătorul tuturor patimilor și cel ce nu cade în niciuna din capcanele vieții, cel ce și-a petrecut toată viața aceasta trupească în curăția unei trăiri cerești, conducându-și mintea, supunându-și carnea și pedepsind-o printr-un fel de autoritate regească, a fost numit cu titlul de "Dumnezeu", după asemănarea Căruia el s-a format prin rodnicia unei virtuți depline.

8. Iată de ce nu citim despre el, ca despre ceilalți, că slăbind în puteri a murit, ci că "a murit după cuvântul Domnului"¹⁸, căci Dumnezeu nu îngăduie nici cădere, nici micșorare, nici nu primește adăugire. De aceea și Scriptura adaugă: "nimeni nu știe mormântul lui nici până în ziua de astăzi"¹⁹, ca să înțelegem că e vorba mai curând de trecerea decât de pieirea lui; căci moartea este un fel de despărțire a sufletului de trup. Așadar, a murit după cuvântul lui Dumnezeu, cum zice Scriptura, nu în urma unei porunci, pentru ca să înțelegi că s-a exprimat nu vestirea morții, ci puterea harului

15. Deut. 5, 31; Filon, *De sacr.* 8 (ed. cit. p. 68).

16. Gal. 3, 16.

17. Ieș. 7, 1; Filon, *De sacr.* (ed. cit., p. 70).

18. Deut. 34, 5.

19. Deut. 34, 6.

aceluia care a fost mai curând mutat de aici decât lăsat aici – al cărui mormânt nimeni nu l-a cunoscut. Într-adevăr, cine ar fi putut pe pământ să-i găsească rămășițele aceluia despre care Fiul lui Dumnezeu ne-a arătat în Evanghelie²⁰ că se găsea împreună cu El? În sfârșit, se citește că a fost văzut împreună cu El și Ilie, care a fost ridicat cu o căruță, fără să fi fost îngropat sau mort. Căci cel care este împreună cu Fiul lui Dumnezeu trăiește. Despre Moise citim însă că de fapt a murit, dar că "a murit după cuvântul Domnului", prin care Cuvânt s-au făcut toate. Prin cuvântul lui Dumnezeu, însă, "s-au întărit cerurile"²¹, deci cuvântul lui Dumnezeu nu e o tăgăduire a lucrării, ci o întărire a ei. Așadar, prin eliberarea trupului se înțelege nu un fel de rentoarcere în pământ, ci că a fost dăruit – așa zice – prin lucrarea și harul cuvântului ceresc, încât carnea lui a primit odihnă mai curând decât mormânt.

9. Și pe bună dreptate este păstrată distanța dintre Stăpân și slugă, încât înțelegem atât înțaietatea Stăpânului, cât și recunoștința slugii. Despre Moise se citește că nimeni nu-i știe mormântul; despre Hristos însă, fiindcă mormântul Lui s-a luat de pe pământ²², pentru că acela, conform tainei legii, aștepta răscumpărarea ca să învie. Acesta, potrivit darului Evangheliei, nu aștepta răscumpărarea, ci o dăruia. Și de aceea nu este necunoscut, ci a fost înălțat la ceruri mormântul Lui, pe care făptura nu l-a putut păstra mai îndelung fiindcă prin Însuși (Domnul) toată făptura s-a grăbit să se izbăvească "din robia stricăciunii"²³. Așadar nimeni nu știe mormântul lui Moise, deși toți l-au cunoscut viața; pe când mormântul lui Hristos l-am văzut, dar acum nu-l mai cunoaștem, fiindcă am recunoscut Învierea Lui; căci a trebuit să fie cunoscut mormântul Lui, ca să fie dovedită învierea Lui. Și de aceea în Evanghelie²⁴ e descris cu cea mai mare amănunțime mormântul Lui, în lege nu este căutat²⁵, fiindcă, deși Legea a vestit Învierea Lui, totuși rândurile Evangheliei ne-au confirmat-o cât se poate de complet.

III. 10. Deci, ca să împlinim ce ne-am propus, a zis: "a născut apoi pe (fratele său) Abel"²⁶ – adică Eva, care la început păcătuisese greu, a născut din ea un fel de a cugeta mai bun, ca să înlăture greșeala primului fel de a cugeta. Așa spune un neadevăr în caz că

20. Cf. Matei 17, 3.

21. Ps. 32, 6.

22. Cf. Is. 53, 8; Marcu 16, 19.

23. Rom. 8, 21.

24. Cf. Matei 27, 60.

25. Cf. Is. 11, 10.

26. Fac. 4, 2.

aceasta nu se confirmă în toate. Căci, așa ne naștem, încât la început în noi există simțul slab al copilăriei, care cunoaște doar grija de trup, neavând nicio cultivare, nicio pază a celor sfinte. De aceea și proorocul, dată fiind noutatea clară nemălîntănită a firii lui Hristos, ca să dovedească nașterea lui Iisus Hristos din Fecioară, zice: "Iată, Fecioara va lua în pîntece și va naște fiu, și vor chema numele lui Emanuel. El se va hrăni cu lapte și cu miere până în vremea când va ști să alunge răul și să aleagă binele. Căci înainte ca fiul acesta să știe să dea la o parte răul și să aleagă binele, nu dă crezare răutății"²⁷ și, mai jos, zice: "Înainte ca băiatul să zică "tată, mamă", toată bogăția Damascului și prada Samariei vor fi aduse înaintea regelui Asiriei"²⁸. Căci El a fost singurul care nu a fost înlănțuit de zădărnicia lumii acesteia, nici de trufia trupească, pentru că "S-a smerit pe Sine, ascultător făcându-Se până la moarte"²⁹, cu totul altfel decât oricare dintre noi care, înfumurați de mintea trupului nostru, ne mândrim în zadar. De aceea, nu-i nimeni fără de păcat, nici chiar pruncul de o singură zi; numai El nu a păcătuit.

Iată de ce se naște în noi mai înainte Cain, care se preamărește pe sine, și abia după aceea vine și Abel, în care se găsește respectul față de Dumnezeu. Deci, mai întâi se strecoară ceea ce este rău; apoi se înțelege ce este binele. Dar unde este binele, acolo e și dreptatea; unde e dreptatea, acolo e și sfințenia, adică Abel, care se unește cu Dumnezeu.

11. "Și – spune – Abel a fost păstor de oi, iar Cain lucrător de pământ"³⁰. Nu e lipsit de temei faptul că, deși Cain a fost născut primul, în locul acesta e pomenit mai întâi Abel și că nu s-a păstrat aceeași ordine a numelor lor cu a nașterii lor. Ce urmărește schimbarea ordinii, de-l amintește mai întâi pe cel mai tânăr³¹, când li se descriu situația și ocupația? Să cercetăm deosebirea dintre preocupările lor, ca să găsim explicația schimbării intervenite.

A munci pământul stă pe locul întâi ca folos; e mai puțin, însă, ca har, decât a paște oile. Într-adevăr, preocuparea aceasta din urmă este aidoma aceleia a unui învățător și conducător; și pe bună dreptate, cel mai vârstnic a început cu cele mai vechi; cel mai tânăr a preluat cunoștințe mai recente, care nu rodesc nici spini, nici pălămidă³², care nu sunt vătămătoare niciunei păreri. De altfel Adam,

27. Is. 7, 14-16.

28. Is. 8, 4.

29. Filip. 2, 8.

30. Fac. 4, 2; Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit. p. 72).

31. Filon, *Quaest. in Gen.* 59, ed. Mercier, p. 130.

32. Cf. Fac. 3, 18; Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).

dovedit de păcat, a fost alungat din raiul plăcerii ca să muncească pământul. Așadar, când ni se arată nașterea acestor frați, în mod corect e păstrată, și în expunere, ordinea naturală; când însă este vorba de modul lor de a trăi, cel mai tânăr este amintit înaintea fratelui mai mare, deoarece, deși mai tânăr, îl este superior prin virtute³³. De fapt, nevinovăția este ulterioară în timp răutății, și, cu toate că de o vârstă aproape egală, este totuși mai vârstnică datorită vredniciei ei mai alese. "Căci bătrânețea e vrednică de cinstire nu pentru că e albită de ani, ci pentru viața demnă"; și – zice – "vârsta bătrâneților însemnează o viață neîntinată"³⁴. Prin urmare, când e vorba de nașterea lor, să fie amintit primul Cain; când însă se amintește de ocupațiile lor, să i se acorde locul întâi lui Abel. Deci, cine ar putea tăgădui că junimea, însăși tinerețea la început clocotește de răbufnirile multor patimi, dar că, odată ce a venit vârsta mai matură, ca și când furtuna plăcerii tinereții ar fi fost îndepărtată, se revarsă din plin liniștea care duce barca sufletului obosit înspre limanuri liniștite? Așadar, grelele tulburări ale tinereții noastre se liniștesc în popasul vrednic de încredere al bătrâneții.

IV. 12. Drept aceea, îndemnat de astfel de exemple ale naturii, să nu te îndoiești că răutatea precede ca timp, dar devine tânără din cauza slăbiciunii³⁵. Ea are câștigul vârstei, dar virtutea îl are pe al mării, pe care, de cele mai multe ori, cel nedrept îl rezervă judecătorului celui drept. Martor credincios al acestui fapt ne este Sfânta Scriptură, care ne arată că Isav, bărbat cu porecla de "prostie"³⁶, a dat, fără a se împotrivi, drepturile sale de întâi-născut fratelui său Iacov, în așa fel încât zicea: "La ce mi-e bun dreptul de întâi-născut?"³⁷. Dar bărbatul dăruit cu porecla de "îndemănare" a căutat să merite aceste drepturi pe care le-a obținut după aceea. Nu-ți face impresia că Isav a fost învins ca într-un fel de întrecere și că, socotindu-se inegal din cauza propriei minți, a dat cununa celui victorios, pe care-l vedea că nu e înfrânt de nicio înlănțuire a patimilor, a căror deșertăciune el însuși nu o putea înfrunta? "Căci la ce-mi folosește acest drept de întâi-născut?", a zis el. Într-adevăr, la cei nevolnici, semnele virtuții n-au nicio valoare; la cei înțelepți sunt socotite cele mai de seamă. De fapt, alergările virtuții sunt un fel de unelte. Și, precum nu se poate duce război fără arme, tot așa nu poate fi virtute fără alergare. De aceea spune și Domnul în Evanghelie: "Din

33. Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).

34. Înț. Sol. 4, 8, 9.

35. Filon, *De sacr.* 11 (ed. cit., p. 72).

36. Filon, *De sacr.* 17 (ed. cit., p. 76).

37. Fac. 25, 32; Filon, *De sacr.* 18 (ed. cit., p. 78).

zilele lui Ioan Botezătorul până acum, împărăția cerurilor se ia prin stăruință și cei ce se silesc pun mâna pe ea"³⁸. Iar în altă parte: "Căutați mai întâi împărăția lui Dumnezeu, și acestea toate se vor adăuga vouă"³⁹. Nu celor ce dorm, nici celor ce trândăvesc, ci celor ce veghează și celor ce muncesc le sunt făgăduite răsplăți; muncii îi este pregătită răsplata; chiar dacă nu este plăcută la înfățișare, este totuși aducătoare de rodul răsplății.

13. Lucrul acesta ne învață cuvântul Legii, după cum găsim scris: "De va avea cineva două femei, una iubită și una neiubită, și atât cea iubită, cât și cea neiubită îi vor naște copii, și întâiul-născut va fi al celei neiubite, acela, la împărțirea averii sale între fiii săi, nu poate să dea fiului femeii iubite întâietate înaintea fiului întâi-născut din cea neiubită, ci să cunoască de întâi-născut pe fiul celei neiubite și să-i dea acestuia parte îndoită din toate câte va avea, că acesta este pârga puterii lui și al lui este dreptul de întâi-născut"⁴⁰.

Ce profunde ascunzișuri ale tainelor se ascund în aceste scrieri! Recunoaște-i, suflete, pe fiii tăi și caută taina acestei femei pe care nu o suferi⁴¹. Înlauntrul tău vei găsi aceste taine dacă le cauți cu atenție. Analizează-ți gândurile, judecă-ți sentimentele și vei înțelege cui i se cuvine dreptul de întâi-născut. Căci cu fiecare din noi locuiesc două femei, care se învrăjdesc între ele prin dușmăniile și neînțelegeri, umplând casa sufletului nostru cu un fel de lupte dictate de gelozie. Una dintre ele ne este spre farmec și dragoste, amăgitoare, sfătuitoare de plăcere, care se numește voluptate. Pe aceasta ne-o considerăm aliată și de a casei; pe cealaltă, al cărei nume e virtute, o considerăm lipsită de blândețe, aspră, crudă.

14. Așadar, acea nerușinată, cu mișcarea ei de desfrânată, cu mersul frânt de plăceri, care întinde curse clipind din ochi, cu pleoapele-i jucăușe cu care cucerește sufletele de preț ale tinerilor – căci ochiul desfrânatei este capcana păcătosului⁴² –, pe orice bărbat lipsit de minte pe care-l vede trecând pe lângă colțul casei ei îl întâmpină cu vorbe prefăcute, aprinzând tinerilor inimile nerăbdătoare să stea în casă, bătând străzile, darnică în sărutări, lipsită de rușine, cu veșmintele bogate, cu obraji pictați. Căci, neputând avea adevărata podoabă a naturii, prin sulemeneli adulterine ajută înfățișarea unei frumuseți căutate, nu adevărul. Încinsă cu un alai de patimi și înconjurată de un fel de ceată de nelegiuiri, conducătoare

38. Matei 11, 12.

39. Matei 6, 33.

40. Deut. 21, 15-17.

41. Filon, *De sacr.* 19-20 (ed. cit., p. 80).

42. Cf. Pilde 7, 8 și urm.

a fărâdelegilor, atacă zidul minții omenești prin astfel de șiretlicuri de cuvinte: "Trebuia să aduc jertfe de pace; astăzi am împlinit făgăduințele mele. Pentru aceasta am ieșit în întâmpinarea ta, ca să te caut, și te-am găsit. Cu scoarțe am gătit patul meu, cu așternuturi de in din Egipt; cu miresme am stropit patul meu, cu mir, aloe și chinamon. Vino, să ne îmbătăm de iubire până dimineată, să ne cufundăm în dezmierdări de dragoste"⁴³. De fapt, acest fel de ispitire îl vedem exprimat prin gura lui Solomon. Căci ce este mai ispititor decât plăcerea lumească? De la fereastra casei, ochii ei atacă, punând la cale primele ispite, și pătrunde repede dacă tu, privind înspre stradă, adică înspre căile publice ale trecătorilor, nu-ți îndrepti atenția minții tale înspre tainele interioare ale Legii. Fără îndoială ea este cea care întrețese din lanțuri mai tari decât noi un fel de legături care să ne atragă – încât cine s-a aplecat să se odihnească este înlănțuit; și acoperă patul cu vâlul înșelăciunii nerușinate a trupului său, folosind, pentru a atrage mințile tinerilor, absența bărbatului, adică nepăsarea față de lege. Într-adevăr, legea este absentă pentru cei ce păcătuiesc; căci de ar fi prezentă, n-ar fi neluată în seamă. Și de aceea, zice: "că bărbatul meu nu este acasă; plecat-a la drum departe; luat-a cu dânsul o pungă cu bani"⁴⁴. Ce alta aş putea zice că înseamnă aceasta decât că bogătașii gândesc că nimic nu este în stare să reziste banului lor și că susțin că legea e de vânzare pentru interesul lor? Voluptatea își răspândește miresmele sale, fiindcă nu are "mireasma lui Hristos"⁴⁵; își arată comorile, promite regate, făgăduiește iubiri fără de sfârșit, insinuează împreunări nemaîncercate, învățături fără dascăl, predici fără sfătuitoare, viață fără grijă, somn dulce, poftă de nepotolit. Zice: "Ea îl ademeni prin mulțimea cuvintelor ei și-l smulse prin graiurile ademenitoare ale buzelor sale"⁴⁶, până l-a atras în casa ei, iar el, urmând-o, a căzut în capcană. Strălucea palatul de luxul regesc, sclipind cu pereții săi incrustați, și pe pământul umed înotau pardoselile în vin. Grădina era îmbibată de parfum, copleșită de boschete, de lacuri cu pești, ametoitoare prin florile-i care începeau să se ofilească. Acolo era larma celor ce petreceau, strigătul celor ce se luau la întrecere, măcelul celor ce se judecau, concertul cântăreților, zgomotul dansatorilor, hohotul celor ce râdeau, aplauzele desfrânaților – toate amestecate, nimic după ordinea firii. Dansatoare cu părul tăiat scurt,

43. Pilde 7, 14-18.

44. Pilde 7, 19 și urm.

45. Cf. 2 Cor. 2, 15.

46. Pilde 7, 21 și urm.

băieți cu bucle lungi, indigestia comesenilor, răgăitul celor ce mâncău, setea bețivilor, cheful ce dura din ajun, amețeala de acum, pahare pline de vomitatul celor ce beau, un miros de băutură mai greu decât dacă se beau vinuri proaspete. Iar ea, stând la mijloc, zice: "Beți și vă îmbățați"⁴⁷, să cadă fiecare și să nu se mai ridice. În fața mea, acela e primul, care e cel mai pierdut dintre toți; al meu este acela care nu-și aparține; acela-mi este mai drag, care e mai necinstit. "Cupa de aur a Babilonului, care imbată întreg pământul, în mâna mea; din vinul meu au băut toate neamurile"⁴⁸. Deci "cine e neînțelept să intre la mine și pe cel lipsit de buna chibzuială îl voi învăța zicând: "Apa furată e mai plăcută și pâinea tănuită are gust mai bun"⁴⁹, – "să mâncăm și să bem, că mâine vom muri"⁵⁰; "...viața noastră va trece ca urma norului și se va risipi ca negura... Veniți deci și să ne desfătăm cu bunătățile cele de acum, și de fapte să ne folosim cu toată căldura tinereții. Să avem din belșug vinuri scumpe și să nu lăsăm să treacă florile de primăvară. Să ne încununăm cu flori de trandafir până nu se vestejesc. Nimeni dintre noi să nu lipsească de la petrecerile noastre; să lăsăm pretutindeni semnele veseliei noastre"⁵¹. Toate acestea sunt lăsate aici; nimeni nu va lua cu el nimic, decât ce va fi simțit cu plăcerea trupului. Filosofia aceasta chiar eu am formulat-o. Și nu există o alta mai adevărată decât cea care aduce binele, care este plăcută și veselă. Mai dați, așadar, crezare fie filosofiei, fie înțelepciunii lui Solomon!".

V. 15. Auzind acestea, ca un cerb străpuns de săgeată în ficat, se oprește rănit⁵². Virtutea, înduioșându-se de el și văzând că în curând o să cadă, aleargă pe dată într-ajutorul lui, temându-se ca nu cumva, zăbovind, mintea omenească să fie înlănțuită de farmecele amăgitoare. "Ți-am ieșit în cale – zice – deși nu m-ai căutat, ca să nu te înșele pe tine, nechibzuitul, și să te distrugă femeia desfrănată și pătimașă, care nu cunoaște rușinea. Stă la ușa casei sale pe un scaun, ademenind pe cei ce trec pe drum"⁵³. "Și acum, fiule, ascultă-mă și ia aminte la cuvintele gurii mele! Inima ta să nu se plece spre căile ei, căci ea a rănit pe mulți și pe foarte mulți i-a omorât"⁵⁴. "Leapădă din gura ta orice cuvinte cu înțeles sucit, alungă de pe buzele tale

47. Ier. 25, 27.

48. Ier. 51, 7.

49. Pilde 9, 16-17.

50. Is. 22, 13.

51. Înț. Sol. 2, 4-9.

52. Cf. Pilde 7, 23.

53. Pilde 9, 13, 14.

54. Pilde 7, 24-27.

viclenia. Ochii tăi să privească drept înainte⁵⁵. "Nu te uita la femeia lingușitoare, căci buzele femeii dezvățate picură miere"⁵⁶; îți îndulcește pe moment cerul gurii, dar după aceea o vei găsi mai amară ca fierea. Ziua va apune înainte de a putea vădi viciile ei, care au fost descrise și arătate în Pilde, prin gura Înțelepciunii. Să nu te înfrângă pofta de frumusețe. Este falsă, unsă cu sulemeneli, căci nu strălucește de nicio podoabă adevărată și curată. Și să nu te lași furat de ochi, căci împrejurul tău sunt curse. Fii mai degrabă asemenea aceluia și urmează-l pe acela care trece din munte în munte și saltă peste coline, privește pe fereastră și se uită printre gratii⁵⁷. Rele sunt lanțurile plăcerii. Ea incită ochii, farmecă urechile, dar pângărește mintea. Spune multe minciuni, adaugă multe lucruri înșelătoare, îndepărtează adevărul, promite argint, oferă aur, dar alungă învățătura. Tu, însă, caută învățătura, nu argintul; și știința, mai degrabă decât aurul cel mai de preț; căci înțelepciunea este mai prețioasă decât pietrele nestemate. Nu-ți voi ascunde care sunt considerate cele mai de seamă bunuri ale ei, ca să nu par că le arăt pe cele ce displac în voluptate și că le țin în umbră pe cele care plac. Căci ea ridică și înalță mintea prin vorbe convingătoare; îți arată toate împărățiile lumii, zicând: "Acestea toate ți le voi da ție dacă vei cădea înaintea mea și mi te vei închina"⁵⁸. Ferește-te atunci să nu fii prins de cele trecătoare și pieritoare, a căror ispitire e mare.

16. Domnul Iisus ți-a arătat în mod precis cum să te împotrivești ispitelor de felul acesta. Căci mai întâi diavolul L-a ispitit cu mâncarea, zicându-i: "De ești Fiul lui Dumnezeu, zi ca pietrele acestea să se facă pâine"⁵⁹. Și i-a răspuns Domnul: "Nu numai cu pâine va trăi omul, ci cu tot cuvântul care iese din gura lui Dumnezeu"⁶⁰. Prin această vorbă a înfrânt ispitirea. I-a întins din nou diavolul o a doua cursă, a trufliei, care sugrumă adeseori chiar și o minte bună, care străbate cărări sănătoase. "Și L-a dus – zice – în Ierusalim și L-a pus pe aripa templului și I-a zis: Dacă Tu ești Fiul lui Dumnezeu, aruncă-Te jos, că scris este: îngerilor Săi va porunci pentru Tine, ca să Te păzească; și Te vor ridica pe mâini, ca nu cumva să izbești de piatră piciorul Tău"⁶¹. Așadar, deși putea fără nicio primejdie să se arunce Domnul Iisus, Căruia îi sunt la îndemână zborurile spirituale, totuși,

55. Pilde 4, 24 și urm.

56. Pilde 5, 3.

57. Cf. Cânt. Cânt. 2, 8-9.

58. Matei 4, 9; Luca 4, 7.

59. Luca 4, 3; Matei 4, 3.

60. Matei 4, 4; Luca 4, 4.

61. Matei 4, 5-6; Luca 4, 9-10.

ca să nu existe acest fel de trufie, i-a răspuns diavolului: "Să nu ispitești pe Domnul Dumnezeuul tău!"⁶². Totodată ne-a învățat să ne ferim să facem pe voie diavolului. Așadar, dacă trebuie ocolită parada adevărului, cu cât mai mult nu trebuie să se laude nimeni, atribuindu-și cele false drept adevăruri!

Rămâne o a treia capcană, a lăcomiei și ambiției. Ducându-L pe un munte "I-a arătat toate împărățiile lumii, într-o clipită"⁶³. E bine spus într-o clipită, pentru că nu pot fi de durată. Așteaptă puțin, și pe dată trec. Așadar, cei ce le urmează se cred a fi pe un munte, dar nu sunt îndelung, precum găsești scris: "Văzut-am acel credincios fălindu-se și înălțându-se ca cedrii Libanului; și am trecut, și, iată, nu mai era"⁶⁴. Dar pare că se închină diavolului cel care le dă o prea mare prețuire, "căci pântecul este dumnezeul lui, iar mărirea lui este întru rușinea lui"⁶⁵. Tu, însă, caută mărirea în Dumnezeu, Care-ți zice: "Domnului Dumnezeului tău să te închini și Lui Unuia să-I slujești"⁶⁶, de la Care vei primi cele veșnice, iar nu cele trecătoare.

Totuși, dacă pe cineva îl încântă chiar și acestea, să fie cerute mai cu măsură de la Cel ce este izvorul adevărat al tuturor. Căci chiar cele pe care diavolul le socoate că-i aparțin numai lui, i-au fost date, precum el însuși spune: "Ție îți voi da toată stăpânirea aceasta și toată strălucirea lor, căci mi-au fost date mie"⁶⁷. Așadar, făgăduiește de la acela – deși nu trebuie să cerem o provizie de lungă durată pentru drumul scurt al vieții –, totuși speră să obții de la Acela, Care a întemeiat toată creatura, Care a transmis aceste bunuri – pentru un anumit timp – diavolului, nu ca să le stăpânească, ci ca să ne ispitească; pentru că nu poate exista cunună de învingător fără de luptă⁶⁸. Cei șovăielnici trebuie puși la încercare, pentru ca cei dreپți să fie încununați. Le-a dat deci pe acestea diavolului, fiindcă în ele se află pedeapsa celui ce le primește, dacă nu le știe folosi. Căci, pentru un risipitor, ce înseamnă o comoară decât cheltuirea belșugului? Dacă însă nu e risipitor, se dovedește că e cumpătat. De aceea, folosește ca un om cumpătat cele ce ți se dăruiesc, ca nu cumva, mâncând mult, să devii dezgustător. Căci scris este: "De nesomn și de chinuri are parte cel nesățios"⁶⁹; iar mai

62. Matei 4, 7; Luca 4, 12.

63. Matei 4, 8; Luca 4, 5.

64. Ps. 36, 35 și urm.

65. Filip. 3, 19.

66. Matei 4, 10; Luca 4, 8.

67. Matei 4, 9; Luca 4, 6.

68. Cf. 2 Tim. 2, 5.

69. Înț. Sir. 31, 23.

jos zice: "De te-ai silît în mîncări, scoală-te la mijlocul mîncării și te vei simți ușurat"⁷⁰. Așadar, pe mulți îi omoară propria lor gură; pe toți îi pierde lăcomia; multora le-a făcut rău prisosul de vin, nici-unuia, folosirea lui cumpătată. Foarte numeroși și-au dat sufletul în timpul banchetelor ori au umplut mesele cu propriul lor sînge. Unora nemistuirea le-a răpit în același timp și glasul, și simțirea; și dacă unora nemistuirea nu le-a făcut rău, în schimb beția le-a adus pierzarea... Pe unii beția i-a mînat la ucidere, cu toate că beția însăși e o nelegiuire; pe alții i-a dus la sărăcie. În sfârșit, ascultă pe cine-i îndepărtează de la El: "După ce se va scula stăpînul casei și va încuia ușa, iar voi veți începe să stați afară și să bateți la ușă zicînd: Doamne, deschide-ne!, El, răspunzînd, vă va zice: Nu vă știu pe voi de unde sunteți. Depărtați-vă de la Mine toți lucrătorii nedreptății. Atunci voi veți începe să ziceți: Am mîncat înaintea Ta și am băut, și în piețele noastre ai învățat. Și El vă va zice: Nu știu de unde sunteți"⁷¹.

Ai auzit ce spune despre cei ce mîncă; ascultă acum ce spune despre cei ce ajunează: "Fericiți voi, care flămânziți acum și însetoșiți, că vă veți sătura"⁷². Iar mai jos: "Vai vouă, celor ce sunteți acum sătui, că veți flămânzi"⁷³.

19. Vrei să mînci, vrei să bei? Vino la ospățul înțelepciunii, care-i invită pe toți cu mare vestire, zicîndu-le: "Veniți și mîncăți din pâinea mea și beți din vinul pe care eu l-am amestecat cu mirosul denii"⁷⁴. Îți plac cîntecele care desfată pe cel ce se ospătează? Ascultă Biserica, ce cîntă nu numai în cîntec, ci și în Cîntarea Cîntărilor: "Mîncăți și beți, prieteni, fiți sătui, iubiții mei!"⁷⁵. Dar această beție ne face cumpătați; aceasta este beția harului, nu cea provenită din băutură. Ea naște bucurie, nu clătinare pe picioare. Și să nu te temi că la ospățul Bisericii îți vor lipsi fie mirosurile plăcute, fie mîncărurile dragi sau felurile băuturi ori comesenii de seamă sau slujitorii cuviincioși. Ce e mai de seamă decât slujitorii cuviincioși? Ce e mai de seamă decât Hristos, Care la ospățul Bisericii în același timp și slujește și este slujit? Alătură-te acestui comesean ce stă la masă și alipește-te de Dumnezeu; să nu disprețuiești masa pe care ți-a ales-o Hristos când ți-a spus: "Venit-am în grădina mea, sora mea, mireasa mea! Strîns-am miruri aromate, miere am mîncat din

70. Înț. Sir. 31, 24.

71. Luca 13, 25-27.

72. Luca 6, 21.

73. Luca 6, 25.

74. Pilde 9, 5.

75. Cînt. Cînt. 5, 1.

faguri, vin și lapte am băut⁷⁶. Acest ospăț al Bisericii se face grădină, adică rai, unde se găsea Adam înainte să fi săvârșit păcatul. Acolo se odihnea Eva înainte de a fi săvârșit greșeala și înainte de a se fi rușinat că era goală. Acolo vei culege smirna, adică înmormântarea lui Hristos, pentru ca, îngropându-te cu El, în moarte prin botez⁷⁷, precum Hristos a înviat din morți, așa să înviezi și tu. Acolo vei mânca pâinea care "întărește inima omului"⁷⁸, vei gusta mierea cu care se îndulcesc căile gâtului tău. Vei bea vin cu lapte, adică cu strălucire și curăție, pentru că nevinovăția este curată sau pentru că nepătat e harul ce se dobândește prin iertarea păcatelor, sau pentru că alăptează pruncii cu laptele mângâierii sale⁷⁹, pentru ca, alăptați fiind cu iubire, să ajungă la realizarea unei maturități desăvârșite.

Apropie-te, așadar, de acest ospăț. Sau te temi ca nu cumva casa prea mică sau locul prea strâmt pentru ospăț să te înghesuie? Ascultă⁸⁰: "O, Israele, cât este de mare casa lui Dumnezeu și cât de întins locul agonisirii Lui! Mare este și n-are sfârșit, înalt și nemăsurat! Acolo au fost uriașii cei vestiți, înalți de statură și iscusiți în război. Nu pe aceștia i-a ales Dumnezeu...". Și pe bună dreptate nu i-a ales, fiindcă ei cunoșteau războiul, nu pacea; de aceea, tu învață pacea, ca să fii ales de Dumnezeu.

Dar să nu crezi cumva că măreția casei nu are o anumită rânduială; și pentru ca acest sălaș sprijinit pe coloane să te încante, "înțelepciunea și-a zidit casă rezemată pe șapte coloane"⁸¹. Chiar Domnul Iisus însuși amintește că "în casa Tatălui Meu multe locașuri sunt"⁸². Așadar, în această casă te vei ospăta cu hrana sufletului și cu băutura minții, ca, după aceea, să nu mai flămânzești și să nu mai însetezi niciodată⁸³; căci cine mănâncă, mănâncă până la sațietate, iar cine bea, bea până la beție.

20. Dar beția aceasta este paznic al bunei cuviințe; beția produsă de vin este surcea care ațâță pofta, face să clocotească cele mai adânci ascunzișuri ale cărnii, firea se aprinde, sufletul e pârjolit. Neînduplecat sfătuitoare la fărădelegi e pofta, care nu-l rabdă să rămână liniștit pe cel cuprins de ea. Noaptea îl fierbe, ziua îl urmărește

76. Cânt. Cânt. 5, 1.

77. Cf. Luca 23, 56; Rom. 6, 4.

78. Ps. 103, 17.

79. Cf. 1 Cor. 3, 2.

80. Bar. 3, 24-27.

81. Pilde 9, 1.

82. Ioan 14, 2.

83. Cf. Ioan 4, 14.

cu înfocare; îl scoală din somn, îl smulge din tihna lui; îl abate de la calea dreaptă, îi răpește judecata; pe cei îndrăgostiți îi frământă; pe cei ce au alunecat îi împinge în adânc; întinde curse celor curați; înhățându-i, îi aprinde; apoi, prin obișnuință, devine pârjol. Nu există nicio margine a păcatului: setea nepotolită de fărâdelegi nu poate fi stinsă decât de moartea îndrăgostitului. De aceea Apostolul zice: "Fugiți de desfrânare"⁸⁴, ca printr-o fugă rapidă să putem ocoli cruzimea acestei – așa zice – stăpâne nebune și să putem ieși din neagra ei robie.

21. Ce să mai vorbesc despre lăcomie, despre pofta nesătulă după avere și despre un fel de patimă pentru bani, care, cu cât va pune mâna pe mai mulți, cu atât mai mulți crede că-i lipsesc? Invidioasă pe toți, zgârcită cu sine însăși, lipsită în mijlocul celor mai mari bogății, pierde din dragoste pe măsură ce câștigă avere. Nu există nicio măsură în jaf, acolo unde nu este nicio margine în pofta de câștig. Așa aprinde firea, așa întreține cu focul ei firea omească, încât doar prin aceasta se deosebește de prima, că prima, e o întunecare a frumuseții, aceasta, a pământului. Zdruncină elementele, despică marea, străpunge pământul, obosește cerul prin rugăciuni, nemulțumită nici de vremea senină, nici de cea înnoirată, învinuiește roadele anului și acuză bogățiile pământului. Aceasta e un soi de boală a sufletului, nu mai e sănătate. De aceea, Ecclesiastul spune: "Este o răutate cumplită pe care am văzut-o sub soare: bogății puse la o parte de stăpânul lor pentru a lui nenorocire"⁸⁵. Iar mai sus: "Cine iubește banii nu se va satura de bani"⁸⁶ și: "...a căror fugă după câștig e fără sfârșit"⁸⁷.

Dacă dorești comori, însușește-ți comori nevăzute și ascunse pe care să le cauți în înălțimile cerului, nu în filoanele pământului. Fii sărac cu duhul, și vei avea toate averile⁸⁸, "căci viața omului nu stă în prisosul avuțiilor sale"⁸⁹, ci în virtute și credință. Aceste averi te vor face cu adevărat avut, dacă te înavuțești pentru Dumnezeu.

VI. 22. Ai aflat acum tainele voluptății⁹⁰, ai aflat și darurile bogăției noastre, pe care eu am socotit că nu trebuie să le învălui în forme atrăgătoare, ci să le arăt prin cuvintele simple ale Scripturii, ca ele să strălucească în propria lor lumină și ca, la rândul lor, să

84. 1 Cor. 6, 18.

85. Eccl. 5, 12.

86. Eccl. 5, 9.

87. Bar. 3, 17.

88. Cf. Matei 5, 3.

89. Luca 12, 15.

90. Filon, *De sacr.* 28 (ed. cit., p. 90).

vorbească ele însele. Căci nici soarele, nici luna nu simt nevoia după un tălmăci al lor; ele își au ca tălmăci strălucirea luminii lor, de care e plin întregul pământ. Propria lumină le este credit – mărturie, ca să zic așa, adevărită fără martor, care nu are nevoie de mărturie străină, căci apare de la sine în fața ochilor tuturor. Faptele noastre, așadar, nu sunt vestite mai dinainte, ci ele strigă și se anunță ele înseși. Fără îndoială – ca să nu trec cu vederea și greutățile care apar în calea noastră – se cere credință, e nevoie de stăruință, se pretind fapte. Căci în acestea trei a cuprins Domnul Iisus îndatoririle credincioșiei omenești, zicând: "Cereți și vi se va da; căutați și veți afla; bateți și vi se va deschide"⁹¹. Iar mai jos: "De aceea, oricine aude aceste cuvinte ale Mele și le plinește, asemenea-se-va bărbatului înțelept"⁹².

23. Cine va împlini cu stăruință acestea va primi harurile binecuvântării, asemenea patriarhului Iacov care, prin stăpânire de sine și credință, a înfrânt urmele patimilor omenești. El a zis: "M-a miluit Dumnezeu și am de toate"⁹³. Să fim, așadar, vrednici de această îndurare, prin credință, prin stăruință și prin acțiuni, căi prin care Israel a aflat harul lui Dumnezeu, și, prin har, toate; căci se bucura să-i fie la îndemână nu averile lumii acesteia, ci însușirea virtuților. Pe acestea să ni le lăsăm ca moștenitoare; pe acestea și le-a transmis Sfântul Avraam în fiul său Isaac, socotindu-le drept întreaga moștenire pentru un bărbat înțelept și drept, nelăsând drept de moștenire roabelor sau fiilor roabelor sale⁹⁴, în afară de daruri. Căci virtuțile desăvârșite primesc toată moștenirea slavei; celor obișnuite și de rând li se presară ceva fără valoare. Și de aceea Agar, care pe latinește înseamnă *străin* și care *locuiește* în vecinătate, și Chetura, care înseamnă *purător de parfum*, nu sunt moștenitori⁹⁵. Căci cine folosește învățătura de mijloc este numit învecinat cu înțelepciunea, iar nu familiarizat deplin cu ea. Cel stropit cu parfum nu se umple de rod. Căci sănătatea o dă hrana, nu mirosul, pentru că mirosul este doar vestitorul roadelor. Prin urmare, înțelegem că *trebuie* puse mai presus învățăturile principale și autentice, decât cele care sunt învecinate și le urmează [pe celelalte]⁹⁶.

24. Așa stau lucrurile în ceea ce privește firea omenească. Dar potrivit tainei, Avraam, părintele neamurilor, a lăsat întreaga moș-

91. Matei 7, 7.

92. Matei 7, 24.

93. Fac. 33, 11; Filon, *De sacr.* 42 (ed. cit., p. 104).

94. Cf. Fac. 21, 10; Filon, *De sacr.* 43 (ed. cit., p. 106).

95. Filon, *De sacr.* 43-44 (ed. cit., p. 106-108).

96. Filon, *De sacr.* 45 (ed. cit., p. 108-110).

tenire a credinței sale "Urmașului său legitim, Care este Hristos"⁹⁷, Care a fost pe acest pământ ca un străin, întrucât a cules mai curând mireasma decât rodul acestei vieți. Mintea, când aude acestea, se îndepărtează de plăcere și se alipește de virtute, admirând farmecul frumuseții adevărate, simțământul curat, exprimarea simplă, îmbrăcăminte obișnuită, adică nu redarea printr-o cuvântare obișnuită, ci prin "adeverirea Duhului"⁹⁸; așa este forma exprimării apostolice, strălucitoare sub vâlul înțelepciunii și al pietății, inveliş mai de preț decât tot aurul, căci e însoțit atunci de alaiul înțelepciunii, al stăpânirii de sine, al tăriei și al dreptății, care răspândesc mireasma învățăturilor, născând respectul și însuflând harul: Mișcată de acestea, mintea alege indeletnicirile virtuții, spre care Iacov, om plin de experiență, și-a îndreptat mintea. De aceea este pus Iacov păzitor peste oi⁹⁹, fiindcă a porunci trupului, atât simțurilor cât și plăcerilor lui, și a păstra măsura glasului, ca să nu rățăcească asemenea oii pierdute, se crede că e mai presus decât să conduci popoare, să fii în fruntea cetăților, căci e mai greu să te conduci pe tine decât pe altul. A-ți învinge firea, a-ți stăpâni mânia și a împăca întreolaltă legile contradictorii ale trupului și ale minții este calitatea unui om nemuritor, pe care nu l-a cuprins poarta iadului. De aceea, chiar și Moise legiuitorul și-a luat asupra-și aceeași îndatorire, anume de a paște oile lui Ietro¹⁰⁰ – nume care înseamnă "de prisos" –, și să le mâne în fundul pustiului, pentru că a părăsit graiul cel fără socoteală al unei vorbării fără sfârșit și fără de preț, schimbându-l cu unele taine ascunse ale învățăturii celei cumpătate. De aceea, pentru egipteni este "spurcat tot păstorul de oi"¹⁰¹, căci toți care, dedați fiind patimilor de acest fel ale trupului, sunt îngăduitori cu plăcerile lor, copleșesc cu un fel de dispreț pe cel ce cumpănește cuvântul și învață virtutea. De aceea, prin parabole a arătat Moise că pentru Dumnezeu sunt potrivite acele sacrificii de care fuge orice neînțelept – adică faptele și poruncile¹⁰². De aceea, citim că "Abel era păstor de oi, iar Cain lucrător de pământ"¹⁰³ și că, om fără minte, Cain nu a putut îndura frumusețea și înfățișarea virtuții de care dădea dovadă fratele său.

97. Gal. 3, 16.

98. 1 Cor. 2, 4.

99. Cf. Fac. 30, 31; Filon, *De sacr.* 46 (ed. cit., p. 110).

100. Cf. Ieș. 3, 1; Filon, *De sacr.* 50 (ed. cit., p. 114).

101. Fac. 46, 34.

102. Cf. Fac. 4, 4.

103. Fac. 4, 2.

25. "Iar după un timp, Cain a adus jertfă lui Dumnezeu din roadele pământului"¹⁰⁴. Vina lui Cain este îndoită. Mai întâi, fiindcă a adus după câteva zile, apoi pentru că a adus din roadele pământului, nu din primele roade; or, sacrificiul se recomandă atât prin promptitudine, cât și prin calitate¹⁰⁵. De aceea stă scris: "De vei da făgăduință Domnului Dumnezeului tău, să nu întârzi a o împlini, căci mai bine este să nu faci făgăduință decât să făgăduiești și să nu împlinești"¹⁰⁶, căci când zăbovești, însemnează că nu împlinești, căci făgăduința este cererea unor bunuri de la Dumnezeu, însoțită de făgăduința pe loc a împlinirii unui angajament. De aceea, când ai obținut ceea ce ai cerut, a întârzia împlinirea angajamentului e fapta unui nerecunoscător.

Uneori se strecoară însă, la cei nepăsători, uitarea de darul obținut; celor trufași și mândri le stă în fire să-și pună pe seama lor succesul, să-l pună în seama propriilor lor calități și să nu-l socoată drept un har al autorului, ci să se considere pe ei autorii bunurilor lor.

Un al treilea fel de păcat, mai mic de fapt, dar învecinat cu trufia, aparține acelor care nu tăgăduiesc, e adevărat, că Dumnezeu le-a hărăzit binele, dar cred că cele ce li s-au dăruit ar fi fost date pe bună dreptate, ca urmare a înțelepciunii lor și pentru alte vrednicii ale virtuților lor. Tocmai de aceea se consideră vrednici de harul divin, fiindcă nu se cred deloc nevrednici de acordarea unor bunuri care de fapt se datorează bunătății divine¹⁰⁷.

26. Prin urmare, ca să nu ți se întâmple ceva de felul acesta, anume ca făgăduința ta să devină pentru tine un păcat, legea te-a informat și te-a învățat, când Domnul, Care a dat Legea, ți-a zis: "Ferește-te de a uita pe Domnul Dumnezeul tău și de a nu păzi poruncile Lui, legile Lui și hotărârile Lui, pe care ți le spun eu astăzi. Când vei mânca și te vei sătura și îți vei face case frumoase și vei trăi în ele; când vei avea multe vite mari și mărunte și mult argint și aur și vei avea de toate la tine, vezi să nu se mândrească inima ta și să nu uiți pe Domnul Dumnezeul tău"¹⁰⁸.

Așadar, atunci să-L uiți pe Domnul, când ți-ai uitat de tine. Dacă însă recunoști că ești slab, vei recunoaște că Dumnezeu este deasupra a toate și nu vei putea uita să-L dai respectul cuvenit.

104. Fac. 4, 3.

105. Filon, *De sacr.* 53 (ed. cit., p. 116).

106. Deut. 23, 21; Eccl. 5, 3 și urm.

107. Filon, *De sacr.* 54-55 (ed. cit., p. 118-120).

108. Deut. 8, 11-14.

27. Învăță acum în ce fel este sfătuit fiecare să nu se considere pe sine autorul bunurilor sale. Zice: "Să nu zici în inima ta: puterea mea și tăria mâinii mele mi-au adus bogăția aceasta; ci mai vârtos adu-ți aminte de Domnul Dumnezeuul tău, că El îți dă putere să faci bogăție"¹⁰⁹. De aceea și Apostolul, ca un interpret al legii, pe bună dreptate nu se mărea întru virtutea sa, ci zicea că este cel mai mic dintre apostoli și că ceea ce este e prin darul lui Dumnezeu¹¹⁰, nu prin vrednicia sa, și că n-avem nimic pe care să nu-l fi primit. "Ce ai, zice, pe care să nu-l fi primit? Și dacă l-ai primit, de ce te fălești ca și cum nu l-ai fi primit?"¹¹¹.

Ai învățat, așadar, să urmezi mai curând smerenia decât trufia, să tinzi mai curând spre ascultare decât spre stăpânire. Ai primit recomandări binefăcătoare; nu uita uneltele folositoare ale medicinei cu care se îndepărtează din rană orice fibră aducătoare de moarte.

28. Dar până și cel ce se îndreptează să nu se umple de trufie în inima sa; și el a primit o recomandare izbăvitoare prin această făgăduință făcută neamului lui Israel: "Când îi va izgoni Domnul Dumnezeuul tău de la fața ta, să nu zici în inima ta: "Pentru dreptatea mea m-a adus Domnul să stăpânesc acest pământ bun", căci pentru necredințioșia popoarelor acestora le izgonește Domnul de la fața ta. Nu pentru dreptatea ta, și nici pentru dreptatea inimii tale mergi să moștenești pământul lor, ci pentru necredința și fărâdelegile popoarelor acestora le izgonește Domnul Dumnezeu de la fața ta și ca să împlinească făgăduința cu care S-a jurat Domnul părinților tăi"¹¹².

Făgăduința lui Dumnezeu este harul desăvârșit, căci Dumnezeu nu dă nimic nedesăvârșit; or, desăvârșită este numai virtutea și lucrarea ei¹¹³. Denumim "testament" actul prin care se transmite moștenirea bunurilor. Pe bună dreptate este numit și testament și sfânt, de vreme ce cele ce sunt într-adevăr bunuri ne sunt oferite prin vestirea poruncilor cerești. Și se numește testament fiindcă a fost consfințit prin sânge – vechi în ființă, nou în adevăr. Prin acest testament, noi deținem garanția harului dumnezeiesc, fiindcă, după

109. Deut. 8, 17-18; Filon, *De sacr.* 56 (ed. cit., p. 120).

110. Cf. 1 Cor. 15, 9-10.

111. 1 Cor. 4, 7.

112. Deut. 9, 4-5; Filon, *De sacr.* 57 (ed. cit., p. 120).

113. Are dreptate comentatorul să precizeze (*op. cit.*, p. 12) că în fond chiar și virtutea este un dar al lui Dumnezeu, în măsură mai mare decât contribuția noastră, cum afirmă Filon mai departe (*De sacr.* 63, ed. cit., p. 126).

cum spune Evanghelistul¹¹⁴, "Dumnezeu așa a iubit lumea, încât pe Fiul Său Cel Unul Născut L-a dat pentru noi toți". De aceea Apostolul, susținând perfecțiunea harului, zice: "Cum nu ne va da, oare, toate împreună cu El?"¹¹⁵.

29. Așadar, prima recunoștință pentru harul primit este graba împlinirii făgăduinței¹¹⁶. De aceea Avraam a primit porunca să aducă spre jertfire pe fiul său, nu l-a adus cum a făcut Cain, după câteva zile, ci "sculându-se Avraam dis-de-dimineată, a pus samarul pe asinul său și a luat cu sine două slugi și pe Isaac, fiul său; și tăind lemne pentru jertfă, s-a ridicat și a plecat și a ajuns a treia zi la locul despre care îi grăise Dumnezeu"¹¹⁷.

Remarcă mai întâi felul deplin și grăbit al celui ce avea să jertfească: n-a existat nicio zăbavă, decât până a ascultat glasul Domnului, apoi până și-a pregătit de drum asinul; s-a supus întru totul și a pregătit cele necesare pentru jertfă; își conducea fiul spre jertfire, însoțindu-l și cele două virtuți ale credinței, convins de puterea lui Dumnezeu și sigur de bunătatea Lui.

30. Când spune: "În ziua a treia", înseamnă fie că devoțiunea trebuie să fie continuă și pentru totdeauna, căci trei aspecte are timpul: trecutul, prezentul și viitorul, prin care ni se atrage atenția că nu trebuie să se strecoare nicio uitare de-a noastră, nici în ce privește binefacerile trecute, nici cele prezente, nici cele viitoare, ci că trebuie să se păstreze amintirea neștirbită a harului primit și că ascultarea nu trebuie să lipsească; fie că cel ce aduce jertfă trebuie să creadă într-o singură strălucire, o singură lumină, a Treimii; căci, pentru cel ce aduce jertfă cu credință, ziua luminează, nu este noapte. Astfel spune și Moise în Cartea Ieșirii: "Vom merge cale de trei zile și vom aduce jertfă Domnului Dumnezeului nostru"¹¹⁸. Dar în altă parte, când Dumnezeu S-a arătat lui Avraam la stejarul Mamvri, zice: "Ridicându-și ochii săi a privit și, iată, trei Oameni stăteau înaintea lui; și, cum l-a văzut, a alergat din pragul cortului său întru întâmpinarea Lor și s-a închinat până la pământ și a rostit: "Doamne, de am aflat har înaintea Ta"¹¹⁹. Vede trei, adoră pe unul, oferă trei măsuri de [făină bună] *lamură* de făină. Căci deși Dumnezeu este nemăsurat, deține totuși măsura tuturor, precum scris este: "Cine a măsurat apele cu căușul pumnului, cerul cu palma, și

¹¹⁴. Ioan 3, 16; Rom. 8, 32.

¹¹⁵. Rom. 8, 32.

¹¹⁶. Filon, *De sacr.* 59 (ed. cit., p. 122).

¹¹⁷. Fac. 22, 3-4.

¹¹⁸. Ieș. 3, 18.

¹¹⁹. Fac. 18, 2-3.

nu cu cotul, și a măsurat întreg pământul?"¹²⁰. Așadar sfântul patriarh aducea jertfă Treimii, realizate într-o singură ființă, prin taina adâncă a minții, adică a azimei spirituale. Aceasta este lamura de făină, pe care în Evanghelie o rășnește femeia aceea, care se va lua; căci "una se va lua și cealaltă se va lăsa"¹²¹. Va fi luată Biserica; va fi lăsată sinagoga: adică mintea bună va fi luată, cea necinstită va fi părăsită, dar, ca să știm că și Avraam a crezut în Hristos, Domnul spune: "Avraam – zice – a văzut ziua Mea și s-a veselit"¹²². Și cel ce crede în Hristos, acela crede și în Tatăl; și cel ce crede corect în Tatăl, acela crede și în Duhul Sfânt. Așadar sunt trei măsuri, o singură azimă; era adică o singură jertfă, fiindcă ea a fost oferită Sfintei Treimi, printr-o măsură egală a devoțiunii și printr-un deplin acord al cucerniciei.

31. Ascultă acum cu ce râvnă se aduce jertfa neîntârziată: "Apoi – zice – Avraam a dat fuga la cireadă și a luat un vițel tânăr și gras și l-a dat slugii, care l-a gătit degrabă"¹²³. Peste tot o jertfă trebuie să fie curată, de aceea a și fost primit darul de către Dumnezeu. Iar în altă parte te învață să-ți faci rugăciunea înainte de răsăritul soarelui: "să-l mulțumim mai înainte de răsăritul soarelui"¹²⁴. În Evanghelie îl auzi chiar pe Domnul Iisus zicând: "Zahee, coboară-te degrabă"¹²⁵. Și Zaheu, care a dobândit ce voia: să-L vadă pe Hristos, ba și mai mult, să fie văzut și chemat de Hristos, coboară degrabă și îl primește pe Hristos "cu bucurie". De acea, Domnul S-a bucurat de simțământul lui și l-a dăruit cu o răsplată grabnică, zicându-i: "Căci astăzi s-a făcut mântuire casei acesteia"¹²⁶. Și Domnul S-a grăbit să-l răsplătească; de aceea nu a așteptat să-i făgăduiască și apoi să împlinească făgăduința, ci mai întâi a făcut, apoi l-a vestit. Într-adevăr, a zis: "S-a făcut mântuire", ceea ce înseamnă că-l previne de ceea ce s-a întâmplat, nu că-i promite. Prin urmare, omul drept își împlinește făgăduința fără întârziere. De aceea strămoșii noștri mâncau grăbindu-se Paștile, "având coapsele încinse, încălțăminte în picioare și toiegele în mâini", ca să fie gata de plecare¹²⁷. Căci Paștile Domnului înseamnă "trecerea" de la patimi la săvârșirea de fapte bune. Și sunt numite Paștile Domnului, fiindcă și atunci sub înfățișarea

120. Is. 40, 12.

121. Matei 24, 41.

122. Ioan 8, 56.

123. Fac. 18, 7.

124. Înt. Sol. 16, 28.

125. Luca 19, 5.

126. Luca 19, 9.

127. Ieș. 12, 11; Filon, *De sacr.* 58-63 (ed. cit., p. 122-126).

mielului se anunța adevărul patimii Domnului, iar astăzi se sărbătorește cu harul Lui.

32. Caută, așadar, suflete, să auzi și tu repede precum a auzit și Iacov: "Cum l-ai găsit așa curând, fiule?". Iar el a răspuns potrivit învățaturii: "Fiindcă Domnul Dumnezeuul tău mi l-a scos înainte"¹²⁸. Dumnezeu dă curând, căci "El a zis și s-a făcut; El a poruncit și s-a zidit"¹²⁹. Căci nu de cuvântul lui Dumnezeu e nevoie, cum spune cineva, ci de cuvântul care lucrează, precum găsești scris: "Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez"¹³⁰. E în stare să judece toate; căci este înainte de toate, precum Tatăl, și în toate, precum e și Tatăl, supunând toate¹³¹. Căci "cuvântul lui Dumnezeu e viu și lucrător, mai ascuțit decât orice sabie cu două tăișuri, și pătrunde până la despărțitura sufletului și a duhului, dintre încheieturi și măduvă, și destoinic este să judece cugetările inimii"¹³². Despre aceasta Dumnezeu-Tatăl zice: "Acum vei vedea de se va împlini sau nu cuvântul Meu"¹³³. Căci unde este Dumnezeu, acolo e și cuvântul, precum a zis: "Vom veni la el și vom face locaș la el"¹³⁴. Și precum citești, în alte locuri, despre Dumnezeu: "Eu am stat aici înaintea ta"¹³⁵, la fel spune și cuvântul: "înainte să stai sub smochin te-am văzut"¹³⁶. Iar despre Cuvântul însuși, adică despre Fiul lui Dumnezeu, s-a spus: "În mijlocul vostru Se află Acela pe Care voi nu-L știți"¹³⁷. Căci oriunde sunt sfinții, acolo stă la mijloc Cuvântul lui Dumnezeu, în mădularele fiecăruia, umplând mările și pământurile. Și când Se află aici Se află și dincolo, fără să-și fi schimbat locul, ci umplându-l pretutindeni cu prezența Sa; căci Se găsește pretutindeni Cel ce este pretutindeni și în toate, fără să lase niciun loc lipsit de Sine; și unde este prezent, era și înainte; și unde era înainte, Se găsește de față. De aceea, cine știe despre Cuvântul lui Dumnezeu că este prompt, cere prompt și obține prompt.

33. Însă Faraon, care își petrecea vremea în preocupări zadarnice, deșarte, în timp ce Egiptul era năpădit de broaște ce scoteau sunete surde și zgomote înăbușite¹³⁸, i-a răspuns lui Moise care l-a

128. Fac. 27, 20.

129. Ps. 32, 9.

130. Ioan 5, 17.

131. I Cor. 15, 28.

132. Evr. 4, 12.

133. Num. 11, 23.

134. Ioan 14, 23.

135. Ieș. 17, 6.

136. Ioan 1, 50.

137. Ioan 1, 26.

138. Filon, *De sacr.* 69 (ed. cit., p. 130).

întrebat: "Hotărăște tu când să mă rog lui Dumnezeu pentru tine și pentru slugile tale și pentru poporul tău, ca Domnul să nimicească broaștele"¹³⁹, deși, găsindu-se într-o situație atât de grea, ar fi trebuit să-i ceară să-L roage repede pe Dumnezeu și să nu amâne, i-a răspuns: "Măine", nepăsându-i și neluând în seamă că zăbovea în salvarea Egiptului de la pieire. Astfel, Faraon, de câte ori obținea iertarea, uita harul primit și, tulburat de mintea lui trupească, uita de Dumnezeu.

34. Smerenia face să fie primită rugăciunea; căci n-a fost primită rugăciunea fariseului care se lăuda cu posturile ținute ca și cu niște fapte de binefacere, de parcă I le oferea lui Dumnezeu și-I amintea că el e lipsit de păcate; vameșul însă, departe stând, care nu voia nici ochii să-i ridice către cer, ci-și bătea pieptul, zicând: "Doamne Dumnezeule, fii milostiv mie, păcătosului"¹⁴⁰, a fost lăudat. De aceea, după socoteala dumnezeiască, "s-a coborât acesta mai îndreptat la casa sa decât fariseul"¹⁴¹. Căci acela se îndreaptă, care își mărturisește propriul păcat, precum a zis Însuși Domnul: "Fă tu însuși socoteala ca să te dezvinovățești"¹⁴². Iar David zice: "Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit", și, din nou: "inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi"¹⁴³. Chiar și Ieremia [în cartea lui Baruh] spune: "Un suflet strâmtorat și un duh necăjit strigă către Tine"¹⁴⁴. Deci atât faraonul, cât și asirianul, care ziceau: "care din dumnezeii țărilor acestora a izbăvit țara sa din mâna mea? Așadar, va izbăvi Domnul Ierusalimul din mâna mea?"¹⁴⁵, au fost înfrânți de propria lor trufie; dreptul însă, precum Iacov, aduce înaintea lui Dumnezeu, Creatorul, toate bunurile pe care le-a câștigat, zicând despre tot ce vedea că prosperă la el: "Domnul Dumnezeuul tău mi l-a scos înainte"¹⁴⁶. Așadar, această împlinire a făgăduinței este mai bună, precum zice și David: "Adu jertfă lui Dumnezeu, jertfă de laudă, și plinește Celui Preaînalt făgăduințele tale"¹⁴⁷. A lăuda pe Dumnezeu înseamnă a făgădui și a împlini făgăduința. Iată de ce este lăudat înaintea celorlalți samariteanul care, curățit fiind de lepră împreună cu alți nouă, după cuvântul lui Dumnezeu, întorcându-se doar el sin-

139. Ieș. 8, 9.

140. Luca 18, 13.

141. Luca 18, 14.

142. Is. 43, 26.

143. Ps. 50, 18.

144. Bar. 3, 1.

145. Ieș. 5, 2; 4 Regi 18, 35.

146. Fac. 27, 20.

147. Ps. 49, 15.

gur la Hristos, slăvea pe Dumnezeu și-I mulțumea¹⁴⁸. Despre acest fapt Iisus a spus: "Nu s-a găsit să se întoarcă să dea slavă lui Dumnezeu decât acesta, care e de alt neam? Și i-a zis: Scoală-te și du-te; credința ta te-a mântuit"¹⁴⁹.

35. Există și acea rânduială de a-ți îndrepta rugăciunea și făgăduința, fără să faci cunoscută rugămintea și ținând ascunse tainele, precum le-a ținut Avraam, care a pregătit turte sub spuza cenușii¹⁵⁰. Le-au ținut și părinții care au copt aluatul pe care-l aduseră din Egipt¹⁵¹, făcând turte de azimă, care pe grecește se numește *εὐκρύφια*, fiindcă "se ascund" în cenușă¹⁵², arătând prin aceasta că, precum aluatul acela, pe care femeia din Evanghelie l-a ascuns în trei mășuri de făină¹⁵³ până ce s-a dospit tot, la fel trebuie acoperită și învățătura tainelor. Acest lucru ni l-a arătat mai limpede Domnul în Evanghelia Sa, când zice: "Tu însă, când te rogi, intră în camera ta și, închizând ușa, roagă-te Tatălui tău, Care este în ascuns, și Tatăl tău, Care vede într-ascuns, îți va răsplăti ție"¹⁵⁴, iar mai jos: "că știe Tatăl vostru de ce aveți trebuință, mai înainte de a cere voi de la El"¹⁵⁵. "Camera ta" înseamnă taina minții și adâncul sufletului. În această încăpere a ta să intri, adică înlăuntrul gândurilor tale tainice. Pătrunde cu totul din pridvorul din afară al corpului tău și închide ușa ta. Află ce înseamnă ușa ta: "Pune, Doamne, strajă gurii mele și ușa de îngădire împrejurul buzelor mele!"¹⁵⁶. Și Pavel cere să se facă rugăciune pentru sine, "ca Dumnezeu – zice el – să-mi deschidă ușa cuvântului, spre a vesti taina lui Hristos"¹⁵⁷. El însă pe drept cerea, ca unul care a fost ales pentru vestirea Evangheliei, să i se deschidă ușa cuvântului, fiindcă din gura lui pornea mântuirea neamurilor, din gura lui ieșea viața popoarelor; noi, însă, să închidem ușa, ca să nu intre vina, ca să nu scape vreo vorbă greșită. Intră vina, dacă a scăpat vreo greșeală. Ascultă cum pătrunde vina: "Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătuire"¹⁵⁸. A ieșit vorbă multă, a intrat păcatul, fiindcă în vorbărie nu se cântărește ce vorbă e vred-

148. Cf. Luca 17, 14-16.

149. Luca 17, 18 și urm.

150. Cf. Fac. 18, 6.

151. Cf. Ieș. 12, 34.

152. Filon, *De sacr.* 60 (ed. cit., p. 124).

153. Cf. Luca 13, 21.

154. Matei 6, 6 și urm.

155. Matei 6, 8.

156. Ps. 140, 3.

157. Col. 4, 3.

158. Pilde 10, 19.

nică să iasă. Se strecoară din neatenție, de aceea însuși faptul de a vorbi peste măsură este un mare păcat. Și de aceea, ferește-te să vorbești necugetat, căci "buzele celui nebun îl doboară"¹⁵⁹. Nu te avânta în vorbire, "căci rugăciunea celui asuprit până la nori va ajunge"¹⁶⁰. Să nu trădezi fără a fi atent tainele simbolului sau ale cuvântului Domnului. Oare nu știi ce grav este să-ți săvârșești păcat chiar în vremea rugăciunii, când aștepti mântuirea? Domnul ne-a arătat în mod hotărât prin glasul proorocului că aceasta constituie o grea vină: "Iar rugăciunea lui să se prefacă în păcat"¹⁶¹, doar de nu cumva socoți că aceasta e de mică importanță pentru tine! Căci înseamnă să pui la îndoială puterea lui Dumnezeu dacă tu crezi că nu ești auzit decât dacă strigi. Să strige faptele tale, să strige credința ta, să strige simțământul tău, să strige pătimirile tale, să strige sângele tău, precum cel al lui Abel, despre care Dumnezeu i-a zis lui Cain: "Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"¹⁶². Te aude în cele ascunse Cel ce face ordine în cele ascunse. Noi nu putem auzi decât pe cel ce vorbește, dar înaintea lui Dumnezeu vorbesc nu cuvintele, ci cugetele. Și, ca să-ți dai seama că acesta este adevărul, Domnul Iisus le spunea iudeilor: "Pentru ce cugetați cele rele în inimile voastre?"¹⁶³. Acesta nu e glasul cuiva care întreabă, ci al Celui care știe, după cum ți-o arată evanghelistul când zice: "Dar Iisus știa gândurile lor"¹⁶⁴. Așadar, precum le cunoaște Fiul, le cunoaște și Tatăl. Ai văzut că Fiul le cunoaște; că le știe Tatăl, ascultă-l pe Tălmaciul și Martorul Tatălui, Care zice: "căci știe Tatăl vostru de ce aveți trebuință mai înainte să cereți voi de la El!"¹⁶⁵. Coace, dar, turta la suflarea Duhului Sfânt; coace și patimile sufletului tău la flacăra cuvântului. Chiar dacă patimile tale, ieșind poate de curând din Egipt, sunt încă prea crude, acoperă-le și coace-le la o căldură înceată, ca nu cumva să nu poată suporta un foc mai iute și să fie mai degrabă arse pe jumătate decât coapte; căci cele mai multe nu plac crude; dar coapte ne încântă. Încălzește la piept tainele adânci, să nu le încredințezi încă necoapte, printr-o cuvântare pripită, unor urechi necredincioase sau slabe, iar ascultătorul să se îndepărteze și să le înlăture cu dezgust. Dacă însă le gustă mai coapte, simte plăcerea hranei duhovnicești.

159. Eccl. 10, 12.

160. Înț. Sir. 35, 17.

161. Ps. 109, 7.

162. Fac. 4, 10.

163. Matei 9, 4.

164. Luca 6, 8.

165. Matei 6, 8.

38. În chip dumnezeiesc, Domnul Iisus Ți-a dezvăluit bunătatea Tatălui, Care știe să dea daruri bune¹⁶⁶, pentru ca să ceri cele ce sunt bune de la Cel Bun, și ne-a îndemnat să ne rugăm stăruitor și fără încetare¹⁶⁷, să nu fie făcută o rugăciune care face silă, ci fără încetare să fie stăruitoare. Căci adeseori se revarsă într-o rugăciune lungă lucruri deșarte, iar când e întreruptă, se strecoară pe dată nepăsarea. Apoi te îndeamnă ca, atunci când ceri îndurare pentru tine, să știi că mai ales atunci trebuie s-o dai și tu altora¹⁶⁸, pentru ca să-ți bazezi ruga ta pe glasul faptelor tale. Și Apostolul ne învață că trebuie să ne rugăm fără mânie și fără șovăire pentru ca rugăciunea să nu fie tulburată, să nu fie sufocată¹⁶⁹. Ne arată că trebuie să ne rugăm în tot locul, deși Mântuitorul zice: "intră în camera ta"¹⁷⁰. Tu trebuie însă să înțelegi nu încăperea închisă între pereți, unde se odihnesc mădulele tale, ci încăperea ce se află înlăuntrul tău, în care stau închise cugetările, în care se află simțămintele tale. Această încăpere a rugăciunii tale se află cu tine pretutindeni și pretutindeni este ascunsă; ea nu are alt judecător decât singur Dumnezeu.

39. Ți se recomandă însă în mod special să te rogi și "pentru toți oamenii"¹⁷¹, adică pentru tot trupul, pentru toate rudele mamei tale, în care se vede semnul dragostei reciproce. Căci dacă te rogi pentru tine, te vei ruga numai pentru tine, și dacă toți se vor ruga numai pentru ei, este mai mic harul celui ce se roagă decât al mijlocitorului; dacă, însă, fiecare se roagă pentru toți, atunci toți se roagă pentru fiecare. Așadar, ca să ne înțelegem, dacă te rogi numai pentru tine, atunci, precum am zis, tu singur te vei ruga pentru tine; dacă însă te vei ruga pentru toți, toți se vor ruga pentru tine, deci și tu te afli în toate rugăciunile. Prin aceasta toți avem mare folos, ca, prin fiecare rugăciune a fiecăruia în parte, să fie cuprinse dorințele tuturor oamenilor. În aceasta nu există nicio trufie, ci smerenia e mare, iar rodul, mai bogat.

X. 40. Este acum momentul să trecem la alt punct, deoarece, relativ la faptul că jertfa a fost adusă de Cain "după un timp", am arătat pe deplin că este semnul unui dispreț plin de trufie, de vreme ce însăși prezentarea cererii trebuie făcută degrabă, ca să nu părem că am nădărdit vindecarea mai curând prin meșteșugiri omenești,

166. Luca 11, 13.

167. Cf. Matei 26, 41.

168. Cf. Matei 18, 33-35.

169. Cf. 1 Tim. 2, 8.

170. Matei 6, 6.

171. 1 Tim. 2, 1 și urm.

adică în priceperea omului de a vindeca și prin leacuri de plante, decât a fi cerut de la Dumnezeu sprijinul¹⁷². La El trebuie să alergăm mai întâi, căci El ne poate vindeca patimile sufletului. Oamenii însă, schimbând ordinea, cer mai întâi sprijin de la oameni; numai când ajutoarele omenești sunt neputincioase, atunci se gândesc că trebuie cerut harul ajutorului dumnezeiesc.

41. Încheiat fiind deci punctul acesta, și Cain fiind dovedit vinovat, să discutăm un alt viciu al jertfei lui. "A adus jertfă din roadele pământului"¹⁷³, dar nu primele roade produse, din cele mai bune, le-a adus lui Dumnezeu; aceasta înseamnă a-și păstra sieși mai întâi primele roade și a le da lui Dumnezeu pe cele următoare¹⁷⁴. Deci de vreme ce sufletul trebuie pus mai presus decât trupul, fiind stăpânul, ca să zic așa, al trupului rob, în orice caz trebuie aduse primele roade ale acestuia, adică ale sufletului, înainte de cele ale trupului. Roadele sufletului sunt primele porniri ale bunelor învățăminte. Cu toate că acestea vin mai târziu [ca timp] după roadele prime ale trupului, care sunt hrana, creșterea, văzul, auzul, pipăitul, mirosul, vorbirea – mintea însă și simțirea sunt parte din suflet, parte din trup –, sunt totuși anterioare învățăturilor. Prima născută dintre acestea este lucrarea de mulțumire adusă lui Dumnezeu cu o inimă curată și printr-un grai nemeșesugit.

42. Astfel de daruri a oferit Abel; și Dumnezeu a privit cu îndurare spre darurile lui¹⁷⁵, fiindcă le-a adus din ce avea mai bun. Dar mai spune că a adus jertfă din cele întâi-născute ale oilor sale și din grăsimea lor. Ia aminte că a adus ca jertfă nu din cele nesimțitoare, ci din cele însuflețite. Ce este însuflețit e mai mult decât ce provine din pământ, fiindcă ce are viață e mai aproape de ce este spiritual. De fapt nu e mai înainte, ca timp, ce este spiritual, ci [ceea ce] este viețuitor; apoi, ce este spiritual. Ce este însuflețit respiră, are suflu vital; nu la fel e ceea ce provine din roadele pământului. Apoi, Abel a adus nu roade de a doua mână, ci primele, nu slabe, ci grase. Căci pe cele de felul acesta le-a stabilit Legea și a poruncit să fie aduse ca jertfă, precum stă scris: "Și când te va duce Domnul Dumnezeul tău în țara Canaanului, cum S-a jurat ție și părinților tăi, și ți-o va da ție, atunci să osebești Domnului pe tot cel de parte bărbătească...; și pe tot cel de parte bărbătească, ce se va naște întâi din turmele sau de la vitele tale ce vei avea, să-l închini Dom-

172. Filon, *De sacr.* 70 (ed. cit., p. 132).

173. Fac. 4, 3.

174. Filon, *De sacr.* 73-74 (ed. cit., p. 134).

175. Cf. Fac. 4, 4.

nului. Pe tot întâi-născutul de la asină să-l răscumperi cu un miel; iar de nu-l vei răscumpăra, îi vei frânge gâtul"¹⁷⁶.

Ce taină e atât de adâncă și ce înțelepciune e atât de nepătrunsă și ascunsă ca aceea pe care ne e îngăduit s-o surprindem și să înțelegem bogăția harului spiritual în aceste câteva filoane de cuvinte simple? În realitate, canaaneenii sunt viol și neliniștiți. Așadar, după ce ai pășit pe pământul acestora, pe care-i știi că au fost alungați din pământurile lor din cauza schimbării, a neliniștii și instabilității firii lor, tu păstrează statornicia! Să nu te tulbure o judecată nevrednică, o vorbă ușoară – căci "vorbire canaaneeană" înseamnă vorbă schimbătoare, simțământ nestatornic și luptă neîncetată –, ci, mai degrabă, fii senin, păstrează-ți liniștea inimii și pacea sufletului pentru ca, precum în zbuciumul mării se arată pentru corăbii un liman sigur, așa să dai și tu adăpost în – așa zice – portul minții tale.

43. Domnul îți făgăduiește această stăpânire și ți-o arată printr-un fel de legătură de jurământ, ca să întărească statornicia ta. Și Dumnezeu nu de aceea Se jură, că ar fi lipsit de încrederea celui ce crede, sau că, neavând garanția mărturiilor, ar căuta sprijin în jurământ, cum facem noi, oamenii, care ne câștigăm încrederea prin jurământ, și de aceea jurăm, ca să fim crezuți că cele ce spunem sunt adevărate. Dumnezeu însă și când vorbește e demn de încredere, căci vorbirea Lui este jurământ; căci Dumnezeu nu datorită jurământului e vrednic de încredere, ci datorită lui Dumnezeu însuși jurământul e vrednic de încredere. Așadar, pentru care pricină ni-L arată Moise pe Dumnezeu jurându-Se? Fiindcă suntem prinși de anumite obiceiuri omenești și ne învăluim ca ariciul în țepii lui ori ca scoica în cochilia ei; după cum ființele acestea, dacă nu se găsesc sub acoperământul carapacei nu pot respira, nici nu pot prinde aerul liber sau să-l mențină, tot așa suntem și noi dacă nu ne sprijinim pe un fel de limanuri pământești ale obișnuinței omenești. De aceea, fiindcă obișnuim să credem că e mai adevărat ce este întărit prin jurământ, ca să nu schiopăteze credința noastră, stă scris că "Dumnezeu Se jură", El, Care altfel nu Se jură, dar este judecător al celor ce se jură și pedepsitor al celor ce jură strâmb. Căci iată ce stă scris: "Juratu-S-a Domnul și nu-l va părea rău: Tu ești preot în veac"¹⁷⁷. Și-a ținut jurământul și ne-a dat pe veșnicul Arhiereu, având preoție netrecătoare¹⁷⁸, pentru ca și tu să știi că așa trebuie să respecti jurământul făcut, încât – deoarece juri pe Cel ce nu

176. Ieș. 13, 11-13.

177. Ps. 109, 4.

178. Cf. Evr. 5, 6; 7, 17.

mente – să știi că de minți, te va pedepsi. Așadar, alungate fiind toate cugetele neliniștite și nestatornice, îți va da Dumnezeu stăpânirea liberă asupra inimii și minții, ca s-o cultivi printr-un fel de exercitare a liniștii și să culegi din ea rodul, și să nu mai susții împotriva ei pe canaanei, adică (să revină) simțurile tulburate; să faci să dispară tot lăstărișul patimilor omenești, să nimicești stufărișurile lor, de care e adumbrat adevărul, și o anume vedere liberă a cunoașterii cerești este ascunsă de groaza unei vorbiri fără ieșire.

45. Dar tu nu poți împlini așa ceva decât dacă ești hărăzit cu dar dumnezeiesc. De aceea a zis: "ți-o va da ție"¹⁷⁹ – adică gândurile cele mai bune, judecata pașnică, descoperiri aducătoare de liniște. Fiindcă ți-a dăruit acestea, vei lua tot ce poartă rod bărbătesc și-l vei închina Domnului. Dumnezeu, Care ți-a dăruit totul, nu cere totul numai de la tine. Căci îți sunt dăruite multe spre folosul firii omenești și nu poate fi socotită jertfă sfântă dacă se face apel doar la rodul firii. Mâncatul, dormitul, băutul și alte funcții ale trupului ți-au fost oferite ție în dar, nu date de tine lui Dumnezeu ca semne de recunoștință. Dar orice cugetare sfântă este un dar al lui Dumnezeu, o însuflare a lui Dumnezeu, un har al lui Dumnezeu, precum cele ce sunt în folosul firii omenești nu pângăresc pe om, ci cele ce ies din gură pângăresc pe om¹⁸⁰. Mărturiile mincinoase și profanările sunt dintre cele ce-l spurcă pe om. Să curățim, așadar, cele dinlăuntru ale noastre, pentru ca jertfa noastră să poată fi pe plac. Acolo să căutăm tot ce e parte bărbătească – adică tot ce e drept și de seamă –, pe care trebuie să-l consfințim Domnului. Căci nu ne sfîntesc pe noi cele neesențiale, nici chiar zămislirea sau nașterile trupesti prin care se deschide rodul femeii după ce floarea fecioriei a fost îndepărtată. Căci chiar dacă femeia se sfîntește prin bărbat, și bărbatul prin femeie¹⁸¹, totuși foarte adesea se întâmplă ca pântecul femeii să se deschidă chiar fără sfîntenia căsătoriei. La rândul său, harul nu-l are numai bărbatul, nici femeia nu e străină de sfîntenie, nici natura ambelor sexe nu se confundă, încât ambele să se manifeste în nașteri de trupuri. Bărbații își au îndatoririle lor, femeile au sarcinile lor, potrivit rostului lor. Această naștere succesivă a omenirii se datorează femeii, nu stă în putința bărbatului.

47. Așadar, dacă această simțire nu e pe folosul trupului, să analizăm îndatoririle sufletului. Văd că sufletul nu se deosebește prin sex. Și de vreme ce nu are sex, reprezintă însușirile ambelor

179. Ieș. 13, 11.

180. Cf. Matei 15, 11, 18 și urm.

181. Cf. 1 Cor. 7, 14.

sexe, se căsătorește, concepe, naște și, precum natura a dăruit părții femeiești uterul, în care se formează reproducerea fiecărei viețuitoare, după un anumit număr de luni, așa este natura sufletului încât, datorită unei tainice puteri de rodire, primește semințele cugetelor noastre, le concepe la sânul ei și le dă viață. Căci altfel nu ar fi spus Isaia: "În pântec am luat, am chinuit și am născut duhul mântuirii"¹⁸² – dacă n-ar fi cunoscut puterea de rodire a sufletului. Câteva din aceste nașteri sunt ale părții femeiești: răutatea, zburdălnicia, desfrânarea, necumpătarea, nerușinarea și alte patimi de felul acestora, prin care este lipsită de putere virilitatea firii noastre. Sunt bărbătești: bărbăția, răbdarea, prudența, cumpătarea, tăria, dreptatea, prin care mintea noastră și însăși carnea noastră se întăresc și se ridică în a apăra fără preget zidurile virtuții. Astfel de copii a născut acel pântec al proorocului. Și de aceea zice: în pântec am primit și duhul mântuirii l-am născut. Așadar, ceva bărbătesc a zămislit și a născut cel ce a născut duhul mântuirii¹⁸³.

CARTEA A DOUA

I. 1. Astfel de odrasle să se străduiască a zămisli sufletul nostru; și nu numai să se străduiască a zămisli, ci chiar să nască, și să le nască la împlinirea termenului, ca nu cumva ziua judecății să le găsească premature. Căci despre astfel de nașteri a zis Domnul Iisus: "Vai celor ce vor avea în pântec și celor ce vor alăpta în acele zile!"¹⁸⁴. Așadar, odrasla voastră să se nască mai înainte, iar cugetările voastre să se manifeste în sporirea acțiunilor noastre, pentru ca sfârșitul nostru să nu găsească nimic nepus la punct, pentru ca termenul vieții noastre să nu se poticnească de nimic nedus la capăt, pentru ca practica vieții noastre să nu lase nimic, așa zice, pe nicovală.

2. Grăbește-te așadar, suflete, plăsmuiește-ți odraslele, scoală-le la lumină mai degrabă, crește-le mai repede după ce le-ai născut. Care e chipul unei astfel de odrăsliri ne-o arată Apostolul când zice: "O, copiii mei, pentru care trăiesc din nou durerile nașterii voastre, până ce Hristos va lua chip în voi!"¹⁸⁵.

Întru alcătuirea acestui chip să se unească toate adâncurile minții noastre și în acel pântec dătător de viață al sufletului nostru

182. Is. 26, 18.

183. Filon, *De sacr.* 102-103 (ed. cit., p. 156-158).

184. Luca 21, 23.

185. Gal. 4, 19.

să strălucească Hristos. Credința să fie copilul născut din noi; hrana noastră să fie poruncile învățaturii. Cu acestea să fie deprinsă vârsta cea fragedă a inimii noastre, să fie orânduită copilăria ei, să întine-rească junețea ei, să încărunească bătrânețea ei. Căci "vârsta bătră-neților înseamnă o viață neîntinată"¹⁸⁶. Așadar, aceasta este bătră-nețea bună a sufletului. Pe aceasta n-a putut-o întina nicio pată de rea credință. De aceea, Pavel îi apără pe copiii săi de această pată: "Căci eu v-am născut pe voi – zice – prin Evanghelie"¹⁸⁷, ca nu cumva șușotirea crudă a unei credințe grosolane să ispitească vârsta fragedă.

Așadar naștea odrasle bărbătești cel ce se străduia ca popoarele pe care le învăța să ajungă, prin unitatea credinței, la starea bărbatului desăvârșit și, prin cunoașterea Fiului lui Dumnezeu, să atingă măsura "vârstei deplinătății lui Hristos"¹⁸⁸, căci știa că e pe voia lui Dumnezeu această jertfă, despre care stă scris: "pe tot cel de parte bărbătească să-l închini Domnului"¹⁸⁹. Și fiindcă a adăugat "care se va naște întâi din turmele sau de la vitele ce vei avea", să cercetăm ca nu cumva să rămână ceva nelămurit.

S-a referit la nașterile dintâi, adică la cele pline și în stare să cugete; a adăugat apoi și "din turme", referindu-se, cu alte cuvinte, la celelalte simțuri, așa zice comune, care sunt comparate cu vitele necugetătoare. Acestea, totuși, când sunt îndrumate de un bun conducător, se împlânzesc ușor și se învață și să asculte de porunci și să poarte jugul și, la glasul stăpânului, să grăbească pasul¹⁹⁰ sau să se oprească, să se întoarcă sau să îndeplinească anumite îndatoriri ale muncii lor, care le sunt impuse, cum se întâmplă cu robia ome-nească. Învățătura are atâta putere încât înfrânge firea.

Așadar, animalele care nu au plămăda esenței noastre, recunosc totuși puterea glasului nostru și, pentru că nu au vreo conștiință de sine, primesc felul de a fi al firii noastre și i se supun, ca și cum le-ar fi fost transmis. Vedem cum caii galopează mai tare la îndemnul mulțimii¹⁹¹, se bucură de aplauze, sunt bucuroși de mângâierile stăpânului. Vedem cum leii sălbatici își schimbă cruzimea firii cu o blândețe ce li s-a impus, că-și lasă furia, că-și însușesc obiceiuri de-ale noastre și, oricât sunt în sine de înspălmântători, învață să se teamă. E bătut câinele, e bătut leul ca să i se insufle teamă, și leul,

186. Înț. Sol. 4, 9.

187. 1 Cor. 4, 15.

188. Efes. 4, 13.

189. Ieș. 13, 12; Filon, *De sacr.* 103-104 (ed. cit., p. 158-160).

190. Verg., *Eneida*, 4, 641.

191. Verg., *Georg.*, 3, 185 și urm.

care prin firea-i nedreaptă insuflă teamă, este ținut în frâu de o nedreptate venită dinafara lui și e înfrânt la fel cu celălalt. De câte ori, deși își au pregătită prada și au în fața lor hrana, rabdă mai bucuros foamea decât să-și supere stăpânul! De câte ori, repezindu-se printr-o săritură neașteptată să muște, rămân cu boturile căscate, fiind opriți! Astfel, în timp ce se supun voinței noastre, o uită pe a lor!

Nu la fel se poartă fiarele sau hergheliile de cai sau de orice fel de vite, care rătăcesc fără niciun conducător și sunt lipsite de orice cârmuire a vreunui stăpân. De aceea s-au pus paznici de cirezi, ciobani și altfel de păzitori – un fel de conducători de turme, fiecare îndeplinindu-și datoria după felul de a fi al animalelor încredințate lor.

4. Se pare, deci, că și printre simțurile noastre există o anume categorie supusă și îmblânzită, și o alta nesupusă¹⁹² care, printr-un fel de pornire de cireadă a minții – slobodă și dezordonată –, dă năvală spre desfătărilor neraționale ale trupului; cea îmblânzită însă se supune și ascultă de conducerea cumpătată a minții, ca de un conducător. Așadar, cele ce se supun naturii minții sunt bărbătești și perfecte; dar cele ce sunt fără de conducător sunt stăpânite de un fel de neobrăzare de rând. La fel e și cu cetatea care, lipsită fiind de îndrumarea conducătorului și a celor mai buni, își vlăgulește toată puterea trupului și vigoarea bărbătească printr-un fel de neputință femeiască.

Dintre acestea, una este legea trupului, care, luptând contra legii minții Apostolului¹⁹³, o ținea pe aceasta ca pe o roabă printr-un fel de lege a păcatului. Și de aceea, ca să fie izbăvit de acel "trup al morții"¹⁹⁴, Pavel își puna toată nădejdea nu în propria-i virtute, ci în harul lui Hristos. De aici reiese limpede că pornirile care sunt conforme cu legea minții provin din sprijin dumnezeiesc, pe când celelalte simțuri, din dorința trupească. Prin urmare, cele care sunt sfinte sunt primele născute dintre simțurile noastre; acestea din urmă sunt ca și cum ar proveni dintr-o turmă și de o ieftinătate plebeiană, de vreme ce se pare că Moise le-a denumit în chip variat, prin termeni iudaici. Căci acest lucru înseamnă chiar și acea arie mistică a legii, despre care spune: "Nu întârzia a-mi aduce pârga ariei tale și a teascului tău; pe cel întâi-născut dintre fiii tăi să Mi-l dai Mie"¹⁹⁵. Sfintele

192. Filon, *De sacr.* 105-106 (ed. cit., p. 160).

193. Cf. Rom. 7, 23.

194. Rom. 7, 24.

195. Ies. 22, 29.

porniri ale simțirii noastre, care sunt în conformitate cu virtutea, ele însele sunt primii născuți ai ariei duhovnicești¹⁹⁶, de aceea sunt comparate și cu aria de la țară în care se vântură grăunțele¹⁹⁷. Căci precum în aria țaranului se alege grâul și orzul și, cu cât se vântură mai mult, se separă de paie, fiindcă paiele și celelalte gunoaie provenite din seceriș se împrăstie la suflarea unui vânt ușor, pe când grăunțele, care sunt mai grele, rămân în același loc după ce praful a fost îndepărtat, tot așa, dintre cugetările noastre, cele care sunt solide și foarte bune reprezintă hrana curată și sinceră a virtuții, precum stă scris: "căci nu numai cu pâine trăiește omul, ci cu tot cuvântul lui Dumnezeu"¹⁹⁸; cele ce sunt însă fără de folos și goale se împrăstie ca fumul și norii, fiindcă precum e fumul pentru ochi, "așa e omul leneș pentru cei ce-l pun la treabă"¹⁹⁹. Și pe bună dreptate e comparată lenea cu fumul, căci ea acoperă agerimea minții cu un fel de ceață lumească.

6. Iată de ce Domnul zice: "Când veți intra în pământul în care vă duc și veți mânca din pâinea țării aceleia, să înălțați prinos Domnului. Părgă din aluatul vostru să înălțați dar Domnului o azimă; dar s-o înălțați așa, ca prinosul din arie; părgă din aluatul vostru să înălțați dar Domnului"²⁰⁰.

Noi suntem un aluat, alcătuiți fiind dintr-un fel de îmbinare de diferite elemente, de vreme ce în noi se amestecă recele și caldul, umezeala cu uscăciunea. Această plămadă întinde trupului curse multe, multe ispite, dar nu acestea trebuie să fie simțirile cele din-tâi ale acestui corp, ci, fiindcă suntem alcătuiți din suflet și corp și duh, iată care este plămada principală în care Apostolul dorește să ne sfîntim: "Dumnezeul păcii însuși să vă sfîntească pe voi desăvârșit și duhul vostru și sufletul și trupul păzească-se în întregime, fără de prihană, întru venirea Domnului nostru Iisus Hristos"²⁰¹.

Întâi-născuții acestei plămade sunt cele spirituale, adică descoperirile și mișcările simțurilor care provin din puterea sufletului. Nu toate simțurile noastre sunt primordiale, ci doar cele ce sunt lipsite de răutate, de necinste și de orice rătăcire. Există și plăceri necesare ale trupului, ca de pildă nevoia de a dormi, a mânca, a bea, a umbla și alte simțiri, dar nu în ele sunt întâi-născuții. De aceea, nu în acestea din urmă, ci în celelalte se află jertfa pentru Domnul – unde sunt

196. Filon, *De sacr.* 106-107 (ed. cit., p. 160-162).

197. Cf. Num. 15, 20; Filon, *De sacr.* 109 (ed. cit., p. 162).

198. Luca 4, 4.

199. Pilde 10, 26.

200. Num. 15, 18-21.

201. 1 Tes. 5, 23.

curăția, evlavia, pietatea, credința și devoțiunea. Exemplu grăitor și evident al acestui fapt este jertfa patriarhului Isaac, pe care l-a oferit ca jertfă tatăl său, care nu s-a lăsat înduplecat de pomirea vreunei patimi omenesti, oferind Domnului o jertfă curată și lipsită de frică și neatinsă de nicio poftă trupească, de vreme ce însăși dragostea de părinte rămânea pe locul al doilea față de evlavia adusă Celui căruia îi jertfea²⁰².

II. 7. Să cercetăm acum în ce constă valoarea primelor roade și dacă sunt considerate primele ca timp sau ca sfințenie, dacă, adică, tot ce e prim-născut are și sfințenia primelor începuturi. Într-adevăr, primele produse ale roadelor sunt sfinte, după cum se spune în Lege, fiindcă în ele constă cea mai bună jertfă a unei credințe prompte, dar ele devin sfinte prin dăruire, nu prin timp. Nu adunatul le sfințește, ci dăruirea. Căci chiar dacă le recoltăm grabnic, dacă întârzie dăruirea, îl supărăm pe Dumnezeu.

Prin urmare, nu tot ce e întâi-născut e sfânt, dar toate care sunt sfinte sunt întâi-născute. De altfel, Cain a fost primul născut, dar nu a fost sfânt. Sfânt a fost și Israel, poporul lui Dumnezeu, dar n-a fost primul ca vârstă. Și, cu toate acestea, este numit primul născut, precum găsim scris: "Întâi-născutul Meu Israel"²⁰³. Și Levi a fost sfânt, dar nu a fost primul născut, căci citim că a fost al treilea fecior al Liei²⁰⁴. Și totuși leviții sunt numiți primii născuți, căroră li s-a dat numele de la el. Căci stă scris în cartea Numerii: "Iată, Eu am luat din fiii lui Israel pe leviți în locul tuturor întâilor-născuți, în locul tuturor celor ce se nasc întâi în Israel. Și aceia vor fi în locul acestora. Leviții să fie ai Mei, căci toți întâi-născuții sunt ai Mei. În ziua când am lovit pe toți întâi-născuții în pământul Egiptului, atunci Mi-am sfințit pe toți întâi-născuții lui Israel"²⁰⁵. Așadar, leviții sunt considerați primii născuți care, fără îndoială, datorită sfințeniei, sunt puși înaintea celorlalți fii ai lui Israel. Pentru care motiv sunt întâi-născuți, ascultă-l pe Apostol, care zice²⁰⁶: "Ci v-ați apropiat de muntele Sionului și de cetatea Dumnezeului celui viu, de Ierusalimul cel ceresc și de zeci de mii de îngeri și de adunarea celor întâi-născuți care sunt scriși în ceruri". A făcut patru clasificări: muntele Sionului, cetatea Ierusalimului, cetele îngerilor și adunarea întâilor-născuți. I-a ridicat deci Domnul Dumnezeu din mijlocul poporului lui Israel pe leviți fiindcă nu a voit ca ei să fie părtași ai necazurilor

202. Filon, *De sacr.* 109-110 (ed. cit., p. 162-164).

203. Ieș. 4, 22.

204. Cf. Fac. 29, 34.

205. Num. 3, 12-13.

206. Evr. 12, 22.

omenești, ci slujitori ai religiei sfinte, și Și-a făcut primii născuți, care deschid pântecul spiritual și de aceea nu erau din pântecul firii, ca cei ce păcătuiesc de felurite greșeli, ci sunt aleși, îndepărtând de la ei cele lumești. De aceea nu sunt părtași la averi pământești, nici nu sunt socotiți la fel cu poporul, fiindcă ei au în mijlocul lor cuvântul lui Dumnezeu, precum stă scris în Evanghelie: "Unde sunt doi sau trei adunați în numele Meu, acolo sunt și Eu în mijlocul lor"²⁰⁷, iar în altă parte: "în mijlocul vostru Se află Acela pe Care voi nu-L știți"²⁰⁸.

8. De aici ne dăm deci seama că, înainte de toate, credința este aceea care trebuie să ne recomande pe noi înaintea lui Dumnezeu. De vreme ce avem credință, să ne străduim ca faptele noastre să fie desăvârșite, căci ele sunt jertfa deplină și desăvârșită, precum ne arată Însuși Domnul când vorbește despre darurile și jertfele Lui²⁰⁹: "Îngrijiți să Mi se aducă la sărbătorile Mele, fără să opriți sau să împrăștiați", ci oferindu-le "pline, întregi și desăvârșite". Căci ziua de sărbătoare a Domnului este acolo unde e și harul virtuților desăvârșite. Și acestea sunt desăvârșite atunci când sufletul, biruitor asupra grijilor pămâtene și ademenelii trupesti, alungă ispitele plăcerii, eliberat fiind de lume, dăruit lui Dumnezeu, neabătându-se cu nimic de la calea dreaptă și neîmpărțindu-și starea nepătimașă între bucurie și suferință. Prin urmare, numai înțeleptul știe prăznui această sărbătoare, nimeni altul; căci este greu să găsești un suflet străin de patimi de felul acesta. Separă, osebește deci, potrivit rațiunii, cele esențiale ale sufletului și cele ce i se supun, și atunci vei înțelege ce este bărbătesc și ce femeiesc²¹⁰; căci nu există nicio virtute fără de trudă, fiindcă truda este crearea virtuții. De acest lucru ne aduc aminte cuvintele Legii înseși, care zice: "Pe tot întâi-născutul de la asină să-l răscumperi cu un miel"²¹¹; căci Legea a îndepărtat de la jertfire animalele necurate și a poruncit ca în locul lor să fie oferite cele curate. Legea poruncește deci să schimbi puiul de asină, adică să schimbi ce nu e curat, cu un miel, care este curat și potrivit pentru jertfă. Aceasta potrivit literei. Dacă însă cineva caută mai adânc înțelesul duhovnicesc al Legii, se va gândi că asina este un animal de povară, oaia, de rod. Zice, deci, că trebuie schimbată truda pe folos, pentru ca rezultatul muncii să fie folosul. Sau, desigur, în felul acesta: toată truda ta, toată îndemânarea ta o vei reco-

207. Matei 18, 20.

208. Ioan 1, 26.

209. Num. 28, 2; Filon, *De sacr.* 111 (ed. cit., p. 164).

210. Filon, *De sacr.* 112 (ed. cit., p. 164).

211. Ieș. 13, 13.

manda printr-un sentiment curat și simplu. "Dacă nu-l vei răscumpăra – zice –, să-i frângi gâtul". Se poruncește deci, conform literei, să se ofere un alt animal în locul celui necurat, sau să fie răscumpărat, ca să nu pară că se aduce ofrandă din zeciuiala roadelor sau ceva mai puțin, sau necurat. Dar înțelesul mai profund ne arată că trebuie să eliberezi sufletul ca să se oprească de la cele ce nu au rod; căci cine răscumpără se eliberează și se ușurează de ceva datorat. Trebuie părăsite lucrările care nu pot avea rod adevărat și rezultate bune; așa sunt cele pământene, a căror folosință nu poate fi veșnică. În acestea, rezultatul însuși este gol și lipsit de adevăr și, deși a fost obținut printr-o trudă enormă, nu bucură cu nimic sufletul. Căci cele ce duc la înrobirea sufletului sunt toate nefolositoare, deși nu lipsite de un rezultat. Mare pare victoria luptătorilor, gloria triumfătorilor; dar adeseori vedem că tocmai cei care au învins sunt înfrânți, la rândul lor, de nesiguranța adusă de războaie și că prin rezultatul luptei sunt trecuți la dușmani și că, tocmai prin faptul că înainte au fost biruitori, ajung mai vrednici de milă²¹². Este așadar nevoie să-ți îndrepti acțiunile tale către Dumnezeu, și bunăvoința Lui să cadă asupra ta. Atletul însuși, care luptă cu propriile-i forțe, nu străine, de câte ori pornește la luptă, trebuie să înfrunte situații nesigure, și, când a ajuns să ia cununa, înțelege că această slavă a lumii se ofilește mai repede decât frunzele cununii chiar. Cărmaciul, după ce și-a adus corabia în port, abia socoate că s-a pus capăt trudei, și pe dată caută [alt] început de trudă. Este eliberat sufletul din trup, dar după sfârșitul vieții acesteia este totuși tulburat de nesiguranța judecății viitoare. Astfel, nu e niciun sfârșit când gândești că e sfârșit. De aceea, prin rugăciune și printr-o conștiință curată și prin duhul iubirii să ne alipim de Dumnezeu nostru, să ne atragem asupra-ne bunăvoința dumnezeiască, rugându-ne să ne putem elibera și scăpa de grijile lumești²¹³, ca de niște stăpâni aspri și sălbatici, și să ieșim din această robie lumească, fiind chemați la libertatea înaltei cunoașteri, care este adevărata și singura libertate.

10. Și, ca să sprijinim învățătura Legii, să luăm un exemplu: când egiptenii asupreau poporul iudeilor prin munci diferite, atât în lut cât și în piatră, au gemut fiii lui Israel și au chemat asupra lor mila Domnului²¹⁴. Și a zis Domnul către Moise: "Am auzit suspinul fiilor lui Israel, ce-i țin egiptenii în robie, și Mi-am adus aminte de

212. Filon, *De sacr.* 113-117 (ed. cit., p. 164-168).

213. Vergiliu, *Eclogae*, I, 40 (cit. după Schenkl, *op. cit.*, p. 386).

214. Cf. Ieș. 2, 23.

legământul Meu cu voi. Mergi dar de spune fiilor lui Israel și le zi: Eu sunt Domnul și am să vă scot de la munca cea grea a egiptenilor și am să vă izbăvesc din robia lor; am să vă izbăvesc cu braț înalt și cu pedepse mari; am să vă primesc să-Mi fiți popor, iar Eu să vă fiu Dumnezeu, și voi aveți să cunoașteți că Eu sunt Domnul Dumnezeul vostru, Care v-a scos din pământul egiptenilor, și vă voi duce în pământul acela pentru care Mi-am ridicat mâna cu jurământ²¹⁵. Iată în ce chip poporul evreilor a schimbat prin rod truda, astfel încât el, care lucra în lut, pregătea nădejdea împărăției veșnice. De aceea Domnul în Evanghelie, fiindu-I milă de truda zadarnică a neamurilor păgâne, care fac cărămizi, dedați fiind crezului de lut și desfătării deșarte a trupului și care nu sunt în stare să ridice zidul puternic al credinței, le grăiește adresându-li-Se ca unora născuți din asină: "Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi. Luați jugul Meu asupra voastră și învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima, și veți găsi odihnă sufletelor voastre"²¹⁶. Prin această chemare mi se pare că recunosc mai deplin cuvintele și tainele Legii, fiindcă ne-a arătat că asina trebuie schimbată cu oaia sau că trebuie răscumpărată cu bani, ca nu numai să schimbăm puiul de asină pe miel, să schimbăm adică cele necurate pe cele curate, ci să-l răscumpărăm chiar. Se pare că acest lucru îl înțelegem dacă spălăm mai întâi prin jertfa curățirii și prin taina botezului necurățiile păcatelor noastre, dacă răscumpărăm și păcatele noastre prin fapte bune, adică prin prețul și milostenia credinței.

11. Prețul nostru este sângele lui Hristos. De aceea și apostolul Petru zice²¹⁷: "Nu cu aur sau cu argint ați fost răscumpărați, ci cu scumpul sânge al lui Hristos". Iar Pavel spune: "Cu preț ați fost răscumpărați. Nu vă faceți robi ai oamenilor"²¹⁸. De aceea, nu fără rost se miră oamenii în Evanghelie că Domnul Iisus a șezut pe mânzul de asină²¹⁹, fiindcă poporul păgân a început să fie "jertfa lui Hristos", care potrivit Legii era socotit necurat²²⁰. De aceea s-a scris și despre leviți că sunt răscumpărătorii lor, deoarece atât prin sfințenia vieții lor, cât și prin rugăciune, ușurează păcatele mulțimii. În aceste taine chipul mielului L-a premers pe Adevăratul levit ce avea să vină ca să "ridice păcatul lumii" prin suferința trupului

215. Ieș. 6, 5-9.

216. Matei 11, 28 și urm.

217. 1 Ptr. 1, 18-19.

218. 1 Cor. 7, 23.

219. Cf. Marcu 11, 7.

220. Cf. Ieș. 13, 13; Filon, *De sacr.* 118 (ed. cit., p. 168).

Său²²¹. Levit înseamnă: "ridicat pentru mine" sau "însumi ridicat diacon mie însumi". El, levitul, are încredințarea deplinătății, capacității de a împărți poporului sănătatea. Așadar, Cel ce a fost așteptat pentru mântuirea tuturor a venit pentru mine, născându-Se din pântecul Fecioarei, S-a jertfit pentru mine; pentru mine a gustat moartea, pentru mine a înviat. În El s-a câștigat răscumpărarea tuturor oamenilor, s-a dobândit Învierea. El este Adevăratul levit, în stare să ne facă pe noi, leviții, să ne alipim de Dumnezeu și să-I aducem din plin rugăciuni neîncetate; de la El să nădăjduim mântuirea, să fugim de zbuciumul pământesc, să fim socotiți moștenirea lui Dumnezeu, precum stă scris: "Doamne, fă-ne pe noi moștenirea Ta"²²². Căci aceea e singura moștenire care, înfruntând orice furtuni, e în stare să aducă roadele harului nepieritor. Levit e răscumpărătorul, fiindcă bărbatul înțelept este răscumpărarea celui neînțelept, care ca un doctor îngrijește ființa bolnavă a celui neînțelept și presară pe mintea mai tare leacurile cunoașterii, imitând pe acel Doctor care vine din cer să arate oamenilor căile cunoașterii și să descopere celor neputincioși căile înțelepciunii. Căci vedea că cei în suferință nu puteau fi mântuiți fără să fie apărați, și de aceea aduce leacuri pentru cei suferinzi, făgăduind tuturor sprijinul însănătoșirii, pentru ca oricine va pieri să rămână el însuși vinovat de moartea sa pentru că nu a voit să se îngrijească, deși avea la îndemână leacul cu care putea scăpa. Să laudăm, dar, milostivirea pe care o are față de toți, bine știind că toți cei ce pier, prin propria lor nepăsare pier, pe când cei ce se mântuiesc sunt izbăviți potrivit hotărârii lui Hristos, Care vrea ca toți să se mântuiască și să ajungă la cunoașterea adevărului²²³. Căci nici Sodoma, dacă ar fi avut cincizeci de drepti, nu ar fi fost nimicită, ba, chiar zece dacă ar fi avut, tot ar fi fost mântuită²²⁴, fiindcă rugăciunea pentru iertarea păcatelor eliberează sufletul păcătosului din robie și plinătatea unei învățături desăvârșite nu îngăduie ca mintea să fie înghițită de văpaia lăcomă a poftelor.

12. Totuși are valoare și întărește foarte mult starea sufletească, morală, dacă acceptăm chiar că, pur și simplu, numărul celor drepti servește mântuirii mulțimilor. Oprește și înlătură invidia, rușinează necinstea, încurajează virtutea, face să crească harul. Căci nimeni nu trebuie să-i invidieze celui alt lauda, fiindcă îi servește lui însuși

221. Ioan 1, 29.

222. Ieș. 34, 9.

223. Cf. Ioan 3, 17.

224. Cf. Fac. 18, 24; Filon, *De sacr.* 122 (ed. cit., p. 172).

și fiindcă orice om necinstit, cât timp îl recunoaște pe mântuitorul său, îl imită adeseori, desigur îl respectă, foarte adesea îl iubește chiar. El însuși, dacă înțelege că le va fi altora de folos, se dezvoltă prin silință și, prin acea putere, unește mulțimile, înmulțește dragostea cetățenilor și slava orașelor. Cât de fericită e cetatea care are foarte mulți drepti, cât de lăudată e de gura tuturor, cât e de vorbită de bine de oricine și cât de fericită și de netrecătoare este considerată situația ei²²⁵! Cât de mult mă bucur când văd că unii oameni blânzi și înțelepți trăiesc îndelung, când văd fecioare nevinovate și văduve îmbătrânite în cinste, ca de un sfat al cărunteții lor, fiindcă arată prin înfățișarea lor o dregătorie a cinstei, ce anume să respecte, ce să imite, cu ce să se împodobească pentru a câștiga tot harul caracterului frumos! Nu mă bucur pentru ei înșiși, fiindcă celui ce trăiește i se întâmplă multe din nenorocirile lumii acesteia, ci pentru că ei sunt de folos mai multora²²⁶. Tot așa, când unul dintre astfel de oameni a pierit, cu toate că acum, după o îndelungă bătrânețe, se odihnește²²⁷, eu mă întristez pentru că turma celor tineri este lipsită de zidul bătrâneții. De altfel, cele dintâi semne ale unui oraș ce are să piară, sau ale prăbușirii lui apropiate, este dacă se retrag bărbații mai înțelepți sau chiar femeile de o mai mare seriozitate; prin aceasta începe să se deschidă poarta, mai întâi relexor ce dau năvală. Așadar, precum întreg orașul se întărește și crește datorită îndrumărilor lui înțelepți, sau decade prin moartea lor, la fel vorba serioasă și oarecum plină de înțelepciune bătrânească obișnuiește să consolideze sufletul fiecăruia, să-i întărească mintea. Iar dacă se adaugă obișnuința multor citiri folositoare, care sunt ca un senat al multor învățături și sfaturi, fără îndoială că se ajunge la acea stare fericită care se găsește în măduarele fiecărui cetățean al orașului.

13. De aceea "leviți" i-a numit Moise²²⁸ pe primii născuți și pe răscumpărătorii celorlalți, fiindcă bărbații cu o judecată mai matură și folositoare au, pe de o parte, un fel de bătrânețe a sufletului, pe de alta, aduc răscumpărarea lui. De aceea în Vechiul Testament Moise a socotit că sunt mântuitoare și cetățile leviților²²⁹, pentru că cine găsește refugiul la un astfel de suflet în care sălășluiește cuvântul lui Dumnezeu²³⁰, suflet care este întărit ca o cetate cu zid și val,

225. Filon, *De sacr.* 124 (ed. cit., p. 174).

226. Filon, *De sacr.* 126 (ed. cit., p. 176).

227. Verg., *Eneida*, 12, 395.

228. Cf. Num. 3, 12; Filon, *De sacr.* 127 (ed. cit., p. 176).

229. Cf. Num. 35, 6 și urm.; Filon, *De sacr.* 128 (ed. cit., p. 178).

230. Cf. Ioan 1, 14.

câștigă pentru sine libertatea veșnică. Așadar, precum în cetățile leviților se împărțase iertarea pedepselor, încât pe cineva care nu săvârșise ucidere cu voia și se refugia acolo, nimănui nu-i era îngăduit să-l ucidă cât timp se găsea înăuntrul orașelor leviților, tot așa pe cel ce se căiește de propriu-i păcat pe care l-a săvârșit sau din neștiință, sau fără de voie, dacă se sprijină pe locuința leviților și consideră că nu trebuie să se îndepărteze de acești dascăli, care propovăduiesc poruncile lui Dumnezeu, Legea însăși îl scoate de sub orice pedeapsă, chiar și pentru nelegiuirea săvârșită.

14. Și să nu crezi că e fără de temei faptul că nelegiuții locuiesc alături cu cei cuvioși, și cei pângăriți alături de cei care și-au închinat viața numai lui Dumnezeu; căci au nevoie de curățire cei care s-au prihănit prin atingerea cu nelegiuirile. Cauza este întrucâtva diferită. E adevărat că precum levitul, renunțând la plăcerile lumești, e ca un exilat al vinii, la fel cel acuzat de vărsare de sânge este un fugar din patrie. Dar deosebirea constă în aceea că cel din urmă îi părăsește pe ai lui de teama legilor, pe când slujitorul lui Dumnezeu renunță la tovărășia patimilor omenesti și se îndepărtează de acea nevoie, de ispita cărnii, parcă anume din dragoste pentru virtute. Mai este de comparat și faptul că și cel ce slujește lui Dumnezeu trimite asupra sa un fel de oști, ca să omoare plăcerile propriului trup și să realizeze un fel de ucidere a cărnii sale. Moise l-a ucis cu adevărat pe egiptean²³¹ și a devenit fugar din țara Egiptului ca să scape de tiranul țării acesteia. El însă nu l-ar fi ucis pe acel om din Egipt dacă n-ar fi ucis mai întâi în sine pe egipteanul necinstei spirituale și n-ar fi renunțat la strălucirea onorurilor regești, socotind avere mai mare decât comorile Egiptului «nebunia după Hristos». Căci celor proști le pare sminteală, pentru noi însă acea sminteală a crucii Domnului este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu²³².

15. Rezultă de aici că în Dumnezeu întâlnim două feluri esențiale de virtuți: unul prin care iartă; altul, prin care pedepsește²³³.

Păcatele sunt iertate prin cuvântul lui Dumnezeu, al cărui mijlocitor și oarecum executor este levitul; ele se iartă prin funcția și sfânta slujbă a preotului; sunt pedepsite și prin oameni, de pildă prin judecători, care dețin, pentru un anumt timp, puterea, precum ne învață Apostolul când zice: "Voiești deci să nu-ți fie frică de stăpânire? Fă binele și vei avea laudă de la ea; pentru că ea e slujitoarea lui Dumnezeu spre binele tău. Iar dacă faci rău, teme-te; căci

231. Cf. Ieș. 2, 12; Filon, *De sacr.* 132-133 (ed. cit., p. 180-182).

232. Cf. 1 Cor. 1, 23-24.

233. Filon, *De sacr.* 133 (ed. cit., p. 182).

nu în zadar poartă sabia, pentru că ea este slujitoare a lui Dumnezeu și răzbunătoare a mâniei Lui asupra celui ce săvârșește răul"²³⁴.

Păcatele sunt pedepsite chiar prin mijlocirea popoarelor, precum citim²³⁵. Căci adeseori poporul iudeilor a fost supus de neamuri străine, ridicate împotriva lui din porunca lui Dumnezeu²³⁶, pentru jignirea adusă maiestății divine. Nici cel care a ucis fără voie nu scapă de judecată, de vreme ce Legea spune că din îngăduința lui Dumnezeu "i-a căzut sub mână"²³⁷. Prin urmare, mâinile lui s-au făcut un fel de unealtă pentru pedeapsa dumnezeiască. Așadar levitul este slujitorul iertării; cel ce a lovit însă, care totuși nu de bunovăia sa, ci împotriva voinței sale a săvârșit ucidere, este slujitorul răzbunării dumnezeiești. Să nu uiți nici aceea că, deși este ucis un necredincios, Hristos nu Se răzbună, oricât de nelegiuită ar fi fărădelegea săvârșită, căci și în astfel de cazuri poate fi vorba de sfințire, după cum a zis Domnul: "Din ziua când am lovit pe toți întâi-născuții în pământul Egiptului, atunci Mi-am sfințit pe toți întâi-născuții lui Israel"²³⁸.

16. Și să nu vezi că acest lucru are în vedere numai ce s-a întâmplat într-o singură zi, ci are valoare pentru tot timpul. Căci dacă se renunță la necinste, pe dată se câștigă virtutea; căci alungarea răutății realizează apariția virtuții și, prin aceeași năzuință prin care este alungată vina, se încheagă nevinovăția²³⁹. Găsești acest adevăr în Evanghelie²⁴⁰, fiindcă atunci când diavolul s-a sălășluit în inima lui Iuda, Hristos S-a îndepărtat de el, și în momentul în care Iuda l-a primit pe diavol, L-a pierdut pe Iisus. Și stă scris astfel: "Și după pâine, a intrat atunci Satana în el. Iar Iisus i-a zis: Ceea ce faci, fă mai curând"²⁴¹. Ce înseamnă aceasta? Că, întrucât Satana intrase în el, Iuda se îndepărta de Hristos. Așadar, el însuși se izgonește și se distruge, pentru că nu mai poate fi de acum cu Domnul Iisus acela care a început să fie cu diavoul; căci nu poate exista nicio învoială între Hristos și Veliar²⁴². De aceea, alungat prin poruncă, s-a îndepărtat pe dată, precum citim când Evanghelistul zice: "Deci după ce a luat acela bucată de pâine, a ieșit numaidecât; și era noapte"²⁴³.

234. Rom. 13, 3-4.

235. Cf. Is. 13, 17.

236. Filon, *De sacr.* 134 (ed. cit., p. 182).

237. Ieș. 21, 13.

238. Num. 3, 13; cf. Ieș. 13, 15.

239. Filon, *De sacr.* 135 (ed. cit., p. 182).

240. Cf. Ioan 13, 2.

241. Ioan 13, 27.

242. 2 Cor. 6, 15.

243. Ioan 13, 30.

Nu zice numai "a ieșit", ci "numaidecât" și "a ieșit noaptea". Nu e de mirare că era înconjurat de întunericul nopții cel care-L părăsea pe Hristos. Dar pe când acesta, primit fiind de diavol, a fost alungat de Hristos, Zaheu, renunțând la pofta de câștig, L-a primit pe Hristos. Și pe bună dreptate, văzând străduința acestuia, fiindcă se urcase în copac ca să-L vadă pe Iisus care trecea, Domnul îi zice: "Zahee, coboară-te degrabă, căci astăzi în casa ta trebuie să rămân. Și a coborât degrabă și L-a primit bucurându-se"²⁴⁴. Primindu-L însă pe Hristos, a alungat pofta de câștig, a izgonit reaua credință, a renunțat la înșelătorii. Căci Hristos nu intră decât să alunge viciile, pentru că nu stă alături de rătăcirii. Tot astfel, îi alungă din templu pe schimbătorii de bani²⁴⁵ pentru că voia să locuiască acolo.

De aceea Zaheu, înțelegând acest lucru, anume că nu putea să-L primească pe Hristos cu vechile-i simțăminte, a poruncit ca poftele rele de mai înainte să iasă din lăcașul său, ca să intre Hristos. Prin urmare, pe bună dreptate, în timp ce toți murmurau că Domnul Iisus S-a hotărât să "rămână la un om păcătos"²⁴⁶, a zis Zaheu către Domnul: "Iată, jumătate din averea mea, Doamne, o dau săracilor și, dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit"²⁴⁷. Prin aceasta el a dat răspuns celor ce ziceau că un păcătos nu trebuia să-I dea găzduire lui Hristos; aceasta însemna: "De acum nu mai sunt vameș, nu mai sunt același Zaheu, nu mai sunt hrăpăreț, nici înșelător; înapoiez cele ce am luat, înapoiez cele ce obișnuiam să smulg. De aceea, dăruiesc săracilor, pe care înainte îi despuim; de acum dau din averea mea eu, care o jefuiam pe a altora". Au fugit răutățile după ce a intrat Hristos; s-a împrăștiat toată orbirea patimilor trupești acolo unde a pătruns lumina vieții veșnice.

17. Am vorbit despre întâii-născuți; să vorbim acum despre "grăsime", referitor la care David ne informează îndeajuns când zice: "ca de seu și de grăsime să se sature sufletul meu"²⁴⁸. Iar mai sus, spune: "Și arderea de tot a ta bineplăcută să-I fie"²⁴⁹, arătând prin aceasta că acea jertfă este bine primită, care este grasă, bine hrănită și îngrășată – așa zice – cu nutrimentul credinței și al devoțiunii, cu hrana mai bogată a cuvântului ceresc. Despre o lucrare spunem adesea că este grasă, când vrem să se înțeleagă ceva dens și care cere mult efort; de asemenea, denumim îmbelșugat prinosul care nu este

244. Luca 19, 5-6.

245. Cf. Matei 21, 12; Marcu 11, 15; Ioan 2, 14.

246. Luca 19, 7.

247. Luca 19, 8.

248. Ps. 62, 6; Filon, *De sacr.* 136 (ed. cit., p. 184).

249. Ps. 19, 3.

sărac, nici lipsit de valoare. De aceea, pe drept denumim "grasă" jertfa despre care dorim să spunem că e bogată. Ca dovadă ne servește însuși faptul că în tălmăcirea lui Iosif vacile grase au fost comparate cu anii roditori²⁵⁰.

18. Să vedem acum ce înseamnă ceea ce zice Domnul: "Când faci bine, au nu-ți este fața senină? Iar de nu împarți bine, păcatul bate la ușă, dar tu biruiește-l!"²⁵¹. Aceasta ne arată că Dumnezeu e mulțumit nu de darurile ce-I aducem, ci de simțământul celui ce aduce jertfă.

Or, Cain, jertfitor al unui dar osândit de conștiința unei danii ne-sincere, a înțeles că jertfa lui nu a fost primită de Dumnezeu și s-a întristat²⁵². Căci mintea, când își dă seama de dreptatea cugetului ei, este mulțumită, și ființa se umple de bucurie, ca o revărsare spirituală atunci când sunt bine primite înaintea lui Dumnezeu fie străduințele, fie lucrările tale. Prin urmare, tristețea lui Cain este mărturia conștiinței, semnul refugiului. Și pentru că a adus danie, dar pentru că n-a împărțit-o cuviincios și după dreptate, s-a făcut vinovat.

19. Există patru feluri prin care se recomandau jertfele: sau primele din orice produse, sau arse pe foc, sau tăiate, sau întregi²⁵³. Cele dintâi roade ale anului erau considerate primele fructe; acum însă s-a văzut că prin aceasta se înțeleg cei care se reînnoiesc prin taina botezului. Căci aceasta este cu adevărat prima jertfă, pentru că fiecare se oferă ca jertfă; începe cu sine, ca după aceea să-și poată aduce darul. Prin urmare, noua credință a celor reînnoiți, sănătoasă, în creștere, câștigând în putere, nu slăbită, nu sleită de puteri, nu veșejită ca de bătrânețe, nici lipsită de sevă, este potrivită pentru jertfă, pentru că, deși se dezvoltă datorită – așa zice – germinului viguros al înțelepciunii și ajunge la pubertate datorită văpăii tinereții, a cunoașterii dumnezeiești, are totuși măduva învățaturii vechi; căci, precum îl ajută învățătura Noului Testament, pentru că scris este: "Veți mânca roadele vechi de anii trecuți și le veți da la o parte pe cele vechi pentru a face loc celor noi"²⁵⁴, hrana să ne fie cunoașterea patriarhilor; să se ospăteze ființa noastră cu prezicerile proorocilor. Cu o astfel de hrană să se nutrească adâncul minții, dar de acum să nu mai fie chipul mielului, ci adevărul trupului lui

250. Cf. Fac. 41, 26; Filon, *Quaest.* I, 64 (ed. cit., p. 134).

251. Fac. 4, 7.

252. Fac. 4, 5.

253. Cf. Lev. 2, 14; Filon, *De sacr.* 54 (ed. cit., p. 118).

254. Lev. 26, 10.

Hristos. Umbra Legii²⁵⁵ să nu-ți mai întunece ochii, ci, prin harul patimii Domnului, strălucirea învierii să-ți lumineze ascuțișul minții.

20. Dacă însă vei aduce jertfă din primele oi, jertfă arsă de foc, jertfă grasă pregătită la foc, vei aduce jertfa din pârg a roadelor, precum e scris²⁵⁶, ceea ce înseamnă că a ta credință trebuie să fie încercată ca prin foc și să fiarbă de duh sfânt. Iacov a fiert linte²⁵⁷ și a răpit fratelui întâietatea binecuvântării, întâietate pe care o poate avea numai credința cu adevărat puternică. Așadar acesta, voinic și plin de viață, se dezvoltă; celălalt însă, care nu știa să-și pregătească hrana, obosit și lipsit de vlagă²⁵⁸.

Să ne aprindem așadar de cuvântul Domnului, ca de foc, virtutea sufletului nostru. Iosif s-a aprins, precum stă scris: "Cuvântul Domnului l-a aprins pe el"²⁵⁹. Să se pârguiască într-adevăr credința ta ca și spicele holdelor, căci vremea de vară atunci coace holdele, după ce mai întâi le-a pârguit la razele soarelui.

Așadar, stăruirea îndelungată în cuvântul Scripturilor întărește sufletul și-l pârguiește printr-un fel de suflare a harului duhovnicesc, întărește cugetele drepte și împrăstie toată puterea patimilor necugetate. De aceea Isav, avându-și de tot slăbite legăturile virtuții, a fost fără vlagă; aceia însă, cărora li s-a poruncit ca, având "coapsele încinse", să nu mănânce capul mielului nici "nefript îndeajuns, nici fiert în apă, ci bine fript pe foc" – precum găsești scris în cartea Ieșirii²⁶⁰ –, au trecut mările ca pe uscat cu ființa lor vitează și credincioasă. Și, precum stă scris în Evanghelie²⁶¹, Domnul mânca pești fripți, El, Cel plin de Duhul Sfânt.

Și poate de aceea slăbea de puteri Isav, pentru că dorea fiertura pe care Iacov, ca și cum era nepotrivită pentru sine, i-a dăruit-o lui, care era slăbit.

21. Jertfa și rugăciunea nu trebuie amestecate, ci deosebite după distincția cuvenită. În orice amestec trebuie făcută diferența; cu atât mai mult între rugăciune și jertfă, unde, dacă nu se face deosebire limpede, încurcătura e mai mare. De aceea Legea²⁶²

255. Cf. Evr. 10, 1.

256. Filon, *De sacr.* 72 (ed. cit., p. 134).

257. Fac. 25, 29.

258. Cf. Fac. 25, 30.

259. Ps. 104, 19.

260. Ieș. 12, 9.

261. Cf. Luca 24, 42 și urm.

262. Cf. Lev. 1, 6.

poruncește ca animalul adus spre jertfă să fie tăiat în bucăți și să fie oferite arderi de tot, ca jertfa să fie fără amestec, fără acoperământ și dezvelită, căci credința noastră trebuie să clocotească doar curată și lipsită de orice învelișuri, ca să nu se îmbibe de idei neclare și înșelătoare, ci să apară simplitatea curată și sinceră a minții. Apoi, să fie tăiată în bucăți, căci genul virtuții se împarte în foarte multe specii, dar principalele sunt patru: înțelepciunea, temperanța, tăria, dreptatea.

Rugăciunea ta să fie îmbibată de înțelepciune față de cunoașterea lui Dumnezeu și de adevărul credinței; să fie îmbibată de stăpânirea de sine, despre care Apostolul Pavel a crezut că trebuie să fie pretinsă chiar de la soți, când zicea: "Să nu vă lipsiți unul de altul decât cu bună învoială, pentru un timp, ca să vă îndeletniciți cu rugăciunea"²⁶³. Și Legea poruncește²⁶⁴ să se apropie de jertfă curăț fiind din ajun și din răsajun. Rugăciunea să aibă tărie; să nu fie întreruptă de vreo teamă, să nu se piardă din cauza vreunei oboseli; căci tocmai atunci trebuie să fie mai încordată atenția către rugăciune, când suntem asaltați de cele contrarii. Rugăciunea să fie paznica dreptății pe care Iuda, dacă ar fi respectat-o, ruga lui nu s-ar fi schimbat în păcat. Căci, oare când trebuie să ne ferim mai mult de la faptele și înclinările nedrepte decât atunci când implorăm dreptatea lui Dumnezeu²⁶⁵? De aceea, pentru ca în inimile noastre să sălășluiască dreptatea, Domnul a zis: "Ferciți cei prizonieri pentru dreptate, că a lor este împărăția cerurilor"²⁶⁶. Dreptatea i-a lipsit lui Iuda; căci, dacă ar fi avut-o, n-ar fi predat pe Domnul, nu L-ar fi trădat pe Învățătorul. Și jertfei lui Cain i-a lipsit; căci dacă ar fi respectat dreptatea, ar fi trebuit să-l aducă lui Dumnezeu primele roade, nu cele de mai târziu. I-a lipsit deci și împărțeala; de aceea răspunsul lui este: "Dacă dai cinstit, dar nu împarți cinstit, păcatul bate la ușă; dar tu biruieste-l". Vezi ce mare este greșeala? Unde lipsește împărțirea [cu discernământ], acolo nu-i primită jertfa.

22. Urmează să vorbim acum despre rugăciunea stăruitoare și neîncetată, căci se cuvine să stăruim și să petrecem în rugăciune.

263. 1 Cor. 7, 5.

264. Cf. Ieș. 19, 10-11.

265. Cf. Matei 6, 33.

266. Matei 5, 10.

Domnul însuși își petrecea noaptea în rugăciune²⁶⁷, desigur nu pentru ca să-I fie Lui de folos, ci ca să ne învețe pe noi cum să ne rugăm. Căci ruga neîncetată aduce un fel de bună rânduială în rugăciune, fiindcă stăruirea în ea ne ajută să cunoaștem pe Dumnezeu, pe când cei lenevoși nu vor cunoaște pe Dumnezeu²⁶⁸. Așadar rugăciunea este o bună deprindere. De altfel, chiar și puterea trupească se dezvoltă prin deprindere continuă, iar lipsa de exercițiu o face să scadă, să se micșoreze. Într-adevăr, foarte mulți, din lipsă de exercițiu, și-au pierdut însăși forța firească. Tot astfel și tăria sufletului se dobândește prin deprindere neîncetată, încât nici truda nu o mai simțim a fi o povară pentru învățătură, ci o lucrare de folos. Această hrană s-o dăm minții; această hrană, frământată și cultivată printr-o îndelungă cugetare, să întărească inima omului, ca o mână cerească²⁶⁹. Noi n-am primit-o de-a gata, frământată și cultivată, fiindcă trebuie să frământăm și să prelucrăm îndelung vorbele scrierilor cerești; frământându-le cu toată ființa și inima noastră, pentru ca acea sevă a hranei spirituale să se răspândească în toate venele sufletului. Așadar dacă, dezvoltându-se, credința ajunge la maturitate, încât e în stare să înlăture slăbiciunea unei credințe ce îmbătrânește și dacă fierbe de duh și respectă norma împărțirii așa cum o cere Legea, prin înțelegerea cuvenită, și dacă stăruința aduce har, atunci se împlinește felul "gras" și bogat al rugăciunii, despre care profetul spune: "Uns-ai cu untdelemn capul meu"²⁷⁰. Căci, precum miei se îngrașă cu laptele îmbelșugat și precum oile ce au pășune bună lucesc de seu, tot așa se îngrașă și rugăciunea credincioșilor, hrănită de seva apostolică.

23. Dacă lipsește ceva din cele spuse mai sus, jertfa nu este primită. De aceea i-a zis Domnul lui Cain: "Dacă aduci în chip cuvințios jertfă, dar nu o împarți cinstit", după cum citim că însăși lumea a fost împărțită în chip deosebit, căci la început o parte din ea era neorânduită, fiindcă "pământul era netocmit și gol"²⁷¹, desigur că mai întâi a fost făcută lumina și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric și întunericul a fost numit noapte. Și citim că fiecare au fost făcute pe rând: cerul, pământul, pomii roditori, felurile vie-

267. Luca 6, 12.

268. Filon, *De sacr.* 80 (ed. cit., p. 140).

269. Cf. Ioan 6, 32.

270. Ps. 22, 6.

271. Fac. 1, 2.

țuitoare. Iar cele mai ușoare au fost împărțite prin locuri mai ridicate, ca de pildă aerul și focul; cele mai grele, în locuri mai joase, de pildă apa și pământul. Cu toate că Dumnezeu ar fi putut porunci ca toate să se facă deodată, El a vrut totuși să păstreze această deosebire, pe care s-o imităm și noi în toate treburile noastre și mai ales când ne arătăm la rândul nostru recunoștința, când nu e de ajuns să înapoiezi ceea ce ai primit, ci trebuie să arăți prețuire pentru darul primit. Căci dacă cineva își plătește datoria, dar la înapoiere ar face o nedreptate stăpânului, ar fi mai de neiertat decât dacă nu ar fi dat înapoi ceea ce datora. Așadar, nu cantitatea achitării datoriei, ci gândul celui ce înapoiază și calitatea și sentimentul contează. Așadar Cain a adus și el darul, ofranda cuvenită, fiindcă el este semnul cinstirii și dovada recunoștinței, dar nu a făcut în mod cinstit împărțeala, căci el ar fi trebuit, înainte de toate, să-l aducă lui Dumnezeu pârga primelor roade, ca să înceapă cu recunoștința față de Creator. Doar aceasta este ordinea împărțirii; primele să fie înaintea celor următoare, nu cele următoare primele; și cele cerești să fie înaintea celor pământești, nu cele pământești înaintea celor cerești.

24. Dar întrucât Cain a stricat această ordine, i se spune: "Păcatul bate la ușă; dar tu biruește-l!"²⁷². Dumnezeu ne învață toate: mai întâi să nu păcătuiești, cum l-a îndemnat pe Adam; în al doilea rând, dacă ai păcătuț, să-l biruești, cum ne învață prin pilda vieții lui Cain. Căci trebuie să roșim și să osândim păcatul, iar nu să-l apărăm, fiindcă prin părerea de rău vina scade, în schimb prin apărarea lui el se mărește; și prin tăcere ne îndreptăm, pe când prin apărarea lui, alunecăm. Să existe cel puțin sfiala, unde nu este achitarea. De aceea se zice că: "pârâțul pare că are dreptate în pricina sa"²⁷³. La fel citim și în altă parte că Însuși Domnul a spus: "Fă tu însuși socoteala nedreptăților tale ca să te dezvinovățești"²⁷⁴. Atât de mare este harul părerii de rău, încât căința cucerește însăși justiția pe care a încălcat-o osânditul! De aceea zice "biruește-l", fiindcă nu ai ce să dezvinovățești. Păcatul însuși se întoarce asupra ta. Căci nu fratele îl este adus ca osânditor, ci l se pune înainte vina al cărei autor este el însuși pentru sine. "Asupra ta, zice, se întoarce nelegiuirea", pentru că de la tine a început. Nu ai asupra cui arunca

272. Fac. 4, 7; Filon, *Quaest.* 1, 65 (ed. cit., p. 136).

273. Pilde 18, 17.

274. Is. 43, 26.

mai degrabă vina decât asupra minții tale. Asupra ta se întoarce necinstea ta, "tu ești pricina ei".

25. Bine zice: "tu ești cauza ei". Căci necinstea este un fel de mamă a tuturor relelor; și cine a săvârșit nelegiuiri mai grele, acela alunecă ușor în celelalte. Cum poate într-adevăr să se ferească de cele omenesti cine a încălcat cele cerești? Și cum poate fi bun cu oamenii cine a vătămat pe Dumnezeu? Așadar unei învinuiri mai grele în nelegiuire îi urmează alte rele, pentru că încotro a atârnat fărădelegea, într-acolo înclină și celelalte. Deci tu ești autorul faptelor, tu, conducătorul vinii tale. Rătăcirea ta te-a atras pe tine nu fără voia ta; nu fără să bagi de seamă, ci de bunăvoie te-ai făcut vrednic de judecat; nu din alunecare ai săvârșit paguba, din cauza căreia tu însuși te recunoști vrednic de pedeapsa divină.

26. Așadar, cu toate că a fost îndemnat să biruiască păcatul, el mărește nerușinarea, înrăutățește răutatea. Prin urmare, ce înseamnă când Cain zice "să ieșim la câmp"²⁷⁵ dacă nu că își alege, pentru uciderea fratelui, un loc lipsit de orice vietate? Căci unde avea să fie ucis fratele decât unde lipsea rodul? Firea, ca și cum ar fi presimțit o nelegiuire atât de mare, n-a primit în ea semințele, fiindcă nu era potrivit ca același pământ să primească și atingerea sângelui vărsat de frate – lucru potrivit firii –, și să producă roade conform naturii. Deci pe drept zice "să ieșim la câmp"; nu zice "să mergem în rai", unde înfloresc pomii; nu într-un loc cultivat și purtător de rod.

Ucigașii înșiși arată că ei nu pot culege rodul crimei și că rodul nu poate rămâne la cei care s-au pus în slujba unei atât de mari nelegiuiri. Căci ei fug chiar și de bunătatea firii, ca acest Cain, care pare că s-a temut ca nu cumva un pământ mai roditor, cu o recoltă bună, să-i împiedice jalnica faptă și, obișnuința unei rodnicii fericite, prin care face să încolțească în sânul ei urmași și roade felurite, să-i amintească de dragostea frățească, până și în această pregătire a crimei, fie și numai prin înfățișarea-i tăcută. Tâlharul fuge și de lumina zilei, ca de un martor al nelegiuirii; cel ce săvârșeste adulterul fuge și el de lumină, parcă ar roși în fața unei părtașe; la fel și ucigașul de frate evită rodnicia pământurilor. Căci, cum ar putea să vadă cele înfățișate printr-o naștere comună el, care avea să-l omoare pe cel de un sânge cu el?

275. Fac. 4, 8.

Iosif este aruncat în adâncul unei fântâni fără apă²⁷⁶, în schimb Amnon este ucis înăuntrul casei²⁷⁷. Prin urmare, potrivit unei drepte judecăți, firea însăși a deosebit acele locuri în care avea să se întâmple omorul, lipsind pe ucigaș de zestrea darului său, ca, printr-un fel de osândire a solului nevinovat, să arate cât de mari aveau să fie chinurile vinovaților. Prin urmare, din cauza ticăloșiei oamenilor sunt osândite chiar și stihiiile firii. O altă pildă: David a chemat asupra munților, în care a pierit Ionatan împreună cu tatăl său, pedeapsa unei veșnice nerodnicii, zicând: "Munților Ghelboa, să nu mai cadă pe voi nici rouă, nici ploaie, munți ai morții!"²⁷⁸.

27. Să cercetăm acum de ce l-a întrebat Dumnezeu pe Cain unde e fratele său, ca și cum n-ar fi știut că a fost ucis. Cât despre știința lui Dumnezeu, El a dovedit că acesta mințea și, cu toate că tăgăduia, l-a răspuns lui Cain ca unul care știa: "Glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"²⁷⁹.

Cât privește înțelesul mai adânc, acesta este că îi îndeamnă pe păcătoși la pocăință; căci mărturisirea înseamnă reducerea pedepselor. De aceea, în judecățile dintre oameni, cei ce tăgăduiesc sunt chinuiți, așezați fiind pe unelte de tortură, în timp ce un fel de milă îl cuprinde pe judecător față de cel ce recunoaște. Chiar în păcat e un fel de sfială și un început de pocăință a-ți mărturisi greșeala, a nu căuta să scapi de vină, ci a o recunoaște.

Îl îmblânzește pe judecător părerea de rău a învinuiților; îl întărește însă încăpățânarea celor ce tăgăduiesc. Dumnezeu vrea să te cheme să-l vii într-ajutor; vrea să dea omului nădejdea după îndurare; vrea spovedania sa. El vrea să te convingă că nu El este autorul faptei rele; căci cei care pun propriul păcat pe seama necesității oarecare a hotărârii sau a faptei lor, cum fac păgânii, par a-L învinui pe Dumnezeu, ca și cum forța Lui ar fi cauza păcatului; căci cine a ucis constrâns de o necesitate oarecare, a ucis oarecum împotriva voinței lui. Într-adevăr, cele ce provin de la noi nu au nicio scuză; însă cele ce provin din afara noastră sunt scuzabile. Dar cu cât mai greu este decât însuși păcatul a pune pe seama lui Dum-

276. Cf. Fac. 37, 24.

277. Cf. 2 Regi 13, 29.

278. 2 Regi 1, 21.

279. Fac. 4, 10; Filon, *Quaest. in Gen.* 68 (ed. cit., p. 138).

nezeu ceea ce ai făcut și a arunca ura provocată de încălcarea ta nu asupra autorului vinii, ci asupra nevinovăției!

Cântărește acum răspunsul ucigașului de frate: "Nu știu! Au doară eu sunt păzitorul fratelui meu?"²⁸⁰. Chiar dacă răspunsul lui dovedește trufie, reiese totuși că, și dacă l-ar fi considerat bun pe fratele său, ar fi trebuit să fie paznic al îndatoririi sale. Căci pe cine ar fi trebuit să-l păzească mai curând decât pe fratele său? Dar cum să respecte îndatorirea de frate, de vreme ce nu a cunoscut sentimentul de înrudire? Sau, cum ar fi cu putință să dea ascultare firii, cel care nu arată respect nici față de Dumnezeu? Mai întâi tăgăduiește ca în fața unui neștiutor; fuge de îndatorirea de a-și păzi fratele, ca și cum el ar fi scutit de legea firii; nu ascultă de judecător, ca și cum ar fi liber de hotărârea judecătorească.

De ce te miri că n-a cunoscut respectul cel ce nu l-a recunoscut pe Creatorul său? De aceea, din aceste rânduri ale Scripturii tragi învățătura că doar credința este rădăcina tuturor virtuților. Iată de ce și Apostolul spune că "temelia noastră este Hristos"²⁸¹ și că numai ceea ce vei zidi pe această temelie ajută la rodirea faptei tale și la răsplata virtuții tale.

28. Celui ce tăgăduia cu atâta nesocotință bine i-a răspuns Domnul, zicând: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"²⁸², adică: "De ce nu știi unde e fratele tău? Erați voi singuri cu cei doi părinți, între puțini, nu puteai să nu știi unde e fratele tău. Oare, pentru că părinții tăi nu pot fi acuzatori? Într-adevăr, nu vreau ca acea legătură de sânge, care este autor al izbăvirii, să devină autor al primejdiei; numai în tine natura să-și fi pierdut legile? De aceea te gândești, deci, să-ți acoperi crima, fiindcă părinții nu trebuie să acuze? Dar cu atât mai mare este osânda ta... Căci dacă numele scumpe de rudenie nu trebuie să învinuiască, cu atât mai mult nu trebuie să ucidă! Dar dacă fugi de Mine, Care am fost martor, dacă fugi de Mine ca judecător, glasul lui te osândește cu și mai mare autoritate decât dacă fratele tău ar trăi. Erați singuri. Cine altul l-a putut ucide? Dacă-ți învinuiești părinții, te dovedești a fi ucigaș. A putut să-și ucidă fratele cel ce nu-și cruță părinții, a putut fi fraticid cel ce vrea să susțină nașterea sa din ucigași de fiu".

280. Fac. 4, 9; Filon, *Quaest. in Gen.* 69 (ed. cit., p. 138).

281. 1 Cor. 3, 11.

282. Fac. 4, 10.

Și bine zice "glasul sângelui strigă" – nu fratele strigă; adică fratele își păstrează nevinovăția și harul de frățietate, chiar mort fiind; nu fratele acuză, să nu pară ucigaș de frate, nu acuză nici glasul lui însuși, nu acuză; nu acuză sufletul său, ci acuză glasul sângelui pe care tu însuți l-ai vărsat; prin urmare, însăși nelegiuirea ta, nu fratele tău, te acuză!

Totodată se răpește ucigașului dreptul de a se plânge. Căci nu se poate plânge de mărturie străină cine e dovedit de ucidere prin propria lui faptă. Spusa făptașului e mai puțin vinovată. Există totuși un martor: pământul care a primit în sânul său sângele.

30. Și bine zice "glasul sângelui fratelui tău strigă din pământ"²⁸³; nu a zis din trupul fratelui tău strigă, ci "din pământ strigă". Chiar dacă fratele te cruță, pământul nu te cruță; dacă fratele tace, pământul totuși te osândește. Pământul e și martor, și judecător împotriva ta. Un martor mai aspru, care e încă îmbibat de sângele fratelui ucis; un judecător mai aspru, care a fost mânjit de o astfel de ticăloșie, încât și-a deschis gura și a primit sângele fratelui tău din mâna ta. Căci pământul și-a deschis gura ca și cum avea să primească doar cuvinte de respect de la frați, fără să se teamă de nimic, fiindcă vedea niște frați, el, care știa că legea legăturii de sânge dintre frați este garanția iubirii, nu a urii. Căci cum putea bănui uciderea el, care încă nu văzuse ucidere de om? Dar tu ai vărsat sânge, de a cărui atingere îndurerat fiind, pământul "nu-și va mai da roadele sale ție"²⁸⁴.

Ce nevinovată răzbunare, să se mulțumească a nu mai fi de folos, nu să caute să vatăme, el, pământul, care a fost atât de amar-nic pângărit!

31. Nu e lucru de rând nici învățătura, când zice: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"²⁸⁵, fiindcă Dumnezeu îi aude pe dreptii Săi chiar morți, deoarece "ei trăiesc lui Dumnezeu"²⁸⁶. Și pe bună dreptate sunt socotiți vii, deoarece, cu toate că au gustat moartea trupului, ei iau viața fără de trup și sunt luminați de strălucirea vredniciei lor și se bucură de lumină veșnică. El aude, așadar, și sângele celor drepti; Se îndepărtează însă de rugăciunile celor ne-

283. Fac. 4, 10.

284. Fac. 4, 12.

285. Fac. 4, 10.

286. Rom 6, 10.

legiuți, fiindcă, și dacă par că trăiesc, sunt mai nenorociți decât toți morții, căci poartă împrejurul lor carnea, ca pe un mormânt în care și-au îngropat sufletul. Căci cum poate fi socotit dacă nu ca îngropat sufletul care se zbate înlăuntrul pământului și se închide în poftele lăcomiei pământene și în celelalte rele, încât nu poate respira adierea harului ceresc?

Un păcătos de felul acesta este blestemat de pământ, care e cea mai mică și cea mai de pe urmă parte din univers. Căci mai presus este cerul și cele ce sunt pe cer, soarele, luna și stelele și tronurile, domniile, căpeteniile, stăpânirile, heruvimii și serafimii. Nu există deci îndoială că și cele de sus l-au osândit pe cel pe care l-au osândit cele de jos. Căci cum ar putea scăpa acolo de judecata curată și cerească acela pe care nici pământurile nu l-au putut ierta? De aceea i se poruncește ca "zbuciumat și fugar să fie pe acest pământ"²⁸⁷.

32. E un fel de a trăi cunoscut și general, fiindcă în fața celui necinstit stau și vor sta relele. Relele de acum îi produc tristețe; cele ce vor veni, groază; pe cel necinstit îl tulbură totuși mai mult cele de acum decât cele viitoare. De aceea l-a și zis Cain Domnului: "Pe-deapsa mea e mai mare decât aș putea-o purta. De mă izgonești acum din pământul acesta, mă voi ascunde de la fața Ta"²⁸⁸. Nimic nu e, într-adevăr, mai greu decât ca atunci când rătăcești, să fii părăsit de Dumnezeu, încât să nu te poți regăsi. Moartea păcătosului pune capăt păcatului; însă viața lipsită de cărmuirea dumnezeiască se scufundă, alunecând în rele și mai mari. După cum, dacă păstorul își părăsește turma, fiarele dau năvală asupra ei, la fel, când Dumnezeu îl părăsește pe om, se năpustește asupra lui diavolul. Greu este mai ales pentru cei neștiutori să nu-și aibă un conducător. În inima lor se strecoară răul; crește rana, mai ales pentru că lipsește doctoria. Însă cel ce vrea să-și acopere vina și să-și tăinuiască păcatul, se ascunde. Căci cine face răul urăște lumina și caută întunericul, ca pe niște ascunzișuri ale fărădelegilor lui. Cel drept însă nu are obiceiul să se ascundă de Domnul Dumnezeu lui, ci, dimpotrivă, l se încredințează cu totul, zicând: Iată sunt eu, care nu am conștiința încărcată, încât să mă tem că-mi va fi descoperită.

287. Fac. 4, 12; Filon, *Quaest. in Gen.* 71 (ed. cit., p. 140).

288. Fac. 4, 13-14.

33. Pe bună dreptate, deci, se ascunde cel ce-și dă seama de răutate, zicând: "cine mă va întâlni, mă va ucide"²⁸⁹. Omul cu min-tea îngustă se teme de moartea de pe pământ; o uită pe cea veșnică și nu se gândește la judecata lui Dumnezeu, ci caută, prin rugăciuni, să scape de moartea trupului. Dar de cine se temea că va fi ucis acela care îi avea doar pe părinții lui aici pe pământ? A putut, fără îndoială, să se teamă și de atacul fiarelor el, care călcase poruncile legii sfinte, și să nu aibă curaj în fața celorlalte animale supuse, pen-tru că el le-a arătat că un om poate fi ucis; a putut să se teamă chiar de părinți că l-ar putea ucide, el, care arătase că se poate săvârși o ucidere de frate; au putut, într-adevăr, și părinții să învețe de la fii ceea ce urmașii au învățat de la părinte.

34. Să meditam acum de ce a zis Dumnezeu: "Oricine va ucide pe Cain înșeptit se va pedepsi"²⁹⁰ și de ce i-a pus un semn, ca ucigașul de frate să nu fie omorât, pentru că nu a fost prevăzut ca vinovatul să fie ucis.

Omul este al optulea: fiind cugetător, el e deasupra celorlalte ființe; omul are și cele cinci simțuri ale corpului, are și glas; are și harul de a naște; dacă acestea șapte nu sunt conduse de simțul rațiunii, celelalte șapte sunt supuse morții. De aceea, pentru cel lip-sit de rațiune, acestea șapte reprezintă tot atâtea primejdii. Așadar, cine va pierde simțul judecății se va amăgi zadarnic cu câștigul adus de aceste daruri trupești; toate acestea se risipesc dacă nu sunt ținute oarecum în frâu cugetării. Prin urmare, moartea acestei cugetări aduce cu sine moartea patimilor nesăbuite. Dar e mai bine să tâlcuim că numărul șapte reprezintă odihna și refacerea²⁹¹. Așadar, cel ce nu-l va cruța pe cel păcătos și îi va dușmăni darul iertării păcatelor își va răpi sieși nădejdea iertării și se va abate asupra lui o pedeapsă la fel de mare din partea harului lui Dumnezeu.

35. Cât despre semnul pus asupra lui Cain, ca să nu-l omoare cineva, Domnul a voit să întoarcă pe cel care rătăcea și, prin bunăvoința Sa, să-l îndrepte, căci obișnuim să ne încredințăm mai ușor acelor a căror bunăvoință o simțim. Nu i-a oferit, totuși, lucruri mari; dar tocmai prin el Domnul pedepsește lipsa de minte a celui

289. Fac. 4, 14; Filon, *Quaest. in Gen.* 72 (ed. cit., p. 142).

290. Fac. 4, 15.

291. Cf. Fac. 2, 2.

neștiutor care, cu toate că e vrednic de pedepse veșnice, nu a cerut să i se ierte pedeapsa, ci a crezut că trebuie să ceară viața pentru trupul acesta, viață în care e mai multă amărăciune decât plăcere²⁹². În fapt, în despărțirea dintre suflet și trup și în sfârșitul vieții acesteia există o singură moarte care, îndată ce a venit, îndepărtează toate durerile, nu le mărește. Însă temerile care dau năvală asupra celor ce trăiesc în viața aceasta, tristețile, durerile, gemetele și feluritele chinuri, rănilor provocate de greutățile și amărăciunile vieții acesteia aduc atâtea morți neamului omenesc, încât moartea pare mai curând o iertare decât o pedeapsă; căci nu e o moarte definitivă, de vreme ce nu ni se răpește viața, ci se trece la mai bine. Căci cei răi, care nu au voit să se întoarcă din calea păcatelor, dacă au murit, au pus capăt, chiar fără voia lor, nu ființei lor, ci vinii, încât nu se mai fac vinovați și de alte rele; căci viața acestora viațește de nelegiuiri. Dacă însă nădăjduiesc în bine, trebuie să credem mai curând că pleacă de aici decât că pier.

36. Aici ne vine într-ajutor învățătura despre nemurirea sufletului, căci viața adevărată și fericită este numai aceea pe care o trăiește, cu bună știință, fiecare, cât mai curat și mai în deplină fericire, deoarece, odată și odată, sufletul nostru va părăsi acest înveliș al cărnii și se va elibera din această – așa zice – închisoare a trupului, zburând înapoi, înspre acel loc înalt, de unde, trimis fiind în mădularele noastre, a gemut alături de suferința corpului acestuia, până să-și ducă la îndeplinire sarcina ce i s-a încredințat, anume ca printr-o purtare chibzuită să se îndrepte și să înfrâneze pornirile necugetate ale cărnii acesteia. Așa se explică și faptul că mai târziu și proorocii au ajuns în robie, alături de poporul iudeilor: ca nu cumva mulțimea, lipsită de sprijinul sfinților și părăsită de sfatul lor, să sufere mai tare, ci sfătuită de dese propovăduiri ale proorocilor să se reîntoarcă în bună credință spre Domnul²⁹³ Dumnezeuul său; și ca nu cumva zdrobită de chinurile robiei să se prăbușească în păcatul necredinței și să-și piardă nădejdea în posibilitatea mântuirii veșnice.

37. Se dovedește, așadar, în acest loc, că n-au dreptate cei ce consideră că viața pe care o ducem în lumea aceasta – viață plină de alunecări, unde toate sunt pline de durere – este unica noastră

292. Filon, *Quaest. in Gen.* 76 (ed. cit., p. 144).

293. Cf. Plâng. 3, 40.

viață, după cum reiese și din simplă înșirare a faptelor. Căci iată-l pe cel drept, pe cel nevinovat, pe cel credincios, atrăgându-și, – pentru că jertfa lui a găsit har –, ura fratelui; iată-l înlăturat, prin ucidere de frate, fără să fi ajuns la vârsta deplină a vieții acestuia; iar cel necinstit, cel nelegiuit și necredincios, deși pângărit de uciderea fratelui, a trăit o viață îndelungată, s-a căsătorit, a lăsat urmași²⁹⁴, a întemeiat orașe; și toate acestea le-a făcut cu îngăduința Celui de sus. Nu crezi oare că în toate acestea se aude limpede glasul lui Dumnezeu care strigă: Greșiți voi, care credeți că aici pe pământ este întregul har al vieții! Nu înțelegeți, nu vă dați seama că bătrânețea aceasta este încărcată de nenorociri și că înaintarea în vârstă e tribut de amărăciune? Că suntem înconjurați – ca și cum ne-am afla loviți zilnic de izbiturile naufragiului dintre Scylla și Caribda²⁹⁵ –, fiind izbiți de valuri și umblând mereu prin ținuturi pline de stânci? Că ne place să ne desfătăm parcă am fi niște dobitoace, nu pe atât de veșnice pe cât de veșnic este răul?

Așadar, și lui Cain i-a fost lungită viața drept pedeapsa de a trăi tot timpul stăpânit de groază și fugind drum îndelungat și trudind fără rezultat. Or, nu există pedeapsă mai grea decât să știi că tu însuși ești cauza celor mai mari nenorociri.

Vezi, prin urmare, cât de nesfârșită este viața celor dreți și cât de fără valoare a celor necinstiți! Viața celui drept strigă și când el e mort; a celui păcătos, însă, stă ascunsă.

38. În al treilea rând, reținem că, îndată ce s-a produs uciderea de frate, cea mai mare dintre nelegiuiri, a trebuit să se arate și legea îndurării dumnezeiești, ca nu cumva, dată fiind pedeapsa osânditului, nici oamenii să nu-și păstreze răbdarea și stăpânirea de sine când judecă, ci să-i dea chinuirii pe cei vinovați.

Scopul hotărârii dumnezeiești este să-l învețe pe judecător cu mărinimia și răbdarea, ca nu cumva din râvnă de pedeapsă să fie pedepsit cineva prea în grabă și, din lipsa de socotință a judecății, să fie pedepsit un nevinovat; nici să înăsprească pedeapsa unuia care nu-i este pe plac; totodată, să nu arate prea mare îngăduință unuia care nu se călește de fărădelegea sa.

294. Cf. Fac. 4, 17.

295. Homer, *Odissea* XII, 118, ed. Murnu-Pippidi, Buc., 1971, p. 263.

L-a "îndepărtat Dumnezeu pe Cain de la fața Sa"²⁹⁶ și, despărțindu-se [acela] și de părinți, a fost trimis ca într-un fel de surghiun în ținuturi părăsite, fiindcă de la blândețea omenească el a trecut la cruzimea de fiară.

Totuși nu a voit ca ucigașul să fie pedepsit tot prin ucidere, căci Dumnezeu vrea mai curând îndreptarea păcătosului decât moartea lui²⁹⁷. De aceea se aduce răzbunare de șaptezeci de ori câte șapte asupra lui Lameh, pentru că vina lui e mai mare, fiindcă nu s-a îndreptat nici după osândirea celui alt²⁹⁸.

Cain a rătăcit, înaintea lui Lameh, dintr-un fel de pornire nechibzuită; Lameh însă trebuia să fi fugit de ceea ce văzuse că nu era pe placul celui alt. Judecătorul trebuia să dea hotărârea ca să nu se creadă că învinuitul trebuie să fie în orice împrejurare lovit.

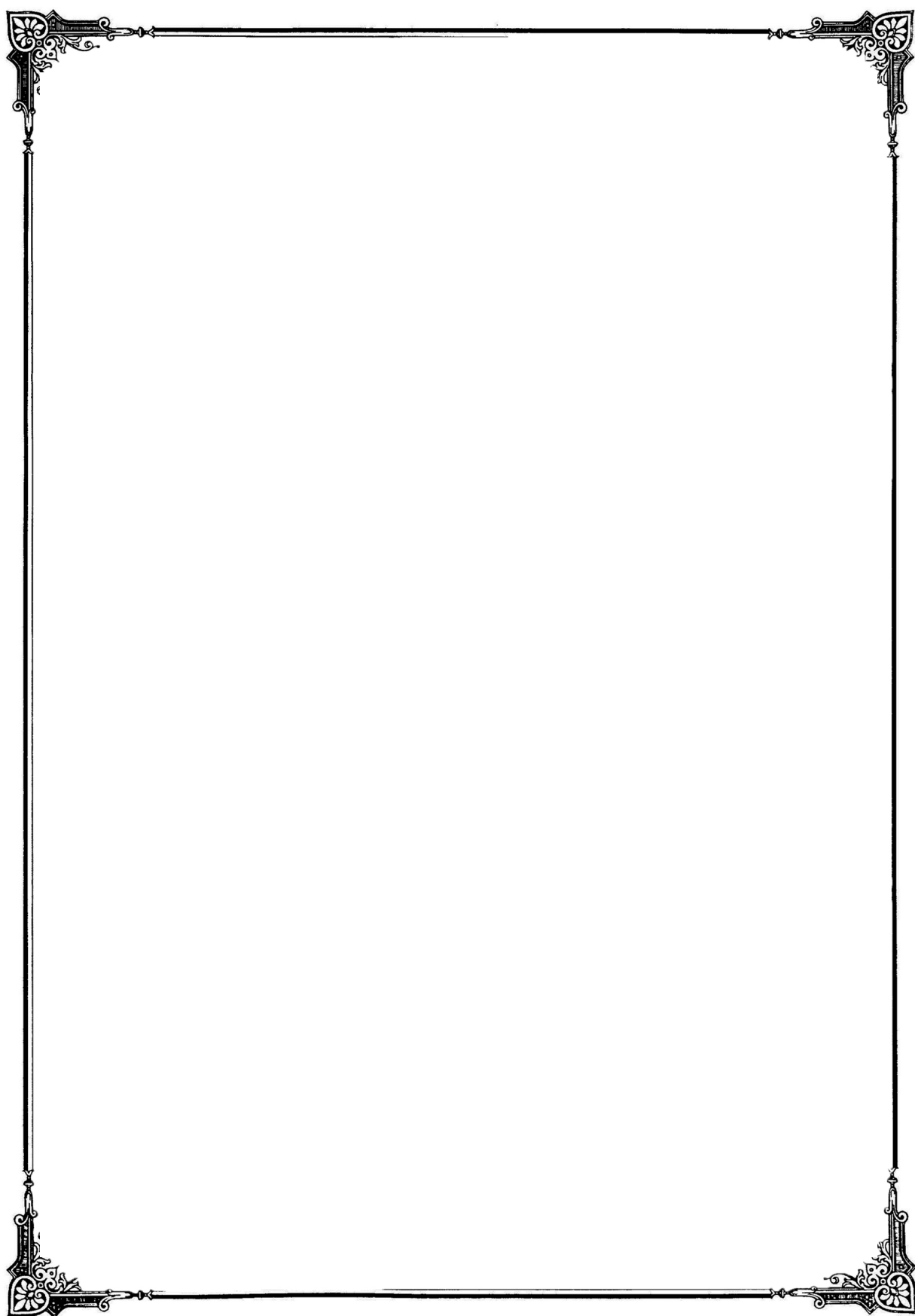
Și, ca să ne întoarcem iarăși la taină, nu a trebuit să moară Cain care, până la data firească a morții sale, avea timpul să-și ispășească pedeapsa! Căci ar fi putut invoca motivul că s-ar fi mântuit – fie chiar printr-o faptă târzie de căință – dacă nu l-ar fi smuls o pedeapsă înainte de vreme.

296. Fac. 4, 16.

297. Cf. Iez. 33, 11.

298. Cf. Fac. 4, 24; Filon, *Quaest. in Gen.* 77 (ed. cit., p. 148).

DESPRE NOE ȘI CORABIA LUI

INTRODUCERE

Înrăurit de interpretarea alegorizantă a lui Filon din Alexandria, Sfântul Ambrozie înfățișează în această scriere viața patriarhului Noe, insistând îndeosebi asupra corabiei prin care el și cei ai casei lui, oameni și dobitoace, au reușit să se mântuiască din primejdia potopului.

Potrivit exegezei amintite, fiecare acțiune, fiecare nume chiar, transmit cititorului "înțeles mai adânc", "pătrundere mai adâncă" decât ceea ce ne spune "interpretarea după buche". Uneori simbolizările acestea par verosimile, firești, la îndemâna autorului în preocuparea lui de a face cât mai accesibilă educarea morală a credincioșilor. Dar unele din înțelesurile pe care le vede ni se par astăzi destul de forțate. Sunt aproape 70 de ani de când cunoscutul patrolog Pierre de Labriolle spunea: "Azi nu mai e la modă exegeza alegorică, între altele pentru că astăzi nu mai cunoaștem atât de bine Scriptura ca cei vechi, care n-aveau altă sursă în afara ei. Azi folosim mai mult experiența și rațiunea. Dar nu trebuie să uităm că alegoria biblică a obișnuit gândirea creștină să caute pretutindeni simboluri pentru a urmări spiritul pur din spatele aparențelor, spre a vedea în orice formă sensul sau îmbrăcămintea unei gândiri". Dar nu-i mai puțin adevărat că dincolo de tendința anagogenică și alegorizantă, Sfântul Ambrozie urmărește îndotrinară morală și creștinească a credincioșilor săi. Și cu toate că și scrierea de față a fost compusă doar la câțiva ani după ce autorul lor trecuse el însuși prin școala catehumenatului, totuși el nu se sfiște să descrie în paragrafele 25-26 cu avânt "roadele catehumenatului", elogiind, prin comparație, "întoarcerea de pe drumul Damascului" a lui Pavel față de "vorbărilor fără capăt" ale lui Platon, iar ca un fir roșu al întregii scrieri el găsește că drumul virtuții și al desăvârșirii creștine este singurul care ne ajută să înțelegem mai bine tainele creștinismului.

Pentru Sf. Ambrozie "uriașii" din Cartea Facerii erau niște "fii ai trupului", moștenitori ai prostiei omenești (4).

Corabia este pentru Sf. Ambrozie o "înfațișare a trupului omenească" (6). "Ce este mintea în suflet, aceea este sufletul în trup". Când a zis Dumnezeu către Noe "acum intră în corabie", a vrut să spună:

"acum intră în tine însuși, în mintea ta, în lăuntrul sufletului tău. Acolo e scăparea, acolo e cârma vieții tale" (38-39).

"Înfrânează, omule, pornirile iraționale și supune toate simțurile minții, căci orice simțământ moare și se îneacă, întocmai ca într-un potop, dacă se face slujitor al necinstei" (35).

Ca unul care cunoștea limba greacă, Sfântul Ambrozie face o apropiere între cuvintele "vână" și "suflu aprins" ("flebs" și "eflexa"): "De aceea sângele a fost numit suflare de viață, pentru că sângele e cald și aprins, așa cum aprinsă este și virtutea, care disprețuiește toate plăcerile pântecelui".

Cei 350 de ani cât a mai trăit Noe după ce a ieșit din corabia sa simbolizează – zice Sf. Ambrozie – crucea lui Hristos: litera T are ca semnificație numerală suma de 300, iar numărul 50 e cifra jubiliară a iertării. În chipul acesta, cei 350 de ani ne dau numărul iertării și al harului mântuirii.

Izvoarele folosite de Sf. Ambrozie sunt mai ales câteva scrieri ale lui Filon din Alexandria, pe care le-am notat la locurile respective. În afara lor, el a mai folosit o scriere a lui Origen cuprinzând un comentariu la Cartea Facerii, păstrată azi numai parțial. Îl citează apoi în două rânduri pe Vergiliu, în două locuri pe Homer, pe Platon în patru locuri, toate aceste trimiteri provenind, credem, din cultura sa generală.

Data scrierii pare a fi fost legată de adâncile frământări din anul 378, anul morții împăratului Valens, pătimas sprijinitor al arianismului; pentru pastorația Sfântului Ambrozie însă anii 378–380 sunt ani de palpitantă luptă de rezistență ortodoxă. E drept că textul scrierii dedicate lui Noe are cele mai multe pasaje cu indicația: lacună, fapt care poate proveni atât din nota forțată de a găsi de fiecare dată rezolvare fericită la exegeza alegorică potrivită, cât și din greutățile de ordin public din interiorul imperiului. De aceea, e firesc lucru de a întâlni și neclarități și fraze incomplete.

DESPRE NOE ȘI CORABIA LUI

1. 1. Încercăm să lămurim viața, firea, faptele și chiar adâncul minții Dreptului Noe, dacă suntem în stare. Căci de vreme ce însăși filosofia a spus că nimic nu e mai greu decât pătrunderea adâncurilor omului, desigur că tot pe atâta e de greu să cuprinzi mintea unui "om drept"¹. Cum Dumnezeu l-a cruțat însă pe Noe, ca să reînnoiască sămânța oamenilor, să fie izvor al dreptății, se cuvine ca și noi să vorbim despre el pentru a ne fi tuturor pildă de urmat și, totodată, să găsim odihnă în el după toată nelinștea pe care ne-o produc, zilnic, frământările vieții acesteia.

Ne e greu să supraviețuim fiilor noștri, ne e silă să mai privim lumina soarelui când auzim de atâtea nenorociri ale celor mai dragi ai noștri; să înfrunți diferitele valuri și furtuni de astăzi ale ecleziilor înseși, sau să auzi vorbindu-se despre ele, cine este atât de tare încât să îndure toate cu răbdare? Or, tocmai de aceea ne-a fost și nouă cu atât mai dragă odihna aceasta, pentru ca, în timp ce medităm cu mare atenție la dreptul Noe, să ne refacem și noi așa cum și-a găsit odihna în el, după trudă și dureri, întregul neam omenesc.

2. De aceea se și numește "Noe"², cuvânt care în latină înseamnă "drept" sau "odihnă". De altfel, chiar părinții lui au spus³: "Acesta ne va mângâia în lucrul nostru și în munca mâinilor noastre, la lucrarea pământului pe care l-a blestemat Domnul Dumnezeu". Dacă socoți că aceasta trebuie raportat numai la cele ce s-au petrecut, întrucât potopul a avut loc în vremea lui Noe, s-ar părea că nu odihnă s-a adus oamenilor, ci pieire, și nu înlăturarea relelor, ci culmea nenorocirilor. Dacă însă cauți să înțelegi mai adânc mintea omului drept, vei vedea că spiritul de dreptate este unicul care, născut mai curând pentru ajutorarea altora decât pentru sine, caută nu ce e folositor sieși, ci ceea ce le este tuturor. Spiritul de dreptate ne face să trăim liniștit departe de suferințele pricinuite de nedreptate; ne ferește de

1. Cf. Fac. 6, 9.

2. Fac. 6, 9; Filon, *Leg. alleg.* III, 24 (I, 102, 22 M; I, 129, 22 C), citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 413.

3. Fac. 5, 29; Filon, *Quaest. in Gen.* I, 87, ed. Ch. Mercier, Paris, 1979, p. 160.

tristețe fiindcă săvârșind cele ce sunt în spiritul dreptății, datorită siguranței pe care ne-o dă o conștiință curată, nu ne temem de nimic, nu suntem chinuiți de nicio durere apăsătoare; căci nu este suferință mai mare decât conștiința vinii. Să ne găsim, așadar, odihna departe de toată grija cauzată de viața pământească, viață care ne chinuie trupul și sufletul cu multă suferință și ne macină existența.

2. 3. Noe la rândul lui a avut trei fii, Sem, Ham și Iafet. Semnificația numelor este: "bun", "rău" și "indiferent"⁴; se pare deci că prin darul naturii, Noe a avut și bunătatea, că nu i-au lipsit nici încercările relelor și că a avut din plin și însușiri indifferente, adică⁵ ...un fel de bagaj de virtuți. Motivul pentru care răul este pus la mijloc, este evident: fiindcă de la natură binele există în toți oamenii, și ea nu-l aruncă pe pragul vieții ca pe niște naufragiați⁶, ci îi dăruiește și cu forță, ca să nu fie doborâți de încercările răutății și să nu cadă ca niște neputincioși, îi apără și-l învăluie pe oameni cu un fel de învelisuri indifferente care sunt: viața fericită, starea bună a sănătății, frumusețea, hărnicia, averea, gloria, familia ilustră, pentru ca, înzestrați cu bunurile acestea, să-și păstreze bunătatea naturală și să țină înăuntrul răul acela, ca să nu poată vătăma; să-l țină în cătușe, ca pe un întemnițat. Mi se pare că-i ceva asemănător cu organizarea frontului în vederea luptei. Că forțele inferioare se află la mijloc, iar la dreapta și la stânga, în flancuri, sunt cele mai viteze, pentru ca prin ele întregul front să capete tărie. De aceea și cunoscutul poet grec spune κακοὺς δ'εἰς μέσσον ἔλασσειν, adică: "pe codași îi împinse la mijloc"⁷. Așadar, din porunca lui Dumnezeu și natura, care știe că ne naștem pentru a lupta în lumea aceasta, așază întocmai ca un bun general în prima linie de bătaie forțele bune de care dispune, pentru ca ele să stea în fața liniei a doua, să fie de ajutor celei de a treia, așa încât, ca un dușman împresurat, răul ori încotro s-ar îndrepta să fie oprit de armatele îngemănate, să nu le istovească pe fiecare în parte, ca-n luptele egale, și să nu aibă putința de a ieși din strâmtoările firești și să se desfășoare în afara lor.

2. 5. Întrucât însă ordinea în care se nasc fiii lui Noe este cea indicată mai sus, dar când, la rândul lor, ei au copii, primul amintit este Iafet ("indiferent"), iar Ham ("rău") este trecut al treilea, ca nu cumva să se creadă că e vorba de o contradicție, trebuie lămurit și

4. Cf. Fac. 6, 1 și 10; Filon, *Quaest. I*, 82, ed. cit., p. 162.

5. Lacună în text.

6. Cf. *de excessu fratris II*, 29 (cit. după Schenkl, *op. cit.*, p. 414).

7. Homer, *Iliada*, 4, 299; trad. G. Murnu, București, 1955, p. 93.

motivul schimbării intervenite⁸. E adevărat că fiind mai în miezul lucrurilor, binele este pe primul loc, dar și răul urmează îndată. Căci și în cuget avem gânduri potrivnice care, fără îndoială, încolțesc după aceea. Cât timp ele stau, așa zice, închise înăuntru și nu rodesc, aceste gânduri sunt ocrotite, cum se întâmplă cu buruienile, de sânul cald al minții bune, ca să nu iasă afară. Căci atâta timp cât răul este în stare de veghe, dar fără putință de împlinire (*entelechia*), adică de acționare și manifestare, bunătatea, aidoma minții unui cârmaci sau a unui vizitiu, oprește sau ține în frâu răutatea care încearcă să se năpustească; însă odată infierbântată și eruptă în abces, ca să nu se poată întinde mai departe și să nu le molipsească pe cele dimprejur, urmează măsura de prevedere cuvenită, ca nu cumva acel "indiferent", numit în grai obișnuit "însoțitor al binelui", să se retragă de pe poziție, nemaifiind în stare să reziste răului clo-cotind. Așadar, pentru ca otrava vătămătoare să nu se întindă mai departe și să contamineze, pricinuind cât mai multe stricăciuni, acel prim bun, care este binele datorat naturii, când își schimbă locul, își schimbă și ordinea, întrucât dând – așa zice – ajutor flancului ce se află în primejdie, îi revine în linia de luptă acea parte care este cea mai solicitată; căci vitejia luptătorului este necesară în locurile mai grele, după cum prezența unei paze bune acolo e mai numeroasă, unde zidurile sunt mai șubrede. Și pentru ca nicio parte să nu rămână fără apărător, cât timp prin firea ei bunătatea caută să sprijine părțile mai slabe, atunci acel "indiferent" ia locul superior, ca și cum bunul desăvârșit și-ar fi incredințat sieși acea parte; de fapt nimic nu e mai desăvârșit decât virtutea. E adevărat că cele indiferente nu au tăria adevăratei virtuți, dar își sporesc și măresc influența. De aceea a fost numit Iafet, ceea ce latinește se traduce prin "posibilitate".

3. 6. Și nu numai dreptul Noe a avut fii⁹, ci, în vremea aceea, au început să se înmulțească foarte mult oamenii pe pământ. Lucrul acesta nu pare lipsit de semnificație. Căci nu ar trebui să se creadă că-n vremea din preajma potopului i-a lipsit harul fecundității acelei generații pe care au înghițit-o apele potopului, ci [s-a făcut] astfel, ca numărul mare al neamului omenesc care a existat să fie înțeles ca un har al lui Dumnezeu, iar potopul care a venit să fie pus pe seama nedreptăților noastre, ale celor care prin păcate am îndepărtat de la noi mila Domnului. La fel și pentru vremurile următoare, vei afla că o bogăție de tot atâția ani a precedat seceta ce avea să se abată asupra Egiptului¹⁰. Căci temeiul virtuții este să începi cu binefaceri și să

8. Cf. Fac. 6, 1; cf. 2 și urm.

9. Cf. Fac. 6, 1; Filon, *Quaest.* 1, 89 (ed. cit., p. 162).

10. Cf. Fac. 41, 29 și urm.

răspândești harul. De aceea și David spune: "Mila și judecata Ta voi cânta Ție, Doamne"¹¹. Harul precede binefacerii; iar judecata urmează unei sobre discipline. I se datorează deci lui Dumnezeu faptul că ne sunt trimise mai întâi cele bune; ni se datorează nouă faptul că sunt schimbate¹². Dumnezeu Însuși declară aceasta când zice: "Nu va rămâne Duhul Meu pururea în oamenii aceștia, fiindcă sunt numai trup"¹³. Duhul Sfânt este duhul înțelepciunii, duhul cunoașterii. Are, prin urmare, înțelepciune, are și știință, precum spune Scriptura¹⁴ și despre Bețaleel – care a primit porunca prin glasul Domnului să facă cortul cel sfânt –, că e plin de duhul înțelepciunii și al științei. Așadar duhul acesta este dăruit oamenilor, dar nu rămâne continuu. Ni se dezvăluie și cauza pentru care nu rămâne mereu: fiindcă oamenii "sunt trup"; căci natura trupului se împotrivesc ordinii, pentru că ascultă de plăcere. În sfârșit, numai despre Domnul Iisus singur s-a scris: "Peste Care vei vedea Duhul coborându-Se din cer și rămânând peste El, Acela este Cel ce botează cu Duhul Sfânt"¹⁵. Într-adevăr Duhul Sfânt a rămas în Acela pe Care nu-L împiedica nicio povară a stricăciunii trupesti să păstreze rânduiala unei învățături nestricate și neamestecate, El, al Cărui trup nu a văzut stricăciunea.

3.7. Prin urmare se arată că popoarelor le va veni mântuirea prin unul Domn Iisus, Care nu ar fi putut fi singurul drept, deoarece orice om născut greșește, dacă, născut fiind din fecioară, nu ar fi fost cruțat de o naștere supusă păcatului¹⁶. "Iată – zice – întru fărădelegi m-am zămislit, și în păcate m-a născut maica mea"¹⁷, spune acela care, în comparație cu alții, era socotit om drept. Pe cine aş putea numi, așadar, "drept" dacă nu pe Cel liber de aceste lanțuri, pe Care nu-L țin lanțurile firii noastre comune? De la Adam toți trăiam în păcat¹⁸, peste toți stăpânea moartea. Să vină Cel care e singurul drept înaintea lui Dumnezeu, despre Care să se spună că de acum nu numai că "nici s-a aflat vicleșug în gura Lui"¹⁹, ci: "n-a săvârșit niciun păcat"²⁰.

11. Ps. 100, 1.

12. Autorul se gândește aici la libertatea voii omenești care poate aduce schimbarea.

13. Fac. 6, 3; Filon, *Quaest.* I, 90 (ed. cit., p. 164).

14. Cf. Ieș. 31, 3.

15. Ioan 1, 33.

16. Autorul se gândește aici la "puterea Celui Preainalt".

17. Ps. 50, 6.

18. Cf. Rom. 3, 9; 5, 14.

19. 1 Pt. 2, 22.

20. 1 Pt. 2, 22.

4. 8. "Iar în vremea aceea se iviră pe pământ uriași"²¹. Autorul sfintei scrieri nu vrea să se înțeleagă că filii pământului ar fi uriași descriși de poeți, ci afirmă că din îngeri și din femei s-au născut aceia pe care îi denumește prin termenul de mai sus, voind să exprime mărimea trupului lor. Și, să meditam dacă nu cumva sunt asemenea uriașilor oamenii care sunt preocupați de îngrijirea trupului lor, dar nu au nicio grijă de sufletul lor, precum se spune, conform imaginației poetice, că uriașii, născuți din pământ, mândri de mărimea trupului lor, i-au disprețuit pe zeii de sus. Oare ar trebui socotiți altfel oamenii care, deși alcătuiți din suflet și trup, își întorc ochii de la puterea minții – decât care sufletul nu are nimic mai de preț – și – imitatori ai cărnii acesteia – se comportă ca niște moștenitori ai nimicniciei pământești? Așadar, se trudesesc în zadar, amenințând cerul cu vorbe trufase și dăruindu-se cu totul treburilor pământești, aceia care, prin alegerea a ceea ce este mai josnic și prin disprețuirea a ceea ce este mai de preț, sunt osândiți cu o asprime mai mare, pentru că – să zic așa – s-au încuscrit în chip păgubitor cu niște păcate voite de ei.

9. Scriptura îi numește de multe ori pe îngeri "fiii lui Dumnezeu"²² fiindcă din niciun om nu se nasc duhuri. Dumnezeu nu a pregetat, așadar, să-i numească pe bărbații credincioși fiii Săi²³. Așadar, după cum oamenii cu o viață vrednică de laudă sunt numiți fiii lui Dumnezeu²⁴, tot așa pe aceia ale căror fapte sunt legate numai de treburile trupesti, îi numim – sprijinindu-ne pe autoritatea Scripturilor – "fiii trupului". Căci evanghelistul Ioan spune: "Dar celor care L-au primit pe Domnul Iisus, le-a dat putere ca să se facă fii ai lui Dumnezeu, care, adică, cred în numele Lui, care nu din sânge, nici din dorință trupească, nici din dorință bărbătească, ci de la Dumnezeu s-au născut"²⁵. De aceea, mai apoi află că Dumnezeu, deși Se gândea, adică știa că omul, pus fiind între limitele pământului, nu poate fi fără de păcat, întrucât poartă trup – căci pământul este un fel de loc al ispitelor, iar trupul (carnea), un fel de mreață a corupției²⁶ –, totuși S-a mâniat pe oameni, pentru că, deși aveau insuflate în trup o minte în stare să judece și tărie sufletească, s-au năpustit fără niciun discernământ spre prăpastia din care nu voiau să revină. Și Dumnezeu nu gândește ca oamenii, să-și schimbe după

21. Fac. 6, 4; *Quaest. I*, 92 (ed. cit., p. 170).

22. Fac. 6, 2 și 4.

23. Cf. Ps. 81, 6; 88, 7.

24. Cf. Iov 1, 8.

25. Ioan 1, 12-13.

26. Cf. Fac. 6, 6; Filon, *Quaest. I*, 93 (ed. cit., p. 172).

aceea părerea, nici nu Se mânie, cum face omul iute din fire, ci de aceea sunt scrise cuvintele acestea, ca să se înțeleagă cruzimea păcatelor noastre, care a dus la batjocorirea lui Dumnezeu²⁷, vina noastră crescând parcă până într-atât, încât Însuși Dumnezeu, Care prin firea Sa nu Se lasă tulburat nici de supărare, nici de mânie, nici de vreo altă patimă, pare provocat la mânie.

10. Și atunci l-a amenințat Dumnezeu pe om cu pieirea. "Pierde-voi de pe fața pământului – a zis – de la om până la dobitoc și de la târătoare până la păsările cerului"²⁸. L-au supărat cu ceva necuvântătoarele? Nu! Dar intrucât fuseseră făcute pentru om, dacă urma să fie nimicite acela pentru care fuseseră făcute, era logic să fie nimicite și ele, fiindcă nu mai era cine să se folosească de ele. Judecând mai adânc, înțelegem însă că omul reprezintă mintea care este în stare să judece; căci omul este definit ca o ființă vie, muritoare, cugetătoare. Dacă piere, prin urmare, esențialul, atunci se stinge orice simț, fiindcă nu mai rămâne nimic de salvat, când virtutea, fundamentul salvării, a pierit. Dar, pentru osândirea celorlalți oameni și punerea în evidență a respectului față de Dumnezeu, ni se spune că "Noe a găsit har înaintea lui Dumnezeu"²⁹. Totodată ni se arată că pe omul drept nu-l adumbrește jignirea altora, de vreme ce el, dreptul, este cruțat pentru răspândirea întregii seminții, el care se învrednicește nu prin noblețea neamului, ci datorită firii sale drepte și desăvârșite. Căci felul de a fi al unui om ales este garanție de virtuți, pentru că, după cum neamurile reprezintă felul de a fi al oamenilor, tot așa virtuțile reprezintă felul de a fi al sufletelor. Căci familiile se fac cunoscute prin strălucirea felului de a fi al oamenilor, iar frumusețea sufletelor se face slăvită prin strălucirea virtuții.

5.11. "Se stricase însă pământul înaintea feței lui Dumnezeu și se umpluse de silnicii"³⁰. Cauza stricăciunii pământului este evidentă, pentru că nedreptatea oamenilor a stricat pământul. De aceea și Domnul Dumnezeu zice: "Sosit-a înaintea feței Mele sfârșitul a tot omul; căci s-a umplut pământul de nedreptățile lor"³¹. Într-adevăr, sfârșitul tuturor oamenilor e avut în vedere de Dumnezeu și stă în voința Lui. Nu e vorba, desigur, cum se zice în popor, de o hotărâre a sorții, totuși socot că aici s-a spus dinadins, pentru că în Evanghelia Sa, Domnul, Care avea să mântuiască neamul oamenilor prin

27. Filon, *Quaest.* I, 95 (ed. cit., p. 174).

28. Fac. 6, 7; Filon, *Quaest.* I, 94 (ed. cit., p. 172).

29. Fac. 6, 8; Filon, *Quaest.* I, 96 (ed. cit., p. 172).

30. Fac. 6, 11; Filon, *Quaest.* I, 98 (ed. cit., p. 176).

31. Fac. 6, 13.

patima trupului Său și să-l curețe prin sângele Său și prin Taina botezului, zice: "Părinte, a venit ceasul! Preamărește pe Fiul Tău ca și Fiul să Te preamărească"³². Așadar, pentru că în potop au fost cruțate, prin corabia lui Noe, rămășițe din neamul omenesc, ca să fie izvor al refacerii și reinnoirii viitoare, de aceea a anunțat aici: "sfârșitul a tot omul a sosit, căci s-a umplut pământul de nedreptățile lor".

Aceasta în chip figurat; în realitate însă, spune: "este o rămășiță aleasă prin har"³³. Și de aceea Apostolul exclamă, zicând: "unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit harul"³⁴. "Tot trupul – zice – se abătuse de la calea sa pe pământ"³⁵. A spus aici "trupul" în loc de "omul pământean", pentru că ispita trupului i-a rătăcit calea. Căci dacă omul ar fi înțeles ce dar a primit de la Dumnezeu, n-ar fi îngăduit, de bună seamă, ca trupul să stea împotriva virtuților sufletului. Prin umare, cauza destrămării sufletului a fost trupul, care este un fel de ținut și locaș al plăcerii, de unde țâșnesc, ca dintr-un izvor, valuri de poftă și de pomiri rele și se răspândesc până departe. În ele se scufundă – așa zice – echipajul sufletului, cârmaciul fiind înghițit de valuri, când însăși mintea, înfrântă – ca să zicem așa – de furtuni și de vijelii, se retrage de la postul său. Frumos spune însă că omul și-a stricat calea firii sale. Căci calea sa era în rai, pe acea cărare plină de fericiri, în acea înflorire a virtuților, în acel har nesupus stricăciunii, cale pe care a pângărit-o cu pașii săi de pământean. Unii păstrează "calea Lui", adică a lui Dumnezeu. Prin acest cuvânt se obișnuiește a se înțelege "a Domnului".

6.13. Socot însă că acum e cazul să vorbesc chiar despre corabia lui Noe, în care, cine vrea s-o studieze mai adânc, va găsi, după construcția ei, descrisă înfățișarea trupului omenesc³⁶.

Într-adevăr, ce înseamnă cuvintele Domnului: "Fă-ți o corabie din lemn de chiparos neputrezit, în patru muchii"³⁷? Fără îndoială că denumim "în patru muchii" ceea ce este bine alcătuit în toate privințele și reprezintă un tot armonios. Deci, din cuvintele acestea reiese că Dumnezeu este și Ziditorul trupului nostru, și Făuritorul firii noastre, precum și că lucrarea însăși este desăvârșită.

Este o constatare evidentă că părțile ce alcătuiesc corpul omenesc sunt armonioase, dacă te gândești la pieptul omului, dacă te

32. Ioan 17, 1.

33. Rom. 11, 5; cf. 9, 27.

34. Rom. 5, 20.

35. Fac. 6, 12; Filon, *Quaest.* I, 99 (ed. cit., p. 176).

36. Filon, *Quaest.* II, 1 (ed. cit., p. 186).

37. Fac. 6, 14 (ed. sinod. 1914; în ultima ediție avem "salcâm"); Filon, *Quaest.* II, 2 (ed. cit., p. 186).

referi la pânțele lui, lungimea fiecăruia fiind egală cu lățimea, dacă, bineînțeles, măsura firească nu este depășită de un pânțec umflat din cauza plăcerilor și ospetelor. Apoi, tălpile, mâinile, brațele și coapsele, cine nu-și dă seama, privindu-le doar, că au patru laturi? Că cele mai multe dintre ele, cu toate că nu au aceeași lungime și lățime, au între ele o anumită asemănare, încât și la ele raportul dintre dimensiuni este armonios: lungimea e mai mare decât lățimea, lățimea decât grosimea. Și, după cum acea corabie de lemn avea trei dimensiuni, – căci Dumnezeu i-a poruncit lui Noe să facă o corabie cu lungimea de trei sute de coți, cu lățimea de cincizeci de coți, iar înălțimea de treizeci de coți³⁸ –, tot așa și în corpul nostru există o mărime mai mare, una mijlocie și alta mai mică: cea mai mare e lungimea, mijlocia este lățimea, iar cea mai mică, grosimea; și totuși, socotit în întregimea lui, deși alcătuit din părți, trupul apare ca ceva armonios. Căci și în viața obișnuită îi socotim armonios alcătuiți pe cei care nici nu depășesc măsura prin înălțime și se impun prin calitatea unui corp robust.

14. Să vedem acum ce înseamnă "în corabie să faci despărțituri"³⁹, căci nici această frază nu trebuie să rămână neexplicată. Cred că este un grai împrumutat din lumea naturii, deoarece trupul nostru, luat în totalitate, pare a fi un cuib mare cu adâncituri, așa fel construit încât tot suflul vital pătrunde în toate ungherele mădurelor și din partea noastră principală se răspândește în toate articulațiile. Un fel de cuiburi sunt ochii noștri, în care sălășluiește văzul. Cuiburi sunt și sinuozitățile urechilor noastre, prin care se strecoară sunetul și pătrunde ca într-o vizuină adâncă. Există și scobitura nărilor, care atrage la sine mirosul. Există și o a patra încăpere, mai mare decât celelalte, cavitatea gurii, în care este găzduit, până să devină matur, gustul și de unde își ia zborul vocea; aici stă ascunsă limba care, ca un instrument muzical al vocii, îi dă tonurile, cu un meșteșug plin de farmec, și, deși lipsită de rațiune, face ca vorbirea să fie înțeleasă. Scobitură sau cuib este și în cutia craniană; cuib este și acea membrană care ocrotește creierul și-l ține înlauntrul său. Adâncituri sau cuiburi sunt și măduarele plămânului și ale inimii, căci camera respirației noastre, adică a aerului pe care-l inspirăm și cu care ne menținem în viața aceasta, este plămânul, iar inima este cuibul sângelui și al respirației. Inima, la rândul său, are două scobituri: una prin care primește sângele ca într-un fel de rezervor și-l transmite în vene, cealaltă, prin care sângele, curățat da-

38. Fac. 6, 15.

39. Fac. 6, 14; Filon, *Quaest.* II, 3 (ed. cit., p. 188).

torită curgerii anterioare neîntrerupte, coboară în artere. Până și oasele mai tari au încăperi: căci în interior sunt scobite, iar în aceste scobituri se află măduva. Chiar și în mădulele mai delicate există cuiburi – încăperi ale poștei sau durerii. Și alte cuiburi și mai numeroase va descoperi cel care caută cu atenție în această alcătuire meșteșugită care e trupul omenesc. Iată de ce socot că și David a spus nu numai în chip mistic, ci și natural în psalmi: "Căci chiar pasărea și-a aflat casă și turtureaua cuib, unde să-și adăpostească puii"⁴⁰. Căci în trupul lui, unde odinioară era cuibul poștei, acum se află cuibul bunei cuvînțe. Iar unde înainte pofta hrănea urmașii schilozi, acolo crește acum neamul unor ființe curate, care ne fac cinste.

15. "Smolește corabia – a zis Domnul – cu smoală pe dinăuntru și pe din afară"⁴¹. Trupul omenesc constă din multe oase, nervi și din multe altele. El se păstrează deci unitar, legat fiind, și pe dinafară și pe dinăuntru, într-o închegare trainică și se păstrează printr-un fel de a fi propriu – ceea ce grecii denumesc ἔξις –, încât suflul închis înăuntru, care se răspândește, sau esența spirituală care acționează înlăuntru, ca și cum ar fi legate printr-un dublu lanț, nu se pierd, ci sunt constrânse la o unitate armonioasă și într-o legătură firească. De aceea se dă porunca să fie unsă corabia cu smoală; căci smoala este potrivită pentru înlănțuirea unei naturi vehemente. De aceea pe grecește este denumită ἄσφαλτος ἀπὸ τῆς ἀσφαλείας, adică mijloc de asigurare, fiindcă smoala leagă lucruri opuse și le ține la un loc printr-o înlănțuire puternică, încât crezi că stau unite astfel printr-o legătură firească. De aceea este dată corabia cu smoală și pe dinăuntru și pe dinafară, pentru ca acea legătură să nu se rupă ușor.

7.16. În altă parte însă, mai precis în Cartea Ieșirii⁴², este ferecată cu aur, și pe dinăuntru și pe dinafară, corabia aceea care în sufletul sfinților este imaginea ce redă lumea cugetătoare. Căci, precum aurul e mai de preț decât smoala, tot așa acea corabie care se găsește în sufletul sfinților e mai de valoare. Căci în cazul de față a pus numai lemne; și acolo tot lemne, dar se înțelege niște "lemne ce nu putrezesc" și care sunt faptele sfinților. Acolo mai adaugă că suporturile sunt imobile, pentru că locul de ședere al sfinților este stabil și statornic, pentru că sfinții au mers pe cărarea unei vieți vrednice de laudă, fugind, sub călăuzirea virtuții, de întovărășirile cu stricăciunea. Corabia aceasta însă, întrucât era potop, era azvârlită

40. Ps. 83, 3.

41. Fac. 6, 14; Filon, *Quaest.* II, 4 (ed. cit., p. 190).

42. Cf. Ieș. 25, 11.

când încoace, când încolo, într-un zbucium continuu, pentru că purtarea păcătoșilor este schimbătoare, iar viața lor, supusă stricăciunii din pricina patimilor ce dau năvală, rătăcind dintr-o greșală în alta.

17. Nu trebuie să trecem cu vederea nici faptul că după ce a zis "lungimea corabiei să fie de trei sute de coți, lățimea ei de cincizeci de coți, iar înălțimea de treizeci de coți"⁴³, a adăugat: "să faci corabiei o fereastră la un cot de la acoperiș"⁴⁴. Raportat la om, este vorba de cap, care completează restul trupului, mărindu-i farmecul prin forma sa armonioasă; căci, aidoma unei citadele regești, din el se revarsă toate simțurile spre celelalte părți ale trupului, mai ales ochii, așezați aici de către Providență pentru ca, întocmai ca la niște pândari și paznici ai firii⁴⁵, să supravegheze de pe înălțime aproape întreaga stare a orașului nostru. Și mintea însăși își are acolo locașul, după părerea celor mai mulți și mai ales a lui Solomon, care zice: "înțeleptul are ochii în cap"⁴⁶, ca și cum și-ar fi concentrat în acest palat împărătesc sfatul virtuților, de care înconjurată fiind, mintea însăși e mai în siguranță; totodată, ca dintr-o cameră de gardă, mintea înregistrează modul de comportare al întregului corp, este capabilă să dea răspunsuri prin care putem nu numai să ne analizăm pe noi înșine ori să vedem ce e în fața noastră, ci, printr-o adâncă pătrundere a înțelepciunii, să scrutăm profunzimile cerului însuși. Acolo, așadar, se află conducerea supremă a întregii noastre ființe; acolo stă și farmecul ei, căci de unde îi vine întregului corp paza, de acolo îi provine și frumusețea, care înfloarește mai întâi pe față; se cuvine așadar să primeze strălucirea palatului împărătesc, a cărui frumusețe e cu atât mai strălucitoare, cu cât e mai mare folosul ce-l aduce.

18. Iar de privești unul câte unul măduarele ce par a fi fost făcute pe chipul omului pentru un anumit folos – de pildă ochii pentru vedere, urechile pentru auz, nările pentru miros, gura pentru a vorbi –, sunt, pe cât de folositoare, la fel de frumoase. Ce nefirești sunt fețele celor orbi! Și ce să ne mai mirăm că fața unui om fără ochi e urâtă, când cerul însuși fără soare nu-și are podoaba? Ne par triste zilele fără soare; nopțile fără lună nu ne plac; căci soarele și luna își au și ele un fel de ochi ai lumii. Înlătură strălucirile stelelor, și pe bolta cerească însăși vei vedea hidoșenia orbirii. Chiar firele de păr care împrejmuesc globul ochilor și-i păzesc de jur împrejur ca

43. Fac. 6, 15.

44. Fac. 6, 16.

45. Cicero, *De nat. deor.* II, 140 (citată după Schenkl, *op. cit.*, p. 425).

46. Eccl. 2, 14.

niște oșteni aranjați în linie de bătaie, pentru ca pupila să nu fie rănită de vreo impuritate ori de colbul prafului, și iau ele în primire ceea ce a pătruns și ar putea răni ochiul, câtă silă inspiră când sunt pline de urdori! Cât de dizgrațios ar fi să ai una din pleoape mai mică! Dar să-ți razi sprâncenele care, ca niște coliere prețioase, strălucesc de parcă ar fi presărate cu nestemate!

19. La fel și urechile: pe cât de necesar le este rostul, tot atât de frumoasă e și înfățișarea lor; ce slujenie s-ar aduce întregii fețe dacă le-am tăia! Cu câtă grijă a procedat Pronia divină în alcătuirea lor, încât înseși întortocherile dinlăuntrul urechilor, datorită unei uimitoare prevederi, aduc foarte mare folos: ele nu permit ca vreun sunet să lovească pe neașteptate profunzimile capului. Adeseori vedem că mulți se sperie de un țipăt neașteptat și că amuțesc de spaimă la răsunetul unei voci sau al unui zgomot. Înseși impuritățile care se produc în interiorul acestor labirinturi slăbesc, cu un fel de clei, auzul. Totodată, dacă pornirea unui sunet a fost prea puternică, este frânt și întârziat, încât, anunțat în prealabil, mai curând mângâie decât lovește pe neașteptate interiorul urechii. Chiar viermișorii care încearcă să pătrundă în ureche sunt opriți de un soi de lipici al acestor impurități.

20. Nările, dacă sunt turtite, par contrare firii; de ar fi tăiate, cum s-ar putea menține viața, când ar fi înlăturat cursul respirației?

21. Cu cât e mai mare capul unei vite decât fața unui om! Ce podoabă reprezintă la amândoi perii capului, care, ca niște străjeri ai unui palat regal, au grijă ca vântul să nu-l rănească, vijelia să nu-l lovească, soarele să nu-l ardă prea tare! Părul, așa ni l-a dăruit totuși natura, încât place mai lung sau mai scurt și după sex și după vârstă, sau, de multe ori, și după calitatea timpului și a anului. Bătrânilor le stă bine cărunțeala; la copii ne-ar mira; părul lung e o podoabă pentru femei; bărbaților nu le-ar sta bine. De altfel Apostolul a exprimat mai clar aceasta zicând: "Nu vă învăța, oare, însăși firea că pentru bărbat, dacă își lasă părul lung, este ocară? Iar pentru femeie, dacă își lasă părul lung, este cinste?"⁴⁷.

22. Ce să spun despre partea regească însăși, prin care ies cuvintele vrednice de un rege, un fel de indici ai minții noastre și de reprezentanți ai sufletului nostru? Dar despre aranjamentul dinților care, pe lângă faptul că, prin alcătuirea lor, dau putere întregului trup, sunt, totodată, modelatorii vocii înseși? Dacă unul din ei a căzut, glasul șchiopătează.

47. 1 Cor. 11, 14 și urm.

23. Am vorbit ceva mai pe larg despre cap, fiindcă toate simțurile au trebuit să fie așezate în partea cea mai de sus⁴⁸, ca de acolo să fie distribuite toate îndatoririle la celelalte părți.

Părțile cele mai apropiate de cap sunt: ceafa – la spate, apoi brațul drept și cel stâng, care păzesc fortăreața imperială cu – așa zice – o strajă credincioasă; la noi, oamenii, sunt mai puternice părțile care sunt mai apropiate de cap și tot ele sunt cele mai importante. Pieptul de pildă e un fel de sanctuar al înțelepciunii, iar stomacul, un fel de martor, cum zic doctorii, și părtaș al tainelor capului și tovarăș de simțăminte, întrucât lui îi transmite toate stările sale – fie binefăcătoare, fie potrivnice. Șoldurile, fesele, coapsele și gleznele indică, prin însuși aspectul lor, amplitudinea mărimii picioarelor și a pasului, care, deși par mai mărunte, devin totuși, când pășim, mai mari.

24. Dar frumos a adăugat: "iar ușa corabiei să o faci într-o parte a ei"⁴⁹, referindu-se la acea parte a corpului prin care obișnuim să eliminăm surplusul din alimente, pentru ca "cele pe care le socotim mai de necinste ale trupului, pe acelea cu mai multă cinste să le îmbrace"⁵⁰. Scriptura a redat acest lucru mult mai ales decât citim în cartea lui Platon că a spus Socrate⁵¹. Căci de vreme ce însuși Socrate, sau Platon, care a fost în Egipt, a putut sau să citească aceasta în scrierile lui Moise, sau să o audă de la cei ce au citit-o, impresionat fiind de descoperirea frumoasă, a socotit că i s-a deschis o poartă, ca să arate înțelepciunea Ziditorului nostru, laudând faptul că acesta a fost cât se poate de potrivit cu frumusețea omului – anume ca unele direcții și ieșiri ale canalelor corpului să le îndepărteze spre spate, pentru ca, prin curățirile stomacului, înfățișarea noastră să nu fie urâtă. Apostolul însă spune: "ci cu mult mai mult mădularele trupului socotite a fi mai slabe, ele sunt mai trebuincioase"⁵², depășind printr-un singur și simplu cuvânt descrierile filosofiei. El zice: "părțile trupului pe care le socotim mai de necinste, pe acelea cu mai multă cinste le îmbrăcăm; și cele necuviincioase ale noastre au parte de mai multă cuviință"⁵³. De fapt, prin aceasta se recunoaște îndeosebi semnul simplității și cumpătării noastre.

48. Cicero, *De nat. deor.* II, 140.

49. Fac. 6, 16.

50. 1 Cor. 12, 23.

51. Ambrozie a greșit, indus în eroare de cele ce se citesc în Filon, *Quaest.* II, 6 (ed. cit., p. 200).

52. 1 Cor. 12, 22.

53. 1 Cor. 12, 23.

căci cei lacomi ori se umflă peste măsură de mâncare până la primejdie, sau, de cele mai multe ori, își golesc intestinele.

25. Frumos a raportat Apostolul aceasta la înseși mădulele Bisericii⁵⁴. Într-adevăr, ce altceva sunt cele necinstite ale noastre decât desfrânarea și dezmațul? Dacă cineva, înlănțuit de acestea în timpul tinereții, după ce a ajuns la o vârstă mai matură, vine la botez, renunță la cele de dinainte, se dezbară de obiceiurile vechi, ocolește păcatele, se îngroapă împreună cu Domnul Iisus⁵⁵, lumea pentru el este răstignită și el însuși este răstignit pentru lume, oare acesta, dăruit fiind cu iertarea păcatelor, nu are o cinstire mai îmbelsugată decât acel catehumen a cărui viață era socotită mai fără vină? Și, ca să dăm ca exemplu pe apostolul Pavel însuși, el era iudeu, era prigonitor⁵⁶, dar odată chemat la harul lui Hristos, a devenit apostol. Și fiindcă lui i s-au iertat mai multe, a început să iubească mai mult, să pătimească mai mult decât toți apostolii, a devenit "vas ales", a fost trimis să propovăduiască păgânilor⁵⁷. Nu a câștigat oare o mai deplină și mai vrednică mărire decât cei mai mulți dintre apostoli chiar el, care înainte era fără cinstire și fără mărire, în timp ce persecuta Biserica lui Dumnezeu?

26. Săracul acesta, neputincios în Biserică, a fost răscumpărat prin rugăciunile ei. Și ca să dezvăluim taine mai mari, ce e mai nevrednic decât un popor păgân? Sărac, fiindcă nu are cuvintele lui Dumnezeu, slab și șchiop de ambele picioare, pentru că nu a crezut nici în Lege, nici în Evanghelie; totuși, chemat fiind, el a crezut și, botezat fiind, a primit harul. Așadar, fiindcă i s-a iertat mai mult, iubește mai mult. A rămas poporul iudeilor, deși șchiop de un picior, cu toate că șchiopătează și în Legea însăși. Așadar acela, care era considerat cel mai vrednic de slavă, a părăsit toate, pe admirabilul sfătuitor, pe priceputul arhitect și înțeleptul ascultător; acesta, care era disprețuit, obținând toate în numele credinței, prin biruința mucenicilor, este cinstit de ceata îngerilor. Prin urmare, Platon a folosit splendoarea vorbirii, lucru pe care l-a putut face; Apostolul însă, care avea Duhul lui Dumnezeu⁵⁸, a dezlegat taina. S-a vorbit îndeajuns despre poartă, fiindcă cei de pe urmă au devenit cei dintâi⁵⁹.

54. Cf. 1 Cor. 12, 24 și urm.

55. Cf. Rom. 6, 4; Gal. 6, 14.

56. Cf. Filip. 3, 6 și urm.

57. Cf. Fapte 9, 15; 1 Tim. 2, 7.

58. Cf. 1 Cor. 7, 40.

59. Cf. Luca 13, 30.

9.27. Să cercetăm acum ce înseamnă ceea ce a zis Domnul: "Să faci corabiei trei rânduri de cămări: jos, la mijloc și sus"⁶⁰. Ne dăm seama că prin "rândul mai de jos de cămări" El a vrut să vedem limpede că trebuie înțelese părțile corpului ce primesc alimentele, adică acele mădulare lăuntrice care prelucrează hrana primită. Căci hrana este supusă stricăciunii, iar ceea ce este supus stricăciunii nu trebuie pus alături de cele superioare, ci de cele inferioare. Totodată, fiindcă mâncarea e trecută în jos, din care doar o cantitate mică este utilă fortificării și întreținerii corpului, partea rămasă este trecută în pânțece spre a fi curățită, fiindcă acolo sunt intestinalele, prin care coboară prisosul de alimente; așa a hotărât Ziditorul nostru: ca intestinalele să nu fie în linie directă din stomac la extremitatea corpului, ci, învărtite și răsucite, pentru ca durata vieții noastre să fie prelungită. Căci, dacă intestinalele omului, care primesc și duc mai departe hrana, ar fi întinse, hrana ar trece prin ele fără nicio zăbavă și ar urma ca noi să fim tot timpul flămânzi, să ne hrănim în continuu sau să fim fără puteri de îndată ce ne lipsește suportul alimentelor. Așa însă, în acea îndoită și întreită încolăcire și împletire a intestinelor, hrana persistă și, coborând pe încetul, reglează forțele, strecoară în corp seva, păstrează sațietatea, amână pofta de mâncare și nu are loc nici o trecere imediată, nici o evacuare grabnică și nu există nici poftă de mâncare de nepotolit, nici plăcere nesătulă de a te ospăta. Ar exista deci, mai întâi, lipsa și foamea fără întrerupere; apoi, din acestea, ar decurge necesitatea de a mânca fără întrerupere. Ce este însă mai urât decât să fii veșnic preocupat de pânțece, care, când e plin, trebuie golit, iar când e gol, trebuie umplut? Din lupta aceasta cine ar ieși biruitoare dacă nu moartea, ce se strecoară chiar printre banchete și ospete? Căci cum ar putea să trăiască îndelung oamenii dacă, în același timp, ar mânca și ar flămânzi, ar bea și ar fi însetați, și, înainte de a se sătura, ar elimina tot ce au luat și ar fi pe dată flămânzi? De vreme ce, însă, hrana coboară pe încetul, natura, în grija-i firească, încetinește foamea și indigestia. Căci hrana se pregătește mai întâi în stomac, pe care cei mai mulți îl numesc pânțecele de sus; apoi se înfierbântă în ficat și datorită aburului acestuia este răspândită. Sucul ei este împărțit anumitor porțiuni din mădulare, datorită căruia prinde puteri întregul corp. Dezvoltarea celor tineri, rezistența bătrânilor dovedește îndeajuns aceasta. Restul de hrană trece în pânțece, pe care toți îl denumim pânțece, fără niciun adaos, mulți însă îi zic pânțecele de jos – de

60. Fac. 6, 16; Filon, *Quaest.* II, 7 (ed. cit., p. 202).

unde rezultă materia fecală care, plină acum de impuritate, este eliminată prin acea poartă din spate.

29. Deși acestea par atât de meșteșugit orânduite printr-o lege firească, potrivit cu orânduirea lui Dumnezeu, totuși, în caz că nu păstrăm o anumită măsură în mâncare și în comportament, ca și în cazul unor porniri nestăvilite, se naște potopul și un fel de prăpăd al întregului corp; căci nestăpânirea de sine aprinde pofta, naște excesul, creează stricăciunea. În felul acesta, sau mădularele lăuntrice sunt înțepenite de încordări și sunt zguduite de dureri, sau, din pricina lichidului neîncălzit al alimentelor și de asprimea indigestiei, se roade, ca să zic așa, învelișul lăuntric al intestinelor, fiindcă întocmai ca în cazul unei hârtii se văd la intestin două învelișuri: unul în afară, pe care cunoscătorii sau cei ce au cercetat mai cu atenție îl numesc continuu, care vine direct din vârf până în partea extremă, celălalt, cu împletituri parcă pe margini, care, susțin ei, nu se nimește tot când este ros; căci dacă învelișul interior ar fi continuu, roaderea lui ar fi de nevindecă. Acolo, datorită zăbavei create de adaosurile acestea – spun ei –, se mențin resturile alimentare; dacă aceste adaosuri sunt distruse, alimentele trec doar pe jumătate digerate, iar băuturile se scurg repede. Boala aceasta este potopul – prăpădul omului.

30. De aceea ni se pare că prin chipul acestei corăbii Dumnezeu a vrut să ne învețe cum să ne păzim de acest "poto" special. Căci stricăciunea este cauza potopului. Unde s-a strecurat ea, se pornesc apele, dau în clocot toate izvoarele poftelor, încât întregul corp este înecat de revărsarea atât de mare și de adâncă a viciilor. Căci nimic nu este în stare să-l supună pe om unei atât de nenorocite robii ca desfrâul și poftele de felul acestuia, care, ca și cum ar fi sub jugul greu al uciderilor, înăbușă conștiința ca să nu se poată înălța, întrucât și-a pierdut libertatea nevinovăției. Prin urmare, cel mai de seamă leac în acest "poto" este să-l scoți la iveală pe omul drept și să-l alegi ca executant al poruncii cereși. Cine este dreptul din noi dacă nu vigoarea minții, care este în stare să închidă în interiorul acestei corăbii orice gen de viețuire ce există pe fața pământului? Înfrânează-ți, așadar, și tu pornirile iraționale și supune toate simțirile tale minții și obișnuiește-te cu poruncile sufletului. Nu îngădui poftelor tale să-și ia zborul în afară, nici plăcerii să iasă în văzul mulțimii și, având o minte care judecă, le vei putea elibera chiar și pe cele fără judecată ale tale și păcatele necurate de toată primejdia potopului.

10. 31. "Și a zis: tot ce este pe pământ va pieri"⁶¹. Cu ce s-au făcut vinovate până și ființele necuvântătoare? De ce au fost supuse pedepsei ele, care nu au simțul păcatului? Precum, însă, într-un război, când comandantul suprem este ucis de dușman, pierе alături de el oastea lui și este zdrobită toată vitejia militară, tot așa a părut că nu e în dezacord cu spiritul de dreptate ca, atunci când pierea omul, căruia Domnul Dumnezeu i-a dat un fel de putere regească asupra oricărui fel de viețuitoare, încât prin autoritatea sa de conducător stătea mai presus de toate zburătoarele și fiarele sălbatice, să piară împreună cu el și vitele, și orice ființă necuvântătoare care exista. De altfel, când izbucnește o molimă de care este bătut un ținut⁶², groaznicul flagel contaminează mai întâi ființele necuvântătoare⁶³ – mai ales câinii, caii, boii –, și le îmbolnăvește pe cele ce par a trăi în preajma omului; în felul acesta virusul bolii atinge însăși specia umană.

32. Aceasta este prin urmare, după cum socot, prima cauză în sprijinirea justei măsuri. A doua, faptul că nimeni nu acuză natura lor pentru că mor celelalte membre ale corpului nostru când s-a tăiat doar capul, în vreme ce îi vedem pe mulți trăind, deși le-au fost amputate brațele, picioarele. Dar rostul celorlalte membre nu este la fel cu al capului; de aceea, când a fost tăiat capul, de unde pornesc simțurile noastre spre întregul corp, mor odată cu el toate măduarele; și nu este învinuită în acest fapt nici grija constructorului și nu se admonestează nici fragilitatea substanței umane. La fel deci, nimeni să nu aducă nicio vină, deoarece omul este capul și, oarecum, cel mai de seamă din toate ființele; dacă el moare, nu trebuie să ne pară curios că mor odată cu el și celelalte ființe.

33. În al treilea rând, faptul că ființele lipsite de rațiune nu au fost create pentru ele, ci pentru om; ele au fost într-adevăr prevăzute întru folosul omului, pentru ca prin supunerea lor ființa umană să predominе. De altfel însuși proorocul le-a socotit spre folosul omului, când a zis: "toate le-ai supus sub picioarele lui: oile și boii, toate; încă și dobitoacele câmpului, păsările cerului și peștii mării"⁶⁴, pentru că toate acestea au fost făcute pentru el, unele spre folosul lui, altele pentru desfătarea lui, iar altele spre plăcerea lui. Era, prin urmare, firesc lucru ca odată cu pieirea omului de pe fața pământu-

61. Fac. 6, 17; Filon, *Quaest.* II, 9 (ed. cit., p. 206).

62. Vergiliu, *Eneida*, III, 138 și urm. (trad. G. Murărașu, p. 70).

63. Homer, *Iliada* I, 50 (trad. G. Murnu, p. 70); Lucrețiu, *Poemul naturii* VI, 1922, trad. T. Naum, Buc., 1965, p. 373.

64. Ps. 8, 6-9.

lui să fie nimicite prin același prăpăd și cele ce au fost făcute pentru el. Acestea sunt concluziile conforme unei explicații simple a lecturii.

34. Dar o tâlcuire mai temeinică și mai adâncă ne face să înțelegem că atunci când sufletul este gârbovit de greaua povară a patimilor și e înecat, aș zice, de valul clocotitor a tot felul de poftes, toate gândurile și dorințele pământești dau năvală, fiindcă orice păcătos, cu cât a făcut nelegiuiri mai mari, cu atât se face mai nerușinat. Căci necinstea se mărește prin obișnuință și exercițiu, iar îndrăzneala se hrănește prin nepedepsire. Se îndepărtează, așadar, de orice respectare a bunei-cuviințe, a cinstei și în el mor toate cele pămâtenes, din pricina cruzimii păcatului aducător de moarte, fiindcă această cruzime nimicește pe păcătos printr-o adevărată și veșnică moarte; căci nimeni nu moare de o moarte mai grea decât cel ce trăiește în păcat. În el moare fiecare simțământ în parte: moare văzul, care anunță păcatul, care arată pe femeia mincinoasă, care este cucerit de farmecul unei fețe străine, pentru că l-au legat ochii femeii ușuratic, pentru că l-a atras în mreaja sa frumusețea destrăbălatei. Oare nu ni se pare că moare cel ce și-a înfipt sulita poftes, pentru că din propria-i pornire s-a strecurat în groapa morții? Moare și auzul, când istorisește nelegiuiri, când vorbește vorba bărbatului adulter ce îndeamnă la păcat, când strecoară în inimi vorbele desfrânatelor care-l ademenește pe tânăr prin cuvinte pline de farmec și-l înlanțuie cu graiul buzelor ei⁶⁵. Moare glasul de tăcere, dacă nu se încredințează lui Dumnezeu; moare de vorbă multă, căci stă scris: "Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătuire"⁶⁶; moare din cauza mâniei, când întrece măsura răzbunării; pe scurt, orice simțământ moare dacă e slujitor al necinstei.

35. Și de aceea, fiindcă toate cele pămânești mor în potop, dar omul drept, el singur stă neclintit în veac⁶⁷; acestuia i se spune: "iar cu tine voi face legământul Meu"⁶⁸, fiindcă el e moștenitorul harului dumnezeiesc, el însuși este posesorul moștenirii cerești, părtașul celor mai fericitoare bunuri. Și, într-adevăr, oamenii când mor obișnuiesc să-și lase averea prin testament; moștenirea însă nu are loc cât timp testatorul trăiește; Dumnezeu însă, deoarece este veșnic, transmite celor dreți moștenirea esenței dumnezeiești și, fără ca El să devină sărac, își dăruiește bunurile fără nicio pierdere a dăruirii,

65. Cf. Pilde 7, 21.

66. Pilde 10, 19.

67. Pilde 10, 30.

68. Fac. 6, 18.

Dumnezeu, pe Care nu-L păgubesc cu nimic părtașii bunurilor Sale și Care are cu atât mai mult parte de ele cu cât noi le folosim mai mult. De altfel, Domnul Iisus, bogat fiind, pentru noi a sărăcit, ca noi să ne îmbogățim cu sărăcia Lui⁶⁹, El, Care, prin sângele Său, a împlinit ambele testamente, pentru ca să ne facă pe noi împreună-moștenitori⁷⁰ ai vieții Sale și moștenitori ai morții Sale, pentru ca noi să avem atât împărtășirea vieții, cât și binefacerile morții. Dar mult i-a dăruit celui drept, când i-a zis: "voi încheia legământul Meu cu tine", fiindcă bărbatul cu judecată și credincios este el însuși testamentul lui Dumnezeu. El însuși este moștenirea lui Dumnezeu; averea lui este chiar omul drept, în care se află puterea testamentului dumnezeiesc, în care este rodul judecării, în care este moștenirea făgăduinței, despre care David a spus: "Iată, fiii sunt moștenirea Domnului, răsplata rodului pântecelui"⁷¹. Iar acum, după ce am întrevăzut taina mai adâncă, să trecem la celelalte.

36. "Intră în corabie – a zis – tu și toată casa ta, căci în neamul acesta numai pe tine te-am văzut drept înaintea Mea"⁷².

Se dovedește a fi adevărat, chiar și în acest caz, cuvântul proorocului că "cel nesocotit își poartă singur ponosul"⁷³, "pe când înțeleptul este înțelept pentru sine și pentru mulți"⁷⁴. Așadar, pe bună dreptate a fost păzită, în vederea potopului, casa dreptului Noe. Tot așa, pe mare, cei ce călătoresc, sau în război, armata, dacă celor dintâi nu le lipsește dibăcia cărmaciului, iar acestora din urmă înțelepciunea comandantului, sunt feriți de primejdie datorită ajutorului venit din afara lor. Dar fiindcă și armata unui bun comandant este bună, de aceea, și în cazul acesta, înțelegem că nu e trecută cu vederea laudarea celui drept, care și-a orânduit casa în așa fel încât comorile virtuții strălucesc, și pe bună dreptate familia sa își găsește mântuirea⁷⁵.

Și nu există contradicție în faptul că după aceea sau fiul sau soția au greșit⁷⁶. Dreptul Noe dormea, în timp ce fiul rătăcea. Cât privește femeia, ea fiind de o fire mai slabă, tulburată de mărimea primejdiei întrucât credea că întreaga lume pierea de focul trimis de Dumnezeu⁷⁷, de ce te miri dacă nu l-a putut urma pe bărbat, de

69. 2 Cor. 8, 9.

70. Rom. 8, 17.

71. Ps. 126, 3.

72. Fac. 7, 1.

73. Pilde 9, 12.

74. Pilde 9, 12.

75. Cf. Pilde 15, 6.

76. Cf. Fac. 9, 22.

77. Cf. Fac. 19, 24.

vreme ce dreptul însuși a ieșit doar îndemnat fiind de îngeri⁷⁸? Oare e de mirare că greșeala se strecoară în om sau că încordarea se destramă? Adu, prin urmare, argumentarea că și cel drept s-a îmbătat⁷⁹. Socot însă că acestea trebuie lăsate să fie discutate la locul lor.

37. Acum să analizăm celelalte lucruri. Într-adevăr, frumos a spus: "în neamul acesta numai pe tine te-am văzut drept"⁸⁰. Mulți par drepti înaintea oamenilor, dar puțini înaintea lui Dumnezeu; într-un fel e pentru oameni, în alt fel pentru Dumnezeu. Oamenii se orientează după aparența vieții; Dumnezeu, după curăția sufletului, după adevărul virtuții; oamenii prețuiesc cele ce sunt în afară; Dumnezeu judecă cele dinlăuntru. Foarte bine a cumpănit atunci când a spus: "în neamul acesta", ca să nu-i osândească nici pe înaintași și să nu-i înlăture nici pe urmași și să arate că pe dreptate a adus potopul, prin pieirea "acelui neam" care nu era părtaș al cinstei. Aceasta e interpretarea după buche.

38. O pătrundere mai adâncă, însă, ne îndeamnă să ne gândim că puterea minții se află în suflet și că sufletul joacă în trup rolul unui tată de familie în casa sa. Ce este mintea în suflet, aceea e sufletul în trup. Dacă mintea este în siguranță, în siguranță este casa, în siguranță este sufletul; dacă sufletul este nevătămat, nevătămat e și trupul. Căci mintea cumpătată ține în frâu toate patimile, conduce simțurile, îndreptează vorba. De aceea, bine zice Domnul celui drept: "intră tu", adică intră în tine însuți, în mintea ta, înlăuntrul sufletului tău. Acolo este scăparea, acolo este cărma; afară e potopul, afară e primejdia. Dacă însă ai fost asigurat înlăuntru, atunci ești și în afară, fiindcă unde mintea este cea care ne îndrumă, acolo și cugetele ne sunt bune și bune sunt și faptele. Căci dacă mintea nu e umbrită de nicio patimă, atunci cugetele sunt limpezi. Dacă te strădui spre curățire, dacă urmărești stăpânirea de sine, nu izbucnește nicio flacără a poftelor, nu se furișează nicio rană a amărăciunii; căci sănătatea minții este medicamentul corpului.

12. 39. Să cugetăm acum pentru care motiv poruncește Domnul să fie luate în corabie "din animalele curate câte șapte perechi, parte bărbătească și parte femeiască, iar din animalele necurate, câte o pereche", ca să li se întrețină sămânța pe întreg pământul⁸¹. Și după cum socot eu, arată că începe săptămâna curată, fiindcă numărul

78. Cf. Fac. 19, 15 și urm.

79. Cf. Fac. 9, 21.

80. Fac. 7, 1.

81. Fac. 7, 2; Filon, *Quaest. II*, 12 (ed. cit., p. 212-214).

șapte este curat și sfânt⁸², căci el nici nu se combină cu altul, nici nu se naște din altul. De aceea se numește "fecioară", fiindcă nu naște din el nimic și, ca și cum ar fi cruțat și neatins de naștere maternă ori de împreunare femeiască, pe bună dreptate are harul sfințeniei bărbătești, deși este redat printr-un termen feminin; căci "tot cel de parte bărbătească întâi-născut va fi închinat Domnului"⁸³, adică este sfânt. Și la prooroc găsești scris: "a fost scutită de chinuri și a născut un fiu"⁸⁴, adică un sfânt. Numărul doi însă nu este un număr plin, pentru că se împarte. Iar ceea ce nu este plin este socotit gol. Șapte însă este număr plin, fiindcă "hebdomas" e ca și "decas" și, de asemenea, ca cel dintâi, fiindcă alpha⁸⁵ este după asemănarea Aceluia care este veșnic, de la Care decurg și provin calitățile care sunt în fiecare specie, și acestea sunt naturale⁸⁶.

40. Ca să vorbim însă despre cele morale, nu există îndoială că neraționalul din sufletul nostru se împarte în cele cinci simțuri și vocea și organul generativ – care par a fi de natură femeiască, fiindcă simțurile noastre alunecă repede spre cele materiale și lumești. De aceea e limpede că ele au o substanță de natură mai moale. Dar pentru bărbatul învățat și sânguincios toate sunt curate, fiindcă înțelepciunea unui bărbat cu experiența și virtutea lui le transmite acestora o tărie bărbătească. Așadar, datorită judecății înțeleptului și planului cârmaciului, din calitatea unui gen inferior sunt transformate într-o substanță mai rezistentă. Căci sănătoasă și stabilă este opinia înțeleptului, nu schimbătoare ca a celui lipsit de înțelepciune, a celui lipsit de minte, care se schimbă după un plan nesigur; ca a celui necinstit, care alege nu ce e adevărat și drept, ci ceea ce este comod pentru el, sau care desparte utilul de adevăr, îl îndepărtează de ceea ce e drept. Căci dreptatea e un bun singular – unic; este admirată ea însăși prin sine numai datorită valorii sale; nedreptatea însă, ca mânăta când de ură, când de dorința de profit, naște – așa zice – lucruri divizibile și confundă (împreună) cele ce trebuie să fie despărțite. Căci nebunul e schimbător ca luna⁸⁷ și, diform din cauza varietății împestritate a stărilor lui, își pătează sufletul prin atingerea nedemnă, de pare trupul unui lepros, întrucât adeseori amestecă la un loc gândurile sănătoase cu cele vătămătoare.

82. Filon, *Leg. alleg.* I, 5 (I, 46, 13; I, 64, 19C); *De vita Moysis* II, 27 (cit. după Schenkl, *op. cit.*, p. 437) (II, 166, 39).

83. Ieș. 13, 12.

84. Is. 66, 7.

85. Cf. Apoc. 1, 8 (21, 6; 22, 13).

86. Cf. Fapte 17, 28.

87. Înț. Sir. 27, 11.

41. Dar poate că, văzând că se poruncește să fie duse în corabie viețuitoare curate și necurate, ar putea să te mire, pe bună dreptate, că eu am spus că nu trebuie amestecate judecățile nedemne cu cele cinstitute. Nici eu însă nu susțin că și printre necuvântătoare nu există totuși anumite semințe de porniri curate și că în sufletul nostru nu ar fi un fel de elemente din acele porniri care nu sunt curate. Căci natura omului este în stare de contrarii, încât există, atât pentru răutate, cât și pentru virtute, posibilitatea de a pătrunde în ea; și pe bună dreptate, la începutul acestei cărți, care este Face-re, sub înfățișarea pomului din mijlocul raiului ai citit "cunoștința binelui și răului"⁸⁸. S-a poruncit ca din acest pom al cunoștinței binelui și răului să nu se guste, pentru că mintea noastră, în care există cunoaștere și disciplină, primește noțiunea binelui și a răului. Așadar, Creatorul naturii, precum a păstrat viețuitoarele pentru răspândirea sau chiar pentru refacerea speciei, pentru ca tot pământul să se umple de sămânța viețuitoarelor, tot așa nu a socotit că substanța pământeană a trupului nostru trebuie lăsată lipsită de patimi de felul acelor pe care le au animalele necurate, substanța care, când se scufundă în plăceri și desfrâu, ca în vremea potopului, e purtată de valurile patimilor amintite. Când însă, datorită cumpătării și stăpânirii de sine, cineva a alungat potopul patimilor ce-l îneacă și a găsit un fel de vârtoșie a sufletului, începe să redea viața trupului și curăție sufletului său, care are drept cârmă înțelepciunea.

42. Merită strădania să cercetăm și de ce, după ce Noe a intrat în corabie și a adus acolo viețuitoarele, potopul s-a produs după șapte zile⁸⁹. Căci nu pare lipsit de sens faptul că nu au trecut fie mai multe, fie mai puține, ci tot atâtea [zile] câte au fost la facerea lumii. Căci lumea a fost făcută în șase zile, iar "în ziua a șaptea S-a odihnit Dumnezeu de toate lucrurile Lui"⁹⁰. Prin numărul acesta a arătat că tot El este autorul lumii, precum și al potopului. Lumea a întemeiat-o din bunătatea Sa; potopul l-a făcut pentru vina greșelilor noastre. Li s-a atras atenția, așadar, oamenilor, chiar și prin numărul zilelor în care a fost întemeiată lumea, că ei ar fi trebuit să-L înduplece pe Ziditor nu numai prin lacrimi și rugă, dar prin îndreptarea moravurilor. Le-a dat așadar Domnul timp pentru pocăință, voind mai curând să-i ierte decât să-i pedepsească, pentru ca să-i constrângă, cuprinși fiind de groaza potopului ce-i amenința, să-l ceară ajutor, ca, în timp ce erau îngroziți de primejdia morții ce avea să vină, ei

88. Fac. 2, 9 și 17.

89. Filon, *Quaest.* II, 13 (ed. cit., p. 216).

90. Fac. 2, 2.

să renunțe la nelegiuiri și nedreptate. Se cuvine să desprindem de aici bunătatea lui Dumnezeu, peste măsură de iertător, fiindcă El a voit să ierte în câteva zile jignirea multor ani, ce I s-a adus de la facerea lumii până la sfârșit, dacă ei s-ar fi căit. Căci Dumnezeu uită păcatul, răsplătește virtutea, precum spune El însuși prin gura proorocului: "Eu, Eu sunt Acela care șterg păcatele și nu-Mi aduc aminte de fărâdelegile tale. Tu însă adu-Mi aminte ca să judecăm împreună: fă tu însuși socoteala ca să te dezvinovățești"⁹¹. Căci fiindcă a văzut că i-a fost redată sufletului adevărata virtute, îi dăruie atâta cinstire, încât nu numai că-i acordă iertarea păcatelor de mai înainte, dar îi acordă har și dezvinovățire. A așteptat, așadar, și în ziua a șaptea – chiar ziua în care S-a odihnit după lucrarea Sa –, pentru ca, dacă I se cere iertare, să urmeze îndreptarea și să-Și lase deoparte mânia.

43. Trebuie observat și faptul că a spus că potopul s-a făcut "în patruzeci de zile" și că a adăugat: "și patruzeci de nopți"⁹². Or, știm că se numește "zi" durata de timp marcată de soare, câtă vreme luminează pământul, iar "noapte", durata pe care întunericul ce coboară o deosebește de claritatea zilei, și, îndeobște, zicem "zi" fără să adăugăm "noapte", pe care, în general, o subînțelegem. De fapt, când spunem că o lună are treizeci de zile, înțelegem și nopți. De aceea, deși ar fi fost îndeajuns pentru Moise să fi zis că potopul a durat patruzeci de zile, se pune întrebarea: de ce a adăugat "și patruzeci de nopți"? Și unii⁹³ care au trăit înainte de noi au înțeles că s-ar arăta că s-a produs prin potop pieire și de bărbați, și de femei – raportând ziua la bărbat, care ar fi mai curat, asemănător luminii, noaptea, la femeie, despre care se scrie⁹⁴ că a fost creată în timp ce bărbatul dormea; totodată, pentru că bărbatul ar fi primul, ca un creator, întrucât pune în mișcare calitatea femeii și ar îndruma-o spre nașteri; că bărbatul ar fi mai de văză prin activitatea sa publică, femeia mai neștiută, stând parcă închisă între pereții casei; și mai apropiată de noapte, întrucât a apărut pe locul al doilea și, plâsmuită din coasta bărbatului⁹⁵, datorează recunoștință pentru crearea sa celui ce-i este superior, fiindu-i inferioară prin însuși faptul că bărbatul e primul la număr și că ea este vrednică de pus alături de cele materiale prin facultatea ei de a naște. Dar și la unul și la celălalt numărul primejdiilor este același, fiindcă și păcatele le sunt la fel, și

91. Is. 43, 25-26.

92. Fac. 7, 12.

93. Filon, *Quaest.* II, 14 (ed. cit., p. 218).

94. Cf. Fac. 2, 21 și urm.

95. Cf. Fac. 2, 21 și urm.

pe bună dreptate duratele în timp nu diferă, fiindcă nu diferă pedepsele greșelilor⁹⁶.

44. Mulți se întreabă – și nu e lipsit de interes – de ce potopul a durat patruzeci de zile. Și am putea spune că pentru lucrurile mai triste, adică pentru nimicirea creaturii, s-a socotit un număr concret, dar că pentru zidirea întregii lumi, adică pentru lucrările mai vesele, s-a socotit săptămâna. Dar ar interesa poate faptul că și Legea a fost dată după patruzeci de zile⁹⁷. Atâtea zile a stat Moise pe Muntele Sinai și a rămas până a scris poruncile Legii. Pe bună dreptate, așadar, în același număr de zile sunt date învățăturile pentru evitarea păcatelor, prin care număr se iartă vina păcatului, ca să înțelegem că lauda datorată îndreptării noastre trebuie să fie pregătită în aceeași durată de timp a vieții în care se poate comite vina ce merită să fie pedepsită. De aceea, nu drept pedeapsă sunt acum prescrise cele patruzeci de zile, ci pentru viață, pentru ca prin acest număr să îndepărtăm prin ajunări și rugăciuni mai dese pedepsele pentru păcatele noastre și, atenți la poruncile Legii, să îndepărtăm, prin devoțiune și credință, rătăcirea noastră. Așadar, prin învierea Domnului, ziua a patruzecoa nu mai este considerată ultima, ci prima, și de atunci se consideră viața, pe când înainte era considerat un număr al morții – pentru sfârșitul lumii și pieirea neamului omenesc.

"Și am să pierd – a zis – de pe fața pământului toate făpturile câte am făcut"⁹⁸. O, frumusețe a cuvintelor cerești, pentru cel care cercetează cu cuvenita înțelegere a unei minți credincioase! E mâniat Dumnezeu pe păcatele noastre, dar nu uită credința; ne amenință cu chinul, dar nu a îngăduit pieirea; înfrânează pedepsirea, oprește asprimea. Zice că va pierde făptura, nu de pe pământ, ci de pe fața pământului. Scutură floarea, rădăcinile le păstrează; îngăduie ca în adâncul substanței umane să rămână virtutea, care să sufere la suprafață, dar înăuntru să se păstreze nevătămată și cruțată de pedeapsă, pentru ca să fie păstrată pentru susținerea acelor care nu se fac vinovați de păcat.

Frumos a spus "voi șterge", ca și cum ar fi vorba de caracterele literelor, care sunt șterse fără dăunarea cărților și fără micșorarea tăblițelor; e ștersă cerneala literelor, dar lemnul rămâne. Sunt distruse elementele, ca să fie scrise, de cele mai multe ori, altele mai bune; se îndepărtează cerneala, dar materialul nu este distrus. "Voi

96. Filon, *Quaest.* II, 14 (ed. cit., p. 219).

97. Cf. *Ieș.* 34, 28.

98. *Fac.* 7, 4; Filon, *Quaest.* II, 15 (ed. cit., p. 220).

nimici – zice –⁹⁹ trupul într-o stricăciune, ca să scriu nestricăciune. Voi nimici învierea trupului de pe fața pământului, ca să scriu pe cei ce învie într-o cerești. Îi voi nimici din cartea pământului, ca să-i scriu în cartea vieții¹⁰⁰. Fie nimicite, Doamne, Domnul meu, fie nimicite repede însemnele fierului, ca să fie înscrise însemnele lui Hristos. Fie îndepărtată învierea pământească, ca să crească din plin harul ceresc. Vino, Moise, pregătește-ți genunchiul, primește Legea, primește literele pe care să nu le mai nimicească de acum îndurarea divină. Ia în primire tablele pe care Domnul să le hotărască pentru veșnicie! O, dacă tu însuși nu le-ai sfărâma¹⁰¹. Și pe acestea le-ar fi îndepărtat vina mea, dacă Domnul nu mi le-ar fi dat din nou. Și pe bună dreptate te-ai mâniat, Moise, ca să nu aibă privilegiul sfinte aceia care nu arătau supunere; dar socot că nu pentru mine le-ai sfărâmat, ci pentru iudei. Le-ai sfărâmat pentru iudei, le-ai primit din nou pentru mine. Au fost sfărâmate cele dintâi, ca să rămână cele următoare. Le-ai sfărâmat în piepturile iudeilor; căci la ce ar fi servit să păstreze tablele ale căror porunci nu le puteau ține? Iată, eu zic că țin legile date a doua oară, totuși nu le țin. Spun că citesc Scripturile Sfinte, dar nu le țin. Moise zice¹⁰² că tablele au fost scrise cu degetul lui Dumnezeu; ei nu citesc degetul lui Dumnezeu, ci citesc fierul. Văd cerneala, dar Duhul lui Dumnezeu nu-L văd. Biserica însă nu pune preț pe cerneală, ci ea înțelege duhul. De aceea Pavel știe să scrie nu cu cerneală, ci cu duhul Dumnezeului celui viu¹⁰³. O, călcătorule de legi și nesocotit popor al iudeilor! Omul scrie cu duhul lui Dumnezeu și omul e hrănit sub Lege, și ei pretind că Dumnezeu a scris cu cerneală, nu cu duh¹⁰⁴.

46. Așadar, ca să revenim la cele de mai înainte, Dumnezeu nimiceste orice "reînviere a cărnii" cum ar șterge scrierea unor semne. Prin aceasta se arată că a nimicit nașterea prisositoare de oameni, din cauza nelegiuirii ei, ca pe niște litere, dar că a cruțat tiparul și viața neamului omenesc, la fel cu păstrarea tablelor, pentru că din ea sămânța rămasă să se înmulțească iarăși. Cu această idee pare că se potrivește și faptul că spune: "voi nimici orice înviere a cărnii". Învierii însă, în felul obișnuit de a se manifesta al firii, pare a-i fi contrară curățirea, fiindcă prin curățire se taie și se înăbușă puterea învierii. Totuși, tot ce e curățit își pierde aspectul, își păstrează esen-

99. Cf. 1 Cor. 15, 42.

100. Cf. Ps. 68, 32.

101. Cf. Ieș. 32, 19.

102. Ieș. 31, 18; Deut. 9, 10.

103. 2 Cor. 3, 3.

104. Cf. Gal. 1, 14; Filip. 3, 5.

ța și o îmbunătățește. A înlăturat, așadar, Domnul, chiar prin curățirea adusă de potop, viața trupească și existența aceluia neam care s-a îndepărtat de la frumusețea firii sale și de farmecul harului primit. Aceasta, conform literei.

Întrucât privește însă sensul mai adânc, reprezentarea potopului este imaginea curățirii sufletului nostru. Așadar, când mintea noastră s-a curățit, spălându-se de ademenirile lumii acesteia de care mai înainte era fermecată, înlătură prin cugetele bune drojdia vechilor dorințe, sorbind parcă din apele mai limpezi ale unor valuri, care mai înainte purtau amărăciune¹⁰⁵.

47. "Și a făcut – zice – Noe toate câte i-a încredințat Domnul Dumnezeu"¹⁰⁶. Dreptul primește însărcinări, robul, porunci. E considerat prieten cel care a făcut toate cele ce trebuiau împlinite; cel care șovăie în supunere este osândit la greutățile robiei. De altfel Însuși Domnul Iisus zice în Evanghelie: "Voi sunteți prietenii Mei dacă faceți ceea ce vă poruncesc. De acum nu vă mai zic slugi"¹⁰⁷. I se cere, așadar, ca unui prieten; i se cere ca unuia care cu puternică dragoste, cu judecată cumpătată împlinește ce i s-a încredințat. Și Domnul nu s-a înșelat în aprecierea Sa. Dreptul a împlinit toate, nu o parte, ci toate câte i-au fost încredințate, și de aceea primește mărturia Sfintei Scripturi. Și ca să nu crezi că este fără rost faptul că a spus în același timp "Domn și Dumnezeu" – căci și Dumnezeu se înțelege în Domn, și Domn, în Dumnezeu –, ci ca să înțelegi că este vorba de hotărârea comună, a Tatălui și a Fiului. Totuși unii înaintea noastră au interpretat zicând că în pasajul acesta "Domn și Dumnezeu"¹⁰⁸ s-a avut în vedere îndoita putere a Celui ce avea și să pedepsească, și să ierte; și, fiindcă îi pedepsește mai întâi pe păcătoși, de aceea a zis mai întâi "Domnul", iar, fiindcă după aceea iartă, ca să se răspândească sămânța celui drept, de aceea a spus mai apoi "Dumnezeu"! De altfel Cel ce avea să facă lumea este numit Dumnezeu: "La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul. Și a zis Dumnezeu: să fie lumină!"¹⁰⁹.

14. 48. Nu este lipsită de interes nici acea precizare că "în anul al șase sutelea al vieții lui Noe, în luna a șaptea – în biblie, a doua –, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii acesteia" se produce potopul¹¹⁰. Nu există îndoială că luna a șaptea este lună de vară, când toate care

105. Cf. Ieș. 15, 23.

106. Fac. 7, 5; Filon, *Quaest.* II, 17 (ed. cit., p. 222).

107. Ioan 15, 14-15.

108. Filon, *Quaest.* II, 16 (ed. cit., p. 222).

109. Fac. 1, 1 și 3.

110. Fac. 7, 11; Filon, *Quaest.* II, 17 (ed. cit., p. 224-226).

se nasc se dezvoltă, când ogorul dă roade¹¹¹, se înmulțesc atât cele neînsuflețite, cât și viețuitoarele. Așadar, atunci a trimis potopul, ca să fie mai mare durere pentru aceia care erau pedepsiți în belșugul lor, ca pedeapsa lui Dumnezeu să fie mai grozavă, de parcă ar fi zis: "Iată, natura bogată a născut toate, în conformitate cu harul generozității Proniei dumnezeiești; pământul, mai roditor, a produs toate spre folosul oamenilor. Se văd holdele de grâu; câmpurile sunt pline de orz, coroanele pomilor sunt îmbrăcate cu florile rodului ce va să fie, pământul nu este absent de la îndatoririle sale, nici animalele de la darurile lor, care se pregătesc de nașterile anuale, ca să nu-i lipsească nimic omului. Singur omul este absent de la rostul său, nu-L cunoaște pe Creatorul său, din partea Căruia toate îi sunt oferite, nu ia în seamă pe Ziditorul său. Disprețuiește omul pe Binefăcătorul său, în timp ce Dumnezeu nu a disprețuit lucrarea Sa. Să piară toate împreună cu omul, pentru care toate s-au născut! În bunurile sale să fie nimicit omul, împreună cu zestrea lui să moară". Înainte de om, pământul nu s-a făcut vinovat cu nimic, nu a greșit în niciunul din roadele sale, numai în om recunoaște că a greșit, aducându-i "spini și pălămidă" în loc de roade¹¹². Acest singur dar este ciudat, a pierit esențialul intenției. De ce deci sunt păstrate toate acelea? De aceea nu după recoltarea roadelor se revarsă apa, ca pământul să nu simtă binefacerea mai mult decât potopul. De altfel, la egipteni, Nilul se revărsa în timpul verii, dar nu în altă lună, ca pământul să se înmoale pentru semințele ce urmează să fie aruncate și să primească semințele încredințate într-un sân mai blând și pe niște genunchi mai primitivi.

Cât despre faptul că potopul are loc în anul al șase sutelea al vieții lui Noe, se pare că aceasta ne arată că Adam (omul) a fost creat în ziua a șasea¹¹³. Este vorba de același număr, care se păstrează și la autor și la restaurator. Salvator, fiind izvorul cifrei șaiszeci și șase sute, este numărul șase. La fel se zice însă și luna întâi și a șaptea. Dar ar trebui mai curând să o reținem pe prima, deoarece după potop în timpul verii reîncepe grija cultivării ogoarelor și începe să aibă loc rodirea pământului liniștit și bogat. Din aceasta se deduce că Dumnezeu nu ar fi avut de gând niciodată să producă pieirea oamenilor în acel număr sau timp în care a făcut începutul, dacă nu ar fi fost jignit de păcate fără număr de mari. În același timp rațiunea promite ajutorul timpului și numărului, pentru că, deși mă-

111. Verg., *Georg.* II, 330.

112. *Fac.* 3, 18.

113. Cf. *Fac.* 1, 27.

niat, Dumnezeu ne atrage atenția atât de mult asurpa cauzelor anterioare ale binefacerilor Sale, încât nu distruge cu totul esența aceluia pe care El însuși le-a făcut.

49. "Și s-au desfăcut toate izvoarele adâncului celui mare și s-au deschis jgheburile cerului"¹¹⁴. Potrivit a redat Scriptura violența potopului, când a spus că au fost la fel de zguduite cerul și pământul – elemente din care constă întregul început al acestei lumi. Așadar, neamul omenesc este amenințat de pretutindeni, închis fiind în lăuntru imensităților de ape care se abăteau asupra lui. Aceasta, conform literel.

Dar în ceea ce privește sensul mai adânc, prin simbolul cerului este sugerată mintea omenească, iar prin termenul de "pământ", corpul și simțurile. Așadar, mari naufragii au loc când se îmbină tulburarea și furtuna minții cu cea a trupului și a tuturor simțurilor. Să cântărim cu atenție cele spuse. Deseori înșelătoria și viclenia minții își pun în aplicare otrava; sobrietatea și cumpătarea trupului țin totuși în umbră necinstea minții. Adeseori mintea este schimbătoare la cel nesigur pe propria-i credință; totuși, trupul lui este în afara plăcerilor și a desfrăului, încât cumpătarea îi scuză rătăcirea minții; așa sunt mulți printreeretici, care vor să invoce cumpătarea corpului spre a dobândi pentru cauza lor credință, prin mărturia unui trup sobru. Deși alunecoși cu simțul, sunt socotiți totuși mai vrednici de scuză, cu cât sunt întrucâtva mai puțin ticăloși. Când însă otrăvurile minții și influențele rele ale deșănțării trupesti tulbură întreaga simțire și vigoare și când sufletul alunecos la o mișcare nesigură, dar murdărit de cerneala răutății, aprins de furia cruzimii, este ațâțat și de relele trupesti, când pofta lacomă, nesătulă de posibilități obișnuite, din lăcomia de bogăție și din pofta de a risipi, se aruncă în crima de acaparare a vieții altuia, atunci se produce un mare potop, căci toate patimile năvălesc deodată; atunci nechibzuința, nedreptatea, temeritatea, necinstea, perfidia par a năvăli din partea de sus a minții, asemenea unor cascade. Atunci țâșnesc din izvorul trupului, alcătuit din pământ, pofta, beția, desfrânarea, în cele din urmă alunecările spre diferite fărâdelegi, care slăbesc până în adânc atât forța corpului, cât și puterea minții.

15. 50. "Și a închis Dumnezeu corabia pe dinafară"¹¹⁵. Este limpede exprimarea, dacă ne referim la cele scrise. Corabia a trebuit să fie închisă și apărată cu întăritură sigură, pentru ca valurile năvălitoare ale potopului să nu pătrundă în ea. O interpretare cu înțeles

114. Fac. 7, 11; Filon, *Quaest.* II, 18 (ed. cit., p. 228).

115. Fac. 7, 16; Filon, *Quaest.* II, 19 (ed. cit., p. 230).

mai adânc nu e nepotrivită dacă ne gândim că trupul omenesc, cu care se aseamănă această corabie despre care se vorbește, acoperit fiind cu piele, este apărat de frig și de căldură, deoarece Dumnezeu Creatorul l-a îmbrăcat cu veșminte firești, în vederea protejării tuturor părților sale, și l-a hărăzit cu un fel de acoperământ de jur împrejur, ca nici să nu înghețe de frig, nici să nu se topească de căldura verii.

51. "S-a înmulțit așadar apa și a ridicat corabia"¹¹⁶, și era purtată pe deasupra valurilor. Și pe bună dreptate s-a înmulțit apa, de vreme ce s-au deschis zăvoarele cerului, iar de pe pământ s-au dezlănțuit suvoaiele apelor și fluviile. Acest fapt este redat prin cuvinte mari; unde se produce o izbucnire, acolo se produce neapărat și o revărsare de nestăvilit; și nu ușor poate fi ținută pe loc năvala de ape uriașe odată pornite. Așadar e limpede ceea ce s-a scris¹¹⁷. De crezi însă că trebuie să privim lucrurile mai adânc, atunci să știi că și carnea noastră este agitată, și asemenea mării se zbuciumă de patimi diferite, de care este aruncată într-o parte și-n alta, ca purtată de valurile propriilor neajunsuri, ba de foame, ba de sete; când de bucurie, când de durere.

52. Socot că [ceva] nu trebuie trecut cu vederea¹¹⁸, deoarece nici Scriptura nu a trecut cu vederea, anume să nu se spună de câți coți a fost apa deasupra pământului; a spus¹¹⁹ că apa s-a ridicat cu cinci coți deasupra munților celor mai înalți. Înțelesul e simplu, este și limpede; alegoria însă ne duce cu gândul la cele cinci simțuri care sunt în trupul nostru, asemenea unor munți înalți, ce pun în umbră această carne a patimilor și, foarte adeseori, desigurile și întunecimile lor sunt străbătute și bănuite de fiare. De acolo venind și Domnul, după credința neamurilor credincioase, a venit din Liban la Biserica Sa, precum spune Proorocul Avacum când zice¹²⁰: "Va veni Domnul din Liban, din muntele plin de umbră și întunecos". Și Biserica vine din Liban, precum zice Cântarea Cântărilor, căci astfel citim: "Vino din Liban, mireasa mea, vino din Liban cu mine! Degrabă coboară din ale leilor culcușuri și din munți cu leoparzi"¹²¹, pentru că neamurile păgâne, care îndurau cruntele atacuri ale patimilor sălbatice, astăzi se deosebesc prin adâncimea credinței și

116. Fac. 7, 17.

117. Filon, *Quaest.* II, 20 (ed. cit., p. 230).

118. Filon, *Quaest.* II, 21 (ed. cit., p. 230-232).

119. Cf. Fac. 7, 20.

120. Avac. 3, 3.

121. Cânt. Cânt. 4, 8.

măreția dăruirii. Așadar peste acești munți sosește Hristos, înfrânând răzvrătirile acestui trup sălbatic și năruind, prin ascultare și smerirea de Sine, acea mândrie și trufie plină de sine a inimii; și pe bună dreptate au început să culeagă roadele blândeții cei pe care mai înainte îi târa cu sine potopul grelelor patimi¹²².

În ceea ce privește numărul coților, unii dinaintea noastră au socotit că cele cinci simțuri ar avea o întreită putere, fiindcă văzul vede ce e vizibil, auzul aude ce poate fi auzit, mirosul, ce produce miros, gustul gustă ce poate fi gustat, iar pipăitul atinge ce este cu putință să fie atins; de aceea cele cinci simțuri au fost socotite întreite, precum se spune în proverb: "așază-ți în scris de trei ori"¹²³. În ce mă privește, cred totuși că e mai potrivit să înțeleg că e vorba de simțurile omului alcătuit din pământ, insufletit și spiritual, pe care le-au străbătut aceste valuri ale potopului.

53. Pe bună dreptate "a murit tot trupul ce se mișca pe pământ"¹²⁴. Exprimarea este limpede și luată *ad litteram* și, totodată, prin imaginea izbucnirii furtunii presupune în mod propriu și firesc nimicirea cărnii: căci tulburarea nu e dăunătoare decât prin stricarea stării sufletești. De fapt, trupul naște plăceri și, la rândul său, este tulburat de plăceri; dar o astfel de tulburare naște stricăciunea. Prin urmare, cauza stricăciunii este înrăirea lumii acesteia, prin care se prăpădește și sufletul fiecăruia. Așadar, când patimile rele amenință sănătatea minții, atunci se naște stricăciunea; în schimb, când sunt trezite năzuințele virtuozității, se dezvoltă ordinea. Prin urmare, "toate cele de pe uscat au murit"¹²⁵; și nu puteau să nu moară aceia pe care îi înecaseră valurile unui potop atât de mare. Aceasta, conform scrierii și ordinii cuvintelor. Dacă te gândești însă la o asemănare oarecare, atunci, după cum un lemn mai uscat arde de îndată ce focul a început să-l atingă, tot așa și sufletul, dacă nu este înviorat de roua diferitelor virtuți, adăpat – așa zice – din cupa înțelepciunii și din izvorul nesecat al dreptății și nevinovăției, ca și cum i s-ar fi uscat rădăcina care întreține viața, se mistuie în pârjolul poftelor sau se năruie zdrobit sub potopul cărnii. De aceea firea omenească trebuie să se ospăteze întotdeauna cu gânduri de fapte bune, pentru ca mintea, hrănită cu seva înțelepciunii, să se întărească așa fel încât să nu se lase ușor în voia nedreptății potopului trupesc și, lipsită de putere pentru că nu a fost întreținută, să moară din cauza unui pământ arid.

122. Filon, *Quaest.* II, 21 (ed. cit., p. 230-232).

123. *Pilde* 22, 20.

124. *Fac.* 7, 21; Filon, *Quaest.* II, 22 (ed. cit., p. 232).

125. *Fac.* 7, 22; Filon, *Quaest.* II, 23 (ed. cit., p. 232).

Iată de ce Domnul ne îndeamnă să nu părăsim "izvorul înțelepciunii"¹²⁶, să sorbim din cupele virtuții ca să nu fim arși de soarele nedreptății ori să nu putem înfrunta furtuna prigoanei. Căci stă scris¹²⁷: "Căci dacă fac acestea cu lemnul verde, cu cel uscat ce va fi?".

54. Căci scris este: "Și a stins Domnul toată ființa care se afla pe fața a tot pământul"¹²⁸.

Graiul Scripturii este limpede, în schimb vorbirea în pilde amintește de trufia ce ne amenință și se întinde în acest material pământesc și fărâmicios care suntem noi, cei ce uităm de cele sfinte; ea disprețuiește cele omenești și urăște însăși înfățișarea și ținuta celor mândri. Așa le descrie Isaia pe fiicele Sionului, spunând despre ele că de trufase ce sunt umblă cu capul pe sus și cu priviri nerușinate¹²⁹. Căci cei de felul acesta merg ținându-și sprâncenele ridicate, au o căutătură înfumurată, își țin pieptul în afară, grumazul dat pe sapte, par că abia ating pământul cu picioarele și se leagănă din tot trupul, încât par atârnați de o balanță închipuită; înaintează cu pasul spre cele din față, dar întorc capul spre cele din spate, privesc spre cer, nu spre pământ, pironiți parcă de o durere în ceafă, încât nu o pot mișca. Pe aceștia, așadar, Domnul i-a "șters din cartea vieții"¹³⁰ zicând: "Oricine se înalță pe sine se va smeri"¹³¹, și nu-i face să fie părtași la făgăduințele cerești printre răsplățile celor sfinți.

55. Pierind toate cele ce au fost în afara corabiei, "a rămas numai Noe și ce era cu el în corabie"¹³².

Graiul fiind mai simplu aici, nu are nevoie de tălmăcire; înțelesul e în acord cu litera; dar o semnificație mai adâncă și mai profundă arată că omul drept și iubitor de înțelepciune – asemenea unui pom roditor –, după ce au fost nimicite cele ce obișnuiau să-i irosească rodul, să-i adumbrească toată coroana, să-i îngrădească dezvoltarea ramurilor, eliberându-se de patimile lipsite de judecată, a rămas singur cu ale sale; cele ale sale sunt frământările curate ale ființei sale, care tind spre virtute.

Și bine a adăugat că a rămas în corabie, întrucât cu greu s-ar putea crede că, după ce au fost curățate patimile trupesti, cineva mai trăiește încă în trupul prin care, cu toate că acum e lipsit de relele atingeri pământene, el păstrează încă totuși materia corpului,

126. Bar. 3, 12.

127. Luca 23, 31.

128. Fac. 7, 23; Filon, *Quaest.* II, 24 (ed. cit., p. 234).

129. Cf. Is. 3, 16.

130. Apoc. 3, 5.

131. Luca 14, 11.

132. Fac. 7, 23; Filon, *Quaest.* II, 25 (ed. cit., p. 234-236).

deși necoruptă; și, ca și cum ar fi fără trup, plutește deasupra potopului, având trupul, și nu este înghițit de ape pentru că își poartă trupul ca și cum ar fi așezat în interiorul unei corăbii; or, cel care nu poate fi învins de patimi își conduce trupul prin mijlocul atâtor valuri, ca și cum ar fi fără trup.

56. Dar 'Și-a adus aminte Domnul de Noe, de toate fiarele, de toate animalele", precum zice Sfânta Scriptură¹³³.

Mulți sunt nedumeriți de ce autorul nu a spus că Dumnezeu Și-a adus aminte și de soția și de fiii lui Noe, de vreme ce Și-a amintit de fiare și de animale. Când a spus însă că Și-a adus aminte de Noe, în părintele și conducătorul casei i-a cuprins pe toți cei apropiați lui. În același timp, pare că S-a gândit și la unirea cu toți membrii familiei. Căci atunci când toți se iubesc întreolaltă, există o singură casă; când însă nu se înțeleg, se separă și se împart în mai multe case. Prin urmare, unde este dragoste, acolo, prin numele celui mai în vârstă, de care depind ceilalți, se subînțelege casa întreagă, după cum, dacă cineva spune "copac", înțelege totodată și ramurile; dacă cineva spune "ramură", înțelege prin unul și același cuvânt și roadele ce se găsesc pe ramură.

57. Nu pare lipsit de temei faptul că mai întâi a spus că Dumnezeu Și-a adus aminte de Noe, apoi de fiare și de celelalte viețuitoare¹³⁴, că, adică, nu a numit după om ființele care sunt mai blânde, ci pe cele mai sălbatice. Explicația pare a fi: pentru ca fiarele să fie imblânzite datorită vecinătății celorlalți doi. Pare că aceasta este și ideea sugerată de versul poetului¹³⁵. Căci și poetul însuși a pornit de la ideea aceasta, încât și-a aranjat oastea ce avea să lupte în așa fel, că pe cei mai slabi i-a așezat la mijloc, ca să poată fi ajutați de cei mai viteji și să participe la lupta ambelor părți. În acestea este limpede înțelesul Scripturii. Dar într-un înțeles mai adânc e sigur că omul drept ține la mijloc cumpăna cugetărilor inimii, nu într-o parte, și, cât timp trăiește în viața aceasta, păstrează această socoteală în chip necesar în trup, precum stăpânea și Noe în corabie fiarele sălbatice. Căci nu există minte, nu există suflet care să nu primească lovituri sălbatice din partea cugetelor celor rele. Iar sufletul celui fără de minte încurajează pornirile sălbatice și aduce prinos otrăvurilor șerpilor, în timp ce tăria înțeleptului le potolește și le ține în frâu.

133. Fac. 8, 1; Filon, *Quaest.* II, 26 (ed. cit., p. 236).

134. Filon, *Quaest.* II, 27 (ed. cit., p. 238).

135. Homer, *Iliada*, 4, 299 (trad. G. Murnu, p. 93).

58. "Și a adus Dumnezeu vânt pe pământ, și a încetat apa de a mai crește"¹³⁶. Nu cred că aici s-a spus astfel ca, prin termenul de "spiritus", să înțelegem vânt. Căci vântul nici nu putea usca potopul, iar marea, de vreme ce este zilnic agitată de vânturi, ar seca și ea, de bună seamă. Dar cum nu s-ar goli marea de forța vânturilor, dacă în fața puterii lor a încetat potopul vărsărilor, întins peste tot globul pământesc, până – cum se zice – la coloanele lui Hercule¹³⁷ și la marea cea mare, «acoperind toți munții cei înalți care erau sub cer»¹³⁸? Așadar nu este îndoială că potopul acela a fost oprit prin puterea nevăzută a Duhului Sfânt, prin intervenția cerească, nu prin suflare de vânt. De aceea stă scris¹³⁹: "Toate de la Tine așteaptă ca să le dai lor hrană la bună vreme. Deschizând Tu mâna Ta, toate se vor umple de bunătați; dar întorcându-Ți Tu fața Ta, se vor tulbura. Lua-vei duhul lor și se vor sfârși și în țărână se vor întoarce. Trimite-vei duhul Tău și se vor zidi și vei înnoi fața pământului". Înțelegem deci Duhul Domnului, căci toate par că se supun puterii Lui, în care sălășluiește tăria cerului însuși, precum stă scris: "Cu cuvântul Lui cerurile s-au întărit și cu duhul gurii Lui toată puterea lor"¹⁴⁰. Duhul acesta e Creatorul a toate, precum spune și Iov: "Duhul lui Dumnezeu este Cel ce m-a făcut"¹⁴¹.

59. Să vedem acum ce înseamnă ceea ce zice Scriptura: "S-au înmuiat izvoarele adâncului și jgheaburile cerului"¹⁴². Cred că e limpede totul; căci potopul scade datorită aceluiași factori care l-au cauzat. Se porniseră șuvoaiele apelor, se deschiseseră jgheaburile cerului, încât pământul a fost acoperit de ape ce năvăleau de pretutindeni; trebuiau să fie închise acelea din care a provenit începutul potopului, pentru ca să se producă începutul sfârșitului acestuia. Așa reiese din cele scrise. O tâlcuire mai adâncă arată însă că potopul sufletului a năvălit din cauza rătăcirii minții și a dezmățului trupesc, încât răutatea s-a amestecat cu patima, iar patima cu răutatea. Intervenind doctorul, la cuvântul lui Dumnezeu, să cerceteze sufletul care de mult era cuprins de suferință din cauza nelegiurii zavistiilor și a cruzimii patimilor, mai întâi au trebuit să fie tăiate "cu fierul roșu" cauzele suferinței. Căci prima lege a medicinei este înlăturarea cauzelor bolii, pentru ca cele dăunătoare să nu mai fie folosite spre agra-

136. Fac. 8, 1; Filon, *Quaest.* II, 28 (ed. cit., p. 238-240).

137. Numirea antică a Gibraltarului.

138. Fac. 7, 19.

139. Ps. 103, 28-30.

140. Ps. 32, 6.

141. Iov 33, 4.

142. Fac. 8, 2; Filon, *Quaest.* II, 29 (ed. cit., p. 240).

varea bolii. Lucrul acesta ne învață chiar și Legea¹⁴³. Căci când lepra a rămas ca mai înainte și nu s-a întins rana pe piele, atunci preotul spune că este o anume stagnare și menținere curată a leprei; căci tot ce se produce în afara firii este necurat. Prin urmare, aceasta este sănătatea sufletului, aceasta este bunăstarea minții: să înceteze afluența rătăcirii, să stea pe loc greșeala și să nu se mai răspândească. Dacă se înlătură pricina vinii și a nelegiurii, atunci vindecarea este sigură și puterea sufletului, nefiind tulburată, se revărsă din nou.

60. "Iar în luna a șaptea – zice –, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii acesteia, s-a oprit corabia"¹⁴⁴. Dacă nu cumpănești cu grijă, înțelegerea acestui pasaj este dificilă, chiar luat *ad litteram*. Și mai întâi de toate trebuie avută grija ca nu cumva repetarea frecventă a lunii a șaptea să inducă în eroare pe cineva. Căci așa stă scris¹⁴⁵: că potopul a încetat în anul șase sute al vieții lui Noe, în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, că revărsarea apelor a durat o sută cincizeci de zile¹⁴⁶, că arca s-a oprit pe munte în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii; că după aceea, din mila lui Dumnezeu, apele au început să scadă; că apa a scăzut mereu o sută cincizeci de zile, că după aceea s-au văzut vârfulurile munților¹⁴⁷, apoi că, după patruzeci de zile¹⁴⁸, a deschis Noe fereastra corabiei, și corbul trimis nu s-a mai întors, dar porumbelul, negăsind loc de odihnă, s-a întors, că, după ce a așteptat șapte zile, l-a trimis din nou și porumbelul s-a întors cu ramură de măslin, că, după alte șapte zile, trimițându-l a treia oară, nu s-a mai întors, că atunci a înțeles Noe că apa s-a retras. Și, în felul acesta, se arată prin luna a șaptea și ziua a douăzeci și șaptea a lunii că s-a împlinit un an (și astfel se arată un an încheiat prin anul șase sute unu al vieții lui Noe, în luna a doua, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii). Prin urmare duce la o lămurire limpede faptul că suprafața pământului a fost redată după potop în aceeași lună și în aceeași zi în care a fost stricată prin începerea potopului.

De fapt, în timpul primăverii tot ogrorul înverzește și pământul produce roade. Atunci încep copacii să înmugurească și să dea roadele. Prin urmare Domnul l-a făcut din nou bogat și i-a redat calitatea. Așadar, în luna a doua, adică în aprilie, căci prima lună e mar-

143. Cf. Lev. 13, 4.

144. Fac. 8, 4; Filon, *Quaest.* II, 31 și 33 (ed. cit., p. 242-246).

145. Fac. 8, 13 și urm.

146. Fac. 8, 3.

147. Fac. 8, 5.

148. Fac. 8, 6 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 33 (ed. cit., p. 246).

tie, în care cel drept își are ziua de naștere, când zilele sunt socotite egale cu nopțile, adică cu opt, după cum socotesc romanii, sau, după cum socotesc alții, cu cinci zile înainte de calendele lui aprilie. Așadar, în luna a doua, precum zic, adică în aprilie, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii a început potopul. Prin urmare, primăvara este socotită ca început a anului nu după cum te referi la timp, ci potrivit felului de a fi al firii, întrucât atunci încep nădejdiile unui nou an și atunci începe să se arate rodul, atunci pare că e începutul anului. Dar luna a șaptea ca număr e socotită luna septembrie, fiindcă, deși anul pare că începe cu luna septembrie, precum ne arată obișnuința lucrărilor prezentate – căci atunci se fac însămânțările –, totuși începutul anului se consideră ca fiind primăvara datorită faptului că atunci începe să se arate harul mai plin, și de aceea e luna care pe temeiul acestei socoteli pare a fi prima, dar după alt fel de socoteală ea este socotită a fi a șaptea.

Așadar atunci s-a oprit corabia, adică în luna a șaptea, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii pe Muntele Ararat. De atunci a început potopul să scadă. Totodată gândește-te că la aceleași date ale anului când unele încep, altele dispar: așa cum potopul a început în luna a doua a anului, în ziua a douăzeci și șaptea a lunii, a plouat o sută cincizeci de zile, după alte o sută cincizeci de zile potopul s-a terminat, dar timp de patruzeci de zile a bătut prăpădul din cauza ploii căzute din cer și a ruperii zăgazului apelor; au trecut alte patruzeci de zile după ce s-au zărit vârful munților, iar în luna a unsprezecea, în prima zi a lunii, a trimis dreptul Noe corbul. În felul acesta se constată că potopul a dispărut în tot același număr de zile în care s-a produs. De aceea Scriptura ne învață că trebuie să păstrăm ordinea.

61. Ce înseamnă "ușa corabiei"¹⁴⁹ pe care a deschis-o dreptul, s-a arătat mai sus, conform organizării corpului. Conform însă unei mai adânci interpretări, se pare că trebuie arătat în mod special acest lucru, anume că simțurile corpului sunt considerate aidoma unor uși. Într-adevăr, prin simțuri, ca prin niște uși, pătrunde în mintea noastră un fel de înțelegere a celor sensibile. Prin urmare, mintea noastră pare că primește ajutorul acestor simțuri, și mai ales al simțului văzulul, care este considerat cel mai important dintre toate simțurile fiindcă este sălaș al luminii; prin el privind cerul, pământul, mările, soarele chiar, luna și stelele, cu care este împodobită bolta cerească, înțelegem că Dumnezeu este Ziditorul lumii și Conducătorul ei și credem că, de n-ar fi fost Dumnezeu Creatorul și Întemeie-

149. Fac. 8, 6; Filon, *Quaest.* II, 34 (ed. cit., p. 246-248).

torul atâtor lucruri, acestea nici n-ar fi putut fi create și nici nu ar putea exista.

62. Prin urmare, pe această fereastră a trimis întâi dreptul Noe corbul¹⁵⁰. Trebuie căutată cauza; și totuși, nici luat în sens propriu nu este neclar, deoarece cei mai mulți oameni consideră corbul vestitor al celor ce se vor întâmpla și îi urmăresc croncăniturile și îi interpretează zborurile. În înțeles mai adânc, prin el ni se arată că mintea celui drept, când începe să se curățească, alungă de la sine la început cele ce sunt întunecoase și necurate și nesocotite, căci orice nerușinare și vină este întunecoasă și, ca și corbul, se hrănește cu mortăciuni, pe când virtutea este apropiată de lumină, virtutea care strălucește de curăție și smerenie. De aceea vina, ca și cum ar fi dată afară, este alungată și despărțită de nevinovăție, ca să nu rămână nimic întunecat în mintea omului drept.

Apoi, corbul, odată ieșit, nu se întoarce la cel drept, pentru că orice vină fuge de cinste și nu pare să se potrivească sfințeniei și spiritului de dreptate. La fel, cel nedrept crede că parcă a scăpat din lanțuri când cel drept s-a rupt de tovărășia acestui – aș zice – prieten al potopului și al stricăciunii, întocmai ca și corbul care, deși n-a găsit nicăieri pământ uscat, nu s-a reîntors, ci a rămas.

63. Să vedem acum și de ce a zis¹⁵¹ că nu s-a mai întors corbul "până ce a secat apa de pe pământ"¹⁵², ca și cum după aceea ar fi revenit. Aici însă este vorba de o exprimare familiară Sfintelor Scripturi, de vreme ce și în Evanghelie găsești scris referitor la Sfânta Maria că Iosif nu a cunoscut-o "până ce L-a născut pe Fiul ei"¹⁵³, când știm, bineînțeles, că nu a cunoscut-o nici după aceea. De altfel, ce fel de exprimare este aceasta când zice: "până ce a secat apa de pe pământ", și nu zice s-a uscat pământul de apă? Bineînțeles că și aici este un fel obișnuit de a vorbi. Totuși unii dinaintea noastră au socotit, întrucât printr-un astfel de grai s-ar părea că se arată puterea nestăpânită a patimilor, că sufletul este zbuciumat de patimi tulburi și furtunoase, dar că prin cuvinte puține și, le-aș zice, uscate, se redă virtutea. Nu revine, așadar, chipul vinii în sufletul celui drept, părăsindu-l ca și când ar fi uscat și mort, și căruia nu-i mai poate face rău.

64. Nu e lipsit de înțeles că după aceea este trimis porumbelul¹⁵⁴, căci nevinovăția biruie viclenia, iar virtutea, vina. Prin urmare

150. Cf. Fac. 8, 6-7; Filon, *Quaest.* II, 35 (ed. cit., p. 248).

151. Filon, *Quaest.* II, 36 (ed. cit., p. 250).

152. Fac. 8, 7.

153. Matei 1, 25.

154. Cf. Fac. 8, 8; Filon, *Quaest.* II, 38 (ed. cit., p. 252).

șireteniei îi place potopul, fuge de tovărășia unei minți drepte și rămâne ca părăsită și fără niciun loc de ancorare, neavând nicio legătură cu virtutea; virtutea însă se reîntoarce, căci îi plac tovărășiile celor drepti și este mai obișnuită să fie de folos, întrucât aduce cele ce sunt folositoare și îndeamnă să te ferești de cele vătămătoare, așa cum porumbelul trimis, când a văzut că apa a scăzut, s-a întors plin parcă de dreptate, să-l anunțe pe cel de către care a fost trimis de ce trebuie încă să se mai teamă și cum, prin chibzuință, să obțină apoi un rod mai bun. Faptul că porumbelul, negăsind loc de odihnă, se întoarce la Noe, ne-a dat un semn limpede că prin aceste păsări se arată ce mare deosebire este între viclenie și virtute. În timp ce corbul, trimis fiind înainte, cu toate că se înțelege că potopul era atunci mai mare, totuși pare că și-a găsit loc de odihnă – or, fără doar și poate, corbul nu este din acele păsări care obișnuiesc să trăiască în apă –, așadar, întrucât corbul pare că și-a găsit unde să rămână, dar porumbelul nu și-a găsit, la o mai adâncă judecată este evidentă ideea că răutatea se amestecă patimilor și poftelor fără de odihnă, prin care se macină sufletul, și că se simte bine între ele, ca între prieteni și oameni de-ai casei, și că acolo își hotărăște șederea; virtutea însă, jignită pe dată, de la prima înfățișare a vederii acestora, s-a grăbit să se înapoieze la mintea și sufletul celui drept, pentru că acolo se află locul de odihnă cel mai sigur pentru sine, fiindcă în altă parte, aidoma porumbelului, virtutea nu-și poate găsi locaș sigur.

Târziu, într-adevăr, în mijlocul vicleniilor acestei lumi și a valorilor poftelor lumești, își poate găsi, prin oțelire, și nevinovăția adăpost.

65. Așadar, după cum virtutea, ca și cum s-ar fi dus puțin ca să se informeze, se grăbește să revină la ideea cea mai bună și nu mai pleacă de la cel drept, la fel și omul drept și iubitor de virtute, când a înțeles că virtutea se apropie, o primește la sânul minții sale. Căci ce înseamnă că Noe¹⁵⁵, bărbatul iubitor de virtute, întinzând mâna, a prins porumbelul și l-a luat la sine? Chiar dacă acest fapt pare limpede din cele scrise, totuși n-ai putea înțelege ușor lucrurile dacă nu ți-ar fi cunoscut felul de a fi al omului înțelept, care se folosește de virtute ca de un pândar și pare că-i încredințează o anume întâietate în cele ce trebuie încercate și făcute. Așadar, această virtute cercetează firile, pentru ca, dacă vreuna din ele i se pare potrivită cu ea, să-i poată veni într-ajutor. Căci bunătatea înțeleptului este o bunătate prietenoasă și generoasă și dăruitoare de folos, astfel încât

155. Filon, *Quaest.* II, 40 (ed. cit., p. 254).

își apropie firile pe care le vede că sunt ascultătoare. Dar când vede că firile unora se opun scopului său, își ia zborul înapoi și revine în fugă la adăpostul cunoscut și drag, iar omul înțelept și sânguincios se grăbește s-o primească cu – aș zice – mâna minții, deschizându-și întreaga inimă, în care o păstra, chiar absentă fiind; căci înțeleptul nu poate fi niciodată lipsit de propria-i virtute.

66. Apoi, ce poate însemna faptul că, "așteptând încă alte șapte zile, a dat iarăși drumul porumbelului"¹⁵⁶, decât că scopul bun și cel mai bun al înțeleptului urmărește întotdeauna să-și apropie și pe alții, să corecteze pe cei ce greșesc, să îndrumeze pe cei ce rătăcesc? Chiar dacă vede că cineva se împotrivesc la început, nu pierde nădejdea că-l va putea schimba și îndrepta. Căci, precum un doctor bun, chiar dacă nu e cazul să dea un leac, își anunță vizita totuși, apoi nu neglijează vegherea cuvenită așteptării și, după puțin timp, venind în întâmpinarea suferințelor, pregătește leacul vindecării, care, în caz că s-a ivit, nu-i întrerupe îndatorirea; așadar, la fel și înțeleptul dorește să vindece patimile potrivnice prin cuvinte și discuții, după cum medicul procedează cu leacurile.

Și pentru că în toate trebuie să folosim ajutorul harului dumnezeiesc, de aceea a așteptat șapte zile, număr de zile în care se scrie că a fost încheiată facerea întregii lumi¹⁵⁷ și S-a odihnit Ziditorul, pentru ca de la Creatorul tuturor să se preia o anumită disciplină a muncii și de către om.

19. 67. "Și porumbelul s-a întors la el spre seară, și iată, avea în ciocul său o ramură verde de măslin"¹⁵⁸. Nu fără rost a spus "spre seară" și "s-a întors" și "purta în ciocul său o frunză și o rămurică de măslin", ca tu să înțelegi că virtutea nu fuge de progresele viitorului, dacă le poate câștiga, și să afli că ea, la rândul ei, nu a fost – ca să spun așa – lipsită de lumină și acoperită de întuneric, ci că, strălucind de lumina orbitoare a zilei, a așteptat până la apusul zilei și așa s-a întors la acela, la care nici chiar în timpul serii nu putea fi întuneric. Iar frunza pe care a luat-o cu sine, chiar de pare că a luat o frunză mică, a însemnat nădejdea acelora cărora le pare rău de rătăcire, nădejde care, cu toate că nu e mare, există totuși; căci frunza nu putea trăi fără creangă. Prin urmare a adus un semn, deși nu mare, al îndreptării ce părea că încolțește: frunza de măslin, copac producător de măline, din care se prepară uleiul, cel cu care se

156. Fac. 8, 10; Filon, *Quaest.* II, 41 (ed. cit., p. 256).

157. Cf. Fac. 2, 2.

158. Fac. 8, 11; Filon, *Quaest.* II, 42 (ed. cit., p. 258).

întețește această lumină materială și este alungată bezna întinerii. Căci ce este însă mai apropiat virtuții decât lumina?

Prin urmare frunza și crenguța sunt semne ale îndreptării; îndreptarea însă are, ca un fel de rădăcină a sa, părerea de rău, care nu poate încolți în cei tulburați, ci doar în cei care au primit deja să încolțească tot cuvântul adevărului.

În cioc pare a fi fost adusă o rămurică, nu bucăți de măslină, pentru că virtutea și înțelepciunea își au strălucirea când se vorbește despre ele, și lumina lor strălucește pe dată, la simpla lor apariție, mai ales când vorbesc despre lucruri pașnice, pentru că tot rămurică de măslină obișnuiesc să poarte cei care cer pace. A adus o rămurică, fiindcă nevinovăția prin curăție și cinste produce în urechile noastre un fel de semințe ale folosului și, prin învățătura bunei virtuți, sau ne îndeamnă la stăruință și ne cheamă la răsplata ce se cuvine unei bune rânduieli, sau îi insuflă păcătosului dorința de a stăruia în părerea de rău și de a stăruia în schimbarea sa.

68. Apoi socot că este cazul să ne gândim de unde a înțeles dreptul Noe că "s-a scurs apa de pe fața pământului", după cum stă scris¹⁵⁹. Înainte de toate, potrivit celor scrise, fiindcă el a putut înțelege dacă frunza adusă era uscată sau umedă; apoi, pentru că porumbelul nu este o astfel de pasăre care să poată scoate roade ce stau ascunse sub apă. E cazul, însă, să analizez dacă frunza aceasta apăruse înainte sau pe vremea potopului. Dacă existase înainte de potop, dreptul Noe s-a bucurat că a rămas un anume rod din sămânța veche și de aici a înțeles el un semn al îndurării dumnezeiești, pentru că a îndepărtat de acum potopul, de vreme ce îi arată rodul căruia potopul nu i-a putut dăuna. Dacă frunza s-a născut în timpul potopului, a înțeles, de bună seamă, dreptul Noe că au rodit noi semințe ale îndurării cerești, pentru că rădăcinile copacilor să trăiască și să facă să încolțească îmbătrânitele mlădițe ca dăruite cu o nouă putere și să vină iar la obișnuitele nașteri, a căror vestire s-o aducă frunzele trimise înainte.

69. Dar potrivit unei pătrunderi mai adânci, mai curând s-a ajuns la credința că Domnul Dumnezeu nostru, cu toate că a fost supărat de rătăcirile amarnice ale nedreptății noastre, a păstrat totuși în noi o sămânță, oricât de neînsemnată, din vechea spiță și din virtutea părintească, pentru ca să nu fie înlăturat cu totul tiparul lucrării și creației Sale în ce privește neamul omenesc. De aceea Isaia zice: "Dacă Domnul Savaot nu ne-ar fi lăsat o rămășiță, am fi ajuns ca

159. Fac. 8, 11.

Sodoma și ne-am fi asemănat cu Gomora¹⁶⁰, înțelegând prin denumirea primei cetăți simbolul orbirii, prin numele celei de-a doua, stârpiciunea. Căci așa denumeau în limba lor caldeeni Sodoma și Gomora, care înseamnă orbire și stârpiciune¹⁶¹. Și pe bună dreptate, în cetățile de felul acesta, Domnul a înlăturat mai curând viciile omenеști decât a judecat că trebuie să fie pedepsiți oamenii.

70. A treia oară este trimis porumbelul după șapte zile, și nici el nu se mai întoarce. De aceea, să analizăm ca nu cumva să se creadă că ceea ce am spus mai sus este în contradicție [cu aceasta]. Oare dacă prin cuvânt porumbelul, în realitate virtutea, nu revine la omul drept, înseamnă că dreptul a fost înlăturat și lipsit de harul său? Nicidecum! Căci niciodată un om de felul acesta nu se desparte de virtute; nici când grăiește adevărul sau când supune discuției vreo virtute oarecare, nu se lipsește de virtute, nici nu-i despoaie pe alții de cinstea ce trebuie urmată, ci, tocmai ca soarele, îi luminează pe ceilalți când trimite razele luminii sale. Căci focul îi încălzește pe cei ce se apropie în așa fel încât își păstrează căldura naturii sale. Dar oare lumina zilei scade când luminează cu strălucirea sa întreaga lume? Își păstrează neștirbit cursul și neatinsă firea. Ca un porumbel este și virtutea: cât timp se dezlănțuie încă potopul, ca o pasăre totuși pe pământ, ca virtutea în patimile oamenilor, revine la cel drept, pentru că ea nu a putut găsi în sufletele celor necinstiți locul în care poate să rămână. Și de aceea, reîntorcându-se, rămâne și se odihnește în cel de-al doilea locaș pregătit pentru acela. Când însă s-au potolit noianurile patimilor și când mai mulți au ajuns să dorească a fi părtași ai cuvântului auzit și ai învățaturii adevărate, de acum învățarea virtuții a încetat de a mai fi proprietatea unuia singur, ci bun comun, și, aidoma unui pahar al înțelepciunii, este băută de foarte mulți, care înainte, deși însetați, n-au vrut să bea. Așa fierbe acum potopul în piepturile iudeilor și, cu toate că apa învățaturii dumnezeiești prisosește, cu toate că băutura se revarsă din belșug, ei socot că nu trebuie băută. Se citește Evanghelia, virtutea izvorăște din cuvântul duhovnicesc, o propovăduiește preotul în biserică, dar, ca nu cumva să poată fi auzit, stând singur în interiorul bisericii, uneori chiar după ce a plecat din biserică, dacă i-au ieșit în cale iudei, îi sfătuiește, le aduce aminte de unele pilde din Scripturile Sfinte; ei își astupă urechile ca nu cumva apa izvorului să-l curețe chiar fără voia lor, ca nu cumva umezeala să-i răcorească.

160. Is. 1, 9.

161. Filon, *De ebriet.* 53, ed. J. Gorez, Paris, 1962, p. 44.

Dacă însă unii au crezut, ei aleargă la izvor, caută să cunoască învățătura, doresc să le fie făcută cunoscută Evanghelia și nu se mai satură de a bea, ci se iau la întrecere să se adape la izvorul înțelepciunii, de care mai înainte fugeau din răspuțeri. Ce fel de izvor? Ascultă cum zice: "Dacă însetează cineva, să vină la Mine și să bea! Cel ce crede în Mine, precum a zis Scriptura, râuri de apă vie vor curge din pântecul lui"¹⁶².

71. Zice că "în anul șase sute unu al vieții lui Noe, în ziua întâi a lunii întâi a secat apa de pe fața pământului"¹⁶³, dar amintește că în luna a doua, în ziua de douăzeci și șapte a lunii acesteia, pământul era uscat. Ce vrea să însemneze acel adaos relativ la scăderea apei, când judecata făcută mai sus pare că a încheiat anul – care începe cu luna a doua și ține până în luna a doua a anului următor – decât dacă, eventual, vrem să înțelegem că aici ni se arată înfățișarea celui drept; după cum a fost acel prim an, în care a început potopul, adică primul an după anul șase sute, din nou primul an și prima lună după anul șase sute unu, când a secat apa de pe fața pământului, pentru că cel drept chiar și în neamul celor păcătoși, care a fost nimicit pentru încălcările sale, era primul prin virtute, și în nașterea din nou, care a început după potop, [tot] primul în rând, pentru că a fost primul din neamurile următoare. Și pe bună dreptate a scăpat primul. Căci pe bună dreptate i se aduce cinstire aceluia care a fost primul din prima naștere și începutul celei următoare, care s-a învrednicit și să scape din prima, și să se mențină spre a fi izvor pentru a doua. Prin urmare, deși ceilalți au pierit, el singur n-a suferit stricăciunea răutății, datorită unei vieți deosebite prin harul virtuții, bogat înaintea lui Dumnezeu, [el] prin care s-a făcut să nu pară că pe pământ "a pierit tot trupul neamului omenesc" sau că a fost părăsit de harul lui Dumnezeu.

72. "Și a ridicat – zice – Noe acoperișul corabiei"¹⁶⁴; intrucât – așa cum am tâlcut mai sus – prin termenul de "corabie" am înțeles trupul omului, să căutăm a înțelege ce înseamnă a dezveli trupul, bineînțeles printr-o interpretare mai profundă. Căci, potrivit primului sens, e limpede cum a putut fi deschisă corabia.

Așadar, ce ar putea fi acoperământul trupului omenesc, care a fost închis în timpul potopului, dacă nu am înțelege plăcerea, care acoperea acest trup al nostru și parcă-l ținea închis, din pricina acelei rătăcirii a lui Adam? Și cu atât mai mult este socotit aidoma unui acoperiș, cu cât toată simțirea are locaș în cap, prin urmare și

162. Ioan 7, 37 și urm.

163. Fac. 8, 13 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 45 (ed. cit., p. 262-264).

164. Fac. 8, 13; Filon, *Quaest.* II, 46 (ed. cit., p. 266).

plăcerea, care ținea rob în întregul trup omenesc. Când însă mintea omului drept, cumpătată și ferită de stricăciunea potopului, aprinsă de dorința cunoașterii dumnezeiești, a voit să iasă să-și ia zborul spre cele de sus, a înlăturat toate cele ce-i erau spre piedică, și înfățișarea voluptății care învăluia înainte cu un fel de acoperământ celelalte părți ale trupului a învăluit-o și a acoperit-o din nou, ca să nu elibereze din sclavia netrebniciei stăpâne numai trupul, ci să cuprindă și cele ce sunt neatinse; căci cele ce nu se văd sunt veșnice. Și de aceea dreptul, lipsit de stricăciune, dornic de veșnicie, îl căuta pe Dumnezeu, pe Care nu-L vedea.

73. Cât privește faptul că zice "luna întâi sau a doua"¹⁶⁵ și că ziua aceea era pe timp de vară, găsești scris și în altă parte: "luna aceasta să vă fie întâia între lunile anului"¹⁶⁶. Căci cine a fost primul în har după primejdie, acesta cu dreptate a primit întâietatea primei luni¹⁶⁷.

74. Și să nu te tulbure ceea ce am spus mai sus, că frunza găsită pe ramură a putut să apară după potop – deși deseori ierburile obișnuiesc să incolțească sub apă; totuși, ca să poată fi înlăturată orice dificultate, ce lucru mare e dacă la porunca lui Dumnezeu, în aceeași zi în care a scăzut apa, a rodit și pământul, de vreme ce același este Răscumpărătorul și Creatorul roadelor și nu Și-a uitat de rodul lucrării Sale¹⁶⁸? De altfel găsești chiar de la început că Domnul a poruncit ca pământul să dea iarbă câmpului și să dea pomi roditori cu rodul lor și, pe dată, pământul a scos din sânul său iarbă care face sămânță după felul și asemănarea ei și pomi roditori, și că totul s-a petrecut într-o singură zi, în care Dumnezeu a poruncit și a făcut acestea. Așadar Dumnezeu, neuitând de binefacerea Sa, neuitând însă nici nedreptatea noastră, a răscumpărat lucrarea Sa în tot atâta durată de timp în care a început-o.

21. 75. "Și a grăit Dumnezeu lui Noe și i-a zis: "Ieși din corabie tu și, împreună cu tine, femeia ta și copiii tăi"¹⁶⁹.

Așadar, apa retrăgându-se și pământul uscându-se, Noe a putut ieși din corabie. Dreptul însă nu-și atribuie nimic sieși, ci se încrezintă cu totul poruncii dumnezeiești. Și mai ales cel ce intrase în corabie în urma prevestirii dumnezeiești a trebuit – pentru a ieși – să aștepte răspunsul de Sus. Căci, într-adevăr, dreptatea este res-

165. Fac. 8, 13 și urm.

166. Ieș. 12, 2.

167. Filon, *Quaest.* II, 47 (ed. cit., p. 268).

168. Cf. Fac. 1, 11 și urm.

169. Fac. 8, 15 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 48 (ed. cit., p. 272).

pectuoasă; necinstea este însă lipsită de respect, ea, care-și atribuie lucruri ce nu i se datorează și nu respectă pe Creator.

76. Să vedem acum de ce¹⁷⁰ când intrau în corabie, ordinea celor ce intrau a fost astfel că în primul rând mergeau Noe și fiii săi, apoi soția sa și soțiile fiilor lui, dar când au ieșit s-a schimbat ordinea; căci stă scris: "a ieșit Noe și, împreună cu el, soția lui și fiii lui și soțiile fiilor lui"¹⁷¹. Și într-adevăr, litera arăta la intrare oprirea nașterilor, iar la ieșire, folosul lor. Căci atunci a intrat mai întâi tatăl împreună cu fiii, și fiii împreună cu tatăl, și pe urmă soția lui și soțiile fiilor lui, adică genurile nu s-au amestecat la intrarea în corabie, dar s-au amestecat la ieșirea de acolo. Așadar dreptul arată pe față, parcă prin însăși ordinea intrării, că nu este potrivit nici pentru dormit, nici pentru plăcere acel timp în care pe toți îi amenință pieirea. De aceea, în Evanghelie¹⁷² Domnul amintește cu mustrare că în zilele lui Noe oamenii mâncau, beau, se însurau și-și măritau fetele și că din cauza lipsei lor de măsură a venit potopul. Așadar, vremea aceea era de jale, nu de veselie, și de aceea omul drept nu se desfăta în tovărășia soției și nici fiii celui drept nu căutau raportul conjugal; cât de nepotrivit [ar fi fost] ca în timp ce mureau cei ce erau în viață, să se nască cei ce aveau să piară! După aceea însă, pe bună dreptate a urmat, după ce potopul s-a retras, folosul și rostul căsătoriei pentru nașterea altor oameni. Prin urmare, ies din corabie nu bărbații împreună cu bărbații, ci "femeile împreună cu bărbații lor", ca să se vadă că este oprită [o anumită] legătură între bărbați, dar că este îngăduită unirea dintre bărbat și femeie prin legătura consfințită de legea căsătoriei.

77. Înțelesul mai adânc arată, însă, că în caz de primejdie ne apar în minte un fel de hotărâri bărbătești și mai aspre, și în felul acesta mintea ia măsuri de apărare, ca și cum ar odrăsli fii, încât un front plin de putere preîntâmpină furtunile și patimile cele mai sălbătice. Când însă primejdia a trecut, nu e niciun rău dacă gânduri mai nestatornice se alătură celor mai tari, nu pentru ca cele mai tari să fie moleșite de cele mai molatice, ci pentru ca simțămintele mai molatice să fie fortificate de cele tari, întrucât toate ideile noastre sunt îndreptate spre virtute, [adică spre] dreptate, deplinătate și tărie și, prin deprinderi – așa zice – activate, se poate ajunge la virtute și pot fi întreținute ideile mai sănătoase. Prin urmare, când există vreun amestec de vicii, capabil să preocupe mintea, nu e de niciun

170. Filon, *Quaest.* II, 49 (ed. cit., *ibidem*).

171. Fac. 8, 18.

172. Luca 17, 26 și urm.

folos ca mintea să semene, să conceapă și să nască vreo cugetare. Când însă poftetele au fost înfrânate și mintea s-a liniștit, atunci, primit fiind izvorul gândirii, pot încolți virtuțile și faptele bune.

22. 78. "Și a făcut – zice – Noe un jertfelnic lui Dumnezeu"¹⁷³. Se poate pune întrebarea de ce mai înainte Domnul l-a îndemnat pe Noe ce să facă, și el le-a făcut pe toate, iar acum a făcut ceea ce nu a fost sfătuit. Fără îndoială că Domnul nu a trebuit să ceară ca un zgârcit plata pentru ajutorul dat, iar dreptul Noe a înțeles că adevărata faptă de recunoștință este aceea care nu fusese poruncită, ci dăruită de bunăvoie. De aceea nici nu a îngăduit vreo amânare. Într-adevăr, virtutea frumoasă a sufletului înlătură patima ezitării; cine însă datorează recunoștință, dacă așteaptă să i se ceară, este nerecunoscător. Cât despre faptul că spune¹⁷⁴ că l-a înălțat lui Dumnezeu, și nu a zis Domnului, ci lui Dumnezeu, bazându-ne pe interpretarea termenului, această faptă de recunoștință pare a nu fi constrânsă ca față de un stăpân, ci însușirea celui drept, ascultătoare și recunoscătoare, l-a acordat – aș zice – lui Dumnezeu ceea ce este împăratesc, ceea ce a considerat binefacere.

79. "Și a luat din animalele cele curate și din toate păsările cele curate și le-a adus ardere de tot pe jertfelnic", zice¹⁷⁵. E limpede ceea ce e scris, întrucât trebuie să oferim ca jertfă cele ce sunt nevătămate, pentru ca în ele să strălucească dragostea celui ce oferă; interpretarea mai profundă are semnificația că animalele curate par a fi simțămintele înțeleptului, iar păsările, gândurile lui, care sunt cu mult mai subtile și mai abstracte.

80. Să luăm aminte acum mai cu atenție ce înseamnă când spune că: "a zis Domnul Dumnezeu în inima Sa: Am socotit să nu mai blestem pământul pentru faptele omului, căci cugetul inimii omului se pleacă la rău din tinerețile sale"¹⁷⁶. Prin urmare, nu va mai continua să piardă toate vietățile¹⁷⁷, precum a făcut, în toate zilele pământului. Deși a pedepsit neamul omenesc, a știut totuși că aplicarea legii servește la a-i insufla teama și cunoașterea învățaturii mai curând decât la schimbarea firii omului, care poate fi îndreptată la unii, dar nu poate fi schimbată la toți. Ne-a pedepsit așadar Dumnezeu, ca să ne temem; ne-a cruțat, ca să rămânem, și ne-a pedepsit o dată pentru a ne învăța frica; ne-a cruțat pentru mai târziu, ca

173. Fac. 8, 20; Filon, *Quaest.* II, 50 (ed. cit., p. 276).

174. Filon, *Quaest.* II, 51 (ed. cit., p. 276).

175. Fac. 8, 20; Filon, *Quaest.* II, 52 (ed. cit., p. 273).

176. Fac. 8, 21; Filon, *Quaest.* II, 54 (ed. cit., p. 280-282).

177. Cf. Fac. 8, 21.

să nu domnească veșnic amărăciunea păcatului și, totodată, fiindcă dacă cineva dorește să pedepsească de mai multe ori păcatele, acela e considerat mai curând aspru decât îndreptător. Și de aceea zice Dumnezeu: "Nu mai blestem pământul pentru faptele omului". El a voit adică să arate prețuirea Sa față de omenire luată în ansamblu, și totuși nu a trebuit să arate lipsă de grijă și o oarecare neglijare a minților oamenilor; îi pedepsește pe puțini, pe mai mulți îi păstrează. Apoi, când spune "nu voi mai adăuga blestem", ne arată că mai curând ușurează necazurile oamenilor decât să le îngreuneze, știind că greșelile oamenilor nu pot fi cu totul îndepărtate, ca în proverb, că asemeni celui care vrea să scoată apa cu o plasă subțire, tot așa e și cel ce încearcă să smulgă răutatea din piepturile oamenilor.

81. "Nu voi mai blestema pământul pentru faptele omului, căci cugetul inimii omului se pleacă la rău din tinerețile lui"¹⁷⁸. Vezi cum Dumnezeu arată că noi ne facem anume vinovați când spunem că din cugetul inimii omul se pleacă "cu bună știință" la rele – grăire din care înțelegem că inima omului se apleacă anume spre păcat și că există în firea noastră înclinarea spre a greși și, ceea ce e mai rău, nu ne lipsește nici dorința? De aceea, împotrivește-te cu râvnă și cu grijă, ca și cum ți-ar fi teamă ca nu cumva să se strecoare în noi negrija față de vină. Apoi a spus că suntem înclinați nu spre un singur rău, ci spre multe rele din tinerețe, căci de la acea vârstă crește răutatea, chiar dacă în altă parte am citit¹⁷⁹ că nu este fără păcat nici chiar pruncul de o singură zi, ci că și vârsta copilăriei nu este fără de păcat, din cauza slăbiciunii trupului, dar că grija și străduința de a păcătui încep din tinerețe, astfel încât copilul greșeste ca unul fără de putere, dar tânărul, ca unul necinstit, întrucât dorește anume să comită greșeli și se mândrește în ticăloșii; căci la cei mai mulți nevinovăția este socotită nevolnicie, iar vina – laudă. Astfel tinerii s-au obișnuit să se laude cu desfrânarea, cu plăcerile și cu desfătărilor adulterelor. Așadar vina crește odată cu vârsta. Prin urmare declară că de acum nu mai trebuie să piardă întreg neamul omenească, când zice: "nu voi mai pierde toate vietățile"¹⁸⁰, ci pedeapsa este păstrată în parte.

23. 82. Să vedem ce înseamnă afirmația: "semănatul și seceratul, frigul și căldura, vara și iarna, ziua și noaptea nu vor mai înceta"¹⁸¹.

178. Fac. 8, 21; Filon, *Quaest.* II, 54 (ed. cit., p. 284).

179. Cf. Iov 4, 17 și urm.

180. Fac. 8, 21.

181. Fac. 8, 22; Filon, *Quaest.* II, 55 (ed. cit., p. 286).

Aceasta înseamnă, într-un prim înțeles, că vremurilor următoare, conform orânduirii Domnului, le va rămâne și caracteristica lor, că viețuitoarele și toate plantele vor fi nevătămate. Căci, atunci când timpurile sunt stricate, se corup și cele ce se nasc la timpul lor. Dacă însă există o tulburare a anotimpurilor, cum pot, dacă se întâmplă o astfel de încurcătură, să se mențină și cele ce se nasc? Prin urmare vremurile sunt cele care ori nimicesc, ori păstrează, după cum ele însele și-au avut calitatea definitivă. De aceea anul este format din contrarii, primăvară – toamnă, vară și iarnă. Precum armonia pare că se naște din tonurile grave și acute ale cântecului, tot așa, prin urmare, și lumea aceasta este formată din contrarii, aer și pământ, foc și apă. Trupurile noastre, ele însele păstrează un fel de ordine a firii, prin frig și căldură, umezeală și uscăciune. Căci dacă ordinea firii și măsura se amestecă, urmează în chip necesar pieirea. Prin urmare Domnul, după ce a fost îndepărtată tulburarea potopului, făgăduiește că va fi o ordine sigură a anotimpurilor, pentru continuarea existenței lumii.

83. Tâlcuirea mai adâncă însă ne face să înțelegem prin semănat începutul, prin secerat, sfârșitul. În fiecare din ele se vede în ce se cuprinde taina mântuirii. Unul fără de celălalt este incomplet, fiindcă zice: "Unde există început, este căutat sfârșitul, și nu poate exista început dacă s-a înlăturat sfârșitul, și sfârșitul cere început". Prin urmare ni se aduce aminte că neamul omenesc va reveni, cât timp va exista pe lumea aceasta, la aceeași stare în așa fel încât, când începe un an, celălalt se termină, când anul se termină, începe altul, căci lumea nu se termină la mijlocul vremii. La fel și mintea, când pare că începe ceva, să lupte până la sfârșit și să caute încheierea lucrării sale. Când termină o lucrare, să nu fie săvârșită ca o lucrare încheiată, ci să se îndrepte în grabă spre alte lucrări și în continuu să exerciteze dezvoltarea virtuții, de vreme ce vede că pământul este întotdeauna pomenit pentru roadele sale, deși ele diferă, după cum se nasc primăvara sau vara, ca în părțile Orientului, sau vara și toamna, ca în părțile din Apus.

84. Într-un anumit anotimp își dau semințele mlădițele lor, iar în alt anotimp culegem roadele pomilor. Așadar roadele, luate în parte, sunt unele necesare, altele aducătoare de plăcere: folositoare, cele ivite din semințele pământului; aducătoare de plăceri, cele provenite din roadele pomilor. Așadar trupul nostru, ca și cum ar fi vară – adică ἔαρ –, se hrănește cu mâncare firească; pe grecește se spune ἔαρ, pe latinește ver. De aceea Scriptura a luat exemplul din părțile Orientului, îndeosebi ale Egiptului, pe unde a trecut evreul, sau din părțile Fenicie. Sufletul însă se hrănește cu roade ce produc plă-

cere, adică cu roadele înțelepciunii, căreia, precum trupului nostru îi par contrare frigul și zăpușeala, la fel îi par dușmane teama și pornirea mincinoasă. Dar pentru că este în trup, el are în mod necesar și pornirea mâniașă, și teama, și nu poate fi fără de această necesitate a firii trupesti. De aceea mintea înțeleptului trebuie să îndrume cu dreptate viața, ca să nu se amestece mânia și teama și să se nască un fel de tulburare și potop în sufletul aceluia.

85. Mai zice "ziua și noaptea"; prin zi înțelegi virtutea care luminează; prin noapte recunoști nechibzuința întunecoasă. Dar nici în teamă și nici în frig, virtutea aducătoare de lumină nu-și pierde filința. La fel și stăpânirea de sine poate domoli pornirea mâniașă, încât omul nu se lasă cu totul stăpânit de teamă și mai curând prin teamă este îndreptat spre acțiunile virtuții; de pildă, dacă prigonitorul [prin cruzimea lui] te obligă să te temi mai mult de Dumnezeu și să te gândești că trebuie să te ferești mai curând de chinurile veșnice decât de cele prezente, de care, dacă te temi, mănîindu-te contra perfidiei și ticăloșiei, te inflăcărezi spre fală, dar, la rândul tău, cuprins de mânie, îți temperezi tulburarea prin teama de Dumnezeu.

86. "Și i-a binecuvântat Dumnezeu pe Noe și pe fiii lui și le-a zis: 'Nașteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți! Groază și frică de voi să aibă toate fiarele pământului, toate păsările cerului, tot ce se mișcă pe pământ și toți peștii mării'¹⁸².

Se pare că acest har al puterii asupra celorlalte viețuitoare i-a fost atribuit omului și în pasaje anterioare; dar în locul în care s-a spus că Dumnezeu l-a făcut pe om după chipul Lui, Dumnezeu a zis: "I-a făcut bărbat și femeie. Și Dumnezeu i-a binecuvântat zicând: Creșteți și vă înmulțiți și umpleți pământul și-l stăpâniți; și domniți peste peștii mării, peste păsările cerului, peste toate animalele, peste toate vietățile ce se mișcă pe pământ"¹⁸³. De aceea am insistat asupra acestui lucru, ca să înțelegi că aici se are în vedere și indoita fire a omului: una potrivit firii lui Dumnezeu, cealaltă potrivit plămuirii din lutul pământului. Crearea omului din lutul pământului pare a fi fost făcută după facerea lumii, după ce Dumnezeu S-a odihnit în urma lucrărilor Sale. Crearea staturii pământene se face întrucâtva târziu, cum ni se spune: "încă nu era ploaie pe pământ și nu era nici meni ca să lucreze pământul"¹⁸⁴. "Atunci Domnul Dumnezeu luând țărână din pământ, l-a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de

182. Fac. 9, 1 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 56 (ed. cit., p. 288-290).

183. Fac. 1, 27-28.

184. Fac. 2, 5.

viață și s-a făcut omul ființă vie¹⁸⁵. Dar el, care a fost făcut în ziua a șasea, ca într-un număr încheiat, în care s-au terminat toate lucrările lui Dumnezeu, ca printr-o lucrare perfectă a fost făcut "omul după chipul lui Dumnezeu"¹⁸⁶. De altfel chiar cu El este asemănat cel care în timpul potopului a fost găsit că era drept. Și de aceea l-a așezat pe el Dumnezeu mai presus de toate, ca pe unul făcut după chipul Său, fiindcă și Unul și celălalt nu aveau viciile pămâtenene: Primul, fiindcă așa S-a născut, încât nu datora nimic atingerii pămâtenene; celălalt, care fusese încercat și în primejdii, și cântărit în patimi, și dovedit că în tulburare nu a fost vinovat de tulburare.

87. Tâlcuirea mai profundă arată că omul drept sporește prin creșterea și adăugarea virtuții și a învățaturii și că umple pământul – asemănător unei inimi în care se află sălașul celor ce cad sub simțuri. De aceea nu-i este îngăduit înțelepciunii să aibă niciun gol pe care să-l poată ocupa necumpătarea. Prin urmare, omule, fă-te stăpân peste orice patimă pământească, chiar și peste senzațiile trupesti, și supune printr-un fel de groază și teroare chiar și fiarele, în care par a fi înăscute un fel de răutate și sălbăticie. Căci orice răutate este nedomesticită și sălbatică; se umflă ca un fel de balon plin de aer. Și nu e neștiut faptul că unele târătoare au un fel de porniri aducătoare de moarte, de către care se pare că se transmite în minte un fel de otravă. Tuturor acestora omul le poruncește; nu se amestecă cu ele, ci le constrânge, dacă mintea lui nu e condusă de plăcere, nu e condusă de poftă, nu e înfrântă de amărăciune și de teamă, sau dacă nu-și petrece în desfrâu și plăceri durată, așa zice, alunecoasă și trecătoare a vieții acesteia, ci, prin abținere și stăpânire de sine, îndepărtează de la el patimile de acest fel.

88. Dar fiindcă a adăugat: "Tot ce se mișcă și trăiește să vă fie de mâncare"¹⁸⁷, ca nu cumva să te tulburi, deoarece mai înainte am vorbit despre târătoarele otrăvitoare, află că unele reptile sunt otrăvitoare, altele, nevătămătoare. Reține deci, relativ la cele blânde – nu toate se târăsc pe pânțe și pe piept – că unele dintre târătoare au picioarele scurte, încât mai curând par că se târăsc decât merg. Dar să nu uiți nici aceea că pornirile necurate trupesti sunt aidoma șerpilor veninoși, iar că pornirile bune sunt asemenea șerpilor blânzi. Căci orice sentiment care este lipsit de pofta urâtă este o pornire, dar o pornire bună. Pofta obișnuită și ura și teama, acestea sunt patimi dăunătoare sufletului; însă sentimentele nevinovate sunt

185. Fac. 2, 7.

186. Fac. 1, 26 și urm.

187. Fac. 9, 3; Filon, *Quaest.* II, 57 (ed. cit., p. 292).

porniri bune. Prin ele ne este dat un anumit fel de a trăi; ne hrănim cu ele spre farmecul vieții, ne desfătăm la banchetul acestora.

25. 89. Să vedem acum ce înseamnă faptul că zice: "toate vi le-am dat, ca și iarba verde"¹⁸⁸. În ceea ce privește acest pasaj, chiar și cei ce înțeleg simplist, încât nu cumpănesc adânc fraza, nu ne par a fi dușmani. Căci sunt unii care socot că ierburile par a ne fi fost recomandate spre mâncare, din porunca lui Dumnezeu, astfel ca să ne hrănim mai mult cu ele decât cu mâncăruri ce constau din carne; eu cu plăcere aș fi fost de acord cu aceștia, pentru că folosirea vegetalelor sădește în neamul omenesc mai multă chibzuială și cumpătare, dacă n-aș vedea că ni se poate ușor replica, din partea acelor care nu admit cu plăcere aceasta, că nu toate vegetalele se găsesc a fi potrivite pentru hrana omului; apoi, pentru că nu tot omul este stăpânit de dragostea pentru înțelepciune și stăpânire de sine, încât să fie în stare să urmeze cumpătarea. Și pentru că porunca este generală, n-o putem menține doar pentru o mică parte dintre oameni, căci această poruncă este dată pentru toți oamenii.

90. De aceea, să analizăm ce a spus. "Toate vi le-am dat – a zis – ca și iarba verde"; nu zice: v-am dat toată iarba verde spre mâncare. Prin urmare, cei ce se hrănesc cu carne să se hrănească cum s-ar hrăni cu vegetale, nu spre îngrășarea corpului și pentru depunere de grăsime, cum se întâmplă de obicei cu cei ce obișnuiesc să abuzeze de carne. Dar după cum nu toate vegetalele sunt bune de mâncare, tot așa nu orice vietate de pe fața pământului este potrivită pentru hrană, de vreme ce trebuie să ne ferim de toate cele otrăvitoare, chiar dacă obiceiul a ajuns până acolo, încât ține seama mai curând de plăcere decât de primejdie și, din foarte multe corpuri (de animale), după ce s-a înlăturat ceea ce se spune că este otrăvitor – în chip firesc –, se folosește restul pentru mâncare, rest care, deși nu este plin de primejdie, este învecinat cu primejdia și în mod necesar o anume stricăciune s-a răspândit în sucul întregii cărnii. Mulți străpung chiar cu săgeți otrăvite până și animale iuți, de felul acestora, și, apoi, înlăturând partea respectivă, folosesc pentru mâncare restul corpului.

91. Cât despre înțelesul mai adânc, vrea să spună, după cum de altfel s-a mai spus, că pornirile fără socoteală trebuie să fie supuse minții înțeleptului – cum sunt supuse ierburile omului de la țară; și să le folosească așa cum ar folosi niște cugete ce se furișează; așa face agricultorul cu ierburile care nu pot vătăma, dar nici nu au farmecul unei hrane mai consistente. În fapt, preceptul general și

188. Fac. 9, 3; Filon, *Quaest.* II, 58 (ed. cit., p. 292-294).

comun pentru toți nu se referă la acele virtuți cardinale care, fără îndoială, sunt doar ale câtorva; dar, chiar dacă cineva nu-și poate oferi banchete mai serioase ale virtuților, totuși să aibă porniri de așa fel, încât să nu-i strice, ci să-l bucure.

92. De aceea, la început, Sfântul Moise ne-a informat și ne-a învățat cu privire la insuflarea sufletului¹⁸⁹, ca să nu alunecăm, din pricina părerilor diferite ale filosofilor, care, ei înșiși, nu pot să și le susțină¹⁹⁰. Într-adevăr, cei mai mulți au avut păreri diferite, ca de pildă Cristias¹⁹¹ și discipolii săi, care au spus că sufletul e sânge; în orice caz, sufletul acesta datorită căruia trăim, care este sensibil, nu sufletul acela care e considerat rațional și în stare să judece, al omului mai profund. Hipocrate¹⁹² însă, deși nu a tăgăduit raționamentul lui Cristias și nu a dovedit că e neadevărată supoziția acestuia, totuși nu a fost de părerea lui. Aristotel a numit sufletul o *entelehie*, un principiu material legat de mișcare, alții au susținut că e foc. Prin urmare, noi să menținem o astfel de împărțire, încât să separăm ceea ce este rațional în suflet și a cărui esență este Duhul Sfânt, precum spune Scriptura: "A suflat în fața lui suflare de viață"¹⁹³, de ceea ce există în suflet, o anume hrană pentru viață, de care e însuflețit trupul acesta și care este chiar plăcută. De aceea această esență, și dătătoare de viață și plăcută, a acestor părți din suflet este denumită de unii sânge; chiar Scriptura a zis: "viața a tot trupul este în sânge"¹⁹⁴. Așadar a numit în mod propriu sânge, viața trupului; de fapt, în trup sălășluiesc plăcerea și patima, nu mintea și judecata. Totuși, dacă urmărești cu atenție, pasajul acesta îl lămurește pe celălalt. Căci, de vreme ce în pasajul acesta a numit sufletul sânge, implicit a arătat că sufletul este altceva, sângele altceva, încât esența sufletului este suflul vital, dar că însuși suflul vital nu dă puțința de a trăi numai prin el însuși și fără sânge, ci amestecat cu sângele, fiindcă există un fel de vase ale suflului, care se numesc artere și care cuprind nu numai aer curat, ci și sânge, însă o cantitate mult mai

189. Cf. Tertulian, *Despre suflet*, cap. 5, trad. rom. în P.S.B. 3, p. 245-266.

190. Diels, *Doxographi gr.*, p. 212 și urm.; Macrobius, *Comm. in Somn. Scip.* 1, 14, 19 și urm.

191. Cristias († 403 î.Hr.), filosof sofist, înrudit cu Platon.

192. Hipocrate († 373 î.Hr.), părintele medicinei, cel care a făcut începutul cercetării raționale a cauzei bolilor.

193. Fac. 2, 7.

194. Lev. 17, 11. Credem că aici Sf. Ambrozie a fost influențat de Origen. A se vedea lucrarea acestuia, *Convorbiri cu Heraclide*, tradusă de noi în Origen, *Scrieri alese*, vol. III.

mică de sânge. Într-adevăr, fiindcă există două încăperi: altceva este ceea ce numim venă – pe grecește φλεψ –, și altceva este artera. Vena, adică φλεψ, conține mai mult sânge decât suflu, artera, mai puțin sânge și mai mult suflu. De aici decurge însăși întocmirea fiecărui om.

93. Înțelesul mai adânc trebuie să-ți placă și ție; el arată că de aceea sângele a fost numit suflet, pentru că sângele este cald și aprins, la fel cu virtutea¹⁹⁵. Prin urmare, oricine e aprins de dragostea pentru virtute și și-a închinat viața mării celei curate, acela disprețuiește toate plăcerile pântecelui. Îndepărtați, așadar, ne zice, adăpostindu-vă la flacăra virtuții, îndepărtați de la voi acele cugete care sunt trupești și pământene, ca fiind nepotrivite pentru hrana voastră duhovnicească. Căci nu se hrănea cu carne, adică nu cuge-ta la cele pământene. Cel ce a zis: "Mâncarea Mea este să fac voia Tatălui Meu, Care este în ceruri"¹⁹⁶, insuflând oamenilor râvna pen-tru virtute și umplându-i de dorința cunoașterii lui Dumnezeu. Așa-dar gândurile pământești sunt socotite slabe, lipsite de vlagă și fără de sânge în ele [însele]; căci i se spune "vlăguit" aceluia care a pier-dut foarte mult sânge; căci prin pierderea de sânge îngheață. Prin urmare, tot cel ce iubește virtuțile îndepărtează și respinge alimen-tele trupești, în afară de cele neapărat necesare firii; oricine este nepăsător, ca și cum ar fi urmat cursul alunecos și plin de apă al vieții acesteia, pierzându-i urmele, coboară la pân-tece și la burtă. Prin urmare este străin de hrana cerească cel ce dorește cele pă-mântene și cel ce nu ar putea spune: "căci cetățenia noastră este în ceruri"¹⁹⁷. De aceea, ca să ne cheme la mâncărurile alese, același apostol zice: "Nu lua, nu gusta, nu te atinge de cele ce sunt menite să piară prin întrebuințare, potrivit unor rânduieli și învățături ome-nești; toate acestea au oarecare înfățișare de înțelepciune, în păruta lor cucernicie de bunăvoie, în smerenie și necruțarea trupului, dar n-au niciun preț și sunt tot spre măgulirea omului pământesc"¹⁹⁸.

26. 94. În sfârșit, că acesta este înțelesul ne-o dovedesc cele ce urmează. Căci spune așa: "Căci Eu și sângele vostru, în care este viața voastră, îl voi cere de la orice fiară; și voi cere viața omului și din mâna omului"¹⁹⁹. A comparat cu răutatea de fiară, ba chiar a

195. Filon, *Quaest.* II, 59 (ed. cit., p. 294-296).

196. Ioan 4, 34.

197. Filip. 3, 20.

198. Col. 2, 21-23.

199. Fac. 9, 5; Filon, *Quaest.* II, 60 (ed. cit., p. 298).

considerat necinstea omului ca fiind mai mare decât cruzimea fiarelor, când a zis: "voi cere-o din mâna omului, din mâna fratelui său". Căci fiarele n-au din natură nimic comun cu noi, nu sunt legate prin nicio lege referitoare la frate; dacă-i vatămă pe oameni, îi vatămă pe unii ce le sunt străini, nu calcă legile firii, nu uită legătura de frate. De aceea mai greu păcătuiește omul ce întinde curse fratelui său; și de aceea Domnul a făgăduit că va pedepsi cu mai mare asprime, zicând: "și voi cere viața omului din mâna fratelui său"²⁰⁰. Nu este oare frate acela pe care l-a născut, așa zice, un fel de pânțecă cuge-tător al firii și a cărui naștere din aceeași mamă l-a unit cu noi? Căci aceeași fire este mama tuturor oamenilor și de aceea suntem cu toții frați, născuți dintr-o unică și aceeași mamă și legați prin aceeași lege a înrudirii.

95. De aceea și Domnul l-a numit pe frate, și l-a numit frate pe acela de la care se cere sângele de frate, fapt prin care arată că trebuie să ne temem mai ales de primejdia din partea acelora care sunt legați prin dreptul de frate. Căci de aici vin înșelătorile, de aici se pregătesc pentru oameni primejdii mai dese; și ca să înțelegem în cazul special, pentru că ura se furișează adesea între frați adevărați la împărțirea moștenirii. Apoi, de cumva i s-a dat de către părinți mai mult unui frate, ceilalți frați se revoltă mai mult și încearcă să rezolve pricina prin uciderea unuia dintre părinți, care a arătat mai multă dragoste unuia dintre fii în dauna celuilalt. Astfel de războaie sunt mai de temut, războaie nu între cetăți, ci dinăuntrul fiecărei case. Așadar Domnul îi cheamă la judecata pedepsei îndeosebi pe aceia pe care i-a știut că vor întinde curse.

96. Faptul că în același pasaj l-a numit de trei ori frate nu înseamnă că ucigașul de frate ar fi vrednic de un nume respectat, ci pentru ca prin termenul de respect să fie acuzat și mai mult, iar nelegiuirea lui să fie mai mare, așa încât pedeapsa cerească să fie mai dreaptă. Așadar Domnul Dumnezeu nostru făgăduiește pedeapsa, pentru ca în felul acesta să fie înfrânt de teamă cel ce și-a uitat de respect și să știe că ucigașul, chiar de scapă de oameni, nu se poate totuși sustrage judecății lui Dumnezeu, ci este păstrat pentru o pedeapsă mai mare și veșnică.

97. Într-un înțeles mai adânc, socotim însă că trebuie să ne ferim nu numai de cursele celor din afară, ci de ale noastre, adică de gândurile noastre, ale fiecăruia; de asemenea, că trebuie să ne

200. Fac. 9, 5.

ferim nu numai de viclenia minții, dar chiar de înseși vorbele noastre. De aceea zice: "Mulțimea cuvintelor nu scutește de păcătui-re"²⁰¹. Prin aceasta, așadar, se pare că ni se arată că trebuie să dăm Domnului socoteală nu numai de fapta noastră, ci și de vorba noastră, care ne caracterizează. De aceea trebuie să fim mai atenți, ca nu cumva fie prin vorbă, fie prin faptă să aducem jignire, pentru că după cum cu gura se face mărturisire pentru mântuire, tot așa cu gura se produce și alunecarea spre moarte.

98. "De va vărsa cineva sânge omenesc, sângele aceluia de mână de om se va vărsa"²⁰². Vorbirea aceasta nu este greșită, ci s-a produs o umflare oarecare a cuvintelor, pentru că cel ce a vărsat sânge de om, el însuși se va împrăști ca sângele, căci îi răpește nădejdea de viitor, deoarece, precum sângele căzut pe pământ se împrăstie ici și colo, tot așa se împrăstie – cum se sparge un obiect sfărâmițos – și sufletul necredincioșilor; fiindcă și despre suflet s-a spus că moartea lui este stricăciunea, căci va fi lipsit de ajutorul harului ceresc, ca și cum, izbit de stâncile răutății, își pierde trupul bunăstării sale²⁰³.

99. Pe mulți, de asemenea, îi tulbură faptul că a zis: "L-am făcut pe om după chipul lui Dumnezeu"; și nu a zis "după chipul Meu", de vreme ce El însuși este Dumnezeu²⁰⁴. Trebuie însă să nu uiti că El este și Tatăl, și Fiul. Și deși toate au fost făcute prin Fiul, totuși citim că Tatăl le-a făcut pe toate și că le-a făcut prin Fiul, precum stă scris: "Toate cu înțelepciune le-ai făcut"²⁰⁵. Prin urmare, în caz că vorbește Tatăl, le-a făcut după chipul Cuvântului, în caz că zice Fiul, le-a făcut după chipul lui Dumnezeu-Tatăl. Și prin aceasta arată că există o anumită fire a omului, înrudită și apropiată de Dumnezeu – e vorba de firea omului cugetător –, potrivit căreia am fost creați după chipul lui Dumnezeu, și că din această cauză nu rămâne înaintea lui Dumnezeu nepedepsit faptul că s-a procedat cu cruzime și lipsă de respect față de o ființă asemenea cu Dumnezeu.

100. Așadar arătarea pricinii acestei pedepse ne face mai întâi să respingem părerile unor filosofi care susțin că Dumnezeu nu se interesează de oameni; apoi, știind că puterea de a ne pedepsi stă în mâna lui Dumnezeu, ne face să nu trecem asupra altora ceea ce

201. Pilde 10, 19.

202. Fac. 9, 6; Filon, *Quaest.* II, 61 (ed. cit., p. 300).

203. Cf. Iov 33, 28.

204. Fac. 9, 6; Filon, *Quaest.* II, 62 (ed. cit., p. 302).

205. Ps. 103, 25.

trebuie să fie pedepsit de către dreptatea dumnezeiască și să nu ne temem prea tare de moarte, de vreme ce știm că Dumnezeu nu disprețuiește deloc pe omul mort nevinovat.

101. "Și nu va mai fi – a zis – potop ca să pustiască pământul"²⁰⁶. Pare a nu fi limpede dacă trebuie să înțelegem aici că nu va mai exista potop "care pustiește pământul" – căci așa face potopul –, sau "nu va mai exista un astfel de potop, încât să pustiască tot pământul". Cele ce urmează ne dau acest al doilea înțeles; când zice că nu trebuie pustiit întreg pământul, arată că vor mai exista potopuri, dar nu de așa fel încât prin ele să poată fi pustiit întreg pământul.

102. Înțelesul mai adânc cuprinde însă ideea că Dumnezeu va avea grijă să nu fie atât de mare potopul patimilor trupești, încât sufletul să piară cu totul. Și de fapt nu îndrăznesc să spun că se pare că Domnul hotărăște că sufletul nimănui nu poate pieri cu totul. Căci ce putem spune despre ucigași paricizi, despre adulteri, despre cei ce trădează buna credință? De aceea, mai curând cred că Domnul Dumnezeu nostru ne dă să înțelegem aici că, și dacă cineva ar avea alte patimi mai ușoare, nu trebuie să piardă cu totul nădejdea în harul ceresc, nici să nu-și piardă încrederea că nu le va birui în niciun fel, ci, chiar de este un desfrânat și nu poate ocoli patima desfrâului, să caute totuși să fugă de adulter, să guste din plăcerea banchetului, iar nu din cea a murdăriei. Sau chiar dacă nu știu ce zgârcit, care a jefuit de la alții, care i-a alungat pe orfanii ce-i avea în grijă, care le-a scos din casă pe văduve, totuși după aceea, părându-i rău, a înapoiat ce a luat [poate avea nădejde]. În sfârșit, Zacheu de aceea a fost vrednic de iertare²⁰⁷, pentru că a făgăduit nu numai că va întoarce ceea ce a luat de la alții, ci va întoarce împătrit, iar săracilor le va da jumătate din averea lui.

103. Să analizăm și mai atent ce înseamnă când spune: "Pun arcul Meu în nori, să fie semn al legământului dintre Mine și pământ. Când voi aduce nori deasupra pământului, se va arăta arcul Meu în nori, și-Mi voi aduce aminte de legământul Meu"²⁰⁸. Căci nu se referă – cum socot mulți – la curcubeul acesta despre care oamenii spun că există pentru ca prin el să se arate anume semne de ploaie, curcubeul în care se văd culori diferite asemenea razelor de soare, când roșcate, de un galben auriu, când strălucind cu o lumină mai puternică, de unde se și arată că va veni ploaia, prin faptul că s-ar

206. Fac. 9, 11; Filon, *Quaest.* II, 63 (ed. cit., p. 302).

207. Cf. Luca 19, 8.

208. 9, 13-15; Filon, *Quaest.* II, 64 (ed. cit.).

arăta prin această varietate de culori o anume nestatornicie a seninului. Unii numesc acest curcubeu "iris"; dar să fie departe de noi de a spune că acesta, numit "iris", se vede în timpul zilei, noaptea nu apare. Și chiar în timpul zilei, nu se vede nici atunci când văzduhul este acoperit cu nori grei; nu se vede decât atunci când norii grei au început să se împrăstie.

104. Așadar să vedem dacă nu cumva, fiindcă arcul cu care se aruncă săgeți când se întinde, când se relaxează, Scriptura arată o anume întindere și revenire (prin care să nu fie toate distruse cu totul dintr-o prea mare întindere), sau este o anumită măsură și cântărire a puterii dumnezeiești. Este deci puterea lui Dumnezeu cel nevăzut atât sub chipul întinderii, cât și al destinderii arcului, [a Lui], Care conduce după cereasca-I voință, milă și putere, Care nu îngăduie ca toate să piară dintr-o prea mare descumpănire, nici să fie rupte de o prea mare izbucnire. De aceea spune că aceasta este așezată în nori, fiindcă îndeosebi atunci este nevoie de ajutorul milei dumnezeiești, când se adună cetele de nori în furtuni și vijelii. Și de aceea zice: "Îmi pun arcul în nori", nu "săgeata". Căci arcul este instrumentul aruncării săgeții; prin urmare, nu arcul în sine rănește, ci săgeata. De aceea Domnul așază în nori arcul, nu săgeata, adică nu ceea ce rănește, ci ceea ce conține semnul înspăimântării, dar care nu are de obicei ca efect rana.

105. De ce însă, mai sus²⁰⁹, i-a pomenit pe cei trei fii ai lui Noe, Sem, Ham și Iafet, iar în pasajul acesta a vorbit numai de urmașii după fiul mijlociu – căci spune astfel: "Iar Ham era tatăl lui Canaan; aceștia sunt cei trei fii ai lui Noe"²¹⁰ – mai ales că ceilalți doi fii erau drepti, iar mijlociul nedrept? Așadar sunt pomeniți urmașii din cel nedrept înaintea celor drepti. Nu putem, de fapt, tăgădui ce stă scris; s-au adăugat însă urmașii acestuia tocmai pentru a-i arăta mai lămurit vina, deoarece, deși avea un fiu și era deci tată, tocmai el nu l-a respectat pe tată, el, care ar fi trebuit cel mai mult să-l recunoască. Și de aceea a fost vrednic să aibă un fiu necinstit, fiindcă el însuși se purtase necinstit față de propriu-i tată. Totodată reiese că din acel Canaan s-au născut canaaneenii care, după multe rânduri de neamuri, înfrânți fiind de poporul cel drept, au ajuns sub stăpânirea lui. Prin urmare este limpede că strămoșul canaaneenilor a

209. Fac. 5, 32; 9, 18; Filon, *Quaest.* II, 65 (ed. cit., p. 308).

210. Fac. 9, 18 și urm.

fost Canaan, care a fost fiul acestui Ham, cel care s-a purtat necinstit față de tatăl său.

106. Înțelesul mai adânc este arătat însă de semnificația numelor. Ham înseamnă "căldură", iar "canaan" – "tulburarea aceloră". Căci cine se încălzește pe dată este mișcat și tulburat și, prin aceasta, se arată cu evidență nu atât că un om a fost tatăl oamenilor, ci că patima rea este pricinuitoarea patimii necinstite, fiindcă este străină de felul de a fi al unui tată, adică străină de arătarea virtuții.

107. "Atunci a început Noe să fie lucrător de pământ"²¹¹. De fapt, la prima vedere ni se pare că Noe, bărbatul drept, este comparat cu Adam, care a fost făcut din pământ, fiindcă și despre primul stă scris că, după ce a fost scos din rai²¹², a început să lucreze pământul; iar despre acesta din urmă se spune că după ce a ieșit din corabie a devenit agricultor. Și în ambele cazuri a precedat oarecum un fel de potop; căci și Noe a devenit agricultor după potop, și Adam, după facerea lumii, după plăsmuirea trupului. Căci ca să fie făcută lumea, s-au adunat apele de sub cer la un loc, ca să se arate uscatul²¹³, care înainte nu se putea arăta din cauza împrăstierii apelor. Așadar, precum acel prim născut maestru pare că a lucrat pământul, tot așa și Noe, după ce a ieșit din corabie, a devenit descoperitorul semănatului și cultivatului. Lucrurile acestea par a fi asemănătoare; dacă însă analizezi cuvintele²¹⁴, care de fapt exprimă un sens mai profund, una este a fi lucrător de pământ, alta agricultor, căci unul pare a fi angajat cu plată, celălalt pare a fi un tată de familie. De altfel Cain, care și-a ucis fratele, era lucrător de pământ²¹⁵. Și, ca să înțelegi că lucrarea pământului este mai curând lucru vrednic de rob decât de om liber, în blesemarea acestui ucigaș de frate se cuprinde lucrarea pământului, căci așa stă scris: "Când vei lucra pământul, acesta nu-și va mai da roadele sale ție; zbuciumat și fugar vei fi tu pe pământ"²¹⁶.

108. Pământul însă este trupul nostru, pe care îl muncește omul necinstit²¹⁷, cel bun îl lucrează cu mare grijă; primul pare să smulgă

211. Fac. 9, 20; Filon, *Quaest.* II, 66 (ed. clt., p. 310).

212. Cf. Fac. 3, 23.

213. Fac. 1, 9.

214. Filon, *De agricult.* I, 1, ed. J. Pouilloux, Paris, 1962, p. 22.

215. Fac. 4, 2.

216. Fac. 4, 12.

217. Filon, *De agricult.* 5 (303, 37).

din pământ plata; celălalt primește parcă roadele și răsplata unei bune discipline, încât mai curând își face propriu-i ogor purtător de roade²¹⁸ și în stare să răspundă îngrijirilor stăpânului și să arate îngăduință față de agricultor. Lucrătorul de pământ însă ce altceva caută decât hrana pentru trupul său, având grijă mai mult de pân-tece și mulțumindu-se doar cu a scoate ceea ce îi poate fi de folos pentru hrană? Celălalt însă se hrănește din folosul roadelor. Aflați care sunt roadele dreptului. Roadele duhului sunt: iubirea, bucuria, pacea, răbdarea, bunătatea. Prin urmare, bunul agricultor are stăpânire de sine, curăție; dacă are un pom care se apleacă prea repede la pământ și produce prea devreme, îl retează cu, aș zice, cuțitul înfrânării sale, ca să îndepărteze ce e nesănătos și să facă să încolțească ce e frumos.

109. De ce dreptul plantează mai întâi viță de vie, și nu grâu sau orez²¹⁹? Și de unde a apărut vița de vie după potop și după prăpădul pământului? Despre aceasta am vorbit mai sus²²⁰, că în timpul primăverii au putut apărea și rădăcinile vițelor distruse. Socot că de aici trebuie cu o mai mare grijă găsită explicația că dreptul caută mai curând cele plăcute decât cele necesare. Într-adevăr, grâul și orzul sunt roade necesare, fără de care nu putem trăi, pe când vinul care produce plăcere ne-a fost dat spre a ne bucura. Pentru că a fost om drept, de aceea și-a revendicat mai curând acest lucru, adică ce era pe planul al doilea, decât ce este pe locul întâi. Căci alimentele necesare vieții le-a oferit Dumnezeu, ceea ce era...²²¹ superfluu, și nu necesar, vinul, oamenilor.

110. Poate că obiectezi însă că oamenii așa nu pot trăi fără băutură, cum nu pot trăi fără mâncare. Prin urmare băutura e la fel de necesară ca hrana? Nu spun nu. A fost făcut omul de către Dumnezeu să sufere de sete. Nu spun altfel. Tocmai de aceea a hotărât să răspândească izvoarele și apele curgătoare, pentru băutura necesară, ape care în niciun caz nu au fost făcute de mâna omului, ci au curs din porunca și lucrarea Domnului Dumnezeu. Și pentru că am zis "lucrarea Domnului", ca nu cumva să revii la acea idee – deoarece lucrarea lui Cain pare a fi conținut blestem –, gândește-te că nu termenul de lucrare conține în sine blestem, ci că stă scris "lucrarea

218. Verg. *Georg.* 1, 47.

219. Filon, *Quaest.* II, 67 (ed. cit., p. 312).

220. Idem, 68 (după ed. cit., p. 314).

221. Lacună.

pământului". Căci cine lucrează pământul e salahor. Cel care spune însă cuvintele următoare nu este zilier, ci Stăpân: "Tatăl Meu până acum lucrează; și Eu lucrez"²²². Apoi, cum lucrează un lucrător de felul acesta: "Mâncarea Mea este să fac voia Celui ce M-a trimis pe Mine și să săvârșesc voia Lui" (obs. în Ambr.: "voia Tatălui Meu care este în ceruri")?²²³

111. "Și a băut vin – zice – și s-a îmbătat"²²⁴. Nu a zis că a băut vinul, și de fapt dreptul nu a băut tot vinul, ci a băut vin, adică a gustat o porție din el. Căci stă în firea bețivanului să înghită cu lăcomie tot vinul, și stă în firea unui necumpătat să golească cât vin a luat; cel cumpătat trebuie însă să o facă în măsura cuvenită. Așadar beția se înfățișează sub un dublu aspect: în primul rând aduce nesiguranta trupului, îl face să meargă împleticindu-se și tulbură simțirea; în al doilea rând, îi înfierbântă mintea spre acte curajoase și pare că înlătură orice slăbiciune. De aceea apostolul zice²²⁵: "Bea și puțin vin, pentru desele tale slăbiciuni". Prin urmare, după cum vinul dacă bei în felul acesta nu e spre slăbiciune, ci spre sănătate, și înlătură orice slăbiciune a trupului, la fel îndepărtează orice slăbiciune și acea beție prea bine cunoscută a cărnii, despre care s-a spus: "și paharul Tău este adăpându-mă ca un puternic"²²⁶. Care este această beție? "Să nu vă îmbățați cu vin, în care este desfrânare, ci vă umpleți cu duhul"²²⁷. Așadar, după literă se cere atenție, iar potrivit înțelesului mai adânc, o laudă pentru cel înțelept. Căci trebuie să fie atent cel care, chiar de se dezvelește, se dezvelește chiar și în casa lui, unde nu-i lipsesc învelișuri, și anume acoperăminte ale beției, încât își poate ascunde viciile.

112. Prin urmare, cele trupești, cum sunt pereții și acoperișurile, acoperă trupul; să vedem însă care sunt acoperămintele sufletului. Dar îi găsim învelișurile dacă i-am îndepărtat goliciunea. Îndoită este dezvăluirea înțeleptului. Căci mintea noastră este îmbrăcată cu un dublu văl, dacă, fie din imprudență a comis un păcat – e ca dezbrăcarea unei minți bete, căci nu știe ce a greșit, întrucât se clatină ca mânăta de o beție a neștiinței spre viciu –, fie pentru că nu-și cu-

222. Ioan 5, 17.

223. Ioan 4, 34.

224. Fac. 9, 21; Filon, *Quaest.* II, 68 (ed. cit., p. 314).

225. 1 Tim. 5, 23.

226. Ps. 22, 6.

227. Efes. 5, 18.

noaște greșeala, căci este îngropată în semnul nepăsării și neștiinței când a ajuns în păcat, mai ales când cu bună știință chiar a făcut mai multe păcate; căci e un fel de beție firească a slăbiciunii noastre înseși să fim mânați spre viciu de avântul plăcerii, cum sunt mulți, aprinși de căldura tinerească, sau de patimă, și inflăcărați de plăcere, sau târați de pofta de câștig. Să căutăm leac pentru toți aceștia, ca fiecare să-și acopere slăbiciunea mai întâi printr-o anumită rușine și jenă, încât, chiar de mai este încă pe terenul alunecos al greșelii, să dea totuși semne de îndreptare. Căci este de foarte mare importanță dorința de a-ți alunga păcatele, căci ceea ce la unul e nerușinare dezgustătoare, ori la altul jenă suportabilă, poate naște nădejdea viitoare îndreptări.

113. Alta este însă goliciunea sufletului, prin care azvârle, așa zice, povara trupului și se dezbară de ea, ca și cum ar fugi de un mormânt al trupului. Căci "groapă deschisă este grumazul" oamenilor de felul acesta²²⁸, mormânt în care pare că se îngroapă sufletul împovărat de felurite plăceri și porniri ale poftelor. Se dezbracă, așadar, de povara pământească și se eliberează din rețelele ce-l înconjoară și își ia zborul tot sufletul care s-a dezbrăcat de orice cursă a patimilor și s-a întors de la toată acea înfățișare hidoasă a alunecării lumești, ca să vadă lumina podoabei veșnice.

114. Mă întreb acum de ce nu a spus simplu "a văzut Ham goliciunea tatălui său", ci: "Iar Ham, tatăl lui Canaan, a văzut goliciunea tatălui său"²²⁹, când, de fapt, Canaan nu se născuse încă. Așadar, de ce a adăugat numele fiului, dacă nu ca să fie și mai urâțiți de patimă urmașii autorului și ca tatăl să fie și mai vinovat de ticăloșia fiului? Prin urmare sunt dovediți atât tatăl prin fiu, cât și fiul prin tată, că au o tovarășie comună de nesăbuiță, de necinste și lipsă de respect. De altfel nu putea să nască un fiu bun cel care se purta față de un tată bun ca un fiu rău, diferit fiind și ca fire, și în creștere.

115. Acestea, potrivit literei. În ce privește însemnarea mai adâncă, toți cei răi din fire se bucură de rătăcirile altora, și nu numai de greșeli, ci chiar de cele ce le par a fi rele, chiar de nu sunt. Căci Noe nu se credea gol, el, care era învelit cu veșmântul înțelepciunii. De altfel nici Adam cât a stat în rai nu se știa a fi gol, decât după ce a comis greșeala neascultării²³⁰. Și, acoperit din nou cu îmbrăcă-

228. Ps. 5, 9.

229. Fac. 9, 22; Filon, *Quaest.* II, 70 (ed. cit., p. 316).

230. Cf. Fac. 3, 7.

mintea înțelepciunii și a dreptății și a poruncilor divine, golit prin neascultare, a văzut că e gol și a crezut că trebuie să se acopere cu frunze. Râde, așadar, Ham văzându-și tatăl gol? Căci orice om necinstit, fiindcă el însuși s-a abătut de la drumul drept, nu numai că ia alunecările altora ca o mângâiere pentru propria-i rătăcire – căci și-a găsit tovarăș în vină –, ci chiar se bucură de un sentiment necinstit, ca și cum și-ar fi îndreptat greșelile lui însuși. Așadar mintea rea se bucură când înțeleptului i s-a întâmplat ceva în afara a ceea ce se cuvine; deși nu orice alunecare a trupului trebuie să fie neapărat o patimă, chiar de e considerată alunecare, afară de cazul că și sufletul înclină spre vină. Așadar, rătăcirile de felul acesta să fie socotite vrednice de iertare, nu vrednice de ură sau luate în bătaie de joc; însă, precum am spus, mintea necinstită, când socoate că omul înțelept a rătăcit, crede că trebuie insultat acela al cărui caracter îl socoate mai diferit de al său, pentru că păcatul său este condamnat ca printr-o depozitie tacită a înțeleptului; crede că trebuie să se bucure pentru că omului drept nu i-a fost de folos nici propria-i educație, nici nu i s-a acordat dreptate și nu au dat rezultate fericite nici cele ce urmează trupul lui. Căci pentru cel necinstit sunt considerate cele mai mari bucurii averea sau demnitățile, care totuși nu dau niciun rod întru gloria virtuții. De aceea apar drept apărători ai neînțelepciunii cei ce socot că iubitorul de virtute este frustrat de darul celor prospere, că orice bun trebuie apreciat mai curând în cele trecătoare decât în cele veșnice.

116. Ce înseamnă cuvintele "Sem și Iafet au luat o haină și, punând-o pe amândoi umerii lor, au intrat cu spatele înainte și au acoperit goliciunea tatălui lor; și fețele lor, fiind întoarse înapoi, n-au văzut goliciunea tatălui lor"²³¹?

După literă s-a vădit un sentiment de adevărat respect, fiindcă fiii cei buni s-au ferit să-și vadă tatăl lipsit de veșmânt, ca nu cumva respectul față de părinte să scadă fie și numai văzându-l; căci adevseori respectul este jignit chiar la o vedere tăcută. De aceea chiar se și spune că la Roma există vechiul obicei ca fiii să nu intre în baie împreună cu părinții, și mai ales fiii tineri²³².

117. Înțelesul mai adânc arată însă că cel lipsit de înțelepciune vede doar cele prezente, cele ce sunt în fața ochilor; nu are în ve-

231. Fac. 9, 23; Filon, *Quaest.* II, 72 (ed. cit., p. 320).

232. Cicero, *De off.* 1, 129; cf. Ambroz. *De off.* 1, 18, 79.

dere cele viitoare, nu se gândește la cele trecute, pe când înțeleptul își amintește și de cele trecute, și se apleacă și asupra celor viitoare. Așadar, orice minte înțeleaptă umblă cu fața întoarsă, adică se uită la cele trecute și nu este împiedicată de vreun obicei oarecare al firii; nu îngăduie să fie ceva gol, ca vreuna din faptele sale să fie dezgolite. Acoperă cele ce au fost făcute altfel cu un fel de veșmânt, fie cu favoarea faptei prezente, fie cu a celei viitoare, ca să nu se strecoare nimic ce nu-i face cinste, să nu lase în urmă nimic lipsit de frumusețe. De aceea și Apostolul uită cele ce erau în urma lui și tinde către cele dinainte²³³, dar le uită ca să uite rătăcirile prigoanei, ca să-și acopere încălcările anterioare și să le adumbrească prin fapte bune. Căci fericiți sunt aceia "cărora li s-au acoperit păcatele"²³⁴ – acoperite deci cu fapte bune și umbrite de învățăturile ulterioare ale virtuților.

118. "Și s-a trezit – zice – Noe din amețeala de vin"²³⁵. Este știut că oamenii, după ce dorm, se trezesc din beție; mintea este însă trează când știe și cele trecute, și cele viitoare. Așadar mintea dreptului era trează chiar și când era socotită amețită de vin; într-adevăr, este fără seamăn paharul care îi imbată pe cei drepti²³⁶. În realitate, beat era acela care râdea de tatăl său. Căci, fiindcă nu avea în vedere nici recunoștința veche a nașterii, nici respectul prezent față de părinte, nici viitoarea pedepsire a jignirii aduse părintelui, era într-adevăr [beat], și nu vedea ceea ce credea că vede. Era o adâncă orbire în acela care nu putea să-și vadă tatăl. Căci, de și-ar fi văzut tatăl, în niciun caz nu ar fi râs de el; căci tatăl nu trebuie luat în bătaie de joc, ci respectat. Dar cel lipsit de minte cu mult mai mult nu putea vedea mintea celui drept. Căci cum ar fi putut vedea cel care socotea că era o rătăcire a beției acolo unde se realizase vâpaia înțelepciunii și a celorlalte virtuți? După cum stă scris: "înțelepciunea este suflul puterii lui Dumnezeu"²³⁷. Prin urmare, când este mai trează mintea decât atunci când privește în așa fel firea tuturor lucrurilor și activitățile, vremile prezente și viitoare, încât nu apare în ea nicio clătinare a beției trecătoare?

233. Filip. 3, 14.

243. Ps. 31, 1.

235. Fac. 9, 24; Filon, *Quaest.* II, 73 (ed. cit., p. 320).

236. Cf. Ps. 22, 6.

237. Înț. Sol. 7, 25.

119. Mă întreb de asemenea de ce, deși mai înainte îl numise pe Ham mijlociul dintre fii, îl consideră acum cel mai tânăr? Căci stă scris astfel: "a aflat Noe ce i-a făcut feciorul său cel mai tânăr"²³⁸. Oare s-a înșelat Scriptura mai înainte în ce privește ordinea nașterii? Firește că nu. Atunci? Se află acum aici lucruri contradictorii? Nu sunt de această părere. Cum se rezolvă, prin urmare, decât să-l înțelegi mai tânăr nu ca vârstă, ci redus ca judecată și rămas cu un fel de judecată de copil, de vreme ce nu și-a însușit învățătura cuiva de o vârstă mai înaintată și nici nu a dobândit judecată de om vârstnic? Căci anumite sentimente ale oamenilor sunt "cu părul alb". De aceea proverbul zice: "Când ai venit în adunarea celor mai vârstnici, închi-de-ți gura"²³⁹, sau, după cum se spune în altă parte: "Trebuie să înveți înainte de a vorbi"²⁴⁰. Prin urmare, să ai urechile pregătite ca să câștigi ceva din sfaturile celor înțelepți. Limba trebuie înfrănată, ascultarea trebuie pregătită.

32. 120. Bindecuvântând pe fiul său Sem, Noe a zis: "Bindecuvântat să fie Domnul Dumnezeuul lui Sem; iar Canaan să-i fie rob"²⁴¹. A spus Domnul și Dumnezeuul și, în mod expres, Dumnezeuul fiului său, al cărui nume este Sem, pentru că e Dumnezeuul celor drepti, adică Dumnezeuul munților, nu al văilor, pentru că ei au harul virtuții înalte. Apoi, de ce, fiul său Ham păcătuiind, nu l-a condamnat pe el robiei, ci pe fiul acestuia? Poate de aceea, pentru că tatăl suferă mai mult de nedreptățile îndurate de fiul său, mai ales când este considerat el vinovat și autorul acestor nedreptăți; și îi pare mai rău de ispășirea de către fiu a propriului păcat, pentru că [acela] este pedepsit nu atât din vina sa, cât a tatălui; apoi, fiindcă discipolul învățaturii pământești este fiul și ucenicul celor mai rele cugete, și amândoi fac un singur trup și o singură minte și sunt la fel de răi. Prin urmare fiul plătește, indiferent dacă [pentru] răutatea tatălui sau a sa proprie, pentru că există o tovărășie comună a necinstei. Prin urmare, cel acuzat de o atare vină plătește pentru necinstea tatălui și pentru a sa, sau pedeapsa e prelungită pentru mai mult timp, de vreme ce ajunge chiar la fiul acestuia, și suferința urmașului este transmisă peste vremuri îndelungate.

238. Fac. 9, 24.

239. Înt. Sir. 32, 13.

240. Înt. Sir. 18, 19.

241. Fac. 9, 26; Filon, *Quaest.* II, 75 (ed. cit., p. 322).

121. Aceasta, conform literei. Aici însă sunt cuprinși nu atât oamenii, cât caracterele, a căror natură este aceeași în amândoi, căci Ham²⁴² înseamnă căldură, iar Canaan "tulburare", "neliniște". Or, cine este încălzit este fără îndoială neliniștit și mai tulburat. Prin urmare în amândoi există o singură patimă și o singură stare sufletească. Deci când unul dintre ei este pedepsit, și unul și celălalt sunt condamnați.

122. Așadar, de ce dreptul Noe, binecuvântându-l pe fiul său Iafet, zice²⁴³: "Să înmulțească Dumnezeu pe Iafet și să se sălășluiască acesta în corturile lui Sem, iar Canaan să-i fie slugă"? Am spus mai înainte că Iafet înseamnă un bun indiferent. Indiferența însă are o potențialitate care se găsește în putere, în frumusețe, în forță, avere, influență, prestigiu, prietenie, posibilități ca și altele. Dar chiar dacă aceste bunuri sunt indiferente, totuși ele le-au făcut rău multora, care nu le-au avut împreună cu înțelepciunea și dreptatea. Căci pe mulți averea i-a făcut bețivi, iar puterea i-a făcut aroganți. Frumusețea, a cărei curățenie au distrus-o conduși de o minte înstrăinată, i-a făcut destrăbălați.

Prin urmare, indiferența există după cum e starea sufletească a celui ce folosește cele amintite; folosul lor este dat de virtuți; dacă le lipsește comandamentul virtuților, însă, cele ce pot fi de folos încep să ne fie, de bună seamă, spre pieire.

33. 123. Acum, fiindcă se spune despre Noe că după potop a mai trăit trei sute cincizeci de ani²⁴⁴, socotim că trebuie să trecem cu vederea aceasta. Căci este sigur că în cele trei sute este simbolizată crucea lui Hristos, prin imaginea căreia dreptul a fost eliberat de potop. În cifra cincizeci se cuprinde cifra jubiliară a iertării, când Sfântul Duh a fost trimis din cer, răspândind harul în sufletele omenești. Prin urmare dreptul și-a încheiat rostul vieții acesteia după ce a împlinit numărul iertării și al harului.

124. În ceea ce privește urmașii lui Iafet, zice²⁴⁵: "Rodos și alte insule sunt ale acestor neamuri". Nu nejustificat este dată extinderea, de vreme ce seminția lui a înaintat chiar de cealaltă parte a firii, adică pe mare. Căci, într-adevăr, ca și cum extinderea nu s-ar fi

242. Filon, *Quaest.* II, 77 (ed. cit., p. 324); *De sobr.* 10 (ed. J. Gorez, p. 132).

243. Fac. 9, 27; Filon, *Quaest.* II, 76 și 77 (ed. cit., p. 324).

244. Fac. 9, 28; Filon, *Quaest.* II, 78 (ed. cit., p. 326).

245. Fac. 10, 4 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 80 (ed. cit., p. 328).

mulțumit cu ceea ce firea le-a hărăzit oamenilor spre folosință, adică stăpânirea pământului, a pătruns chiar și în mare și a înaintat până în insule. Aceasta, potrivit literei.

125. Potrivit însă unui înțeles mai adânc, vrea să spună că cele ce sunt în afară, cele ce se numesc bunuri, averi, putere, dregătorii, par că se revarsă mai îmbelșugat și cei bogați nu se mulțumesc numai cu cele ce le sunt în mână și le au la îndemână, ci își răspândesc în lung și în lat poftele, de vreme ce caută câștig de bani din locuri de dincolo, sau onoare din mai multe locuri, sau putere, sau dorință de putere mai mare.

34. 126. Cercetez acum de ce Scriptura a spus că fiul mai vârstnic al celui necinstit Ham a fost Cuș²⁴⁶.

Există două soluri de pământ: unul, așa zice, plin de nisip și prăfos, sau, ca să vorbesc mai limpede, praful; al doilea soi de pământ este cel roditor și gras, adică un pământ mai consistent și cu adâncime. Omul necinstit ce altceva produce decât praf, din care nu se naște nimic? De aceea și proorocul i-a comparat cu praful pe necredincioși, când a zis: "Nu sunt așa necredincioșii, nu sunt așa! Ci ca praful ce-l spulberă vântul de pe fața pământului"²⁴⁷; de fapt, chiar potrivit unui înțeles mai adânc sufletul necredincioșilor este neroditor, pentru că nu poate produce roade folositoare.

127. De ce, la rândul său, tocmai Cuș îl naște pe Nimrod, uriașul care era vânător înaintea Domnului Dumnezeu? "De aceea se și zice: vânător vestit ca Nimrod înaintea Domnului Dumnezeu"²⁴⁸. Așadar, ce alta naște praful și nisipul decât pe omul pământesc?, fiindcă necredinciosul pune cele pământești mai presus de cele cerești. Căci în mitologie se spune că uriașii au crezut că la cele cerești se poate urca pe urcuș pământean.

128. Într-un înțeles mai adânc însă, înseamnă că cine iubește plăcerile lumești și le urmează și crede că prin ele poate ajunge la harul lui Dumnezeu și că împărăția cerească se împărtășește unor rătăcirii de felul acesta, acela se luptă împotriva celor cerești cu un sentiment de trufie. De aceea se zice în pilde despre cel ce a greșit: "ca uriașul vânător Nimrod înaintea lui Dumnezeu". Nimrod însă, în tălmăcire, înseamnă "etiopian". Culoare de etiopian înseamnă întu-

246. Fac. 10, 6 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 81 (ed. cit., p. 330).

247. Ps. 1, 4.

248. Fac. 10, 8 și urm.; Filon, *Quaest.* II, 82 (ed. cit., p. 330-332).

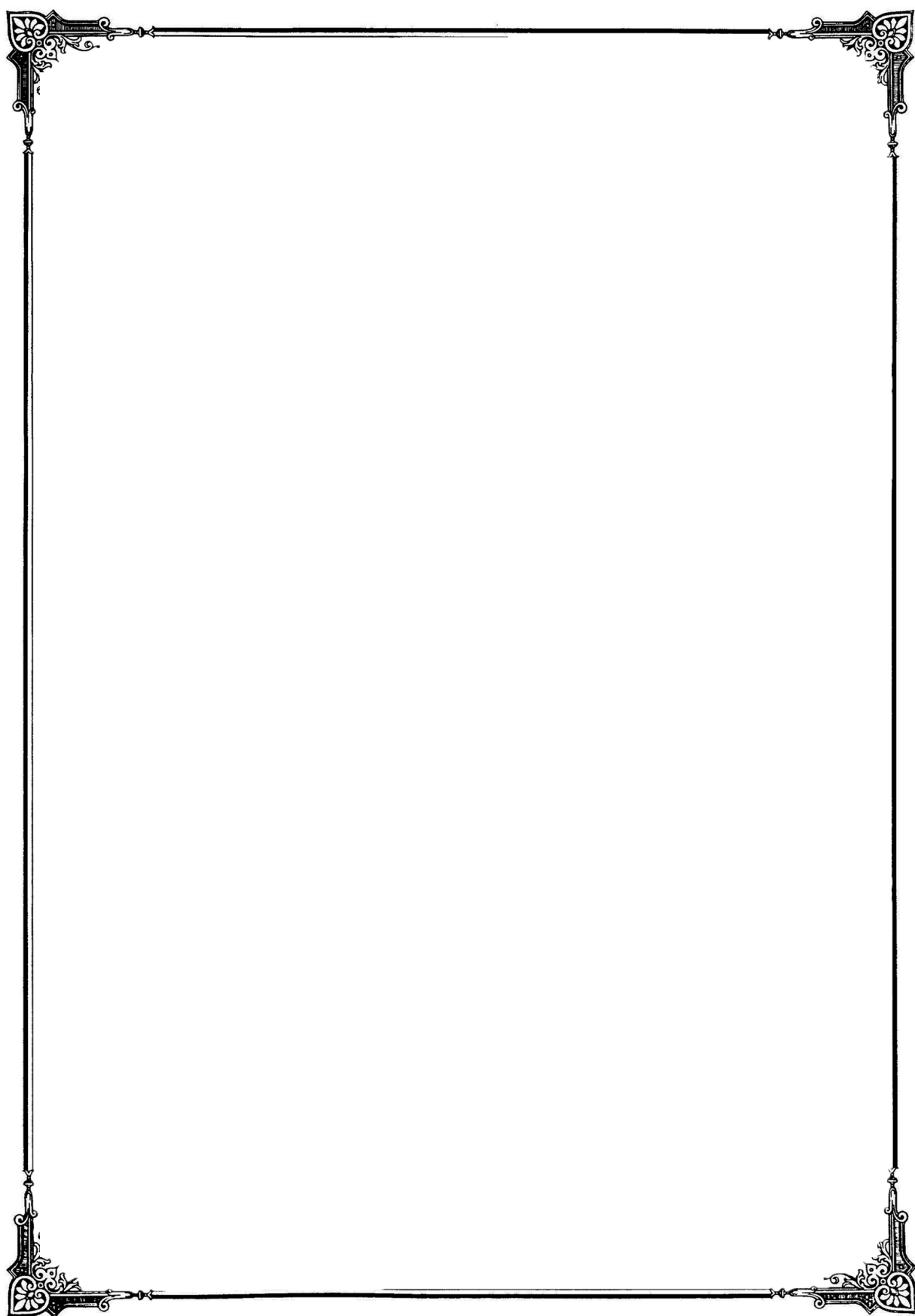
necimea și urâtenia sufletului, care este dușman luminii, lipsit de limpezime, înconjurat de întuneric, mai asemănător cu noaptea decât cu ziua. Căci și traiul vânătorului este prin păduri, viața lui este printre fiare și animale sălbatice.

Prin urmare, cel lipsit de judecată este învălmășit de pomiri necugetate, și un vânător de felul acesta este învățat să caute cele ce se potrivesc cu astfel de răutăți sălbatice și foarte aspre; pe acestea caută să le stăpânească, de ele este încântat.

În sfârșit, împărăția acestui Nimrod a început cu Babilonul, adică prin "tulburare", pentru că răutatea și tirania consistă nu în smerenie și nevinovăție, nu în vrednicia virtuții, ci în traiul cel stăpânit de patimi²⁴⁹.

249. Cf. Fac. 10, 10.

DESPRE IACOB
ȘI DESPRE VIAȚA CEA FERICITĂ

INTRODUCERE

Sub acest titlu Sfântul Ambrozie contopește două lucrări deosebite.

Cea dintâi e o prelucrare după cunoscutul tratat intitulat Despre rațiunea dominantă, după cum l-a popularizat în sec. XVI marele umanist Erasmus de Rotterdam, și care, pentru conținutul moralizator și forma "elegantă" în care a fost scris, a fost acceptat un timp chiar între "cărțile bune de citit" (τὰ ἀναγινωσκόμενα) din Sfânta Scriptură, cu titlul Cartea a IV-a a Macabeilor. De fapt, sub acest din urmă titlu a fost ea cunoscută încă în sec. IV de Eusebiu de Cezareea (Istoria bisericească, III, 10, 6) și de Fer. Ieronim, după cum afirmă el însuși în mai multe scrieri ale sale, îndeosebi în De viris illustribus cap. XIII, socotind-o "valde elegans". În realitate cartea este opera unui cugetător stoic, atent și la preocupările poporului iudaic. Influențat de pilda celor șapte frați Macabei, care au condus lupta de eliberare a poporului evreu de sub asuprirea diadohilor sirieni în secolul al doilea înainte de Hristos, tratatul de față descrie războiul dus de omul virtuos care, cu ajutorul rațiunii și al virtuților cardinale (înțelepciunea, curajul, înfrânarea și dreptatea), poate birui patimile, în drumul său spre desăvârșire. Ca urmare a dezbaterilor critice din cursul veacurilor, Cartea a IV-a a Macabeilor, deci și tratatul acesta, a rămas doar între cărțile apocrife, dar înainte (inclusiv în Biblia de la București 1688) ea a fost tipărită la locul respectiv. (A se vedea în această privință lucrarea lui Virgil Cândea: Rațiunea dominantă, Cluj-Napoca, 1979).

Iată câteva pasaje din acest prim tratat:

"Libertatea e o slujitoare a dreptății" (§ 11). "Judecata omească e dreaptă dacă ține seamă mai întâi de porunca minții și când ea se lasă condusă de regulile înțelepciunii, dar lupta cu trupul cel muritor nu-i ușoară, căci de multe ori ispitele trupului biruie judecata minții...". Sau, iarăși: "Oricât de dreaptă ar fi cugetarea, dacă nu-și ia drept cârmaci pe Hristos, cugetarea e departe de calea desăvârșirii (§ 17)... Legea mozaică totuși a fost de folos pentru că ne-a adus harul" (§ 22). "Numai binele îl fericește pe om" (§ 28). "Viața fericită nu-i legată de simțuri, ci de trezirea cugetului... chiar dacă trebuie să treacă prin suferințe" (§ 32-36).

Lucrarea a doua începe cu următoarele cuvinte: "În cartea întâi am vorbit despre poruncile privitoare la virtuți. În cea de a doua ne vom folosi de pildele bărbaților vestiți, care, cu toate că au fost puși la cele mai grele încercări, totuși nu și-au pierdut cumpătul și fericierea, ci și-au sporit-o. Oare nu tot așa a făcut și dreptul Iacob când și-a părăsit patria?".

În preocuparea lui de a-i educa și de a-i moraliza pe enoriași, Sfântul Ambrozie folosește și în această lucrare aceeași metodă retorică, cunoscută și din celelalte scrieri. Se resimte constant căldura perorației specifice pledoariei, folosindu-se la tot pasul interpretarea anagogică împrumutată de la Filon de Alexandria și de la Origen. Mai întâi, se știe că tălmăcirea de față menține forma unor predici, care se rosteau în cadrul Liturghiei, de regulă după citirea Evangheliei, cum vedem din paragraful 23.

În al doilea rând, marele păstor care a fost Sfântul Ambrozie cultivă cu toată râvna tematica biblică, uneori în fraze scurte, dar pline de sens. De pildă, fiind vorba de atmosfera din casa lui Isaac și a Rebecăi, el spune: "dintr-o delicată duioșie mama înclină spre copilul mai tânăr (spre Iacob), pe când tatăl apreciază mai mult bărbăția fiului mai vârstnic (Esau)" (§ 7). "Isaac mai mult îi stimează, pe când Rebeca mai mult îi iubește pe copii" (§ 7); iar privitor la calitățile lor sufletești, episcopul crede că "hărmicia o ia înaintea încetinelii, și blândețea înaintea aspririi și a bărbăției" (în legătură cu dobândirea dreptului de întâi-născut).

După ce subliniază toate consecințele logice și mesianice cu privire la patriarhul Iacob, începând de la paragraful 40, el spune: "Dar să ascultăm și despre alte vitejii" [ale celorlalți patriarhi]. Toți își au un loc plin de vrednicii în istoria mântuirii: "Vom uita oare pe fericitul Isaia, când era tăiat în două cu fierăstrăul, sau pe Ieremia, când a fost aruncat în groapă, sau pe sfântul Daniel, când stătea neînfriat între lei și când un înger îi aducea pe nesimțite hrană curată? Vom uita-o oare pe mama Macabeilor, ori pe Eleazar, "preotul între preoți"?» (§ 42). La toate aceste întrebări, Sfântul Ambrozie răspunde că jertfa tuturor acestor bărbați nu poate fi uitată și, citând din nou din aceeași scriere, De Maccabeis, conchide: "Cumpătarea este școala curăției" (§ 43), iar privitor la suferințele răbdate de cei 7 Macabei și, în cele din urmă, chiar de mama lor: "nici melodiile sirenelor, nici cântecele lebedelor nu i-au putut înșela și fermeca, ci ele nu vesteau decât biruința prin jertfa lor" (§ 56). "Toate acestea vor să ne învețe și pe noi că numai armele credinței au fost în stare să aducă biruință și fericire".

Data redactării pare a fi în jurul anului 388.

DESPRE IACOB ȘI DESPRE VIAȚA CEA FERICITĂ

CARTEA ÎNTÂI

1. Ce poate fi mai de folos pentru educația fiecărui om decât un cuvânt bun¹ și plin de înțelepciune? O cugetare care dorește să fie chibzuită duce la viață virtuoasă² și știe înfrâna patimile, căci la urma urmei și virtutea poate fi deprinsă, dobândindu-se prin sânguință și prin învățătură, dacă ocolește tot ce-i prefăcătorie. Pentru că, din capul locului, un sfat bun n-ar fi de trebuință spre îndreptare dacă n-ar fi zis Scriptura: "Să nu ucizi!"³. Dar deși chiar numai cuvântul singur este de folos ca să scoatem o învățătură, totuși, întrucât el e mult prea slab ca să ne poată convinge, va trebui să mai adăugăm și ajutorul judecății sănătoase, aceasta pentru ca ceea ce ne-a învățat cuvântul bun să se întărească prin puterea de convingere a cugetării bine cumpănite. Căci nu suntem siliți să ne supunem ca robii, în urma unei obligații oarecare, ci ne supunem de bunăvoie, fie că tindem spre virtute, fie că inclinăm spre păcat. De aceea ne simțim liberi și când cădem în greșeli, și când cu ajutorul minții ne împotrivim lor. În schimb, ceea ce simțim că e cel mai grav în păcat este pofta, pe care numai rațiunea o poate domoli și amuți.

2. Propriu-zis, s-o domolească poate, dar s-o nimicească din rădăcini nu poate⁴, deoarece, cu toată puterea lui de a gândi, cugetul nu este totuși deplin stăpân peste pornirile lui, ci le poate cel mult opri să se exteriorizeze. De pildă, mânia n-o putem ocoli cu totul, ci cel mult s-o domolim; prin puterea rațiunii putem să ne înfrânăm de la revoltă, să ne ferim de a osândi pe altul, după cum ne învață și proorocul, atunci când zice: "mâniați-vă, dar nu greșiți!"⁵. Căci e lucru secundar ceea ce vine de la alții, dar nu și ceea ce pleacă de

1. (Flavius Josephus) *De Maccab.* II, 392, 4 (citată după Schenkl, p. 3).

2. *De Macc.* 393, 25.

3. Ieș. 20, 13.

4. *De Macc.* 394, 45.

5. Ps. 4, 4; Efes. 4, 26.

la noi înșine...⁶ [În legătură cu] o acțiune de felul acesteia, fie că își are originea în fire, fie că provine dintr-un sfat folositor primit de la cineva, noi simțim că ea face ordine în cele ale firii, ori ia apărarea celor ce-i sunt de folos. Oricum, dacă nu putem face să piară de tot poftele cugetului, în schimb putem să nu ne facem robi lor. Căci cine poate fi atât de tare încât să nu-i pese de zburdălniciile trupului, decât poate singur Cel care a putut spune despre smochinul neroditor, prin care se tâlcuieste răutatea iudeilor: "Iată, trei ani sunt de când vin și caut rod în smochinul acesta, și nu găsesc. Taie-l. De ce să ocupe locul în zadar? Însă vierul, răspunzând, a zis: Doamne, lasă-l și anul acesta, până ce îl voi săpa împrejur și voi pune gunoi. Poate va face rod în viitor; iar de nu, îl voi tăia"⁷. Aici, desigur că în stăpânul viei trebuie să-L înțelegem pe Dumnezeu, pentru că a pretinde cineva că are puterea de a opri alunecările firii nu stă decât în puterea Lui.

3. La urma urmei, pe care dintre oameni să-l alegem ca mai bun și mai puternic decât pe dreptul David, care nu a putut răbda și nu și-a putut stăpâni pofta de a bea apă din fântâna Betleemului, deși aceasta se afla în teritoriul controlat de armata dușmană? În orice caz, chiar dacă n-am ști că s-ar mai fi găsit și alte fântâni în acel ținut înconjurat de armată atât de numeroasă și chiar dacă apa din niciuna dintre acestea nu i-ar fi plăcut regelui, se vede cât de nesocotită i-a fost pofta cu care și-a dorit să bea tocmai din apa fântânii care era păzită de mulțimea soldaților așezați împrejur, de unde nu se putea aduce apa decât cu prețul celor mai mari primejdii. Iar el o ținea una și bună: "Cine mă va adăpa cu apă din fântâna Betleemului cea de la poartă?"⁸. Or, iată că totuși s-au găsit trei bărbați care au trecut prin tabăra vrăjmașului și i-au adus apa pe care o dorise cu atâta poftă; dându-și apoi seama prin ce pericol dușman a fost adusă, a vărsat-o înaintea Domnului, pentru ca să nu pară că a băut sângele oamenilor care și-au pus viața în primejdie aducându-i-o⁹. Istoria aceasta ne dă de înțeles că adeseori patima o poate lua înaintea cugetului, dar că acesta se poate împotrivi poftei. Cu alte cuvinte, pe de o parte e omenesc lucru ceea ce a greșit David atunci când a poftit un lucru atât de nesocotit, dar, pe de altă parte, e un lucru vrednic de laudă să păcălești o astfel de poftă nesăbuită, prin aceea că te slujești de cuget spre a-i administra leacul convenit. Pe cât laud pe bărbații care s-au rușinat de dorința regelui lor și au

6. Lacună în text.

7. Luca 13, 7-9.

8. 2 Regi 23, 15.

9. Cf. 2 Regi 23, 16-17.

preamărit mai mult frumusețea înfrânării lui, sau primejdia propriei vieți la care s-au expus cei trei bărbați, care i-au adus apa, cu atât mai mult îl laud pe cel care s-a rușinat de dorința sa, primejduindu-l pe altul¹⁰ și cumpărând cu preț de sânge apa cea dorită pentru o plăcere îndoielnică; dar, ca și cum și-ar fi stăpânit dorința, cel biruitor a vărsat apoi apa înaintea Domnului, ca să arate că pofta proprie poate fi stinsă prin mângâierea cuvântului.

4. Cu alte cuvinte, o minte trează poate să înfrâneze năvala poftelor, putând domoli patimi oricât de mari, și să potolească orice aprindere a celei mai înflăcărâte dorințe, îndrumând pornirile în altă direcție și înfrânând patimile cu ajutorul drepte judecăți¹¹. Căci atunci când Dumnezeu l-a zidit pe om și a sădit în el legi și simțiri, atunci a pus în pornirile lui un control împărătesc al minții, pentru ca toate simțămintele și pornirile omului să fie îndrumate de vi-goarea și de puterea acesteia. Și pe lângă farmecul făpturii, Dumnezeu a mai dat omului și puterea de a-și lumina această minte cu ajutorul poruncilor dumnezeiești și de a o îndruma cu rânduielele înțelepciunii, cu ajutorul cărora să cunoască și de ce trebuie să se ferească, dar și ce trebuie să aleagă.

Așadar, printr-o judecată sănătoasă, care menține buna rânduială a înțelepciunii, spre a putea cunoaște atât lucrurile dumnezeiești, cât și pe cele omenești, omul se formează în învățătura creștină, cu ajutorul căreia ajunge să știe pe care dintre patimi va trebui să și le înfrâneze.

5. Iar dintre patimi, două, și anume plăcerea și durerea, sunt ca niște căpetenii firești¹², din care decurg celelalte; și toate se sprijină reciproc, deși unele nu se referă numai la trup, ci și la suflet. Și fiindcă am amintit că unele patimi izvorăsc din altele, e bine să nu uităm că înainte de a ști ce-i plăcerea se naște în noi pofta, iar din plăcere decurge desfătarea. Pe de altă parte, durerii îi premerge teama, iar din durere se naște supărarea. La rândul ei, tulburarea sufletească e și ea o neliniște, provocată atât de plăcere, cât și de durere. Dar să amintim totodată și de alte stări sufletești, cum sunt de pildă mândria, lăcomia, dorința după mărire, rivalitatea, pizma, care toate își au sediul în suflet, pe când pofta nesăturată după mâncare și cheltuielile nebunești după lux și după destrăbălare se leagă mai mult de trup și se săvârșesc mai ales prin el¹³. Pe bună dreptate trebuie spus că aceea care stinge cel mai mult focul acestor patimi este

10. *De Macc.* 395, 11.

11. *De Macc.* 395, 20-35.

12. *De Macc.* 393, 8 și urm.

13. *De Macc.* 393, 29.

înfrânarea, care potolește simțămintele, în primul rând prin cumpătare și stăpânire de sine, cultivând mintea și apoi punând frâu prin post până și dezmățului aprinderilor trupești. Acesta-i motivul pentru care Legea oprește folosirea nedisciplinată a oricăror mâncăruri¹⁴, precum și ospătarea prea îmbelșugată, și aceasta nu numai ca să oprească desfrâul, ci și pentru ca, prin cugetarea la opreliștea poruncii, să ne arate calea unui tratament rațional al acestor patimi și în felul acesta să mai taie din atătarile pântecelui și din celelalte dorințe și să pună frâu patimilor și zburdărilor trupești. Înfrânarea este, așadar, premergătoare îndreptării, dascălul deprinderilor.

Pe această cale a mănecat Iacob când și-a primit dreptul de întâi-născut de la fratele său Esau¹⁵, din a cărui încuviințare a lăsat să se înțeleagă odată pentru totdeauna că cei neînfrânați dau dovadă de o slabă putere de judecată. Tot pe această linie a mers și dreptul Iosif, când a împlânzit pomirile tinereții și, făcând uz de o dreaptă chibzuință, a pus frâu ispitelor, momeliilor unor farmece stricătoare de suflet¹⁶. Într-un cuvânt, oricât de viteaz și de vrednic a fost, totuși Iosif a socotit că-i mai bine să facă apel la rațiune atunci când a zis către soția stăpânului său: "De când sunt aici, stăpânul meu nu poartă grijă de nimic în casa lui, ci toate câte are le-a dat pe mâna mea. În casa aceasta nu-i nimeni mai mare decât mine și de la nimic nu sunt oprit decât numai de la tine, pentru că tu ești femeia lui. Cum dar să fac eu acest mare rău și să păcătuiesc înaintea lui Dumnezeu?"¹⁷.

Acesta este, așadar, chipul de folosire chibzuită a cugetării, pe care grecii o numesc λόγισμος sau raționament, prin care cugetul treaz se împreună cu înțelepciunea. Căci tocmai de aceea e frumoasă mintea, fiindcă nu se cade să se arate nerecunoscătoare față de darurile lui Dumnezeu. Dar nici nu poate dosi păcatul săvârșit, despre care mărturisește Însuși Dumnezeu¹⁸ și pe care nimeni nu-l poate tăinui.

7. Drept aceea, e bună chibzuința care dă pe față totdeauna pomirile rele ale cugetului omenesc și care pune în lumină suferința pe care o îndură cel ce face nedreptatea. Într-un cuvânt, ea îl împlânzește până și pe luptătorul aflat pe front, face să întârzie chiar lovitura de grație care urma să-i fie dată dușmanului, scurtează chinurile celui ce stă să-și dea sufletul, pentru motivul că așa sfătuiește

14. Cf. Lev. 11, 4 și urm.

15. Cf. Fac. 25, 31-34.

16. Cf. Fac. 39, 8-23.

17. Fac. 39, 8-9.

18. De Macc. 394, 17.

cugetarea sănătoasă, să-i cruțăm pe cei ce ne-au căzut în mână. Pentru că atunci când e vorba să înlăturăm ori să potolim durerea nedreptății, ce dascăl mai bun ne-ar trebui decât patriarhul Iacob, care i-a învinuit până și pe propriii săi fii, Simeon și Levi, spunându-le: "Mare tulburare mi-ați adus, făcându-mă urât înaintea tuturor"¹⁹? Ei se răzbunaseră pentru rușinea adusă surorii lor²⁰, care fusese necinstită, răpindu-i-se fecioria; iar săvârșitorul era de o lege străină. Și totuși, adevăratul apărător al fecioriei, Iacob, n-a putut să aprobe nelegiuirea făcută de fiii săi, ci a gândit că-i mai bine să-i oprească prin sfat pe răzbunători, bine știind că buna cugetare ar putea îmblânzi supărarea.

8. Se vede dar și de aici că înfrânarea este cea care poate pune stavilă poftelor. Această înfrânare le-a poruncit Dumnezeu primilor oameni s-o respecte, atunci când le-a zis: "Numai din rodul pomului celui din mijlocul raiului, ne-a zis, să nu mâncați din el, nici să vă atingeți de el, ca să nu muriți"²¹. De aceea, fiindcă n-au ținut porunca, ci au călcat porunca cea mare, tocmai de aceea au fost izgoșiți din rai, pierzând nemurirea. Aceeași înfrânare ne-o propovăduiește și Legea, și ea trebuie turnată în cugetele tuturor oamenilor.

9. Chiar Sfânta Scriptură ne învață să cultivăm înfrânarea, și înțelepciunea, și dreptatea sau buna purtare. Iată ce se scrie în cartea lui Iov despre înfrânare și despre celelalte virtuți: "Oare nu Domnul este Cel ce învață înțelegerea și știința?"²². Iar în Evanghelie Însuși Domnul zice: "Învățați-vă de la Mine, că sunt blând și smerit cu inima"²³. Și în alt loc le grăiește apostolilor: "Mergând învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"²⁴. Și de unde ar fi putut învăța sau ce altceva au învățat de la Domnul Hristos decât să îplinească poruncile legate de aceste virtuți? Iată ce zicea pe scurt David: "Veniți, fiilor, ascultați-mă pe mine, frica Domnului vă voi învăța pe voi"²⁵. Și de bună seamă că și frica de Dumnezeu face parte dintre virtuți, pentru că scris este: "Începutul înțelepciunii este frica de Domnul"²⁶. Prin ea se dobândește chipul adevăratei învățături, după cum grăiește Pavel: "Mulțumim lui Dumnezeu că, deși erați robi ai păcatului, v-ați supus din toată inima

19. Fac. 34, 30; De Macc. 394, 30.

20. Cf. Fac. 34, 1-28.

21. Fac. 3, 3.

22. Iov 22, 2 (Biblia, ed. 1914).

23. Matei 11, 29.

24. Matei 28, 19.

25. Ps. 33, 11.

26. Ps. 110, 10.

regulii învățaturii căreia i-ați fost încredințați, și, izbăvindu-vă de păcat, v-ați făcut robi ai dreptății"²⁷.

Cu alte cuvinte, învățătura face să putem ajunge la dreptate, iar la dreptate ajungem numai dacă ne deprindem cu ea. De aceea, să ne străduim cu râvnă să ne însușim chipul învățaturii evanghelice. Cu o râvnă cât de mică ajungem adeseori la lucruri din cele mai mari, căci de râvnă, împreună cu ascultarea, atârnă totul, în orice parte ne-am îndrepta, fie spre păcat, fie spre virtute. Prin ele ne-a dus mai întâi Adam spre moarte, dar tot prin ele ne-a chemat Cel de al doilea Adam spre viață.

10. Să nu facem pe nimeni vinovat de suferințele noastre, ci să atribuim acest lucru numai voinței noastre. Nimeni nu poate fi socotit vinovat dacă n-ar fi consimțit de bunăvoie la o faptă oarecare. N-au vină cei ce se împotrivesc celor răi, după cum și greșelile puse pe seama altora sunt de osândit numai dacă aceia le-au săvârșit în mod liber. Hristos Și-a ales ostași care luptă de bunăvoie, pe când diavolul își cumpără luptători care se fac robi de bunăvoie. Nimeni nu-i silit să se înhame la jugul robiei dacă nu s-a vândut el însuși mai înainte în solda păcatelor. De ce să punem vina pe trupul nostru, pe motiv că e neputincios, câtă vreme mădularele noastre pot fi atât unelte ale nedreptății, cât și ale dreptății? Dacă ai văzut cum primește cel sărac nedreptatea și dacă te-ai apropiat de el, atunci mădularele tale sunt unelte ale credinței, cu care l-ai apărat pe cel sărac de nedreptate. L-ai văzut pe cel aflat în lipsuri? Dacă l-ai ajutat cu daruri, cu dreapta ta, atunci ai alungat din pieptul tău moartea. Poate ai văzut pe cineva cum e târât spre moarte, dar tu ai sărit și l-ai eliberat, pentru că așa scrie la Scriptură: "Izbăvește pe cei ce sunt târați la moarte"²⁸. Mădularele tale sunt unelte ale dreptății din moment ce tu n-ai putut răbda ca cineva să fie dat în chip nedrept la moarte. Dacă tu ai privit după o femeie, poftind-o²⁹, însemnează că ți-ai bătut joc de trupul tău; în schimb, dacă, trecând pe lângă ea, ți-ai omorât în tine dorințele întorcându-ți în altă parte privirea, ca să nu vezi chemarea nerușinată a desfrânatei, atunci mădularele tale s-au făcut unelte ale curăției. Dacă însă ochiul tău se uită la femeie, poftind-o, atunci ai deschis o rană și ai înfipt o săgeată otrăvită în trupul tău, iar mădularele tale sunt unelte ale păcatului. Dacă văzând țarina unor orfani, pe ei i-ai alungat din sălașurile părintești, iar hotarele

27. Rom. 6, 17-18.

28. Pilde 24, 11.

29. Cf. Matei 5, 28.

lăsate de părinții lor le-ai mutat mai departe, atunci mădularele tale au făcut cele multe ale nedreptății.

Așadar, din starea sufletească izvorăște păcatul, iar nu din trup, trupul este doar unealta voinței.

11. De aceea, să băgăm de seamă să nu ne înșele voința noastră! Nu degeaba strigă Apostolul: "Au nu știți că dându-vă cuiva spre ascultare robi, sunteți robi aceluia căruia vă supuneți: fie ai păcatului, spre moarte, fie ai ascultării, spre dreptate?"³⁰. De aceea, fie că slujim păcatului, fie dreptății, să ne gândim: în ce parte ne este mai de folos această slujire și de unde culegem roade mai bogate? Dar, mai ales, ce rod putem aștepta dacă alegem moartea, când bine știm că ea e tocmai "plata păcatului"³¹, din care pricină de la ea nu putem aștepta niciun rod, ci prin ea pierdem și cel din urmă dram de omenie, încât ne copleșește rușinea pentru tot ce purtăm în noi?

Libertatea este tocmai slujirea dreptății. "Căci robul care a fost chemat de Domnul este liberat al Domnului. Tot așa, cel chemat liber este rob al lui Hristos"³². Din cele două robii, cea mai bună este să fii sub ascultarea lui Hristos: sub El și slujirea este prețioasă, și libertatea este preamărită; slujirea e prețioasă pentru că a fost cumpărată chiar cu prețul sângelui, iar libertatea e preamărită pentru că nu-i împreună cu nicio robie a păcatului, cu niciun lanț al nelegiuirilor și cu nicio sarcină a desfrânarilor; dar, în același timp, nici nu făgăduiesc vreo legătură oarecare cu ucideri ori cu vreo robie a patimilor celor mai josnice.

12. Învăță dar, omule, smerenia; cunoaște ce este puterea apostolului așezat anume ca să învețe. Dacă te numești rob, să nu uiți că ai fost răscumpărat; dacă te lauzi că ești liber, să știi că totuși ești rob. Căci libertate are și cel care a fost răscumpărat ca rob, dar și celălalt, care ca [fiind] liber a fost chemat să învețe cum că e bun slujitor al lui Hristos, sub Care slujirea e asigurată, iar libertatea e fără grijă. Cine s-ar declara neștiutor, așa cum a spus-o despre sine Apostolul Pavel? El a știut însă să facă deosebirea între un eliberat și între un rob, lucru care, deși nu e prea ușor, totuși adineauri a spus-o: "robul care a fost chemat de Domnul este liberat al Domnului. Tot așa, cel chemat liber este rob al lui Hristos"³³. Într-adevăr, toți suntem liberați ai lui Hristos; nimeni nu-i numit liber, căci toți suntem născuți în robie. De ce-țiiei îndrăzneala să te socoți liber,

30. Rom. 6, 16.

31. Rom. 6, 23.

32. 1 Cor. 7, 22.

33. 1 Cor. 7, 22.

dar într-o stare de înrobire? De ce te împopoțonezi cu titluri de noblete, tu, care ai moștenit stare de rob? Nu știi oare că păcatul lui Adam și al Evei te-a vândut, încredințându-te stării de rob? Și nu știi că Hristos te-a răscumpărat, nu te-a cumpărat? Căci, după cum exclamă Petru, 'nu cu lucruri stricacioase, cu argint sau cu aur, ai fost răscumpărați din viața voastră deșartă, lăsată de la părinți, ci cu scumpul sânge al lui Hristos'³⁴.

Cu alte cuvinte, tu ești și răscumpărat de Domnul, dar te-ai făcut și rob, tu, care ești creat rob, tu, cel răscumpărat, dar care acum ești dator cu slujire Domnului, pentru calitatea Lui de răscumpărător. De aceea, să nu crezi că starea ta de liberat al Domnului, dar care totuși ești sub ascultarea Lui, ar fi mai prejos decât libertatea însăși. De vrednicie egală, dar mai presus decât ceva ce s-ar fi moștenit, de sfințenie egală, dar mai prevăzător când e vorba de lupta împotriva căderii, mai asigurat când e vorba de înfruntat trufia: așa ai primit libertatea, ca să te îndatorezi a-ți aduce aminte de scoaterea ta din robie și să-ți dai seama că trebuie să arăți Ocrotitorului tău supunerea cuvenită, iar nu ca libertatea să fie făgăduită de un nerecunoscător. Ce lucru poate fi mai fericitor pentru tine decât să domnești sub un stăpân și să lupți sub un ocrotitor?

13. În definitiv, ce ai, și să nu-ți fi dăruit Domnul³⁵? Legea El ți-a dat-o, dar pe deasupra ți-a mai dobândit și iertarea. Propriu-zis Legea însăși vedește păcatul, însă din pricina neastatorniciei în care se afla omul, nimicirea completă a păcatului n-a fost cu puțință. Dar păcatul nu l-am cunoscut decât tot prin Lege³⁶. Prin ea mi-am dat seama că pofta e păcat și cu acest prilej, al cunoașterii păcatului, s-au îngrămădit în mine tot felul de poftes, pentru că păcatul, pe care din neștiința mea îl credeam mort, a reinviat în mine; propriu-zis, eu am murit din pricina rănilor păcatului, întrucât cunoașterea greșelii, despre care credeam că-mi va fi de folos, mi-a stricat prin aceea că mi-a făcut cunoscut ceea ce nu putusem ocoli: anume că păcatul s-a dat la iveală și, în urma denunțării lui, a crescut peste măsură ura. În chipul acesta păcatele s-au îngrămădit cumplit în mine, și aceasta tocmai prin vestirea poruncii. Căci vina lor creștea în mine, pe măsură ce greșeam mai mult, fără să fi putut fi oprit cumva. Dar cum poate fi pentru mine porunca un bine, când știam că ea îmi aduce moartea? Sau cum să nu fie pentru mine moarte faptul că prin rostul ei bun trebuie dovedit că păcatul săvârșit însemnează pentru

34. 1 Ptr. 1, 18-19.

35. Cf. 1 Cor. 4, 7.

36. Rom. 7, 7.

mine moarte? Căci e lucru sigur că moartea se apropie de mine pe măsură ce-mi dau seama că orice săvârșesc e păcat, după cum spune Însuși Domnul: "De n-aș fi venit și nu le-aș fi grăit, păcat nu ar avea"³⁷. De ce te miri, așadar, dacă Legea este pentru unii spre moarte, pe câtă vreme celui mort tocmai venirea Domnului îi este izbăvitoare, pentru că prin ea am fost răscumpărați? Credinciosul se mângâie când se gândește la moarte, socotind-o ca pe o ușurare, așa încât rămâne în picioare însăși ușurarea poruncii. Căci după cum gustarea din paharele cu otrăvuri se face pentru aplicarea prescripțiilor doctoricești, tot același rost îl are și porunca privitoare la viața cea veșnică. Dar după cum cel care folosește în cantități prea mari acele doctorii face rău, primejduindu-și chiar viața, și cu cât ia cantitate mai mare din acea doctorie veninoasă cu atâta își dă seama că primejdia s-a făcut mai mare, tot așa și pentru cei care o tălmăcesc greșit sau care nu sunt în stare să se ferească de păcatele oprite și dovedite ca rău, litera Legii devine pricină a morții. După cum, dar, leacul este o binefacere, chiar dacă pentru cel neînțelept sau nesocotit nu-i ceva bun, tot o astfel de binefacere este și porunca, chiar dacă pentru altul ea înseamnă moarte. Așadar, poți da răspuns la prima întrebare, în înțelesul că porunca poate să fie un bine, chiar dacă pentru mine ea însemnează moarte; pe de o parte ea e bună prin menirea ei izbăvitoare, iar pe de alta, din pricina neînfrânării trupesti.

15. Și pentru că învățăm că porunca e o binefacere, chiar dacă ea însemnează pentru mine moarte, să cercetăm în ce chip nu-i și pentru mine moartea ceea ce prin bunătatea ei se cădea să fie ea până la urmă. Căci în acest înțeles a vorbit Apostolul când a zis: "atunci, ce era bun s-a făcut pentru mine moarte? Să nu fie! Ci păcatul, tocmai ca să se arate păcat..., mi-a adus moartea"³⁸.

Să luăm lucrurile pe rând. Negreșit, porunca vine din Lege, iar "Legea este duhovnicească"³⁹; îi văd însemnătatea, îi laud desăvârșirea, îi vestesc farmecul, îi preamăresc sfatul, dar, pentru că eu sunt trupesc și sunt otrăvit de păcat, sunt mânat fără să vreau spre păcat, cu alte cuvinte mă simt ca și cum aș fi "vândut sub păcat"⁴⁰. De aceea, cu toate că urăsc păcatul, totuși îl săvârșesc; mai bine zis cugetul îl urăște, dar trupul îl dorește. În amândouă cazurile, deși vreau să fac ceea ce-mi dictează legea minții, totuși săvârșesc ceea

37. Ioan 15, 22.

38. Rom. 7, 13.

39. Rom. 7, 14.

40. Rom. 7, 14.

ce n-aș vrea, dar îmi cere legea cărnii⁴¹. Cu alte cuvinte, e o binefacere porunca atunci când împlinesc ce-mi cere, după cum și gândirea mea e bună atunci când aleg binele, binele care trebuie căutat și iubit, pe când cele slabe trebuie ocolite de cele mai multe ori, pentru că ele duc la ceea ce-i stricăcios trupului, ademenind mintea în mrejele păcatului.

16. Într-o astfel de primejdie leacul este numai unul singur, anume ca pe omul pe care Legea nu l-a putut izbăvi, să-l izbăvească doar harul lui Dumnezeu! Așa stă scris în Scriptură: "Om nenorocit ce sunt! Cine mă va izbăvi de trupul morții acesteia? Mulțumesc lui Dumnezeu prin Iisus Hristos, Domnul nostru!"⁴².

Așa se face că însuși păcatul care stătea ascuns, adică pofta din mine, pe care n-o socoteam a fi păcat, pentru mine s-a făcut moarte, pe măsură ce creștea și se schimba pentru mine într-un păcat mare peste măsură – căci era păcat, cu toate că nu-mi dădusem seama, și, pe măsură ce gustam din el, ajungea tot mai limpede prin sporirea neîncetată a răutății și prin schimbarea chipului poruncii în firea păcatului; cu toate acestea, zic, pentru mine, pofta nu trebuie să fie moarte, căci e ușor să cauț scăpare la Hristos, prin care ne plătim de orice primejdie a morții. Dar și cealaltă nedumerire este rezolvată, căci porunca Legii nu însemnează pentru mine moarte, chiar dacă mi-ar aduce moarte. Pentru că ceea ce ne tulbură izvorăște din slăbiciune, iar ceea ce ne mântuie vine de la Dumnezeu.

17. Așadar, ca să ne întoarcem din nou la începuturile cuvântării noastre, spunem că judecata noastră e bună când ține seama de porunca minții și când se deprinde cu regulile înțelepciunii, dar lupta ei cu trupul morții nu-i ușoară, întrucât de multe ori ispitele trupului biruie judecata minții. Aceasta-i pricina pentru care Domnul ne-a dat întâi de toate Legea, de care mintea omului îi cerea să asculte și de care a început să se folosească pentru ca să se plece în fața ei. În schimb trupul nu voia să se supună, pentru că înțelepciunea după trup⁴³ nu se pleca în fața Legii, ci se împotriva poruncilor ei. La urma urmei ea nici nu putea să asculte de virtute, din moment ce se lăsase în voia poftelor și se incurcase în dezmierdări ale cărnii. De aceea ne trebuie multă străduință ca să putem păstra harul lui Dumnezeu. Oricât de bună ar fi cugetarea noastră atunci când ascultă de rațiune, ea e totuși departe de desăvârșire dacă nu-și ia de cârmaci pe Hristos. Căci Domnul Iisus Hristos de aceea a venit în lume, ca

41. Cf. Rom. 7, 15, 19.

42. Rom. 7, 24-25.

43. Cf. 1 Cor. 1, 26.

să ținuiască pe cruce patimile noastre și ca să ne dea iertare păcatelor. Întru moartea Lui ne-am îndreptat, pentru că prin sângele Lui a ajuns să se curățească întreaga lume. Într-un cuvânt, "întru moartea Lui ne-am botezat"⁴⁴. Or, dacă prin moartea Lui ne-au fost iertate păcatele, atunci tot prin moartea Lui vor fi nimicite și patimile păcatelor noastre, ajungând să fie ținute cu piroane pe cruce.

18. Dar dacă noi am murit împreună cu El, atunci de ce să ne mai întoarcem spre cele ale lumii, ca și cum am fi încă în viață? De ce ne mai agățăm de lucruri lumești, de poftă păcătoasă, de cheltuieli risipitoare și de desfrăuri, noi, care am murit odată în Hristos? Căci dacă am murit în Hristos, în Hristos am și înviat. Așadar, dacă viețuim împreună cu Hristos, atunci împreună cu El se cade să ne îndreptăm numai spre cele de sus, iar nu spre cele pieritoare și pământești. Înviind din morți, Hristos l-a lăsat pe omul cel vechi spânzurat pe cruce și l-a înviat pe cel nou. Hristos tocmai de aceea a murit, pentru ca și noi să murim păcatului⁴⁵ și să reînviem pentru Dumnezeu. Or, dacă trupul nostru a murit, atunci de ce trăiește el iarăși păcatului, de ce ascultă din nou de el? De ce stăpânește și acum păcatul în cei morți, când se știe că moartea e sfârșitul păcatului? Am murit în trup, ne-am înnoit în duh. Să umblăm, dar, cu duhul⁴⁶, pentru că Duhul lui Hristos L-am primit; or, dacă Hristos petrece în noi⁴⁷, atunci și trupul nostru să fie mort păcatului, iar duhul să viețuiască în îndreptare.

19. În chipul acesta, ceea ce era cu neputință Legii s-a dezlegat dacă vom petrece în duh. În chipul acesta îngropăm patimile, dacă nu ne ferim de crucea acestui trup, dacă nu înnoim iarăși zapisul păcatului⁴⁸, care fusese nimicit prin crucea lui Hristos, dacă nu vom îmbrăca din nou haina omului vechi, de care ne-am dezbrăcat odată⁴⁹. Căci scris este în Cântarea Cântărilor: "Haina eu mi-am dezbrăcat-o; cum s-o îmbrac din nou? Picioarele mele le-am spălat, cum să le murdăresc eu iar?"⁵⁰. Dacă pentru noi măduarele trupului sunt moarte, atunci cum de se înmulțesc așa de tare răutățile lui? Noi credem că de aceea n-a biruit în timpul ei Legea, pentru că n-a omorât cu totul pofta carnii, de aceea a trecut ca o umbră⁵¹, pentru că n-a

44. Rom. 6, 3.

45. Rom. 6, 2.

46. Cf. Gal. 5, 16; Filon *De Noe*, 40, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, p. 42 și Origen, *In Gen.*, Migne P.G. XII, 117.

47. Cf. Rom. 8, 10.

48. Cf. Col. 2, 14.

49. Cf. Col. 3, 9.

50. Cânt. Cânt. 5, 3.

51. Cf. Evr. 10, 1.

avut destul colorit și tocmai de aceea am fost ocrotiți de Soarele dreptății, pentru că a luat asupra Lui toate păcatele și astfel ne-a scăpat de vrăjmaș.

20. Dar ce nevoie era să se vestească Legea, dacă avea de gând să nu fie spre folos? Aveam doar fiecare din noi legea firii⁵², unul altuia ne eram lege, dar cei care aveam scrisă în inimă lucrarea Legii n-am împlinit-o. Atunci, de ce a mai venit încă una, în faptele căreia trupul tot nu se putea îndrepta? Ceea ce a venit s-a dovedit a fi un legământ, nu o dezlegare. Ne-a venit o mai bună cunoaștere a păcatelor, iar nu iertarea lor. Am păcătuit toți cei care am fi putut să cerem iertare pentru că n-aveam cunoștință; gura tuturor a amuțit.

21. Și totuși, din toate acestea cred c-am tras un folos: am început să mărturisim ceea ce tăgăduisem, am început să-mi recunosc greșeala și să nu mai tăinuiesc nedreptatea, am început să mă învinuiesc pentru nedreptatea săvârșită față de Dumnezeu, și Tu ai iertat nelegiuirea inimii mele, Doamne.

Dar și aceea îmi este de folos: că nu mă îndreptez din faptele Legii⁵³. Iar dacă n-am de ce să mă laud întru faptele mele, n-am de ce să mă fălesc cu ele, și urmează să mă laud doar întru Hristos⁵⁴. Și nu mă voi lăuda pentru că aș fi drept, chipurile, ci mă voi lăuda pentru că am fost răscumpărat. Mă voi lăuda nu pentru că aș fi fără de păcat, ci pentru că mi s-au iertat păcatele. Nu mă voi lăuda că am ajutat pe cineva, ori pentru că mi-ar fi fost cineva de folos, ci pentru că apărător S-a făcut Hristos pentru mine înaintea Tatălui și pentru că și pentru mine s-a vărsat sângele lui Hristos. Păcatul meu s-a făcut preț de răscumpărare, prin care a venit la mine Hristos. Pentru mine a gustat Hristos moartea; mai roditoare mi s-a făcut mie vina decât nevinovăția mea. Nevinovăția m-ar fi făcut trufaș, greșeala m-a făcut ascultător.

22. Ai aici, creștine, destule mărturii [ca să înțelegi] de ce darea Legii ți-a fost de mare folos. Spui că deodată cu Legea s-a înmulțit păcatul? Să nu uităm că "unde s-a înmulțit păcatul, a prisosit și harul"⁵⁵.

Ești mort păcatului, omule, de aceea Legea nu-ți mai strică. Înălță-te prin har, întrucât Legea totuși ți-a fost de folos, pentru că ți-a câștigat harul. În același timp tu ai primit însă și cheazășia dragostei lui Hristos, întrucât Cel care a murit pentru tine S-a făcut apărătorul

52. Cf. Rom. 2, 14.

53. Cf. Rom. 3, 20; Gal. 2, 16.

54. Filip. 3, 3.

55. Rom. 5, 20.

tău, Cel care dă pentru aceasta drept zălog chiar plata sângelui Său și, astfel, Cel ce a împăcat pe cel păcătos cu Tatăl ceresc îl declară cu atât mai nevinovat și-l face cu atât mai ascultător cu cât Și l-a făcut prieten⁵⁶.

23. Deși îndatorat față de o binefacere atât de mare, tu totuși nu găsești de bine să iei aminte? Te-a făcut și moștenitor, chiar împreună-moștenitor, și încă moștenitor al lui Dumnezeu, moștenitor al lui Hristos, ceea ce înseamnă că a pus în tine duhul înfierii⁵⁷. Numără-le pe toate acestea, și mai pune pe deasupra nu atât sarcina păcatului, cât mai ales păstrarea bunurilor dobândite. Ești împreună moștenitor cu Hristos dacă știi să pătimești împreună cu El, dacă știi să mori împreună cu El, dacă te îngropi împreună cu Hristos⁵⁸. Primește așadar și patimile Lui, pentru ca și dincolo de ele să te învrednicești să fi tot împreună cu El. Vezi cum ți-a iertat păcatele de altădată, pentru ca să nu mai faci rele așa cum făceai când păcătuiai? Ține minte cum te îndeamnă să dai din ce ai primit. Aproape este ținta acestei alergări și cununa rodului celui veșnic, și ușor de răbdare suferința, în schimb neprețuită este răsplata⁵⁹. De ce ești îngrijorat? Nu cumva de disprețul ce ți s-ar arăta pentru că te tragi dintr-un neam prea umil? De acum încolo vei face parte din neamul de frunte al celor evlavioși și al celor credincioși. Nu cumva avutul credinței tale e mai sărăcăcios, hrana mai slabă? Dar belșugurile răsplătii tale vor fi nesfârșite, în mijlocul lor nu vei duce lipsă de nimic. Sau poate că te tulbură gândul că te desparți de copii? Vei dobândi alții, veșnici, acum, când te-ai despărțit de cei vremelnici. Despre tine se va zice atunci: "Fericit este cel ce are sămânță în Sion și casnici în Ierusalim"⁶⁰. Și apoi Scriptura îți spune că "pătimirile vremii de acum nu sunt vrednice de mărirea care ni se va descoperi"⁶¹.

24. Mai ține seamă că viața cea fericită nu se împuținează prin potrivnicile suferințelor vremelnice ori a pătimirilor trupești, ci se face cu atât mai spornică. Mai adaugă tot aici că, întrucât acolo nu se simte nicio lipsă a averii, pe bună dreptate acolo nu mai există gândul la trebuințele de fiecare zi; toate acestea fac să se înlăture orice durere. Mai pune pe deasupra și faptul că cel ce petrece veșnic la limanul odihnei nu știe ce-i primejdia inecului. Pentru tine nu însemnează nimic faptul că pătimești împreună cu toată făptura, că

56. Cf. Ioan 15, 14.

57. Cf. Rom. 8, 17; Gal. 3, 18.

58. Cf. Rom. 6, 4.

59. Cf. Filip. 3, 14.

60. Is. 31, 9 (Biblia, ed. 1914).

61. Rom. 8, 18.

pentru tine chiar și lumea rabdă "robia stricăciunii" și că în această suferință și în această așteptare îndură aceeași soartă și sfinții? Soarele și-a cunoscut apusul său⁶², luna, culcușul ei, lumina stelelor, sclipirile lor, în timp ce toată făptura își așteaptă răscumpărarea⁶³.

25. Te mai temi de cotiturile nesigure ale vieții și de cursele vrăjmașului, acum, când ai ajutorul lui Dumnezeu, când te bucuri de atâta prețuire din partea Lui, încât pentru tine n-a cruțat nici pe singurul Său Fiu⁶⁴? Ce cuvânt frumos a folosit aici Scriptura, ca să vestească făgăduința sfântă a lui Dumnezeu-Tatăl față de tine, făgăduința prin care Și-a dat morții pe Fiul Său! Desigur, pe Fiul nu L-a atins cruzimea morții, pentru că era "întru Tatăl"⁶⁵. Nu Și-a păstrat pentru El nimic, totul a fost jertfit pentru tine, pentru că în deplinătatea dumnezeirii Sale⁶⁶ nimic n-a cruțat ca să te răscumpere. Gândește-te ce a putut El simți atunci ca un părinte! Pentru că numai din dragoste a luat asupra-Și primejdia de a ne da pe Fiul Său care avea să moară, ca și cum ar fi răbdât durerea unui părinte văduvit de singurul fiu, și toate acestea numai ca tu să nu pierzi roada răscumpărării! Atât de copleșitoare a fost dorința lui Dumnezeu ca tu să fii mântuit, încât parcă Se primejduia pe Sine pentru ca tu să câștigi. Pentru tine a luat asupra-Și greutățile noastre, pentru ca pe tine să te înscrie între ființele dumnezeiești și să te consfințească în rândul celor cerești. În chip minunat a mai spus Apostolul: "pentru noi toți L-a dat morții"⁶⁷, pentru ca să arate că atâta ne iubește pe toți, încât Însuși pe preaiubitul Său fiu L-a dat pentru noi⁶⁸. Oare dacă a dat pentru toți ceea ce e mai presus de toate, am mai putea noi spune cumva că n-ar fi dat prin Fiul toate? Nu, nimic nu Și-a ținut, atunci când a dat pe Fiul, Ziditorul tuturor.

26. Așadar, nu există nimic ce ne-ar face să tăgăduim, nimic din ceea ce ar putea [să ne facă] să nu credem cu tărie în dărnicia dumnezeiască, ale cărei belșuguri au fost atât de netrecătoare și de nescuate, încât "pe care mai înainte i-a hotărât, pe aceștia i-a și chemat; și pe care i-a chemat, pe aceștia i-a și îndreptat; iar pe care i-a îndreptat, pe aceștia i-a și mărit"⁶⁹. I-ar putea părăsi oare pe cei pe care i-a copleșit cu atâtea daruri, încât chiar să-i incoroneze? Între

62. Ps. 103, 20.

63. Cf. Rom. 8, 23.

64. Cf. Rom. 8, 32.

65. Ioan 17, 21.

66. Col. 2, 9.

67. Rom. 8, 32.

68. Cf. Ioan 3, 16.

69. Rom. 8, 30.

atât de multe daruri ale lui Dumnezeu, ar trebui oare să ne mai temem pentru unele din cursele viclene ale diavolului? Oare cine să îndrăznească să-i învinuiască pe cei pe care a hotărât judecata dumnezeiască să-i aleagă? Nu cumva chiar Dumnezeu Tatăl, Care L-a jertfit, ar putea pe unii, și anume pe cei pe care i-a primit spre înfiere, tocmai pe aceia să-i îndepărteze de simțământul Său de părinte?!

Dar ar putea să se teamă cineva ca nu cumva judecătorul să fi fost prea aspru: să băgăm bine de seamă pe cine avem ca judecător. Desigur însă că lui Hristos l-a dat Tatăl toată judecata⁷⁰. Dar atunci, l-ar putea osândi El pe cel pe care l-a răscumpărat de la moarte, pentru care S-a jertfit, a cărui viață a recunoscut că e prețul morții Lui? Oare se zice: "Ce folos ai de sângele meu?"⁷¹ dacă l-aș osândi pe cel pe care l-am mântuit? Se vede că te gândești că ai de-a face cu un judecător, dar uiți că El este și apărător. Ar putea da oare o pedeapsă mai grea Cel ce nu încetează să mijlocească a ni se împărtăși harul părințești reimpăcări?

27. Dar, chiar dacă ne-ar amenința unele greutăți, nici atunci n-ar trebui să ne depărtăm de Hristos. De ce n-am răbda de dragul Lui și lucruri nedrepte și crude? Doar tocmai de aceea trebuie să existe în noi dragoste, ca să nu ne depărtăm de Hristos în fața niciunei primejdii. Căci așa s-a scris: "Nici marea nu poate stinge dragostea, nici râurile s-o potolească"⁷², pentru că dragostea Celui ce ne iubește nu se teme să treacă nici prin "valuri înspăimântătoare"⁷³. Niciun fel de furtună, nicio primejdie, oricât de grea, nicio frică de moarte sau de pedeapsă n-a micșorat puterea dragostei Lui. Tocmai în primejdii e pusă la încercare viața noastră, în ele constă viața cea fericită, chiar dacă ar copleși-o oricâte greutăți.

28. Un înțelept nu cade frânt în fața suferințelor trupești și nici nu se neliniștește în mijlocul strămtorărilor, ci rămâne tare chiar și în fața nenorocirilor; nici nu reușesc neputințele trupești să-i reducă dorul după o viață cu adevărat fericită, ori să-i întunece cu ceva seninătatea, pentru că fericirea vieții nu constă în plăcerile trupești, ci în conștiința curată de orice întinăciune a păcatului și în cugetul care-și dă seama că numai binele fericește, chiar dacă el are și durități, pe când ceea ce-i necuviincios, chiar dacă ar fi atrăgător, totuși nu mulțumește.

70. Ioan 5, 22.

71. Ps. 29, 9; Filon, *De agricult. Noe*, 10, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, p. 26.

72. Cânt. Cânt. 8, 7; Filon, *De fuga et inventione*, ed. J. Pouilloux, Paris, 1964, p. 106.

73. Ps. 123, 5.

Așadar, problema bunei viețuiri nu constă în desfătări trupești, ci e înțelepciune a minții. Nu trupul supus patimilor, ci mintea e cea care judecă, pentru că nimic nu mulțumește mai mult decât gândurile curate și faptele frumoase. Numai ele pot duce la o viață fericită, căci mai bună e cuminenția sau cugetul drept, singurii în stare să se ridice deasupra patimii, decât plăcerea, fiindcă e mai de preț ceea ce judecă decât ceea ce-i supus patimii și nici nu e cu putință ca ceea ce-i lipsit de minte să fie mai bun decât ceea ce izvorăște din chibzuință. Își primește, așadar, în sine însuși răsplata cel ce urmează lui Hristos și care caută în cugetul lui recunoștința și bucuria. Oricâte greutăți ar îndura, el e totuși fericit în purtarea lui, ba se bucură chiar de primejdii, după cum a subliniat Domnul Hristos, când a zis: "Feriți-vă cei prigoniți pentru dreptate"⁷⁴.

29. Așadar, există oameni cu viață fericită, dar desigur că numai aceia a căror viețuire a fost desăvârșită. Iar "viață desăvârșită" nu-i cea legată de simțuri, ci aceea trăită în chip înțelept, după sfatul minții și după trezvia cugetului. Într-o viață trăită în felul acesta nu întâlnim numai o părticică din om, ci găsim însăși desăvârșirea omului, care nu depinde atâta de situațiile norocoase ale vieții, cât mai ales de săvârșirea de fapte bune, căci numai acestea îl fac fericit. Pentru un astfel de om, ce poate fi bun decât ceea ce-i în sufletul lui? Cât are și cât poate, atâta formează pentru el fericirea, dar aceasta va fi în legătură cu bunurile viitoare. Despre acest om a vorbit Solomon: "Bea apă din puțul tău și din pâraiașele care curg din izvorul tău. Să nu se risipească izvoarele tale pe uliță, nici pâraiele tale prin piețe. Să fie numai pentru tine singur, iar nu pentru străinii care sunt cu tine! Binecuvântat să fie izvorul tău"⁷⁵.

30. Să te bucuri dar de binele dinlăuntrul tău, iar mărturia unui astfel de bine este cea mai sigură, pentru că cel care o are nu mai caută altele. Și ce altceva să caute cel ce disprețuiește cele fără de valoare, lipsindu-se în schimb de cele mai de preț, după cum spune Scriptura: "cerboaică prea iubită și gazelă plină de farmec să-ți fie ea"⁷⁶? Dragostea să meargă, dar, înaintea ta și cu tine să fie în toată viața, căci averea virtuților constă în dragoste și în dorul după binele suprem.

Așadar, cel desăvârșit nimic altceva nu caută decât numai binele cel mai curat, de aceea se și spune: "Una am cerut de la Domnul, pe aceasta o voi căuta: să locuiesc în casa Domnului în toate zilele vieții

74. Matei 5, 10.

75. Pilde 5, 15-18.

76. Pilde 5, 19.

mele, ca să văd frumusețea Domnului"⁷⁷. Dar nici pe cel sărac și lipsit să nu-l disprețuiești, pentru că mulțumirea n-o poți avea decât dacă știi că de același bine se împărtășesc în chip egal toți. Căci prietenia față de săraci va fi fapta cea mai de preț. Fericirea unui astfel de creștin e copleșitoare și bogată în bunătăți și de aceea el nu-și dorește nimic altceva. Cine are de toate nu mai umblă după ceva care i-ar lipsi. Căci nu există nimic bun pe care să nu-l aibă, ca unul care nu se desfătează cu lucruri ce-i sunt de prisos, ci numai cu cele ce-i sunt de ajuns ca să o poată duce de pe o zi pe alta, căci cele netrebnice nu-i sunt lui de folos, ci celui care se lipește de trup, și de aceea poartă grijă numai de cele ce nu se împotrivesc gândurilor omului lăuntric, cu care vrea să facă din două [lumi] una⁷⁸ și să împace cu Dumnezeu cele lăuntrice și cele din afară ale omului⁷⁹, încât un singur duh să se simtă amândouă.

31. Omul care nutrește astfel de gânduri nu se pierde cu firea când îl copleșesc greutățile, nu se lasă înfrânt de răutăți, nu dă înapoi în fața opreliștilor și nici nu se întristează pentru cei pe care i-a pierdut în viață. În sprijinul lui grăiește Apostolul: "Fraților, despre cei ce au adormit, nu voim să fiți în neștiință, ca să nu vă întristați ca și cei care nu au nădejde"⁸⁰. El se mângâie prin credința în înviere și de bucuria răsplătirii veșnice, fără să mai cadă din nou în tristețe, căci sufletul lui s-a lipit de Domnul și se veselește de bucuria petrecerii cu El. În același timp, cine se întristează la necaz nu se întristează după Dumnezeu, iar tot ce nu-i după Dumnezeu e stăpânit de nebunie. Așadar, de cel desăvârșit e departe tristețea lumii acesteia, care nu-i după Dumnezeu, și orice alergare după cele ale trupului însemnează tot atâtea zbuciumări. Într-adevăr, nu intră în obiceiul trupului și nu e nici în obișnuința firii noastre din afară să țină socoteala cât trebuie să-și bată capul pentru aflarea celor de trebuință vieții; cu atât mai puțin să știe să se cruțe față de plăcerile trupesti, față de slăbiciunile firii, precum și față de pierderea celor dragi ori față de alte angharale și umiliri, când sufletul ar trebui să păstreze neîmpuținată aceeași statornicie, încât să se despartă cu totul de ale trupului, să se dezbrace de simțirile cărnii, ca unul care dorește să-și asigure cununa fericirii, al cărei rod nu-i rezultatul doar al unei singure virtuți, ci, dacă ar fi cu puțință, al cât mai multora sau, mai bine zis, al tuturor virtuților.

77. Ps. 26, 7-8; Filon, *De congr. erud. gratia*, 6, ed. M. Alexander, Paris, 1967, p. 120.

78. Cf. Efes. 2, 14.

79. Cf. 2 Cor. 4, 16.

80. 1 Tes. 4, 13.

32. Așadar, omul desăvârșit nu se lasă stăpânit de neputințele trupului și nici nu ține seama de vrăjmășiile din lume, ci, din frica de a nu-l năpădi astfel de neajunsuri, își ține sufletul străin de ele. De fapt, viața mai îmbunătățită nu se definește prin aceea că s-ar feri de griji, ci prin aceea că pur și simplu nu ține nicio socoteală de ele. Căci dacă așa s-ar defini că aceea ar fi viața cea fericită, care ar putea fi găsită în ferirea de astfel de împrejurări, în orice caz nu situații de felul acesta pot declara pe cineva fericit. Așadar ele nu pot fi alăturate, ci numai un lucru trebuie urmărit în aprecierea vieții fericite, anume că definirea ei nu depinde de factori din afară, ci ea constă din câștigarea adevărului și a binelui, pentru că cel care le are pe acestea le disprețuiește pe toate celelalte și nu mai caută altceva.

33. Să cercetăm acum dacă nu cumva fericirea și înțelepciunea depind de starea sănătății. Nu putem tăgădui că în chip firesc înțeleptul e voios când e sănătos și că mai bucuros ar primi să nu sufere ceva decât să sufere, dacă nu cumva ar trebui s-o facă de dragul lui Hristos, pentru Care, dacă situația ar cere-o, fără șovăială ar prefera o îmbolnăvire a trupului, ba chiar trupul și l-ar da morții. Cu toate acestea, cu excepția cazurilor când sunt în joc credința sau dreptatea, chiar dacă ar fi să nu aibă sănătatea, înțeleptul nu și-ar pierde firea și nici nu s-ar îndupleca din pricina suferinței trupești, întrucât el se poate mângâia cu desăvârșirea virtuților.

34. Să vedem și dacă bucuria vieții lui o formează copiii. Cine ar putea tăgădui așa ceva? Nici măcar un sălbatic sau un ucigaș, cu atât mai mult un înțelept. Cu toate acestea, dacă și-ar pierde copiii, el tot n-ar fi mai puțin fericit și tot n-ar fi mai puțin desăvârșit, pentru că tocmai aici se vede adevărata desăvârșire. Ba se întâmplă să vedem [oameni] desăvârșiți de felul acestuia preferând să sufere adversități decât dacă l-ar mai rămâne și alți copii, cu toate că nici dacă ar lipsi greutățile din afară și nici dacă l-ar copleși neîncetat succesele materiale și vânjoșia trupului, nici atunci n-ar ajunge să se lepede de virtute ori să fugă după ea, ci de cele mai multe ori s-ar întâmpla să rabde cu aceeași tărie atât lauda, cât și loviturile, ca și când nici una, nici cealaltă n-ar fi existat.

35. Într-adevăr, lucrurile acestea se judecă după specificul lor, iar nu după gravitatea lor: anume că omul drept nu vrea altceva decât un lucru esențial, și acesta este binele cel desăvârșit. Numai spre el tinde, numai acest bine îl atrage, nu altul pe lângă el, ci veșnic dorește numai și numai același lucru, cu el să se desfăteze. Dacă i s-ar pune condiția să aleagă și ceva care să-l veselească, de pildă nevinovăția copiilor, ei bine, el n-ar renunța la binele suprem, ci la

copii. Căci cele din afară ale vieții nu sunt în stare să micșoreze fericirea, dar nici s-o sporească, pentru că în fond ea este ceva deplin și neatins și în care i-a plăcut sufletului să se îmbrace, să se înrădăcineze și [cu care] să se contopească. Virtutea desăvârșită persistă continuu atât în fața greutăților, cât și a plăcerilor, fără ca primejdiile să micșoreze ceva din perfecțiunea ei și fără ca plăcerile s-o sporească. Căci ce l-ar putea determina pe un om care urcă spre culme să simtă că cele pieritoare sunt o pierdere ori un câștig?

36. Tot așa, nici ceea ce pentru mulți este socotit lucrul cel mai greu, anume să cadă cineva în robie, el sau fiul lui, pentru că nu va fi chiar de nesuferit ceea ce-ți dă firea și ceea ce pare bun înaintea lui Dumnezeu. Bine a spus dreptul Iezechia: "Bun este cuvântul Domnului", și apoi a adăugat: "Să fie pace și liniște în zilele mele"⁸¹. Fără îndolală că acest drept n-a putut sălta de bucurie deplângând durerea ducerii în robie a fiilor lui Iuda, căci n-avea putere să ocolească voia Domnului și de aceea întocmai ca un slujitor a primit cu sufletul liniștit poruncile Lui. S-a întâmplat ceea ce se putuse aprecia ca posibil, anume ca și în robie să se distingă vrednicia virtuții. Nu mai puțin e valabil acest lucru și pentru fericitul Ieremia, care a fost și el în robie, tot așa și Daniel, apoi Ezdra, și nu mai puțin fericiti ar fi fost și Anania, Azaria și Misail, dacă ei n-ar fi căzut în robie. Or, ei tocmai de aceea au fost duși în robie, pentru ca prin prezența lor să vestească poporului mângăierea și nădejdea ieșirii din robie, căci rostul bărbatului desăvârșit este acela ca prin tăria curajului propriu să întrețină comuniunea firească și să înalțe pe ceilalți spre vremuri mai bune, iar nu să se prăbușească sub lovituri pe care cei mai mulți le văd înspăimântătoare și înfricoșătoare, ci, întocmai cu un luptător viteaz, să întâmpine atacul celor mai primejdioase întâmplări, să înfrunte ciocniri și ca un cărmaci înțelept să conducă nava Bisericii în vremi de furtună și în fața valurilor primejdioase care se ridică, adică: mai curând să ocolească naufragiul, despiciând valurile, decât să fugă de ele; să nu-i amărăască și mai mult pe cei chinuiți, ci ca un luptător viteaz să azvârle înapoi pe atacant, dar nu prin biciul morții, ci prin cel al cuvântului, răzându-și de chinurile care-i îngrozesc pe cei mai mulți, zicând⁸²: "Săgeată de prunci s-au făcut rănilor"; care se cade să se lupte cu cel mai înfocat avânt, arătându-se nu ca un slăbănog, ci să strălucească mereu ca o făclie până și în furtunile cele mai grele și mai năprasnice, care nu-l pot stinge puterea curajului. El nu se teme în fața nedreptăților aduse de

81. 4 Regi 20, 19.

82. Ps. 63, 8.

ai săi, nici nu se cutremură grijuliu în mormântul trupului său, căci știe că-l datorează cerului; nu-i nici urgisit atât în fața concetățenilor săi duși în robie, unde osândește ca un judecător aspru lipsa de credință și greșelile celor necredincioși, cum a făcut-o Daniel, care combătea înșelăciunile preoților și dezvăluia superstițiile lor, dovădind că acestea nu se bazau pe vreun adevăr, ci erau întemeiate pe înșelăciuni. Iată, în sfârșit, cum un creștin desăvârșit, care vrea ca toți să o ducă bine și nimănui să nu i se întâmple ceva rău, chiar dacă i s-ar fi întâmplat ceva fără voia lui, totuși ar face așa ca să nu piardă nimic din fericirea sa.

37. Dar poate că cineva ar crede că suferința și neputința trupului ar fi o piedică în împlinirea idealului de desăvârșire pentru motivul că în cazul acesta nu s-ar putea conta pe sporire în nicio lucrare sau acțiune a mâinilor omenesti. În realitate credinciosul nu va simți că acești factori ar constitui o piedică, ba îl va muștra și pe cel care s-ar tângui în chip jalnic din pricina lor și l-ar învinui de trândăvie pentru motivul că pune preț mai mult pe folosul adus de cele trupesti decât pe virtuțile sufletului, întrucât s-ar dori numai după acelea din care trage folos, socotind că numai atunci ar avea ceva cu care să poată porunci mai mult altora, pentru că în sărăcie ar tot geme, că, în fine, și-ar întinde stăpânirea peste lume – pe când bogățiile credinciosului sunt lumea întreagă⁸³ – deoarece s-ar rușina că se trage dintr-o origine de jos, el, care ar trebui să se ridice chiar și deasupra puterilor împărătești și să-i conducă și pe cei bogați și puternici.

Or, tocmai aceasta e viața celui drept, ca și mijloacele materiale pe care le-ar avea să le aprecieze ca fiind ale tuturor, ba chiar să le împărtășească celor lipsiți, dăruind din ele în chip egal tuturor săracilor, să-și calce pe dorințele proprii, să se ferească de ospete cheltuitoare, să prețuiască economia și cumpătarea, să nu-și piardă cumpătul când îl năpădește norocul, să aibă răbdare când îl copleșesc greutățile, să fie statornic dacă-l întâmpină necazurile, să-și păstreze tăria sufletească în vremuri de primejdii, să nu trăiască în convingerea că sănătatea lui va fi veșnică, dar nici să nu se clatine de groaza morții, care poate veni pe neașteptate, nici să-l socotească pe cel copleșit de bucuria adâncă a copiilor, și a voioaselor lui rude-nii după trup, mai presus decât cel lipsit de astfel de avantaje sau înlesniri materiale ale veacului, ci să judece vrednicile după calitățile lăuntrice.

83. Cf. Pilde 17, 6 (Biblia, ed. 1914).

38. Și cine nu admiră și acea trăsătură frumoasă a celui drept, de a nu se teme de nimic, de a nu se înspăimânta de nimic altceva decât de pierderea virtuții; și împrăștiind temerile deșarte ale celor din jur, care sunt îngrijorați din pricina primejdiilor, de teama morții și de neputințioșia trupului, să învețe să se elibereze de poftele trupești și să caute să petreacă pe cât mai mult cu puțință pătimind împreună cu Hristos⁸⁴, să arate că munca nu trebuie părăsită din pricina neputințelor trupești, ci într-un fel să fie chiar sporită? Creștinul nu trebuie prețuit după strălucirea neamului din care se trage, ori după proptelele date de rude ori de cei bogați, ci după bunătatea caracterului lui. Căci nu-i mai puțin binecuvântat Ilie decât Moise, deși cel dintâi nu s-a învrednicit să aibă nici pâine, n-avea decât un cojoc ponosit⁸⁵, era fără copii, fără avere, fără însoțitori, pe când celălalt era conducător de popoare, vestit după neam, întărit cu putere armată. Dar cu toate că erau deosebiți după neam, cei doi s-au dovedit deopotrivă de vrednici, după cum s-a spus în Evanghelie⁸⁶, când au vestit împreună cu Domnul Iisus mărirea învierii, și se pare că și unuia și celuilalt li s-a dat răsplată egală pentru mărturia lor egală despre preamărirea Sa. Și nici Elisei nu-i mai puțin drept decât David, cu toate că cel dintâi era supus regilor, pe când al doilea era înzestrat cu putere regească, fără să fi fost în schimb nici unul, nici celălalt lipsit de har, ci deopotrivă de mare în slujirea profetică.

39. Căci ce-i lipsește celui care are un astfel de dar și care-și are drept însoțitor și prieten virtutea? Sub ce aspect n-ar fi el cel mai puternic? În ce sărăcie n-ar fi bogat? În ce fel de stare umilă n-ar fi totuși vestit? În care nelucrare n-ar fi trudit? Ce infirmitate ar avea, și el să nu fie vioi? În care neputință nu se arată el tare? În ce vreme de liniște a somnului nu-i trează? Dar pe cine dintre cei ce se odihnesc nu-l părăsește curajul propriu? În ce singurătate nu-i înghesuit cel pe care viața fericită îl asaltează, căruia faima îi dă târcoale, pe care îl luminează aureola mării? Căci nu-i mai puțin fericit cel ce este continuu ocupat cu lucrul, decât cel ce stă fără treabă, și nici nu-i mai puțin vestit cel ce picotește de somn, decât cel ce stă trează, după cum nu-i mai puțin teafăr și sănătos când dormitează, decât când veghează. Dar când poate fi văzut fără lucru cel a cărui minte e ocupată tot timpul? Și când e singur cel care e în toată vremea cu ceea ce a zis proorocul: "Umplea-ne-vom de bunătățile casei Tale"⁸⁷?

84. Cf. Filip. 1, 29.

85. Cf. Evr. 11, 37.

86. Cf. Matei 17, 3.

87. Ps. 64, 5.

Și apoi, când poate fi abătut cel a cărui petrecere e în ceruri⁸⁸? Când nu-i strălucitor cel care-și rânduiește viața potrivit strălucirii aceluia singur Bine, cel care, chiar dacă până la urmă se descătușează de mădularele trupului său, totuși cu sufletul se înalță? Căci întocmai ca și cel care s-a obișnuit să cânte la chitară, dacă i-ar vedea corzile destinse și pe ea hodorogită, încât folosirea ei ar fi împiedicată, ar părăsi-o și nu i-ar mai cânta melodia, ci s-ar mulțumi să cânte doar cu vocea, tot așa și cel care ar ajunge să arunce deoparte chitara trândavă a trupului său, acela se va mângâia în inima sa, intonând cântări în legătură cu conștiința cea bună, ușurându-și sufletul prin citirea câtorva cuvinte dumnezeiești din scrierile proorocilor, păstrându-și sufletul senin și vesel și gândindu-se că nimic rău nu i s-ar putea întâmpla întrucât harul prezenței dumnezeiești suflă peste el în toată vremea și că stropii celei mai adânci liniști sufletești se abat și peste el.

CARTEA A DOUA

1. În cartea întâi am vorbit despre poruncile privitoare la virtuți, în cea de a doua să ne folosim de pildele bărbaților vestiți care, cu toate că au fost puși la încercările cele mai mari, totuși nu și-au pierdut cumpătul și fericirea, ci mai curând și-au sporit-o. Oare nu tot așa a făcut și dreptul Iacob când și-a părăsit patria⁸⁹? Și a fost cu atât mai fericit cu cât a fost bucuros să îndure asprimele surghiunului numai ca să înmoale ura fratelui său. Căci dacă dreptul e cel care se ferește de păcat, de bună seamă că nu se poate tăgădui că fericit este cel care domolește răutatea altuia, ocolind pricina de ceartă, ocolind astfel primejdia uciderii și alegând mai bucuros surghiunul⁹⁰ pentru a-și găsi scăparea, iar fratelui asigurându-i nevinovăția. Desigur că în chipul acesta pe el l-a însoțit pretutindeni ajutorul harului dumnezeiesc, pentru ca și în somn să dobândească harul vieții celei fericite. Și aceasta, pentru că privea spre tainele cele viitoare și presimțea proorocirile dumnezeiești⁹¹. Bun lucrător până și noaptea, bine înstărit chiar și în sărăcia lui, Iacob și-a rânduiește cu bună socoteală viața gospodărească⁹² și familială, având grijă deosebită să împace sentimentele fratelui său prin slujire și ascultare ca să

88. Cf. Filip. 3, 20.

89. Cf. Fac. 27, 42; 28, 7.

90. Cf. Fac. 27, 41-46.

91. Cf. Fac. 28, 12.

92. Cf. Fac. 32, 13-16.

prevină orice supărare, ferindu-se de orice ieșire supărătoare, dându-i să înțeleagă că, fiind mai mic, el n-a plecat în surghiun ca astfel să se poată împărtăși de ceea ce nu primise.

2. Dar prea mă grăbesc spre lucruri mărunte și prea ușor trec peste cele folositoare, câtă vreme mai întâi s-ar cuveni să definesc ce înseamnă a fi "fericit". Căci scris este: "Fericit bărbatul care n-a umblat în sfatul necredincioșilor și în calea păcătoșilor nu a stat și pe scaunul hulitorilor n-a șezut"⁹³. Prin aceste cuvinte, Scriptura ne dă să înțelegem că fericit este cel care nu caută tovărășia celor necredincioși – iar nelegiuirea constă în a nu recunoaște un dătător de viață și părinte al mântuirii –, care nu petrece în păcat, care nu stăruie în lux și în desfrânare, ci în legea Domnului va petrece, cugetând ziua și noaptea, fiind ca un pom care rodul său îl va da la vremea sa⁹⁴. Aceste vrednicii sunt mai presus decât orice răsplată, ele sunt propriu-zis răsplata vrednicilor.

3. Ce a lipsit dreptului Iacob din calitățile privitoare la vredniciile fericirii, lui, care numai de aceea a ocolit sfatul celor fără de lege, pentru ca din pricina aceasta întreg poporul credincios să-și ia numele, după el, de "Israel"⁹⁵, care după ochiul lăuntric al minții ar vrea să însemne "Dumnezeu cel departe de păcat", om pe care nu l-a atins beția niciunei neînfrânări, nu l-au absorbit muncile cele mai aspre, neglijând orice tihnă a odihnei? Oare nu tot așa de frumos și de bine s-a putut spune și despre el, ca și despre "pomul care-și dă roada la vremea sa", după cum s-a scris în altă parte: "Iată, buna mireasmă a fiului meu ca mireasma unui câmp bogat"⁹⁶? Căci era desăvârșit în toată floarea virtuților și răspândea har de binecuvântare sfântă și de fericire cerească. Căci un astfel de "câmp" a binecuvântat Domnul, iar nu un câmp pământesc, presărat cu spini și cu bolovani, brăzdat de șuvoaie repezi ori de smârcuri neroditoare, un pământ în care nu cresc nici grâne, nici viță de vie, într-atâta de neroditor, plin de nisip și de pietre, crăpat și uscat din pricina secetei și a lipsei de umezeală, nelucrat din pricina mărăcinilor și a spinilor, ci acel pământ de care vorbește Biserica în Cântarea Cântărilor⁹⁷: "Vă jur, fete din Ierusalim, pe puterile și pe țările câmpului țarinei". Căci acesta este câmpul despre care grăiește și Domnul: "ale Mele sunt toate fiarele câmpului"⁹⁸.

93. Ps. 1, 1.

94. Cf. Ps. 1, 2-3.

95. Cf. Fac. 32, 28.

96. Fac. 27, 27.

97. Cânt. Cânt. 2, 7.

98. Ps. 49, 11; 94, 4.

În acest câmp se găsește acel strugure care, când se stoarce, curge un vin ca sângele și spală lumea. În acest câmp crește smochinul sub care se odihnesc sfinții, întremându-se prin bunătatea harului dumnezeiesc. În acest câmp crește și acel măslin roditor din care picură untul de lemn al păcii celei dumnezeiești. În aceste câmpii este și mustul de rodii⁹⁹, ale căror roade ocrotesc sămburii buneii credințe, strângând la sân ca într-o îmbrățișare dragostea creștină.

4. După astfel de roade era ahtiată inima lui Iacob în căutarea lui Dumnezeu, cu toate că i-a fost dat să treacă prin tot felul de primejdii, pentru că despre El îi vorbeau cu convingere toate locurile. Dar, oricât de plăcută și de dulce e mireasma câmpului, pentru că e mireasma firii, totuși peste acest patriarh sfânt sufla un vânt al virtuților ieșit din comun. Cât de stăpânit era în cumpătare, încât nu simțea în el dorința după mâncare gătită, ci o îmbia fără amânare fratelui său mult mai doritor de așa ceva, și pe prețul ei a primit de la acela dreptul de întâi-născut¹⁰⁰! Cât de iubitor a fost față de părinți, încât să se învrednicească prin dragostea mamei¹⁰¹ să fie preferat înaintea fratelui său mai mare și să fie întărit cu darul binecuvântării paterne¹⁰²! Cât de simțit era, încât nu voia nicidecum să-și supere fratele¹⁰³! Cât de rușinos, încât s-a temut să-l înșele pe tatăl său și, în sfârșit, cât de ascultător, încât să nu refuze ceea ce poruncise mama¹⁰⁴!

5. Dar nici pe părinți nu trebuie să-i lăsăm fără scuze, atunci când l-au preferat pe fiul mai tânăr în locul celui mai mare; în schimb, dacă ar vrea cineva să se pună în situația lor, atunci trebuie să se ferească să facă vreo judecată nedreaptă între fii, încât să creadă că unul trebuie iubit, pe când celălalt trebuie pus numai pe locul al doilea, căci de aici se naște ura între frați și dintr-un simplu câștig de bani se pot urzi ucideri între frați. De aceea față de copii trebuie nutrită dragoste egală. Și chiar dacă într-un fel oarecare ne-ar împinge ceva mai mult spre cel mai plăpând și care se aseamănă mai mult cu noi, totuși balanța dreptății trebuie păstrată deopotrivă față de toți. Și, cu toate acestea, dăm mai multă atenție celui care-și iubește frații mai mult, în schimb îi refuzăm mai mult celui pe care-l mistuie pizma preferinței nedrepte. Esau a amenințat că-l va uide

99. Cânt. Cânt. 8, 2.

100. Cf. Fac. 25, 29-34.

101. Cf. Fac. 27, 8-11.

102. Cf. Fac. 27, 11-13.

103. *Ibidem*.

104. Cf. Fac. 27, 14.

pe fratele său¹⁰⁵, așa încât nici dragostea de frate și nici respectul față de părinți nu-l puteau opri de la furia uciderii; de aceea pe Esau îl măcina părerea de rău că i-a fost răpit dreptul de întâi-născut, dorind să se înțeleagă în primul rând că el ar fi un om blând, iar nu că ar amenința cu uciderea.

6. Pe de altă parte nici Rebeca nu iubea pe unul din fii mai mult decât pe celălalt, ci dintre cei doi ea se apropiase mai mult de cel care era mai drept. De fapt, la o mamă iubitoare e o taină preferința ei față de una din odraslele sale; la ea impresionează nu atât faptul că îl prefera pe unul, cât aceea că-l vedea închinat Domnului pe cel despre care era convinsă că poate pune în lucrare darul care i s-a încredințat. Prin aceasta lua măsuri și în legătură cu celălalt, căutând să-l ferească de mânia lui Dumnezeu, împovărându-l cu o vină și mai mare, dacă ar fi pierdut harul binecuvântării primite.

7. Să talmăcim totuși bine lupta dintre părinți: mama vine cu sentimentul, tatăl cu judecata. Dintr-o delicată duioșie, mama înclină spre pruncul mai tânăr, pe când tatăl apreciază la copilul vârstnic bărbăția înfățișării. El mai mult îi respectă pe copii, ea mai mult îi iubește. Dar în timp ce unii părinți favorizează pe unul din copii, în același timp nu-l prețuiesc îndeajuns pe celălalt. Să fie dar egalitate între deosebitele preferințe și, prin dragostea părinților, la predilecții diferite să se manifeste solitudine egală față de fiecare. Să adauge față de unul ceea ce a micșorat față de celălalt. Așa s-au luat la întrecere, dintr-o dragoste curată, patriarhul Isaac și evlavioasa Rebeca, nevoindu-se într-acolo ca pe niciunul din copii să nu-l facă mai mic decât pe celălalt, ci pe fiecare la fel.

8. Totuși a biruit cel care a fost preferat de proorocie, hărnicia a biruit încetineala, blândețea, asprimea. În timp ce unul căuta pradă sălbatică prin vânat crud¹⁰⁶, celălalt uneori prefera ospețele unor gesturi gingașe, alteori, dragostea familială, iar altădată pregătea iubitului său părinte mesele plăcute ale unei intime liniști și pietăți¹⁰⁷. Căci de multe ori place mai mult ceea ce ne dă sufletul decât ceea ce ai crede că trebuie atribuit simțurilor.

Așa, odată s-a dus Iacob până la turma de oi¹⁰⁸ și a adus ca jertfă animalul nevinovat, după sfânta proorocie, pentru că patriarhul a crezut că nicio altă mâncare nu-i mai bună decât Hristos, Care a fost dus la junghiere ca o oaie și ca un miel nevinovat¹⁰⁹. Pe aces-

105. Cf. Fac. 27, 41.

106. Cf. Fac. 25, 27.

107. Cf. Fac. 27, 9; 14; 17.

108. Cf. Fac. 27, 9; 14.

109. Ier. 11, 19.

ta aşadar l-a găsit bun ca mâncare potrivită fie Părintele tuturor, fie poporul care-i va purta numele şi în care era prefigurată iertarea păcatelor.

9. A luat şi haina fratelui său¹¹⁰ pentru că aşa era mai potrivit pentru înţelepciunea bătrânului, fratele mai tânăr despuind pe cel mai în vârstă, pentru că strălucea prin vrednicia credinţei. Această haină a adus-o Rebeca drept icoană a Bisericii, dând fiului mai tânăr haina Vechiului Testament, haina de prooroc şi de preot, haina împărătească a lui David, a lui Solomon şi a regilor Iezechia şi Iosia, încredinţând-o mai departe poporului creştin, care s-o ştie folosi drept catapeteasmă, pentru că poporul iudeilor o lăsase neintrebuinţată, ca unii care nu-şi cunoşteau nici odăjdiiile proprii, aşa încât aceste odăjdii zăceau în umbră, aruncate şi părăsite, căci din pricina ceţii groase a fărădelegii, rostul acestor lucruri nu mai putea fi de acum lămurit nici în adâncul conştiinţei poporului. În schimb, această haină a fost îmbrăcată de poporul creştin, devenind astfel strălucitoare, luminându-se prin limpezimea credinţei şi prin strălucirea faptelor creştine. Isaac a simţit mirosul cunoscut al hainei¹¹¹ şi a recunoscut în ea haina Scripturii Vechi, dar glasul poporului vechi n-a mai fost recunoscut, de aceea a înţeles că-i alt glas. Şi haina a rămas până azi aceeaşi, dar cântările poporului celui mai evlavios au început să se prefacă în mărturisire; de aceea a zis pe bună dreptate: "Glasul este glasul lui Iacob, dar mâinile sunt mâinile lui Esau" şi: "a mirosit Isaac mirosul hainei lui"¹¹². Şi poate că totuşi ea e aceeaşi, căci nu ne îndreptăm prin fapte, ci prin credinţă¹¹³, numai că limpezimea credinţei apără rătăcirea faptelor, care câştigă totuşi iertarea păcatelor.

10. După ce i-a dat binecuvântarea, iată că soseşte şi fratele mai mare¹¹⁴; prin el se poate spune că e prezentată în chip profetic mai curând conducerea Bisericii decât a sinagogii, dar s-a început prin intrarea în sinagogă, pentru că unde s-a înmulţit păcatul, şi într-adevăr păcatul s-a înmulţit, acolo urma să se înmulţească şi harul¹¹⁵, ca să lase la iveală că şi cel care şi-a ales calea împărăţiei celei cereşti trebuia să fie râvnitor, spre a lua el înainte binecuvântarea şi spre a pune el cel dintâi mâna pe alegerea făgăduită. De aceea alegerea lui n-a fost osândită, ci lăudată de Isaac, tatăl său, atunci când acesta a

110. Cf. Fac. 27, 15.

111. Cf. Fac. 27, 27.

112. Fac. 27, 22; 27, 27.

113. Cf. Rom. 3, 20; Gal. 2, 17.

114. Cf. Fac. 27, 30.

115. Rom. 5, 20.

zis: "A venit fratele tău cu înșelăciune și a luat binecuvântarea ta"¹¹⁶. Așadar, așa-zisa lui "înșelăciune" a fost cinstită, ea nu trebuie criticată ca un furt de cele sfinte, fiindcă "din zilele lui Ioan Botezătorul până acum Împărăția cerurilor se ia prin asalt și cei ce se silesc o cuceresc"¹¹⁷. Aceasta pentru că părinții au serbat paștele mâncând mielul în grabă¹¹⁸, fără să mai zăbovească, în schimb dintr-o altă pioasă socoteală dreptul Iosif a cerut să se aducă și să îi aducă și pe fratele mai mic, Veniamin¹¹⁹, păstrând până atunci ca ostatic pe unul din ei.

11. Și cu toate că târgul s-a făcut forțat, binecuvântarea a fost dobândită până la urmă, pe când binecuvântarea aceea¹²⁰ care s-a potrivit cu cea de mai sus, s-a făcut pentru ca să-i fie slujitor fratelui său. Într-adevăr, cel care nu este în stare să comande, acela și trebuie să slujească sub comanda altuia, spre a fi îndrumat de unul mai înțelept. Aceeași situație a fost și la dreptul patriarh; de aceea, ca să nu-și lase fiul mai bun să-i slujească celui de condiție mai nedemnă, ca un bun părinte care avea și el doi copii, din care unul mai nestăpânit, iar altul mai înțelept și mai cuminte, de la care se putea aștepta un sfat mai bun, l-a preferat pe cel mai înțelept celui mai puțin înțelept și a hotărât ca cel mai nechibzuit să rămână sub ascultarea celui mai înțelept, pentru că neînțeleptului nu-i place să se facă de bunăvoie ucenic al virtuții și n-are nici răbdare să învețe, pentru că, după cum zice Scriptura, cel nebun se schimbă ca luna¹²¹, iar drept urmare, însuși își tăgăduiește libertatea voii, șovăind ca o corabie ajunsă pe valuri, dar lipsită de cârmaci. Din această pricină și Isaac l-a pus pe Esau sub ascultarea fratelui, potrivit celor spuse în Scriptură: "Cel nebun va fi sluga celui înțelept"¹²². De aceea, pe bună dreptate l-a rânduit sub ascultarea celui alt frate, pentru ca sub îndrumarea conducerii sale mai bune să se îmbuneze și simțămintele lui, cum stă scris: "Cu sabia ta vei trăi și vei fi supus fratelui tău"¹²³, căci credința este totuși deasupra cruzimii, iar blândețea e superioară pornirilor sălbatice.

12. Orice om care nu are autoritatea unei conștiințe curate e ca o slugă, după cum tot slugă este cel care se pleacă de frică, sau care

116. Fac. 27, 35.

117. Matei 11, 12.

118. Cf. Ieș. 12, 11.

119. Cf. Fac. 42, 20.

120. Cf. Fac. 27, 38-40.

121. Înț. Sir. 27, 11.

122. Pilde 11, 29.

123. Fac. 27, 40.

e prins în mrejele desfătărilor, ori cel care se lasă stăpânit de poftă, care deznădăjduiește din pricina supărărilor, ori care se lasă abătut de tristețe. Aceasta pentru că orice patimă te robește, cum spune Scriptura: "oricine săvârșește păcatul este rob păcatului"¹²⁴ și – ceea ce-i mai rău – cine s-a lăsat stăpânit de mai multe patimi, s-a făcut rob mai multor păcate¹²⁵, iar cine s-a dat pe mâna mai multor stăpâni cu greu va mai putea ieși dintr-o astfel de robie, pe câtă vreme cine-i stăpân pe voința proprie¹²⁶, cine poate lua o hotărâre în fața unui sfat oarecare și cine-și tălmăcește corect preferințele sau își ține în frâu înclinările patimilor trupesti, în sfârșit, cine săvârșește bine ceea ce săvârșește – când le săvârșește bine, împlinește binele, iar cine împlinește binele, acela umblă pe calea adevărului, slobod de orice învinuire și de orice osândă, fiind stăpân deplin pe faptele sale –, unul ca acesta este cu adevărat liber. Căci numai cine săvârșește totul cu înțelepciune și face acest lucru așa cum singur vrea, numai acela e cu adevărat liber. Așadar, nu o stare întâmplătoare oarecare îl face pe cineva rob, ci nesocotința aprobată de tine însuși. Într-un cuvânt, și sluga înțeleaptă poate ajunge să-și cârmuiască niște stăpâni lipsiți de minte, cum zice Scriptura: "și slugile de la stăpânii lor se vor împrumuta"¹²⁷. Ce vor împrumuta? De bună seamă nu bani, ci înțelepciune, după cum grăiește Legea: "Veți da împrumut multor neamuri, iar tu nu vei lua împrumut"¹²⁸. Iudeul a dat împrumut prozelitului descoperirile Legii dumnezeiești, dar întrucât nici el n-a fost în stare să vadă în ea tainele Legii, iar cele pe care le avea nu le-a știut tălmăci, așa încât împrumutând neamurilor litera Legii, iudeul și-a dat seama că acestea schimbă farmecul învățaturii dumnezeiești, de aceea pe bună dreptate s-a făcut pe sine rob, ca un fel de zălog pentru împrumutul dat noului stăpân¹²⁹, iar cel care împarte acum dobânda învățaturii creștine acela-i stăpânul, după cum zice mai departe Legea: "și vei domni peste multe popoare, iar acelea nu vor domni peste tine"¹³⁰. Stăpânul e cel care domnește și care are întâietatea înțelepciunii.

13. Pe aceasta a avut-o și poporul iudeu, dar întrucât el n-a putut păstra ceea ce a propovăduit, a trebuit să mărturisească acest lucru: cum că nu s-a priceput să-i învețe și pe alții. Tocmai acest lucru îl

124. Ioan 8, 34.

125. Schenkl (*op. cit.*, p. 39) vede aici o idee susținută de Sextus Empir. (sec. II).

126. Verg. *Ecl.* I, 40.

127. Pilde 22, 7 (citată după ed. 1914).

128. Deut. 15, 6.

129. Cf. Pilde 22, 7.

130. Deut. 15, 6.

exprima și dreptul Isaac spunând: "Vei fi supus fratelui tău; va veni însă vremea când te vei ridica și vei sfărâma jugul lui de pe grumazul tău"¹³¹. Vorbind despre cele două popoare viitoare, unul ca fiu al roabei, celălalt al celei libere¹³² – unul slujind literei, pe când cel liber slujind duhului –, Apostolul a lăsat să se înțeleagă despre poporul evreu că se închină literei atâta vreme cât va rămâne rob, iar din clipa în care va urma învățaturii duhovnicești, l-aș tălmăci în înțelesul pe care-l dă și Apostolul când zice că "rămășița se va mântui" după ce va fi ales harul¹³³. Vei fi, dar, supus fratelui tău și-ți vei da seama de procesul de înrobire când vei fi început să slujești fratelui tău mai curând din voie liberă decât din silă.

14. Din clipa aceea a izvorât și invidia, și Esau amenința că după ce tatăl lor va muri, el își va ucide fratele. Dar dacă acest lucru nu s-a întâmplat, atunci să învățăm de la Rebeca în ce chip trebuiau luate prevederi ca pizma să nu atâțe la mânie, iar mânia să nu ducă la ucidere. A trebuit să vină Rebeca, adică să se îmbrace în haina răbdării, paznicul bun al nevinovăției¹³⁴, care urma să ne sfătuiască să lăsăm mânia la o parte, să facem pe voia altuia până când mânia s-ar înmuia și supărarea ar fi uitată. În chipul acesta nu surghiunul, ci răbdarea ajunge la putere, străduindu-ne fără preget nu atât să ne ferim de a scăpa de primejdie, cât mai ales să ocolim pârjolul uciderii. Desigur că și mama a simțit greu lipsa preaiubitului ei fiu, și aceasta mai mult prin ce dăruise decât prin ceea ce jignise, cu toate acestea s-a gândit la soarta amândurora: pe unul să-l ferească neatinș de ucidere, pe celălalt, străin de astfel de planuri.

15. Am auzit mai înainte cât de nestăpânite sunt bețiile poftelor trupești. Dacă am cugeta ce anume ar trebui să facă adevărata virtute, n-am afla nimic mai deosebit decât darul lui Dumnezeu, singurul și cel mai înalt bine care se desprinde de aici. În fond, numai Acela ne poate da mulțumire, de la Care le și primim pe toate, deși noi nu-l aducem Lui nimic, pentru că El de nimic nu duce lipsă, cum spune David proorocul: "Zis-am Domnului: Domnul meu ești Tu, că bunătățile mele nu-Ți trebuie"¹³⁵. Căci ce l-ar trebui Celui ce are belsug în toate, Care tuturora ne împarte și Care pe toate le rânduieste fără lipsă?

131. Fac. 27, 39-40.

132. Gal. 4, 22; 2 Cor. 3, 6.

133. Rom. 9, 27; cf. Is. 10, 22.

134. Filon, *De plant. Noe*, 40, ed. J. Pouilloux, Paris, 1963, și Origen *In Gen.*, Migne, P.G. XII, 117.

135. Ps. 15, 2.

16. Și fiind plecat Iacob la drum, a adormit, ceea ce se tălmăcește ca un semn al odihnei noastre viitoare¹³⁶, și a visat că i-a văzut pe îngerii lui Dumnezeu urcând și coborând, arătând adică felul cum a fost văzut Hristos că vine în lume¹³⁷ și către Care ceata îngerilor urcă și coboară și aduce ascultare Domnului, cu slujba de slujire credincioasă.

17. Și a venit Iacob la fântână să bea din vasele sale și din fântânile izvoarelor sale¹³⁸ și să se îndestuleze din apa fântânii.

18. Căci izvorul vieții se află în mâinile celui drept¹³⁹. Și Iacob a venit apoi la Laban și i-a păscut oile. Nedreptatea se oprește singură¹⁴⁰, pe când înțelepciunea nu-și pierde datoria de a conduce, nu-l place să stea în străini fără ocupație, nu poate să se lase înșingurată între străini. Căci cum să-și păstreze un surghiunit dreptul său peste toate câte le are pretutindeni și cum își afirmă acest drept asupra lor?

19. Cel drept pornește în viață ca un om angajat cu plata, iar conducător este cel care unește prin slujba propovăduirii evanghelice turma luminată de strălucirea nenumăratelor și deosebitelor virtuți, pentru ca, ajutat de nuielele verzi de plop¹⁴¹, de nuc, ori de paltin să îndrume spre jgheaburile de adăpat oile însetate și din care [adăpându-se] plăpândeale vlăstare doritoare de a cunoaște tainele fără sfârșit ale Preafericitei Treimi să se poată forma în duhul învățăturii adevărate. Iar oile cele bune sunt faptele bune izvorâte din odraslele unei credințe cu adevărat sfinte. Prin nuielele arborelui de plop (stirax) se prefigurează tămâia și "jertfa de seară" adusă lui Dumnezeu-Tatăl sub forma psalmilor¹⁴², pe când toiagul de nuc e semnul slujirii preoțești aduse lui Hristos, acesta fiind înțelesul toiagului lui Aaron, care, atunci când a fost aruncat, a odrăslit sub impulsul harului preoțesc al sfințirii¹⁴³. Iar prin paltin se înțelege belșugul roadelor duhovnicești, pentru că vița de vie tocmai pe acest arbore se cațără, vesela lor tovărășie fiind temelul unui rod bogat, tot așa cum și jertfa adusă de patima Domnului ne-am obișnuit s-o legăm de iertarea tuturor păcatelor prin lucrarea harului dumnezeiesc.

136. Cf. Fac. 28, 11.

137. Cf. Ioan 1, 51.

138. Cf. Fac. 29, 2; Pilde 5, 15.

139. Cf. Pilde 14, 27.

140. Cf. Fac. 30, 36.

141. Fac. 30, 37-38.

142. Ps. 140, 2.

143. Cf. Num. 17, 6-8.

20. Așadar, prin astfel de căi s-a îmbogățit Iacob foarte tare, după cum zice Scriptura, hrănindu-și turma cea bună cu hrana cea întru Hristos¹⁴⁴, făcând-o vestită prin fapte de credință și prin tot felul de virtuți alese, de mare răsunet. De aceea, în bogăția credinței sale, nici Iacob nu mai credea despre sine că ar fi un om sărac, mai ales că din invidie era socotit și de fiili lui Laban ca cel mai bogat dintre toți¹⁴⁵, întrucât, pe lângă turma sa, el a adăugat și cea pe care a mai dobândit-o slujind. De aceea a zis Domnul către el: "Întoarce-te în țara părinților tăi, în patria ta, și Eu voi fi cu tine"¹⁴⁶, dându-i prin aceasta a înțelege că belșug în toate are numai cel care nu simte că i-ar lipsi ceva, căci numai în aceasta poate consta belșugul deplin și numai la un astfel de belșug trebuie să se raporteze un om care nu dorește nimic altceva decât o pace interioară adevărată, căci pentru el nimic nu e necesar din câte prisosesc și numai printr-o astfel de pace se aplanează orice neînțelegere.

De aceea nu-i de mirare că la încheierea păcii se ridică un monument închinat lui Dumnezeu¹⁴⁷, sub care putem înțelege Biserica, după cum spune Apostolul atunci când numește Biserica "stâlp și întărire a adevărului"¹⁴⁸. Pe aceasta o folosește ca pe un untdelemn cel care toarnă pe Hristosul credinței ca pe un untdelemn al milostivirii peste cei săraci.

21. Și acum să luăm în considerare ce fel de calități ar trebui să aibă cel credincios în clipa în care s-ar ivi vreo invidie [împotriva lui].

Mai întâi, toți ar trebui să fugim de invidie, căci e mai bine să ocolim fără ceartă decât să o înfruntăm cu ocări. În al doilea rând, să stăpânim numai astfel de bunuri pe care le-am putea munci noi înșine, pentru ca să nu fim învinuiți că ne-am făcut stăpâni pe bunul altcuiva, iar pentru acest lucru să putem fi pedepsiți, ci să putem spune: "Caută și ia tot ce vei găsi al tău la mine"¹⁴⁹. Și a căutat Laban și n-a găsit nimic în cortul lui Iacob¹⁵⁰. Într-adevăr, mare și fericit e omul care n-a fost în stare să piardă nimic din ce era al său, dar nici să se facă stăpân pe ce este al altuia, cu alte cuvinte, nici să fie în pierdere, dar nici să aibă mai mult decât se cuvenea. Așadar acel om e desăvârșit, care nu duce lipsă de nimic¹⁵¹, și acel om e cu

144. Fac. 30, 43.

145. Cf. Fac. 31, 1.

146. Fac. 31, 3.

147. Cf. Fac. 31, 51.

148. 1 Tim. 3, 15.

149. Fac. 31, 32.

150. Fac. 31, 33.

151. Idee similară la filosoful grec Cleante (sec. III î.Hr.). A se vedea Diogene Laertios, *Viețile filosofilor*, trad. rom. Frenkian, București, 1963.

adevărat drept, care nu are asupra lui nimic prisositor, adică cel care e în stare să păstreze dreapta măsură. Și cât de mare trebuie să fie atunci virtutea celui care se lipsește de câștig în folosul comunității, dar nici nu recurge la risipă! Căci a fi desăvârșit înseamnă să dai celor din jur cât mai mult din surplusul tău și, în schimb, să nu pricinuești altuia nicio supărare sau neplăcere¹⁵².

22. În sfârșit, cel care era dornic numai să facă rău, acela dovedește că n-a fost în stare să se lase de deșertăciuni. Căci un înțelept nu se mai incurcă deloc cu lucruri deșarte, ci în toată bunăvremea se îmbracă în haina priceperii, ca unul care poate spune¹⁵³: "Mă îmbrăcam întru dreptate ca într-un veșmânt și judecata mea cea dreaptă era mantia mea", după cum zice Iov. Căci acestea sunt veșmintele launtrice ale cugetului, pe care nimeni nu le poate dobândi decât dacă fiecare se dezbracă de orice păcat. Într-adevăr, așa s-a dezbrăcat și Adam când s-a aflat gol înaintea lui Dumnezeu¹⁵⁴, în schimb Iosif, cu toate că și-a lăsat haina în mâna femeii lui Faraon, totuși nu era gol, pentru că își păstrase întreagă haina virtuții¹⁵⁵. Așadar omul înțelept nu-i niciodată gol. Căci cum ar putea fi gol cel care a primit din deplinătatea lui Hristos și a păstrat acest avut? Cum ar putea fi gol cel al cărui suflet e plin și care păzește cu sfîntenie haina darului, așa cum l-a primit? Doar o singură teamă există: să nu-și piardă haina nevinovăției, să nu calce cei necredincioși hotarele dreptății și, sub povara prigoanei celei nelegiuite, să-și piardă astfel îmbrăcămintea sufletului și a cugetului, lucru care nu ușor ar avea loc, decât dacă glasul neleguirii a pus de mai înainte stăpânire pe el. De aceea și zice dreptul David: "De am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut mie rău și de am jefuit pe vrăjmașii mei fără temei, să prigonească vrăjmașul sufletul meu și să-l prindă"¹⁵⁶.

23. Așadar, niciunul dintre vrăjmașii tăi nu te poate prinde dacă nu te-ai fi încurcat mai întâi în lucruri deșarte. Drept aceea, să nu te temi de cei care ți-ar putea jefui comorile de aur sau de argint. Ei nu-ți iau nimic. Numai un singur lucru îți pot lua: ceea ce nu aveai. Atâta îți pot lua: ceea ce n-ai ajuns să dobândești. Numai atâta îți pot lua: ceva ce nu-ți împodobește sufletul, ci numai îl îngreuna. Numai aceea îți iau: ceea ce nu-ți îmbogățește sufletul, ci doar ți-l înjosea. "Căci unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta"¹⁵⁷, după cum ai auzit

152. Pare să se resimtă ușor aici influența ideilor stoice.

153. Iov 29, 14.

154. Cf. Fac. 3, 10-11.

155. Cf. Fac. 39, 12.

156. Ps. 7, 4-5.

157. Matei 6, 21.

citindu-se astăzi din Sfânta Evanghelie¹⁵⁸. Mulți își închid aurul cu zăvoarele porților, dar nu se încred nici în zăbrele și nici în închițătorile lor, ci mai pun pe deasupra și paznici, cu toate că de multe ori tocmai de acești paznici se tem mai mult. Alții își îngroapă aurul adânc în pământ, ceea ce vrea să spună că, precum stă aurul lor sub pământ, tot așa e și inima lor sub pământ. Să te ferești, dar, să nu te îngropi și tu de viu, îngropându-ți inima sub pământ. De aceea, nu de hoții care ar fura aur trebuie să ne temem, ci de acel cămătar care caută să se facă stăpân peste puterile sufletului tău, prin care te vei fi învoit să te îndatorezi cu vreun păcat mai greu, care-ți zăvoraște inima numai de dragul dorului după câștig, care-ți adăpostește sufletul numai în coliba în care-ți ascunzi aurul, care-ți încovoiește cugetul sub dobânzi de nu știu câte sute de procente, așezând-o astfel într-un mormânt adânc, din care nimeni nu se mai ridică. Urmează mai bine pilda lui Iacob, care n-avea niciunul din păcatele celorlalți, dar nici nu era gol și lipsit de virtuți proprii lui, ci era plin de roada dreptății.

24. Iată care sunt învățămintele și înțelesul tainic ale faptului că a venit la el Laban¹⁵⁹ – ceea ce însemnează că s-a albit la față, pentru că "însuși Satana se preface în înger de lumină"¹⁶⁰ – și a început să-și vadă de "ale sale". Iacob însă i-a răspuns: "Caută de față cu rudele noastre și ia tot ce vei găsi al tău la mine"¹⁶¹, ceea ce vrea să spună că "eu n-am nimic din ale tale. Caută și vezi dacă-ți recunoști vreunul din păcatele și din răutățile tale. N-am luat cu mine în chip necinstit nimic din ale tale și nici nu mi-am întins mâna prin înșelăciune la ceva din cele ce le aveam împreună, m-am ferit parcă să mă și ating de tot ce era al tău".

Și a căutat Laban și n-a găsit nimic de-al său. Cât de fericit poate fi omul la care vrăjmașul nu poate afla nimic despre care să poată spune că-i al său, pe care diavolul să-l poată lovi pentru pricina că l-ar socoti că-i al său! Așa ceva s-a văzut că-i cu neputință la un astfel de om, pentru că el purta chipul Celui care grăise în Evanghelie: "Vine stăpânitorul acestei lumi; și el nu are nimic în Mine"¹⁶². Căci nimic din ce-i al diavolului nu se află în el, întrucât nu poate avea asupra lui niciun temei și nicio putere.

158. O dovadă în plus că predicile acestea ale Sfântului Ambrozie se țineau în "cicluri" în biserică, după Liturghie ori la Vecernie.

159. Filon, *De agricult. Noe*, 10 (ed. J. Pouilloux, Paris, 1961).

160. 2 Cor. 11, 14; Filon *De fuga et inventione*, 9 (ed. E. Starolinski Safran, Paris, 1970).

161. Fac. 31, 32.

162. Ioan 14, 30.

25. Or, în Iacob era preînchipuit Însuși Domnul Iisus; Iacob, bărbat cu două soții, adică părtaș atât al Legii, cât și al Harului, care la început a îndrăgit-o pe Rahila fecioara¹⁶³, pe care a și iubit-o cu simțire curată, rezervându-și-o mai dinainte drept soție. Dar întrucât Lia s-a furișat în viața lui sub forma Legii, strecurându-se ca bolnavă de ochi¹⁶⁴, sub chipul sinagogii, care din pricina orbirii n-a putut să privească spre Hristos, din toate aceste pricini a prisosit harul sfintei Rahila, care a dorit întâi și întâi acea primă căsătorie, care arăta încă de atunci prin tălmăcirea numelui ei întâietatea viitoare a Bisericii¹⁶⁵. Aceasta era acea fericită Rahila, care a purtat ocară nenașterii sale, acea fericită Rahila care acoperea viețuirea și rătăcirile păgânilor, care vestea că idolii sunt plini de toată necurăția¹⁶⁶. De aceea nimeni să nu creadă că se calcă în picioare cinstirea adevărată a credinței străbune din pricină că ar ședea, în timp ce Tatăl stă în picioare¹⁶⁷, întrucât stă scris¹⁶⁸: "Cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decât pe Mine, nu este vrednic de Mine". Căci atunci când era vorba despre religie, "credința era aceea care trebuia să stea pe scaunul judecății, pe câtă vreme viclenia cea vinovată a trebuit să stea în picioare".

26. Până acolo au mers lucrurile, încât chiar ingerii lui Dumnezeu l-au întâmpinat pe Iacob¹⁶⁹ în drumul său. De pildă, când a văzut oștirea lui Dumnezeu tăbărâtă, Iacob a zis: "Aceasta este tabăra lui Dumnezeu"¹⁷⁰, ceea ce vrea să spună că se cade ca cei desăvârșiți și credincioși să aibă parte de apărare dumnezeiască. Cât privește pe cel desăvârșit, gândul lui era într-una cum s-ar putea împăca din nou cu fratele său¹⁷¹, socotind cu toată smerenia cum să-i recâștige încrederea prin diferite servicii și cum să îndrepte lucrurile chiar prin daruri. Și drept aceea i-a ieșit fratele Esau în întâmpinare, împreună cu soțiile și cu rudele sale, și cu toate că fusese supărat pe el, totuși acum s-a înduplecat iarăși la legămintele de frățietate.

27. "Și i s-a închinat Iacob de șapte ori până la pământ"¹⁷². Și ce credeți că vrea să însemne lucrul acesta? Ne-o spune Legea: "Să te

163. Cf. Fac. 29, 18; 30.

164. Fac. 29, 17.

165. Cf. Fac. 29, 27 și Filon, *De congr. erud. gratia*, 6 (ed. M. Alexander, Paris, 1967).

166. Cf. Fac. 31, 34.

167. Cf. Fac. 31, 35.

168. Matei 10, 37.

169. Cf. Fac. 32, 1.

170. Fac. 32, 2.

171. Cf. Fac. 32, 3.

172. Fac. 33, 3.

temi de Domnul Dumnezeuul tău și numai Lui să-I slujești"¹⁷³. Și acolo s-a închinat Iacob fratelui său celui nestatornic și iute la mânie, care amenințase de atâtea ori cu nelegiuirea uciderii. Dar oare s-a închinat în fața unei simple făpturi omenesti pornite spre vărsare de sânge, dospită cu otrăvurile șerpilor sau blestemată să flămânzească într-una după noroi și să n-aibă parte decât de stânci aspre și neroditoare? Și ce vrea să însemneze faptul că i s-a închinat de șapte ori? De bună seamă e în legătură cu iertarea cu care i se răspunde celui despre care a întrebat Petru: "Doamne, de câte ori va greși față de mine fratele meu și-i voi ierta lui? Oare până de șapte ori?"¹⁷⁴, la care Domnul a răspuns: "Nu-ți zic ție că până de șapte ori, ci până de șaptezeci de ori câte șapte". Așadar, acest lucru l-a lăsat să se înțeleagă în duh profetic sfântul patriarh în legătură cu cel ce ne întâmpină și prin care ni se poruncește să iertăm vina fratelui care se întoarce, nu numai de șapte ori, ci chiar și de șaptezeci de ori câte șapte, și aceasta pentru ca la întâlnirea cu Esau, nedreptatea, pe care credea că i-ar fi făcut-o, să se ierte fratelui și, chiar dacă s-ar mai simți încă jignit, s-o transforme în bucurie; pentru că tocmai din această pricină a binevoit să Se intrupeze Domnul Iisus și să vină în lume, pentru ca prin El să ne facă și pe noi părtași la belșugul iertării păcatelor.

28. Apoi, ca unul care dorea să ceară împăcare cu fratele său, Iacob a adormit în tabăra sa¹⁷⁵. De fapt, adevărata bunătate o constituie liniștea și statornicia odihnei. De aceea a rezervat Domnul celor desăvârșiți darul Lui atunci când a zis: "Pace vă las vouă, pacea Mea v-o dau vouă"¹⁷⁶. Căci pentru cei desăvârșiți nu-i potrivit să se lase copleșiți de treburi lumești, nici să se lase tulburați de teamă, să fie frământați de bănuieli, îngroziți de spaimă, ori chinuiți de dureri, ci, în fața valurilor ridicate de furtunile lumești, să-și păstreze cugetul statornic, petrecând liniștit ca într-un liman sigur. Dar o asemenea tărie pentru cugetele creștine n-o poate asigura decât Hristos Domnul, singurul Care aduce în sufletele celor aleși pace lăuntrică, pentru ca să nu ni se tulbure inima și să ni se pună la încercare curajul. Despre această pace grea învățatul apostol Pavel a spus că e mai presus decât orice cugetare atunci când a zis: "Și pacea lui Dumnezeu, care covârșește orice minte, va păzi inimile voastre și cugetele voastre întru Hristos Iisus"¹⁷⁷. Așadar, rodul păcii este să nu te

173. Deut. 6, 13.

174. Matei 18, 21-22.

175. Cf. Fac. 32, 21.

176. Ioan 14, 27.

177. Filip. 4, 7.

tulburi în inimă. Căci, în definitiv, viața dreptului este liniștită, câtă vreme cel nedrept e plin de neliniște și de tulburare.

De aici urmează că păcătosul cade mai mult din pricina dezbinării lui lăuntrice decât din pricina loviturilor din afară, căci rănila din interior sunt mai greu de îndurat decât, de pildă, rănila trupești.

29. E mare lucru pentru oricine să aibă liniște lăuntrică și mulțumire cu sine însuși. În afară, pacea se dobândește fie printr-o atentă purtare de grijă a împăratului, fie prin puterea oștilor, fie printr-o fericită întorsătură a luptelor și a îngenuncherii puterilor barbare, în cazul când acestea ar fi întors armele lor prin vreo răscoală dușmană. Dar într-o astfel de pace contribuția noastră este nulă. O astfel de pace e de multe ori un deznodământ exterior. De bună seamă că faima unei astfel de păci revine adeseori împăratului, câtă vreme în pacea lăuntrică rodul păcii ni se datorează numai nouă, ea se dobândește doar prin cugetele fiecăruia din noi și se păstrează prin statornicia simțămintelor noastre. De aceea și roada acestei păci e cu atât mai importantă cu cât prin ea reușim să respingem armele dușmane și ispitele viclene ale duhurilor rele. De fapt această pace e cu atât mai măreață cu cât se ține mai departe de momelile patimilor trupești, ale căror tulburări știe să le domolească, și cu cât e în stare să potolească pornirile potrivnice din noi, bine știind că e mai greu să te lupți cu un dușman ascuns în tine decât cu unul din afară.

30. Așadar Iacob, care-și curățise inima de orice dușmănie, manifestându-se prin gesturi pline de înțelegere, după ce s-a lipsit de tot ce avea, 'a rămas singur și s-a luptat cu Cineva până la revărsatul zorilor'¹⁷⁸. Căci oricine a părăsit toate grijile lumești a înaintat mult pe drumul asemănării și apropierii de Dumnezeu. Și ce altceva ar însemna să te lupți cu Dumnezeu, decât să pornești la luptă pe calea virtuții, să deschizi lupta cu cineva mai puternic decât tine și să te faci mai bun în toate privințele, asemănându-te cu Dumnezeu? Și întrucât credința și evlavia lui erau de neînvins, Domnul i-a dat să înțeleagă tainele cele ascunse prin aceea că i-a atins încheietura coapsei¹⁷⁹, arătându-i prin aceasta că Domnul Iisus va trebui să răsară prin naștere dintr-o fecioară, lucru care nu-i nici nepotrivit și nici nevrednic de Dumnezeu, fapt pe care-l arăta în chip negrăit crucea de la încheietura coapsei, care va însemna revărsarea mântuirii și iertării păcatelor pentru toți cei care se împărtășesc, prin amoria și adormirea trupului, de învierea din morți. De aceea nu pe ne-

178. Fac. 32, 24.

179. Fac. 32, 25.

drept a răsărit soarele din dreptul Iacob¹⁸⁰, din neamul căruia avea să strălucească mântuitoarea cruce a Domnului, de unde răsărea totodată și Soarele dreptății, prin care Îl înțelegem pe Dumnezeu însuși¹⁸¹, pentru că numai El este lumina cea veșnică.

31. Iar când s-a făcut ziuă, Iacob șchiopăta din pricina șoldului: "de aceea fiii lui Israel până astăzi nu mănâncă mușchiul de pe șold"¹⁸². Ce bine ar fi fost ca iudeii măcar să fi mâncat, și să fi crezut! Dar pentru că nu avuseseră de gând să facă voia lui Dumnezeu, tocmai de aceea n-au mâncat. Dar sunt și din aceia care așa cred: că de aceea ar șchiopăta Iacob din pricina șoldului, pentru că prin nașterea din el a celor două feluri de popoare se vestise că se va porni îndată urnirea unuia dintre neamuri din pricina harului credinței, așa încât însuși poporul a ajuns să șchiopăteze din pricina necredinței.

32. În sfârșit, nu după multă vreme după ce s-a descoperit că Dina, fiica lui Iacob, a luat în pântece fiind necinstită prin siluire¹⁸³, frații ei, care nu înțeleseseră taina, se purtau cu gândul să se răzbune asupra celor de alt neam, care voiau să promoveze comuniunea de credință prin înrudire; în schimb Iacob, care dorea mai curând iertarea și relații pașnice și care a văzut mai dinainte printr-o înțelegere profetică Taina Bisericii care trebuia încheată din neamuri, a privit ca nepotrivit și cu strângere de inimă planul acelei război¹⁸⁴. De aici a reieșit, drept răspuns dumnezeiesc, proorocirea venirii Domnului Iisus, atunci când Domnul i-a zis lui Iacob: "Scoală și du-te la Betleem"¹⁸⁵, ceea ce voia să spună "în casa pâinii", unde s-a născut Hristos, cum mărturisește Proorocul Miheia, care glăsuiește așa: "Și tu, Betleeme Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda, din tine va ieși Stăpânitor peste Israel, iar obârșia Lui este dintru început, din zilele veșniciei"¹⁸⁶. El e cu adevărat casa pâinii, care e casa lui Hristos, Cel care ne-a sosit nouă din ceruri¹⁸⁷ ca Pâine a mântuirii, încât nimeni din cei ce și-au dobândit nemurirea nu va mai flămânzi vreodată. Dumnezeu poruncește patriarhului să-și așeze locuința aici. Tot aici, pe locul unde i S-a arătat, s-a învoit Iacob să ridice lui Dumnezeu un altar¹⁸⁸. Dar tot aici a primit și pe dum-

180. Cf. Fac. 32, 31.

181. Mal. 4, 2 (Biblia, ed. 1914).

182. Fac. 32, 31-32.

183. Cf. Fac. 34, 5; 25.

184. Cf. Fac. 34, 30.

185. Fac. 35, 1.

186. Mih. 5, 1.

187. Cf. Ioan 6, 51.

188. Cf. Fac. 35, 1.

nezeei cei străini și i-a ascuns sub stejar¹⁸⁹, după cum tot aici a fost îngropată și Rahila, "lângă calea ce duce la Efrata", adică la Betleem¹⁹⁰, după cum tot aici a ridicat Iacob un stâlp de piatră pe mormântul ei¹⁹¹.

33. Cât de mari sunt tainele acestea, încât în ele avem Biserica lui Dumnezeu, unde Se arată Dumnezeu și unde vorbește El cu slugile Sale! Că aici sunt adunați și ascunși și idoli păgânilor aceasta înseamnă: credința Bisericii a înlăturat toată cinstirea păgânătății. Dar mă întreb: De ce să le fi ascuns sub stejar? De bună seamă pentru că acest soi nu dădea roade. Pentru că unde sunt zeii păgânilor, acolo nu se produce nicio roadă. Acolo sunt îngropați și cerceii cei păgânești¹⁹², pe care-i dăduseră lui Iacob, pentru ca să se obișnuiască să audă de acum limba cea nouă, iar de vechile năluciri ale necredinței să nu mai audă, să-și astupe urechile față de profanare, deschizându-le spre binefacere. Nu degeaba însuși dreptul Daniel surprinde ca falsă mărturia adusă împotriva Susanei¹⁹³, căci și acolo voia reaua credință să-și plasese rădăcinile, dar nu le-a putut ascunde pentru că a fost vădită de duhul cel proorocesc. De altfel e cazul să arătăm că greșeala legii vechi față de adevărata religie¹⁹⁴ consta tocmai în a spune că acolo unde castitatea a fost pângărită, tot acolo au fost îngropați și idoli păgânești. Căci adevărul Bisericii nu țese necredință, ci se ferește de așa ceva și nu ciulește urechile la păgânătate.

34. Se cădea, dar, ca și înmormântarea Rahilei să aibă loc tot acolo, pentru că toți care se botează se înmormântează împreună cu Hristos întru moarte, după cum ne învață Apostolul care zice: "Deci ne-am îngropat cu El în moarte, prin botez, pentru ca, precum Hristos a înviat din morți prin slava Tatălui, așa să umblăm și noi întru înnoirea vieții"¹⁹⁵. Așadar, atunci se ascunde cu adevărat toată rătăcirea, când s-a spălat cineva de păcate, pentru că, odată ce a fost ținut pe cruce, omul nostru vechi nu mai vrea să slujească păcatului. Și tot așa de potrivită este și ridicarea stâlpului de piatră pe mormântul Rahilei, pentru că "Biserica este stâlp și întărire a adevărului"¹⁹⁶.

189. Fac. 35, 4.

190. Fac. 35, 19.

191. Fac. 35, 20.

192. Cf. Fac. 35, 4.

193. Cf. Sus. 54.

194. Cf. Fapte 15, 20.

195. Rom. 6, 4.

196. 1 Tim. 3, 15.

35. Și a îmbătrânit și Iacob, dar încă mai devreme îmbătrânise în purtări, căci se luptau în el atât vioiciunea neobosită a tinereții, cât și liniștea bătrâneții. Căci există și bătrâni în putere, dar și tineri lipsiți de judecată, după cum se exprimă Scriptura: "Înțelepciunea este la om adevărata căruntețe și vârsta bătrâneților înseamnă o viață neîntinată"¹⁹⁷. O astfel de viață a avut și Iacob, care a vestit mai dinainte prin fapte bune timpul îndelungii lui bătrâneți¹⁹⁸, pentru ca să și culeagă rodul său înainte de vreme și pentru ca, atunci când se va apropia sfârșitul, să fie fără teamă. Dacă e fericit tânărul care trăiește bine, atunci de bună seamă că e fericit și bătrânul care a trăit cuviincios. Căci ceea ce nădăjduia tânărul a fost dobândit când a ajuns mai bătrân, iar ceea ce a ajuns bătrânul își dorește la urma urmei și cel tânăr. Desigur că dacă tânărul a rămas într-o călătorie mai lungă pe vreo mare neliniștită, e zguduit mereu de valuri, pe când bătrânul șade în jilțul bătrâneții sale ca într-un liman liniștit. Așa au stat lucrurile și cu Iacob, care trăia doar cu nădejdea că tinerele lui odrasle vor gusta teferi din fericire, ținând parcă închise sub cheie și pecetluite aceste bucurii. Dar ceea ce ai momentan e mai de preț decât ceea ce nădăjduiești să ai. Cu alte cuvinte, așa era și bătrânul Iacob: la el se refugiau toate rudele lui tinere, de câte ori erau loviți de vreo potrivnicie a unei împrejurări oarecare, primindu-i el pe toți ca într-un liman liniștit, iar în vremuri tulburi bătrânul stătea parcă în fața oglinzii vieții lui, prevăzând cu multă vreme înainte leacurile care vor trebui luate.

36. În sfârșit, "foamete s-a făcut pe toată fața pământului"¹⁹⁹; și acum vom vedea cum, stând deoparte, bătrânul Iacob auzise el cel dintâi lucruri despre care sprintenii lui fii și nepoți nu înțeleseseră nimic. Căci el a fost cel dintâi care a adus la cunoștință fiilor săi că în Egipt se află grâu din belșug²⁰⁰, de aceea să meargă într-acolo să-și cumpere cât cred că le va fi de folos. Pe de altă parte a ascultat bucuros sugestia tinerilor de a îngădui să trimită în Egipt și pe fiul lui mai tânăr²⁰¹. Dar cu toate că Iacob a rămas rece atunci când fiii lui i-au adus la cunoștință că Iosif, fiul său, trăiește, totuși duhul lui s-a înviorat și n-a mai așteptat să vină fiul lui la el, ci a pornit la drum el

197. Înț. Sol. 4, 9.

198. Cf. Înț. Sol. 4, 8.

199. Fac. 41, 56.

200. Cf. Fac. 42, 2.

201. Cf. Fac. 43, 13.

insuși ca să-și vadă fiul. Căci nicio altă virtute nu-i mai puternică decât dragostea și pe drum bătrânețea lui slăbită nu l-a putut deloc împiedica să ajungă acolo, căci dorul îi ușura oboseala.

După ce a ajuns însă să guste din darurile primite de la fiul său, după trecerea unei perioade de timp de cam șaptesprezece ani²⁰² care, raportați la întreaga vârstă a longevității patriarhului, e puțin lucru, simțind că i se apropie sfârșitul vieții²⁰³, Iacob l-a chemat pe fiul său Iosif și l-a obligat, în calitate de moștenitor pentru întreg neamul său, să nu-l îngroape în Egipt, fapt pentru care i-a cerut să jure²⁰⁴. Iar când la puțin timp după aceea Iacob s-a îmbolnăvit și Iosif a venit la el²⁰⁵, Israel, adunându-și parcă puterile, s-a ridicat în pat și i-a binecuvântat pe cei doisprezece patriarhi și a proorocit.

37. Vor zice unii că aflându-se chiar în zilele morții, când cele mai multe glăsuiri ale omului sunt adresate lui Dumnezeu, iar nu oamenilor, și când ochii lui îi erau întunecați de bătrânețe²⁰⁶, Iacob n-ar mai fi putut să vadă, căci mulți cred că dintre nenorocirile trupului orbirea e oricum o suferință gravă, dar chiar și atunci când el nu va mai fi putut deosebi cu privirea toate, le-a putut distinge cu mintea, pentru că vedea cele ce aveau să vină tocmai el, care se părea că nu vede cele momentane. În sfârșit, pipăind bătrânul cu mâna, ce a văzut Iosif? Că din cele două mâini și-a pus una în dreapta, pe capul fiului său mai mare, și alta în stânga, pe capul fiului mai tânăr²⁰⁷; și, pentru ca prin ordinea vârstei să dea să se înțeleagă ordinea binecuvântării, Iacob a întins mâna dreaptă asupra nepotului mai tânăr și pe cea stângă, asupra nepotului mai în vârstă, iar fiului care voia să mute mâna dreaptă peste Manase, care era mai în vârstă, i-a răspuns: "Știu, fiul meu, știu! Și din el va ieși un popor, și el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi mai mare decât el"²⁰⁸. Iar drept motivare a vredniciei acestuia a adăugat: "din sămânța lui vor ieși popoare nenumărate". Nu-i de mirare că, privind la aspectul fizic mai neajutorat al bătrânului, puteai să crezi că el ar fi greșit. Dar cine vede mai bine decât cel ce vede pe Hristos? Sau cine poate spune că-i neajutorat la vedere cel care vedea cum în Hristos va stră-

202. Cf. Fac. 47, 28.

203. Cf. Fac. 47, 29.

204. Cf. Fac. 47, 29.

205. Cf. Fac. 48, 1-4.

206. Fac. 48, 10.

207. Cf. Fac. 48, 17-18.

208. Fac. 48, 19.

luci Biserica? Oare nu-i cu totul lîmpede că slăbiciunea nu-i o piedică în calea fericirii? Cel care părea neajutorat în privința vederii și care în urma sleirii puterii trupesti își lăsase în jîlt trupul slăbănogit ca într-un mormânt, s-a ridicat în sinea sa și, reculegându-se cu totul în fața celorlalți ca și în fața sa proprie, părea că s-a retras cu totul din necazurile vremii, ajungând parcă să se ocupe numai și numai de cele ce aveau să se întîmple de acum înainte. Căci așa spune Scriptura: "Adunați-vă – zice – să vă spun ce are să fie cu voi în zilele cele de apoi"²⁰⁹.

38. Așadar, de ce ducea lipsă cel care avea cu el pe Dumnezeu și căruia i s-a spus atunci când avea de gând să plece la drum: "Am să merg cu tine în Egipt Eu însumi, și tot Eu am să te scot de acolo"²¹⁰? Tot așa n-a fost lipsit nici când vorbea în el Duhul Sfânt. Și cine-i atât de puternic în casa lui pe cât este el între străini? Sau cine-i atât de îmbelșugat în bogăția lui pe cât este el în timp de foamete? Cine-i atât de voinic la tinerețile lui pe cât este el la bătrînețe? Cine-i atât de dibaci în treburile lui pe cât este el în odihna lui? Cine-i atât de rapid în trăsura lui pe cât este el în sălașul lui? Cine-i atât de vesel în floarea tinereții lui pe cât este el în hotarul morții? Cine-i atât de bogat în împărăția lui pe cât este el în ținut străin? Cu alte cuvinte, Iacob îi binecuvînta chiar pe regi²¹¹. Și desigur că sărac nu era, ca unul care nu ducea lipsă de nimic. Nu era sărac, fiindcă n-avea conștiința că poate fi sărac. Căci cine ar putea socoti sărac pe cineva care n-a găsit de bine să-și lege viața de ceea ce ar fi putut oferi lumea întreagă, motiv pentru care petrecerea lui avea loc mai curînd în cer²¹²? Și într-adevăr că el era deosebit de bogat în comori de curăție și bunătate a sufletului, ca unul care strălucea mai mult prin frumusețea sufletului, despre care se știe că nu se ofilește, decât prin frumusețea trupească, fiind în ciuda vârstei totdeauna neobosit, chiar și atunci când s-ar fi convenit ori ar fi dorit să plece din acest sălaș vremelnic al trupului și să pătrundă cu puterea cugețului în lăcașurile de sus ale raiului, tresăltând cu duhul în clipa în care se gândea cum să-și orînduiască înmormântarea. Dar nu se gândea nicio clipă cum că va trebui să se închidă într-un mormânt de țărână, ci că va avea parte de un sălaș mult mai de preț. Tocmai

209. Fac. 49, 1.

210. Fac. 46, 4.

211. Cf. Fac. 47, 7.

212. Cf. Filip. 3, 20.

de aceea îți făcea impresia că mormântul îl încredința altcuiva²¹³, pe când despre sine avea credința sigură că moartea însăși înseamnă nemurire. Îți făcea impresia că, încurcat de greutatea trupului, alerga înainte dus de dorul timpurilor viitoare, vorbind despre cei ce aveau să-L prigonească pe Hristos și care vor da din rândul lor, al neamurilor lui Simeon și Levi, pe acuzatorii acestei fărădelegi: "În sfatul lor să nu intre sufletul meu și în adunarea lor să nu fie părtașă slava mea"²¹⁴. Și cine-i atât de tare în vârtute, pe cât de puternic e acesta în slăbiciune, încât să spună: "Blestemată să fie mânia lor, căci ea a fost silnică, și aprinderea lor, căci a fost crudă; îi voi împărți pe ei în Iacob și îi voi risipi pe ei în Israel"²¹⁵?

39. Dar cine este atât de melodios în cântări, pe cât este acest om în glăsurile lui, care au fost auzite în toată lumea, la toate popoarele și de toate vârstele? Cine a mai cântat într-un ritm atât de plăcut deosebiriile celor șapte tonuri, pe cât a răsunat la el farmecul de șapte ori mărit al Duhului Sfânt? Cine altul a mai dezacordat ca el corzile chitarei, dar în schimb s-a ridicat cu duhul, ba s-a înălțat parcă și cu făptura și cu cugetul său așa cum se înalță armonia chitarei?; dar, chiar și când corzile acesteia sunt mai destinse și mai dezarticulate, el n-a uitat nici atunci să-și înalțe cugetul spre Dumnezeu, iar când a lăsat chitara să zacă jos liniștită, el se veselea cântând în lăuntrul sufletului său și se desfăta cu melodia profetică a unor cuvinte ca acestea: "Iudo, pe tine te vor lăuda frații tăi. Măinile tale să fie în ceafa vrăjmașilor tăi. Închina-se-vor ție feciorii tatălui tău. Pui de leu ești, Iudo, fiul meu! De la jaf te-ai întors... El a îndoit genunchii și s-a culcat ca un leu, ca o leoaică... Cine-l va deștepta?"²¹⁶. Și mai departe: "Spăla-va în vin haina Sa și în sânge de strugure veșmântul Său. Ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele"²¹⁷. Ce cântec e mai dulce și ce sunet mai plăcut decât iertarea păcatelor și învierea morților? Acest cântec l-a intonat pe harfa cea duhovnicească acel sfânt David, alăuta cântării dumnezeiești și tălmaciul cuvântului Domnului. Cu aceste melodii ale harului și-a liniștit el sufletul și cugetul său mărinimos. Cu astfel de sunete a îmblânzit el nedreptățile veacului, cu harfa lui a știut să

213. Cf. Fac. 49, 29.

214. Fac. 49, 5-6.

215. Fac. 49, 7.

216. Fac. 49, 8-9.

217. Fac. 49, 11-12.

înfrângă frica de moarte, cu vibrația dulce a corzilor sale a biruit frica de iad.

40. Dar să ascultăm și despre alte vitejii, pe care le-a exprimat dreptul patriarh Iacob prin trâmbița sa minunată: "Neftali, rădăcină aleasă crescând întru odraslă, frumusețe. Iosif, fiu mărit, fiu dorit al mândriei mele, fiul meu cel mai tânăr, la mine te întoarce"²¹⁸. Iar ceva mai departe: "Bindecuvântările tatălui tău întrec bindecuvântările munților celor din veac și frumusețile dealurilor celor veșnice"²¹⁹. Ce-i mai dulce decât bindecuvântarea, ce-i mai vrednic decât veșnicia? Or, înseși cuvintele lui sunt asemenea unor cântece, iar în graiurile lui întâlnim o întreagă răsplată de făgăduințe și un noian adânc de vrednicii.

41. Ce poate fi mai atrăgător decât chipul dreptului Iacob, care ne-a eliberat de ocară prin taina crucii dumnezeiești? Căci după cum Hristos S-a făcut pentru noi blestem²²⁰ ca să ne răscumpere de sub blestemul Legii și S-a făcut chiar păcat²²¹ ca să se ridice prin El păcatul lumii, tot așa S-a făcut El și ocară pentru ca să înlăture de pe noi ocara păgânătății²²², dar această ocară a lui Hristos a fost socotită ca fiind mai prețioasă decât toate comorile Egiptului. De aceea a și părăsit Moise curtea împărătească a lui Faraon și a ales ocara credinței²²³. Față de această ocară, care trecea peste mări și țări, însuși Neftali s-a dovedit vestit în toată lumea atunci când prisosul paharului duhovnicesc s-a revărsat în folosul tuturor popoarelor, câștigând mărire deosebită, numele Lui ajungând să fie mai presus decât orice nume²²⁴. Care, tocmai pentru că S-a dat pe Sine morții în folosul tuturor, a auzit spunându-l-se de către Tatăl: "la Mine Te vei întoarce". Căci Iacob vorbea, iar Dumnezeu Se făcea auzit în timp ce Domnul îl binecuvânta și glăsua, zicând: "la Mine te vei întoarce"²²⁵, cu alte cuvinte te vei întoarce după ce vei fi pătimit. Întoarce-te, dar, la casa ta, întoarce-te cu dobândă, vino din nou la Mine, pentru ca, văzându-te că ai înviat, să-ți urmeze pilda și cei adormiți mai înainte și să se ridice și ei din morminte, luând drept

218. Fac. 49, 21-22 (cit. după ed. sinod. 1914).

219. Fac. 49, 26.

220. Cf. Gal. 3, 13.

221. Cf. 2 Cor. 5, 21.

222. Cf. Ioan 1, 29.

223. Cf. Ieș. 2, 15.

224. Filip. 2, 9.

225. Fac. 49, 22.

pildă puterea și exemplul tău, și aceasta pentru ca să te faci cel dintâi născut din morți și să șezi de-a dreapta Tatălui, cum spune Însuși Fiul Lui: "De acum Îl veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta Puterii"²²⁶.

42. Va tăgădui cineva că fericitul Iacob a pus temelie proorociilor dumnezeiești tocmai în clipa când Iosif era să moară? Va tăgădui că exact când Iosif era să scape de cătușele trupului, prin care în viziune creștină trebuie înțeleasă însăși trecerea din această viață, el descoperea tocmai adevărul și înșirarea lucrurilor viitoare așa cum le auzea de la Tatăl? Va tăgădui oare pe fericitul Isaia, atunci când era tăiat în două cu fierăstrăul²²⁷, sau pe Ieremia, atunci când a fost aruncat în groapă, ori pe sfântul Daniel, atunci când stătea neînfricat între lei²²⁸ și când prânzul era adus proorocului pe neștiute de către un înger? Și de bună seamă că nu de aceea îl socotim fericit pe Daniel, pentru că prânzea din mâncare străină, ci pentru că prin vrednicile sale a știut să închidă gurile nesătule ale leilor. Și cine n-ar fi socotit-o fericită pe mama Macabeilor, care s-a adus pe sine însăși spre lauda biruinței cerești, ca a opta jertfă, adăugată jertfei celor șapte feciori ai ei?

43. Dar să nu te trec cu vederea nici pe tine, Eleazare²²⁹, ca unul care ai fost preot între preoți, ci trebuie să mă bucur de rugăciunile tale, care în chemarea ta de preot cunoscător în ale Legii și copt în ale veacului, atunci când te-ai fost adus jertfă prigonitorului Antioh, n-ai putut fi nici înduplecat prin făgăduințe, nici să fii înfrânt prin cruzimea chinurilor. S-a început, cum era firesc, cu blândețile, pentru că se credea că până la urmă schingiuirile te vor răpune. "Îmi pare rău, zice, de căruntețile tale, respect bătrânețile tale, admir înțelepciunea ta²³⁰, de ce cauți să te ferești de mâncările noastre bune, pe care ni le îmbie natura? Domolește-ți încăpățânarea²³¹, trezește-te odată, cât timp încerc mai bine să te conving decât să te silesc și să fii apoi biruit de chinuri, refuzând să faci uz de rațiune". La care bătrânul a răspuns: "Noi, împărate Antioahe²³², nu suntem porniți cu ură, ci trăim în respect față de Lege, care ne poruncește

226. Matei 26, 64.

227. Cf. Evr. 11, 37.

228. Cf. Dan. 6, 17-24.

229. *De Macc.* 396, 51.

230. *De Macc.* 397, 3.

231. *De Macc.* 397, 12.

232. *De Macc.* 397, 23, 30.

să ne ferim de carnea de porc. Gândește-te că oricât de aleasă făptură este omul, totuși nu poți tăgădui că abținerea de la plăceri este mai de preț decât ascultarea de ele, mai bună este supunerea față de Lege decât călcarea ei. Pentru că, dacă socoți că-i puțin lucru să ne hrănim cu carne de porc, atunci cel care va călca Legea în lucrurile mărunte, spune-mi, cum o va mai respecta în cele mari? Iar dacă o făptură de acest fel e totuși atât de prețioasă, ne facem de răs când ne înșelăm spunând doar că ea e cea mai frumoasă. Căci pentru noi cumpătarea este o școală a curăției. Prin ea ne deprindem să disprețuim desfătărilor trupești, să ne îndepărtăm de plăceri, să fugim de risipă, să biruim poftele, ca să nu ne fie frică de pedeapsă atunci când vom fi duși în fața Legii, ci să ne servească drept prilej de dreptate și de înțelepciune, în sensul că frica de Dumnezeu este cea care ne arată drumul ce trebuie urmat și pe care îl alegem, pentru ca astfel să cruțăm de moarte planurile noastre. Căci cine dintre noi va sili pe copiii lui să mănânce ceva ce nu le place? Și apoi, cine ne-ar convinge că trebuie să râdem dacă ni s-ar prezenta astfel de cazuri²³³? Să nu râzi însă, pentru că eu nu-s atâta de bătrân încât să nu mă întinerească tăria sufletului²³⁴.

44. Stând în continuă încordare, pe măsură ce era bătut fără milă, încât abia își mai mișca mâinile și picioarele fărâmate de atâtea lovituri²³⁵, în urma cărora au slăbit de puteri până și cei ce-l munciseră și-l biciuiseră, Eleazar stătea cu capul plecat, dar cu chipul neînduplecat. Și gândindu-se la vârsta lui înaintată, sau căutând mai curând să-l pună la încercare, unul din ei i-a zis²³⁶: "Declară măcar că vei mânca, încolo noi nu te vom sili să te atingi de mâncare". La care el a strigat: "Pentru nimic în lume, să mi se întâmple ca la vârsta mea înaintată²³⁷ să mă fac uneltitor al unei rătăcirii atât de copilărești, tocmai eu, care eram modelul rânduielilor celor mântuitoare! Pentru puținul cât aş mai avea de trăit, să colaborez eu la astfel de batjocuri²³⁸, nesocotind suferințele întregii mele vieți de dragul tihnei scurtei mele bătrâneți? Bătrânețea se cade să fie liman de mântuire, iar nu ruină a vieții de până acum. Nu te voi trăda, lege a

233. *De Macc.* 397, 47.

234. *De Macc.* 397, 50.

235. *De Macc.* 398, 15, 28-29.

236. *De Macc.* 398, 32, 37.

237. Cf. 2 Mac. 6, 24; 28.

238. Cf. 2 Mac. 6, 25.

Patriei mele²³⁹, nu mă voi lepăda de voi, așezăminte sfinte ale strămoșilor, n-am să vă calc în picioare nici pe voi, tradiții sfinte ale părinților noștri, nici nu-mi voi bate joc de voi, odăjdii preoțești, după cum, nici pe voi, cărunteți, nu vă voi pângări cu fărădelegile necinstei".

Dar ce să mai lungim vorba? Prin modul în care și-a încheiat viața în chinuri, el a ajuns să fie pentru ceilalți un adevărat model de statornicie²⁴⁰, fiind luat drept pildă pentru cei slabi de suflet. Și, într-adevăr, ferice de un om în care suferințele n-au fost în stare să înăbușe rațiunea. Căci cum nu l-am putea numi fericit pe cel care a fost în stare să birui prin tăria sufletească chinurile trupești și prin cărma credinței să-și păstreze simțirea neatinsă în noianul atâtor furtuni?

45. Iar după el s-au ridicat și ceilalți șapte feciori, împreună cu mama lor²⁴¹. Căci se și cuvenea să-l rușineze pe tiranul care socotise că trebuie făcut începutul cu un bătrân râvnitor, dar care nu și-a dat seama că prin el s-a dat o pildă pentru ucenici, care au fost și mai viteji decât el, căci, cu cât amenința mai mult cu chinurile, cu atât prin pedepsirea fiecăruia din ei tiranul i-a făcut vrednici de cununii până și pe cei de vârstă așa zicând copilărească²⁴², întrucât niciunul din ei nu s-a înspăimântat de un stăpânitor atât de trufaș, ci i-au răspuns: "De ce ne tratezi cu atâta dispreț și de ce vorbești cu noi de parcă am fi niște copii? Va fi Legea noastră veche, dar rânduiala ei e cu tărie. Pune dar la încercare și dă aceste mădulare tinere la chinuri după cum îți place, dar n-o să afli inimi de copii și nici uneltirile schingiuirilor tale nu vor fi mai tari decât trezvia cuvenită cu care ne ținem noi Legea. Pe cel care s-a lăsat biruit de bătrânețe, pe acela îl va birui tinerețea, dușmana bătrâneții. În calitate de fii, urmăm pilda tatălui, în calitate de ucenici, ne urmăm dascălul. Pregătește dar uneltele potrivite torturilor; vederea lor nu ne va face să amuțim de groază, ci ne va îndemna doar la și mai multă răbdare!"²⁴³.

46. Atunci a poruncit să fie dus la cazne cel mai mare dintre frați, dar acesta a grăit râzând: "Bine că păstrezi ordinea de vârstă. Dar cum îți poți închipui că noi vom călca Legea lui Dumnezeu? Iată,

239. *De Macc.* 398, 1 și urm.

240. Cf. *2 Mac.* 6, 31.

241. *De Macc.* 400, 26.

242. *De Macc.* 401, 49.

243. *De Macc.* 399, 24.

noi suntem gata cu toții să murim pentru apărarea credinței noastre. Mă bucur că începi cu mine. Ce vrei să mai știi de la noi, tirane? Îți mărturisesc că noi ne închinăm numai lui Dumnezeu celui Atotputernic. Să iei seama la ce anume vom face cu toții. Dar dacă tu ții cu atâta încăpățănare să afli adevărul, atunci, la rândul nostru, de ce n-am socoti și noi că trebuie să-l apărăm cu toată puterea? Ce mai încoace-încolo? Îți stau la îndemână tot felul de cazne; să știi însă că [adevărata] credință va birui furia sălbăticeii. Poți să-mi iei viața, dar credința nu!".

47. A urmat al doilea²⁴⁴, dar nici acesta n-a fost mai prejos în împlinirea îndatoririlor față de credința cea dreaptă, ci în timp ce îi jupuiau pielea capului a răspuns: "Îmi trageți acum pielea de pe cap, dar îmi rămâne un coif duhovnicesc pe care nu mi-l veți putea lua". Și într-adevăr acest coif nimeni nu-l poate scoate, după cum ne-a spus-o mai târziu Apostolul în Biserica Domnului: "Pentru că suntem mădulare ale trupului Lui, iar Hristos ne este capul"²⁴⁵. De aceea, insuflat de Duhul cel Sfânt, într-adevăr bine a prevăzut acest tânăr învățătura apostolică. Căci jupuiau ei ca niște fiare sălbatice țeasta capului, înfuriindu-se ca niște pantere sălbatice²⁴⁶, dar el, parcă simțindu-se în altă lume, zicea: "Ah, cât de plăcut este să mori pentru credință²⁴⁷, cât de dulce este toată cruzimea morții pentru dreapta credință, pentru că dincolo de toate aceste chinuri rămâne răsplata lor! E drept, rege, că aceste chinuri ale tale sunt acum mai puternice, dar la timpul său tu te vei munci și mai amarnic în suferințe negrăite, pentru că îți poți da seama de pe acum că ai pierdut bătălia".

48. Și după ce a murit și acesta, iată, a poruncit regele să fie adus la rând și cel de-al treilea. Și fiindcă a încercat să-l frângă fie prin înșelăciune, fie prin amenințări²⁴⁸, acesta i-a răspuns: "N-am să-ți fac voia, nici n-am să mă plec înaintea poruncii tale! De dragul aleșelor și vrednicelor comportări ale fraților mei nu-mi voi tăgădui frăția cu ei²⁴⁹. Cu cât vor fi mai mari chinurile pe care le vei pune asupra mea și cu cât vor fi mai grele strâmțorările cu care mă vei

244. *De Macc.* 402, 20.

245. *Efes.* 5, 30; *1 Cor.* 11, 3.

246. *De Macc.* 402, 49 și urm.

247. *De Macc.* 402, 46-51.

248. *De Macc.* 403, 1.

249. *De Macc.* 403, 5.

amenința, cu atât mai puternice mărturii de frăție îți voi da". Drept urmare, regele a poruncit să i se taie limba²⁵⁰. Dar chiar când îi făceau acest lucru, el a strigat: "Ai fost biruit, Antioahe, când ai poruncit să-mi scoată unealta prin care vorbeam²⁵¹. Prin aceasta ai mărturisit tu însuși că nu poți răspunde nimic în fața judecății și dovedești că șuvița de carne a limbii noastre e mai puternică decât vergile biciuirilor tale. Căci noi nu ne temem de bătăile tale, pe când tu n-ai să poți îndura biciuirile glasului nostru. Biciuirile noastre sunt credință, ale tale, fărădelege. De aceea, chiar și după ce îmi vei fi scos limba, te va biciui murmurând conștiința mea, în timp ce eu cad. Crezi, o, Antioahe, că vei scăpa dacă îmi amuțești glasul? Dumnezeu îi aude și pe cei care tac, ba îi aude parcă și mai bine²⁵². Iată, mi-am deschis gura, mi-am întins limba, taie-o acum²⁵³. Dar să știi că nu vei tăia statornicia mea în credință, nu-mi vei frânge curajul, nu-mi va amorți puterea de cugetare, nu vei adormi în mine simțul adevărului, nu vei putea opri strigătul inimii. Dacă tai limba, până și sângele va striga, spunându-ți: "glasul sângelui fratelui tău strigă către Mine"²⁵⁴. Căci cine aude cugetul lăuntric, acela aude și glasul sângelui – chiar dacă cel necredincios ar zice "întuneric este împreriurul meu, pereții mă acoperă și nimeni nu mă vede"²⁵⁵. Dumnezeu toate le cercetează, toate le vede, nu-i nicio nelegiuire care să poată fi tănuită de Judecătorul a toate, Care cunoaște toate înainte chiar de a se fi petrecut ele. Dar de ce să tot spunem vorbe? Rănile sunt mai grăitoare: rănile, chiar dacă le acoperim, cicatricea, chiar dacă o extirpăm, totuși credința n-o putem ascunde. Așa încât nu te poți lăuda că, tăindu-mi limba, faci cu neputință mărturisirea laudei. Destul L-am lăudat până acum pe Domnul prin cuvânt; de acum încolo să-L lăudăm prin suferință!".

49. După ce l-a omorât și pe acesta, regele a dat poruncă să-l lege de roată pe cel de-al patrulea²⁵⁶, pentru ca să-l ucidă sfârtecându-i astfel toate măduarele. Dar pe când îl chinuiau cu sălbăticie, tânărul zise: "Îmi ciopârțești tu acum măduarele trupului, dar prin aceasta îmi sporești și mai mult desfătarea patimilor și nu-i lași nici

250. Cf. 2 Mac. 7, 10; *De Macc.* 403, 30.

251. *De Macc.* 403, 31.

252. *De Macc.* 403, 32.

253. Cf. Iov 33, 2.

254. Fac. 4, 10.

255. Înț. Sir. 23, 25.

256. *De Macc.* 403, 33.

morții măcar răgazul să mă mângâie ea". Căci s-a putut desprinde și din rotirea roții acesteia un glas ca de tunet care se deduce din alergarea bună și netulburată a vieții lui, așa cum s-a spus și despre Iacob și despre Ioan că sunt "fiii tunetului"²⁵⁷. Același lucru l-am recunoscut acum și din ceea ce am citit adineori, anume că din felul cum se împreună dinții roților, mersul roții nu se oprește, ci continuă mai departe²⁵⁸. Tot așa decurge mai departe și viața, ca o roată rotundă și lipsită de izbituri; prin oricâte chinuri trece, ea se desfășoară întocmai ca o roată. Căci și Legea e îngrădită de har, iar ținerea Legii depinde și de felul în care are grijă de noi milostivirea lui Dumnezeu; căci cu cât ne frământăm mai mult, cu atâta suntem încercați mai tare, "căci, vorba poetului, mai curând am răbda aici de la dușmani tot felul de răutăți, numai să putem afla dincolo mângâiere la Dumnezeu"²⁵⁹. Și, iată, așa a murit frângându-i-se și acestuia firul vieții, dându-și duhul și sufletul ca un biruitor.

50. Cel de-al cincilea a fost legat și, după ce mai întâi l-au bătut, a poruncit regele să fie pârjolit cu foc și să îndure tot felul de arsuri²⁶⁰. Și picura sânge din rănilor lui în așa măsură, încât șiroaiele de sânge care curgeau din rănilor lui stingeau chiar luminile făclilor, dar printre pâlpăirile flăcărilor se putea auzi glasul tânărului care spunea: "Îți mulțumesc, Doamne, că m-ai învrednicit să pot spune și eu cum a spus odinioară proorocul Tău: "Trecut-am prin foc, cu foc ne-ai lămurit, precum se lămurește argintul"²⁶¹. Voi sta, dar, înaintea Ta, Doamne, cum ai curățat aurul în foc²⁶², iar dacă am avut vreo vină, focul a ars-o". Până la urmă, deci, și acesta s-a schimbat din stricăciune într-o nestricăciune²⁶³, mântuindu-și astfel viața.

51. Și cel de-al șaselea a fost supus la chinuri, dar și el a zis către rege: "Nu care cumva să te înșeli în zadar, crezând că a ta ar fi puterea cu care ne muncești acum. Această putere e prețul păcatelor noastre²⁶⁴, ca unii care am păcătuit, și pentru aceea trebuie să fim pedepsiți, mulțumind lui Dumnezeu pentru că ne cere să ispășim aici greșeli îndoite, pentru ca dincolo să ne facă părtași de mân-

257. Marcu 3, 17.

258. Cf. Iez. 1, 16-17.

259. Vergiliu, *Eneida* I, 98.

260. *De Macc.* 404, 8; 22.

261. Ps. 65, 9.

262. Cf. Ps. 65, 10; *De Macc.* 404, 29.

263. Cf. 1 Cor. 15, 42.

264. Cf. 2 Mac. 7, 18.

gâiere. Dar îți mulțumim și ție pentru că ești atât de aspru și fără milă, încât în urma acestor chinuri însuși Domnul, față de Care am greșit, să fie mai îngăduitor. În definitiv și chinurile le ducem mai ușor atunci când ne desfătăm cu suferințele pentru credință". După ce i s-a sfârtecat trupul în chinuri aspre și sălbatice, a trecut și acest tânăr alături de frații săi.

52. Mai rămăsese acum numai cel mai tânăr dintre frați. Până și lui Antioh îi era rușine că i-a fost dat să osândească pe un tânăr cu o vârstă atât de fragedă; de aceea, căutând să-l atragă prin viclenie, îi făgăduia onoruri, avuții, chiar prietenia sa²⁶⁵, și că-i va încredința chiar și paza secretelor ale. Dar evlavioasa lui mamă l-a făcut atent pe tânăr, spunându-i cam ceea ce le spusese și celorlalți: "Nu știu cum v-ați zămislit în pânțele mele²⁶⁶ și nici cum v-am dat duh și viață, după cum nu știu nici cum v-ați format fiecare cu chipul lui aparte, știu doar că toate acestea sunt darul Dumnezeuului celui Atotputernic". Văzând îngrijorarea mamei, Antioh își închipuia că ea se teme pentru mântuirea lui²⁶⁷, de aceea a început și el însuși s-o îndemne să-și întoarcă fiul de la astfel de încercări. Ea însă a grăit către copil cu glas de părinte, zicând: "Ai rămas numai tu singur²⁶⁸, cea din urmă dintre nădejdiile mele; tu ai fost cel din urmă care ai pus capăt nașterilor mele. Adu-ți aminte de mine, ca una care te-am purtat în pânțe vreme de atâtea luni; de aceea nicio clipă să nu înțelegi greșit bătrânețea mea, să nu faci de rușine atâtea vitejii ale fraților tăi, să nu părăsești cortegiul lor sacru, să nu dezertezi din tovarășia lor. Iată câte triumfuri așteaptă să te vadă și pe tine ce faci. Privește spre ceruri²⁶⁹, de unde ți-ai primit sufletul, de la Părintele a toate, privește spre pământ, care te-a hrănit până acum, privește spre frații care-și așteaptă tovarășul lor²⁷⁰, privește la mama care te-a alăptat. Adu-le tuturor ca plată o jertfă de bunăcredință. Să nu te despați de frați, să nu te rupi de mamă. Bogățiile pe care ți le făgăduiește Antioh sunt trecătoare, după cum trecătoare sunt și măririle pământești. Cununa cea netrecătoare este numai aceea pe care ne-o dă Dumnezeuul cel Atotputernic. Domnul mi-a dat șapte fii ca șapte

265. Cf. 2 Mac. 7, 24; *De Macc.* 404, 38.

266. Cf. 2 Mac. 7, 21-23.

267. Cf. 2 Mac. 7, 24.

268. Cf. 2 Mac. 7, 27.

269. Cf. 2 Mac. 7, 28.

270. Cf. 2 Mac. 7, 29.

lumini dintr-o săptămână²⁷¹, abia de curând am încheiat cu ziua cea de-a șasea și – cum spune Scriptura – lucrarea tuturor a fost bună foarte". Îmi ești dator așadar, fiule, ca, după chinurile ce am îndurat șase zile, să-mi dai odihnă în ziua cea de a șaptea, așa cum a fost sfințită încă de atâtea veacuri".

Năpustindu-se atunci tânărul, a strigat: "Ce mai aștepți?"²⁷². Apoi el a declarat în gura mare că nicidecum nu se poate despărți de soarta fraților săi, ale căror jertfe sunt cu mult mai vrednice decât toate împărățiile pământești, așa încât, în ciuda insistenței cu care îl copleșea regele, tânărul și-a sfârșit și el viața în chinuri și mai groaznice decât ceilalți frați ai săi.

53. La urmă a ajuns să fie ucisă și mama lor²⁷³; și cine ar tăgădui că ea nu poate fi socotită fericită, ca una care a fost întărită ca de șapte fortărețe ale trupurilor celor șapte fii ai ei²⁷⁴, încât nici n-a mai simțit deloc venirea morții? Aș întreba: Cine se va îndoi de deplina ei fericire, când ea a fost dusă parcă flancată de șapte turnuri tocmai în locașurile raiului, ca una care s-a apropiat de ceata prea sfântă a celor din jurul lui Dumnezeu, însoțită de cei șapte fii ai săi, nu numai ca de șapte glasuri melodioase, ci, prin patimile lor, [aceste glasuri] au intonat până și în altarele cerești laude de preamărire lui Dumnezeu? Cât de măreață este această naștere întru credința cea adevărată, cât de liniștitor este acest liman al evlaviei, cât de luminoase sunt candelilele cele cu șapte brațe strălucitoare ale Bisericii²⁷⁵, din pânțelele căreia se aduce tuturor acestor făclii untul de lemn cel mângâietor! Bine rostește cuvântul Scripturii: "împarte o bucată în șapte și chiar în opt"²⁷⁶, și aceasta pentru că într-unul și într-altul din aceste numere însoțirea în șapte, ca la sabbat, și în opt, ca în Evanghelie²⁷⁷, maica cea credincioasă a fost aceea care a adus această completare, prin aceea că prin astfel de fii a re trăit întreg cursul durerilor facerii și al nașterii la credință²⁷⁸.

271. Cf. Fac. 2, 2; 1, 31; De Macc. 406, 33.

272. 2 Mac. 7, 30.

273. Cf. 2 Mac. 7, 41.

274. De Macc. 405, 24.

275. Ieș. 25, 37.

276. Eccl. 11, 2.

277. De Macc. 406, 33.

278. De Macc. 406, 39.

54. Îmi vin în minte cuvintele rostite de această sfântă femeie copiilor ei: "Eu sunt aceea care v-am adus pe lume²⁷⁹, eu v-am hrănit cu lapte; să nu vă pierdeți nicicum bunul nume pe care-l aveți!". Știu că alte mame obișnuiesc să-și îndepărteze fiii de martiriu, iar nu să-i îndemne la el. Aceasta însă și-a pus toată dorința ei de mamă în a-i îndemna mai mult spre viața cea netrecătoare decât spre cea vremelnică²⁸⁰. De aceea această mamă credincioasă era numai ochi și urechi la încercările prin care treceau fiii ei și, cu toate că de mila lor era zguduită până în adâncul inimii, din râvna pentru credință își stăpânea durerea, iar în fața ispitelor îmbiate de Antioh de a-și putea scăpa fiii, ea a preferat orice primejdie, înăbușindu-și gemetele firii și dorind mai curând asprirea pedepsei pentru fiii ei și venirea cât mai degrabă a morții. Vedem de aici cât de puternică era ruga mamei față de fii ca nu cumva să trădeze careva de dragul de a rămâne în viață, ci toți să ajungă împreună moștenitori ai unei muriri în credință. Dar e drept că nici fiii nu erau mai prejos de o astfel de mamă, ci se îndemnau și ei unul pe altul, spunând cu aceeași râvnă și parcă în același front duhovnicesc: "Vom birui cu toții asaltul morții"²⁸¹; "atunci vom trăi, când cu adevărat vom trece prin încercarea morții. De aceea nimeni să nu părăsească rânduielele credinței²⁸², nimeni să nu se dea la o parte de la lupta cea biruitoare. Noi nu închinăm viața noastră unui om oarecare, ci lui Dumnezeu celui Atotputernic²⁸³, nu luptăm pentru a plăcea unui om oarecare, ci Celui ce a creat toate. Așa e lupta creștină, ca acela să se arate mai biruitor, care va fi fost ucis cu mai multă cruzime".

55. Drept aceea, niciunul dintre cei credincioși n-a arătat că se teme de ceva²⁸⁴, niciunul n-a tremurat, niciunul dintre frați n-a ezitat să meargă la moarte, ci prin chinuri cumplite toți au alergat la moarte ca și cum ar păși pe o cale care duce spre nemurire. La rândul ei, mama lor s-a străduit să se țină parcă de cortegiul fiilor²⁸⁵, aducându-și și ea din toată inima ca jertfă alături de fiii ei și mădulele

279. 2 Mac. 7, 27.

280. *De Macc.* 407, 17.

281. *De Macc.* 401, 33.

282. *De Macc.* 405, 28 și urm.

283. *De Macc.* 405, 37.

284. *De Macc.* 406, 25.

285. *De Macc.* 408, 9.

trupului ei, încât chiar din felul cum au fost ele frânte se poate deduce puterea de jertfă cu care s-a săvârșit.

56. Cu toate că trupurile însângerate ale feciorilor cădeau rând pe rând, morții se rostogoleau peste morți, cadavre se prăvăleau peste cadavre, capetele se retezau unul după altul²⁸⁶, platforma de judecată se umpluse de cadavrele celor șapte feciori, totuși mama lor n-a plâns, nu s-a tânguit, ochii și gura niciunuia din cei ce muriseră nu le-a închis²⁸⁷ și nici rănilor nu li le-a putut spăla, știind că ele sunt mai glorioase dacă le vedem așa, spintecate și pline de praf și de sânge, cum obișnuiau să se întorcă din război cei biruitori și cum aveau obiceiul să aducă trofee din rândurile dușmanilor, socotind să nu arunce peste ele niciun strai ca să le acopere, să nu le conducă cu convoi de înmormânare, ba nici chiar dânsa să nu-i însoțească până la groapă. Și ce chitară ar intona cântece mai mărețe decât acești fii în clipele dinainte de a-și da sufletul în urma unor chinuri atât de grele! Căci gemetele și urletele umpleau văzduhul. La porunca ucigașilor, ai fi putut vedea cum se înșiruie unul după altul ca și corzile unei chitare și ai fi putut auzi cum se formează din acele gemete biruitoare o melodie pe șapte voci ca de harfă. Desigur însă că aceste tonuri nu erau înșelătoare, cum se povestește despre cântecul sirenelor, care îi fermecau pe cei ce le ascultau, făcându-i să naufragieze²⁸⁸, ci aceștia vesteau biruința prin jertfă. Și nici nu linișteau urechile și cugetul, cum face cântecul de lebedă, pentru că lebedele sunt sortite de la natură să moară, pe când acești feciori au murit din iubire²⁸⁹ față de credință. Și nici măcar murmurul porumbeilor nu răsună așa de molcom și de grav în adâncul pădurii cum răsunau într-o frumusețe deosebită ultimele cuvinte ale muribunzilor²⁹⁰. Nici felul cum luminează luna față de celelalte stele nu se aseamănă cu chipul în care strălucea mama între cei șapte feciori ai ei atunci când au fost duși să moară ca mucenici, și când chipul ei strălucea de lumină, și când ea stătea în mijlocul lor îmbrățișându-i ca pe niște biruitori.

57. O, maică cu adevărat mai tare decât diamantul²⁹¹, mai dulce decât mierea și mai înmiresmată decât floarea! O, cu adevărat

286. *De Macc.* 408, 4.

287. *De Macc.* 408, 6.

288. Homer, *Odiseea* IX, 487.

289. *De Macc.* 410, 1.

290. Vergiliu, *Eneida* I, 57 și urm.

291. *De Macc.* 409, 7; 10.

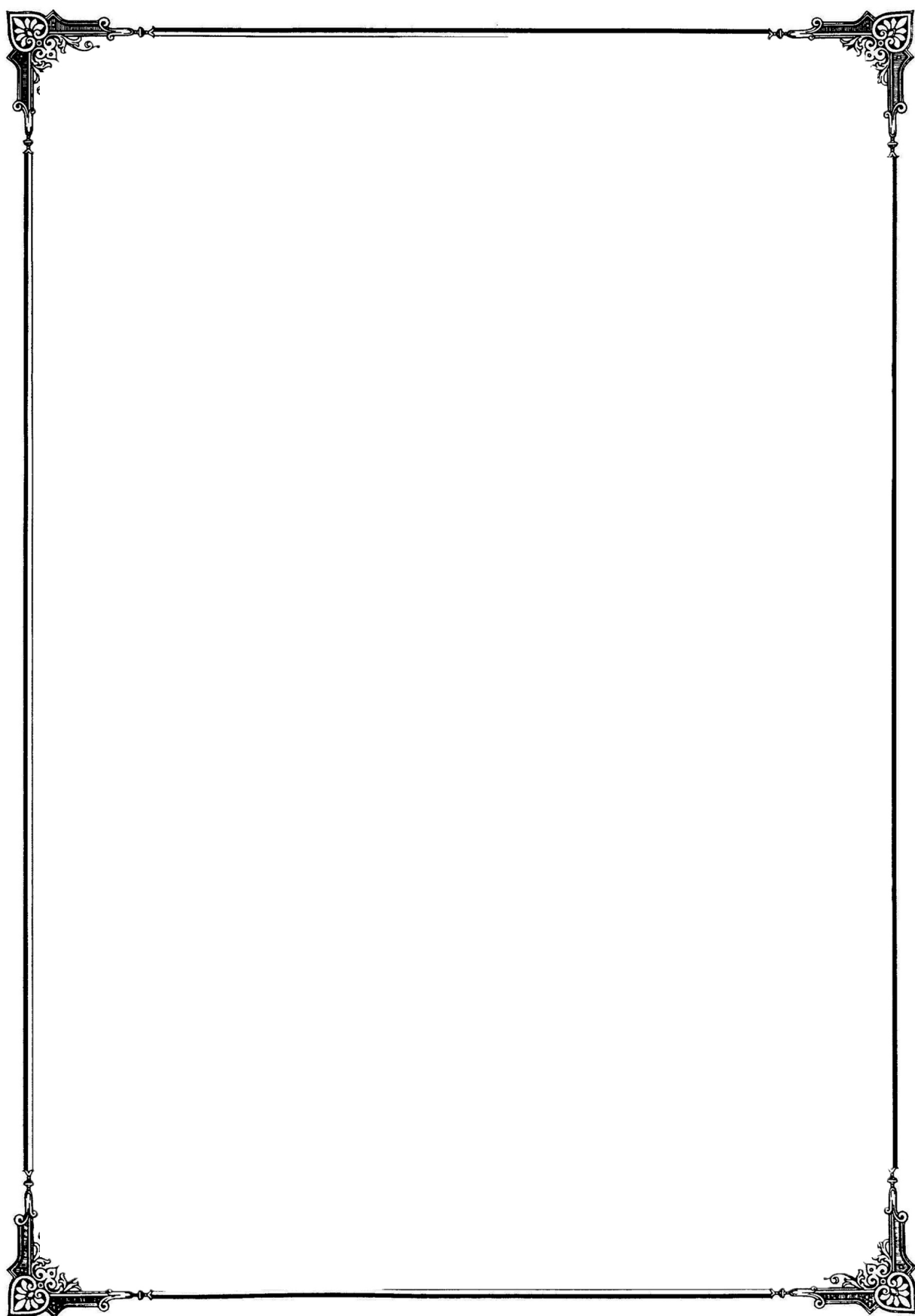
"iubirea ca moartea e de tare și ca iadul de grozavă este ardoarea"²⁹² pentru evlavie și pentru credință! Niciuna din furtunile patimilor, oricât de mari ar fi fost ele, n-a fost în stare să pună stavilă iubirii tale²⁹³. Niciunul din iureșurile atâtor sălbăticii n-a putut-o speria, ci, după cum plutea arca liniștită în potopul de odinioară care a cuprins toate întinderile lumii de atunci, tot așa rămâneai și tu netulburată în credință în fața unor revărsări atât de sălbatice de patimi și, cu toate că ai fi putut să alegi scăparea fiilor tăi, totuși tu n-ai voit-o. Cu ce dragoste să te preamăresc, o, zălog scump al acestei mame sfinte? Cu ce cuvinte se zugrăvesc portretul făpturilor voastre trupești și sufletești? Ați stat înaintea unor întregi armate regești, cărora le era supusă lumea întreagă²⁹⁴, de fața cărora au dat înapoi până și India cea înconjurată de tainele mării celei atât de îndepărtate, și fără ciocnire armată ați dobândit singuri biruință asupra unui rege înfumurat. Aceasta vrea să spună că prin voi numai armele credinței au fost cele care au biruit. Tiranul v-a pus la cazne destule, dar pentru că n-a fost în stare să vă înfrângă, de aceea până la urmă a pierit și el de o moarte crudă.

292. Cânt. Cânt. 8, 6.

293. Cf. Cânt. Cânt. 8, 7.

294. *De Macc.* 410, 30.

DESPRE PATRIARHUL IOSIF

INTRODUCERE

Așa cum desprindem din tradiția liturgică a Bisericii răsăritene, îndeosebi în luna din Săptămâna Mare, figura lui Iosif cel vândut de frații săi este una dintre cele mai impresionante ale Vechiului Testament, el fiind dat mereu ca exemplu atât pentru curăția și nevino-văția sufletului la care poate ajunge un creștin, cât și ca prefigurare a jertfei izbăvitoare aduse de Mântuitorul Iisus Hristos pentru mântuirea și răscumpărarea din păcate a neamului omenesc. Este deci ușor de înțeles de ce amândouă tâlcurile, morală și alegorică, se întâlnesc și în această lucrare a Sfântului Ambrozie. În câteva locuri aceste înțelesuri deosebite sunt specificate direct. Astfel, în paragrafele 20, 58, 76 se vorbește deschis despre "două interpretări: morală și tainică sau alegorică". Mai ales tâlcuirea alegorică a fost cultivată de autor cu asiduitate. În paragraful 47 ni se spune deschis că "Iosif este tipul tainic al lui Hristos". Trebuie subliniat că dorința de a găsi neapărat o explicare morală sau alegorică anumitor fapte este adeseori forțată. Dacă pentru semnul crucii era oarecum firesc să se spună că el este și o prefigurare a celor trei sute de dinari, amintită în paragrafele 14 și 75, în schimb a vedea pretutindeni o corespondență tainică între Veniamin (fiul lui Iacob) și Sfântul Pavel e mai puțin izbutit. Rămâne însă apropierea morală dintre "atunci" și "acum" sau, cum spune Sf. Ambrozie în legătură cu tălmăcirea visurilor respective: "vis vechi, fapte recente". Se știe că marele ierarh face adeseori aluzii la actualitate!

Izvoarele folosite sunt, ca și pentru alte scrieri, mai ales Filon Evreul, iar dintre creștini, omiliile lui Origen. Astfel, rămân adevărate și pentru această lucrare constatările prof. J. Gribomont: "Nu cunosc studii recente privitoare la sursele orientale folosite de Sfântul Ambrozie. Este cunoscută prețuirea lui față de Sf. Vasile și Chiril al Ierusalimului. Cercetările actuale se îndreaptă spre sursele filosofice"

(*Exploration dans les homiliares de l'Orient*, în "Rivista di Storia e Letteratura Religiosa", Torino 1978, p. 231).

Data redactării nu pare a fi depășit anul 388, cum propun Labriolle, Rauschen și alții, dat fiind și faptul că autorul amintește de două ori de cazul "Calligonas" (comandantul gărzii personale a împăratului, care l-a amenințat pe Sf. Ambrozie cu pedeapsa capitală), despre care scrie mai pe larg surorii sale Marcelina. Faptul că în scrierea de față se amintește și de Tâlcuirea Ps. 118, scrisă în anii 387-388, urmează că datarea 388-390 e cea mai probabilă.

Scopul scrierii e același ca și la celelalte: încreștinarea gândirii și mai ales a purtării creștinului în Biserică, în familie, în societate. Sf. Ambrozie a înțeles să facă acest lucru prin predici catehetice. Așa și începe predica: "Azi vine la rând istoria patriarhului Iosif".

Textul a fost mult și de timpuriu gustat, dovadă că încă în secolul VI îl cunoștea Cassiodor, iar Codex Bonniensis din sec. VII, care s-a dovedit cel mai corect, ne aduce o dovadă peremptorie că stilul Sfântului Ambrozie îl cucerește de la început pe cititor.

DESPRE PATRIARHUL IOSIF

1. Viața sfinților este model de viațuire pentru ceilalți. De aceea am și socotit să luăm rând pe rând tot șirul bărbaților mai deosebiți din Scriptură, ca, deodată cu istorisirea vieților lui Avraam, Isaac și Iacob, precum și a celorlalți drepti, luând pildă din virtuțile lor, să ne croim o astfel de potecă, pe care să pășim pe urmele acestor nevoitori¹. Dintre cei de care ne-am ocupat mai mult, astăzi vine la rând istoria patriarhului Iosif. În legătură cu el au ieșit în evidență mai multe virtuți, în primul rând au strălucit curăția și fecioria. Drept aceea, s-ar cădea ca întrucât de la Avraam ați învățat devotamentul neclintit al credinței, de la Isaac, curătenia cugetului său neprihănit, iar de la Iacob, răbdarea deosebită în cuget și în suferințe, din aceste variate virtuți să vă îndreptați gândul tocmai spre unele din aceste străduințe. Căci chiar dacă s-ar putea ca acelea să fi fost mai răspândite, totuși acestea sunt mai clare și pătrund mintea cu atât mai ușor cu cât sunt descrise și precizate mai mult.

2. Să luăm dar pe Sfântul Iosif ca model de feciorie. Căci în obiceiurile și în faptele lui, însoțitoarea înfrânării strălucește ca o cunună a harului. Poate și din faptul că era iubit de către părinți mai mult decât ceilalți frați. De altfel a existat o invidie care nu poate fi uitată sau trecută cu vederea.

3. Căci din ea a izvorât temeiul întregii istorii, [și asta] ca să cunoaștem că tânărul nu avea de gând să se răzbune pentru nedreptatea de care era copleșit sau să plătească în felul acesta pentru relele pe care le suferea. Cum spunea și David proorocul: "de am răsplătit cu rău celor ce mi-au făcut mie rău"². Dar ce ar fi meritat să le facă Iosif fraților lui: să-i jignească și el cum l-au jignit ei ori să-i iubească așa cum l-au iubit și ei? Cei mai mulți așa și procedează. Or, aici se întâmplă un lucru ieșit din comun, și anume să iubești până și pe vrăjmașul tău³, cum ne-a învățat Mântuitorul.

1. Pasaj tipic pentru caracterul practic și de cunoscut moralist al scriitorului. El își dădea seama ca puțini alții ce valoare educativă au exemplele (*exempla trahunt*).

2. Ps. 7, 4.

3. Cf. Matei 5, 44.

4. Așadar, pe bună dreptate trebuie să-l admirăm pe Iosif care a făcut aceasta înainte de a se fi vestit prin Evanghelie, și anume ca tocmai cel jignit să fie îngăduitor, să renunțe la ambiții și, deși vândut, să nu dea importanță nedreptății ce i s-a făcut, ci să răspundă la insultă cu iertare, ceea ce am învățat cu toții, dar abia după venirea Evangheliei (și nici atunci toți); așa ceva nu putea face oricine. Să aflăm dar și despre invidia sfinților, ca să imităm răbdarea lor și să ne dăm seama că nici ei n-au avut în trupurile lor o făptură mai nobilă decât a noastră sau că nu și-au dat seama să se ferească de păcate, ci și-au îndreptat viața. Așadar, dacă până și pe sfinți i-a mușcat invidia, atunci cu cât mai mult nu va trebui să ne ferim să nu ne aprindem de pârjolul ei noi, cei păcătoși?

5. Învățăm de aici, așadar, cum trebuie să fie simțămintele părinților, dar și iubirea copiilor. Plăcut lucru este să-ți iubești copiii, căci ce poate fi mai frumos decât să-i iubești? Dar adeseori, dacă nu le-o acordăm cu măsură, chiar și această iubire părintească dăunează copiilor, fie pentru că-l coplesim pe cel iubit cu prea multă îngăduință, fie pentru că prin preferința arătată unuia față de ceilalți primejduim sentimentele familiale. Mult mai mult dăm copilului atunci când îl sădim iubirea față de toți ceilalți frați. Aceasta-i dărnicia cea mai bună a părinților, aceasta e moștenirea cea mai bogată a fiilor. Aceeași dragoste trebuie să-i lege pe toți copiii pe care i-a unit aceeași fire maternă. Evlavia nu pune preț pe câștigul de bani atunci când e vorba de iubirea care se dăruiește. De ce te miri dacă pentru moșe sau pentru casă izbucnesc între frați certuri, când din pricina unei haine alese s-a aprins invidia între fiii dreptului Iacob?

6. Cum adică? Trebuie condamnat oare Iacob pentru că iubea pe unul mai mult decât pe ceilalți? Dar, pe de altă parte, nu putem răbda nici ca părinții să-și ia prea mare libertate și să nu iubească mai mult pe cei despre care ei ar crede că ar fi mai vrednici. Dar nici nu trebuie să înlăturăm din copii dorința de a iubi pe cineva mai mult. De fapt însuși Iacob pe acela îl iubea mai mult, în care prevedea semne mai evidente de bunătate; nu atât [să reiasă] că tatăl l-a preferat pe acel fiu, cât trebuie să vedem în primul rând taina prin care proorocul ne-a dat pe bună dreptate să înțelegem că acea haină a lui deosebită însemna că el s-a îmbrăcat într-o haină a virtuților, deosebită de a fraților săi.

7. În sfârșit, în sufletul tânărului până într-atât a strălucit dragostea dumnezeiască, încât a visat că pe când se aflau la legatul snopilor în țarină i se părea că vede cum snopul lui s-a sculat și stătea drept⁴, pe când snopii celorlalți frați ai săi s-au strâns roată și s-au

4. Fac. 37, 6 și urm.

închinat snopului său; prin aceasta de bună seamă se descoperea viitoarea Înviere a Domnului Iisus, pe Care și în Ierusalim când L-au văzut cei unsprezece ucenici s-au închinat Lui⁵, dar și toți sfinții se vor închina Lui atunci când vor învia, după cum este scris⁶: "Venind, vor veni cu bucurie, ridicând snopul lor". După care, răstălmăcind prin invidie cele arătate în vis și dând tălmăcirea după gândurile lor, ceilalți frați au răspuns: "Nu cumva ai să domnești tu peste noi? Sau poate ai să ne stăpânești?"⁷. Căci arătarea din vis tocmai acest lucru îl anunța, că va veni un Împărat înaintea Căruia "tot genunchiul se va pleca"⁸. El a mai visat însă și alt vis și l-a istorisit tatălui și fraților săi, anume că soarele și luna și alte unsprezece stele i se închinau lui⁹, pentru care tatăl său l-a certat și i-a zis: "Ce înseamnă acest vis pe care l-ai visat? Au doară și eu și mama ta și frații tăi vom veni și ne vom închina ție până la pământ?"¹⁰. Și cine putea fi Acela căruia părinții și frații I se vor închina până la pământ dacă nu Hristos Iisus, când Iosif și Maria, împreună cu ucenicii Lui I se vor închina, mărturisindu-L a fi Dumnezeu adevărat¹¹ în acel trup, despre Care stă scris: "Lăudați-L pe El soarele și luna, lăudați-L pe El toate stelele și lumina"¹². Iar supărarea tatălui ce altceva însemnează decât învârtoșarea inimii poporului lui Israel, din care a ieșit Hristos după trup, în Care nici azi nu cred și nu vor să I se închine ca lui Dumnezeu, nerecunoscând așadar că El S-a născut din sine? Mereu aud învățăturile Lui, și totuși nu cred; citesc și ei că soarele și luna îl preamăresc, și totuși nu vor să creadă că prin ele despre Hristos a fost vorba. Așadar Iacob nu poate fi confundat cu altcineva, și aceasta tocmai pentru dragostea ce-l caracteriza. Nu-i lipsea nici dragostea datorată părinților, doar că prin ea exprimă sentimentul greșit al mulțimii.

9. Se vede așadar că totuși patriarhul Iacob a crezut după atâtea arătări că prin amândouă visele se proorocea limpede că ele se referă atât la persoana Celui drept, cât și la un anumit popor, anume că Fiul lui Dumnezeu va veni în lume și că va fi iubit de cei drepti, dar va fi tăgăduit de cei necredincioși. Prin ele vedea tainele viitoarei întrupări, prin care se trimite Fiul la frați, ca să vadă dacă ei sunt într-adevăr acele oi¹³ pe care Dumnezeu le căuta, la o anumită dorință

5. Matei 28, 16.

6. Ps. 125, 6.

7. Fac. 37, 8.

8. Filip. 2, 10.

9. Cf. Fac. 37, 9.

10. Fac. 37, 10.

11. 1 Ioan 5, 20.

12. Ps. 148, 3.

13. Cf. Fac. 37, 14.

a patriarhului, dacă nu cumva tocmai despre ele a spus Însuși Domnul Iisus: "Nu sunt trimis decât către oile cele pierdute ale casei lui Israel"¹⁴. "Și l-a trimis pe Iosif în Sichem"¹⁵ – zice Scriptura –, care tâlcuindu-se înseamnă "umăr fără spate"¹⁶, cu alte cuvinte la cei care nu vor să se întoarcă la Dumnezeu, ci se îndepărtează fugind de la fața Lui, cum fac păcătoșii. Căci scris este: "și s-a dus Cain de la fața lui Dumnezeu"¹⁷. La fel și proorocul: "că îl vei pune pe ei pe fugă"¹⁸. Căci dreptul nu se depărtează de la fața lui Dumnezeu, ci o caută, zicând: "ochii mei caută pururea spre Domnul"¹⁹. Și tot așa scrie și Isala despre sine când a întrebat Dumnezeu: "Pe cine voi trimite și cine va merge pentru Noi?", la care bucuos a răspuns: "Iată-mă, trimite-mă pe mine"²⁰. Ba și dreptul Simeon aștepta să-L vadă pe Hristos Domnul și, după ce a văzut că-L privește pe Însuși iertătorul păcatelor și Mântuitorul întregii lumi, a cerut, ca și cum s-ar fi simțit spălat de orice păcat, să fie dezlegat de orice legătură a cărnii, zicând: "Acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne, că văzură ochii mei mântuirea Ta"²¹. De aceea și Zaheu când și-a găsit întâiul temei al bucuriei sale n-a pregetat să se urce în copac pentru ca să-L vadă pe Iisus²². Așadar Iosif a fost trimis de tatăl său la frații lui, dar în primul rând de acel Tată deosebit, "Care pe Însuși Fiul Său nu L-a cruțat, ci L-a dat morții pentru noi toți"²³, așadar de acel Tată despre Care e scris: "trimițând pe Fiul Său întru asemănarea trupului păcatului"²⁴.

10. Și cartea ne mai spune că "Iosif a fost găsit de un om rătăcind pe câmp"²⁵ pentru că nu-i putea găsi pe frații săi. Și nu pe nedrept rătăcea, pentru că de fapt el îi căuta pe niște rătăciți, după cum spune Scriptura: "Cunoscut-a Domnul pe cei ce sunt ai Săi"²⁶. Într-un fel și Iisus însuși "fiind ostenit de călătorie, S-a așezat lângă fântână"²⁷. Și obosea, deci, cel care nu afla poporul lui Dumnezeu,

14. Matei 15, 24.

15. Fac. 37, 14.

16. Flon, *Quod deterius potiori insidiari spleat* 4, ed. J. Feuer, Paris, 1965, p. 24.

17. Fac. 4, 16.

18. Ps. 20, 13.

19. Ps. 24, 16.

20. Is. 6, 8.

21. Luca 2, 25; 29-30.

22. Cf. Luca 19, 4.

23. Rom. 8, 32.

24. Rom. 8, 3.

25. Fac. 37, 15.

26. 2 Tim. 2, 19.

27. Ioan 4, 6.

pe care-l căuta, și care se îndepărtase de la fața Domnului²⁸, așa cum se îndepărtează de Hristos fiecare din cei ce pășesc pe drumul păcatului. Păcătosul se îndepărtează de Hristos, cel drept intră la El. Căci și Adam cel ce greșise "s-a ascuns"²⁹, pe câtă vreme cel drept zice: "să ajungă înaintea Ta rugăciunea mea, Doamne!"³⁰. Iar Iosif și-a aflat frații tocmai în Dotaim, cuvânt care înseamnă "trădare"³¹. Căci unde se află cel ce părăsește pe Dumnezeu, dacă nu într-un fel de trădare? Nu-i de mirare că trădau cei care nu-L auzeau pe Cel ce grăiește: "Veniți la Mine toți cei osteniți și împovărați, și Eu vă voi odihni pe voi"³². Și când Iosif venea spre Dotaim, "văzându-l de departe, până a nu se apropia de ei, frații lui au început a unelti asupra lui ca să-l omoare"³³. Și desigur că de mult petrecea cugetul lor în trădare și unelteau împotriva lui, pentru că de mult nu Se mai apropiase Hristos de ei. Căci dacă s-ar fi apropiat de ei măcar chipul lui Hristos, atunci desigur că nu și-ar fi urât fratele; or, cei care cugetau la ucidere nu puteau fi aproape: "Iată – spune Scriptura mai departe –, visătorul acela de vise vine! Haideți să-l omorâm!"³⁴. Și oare nu cam aceleași vorbe le rosteau și cei care cugetau la uciderea cea fără de lege, după cum însuși Solomon spune despre ei: "Să vânăm pe cel drept, fiindcă ne stingherește"³⁵? Sau, cum continuă istoria din cartea Facerii: "...și vom vedea ce se alege de visele lui!"³⁶. Așa s-a scris despre Iosif, dar s-a completat când s-a spus despre Hristos și când iudeii spuneau despre pătimirea Lui: "Dacă este regele lui Israel, să Se coboare de pe cruce, și vom crede în El; să-L scape acum dacă-L vrea pe El"³⁷. Oare frații lui n-au fost și ei atât de nelegiuți încât să-l omoare? Și atunci, de unde vredniciile atâtor patriarhi, încât legea să-i desemneze numai pe ei doar prin trei cuvinte? Și cum se împacă între ele faima credinței cu dovezile nelegiuirii? Tot astfel și poporul iudeu suferea de aceeași boală sufletească. De aici toată invidia, de aici planul uciderii: invidie ca formă, iubire ca afect.

28. Cf. Fac. 4, 16.

29. Fac. 3, 8.

30. Ps. 87, 2.

31. Cf. Fac. 37, 17; Filon, *Quod det. pot. ins.* 9, p. 28.

32. Matei 11, 28.

33. Fac. 37, 18.

34. Fac. 37, 19-20.

35. Înț. Sol. 2, 12.

36. Fac. 37, 20.

37. Matei 27, 42-43.

13. Mai departe ne istorisește Scriptura că, păstrând în ei încă legile sacre ale familiei, Ruben și Iuda au dorit să-l scape din mâinile celorlalți frați³⁸, căci pe bună dreptate se vorbește despre binecuvântarea părintească atunci când se atribuie cuvintele: "Închina-se-vor ție feciorii tatălui tău. Pui de leu ești, Iudo, și însuși așteptarea neamurilor"³⁹, cuvinte care nu I se potrivesc decât lui Hristos, Căruia I-a fost menit să I se aducă închinare din partea fraților și să fie așteptat de neamuri, pentru că nu Și-a întinat trupul cu noroiul vreunui păcat. Nici Așer nu aproba ceea ce se petrecea, când ne gândim că despre el stătea scris: "din Așer va veni pâinea cea grasă și regilor le va da mâncăruri alese"⁴⁰. Iar despre Iosif știm că era scris tot acolo: "Iosif, fiu mărit, fiu înălțat al meu, Iosif, fiul meu cel mai tânăr, la mine întoarce-te"⁴¹, încât tocmai [în legătură cu] acela pe care-l prigoneau în uneltirile lor, s-a dovedit că binecuvântările date lui "întrec binecuvântările munților celor din veac și binecuvântările colinelor celor veșnice"⁴². De aceea, asupra Cui s-ar putea închipui că se potrivesc acestea dacă nu asupra Celui ale Căruia vredniciei întreceau prin puterea Lui nemărginită până și piscurile dorințelor celor mai mari sfinți, Cel cu a Căruia juruință nimeni nu s-ar putea socoti a fi deopotrivă! Așadar, la patriarhi se îndreaptă invidia prin iubire, încât li se trece cu vederea greșeala și sunt ridicați la sfințenie prin descoperirile dumnezeiești. Căci nu-i lucru atât de vinovat să fi vorbit ca orice om păcătos, pe cât e de mare, vezi, fericirea care numai de la Hristos poate veni. Au coborât oarecum în popor persoana păcătosului, ca să dobândească în schimb iertarea Domnului și Mântuitorului. Desigur că iertarea a spălat greșeala, dar prin această greșeala n-a desființat iertarea.

14. Și ca să recunoaștem că se referă în chip tainic în același timp la popor ca și la Hristos, iată cuvintele acestea: "Haideți să-l vindem pe Iosif ismaeliților"⁴³; căci ce altceva poate să însemne aici numele lui Iosif decât să ne ducă cu gândul la iertarea dumnezeiască și la recunoașterea lui Dumnezeu cel peste toate? Căci propriu-zis, cine e vândut dacă nu "Cel care fiind în chipul lui Dumnezeu n-a socotit o răpire a fi El întocmai cu Dumnezeu, ci S-a deșertat pe Sine, chip de rob luând"⁴⁴? Căci nici noi nu L-am fi dobândit dacă ai

38. Cf. Fac. 37, 21.

39. Fac. 49, 8-10.

40. Fac. 49, 20.

41. Fac. 49, 22 (după ed. sinod. din 1914).

42. Fac. 49, 26.

43. Fac. 37, 27; Filon, *De Josepho* 6 (II, 46, 7, citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 81).

44. Filip. 2, 6-7.

Săi nu L-ar fi vândut. Rău L-au vândut, și mai rău L-au plătit. L-au vândut unor negustori, și ei au cumpărat mireasma cea bună de la niște trădători, căci L-a vândut Iuda și L-au cumpărat niște ismaeliți⁴⁵, ceea ce în tâlcuire latină înseamnă "cei ce urăsc pe Dumnezeu lor". De aceea, într-un loc aflăm de douăzeci, în alt loc de douăzeci și cinci, iar în al treilea loc aflăm că Iosif a fost cumpărat cu treizeci de arginți⁴⁶, pentru că nu era aceeași pentru toți valoarea cu care a fost prețuit Hristos, ci pentru unii mai mică, pentru alții mai mare⁴⁷. Creditul celui care cumpără face să crească valoarea mărfii. Înaintea unui credincios Dumnezeu are mai mult preț, în schimb pentru cel păcătos mai prețios este cel care-l răscumpără. Dar și mai de preț decât acesta este cel ce are belșug de har. În sfârșit, pentru cel căruia i s-au iertat multe, prețul este și mai mare, pentru că celui căruia i s-a iertat mai mult, aceluia îi este mai drag, după cum a spus-o Însuși Domnul în Evanghelia despre acea femeie care a turnat mir de bună mireasmă peste picioarele Lui și cu lacrimi l-a spălat picioarele și cu sărutări le-a uscat, atunci când a zis Domnul către Simon: "De aceea îți zic: Iertate sunt păcatele ei cele multe, pentru că a iubit mult. Iar cui i se iartă puțin, puțin iubește"⁴⁸.

Dar uneori deosebirea de preț nu se măsoară numai după cantitate, ci și [altfel], după cum putem vedea din mirul despre care Domnul ne-a istorisit că femeia pentru înmormântarea Lui l-a vărsat, cum deducem din spusele lui Iuda "căci se putea vinde acest mir cu peste trei sute de dinari"⁴⁹, deși se pare că prin acest număr nu se exprima atât cantitatea, cât semnificația crucii⁵⁰. Așadar, și aici deosebirea dintre douăzeci sau treizeci de talanți ori de arginți e un semn de desăvârșire fie îndoită, fie întreită. Căci douăzeci și cinci de talanți de aur sunt pentru jubileu, care înseamnă număr de iertare și de curăție, ceea ce cuprinde partea cea mai prețioasă la care poate râvni cineva. Or, și de astă dată, ca să ne îndrepteze gândul spre aceeași formă a pătimirii Domnului, patriarhul Iuda grăiește: "Haideți să-l vindem pe Iosif ismaeliților, dar mâinile noastre să nu le ridicăm asupra lui"⁵¹, cam tot așa cum au spus și iudeii în legătură cu patima lui Iisus: "Nouă nu ne este îngăduit să omorăm pe nimeni; ca să

45. Cf. Fac. 37, 25.

46. Fac. 37, 28.

47. Cf. Matei 26, 15.

48. Luca 7, 47.

49. Marcu 14, 5.

50. Să nu se uite că valoarea numerică a literei T e 300, deci e vorba de o prefigurare a Sfintei Cruci.

51. Fac. 37, 22.

se împlinescă cuvântul Lui, însemnând cu ce moarte avea să moară⁵².

15. Căci încă de atunci se prefigura semnul pătimirii pe cruce, prin aceea că "a fost dezbrăcat de haina cea lungă și aleasă"⁵³, adică de trupul pe care-l luase asupra Lui, fiind dezbrăcat de mulțimea firească a virtuților, adică de haina Lui, ceea ce vrea să spună de trup, căci dumnezeirea nu poate fi stropită cu sânge și nici nu poate avea îmbrăcăminte trupească, în schimb nemurirea veșnică nu l-au putut-o răpi. Această haină fiarele evreiești au stropit-o cu sânge, acelea despre care se zice: "Iată, vă trimit ca pe niște miei în mijlocul lupilor"⁵⁴.

16. Iar de faptul că groapa era uscată⁵⁵ de ce să ne mirăm, câtă vreme fântâna iudeilor nu are apă, ca unii care "pe Izvorul apei celei vii l-au părăsit și și-au săpat fântâni sparte, care nu pot ține apă"⁵⁶? Și ca să știi că taina aceasta este plină de adevăr, Însuși Domnul a spus despre Sine: "Pusu-M-au în groapa cea mai de jos, întru cele întunecate și în umbra morții"⁵⁷.

17. Așadar, pe Hristos aceia îl cumpără, care-l aduc miruri de bună mireasmă⁵⁸, precum și tămâie, prin care se aduc jertfe pe altarul bunei credințe, cum grăiește și David: "Să se îndrepteze rugăciunea mea ca tămâia înaintea Ta"⁵⁹, la fel și rășină, la care se adaugă și marmură zdrobită. Dar există și o rășină a duhului, care să înzdrăvenească fracturile sufletului tău, să le unească pe cele frânte și să le strângă pe cele rupte, căci această rășină duhovnicească întărește până și unele mădulare sfărâmate ale sufletului, împreunându-le din nou fără de nicio durere. Doar și proorocul Ieremia căuta așa ceva ca să încerce să vindece, dacă ar mai fi cu putință, zicând: "Aduceți balsam pentru rănilor lui, că poate se va vindeca. Am căutat să vindecăm Babilonul, dar nu s-a vindecat"⁶⁰. Dar sinagoga nu s-a vindecat, și balsamul acesta a trecut la Biserică. De aceea s-a spus că "dinspre Galaad venea o caravană de negustori"⁶¹, adică din averea și din sălașul lor măturile își mutau mărfurile lor spre Biserică, pentru că ei credeau că astfel balsamul acesta va vindeca păcatele

52. Ioan 18, 31-32.

53. Fac. 37, 23; Cf. Ioan 19, 23.

54. Luca 10, 3.

55. Cf. Fac. 37, 24.

56. Ier. 2, 13.

57. Ps. 87, 6.

58. 2 Cor. 2, 15.

59. Ps. 140, 2.

60. Ier. 51, 8-9.

61. Fac. 37, 25.

neamurilor. Căci despre ele s-a spus: "Întăriți-vă voi, mâini slabe, și prindeți putere, genunchi slăbănogi"⁶². Cu alte cuvinte, balsamul acesta e credință curată. La ea a făcut apel Apostolul Pavel atunci când i-a zis ologului: "În numele lui Iisus Hristos Nazarineanul, scoală-te și umblă!"⁶³; și, într-adevăr, s-a sculat și a început să umble. Și tot la aceea, când a zis slăbănogului: "Enea, te vindecă Iisus Hristos. Ridică-te și-ți strânge patul"⁶⁴. Și s-a sculat și și-a adunat patul. Și tot aceeași credință o avea și când a zis celei moarte: "Tavita, în numele Domnului nostru Iisus Hristos, scoală-te"⁶⁵. Și cea moartă s-a ridicat. Prin lucrarea acestei credințe vor prinde viață și pietrele acelea despre care a zis Domnul că "puternic este să scoată din ele fil ai lui Avraam"⁶⁶. Cu doctoria acestei credințe s-a ridicat și ologul, s-a înzdrăvenit slăbănogul și a înviat Tavita cea moartă.

18. Și tot același lucru pare a însemna și înmuierea hainei lui Iosif în sângele iedului⁶⁷, pentru că din invidie au căutat prin mărturii mincinoase să tragă în păcat pe Cel care a iertat păcatele tuturor⁶⁸. Pentru noi e vorba de un miel⁶⁹, pentru ei, de un ied; de dragul nostru a fost junghiat și astfel a ridicat păcatele lumii. Același înțeles îl avea la evrei iedul, căci atâția câți puteau să mănânce un ied se adunau laolaltă și își mărturiseau la un loc păcatele. De aceea s-a și zis: "dar voi întreceți măsura părinților voștri"⁷⁰.

Și tot pe bună dreptate deplângea și Iacob împrăștierea urmașilor atunci când își plângea ca tată pe fiul cel pierdut⁷¹, jelind ca un adevărat prooroc pieirea iudeilor. În sfârșit, Iacob și-a sfâșiat hainele sale, lucru pe care citim că la patima Domnului l-a făcut și arhierul⁷², în care nu trebuie să vedem doar o persoană particulară, ci îndatorirea unei slujbe publice. Căci și "catapeteasma templului s-a rupt în două"⁷³ pentru ca, tainele fiind pângărite, iar poporul prădat de îmbrăcăminte mântuitoare, să relasă și prin astfel de mărturii că, poporul fiind dezmembrat, va trebui, în sfârșit, nimic, căci orice dezbinare se destramă ușor. Și într-adevăr era dezbinat din clipa în

62. Is. 35, 3.

63. Fapte 3, 6.

64. Fapte 9, 34.

65. Fapte 9, 40 (așa se află în textul Sfântului Ambrozie).

66. Matei 3, 9.

67. Cf. Fac. 37, 31.

68. Cf. Matei 26, 60-61.

69. Ioan 1, 29.

70. Matei 23, 32.

71. Cf. Fac. 37, 34.

72. Cf. Matei 26, 65.

73. Matei 27, 51.

care ceea ce fusese a lui Dumnezeu a ajuns de acum să fie a diavolului. Nici nu puteau rămâne nedezbinați cei care despărțiseră pe fiu de tată.

19. Așadar, Iosif odată vândut, a fost dus în Egipt⁷⁴ și cumpărat de mai-marele bucătarilor. Desigur că persoana care pregătea mâncărurile nu ducea viață prea liniștită, încât sufletele să se poată desfăta deplin din dulceața credinței; căci nicio mâncare nu-i mai plăcută decât cunoașterea și învățătura. Până atunci exista în Egipt o crudă și rea credință, pe care n-o puteau împlânzi nici cea mai arzătoare dorință de cunoaștere dumnezeiască, nici cea mai vie sete după învățătura cea adevărată⁷⁵, și nici cuvântările înfocate ale Domnului nu mistuiseră conștiințele oamenilor. Or, Iosif a fost vândut în Egipt tocmai în vederea faptului că Hristos avea să vină la cei despre care s-a zis: "pentru păcatele voastre ați fost vânduți"⁷⁶; și de aceea cu sângele Său i-a răscumpărat pe cei pe care îi "vânduseră" înseși propriile lor păcate. Dar luând asupra Sa această menire, Hristos a fost vândut nu pentru că ar fi trebuit să fie dat preț pentru păcat, întrucât El nu săvârșise păcat⁷⁷. Așadar, pentru ceea ce eram noi datori, El a încheiat un adevărat legământ, a îndurat condițiile grele ale zapisului⁷⁸, l-a înlăturat pe cămătar, l-a eliberat pe datornic; a plătit singur pentru ceea ce eram toți datori, atâta doar că nu ne-a îngăduit să ieșim singuri din robie, ci a luat asupra Lui această sarcină, și anume pentru ca să dea la o parte robia lumii, să redea libertatea raiului și să dea un nou farmec mării și împărtășirii din darurile Lui. Aceasta, când ne gândim la partea tainică a lucrurilor⁷⁹.

20. În privința laturii lor morale, întrucât Domnul Dumnezeuul nostru vrea ca toți să se mântuiască⁸⁰, le-a dat și prin mijlocirea lui Iosif o mângâiere celor ce se află în robie, învățându-i că, în ultima analiză, purtarea morală e superioară și că nu există nicio atitudine care să nu-și aibă moralitatea ei, desigur dacă conștiința fiecăruia își dă bine seama de sine și nu uită că trupul se lasă ușor rob, pe când mintea și slujitorii ei sunt mult mai liberi decât stăpânii săi trupești, dacă vor găsi de cuviință că trebuie să se înfrâneze de la fapte care ar duce la înrobire. Astfel păcatul e înrobitor, pe când nevinovăția,

74. Cf. Fac. 37, 36; 39, 1.

75. Cf. Ps. 118, 140.

76. Is. 50, 1.

77. Cf. 2 Cor. 5, 21.

78. Cf. Col. 2, 14.

79. Vergiliu, *Ecl.* 40.

80. 1 Tim. 2, 4. A se observa – ca și la Origen – cele două interpretări: tainică și morală.

eliberatoare. De aici și cuvântul Domnului: "oricine săvârșește păcatul este rob păcatului"⁸¹. Căci cum n-ar fi rob cel zgârcit, când e în stare să liciteze fie și pentru cel mai mic câștig? Se teme să nu piardă și ultimul bănuț neîncasat, el, care a strâns și ceea ce nu mai trebuie folosit, ca unul care are de gând să păstreze totul cu prețul unor primejdii mai mari decât era de așteptat. Cum să nu-l socotim cerșetor pe cel căruia tot ce are i se pare prea puțin? Căci, chiar dacă aș crede despre cineva că-i bogat, dacă are conștiința că duce lipsă, pe unul ca acela nu-l mângâie nici ultimul jurământ, întrucât nu știi ce să crezi despre un astfel de om care nu știe ce dorește. Și cum să nu fie rob și cel care se lasă stăpânit numai de plăceri? Mai întâi, el se lasă aprins de pârjolul patimilor și se mistuie de flăcările dorințelor sale, cum pe bună dreptate amintește proorocul: "Voi toți, care aprindeți și pregătiți săgeți arzătoare, aruncați-vă în focul săgeților pe care le-ați aprins"⁸². Frica îi cuprinde pe toți, pândeste să-l prindă în somn pe fiecare, ca prin lăcomie să pună stăpânire pe fiecare, să-i robească pe toți. Se pleacă, așadar, în fața celei mai josnice robii cel care-și face stăpân și care vrea să aibă de cine se teme, căci nimic nu-i atât de propriu robiei cum este aceea să te știi într-o veșnică teamă. În schimb, în orice stare de asuprire ar fi, e veșnic liber cel care nu se face rob patimii și nu se lasă cuprins de lanțurile zgârceniei, nu se înlănțuiește de frica judecății [lumești], cel ce privește cu seninătate toate câte se întâmplă și pe care nu-l înspăimântă cele ce vor veni. Oare nu ți se pare că unul se află în robie, cu toate că domnește ca stăpân, pe când celălalt slujește, dar se simte liber? Iosif slujea, pe când faraonul era stăpân, însă mai fericită era slujirea aceluia decât domnia acestuia. De la o vreme, întreg Egiptul ar fi fost cuprins de foamete dacă treburile domniei n-ar fi fost încredințate purtării de grijă a acestui slujitor împărătesc⁸³.

21. Se vede că tot au și slujitorii cu ce să se mândrească, așa cum s-a întâmplat și cu Iosif slujbașul. De aceea, au cu ce se mângâia și cei care în urma unei întâmplări nenorocite au căzut din libertate în robie. Au ce imita ca să învețe că-și pot schimba condiția, dar nu felul de viață, că există și pentru sclavi libertate și curaj la cei aflați în robie. Căci sunt și domni din aceia care au slujit bune și de nădejde. Avraam a aflat ca soție pentru fiul său tocmai din sânul rudelor sale⁸⁴. "Și a binecuvântat Domnul casa egipteanului pentru

81. Ioan 8, 34.

82. Is. 50, 11.

83. Cf. Fac. 41, 55 și urm.

84. Cf. Fac. 24, 4.

Iosif și era binecuvântarea Domnului peste tot ce avea el în casa și în țarina sa". Și mai adaugă Scriptura că Faraon "l-a pus peste casa sa și peste tot ce avea"⁸⁵. Observăm, așadar, că dacă domnii n-au știut guverna, au guvernat slugile.

22. Dar ce să spun în legătură cu măsurile de administrare luate de un slujitor care a ajuns să conducă acum împărăția? E mai de preț comoara peste care fusese stăpân până atunci, deoarece "Iosif era chipeș la statură și foarte frumos la față"⁸⁶, dar farmecul feței sale nu l-a îndemnat să facă vreo nedreptate cuiva, ci și-a păstrat pentru sine toată frumusețea, fiind îndemnat să dăruiască unei podoabe și mai mult farmec, dar nu spre prihănirea fecioriei, ci spre cultivarea celei mai alese nevinovății. Căci aceea este adevărata podoabă, care nu seduce ochi străini și nici nu rănește mințile slabe, ci câștigă prietenia tuturor, dar nu cu gândul de a înșela pe cineva, ci doar de dragul binelui. Și, chiar dacă ar răspunde unor priviri îndrăznețe, face păcat numai cel ale cărui priviri nu-s curate, nu și cel care nu vrea să vadă nimic rău când privește spre cineva. Păcatul nu constă așadar în faptul că privim. Nu stă în putința unui slujitor să nu privească. Bărbatul e dator să aibă grijă de ochii femeii sale. Dacă el nu-și teme deloc soția, dă dovadă că-i model de curățenie morală, iar nu doar o întâmplătoare scăpare din vedere. Cu toate acestea, să învețe și bărbații să fie atenți la ochii femeilor lor. Sunt îndrăgite uneori și persoane care nu doresc să fie iubite. Așa a fost îndrăgit și Iosif, deși el nu acorda nicio importanță acestui fapt, după cum bine l-a scuzat Scriptura când a zis: "femeia stăpânului său și-a pus ochii pe Iosif"⁸⁷, ceea ce înseamnă că nu el este cel care i-a stat în față și nici n-a căutat s-o surprindă pe nepregătite, ci ea este aceea care a pus momeala și ea este aceea care a căzut în plasă; ea a aruncat capcanele, și tot ea a fost prinsă în lațuri.

23. Căci a zis către el: "Culcă-te cu mine"⁸⁸. Nerușinările privirilor sunt primele arme; urmașele lor sunt cele ale vorbelor, dar cine nu e câștigat cu privirea, acela se poate împotrivi și prin cuvânt. Există destul temel de apărare acolo unde simțămintele au fost libere înainte. De aceea Scriptura spune scurt: "dar el n-a voit"⁸⁹. Așadar, mai întâi Iosif a biruit lupta gândului ca și cum ar fi respins cu un scut năvala cugetului, apoi a aruncat cuvântul ca pe o sulită spre a

85. Fac. 39, 4-5.

86. Fac. 39, 6.

87. Fac. 39, 7.

88. Fac. 39, 7.

89. Fac. 39, 8.

se lămuri cu totul: "Și el a zis către femeia stăpânului său"⁹⁰. Bine se spune "femeia stăpânului", iar nu numai "stăpâna", ca una care n-a putut să stoarcă ceea ce voia să dobândească. Căci cum ar fi fost cu putință ca o "stăpână" care nu și-a putut împlini pofta sa ca o stăpână (dar care nu respecta comportamentul unei adevărate stăpâne) să poată fi mai presus decât izbucnirea unor pofte atât de înjositoare? Căci acela e cu adevărat stăpân, care nu se lasă prins în mrejele flăcărilor pătimase ale dorințelor, pe care nici amenințarea morții nu-l poate îngrozi, ci preferă să moară liber sub învinuire decât să ajungă să se împărtășească de putere prin crimă. Acela e liber, care a știut să nu prefere rușinea în locul patimii. Apoi, el nu se scuza pentru că ar fi plin de frică ori pentru că, fiind timid, i-ar fi cumva teamă de pericol, ci fuge de nelegiuire, simțindu-se oarecum dator pentru bunăvoința stăpânului și pentru nevinovăția lui și, fiind om drept, se îngrozește de orice contact cu nelegiuirea, de rușinea nerecunoștinței și a păcatului. În al treilea rând, femeia adulteră se frământă în toate zilele cu propunerile ei⁹¹, dar Iosif n-o ascultă. Și apoi mai sunt câteva cuvinte de care să te ferești. Ele nu sunt doar înșelătoare, ci la mijloc e mai ales acea provocatoare, nepotrivită și nerușinată poftă trupească; de la niciuna din acestea, adultera nu se dă înapoi. N-a fost destul cât a suferit că și-a călcat în picioare și ultimul dram de rușine, ci mai și pândește ca să-l prindă în cursă.

24. În sfârșit, fiind nevoit să intre într-o zi după treburi potrivit serviciului său⁹², pe când lipseau slugile și casnicii, ea l-a apucat de haină, zicându-i "culcă-te cu mine!". După cum ne mărturisește Scriptura, Iosif s-a scuzat spunând că nu putea să calce în picioare legământul pe care l-a făcut cu stăpânul său. Căci nu-i destul că a intrat aici sigur pe toate cele dinăuntru casei, încât să nu-l poată prinde nimeni cu nimic nedrept (omul cinstit trebuia să ia măsuri de prevedere ca să nu dea avuțiile în mâna hoților, și acelea să se prăpădească din cauza greșelii lui), ci, ca unul care a văzut că ea era în stare să se împotrivească stăpânului său, el a trebuit să se ferească, să nu neglijeze serviciul, chiar cu riscul că o jignește pe soție.

25. Destul cu atâtea cuvinte! Iosif nu-și putea închipui atâta îndrăzneală, să-l prindă de haină, așa încât și-a cerut iertare că a intrat și, pretextând că s-a furișat, nici nu și-a mai făcut rost de îmbrăcăminte întreagă pentru trup decât cea a "abstinenței", și astfel a părăsit, ca și cum nu ar fi fost ale lui, veșmintele pe care adultera le

90. Fac. 39, 8.

91. Cf. Fac. 39, 10.

92. Cf. Fac. 39, 11 și urm.

ținea în mâini, judecându-le de acum străine dacă le-ar mai fi atins. Totuși mare bărbat e cel care n-a vrut să știe de iscusința josnică a vânzării! Cel iubit cu pasiune n-a răspuns la chemări, cel dorit nu s-a învoit, cel înhățat a fugit când a întâlnit-o pe soția stăpânului și s-a strecurat afară doar într-o haină ușoară. Iosif n-a putut fi cucerit sufletește și nici insistențele nesfârșite ale femeii n-au arătat că el ar fi suportat greu, că a rămas tulburat de apropierea de ea, încât, dacă ea ar fi rămas acolo timp mai îndelungat, să poată transmite prin mâinile adulterei ațătarile poștei. În orice caz, el mai curând s-a lipsit de haină, dar a ocolit nelegiuirea. Într-adevăr s-a lăsat despuat de haină, dar n-a fugit gol, întrucât era adăpostit în haina nevinovăției; de fapt nu-i gol decât cel pe care l-a dezgolit păcatul. În definitiv, s-a întâmplat că dintre bărbații mai vechi, Adam, după ce s-a îndepărtat prin neascultare de poruncile Domnului și și-a atras asupra lui povara grea a păcatului, a rămas dezgolit, așa cum a recunoscut el însuși când a zis: "Doamne, am auzit glasul Tău în rai și m-am temut, căci sunt gol, și m-am ascuns"⁹³. Căci a înțeles că e gol cel care a pierdut podoaba ocrotirii dumnezeiești. De aceea s-a ascuns, pentru că nu mai avea pe el haina credinței, de care desigur s-a lipsit prin neascultare. Ce privește grăitoare: acela era gol, cu toate că încă nu-și lepădase haina; acesta nu era gol, deși se dezbrăcase de haine, părăsindu-le în mâinile adulterei⁹⁴. Aceeași Scriptură pe cel dintâi l-a dezgolit, iar pe acesta l-a îmbrăcat, și anume pe cel care și-a păstrat nepătate hainele virtuților "dezbrăcându-se de omul cel vechi dimpreună cu faptele lui, ca să se îmbrace în cel nou, care se înnoiește spre deplina cunoștință după chipul Celui ce l-a zidit"⁹⁵; în schimb, acela a rămas gol, ca unul care nu s-a mai putut îmbrăca din nou după ce fusese despuat de virtute printr-o prădare nemaîntâlnită. De aceea a primit o îmbrăcăminte de piele⁹⁶, pentru că un păcătos nu poate să aibă o îmbrăcăminte duhovnicească. Așadar, Iosif și-a părăsit hainele sale, dând pe față astfel nerușinarea adulterei, pe care după aceea n-a mai putut-o ascunde.

26. Atunci Iosif a ieșit afară fugind, iar adultera, ridicându-și glasul, s-a plâns că s-ar fi încercat asupra ei adulter, dovadă că, părăsindu-și hainele, evreul acela a ieșit afară. Așadar ea dădea pe față tocmai ceea ce ar fi trebuit să tănuiască, născocind astfel o întreagă

93. Fac. 3, 10.

94. Fac. 3, 10; 39, 13.

95. Col. 3, 9-10.

96. Fac. 3, 21. Despre "îmbrăcăminte de piele" ca simbol al pământului și trecătorului a se vedea mai pe larg J. Daniélou, *Platonisme et théologie mystique... de St. Grégoire de Nysse*, Paris, 1944, p. 52 și urm.

nelegiuire ca să facă rău celui nevinovat. Cel drept nu s-a gândit însă la nicio învinuire, în schimb nerușinata a făcut ea acest lucru, fără de teamă. Aș zice, așadar, că ea e cu adevărat cea dezbrăcată, cu toate că ținea în mâini haine străine. Ea era cea care pierduse și ultimul vâl al castității, acela destul de împodobit, destul de apărut, al cărui glas nu se auzea, ci se pomenea cu nevinovăție. Așa va păți mai târziu și Susana⁹⁷ când ea va tăcea în fața celor ce o judecau, și mai bine a fost că a vorbit un prooroc; de aceea, proorocul a făcut bine că i-a luat apărarea, cu toate că ea nici măcar nu ceruse ajutor cu glasul ei propriu. De aceea aș spune că Iosif era mai fericit, deși a fost trimis în temniță, pentru că fecioria înlocuia martiriul. E adevărat că mare vrednicie este fecioria, dar e de valoare mai redusă atunci când ea naște primejdii. Dar acolo unde e apărută cu primejdia mântuirii, acolo ea se încoronează mai cu strălucire. Fără să se fi ascultat martori⁹⁸ și fără să se fi cercetat buna credință a învinuirii, Iosif a fost aruncat în închisoare, acuzat a fi vinovat de nealealitate, însă Domnul nu l-a părăsit nici în temniță. De aceea, cei drepti să nu se tulbure când sunt apăsați cu învinuiri nedrepte și când justiția fiind înăbușită, ei sunt azvârliți în temniță.

27. Dumnezeu îi cercetează pe ai Săi și în închisoare și, de aceea, acolo dă mai mult ajutor, unde și primejdia e mai mare. Dar dacă Hristos îi cercetează pe cei duși în temniță, de ce să se mire cel care își aduce aminte că prin ai Săi Domnul însuși a fost altădată închis în temniță, după cum stă scris⁹⁹: "în temniță am fost, și nu M-ați cercetat"? Unde nu pătrunde milostivirea dumnezeiască? În felul acesta a aflat și Iosif har, pentru ca cel care fusese închis în temniță să-și păstreze el însuși cu atât mai tare zăvoarele temniței, să renunțe la veghea lui zăvorătorul, să renunțe la toți cei încredințați puterii lui. În felul acesta Iosif nu numai că nu simțea că-i nefericit în temniță, ci ușura și chinurile altor întemnițați.

28. Autori ai acestor nedreptăți sunt așadar o femeie și niște eunuci¹⁰⁰; dar femeia este dintre egiptencele care au obiceiul să scornească povești nerușinate, să-i hărțuiască pe cei sfioși, să-i urmărească pe fugari, să-i forțeze pe cei rușinoși, doar pentru a-și

97. Cf. Sus. 35.

98. Cf. Fac. 39, 20.

99. Matei 25, 43.

100. Cf. Fac. 40, 1 și urm. În epistola XX, Sf. Ambrozie descrie surorii sale Marcelina felul cum l-a înfruntat el pe eunucul Calligonas, căpetenia gărzii imperiale a lui Valentinian II, care l-a amenințat că-i va tăia capul: "Eu voi suferi ca un episcop, iar tu vei face ceea ce face un eunuc", i-a răspuns Ambrozie. Pentru îndrăzneala lui eunucul și-a pierdut viața.

putea apăra viciile. Învinuindu-l pe cel neprimejdios și învinovățindu-l în mod perfid de trădare, pe motiv că deține dovezi de la dușmani, dar în fond osândind pe altul, chiar ea însăși nu a mai pus niciun frâu furiei proprii. Căci care putea fi cauza cruzimii ei dacă nu faptul că-și dădea seama că Iosif s-a împotrivit poftelor ei prin aceea că n-a consimțit la satisfacerea dorințelor ei oprite? Iată pentru ce a trebuit să se deschidă temnița: ca să primească pe cei nevinovați, să dezlege cătușele nelegiuitorilor și să le pună celor credincioși, să fie eliberați adulterii adevărului și în locul lor să fie închiși cei ce se împotrivesc falsificării credinței!

29. Iar despre eunuci ce să spun? Ei ar trebui să fie dați pildă celorlalți eunuci, pentru că situația lor e nesigură, nestatornică, întrucât întreaga lor speranță atarnă de voința împăratului, la ei cea mai mică ofensă e socotită a fi cel mai mare pericol, pe când lucrurile mărunte nu merită decât dispreț. Unul se lăuda că a fost marele paharnic, celălalt, marele pitar. Amândoi s-au poticnit și au fost trimiși la închisoare, iar dreptului Iosif i s-a poruncit de către căpetenia gărzii să le slujească¹⁰¹. Și au rămas așa împreună mai multe zile, până când și unul și altul au visat niște vise, iar dimineata când i-a văzut Iosif și când a dat peste ei, iată că erau triști și tulburați, și aceasta pentru că îi tulburaseră visele și acum nu găsiseră tălmaci care să li le tâlcuiască. "Zis-a lor Iosif: Oare tâlcuirile nu sunt și ele de la Dumnezeu? Spuneți-mi dar visele voastre. Atunci a spus marele paharnic visul său: Eu am văzut în vis că era înaintea mea o coardă de vie; și coarda aceea avea trei vițe; apoi a înfrunzit, a înflorit și au crescut strugurii și s-au copt. Și paharul lui Faraon era în mâna mea. Atunci Iosif i-a zis: Cele trei vițe înseamnă trei zile. După trei zile își va aduce aminte Faraon de dregătoria ta și te va pune iarăși în slujba ta și-ți vei da lui Faraon paharul în mână. Deci, când vei fi la bine, adu-ți aminte și de mine și fă-mi bine de pune pentru mine cuvânt la Faraon să mă scoată din închisoarea aceasta; căci eu sunt furat din pământul evreilor, și nici aici n-am făcut nimic ca să fiu aruncat în temnița aceasta".

30. Visul celui alt nu-mi face plăcere să-l istorisesc. Desigur că vă aduceți aminte de cuvintele mele: ori de câte ori îmi aduc aminte că am tâlcuit înțelesul visului, tot de atâtea ori mă îngrozesc, fiindcă era vorba de moarte¹⁰². Să vorbim dar mai întâi despre cel care se

101. Cf. Fac. 40, 3.

102. În epistola către sora sa, Marcelina, (cea cu nr. XX), Ambrozie pare a se îngrozi chiar și numai amintindu-și de Calligonas, eunucul. Sf. Ambrozie face aici o paralelă cu soarta pitarului egiptean.

credea fericit dacă ar fi iarăși mai marele paharnic și care credea că această dregătorie e culmea cea mai înaltă a atotputerniciei, întrucât el îi dădea regelui paharul. Aceasta era mândria lui, dar și ea era o mărire care se mărginește la acest veac; mereu regreta că fusese lipsit de ea; de dorul recâștigării ei tresălta mereu de bucurie. Dar și ea e doar un vis; toată puterea veacului [de acum] e numai vis, nu-i adevăr veșnic. Dar să zicem că vede prin vis cum i se redă dregătoria. Și Isaia afirmă că așa sunt oamenii de felul acesta; în veacul de acum ei se bucură numai de lucruri mărunte¹⁰³. După cum cel care mănâncă și bea în somn, atâta vreme cât doarme are impresia că se satură de mâncare și de băutură, dar după ce se trezește simte că e mai flămând decât atunci când s-a culcat – căci acum își dă seama cât de zadarnice au fost mâncarea și băutura din vis –, tot așa și cel ce doarme în acest veac nu-și deschide ochii spre tainele dumnezeiești. Câtă vreme e îngreuiat de nălucirile trupului, socoate – ca și cum ar vedea-o în vis – că această putere luminează e neschimbabilă, dar când se trezește își dă seama cât de înșelătoare este plăcerea acestui veac.

31. Gândește-te acum la Acel evreu adevărat, Care nu-i din vis, ci-i tălmăci real al adevărului¹⁰⁴ și al vederii celei preamărite, izvorâte din deplinătatea dumnezeirii¹⁰⁵ și din libertatea harului ceresc, în această temniță a trupului, și pe Care nu L-au putut atinge nici ispitele veacului acestuia și nici să-L înșele vreo stricăciune a plăcerilor lumești; Care, deși a fost ispitit, totuși nu S-a lăsat prins, a fost pețit, dar nu S-a învoit; în sfârșit, o putere necurată a sinagogii înhățându-l îmbrăcămintea corpului l-a dezgolit carnea, dar El S-a smuls, înălțându-Se mai presus de moarte! A calomniat ea, "desfrânata", pentru că n-a fost în stare să rețină pe Cel pe Care nici temnița și nici mormântul nu L-au îngrozit și nici adâncurile iadului nu L-au putut păstra. Ba, mai mult, de acolo unde coborâse ca un osândit, de acolo l-a slobozit și pe alții; acolo unde erau ținuți în cătușele morții, acolo a dezlegat El însuși lanțurile muritorilor. Ia seama, așa-dar, la ceea ce spune acest evreu către mai-marele paharnic, cel care atrăsese asupra-și mânia regală, dar pe care Iosif l-a repus din nou în dregătorie: "Când vei fi la bine, adu-ți aminte și de mine și fă-mi bine de pune pentru mine cuvânt bun la Faraon"¹⁰⁶. De aceea a repetat el aceste cuvinte, pentru că știa că după ce-și va recâștiga pu-

103. Cf. Is. 29, 8.

104. Filon, *De Josepho* 6, ed. J. Laporte, Paris, 1964, p. 44.

105. Col. 2, 9.

106. Fac. 40, 14.

terea, nu-și va mai aduce aminte cine anume l-a scos din nedreptate. De aceea, din nou l-a făcut atent că l-a eliberat a doua oară pentru ca, dacă-și va uita de binefacerea anterioară, să îi vină în minte cea de a doua, să nu-l disprețuiscă pe autorul salvării lui, să nu-i răspundă cu trădare perfidă. Căci, ceea ce-i și mai rău, în momentul de fericire, repede trecem cu vederea peste binefacerea anterioară¹⁰⁷. Or, odată întors la dregătoria sa, el nu și-a mai adus aminte de tălmăciul visului, ci și-a uitat de el. Dar chiar dacă el și-a uitat, Hristos nu l-a dat uitării, i-a vorbit și, prin slujitorul Său, Însuși Dumnezeu i s-a adresat zicându-i: "adu-ți aminte de mine!", adică, gândindu-te la dregătoria ta, să-ți aduci aminte ce ți-a spus; și cu toate că prima dată ai uitat, poate îți vei aduce aminte de mine a doua oară, ca să scapi de primejdii tu, care ți-ai uitat de binefacerea de altădată! Dar vai! Deși înălțat din nou la putere, el nu și-a mai amintit! Se vede dar cât de mare este această putere, unde e vorba de dregătoria vinului, de unde vine atâta mândrie! Ea îl va fi făcut să uite totul pe acest mai mare peste eunucii care serveau vinul în paharele împărătești.

33. Și, cum spune Scriptura, "au trecut de atunci doi ani"¹⁰⁸. Mi-aduc aminte de vremea eunucului nostru, poate și ziua s-a nimerit, că nici după doi ani când și-a primit înapoi dregătoria, nici atunci el nu și-a adus aminte, ci altcineva i-a amintit. Căci a recunoscut că în acest veac până și puterea este un vis pentru cel care n-a crezut în visul lui. Așadar a învățat că și stăpânirile împăraților... sunt visuri¹⁰⁹, că nici puterea lor nu-i veșnică. Dar și peste astfel de lucruri se trece repede, ca nu cumva prin deasa lor pomenire să se creadă că ele ar fi netrecătoare. De aceea, să nu se bucure nimeni că eu totuși mi-am adus aminte de vorba ce-am spus-o atunci și care ar fi produs în acea vreme supărare unora ori ar fi atras mustrarea Bisericii.

34. Revenind la istoria noastră: Fiind făcut atent din cauza visului regelui, mai-marele paharnic a grăit: "îmi aduc aminte astăzi de păcatele mele"¹¹⁰. E drept că o vorbă ca aceasta ne vine târziu în minte, dar măcar de-ar fi o mărturisire adevărată! Mărturisește și după ce-ai greșit că trebuia de mai înainte să te ferești de a mai păcătui! Oricât de repede ți-ai fi uitat, totuși să spui: "să-mi aduc aminte!"¹¹¹. E sigur că știi că așa s-a spus atunci, dar îți erau urechile

107. Cf. Fac. 40, 23.

108. Fac. 41, 1.

109. Lacună în text.

110. Fac. 41, 9.

111. Fac. 40, 14.

asurzite de fala puterii și fiind îmbătat de vin nu mai auzeai cuvintele cumpătărilor. De aceea, măcar acum adu-ți aminte și mărturisește-ți cât de târziu păcatul! Dacă ajungi să te rogi și de un slujitor, atunci pe Dumnezeu de ce îl tăgăduiești? Nu te îmbăta de vin, ci de Duh Sfânt! Adu-ți aminte ce se întâmpla pe când îți dormeai somnul¹¹² tău și îți visai visele! Același mai-mare paharnic era mai-mare și peste ospetele regelui, care țineau și de răspunderea mai-marelui pitar. Acesta se credea măreț, pentru că avea în puterea lui pâinea împărătească; nu știa câte cotituri oferă această putere! Era amenințat de alții că va fi curând dat la chinuri, dar nu voia să audă despre cel care, deși era slujitorul împăratului, îi tălmăcise totuși vedenia că, potrivit tocmai poruncii regelui, de protecția căruia se bucurase cel mai mult, va ajunge să-și piardă capul și să fie aruncat ca mâncare păsărilor. Și poate că trebuia să dau exemplu, ca să nu te încrezi în înșelăciuni.

35. Există însă și alte exemple despre măririle și nesiguranța dregătorilor împărătești, care sunt cunoscute și din istoria timpurilor mai noi. Și Doeg Idumeul era căpetenie, și anume căpetenie peste păstorii de catări ai regelui¹¹³, adică un fel de eunuc peste dobitoace. Și acesta, un sirian, a pârât regelui pe un preot, fiind îndemnat de ură împotriva preotului. Oare și acum mint când precizez și țara, și faptele care s-au petrecut? Și Aman era căpetenia slujitorilor din casa regelui¹¹⁴, dar când s-a năpustit asupra Bisericii Domnului, iscodind cu nesocotință lucruri nelegiuite împotriva lor, jefuind și persecutând poporul credincios, atunci a plătit nelegiuirea cu grele suferințe.

36. Dar să ne întoarcem la mai-marele paharnic¹¹⁵: ca și cum ar fi fost beat, multă vreme a uitat de binefăcătorul său, până când într-o zi totuși trebuind să aducă regelui un tălmăci bun, desigur nu ca și cum ar fi vrut să se arate recunoscător, ci ca un om iscusit ce era, a istorisit regelui cele întâmplate¹¹⁶. După ce i s-au adus la cunoștință faptele, împăratul a poruncit să fie chemat și l-a întrebat pe cel scos din temniță dacă ar putea să-i tălmăcească visul. Bucurându-se de tălmăcirea dată acelui vis, împăratul a înlăturat nedreptatea și i-a redat [lui Iosif] onoarea veche. Vedeți, așadar, că se potrivesc cele dinainte cu cele de acum. Nedreptatea fusese săvârșită înainte de a fi ajuns la cunoștința împăratului, care i-a și acordat iertarea după ce

112. Cf. Ps. 75, 5.

113. Cf. 1 Regi 21, 7.

114. Cf. Est. 3, 1; 6, 9; 7, 10.

115. Cf. Fac. 41, 9 și urm.

116. Cf. Fac. 41, 14.

a aflat adevărul. Faraon nu avusese aici nicio vină, căci ceea ce a istorisit acest bărbat sfânt îl arată străin de nedreptate, dar și ceea ce a hotărât e pe potrivă mărinimiei unui rege.

37. Iar visul și tălmăcirea sunt următoarele, după cum a zis Iosif: "Prin acest vis Dumnezeu îi arată lui Faraon ce are de gând. Cele șapte vaci grase și frumoase înseamnă șapte ani buni, cele șapte spice frumoase înseamnă și ele șapte ani. În fond, visul lui Faraon unul este: ...cele șapte vaci slabe care au ieșit după acelea sunt șapte ani slabi, și cele șapte spice seci și pălite de vânt sunt tot șapte ani! Vor fi șapte ani de foamete. Iată pentru ce am spus eu lui Faraon "că Dumnezeu a arătat lui ceea ce voiește să facă". Iată, vin șapte ani de belșug în tot pământul Egiptului. După ei vor veni șapte ani de foamete și se va uita tot belșugul acela în pământul Egiptului și foametea va secătui toată țara și belșugul de altădată nu se va mai simți în țară după foametea care va urma, căci va fi foarte grea. Iar că visul s-a arătat de două ori lui Faraon, aceasta înseamnă că lucrul este hotărât de Dumnezeu, și că El Se grăbește să-l plinească"^{116a}.

38. Vis vechi, fapte recente. Cele de altădată s-au întâmplat însă pentru cei de mai târziu, și unde era înainte belșug de provizii, acum se simte lipsă de toate¹¹⁷. De aceea, bine ar fi fost dacă cineva l-ar fi povățuit pe rege să păstreze ceva din belșugul de dinainte pentru anii domniei lui de mai târziu, pentru că din acel belșug mare trebuia să ajungă și pentru timpul următor. Dar risipa nemăsurată a vremii trecute i-a înșelat și pe cei de mai târziu, iar oamenii care jezuiesc azi toate n-au vrut să cheme un nou Iosif. Chiar dacă eu nu-s un fel de Iosif – căci cine mai poate fi ca el? –, totuși ei strigau că vacile acelea grase nu înseamnă numai desfrâu, ci și nepăsare față de sfîntenia dumnezeiască, pentru că despre cei perfizi se spune: "tauri grași m-au împresurat"¹¹⁸, iar despre poporul iudeilor stă scris: "îngrășatu-s-a, îngroșatu-s-a și s-a umplut de grăsime, L-a părăsit pe Dumnezeu, Cel ce l-a făcut pe el"¹¹⁹, și de aceea visul acela despre belșugul vremelnic nu poate să însemne ceva netrecător, ci timpul când va urma o foamete aspră.

39. Totuși sunt de părere că acest vis nu s-a referit doar la unul sau doi, ci la toți, pentru că șapte ani grași ai acestei lumi, de belșug pământesc gras, vor fi înghițiți de cei seci, care vor urma și în care va fi o lăncezeală neîntreruptă, și nu respect al legii sfinte, încât prin

^{116a}. Fac. 41, 25-32.

¹¹⁷. Symmachus, *Epist.* X, 3, 15; *Ambrosii epist.* XVIII, 18.

¹¹⁸. Ps. 21, 12.

¹¹⁹. Deut. 32, 15.

Efraim, acel trib al "belșugului" care se va dovedi rodnic față de Dumnezeu, înțeleg vaca cea bună, dar nu cu multă grăsime trupească, ci aceea încărcată de lapte și de har ceresc¹²⁰, pe a cărei podoabă a gâtului Dumnezeu zice că își găsește sutaș, după cum stă scris: "Efraim este o junincă învățată la jug. Eu voi veni peste frumusețea grumazului ei"¹²¹. Așadar, nici să nu ne ungem capul cu untdelemnul celui păcătos, dar nici nu trebuie să ne desfătăm din roade înșelătoare¹²², ca să nu se spună și despre noi: "Voi ați arat semănând fărâdelege și ați secerat nenorocirea, și acum trebuie să mâncați din roadele minciunii. Ți-ai pus nădejdea în carele tale de luptă"¹²³. Și nici nu mă impresionează că are spice seci și pălite de vânt, pentru că și David atunci era mai bun, când se subțiasse ca pânda de păianjen, aducând jertfă lui Dumnezeu, cu sufletul chinuit,¹²⁴ și cei mai încercați spre El aleargă, cei pe care duhul cel rău i-a urmărit cu grele nedreptăți.

40. De aceea și cred că s-a învrednicit Iosif de mai înalte răsplătiri¹²⁵, pentru că s-a preocupat în gândurile lui mai ales de lucruri tainice. Căci ce altceva vrea să însemne inelul pus în degetul lui [de către Faraon] decât să înțelegem că preoția lui e închinată credinței cu care să prevestească el pe alții? Ce înseamnă hlamida lui, acest vâl al înțelepciunii, decât întâietatea științei date lui de către acel Rege ceresc? Lanțul de aur împrejurul gâtului pare a exprima înțelegerea cea dreaptă. La rândul ei, trăsura înseamnă culmea cea mai înaltă a vrednicilor¹²⁶. Și cine este cel care a primit ca soție dintre neamuri Biserica, dacă nu Cel ce Și-a adunat Biserica dintre neamuri; și a dobândit din ea ca fiu pe Manase, prin care a uitat de toate necazurile¹²⁷ pe care le-a avut de pe urma fărâdelegilor iudeilor? Și a mai dobândit încă un fiu, pe Efraim¹²⁸, prin a cărui creștere s-a vădit că odată fiind întrupată smerenia în carne, nici Dumnezeirea n-a fost înjosită, și nici slava n-a fost micșorată.

41. În sfârșit, oricine suferea de foame era trimis la Iosif¹²⁹. Și cine sunt aceștia dacă nu cei despre care era scris: "Întoarce-se-vor

120. Vergiliu, *Ecl.* IV, 21.

121. Os. 10, 11.

122. Cf. Ps. 22, 6.

123. Os. 10, 13.

124. Cf. Ps. 38, 15.

125. Cf. Fac. 41, 42.

126. Cf. Fac. 41, 43.

127. Cf. Fac. 41, 43; 51.

128. Cf. Fac. 41, 52.

129. Cf. Fac. 41, 55.

spre seară și vor flămânzi ca un câine¹³⁰? Și foamea nu era numai într-un loc, ci pe întreg pământul, pentru că nu era cine să facă bunătațe. De aceea, Domnul Iisus îndurându-Se spre lipsurile pământului, a deschis jirnițele Sale și comorile tainelor cerești, făcând cunoscut adâncurile științei și ale înțelepciunii, pentru ca nimeni să nu mai ducă lipsă de hrană. Căci și Cartea Înțelepciunii spune: "Veniți și mâncați din pâinea mea"¹³¹. Și de aceea și în alt loc tot despre acest lucru se spune: "Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi"¹³², pentru că pe toți ne satură Hristos. Și a deschis așadar Hristos grânarele Sale și vindea nu pe bani de aramă, ci cerând drept preț credința și drept răsplată devotamentul. Și vindea nu câtorva oameni din Iudeea, ci le vindea tuturor, pentru ca să fie crezut de toate neamurile.

42. "Și veneau din toate țările în Egipt să cumpere pâine de la Iosif"¹³³. Și toți primeau, pentru că era foamete. Căci flămânzesc toți cei care nu se tem de Hristos. Să cumpărăm dar hrană cu care putem alunga foamea. În gândurile lui nimeni să nu-și uite de sărăcia proprie, nici măcar dintre cei care au bani. Hristos nu cere arginți, ci credință, care-i mai de preț decât argintul¹³⁴. Dar îl cumpără chiar și apostolul Petru, care n-avea arginți. Căci el a zis: "Aur și argint nu am; dar ce am, aceea îți dau: în numele lui Hristos Iisus, ridică-te și umblă"¹³⁵. Și tot așa grăiește și proorocul Isaia: "Câți sunteți însetați, mergeți la apă, și câți nu aveți argint, mergeți de cumpărați și mâncați; mergeți de cumpărați fără de argint și fără preț vin"¹³⁶. Căci nici preț n-a cerut de la noi Cel ce a plătit pentru noi "prețul sângelui". Pentru că nu cu aur sau cu argint, ci cu sângele Său cel scump ne-a răscumpărat Hristos¹³⁷. Așadar, tocmai acel preț trebuie să-l aduci, cu care ai fost cumpărat. Dar și dacă El nu ți-ar cere-o, tu totuși Îi ești dator. Cumpără-ți, dar, pe Hristos, nu pentru că puțini sunt cei ce-L au, ci pentru că toți au în chip firesc, însă puțini sunt cei ce-L oferă din temere față de El. E al Lui ceea ce Hristos îți cere să-I înapoiezi. El ne-a dat viață tuturor și tot El S-a oferit să moară pentru toți. Plătește pentru Creator acum din ceea ce și așa va trebui să plătești prin lege. Nu-i un târg obișnuit acesta,

130. Ps. 58, 7.

131. Pilde 9, 5.

132. Ps. 22, 1.

133. Fac. 41, 57.

134. 1 Pt. 1, 7.

135. Fapte 3, 6.

136. Is. 55, 1.

137. Cf. 1 Pt. 1, 18-19.

nu toți își dau seama de el. Doar fecioarele cele din Evanghelie¹³⁸, care venind Mirele n-au putut intra înăuntru, tocmai de aceea au rămas afară, pentru că nu și-au cumpărat untdelemn de la cei ce vând. De aceea le-a și zis: "Mergeți mai bine la cei ce vând și vă cumpărați"¹³⁹. Și nu degeaba s-a propovăduit și despre neguțătorul care și-a vândut tot ce avea ca să-și cumpere mărgăritarul¹⁴⁰.

43. "Și Iacob a zis către fiii săi: De ce vă leneviți? Iată, am auzit că este grâu în Egipt. Pogorâți-vă acolo și cumpărați-ne puține bucate"¹⁴¹. Și nu o singură dată a zis Iacob aceasta, ci în fiecare zi le-a spus-o fiilor săi, care urmau să se apropie mai târziu să se împărtășească din harul lui Hristos, după cum sta scris: "De ce vă leneviți? Iată, am auzit că este grâu în Egipt". Din acest grâu e și grăuntele care a înviat¹⁴². Așadar, cine pătimeste de foame, acela o datorează într-un fel lenevirii proprii. "Iată, se zice, am auzit că este grâu în Egipt". Desigur că cei mai tineri au avut posibilitatea, mai degrabă decât cei bătrâni, să audă asta, întrucât cei care petrec pe afară se mișcă mai des într-o direcție sau în alta. Dar despre această negustorie bătrânul a auzit cel dintâi, însă acel bătrân care se bucură în cele ale credinței de o îndelungată căruntețe; acesta e bătrânul care a înțeles, pentru că la el și bătrânețea e venerabilă, și vârsta acestei bătrâneți se caracterizează printr-o viață neprihănită¹⁴³. Nici n-au întreprins toți această negustorie, decât fiii lui Iacob, și, dintre aceștia, numai cei de vârstă mai înaintată. De aceea au plecat primii zece¹⁴⁴, iar cel mai tânăr, nu. Pe el nu l-a trimis tatăl, cum spunea însuși, "ca nu cumva să i se întâmple vreun rău"¹⁴⁵. Până atunci, fiind mai tânăr, Veniamin era mai expus primejdiei. Desigur, patriarhul se referă la Veniamin, dar prin el se prefigura Pavel, care știm că era din tribul lui Veniamin¹⁴⁶. Și pe bună dreptate se îndoia Iacob de deplinătatea lui. În definitiv, el a fost infirmat, pentru ca să se înzdrăvenească: a suferit de o anumită orbire¹⁴⁷, dar această infirmitate i-a fost spre mântuire. Căci până la sfârșit acea orbire l-a adus la lumină. Am amintit această istorisire ca să-i înțelegem taina: la

138. Cf. Matei 25, 10.

139. Matei 25, 9.

140. Cf. Matei 13, 46.

141. Fac. 42, 1 și urm.

142. Cf. Ioan 12, 24.

143. Cf. Înț. Sol. 4, 8.

144. Fac. 42, 3.

145. Fac. 42, 4.

146. Cf. Rom. 11, 1.

147. Cf. Fapte 9, 8 și urm.

Început patriarhii au fost cei care au plecat fără Veniamin, mai târziu apostolii, fără Pavel. Nici unul, nici celălalt n-au sosit primii, dar odată chemați, fiecare din ei a primit la sosire răsplată mai mare decât cei de mai înainte. Vorbele "este grâu în Egipt" înseamnă: acolo unde foametea-i mai mare, acolo și belșugul e mai mare. În Egipt era grâu mult; poate de aceea a zis și Tatăl: "din Egipt L-am chemat pe Fiul Meu"¹⁴⁸. Din acest grăunte e acel belșug; căci nici recoltă n-ar fi existat dacă mai înainte n-ar fi fost năpăstuite semănăturile Egiptului. Este așadar "grâu în Egipt" cum nimeni nu credea înainte. Pentru acest grâu se târguia patriarhii. Și desigur că în acest scop ei și-au luat banii necesari, în schimb bunul Iosif le-a dat grâu, dar le-a restituit și banii. Căci nu pe bani se cumpără Hristos, ci prin har: valoarea ta, creștine, constă în credința ta, cu ea se "cumpără" tainele dumnezeiești. Pe de altă parte, acest grâu îl duce acel asin¹⁴⁹ care în Legea veche era socotit necurat, dar acum lumea întreagă se află în împărăția harului.

46. Totuși tânărul Veniamin fusese reținut și n-a ieșit până acum din dragostea paternă, căci îl opreau cătușele Legii, datinile părintești¹⁵⁰. Foametea se întetea tot mai tare. Dar întrucât Veniamin întârzia să vină¹⁵¹, au intervenit pentru el doi dintre frați, Ruben și Iuda, adică "umilința" și "mărturisirea"¹⁵². De acești garanți se face uz pe lângă tatăl lor; prin ei se rânduiesc lucrurile, căci unul e prim născut, celălalt e redeșteptat. Legea primului născut e Evanghelia celui redeșteptat. Prin ei e dus și tânărul Veniamin care, având mirosme bine mirositoare, sosește și el cu tămâie în care s-au amestecat și bucățele de smirnă¹⁵³; aceasta pentru ca și prin el să se amestece, întocmai ca printr-o cuvântare dragă, rășina spiritului cu pietrele vii; el venea aducând și mierea care să se aplice fără durere pe unele părți mai simțitoare ale lăuntrului nostru. Tot astfel era propovăduirea lui Pavel care, prin bisturiul argumentării sale, să înlăture rănile deschise și să evacueze secrețiile purulente ale rătăcirii, iar mădularele bolnave ale minții a dorit mai curând să le cauterizeze decât să le extirpe. Despre tămâia rugăciunii, despre smirna și aloia care îmbălsămează, proorocul David ne-a învățat că sunt semne distinctive ale înmormântării, atunci când spune¹⁵⁴: "smirna și aloia

148. Matei 2, 15.

149. Cf. Fac. 44, 3; Ioan 12, 14; Zah. 9, 9.

150. Gal. 1, 14.

151. Cf. Fac. 43, 3.

152. A se vedea și Filon, *De somniis* I, 7 (citată după Schenkl, *op. cit.*, p. 104).

153. Cf. Fac. 43, 11.

154. Ps. 44, 10.

îmbălsămează veșmintele". Căci a venit Apostolul Pavel să vestească despre crucea Domnului cea mereu verde și odrăslită, a cărei coajă e mai vârtoasă, dar fructul mai moale – desigur ne gândim la toiagul arhieresc de migdal al lui Aaron și la toiagul asemănător al lui Ieremia¹⁵⁵; dar și banii apar de două ori¹⁵⁶. Cine să pună la îndoială că astfel de îndatoriri ar fi fără rost, când ne gândim că atât viața patriarhului, cât și propovăduirea apostolului strălucesc cu putere în piepturile fiecăruia, pe temeiul învățăturilor lor sfinte, ca argintul lămurit în foc la lumina vie a poruncilor mântuitoare? Și nici pomenirea dublă a banilor nu se face fără rost: prin ele Pavel prefigura împlinirea a ceea ce-i învrednicea cu îndoită cinste pe presbiterii harnici care se ostenesc cu cuvântul și cu învățătura¹⁵⁷.

47. "Și ridicându-și Iosif ochii l-a văzut pe Veniamin, fratele său de o mamă cu el"¹⁵⁸. În fine, se văd evreii și sunt văzuți și de Hristos, al Cărui tip este Iosif, ca și cum ar veni Pavel și le-ar vorbi blând și potolit, spunându-le să vină și ei să-și ia merinde. Dar și mai înainte, chiar când veniseră fără Veniamin, l-a recunoscut, dar și-a întors fața de la ei, făcându-se că nu-i cunoaște, după cum e scris: "le-a grăit aspru"¹⁵⁹, și aceasta pentru că ei nu-l recunoscuseră, pe când el îi recunoscuse din primul moment. Așadar, pe bună dreptate mi-am adus aminte de Pavel, pe care Domnul Iisus îl iubea mai mult decât pe ceilalți frați, ca pe un frate mai mic. La rândul lor, și evreii s-au depărtat de Domnul, tăgăduindu-l dumnezeirea, cu toate că în timp ce era răstignit de sinagoga lor, El totuși îi iubea mai mult, așa cum iubește cineva pe cel născut cu el din același părinte sau, poate, până la urmă, totuși Îl vor fi recunoscut pe Săvârșitorul mântuirii lor. Dar conștienți de propriile lor fărâdelegi, ei nu și-au putut închipui că milostivirea lui Hristos e atât de mare, încât să le poată ierta păcatul și să-i dezlege pentru nelegiuirea lor. Poate tocmai de aceea erau prefigurați sub chipul patriarhilor, sub forma în care urmau să se comporte în viitor. Erau chemați la iertare, erau invitați să ia parte la ospățul merindelor de mântuire¹⁶⁰. Dar ei au bănuț că li se pregătește vreo năpastă și că li se întinde o cursă.

48. Și s-au dus la omul care era ispravnicul casei, căutând să-și apere cauza în ușa casei lui¹⁶¹. Până atunci se tot îndoiau să intre,

155. Cf. Num. 17, 8; Ier. 1, 11.

156. Cf. Fac. 43, 11-14.

157. Cf. 1 Tim. 5, 17.

158. Fac. 43, 29.

159. Fac. 42, 7.

160. Cf. Fac. 43, 18 și urm.

161. Cf. Fac. 43, 19.

preferând mai curând să se îndreptățească după faptele lor și să prezinte noi dovezi despre acest lucru, decât să primească iertarea gratuit¹⁶², de aceea argumentau ei așa, stând la ușă. Dar ca unii care așteaptă rodul pântecelui feciorelnic și moștenirea Domnului, se negutătoresc răsplata Fiului fără să se rușineze pentru că stăteau la poartă, ci gândindu-se că va fi alungat vrăjmașul cu prețul ieșirii din această viață, pentru ca cine s-ar grăbi să urce spre înălțimi să nu mai poată întâlni împotrivire, chiar dacă și-ar da seama că a săvârșit vreo greșeală mai mare.

49. De aici, și răspunsul tainic al mai-marelui casei, al cărui rost îl poți înțelege dacă reții că Moise a fost credincios în toată casa Domnului său. Căci știm că mai-marii casei sunt Moise, Petru, Pavel și ceilalți sfinți, pe când Hristos este singurul Domn. Doar așa stă scris: "Moise a fost credincios în toată casa Domnului, ca o slugă, spre mărturia celor ce erau să fie descoperite în viitor, dar Hristos a fost credincios ca Fiu peste casa Sa. Și casa Lui suntem noi, numai dacă ținem până la sfârșit, cu neclintire, îndrăzneala mărturisirii și lauda nădejdi"¹⁶³.

50. Atunci, dar, le-a răspuns și mai-marele casei: "Fiți liniștiți și nu vă temeți: Dumnezeuul vostru și Dumnezeuul părinților voștri v-a dat comoara în sacii voștri, căci eu am primit tot argintul cuvenit de la voi"¹⁶⁴. Dar la acestea ei au răspuns: "Noi am aflat argintul nostru fiecare în sacul lui. Și acum argintul nostru l-am adus cântărit iarăși înapoi"¹⁶⁵. O! Taină mare și copleșitoare! Iată ce trebuie spus: De ce să vă tulburați? Cum pretindeți că voi v-ați găsit argintul vostru de mai multe ori în sacii voștri? În definitiv, "ce aveți, pe care să nu-l fi primit?"¹⁶⁶. Iar dacă ați primit, de ce vă lăudați ca și cum n-ați primit? Deja v-ați săturat, v-ați făcut bogați, căci credeți că argintul pe care-l aveți e al vostru, câtă vreme vi l-a dat Domnul Dumnezeuul părinților voștri, de Care v-ați lepădat. Dar El iartă, e îngăduitor și vă primește dacă vă întoarceți la El. El este Cel care nu vă cere bani, Care vă dă dintr-al Lui, și tot El este și Cel care a pus argintul în sacii voștri. Iată, sacii voștri au în ei banii cuveniți, dar voi sunteți niște păcătoși. De aceea dintre ai voștri este cel ce zice: "rupt-ai sacul meu și m-ai încins cu bucurie"¹⁶⁷. Hristos este darul bucuriei. El este și argintul vostru. El e și prețul de răscumpărare pentru voi. Domnul

162. Cf. Gal. 2, 16.

163. Evr. 3, 5-6.

164. Fac. 43, 23.

165. Fac. 43, 20.

166. I Cor. 4, 7.

167. Ps. 29, 11.

lisus nu cere de la voi valoarea grâului Său, nu cere de la voi greutatea cântărită în argint, arginții voștri nu-i fac plăcere, arginții din saci nu-s veritabili.

51. "Eu am primit tot argintul cuvenit de la voi"¹⁶⁸, cu alte cuvinte: Mie nu-mi trebuie argintul vostru metalic, ci vreau argintul vostru duhovnicesc, adică cel curat, pe care l-ați adus cu o credincioșie curată, ca niște adevărați fii ai lui Iacob, care se dau în dar, însă fără pierdere, și se încasează fără daune, pentru că la un astfel de preț se înlătură dezastrul morții și se asigură câștigul vieții.

52. "Iar ei și-au pregătit darurile până la amiază, când avea să vină Iosif"¹⁶⁹. Dar și credința lui Pavel a grăbit amiaza, căci înainte fusese orb, abia mai târziu a ajuns să vadă lumina dreptății, pentru că cine descoperă Domnului calea sa și nădăjduiește în El, același și Domnul îi "va scoate ca lumina dreptatea lui și judecata lui ca lumina de amiază"¹⁷⁰. Pentru că și când Domnul i S-a arătat lui Avraam la același stejar Mamvri era amiază, și când s-a înfățișat Domnului și strălucea lumina cea veșnică, era tot amiază. Și tot așa s-a întâmplat și când a intrat Iosif cel drept în casa lui ca să prânzească. Căci atunci e ziua mai luminoasă, când prăznuim tainele. Și ne spune Scriptura: "După ce a venit Iosif acasă, i-au adus în casă darurile"¹⁷¹.

53. Noi aducem daruri, El pregătește ospăț. Apoi a zis: "Dați mâncarea"¹⁷², separat pentru evrei, separat pentru egipteni. Dar înainte de ospăț, câtă considerație! Cât uz s-a făcut de forța morală a râvnei și a dragostei! Până acum frații erau bănuți a fi răufăcători, după cum lăsa Iosif să se creadă. Or acum el este cel care i-a poftit la prânz; pe cât de șovăitoare erau simțămintele lor, pe atâta de stăruitoare era atenția și dragostea lui. El este cel dintâi care li se adresează, primul care întreabă "cum vă aflați?".

54. Și mai departe, tot el: "E sănătos bătrânul vostru tată?". Se cade ca cel mai mare să-l provoace pe cel mai mic la dialog, să dea temei convorbirii și să întrebe nu numai de ei înșiși, ci și de părinți. Ei răspunseră: "Tatăl nostru, robul tău, e sănătos"¹⁷³.

55. Ca să-i dea întâietate, el i-a zis "bătrânul"; ei l-au numit "rob" (sau fecior), desigur ca să se exprime sentimentul de smerenie și spre a se pune în lumină că bătrânețea are drept la întâietate onori-

168. Fac. 43, 23.

169. Fac. 43, 25.

170. Ps. 36, 5-6.

171. Fac. 43, 26.

172. Fac. 43, 31.

173. Fac. 43, 28.

fică, pe câtă vreme tinerețea e lăsată pe planul al doilea, prețuind mai mult respectul decât mândria.

56. "Și ridicându-și Iosif ochii, îl vede pe Veniamin, fratele său de o mamă cu el"¹⁷⁴. E cinstit lucru ca pe cei pe care-i iubim să-i vedem mai curând decât pe alții și pe care-i avem în minte să-i zărim mai curând înaintea ochilor, deoarece duși de preocupările gândurilor ni se întâmplă uneori să nu-i observăm pe cei pe care-i avem în fața noastră, bine știind că privirile noastre se îndreaptă încotro ne duc gândurile. Așa se face că și dreptul Iosif îl vede mai întâi pe fratele său Veniamin, spre care-l ducea inima, pe care-l căutau ochii; iar dacă ar fi lipsit, aproape că la ceilalți frați nu s-ar fi uitat, pentru că nimic altceva nu dorea să vadă atunci. Mulțumit nu numai că l-a văzut, ci parcă prefăcându-se că nu l-ar recunoaște, a întrebat zicând: "acesta-i fratele vostru cel mai mic?". E obicei, dar și un farmec al iubirii, ca peste cei dragi nu numai să se oprească privirile noastre, ci să-i reținem și cu vorba. Desigur că Iosif își recunoscuse fratele, totuși a întrebat, pentru ca cel pe care-l avea în cuget să fie amintit și cu glas.

57. Dar până la urmă el n-a mai așteptat să i se răspundă, ci, în timp ce-l binecuvânta, s-a tulburat ca rod al dorinței sale sau, cum zice Scriptura: "ardea pentru fratele său"¹⁷⁵, pentru că de dorul de a-l îmbrățișa pe cel pe care-l dorise, îi dădea ghes inimii. În sfârșit, "intrând în camera sa, a plâns acolo, apoi spălându-și fața a ieșit"¹⁷⁶. Țepușele unei mari iubiri repede străpung inima dacă nu se slobozesc frânele dorinței. Biruit de atâta dor, s-a dat înfrânt și Iosif, rațiunea a cedat, căci, după ce de mult timp în el rațiunea se tot lupta cu dragostea, deodată a izbucnit în plâns, ca să astâmpere prin lacrimi fierbințeala acestei iubiri curate.

58. Aceasta-i înțelesul moral al faptelor. Dacă ne gândim la cel tainic^{176a}, atunci vom spune că Domnul Iisus îl vede pe Pavel – căci "ochii Domnului sunt peste cei drepti"¹⁷⁷ – și a zis: "Acesta este fratele vostru cel mai mic?". Până atunci îi spunea "cel mai tânăr", căci încă nu ajunsese la vârsta cu minte a bărbăției credinței, încă nu se smulsese s-ajungă nici la "statura bărbatului desăvârșit" sau, cum zice Scriptura: "la măsura vârstei plinătății lui Hristos"¹⁷⁸. Mai bine zis, citim că era numai "un tânăr păzind veșmintele celor ce-l uci-

174. Fac. 43, 29.

175. Fac. 43, 30.

176. Fac. 43, 30.

176a. Aceeași metodă exegetică repetată (ca și la nota 80).

177. Ps. 36, 18.

178. Efes. 4, 13.

deau cu pietre pe Ștefan¹⁷⁹, de aceea dorea ca și Filimon să fie asemeni nu adolescenței lui, ci bătrâneților lui, după cum scria: "îți fac mai degrabă o rugămintă, așa cum sunt eu, bătrânul Pavel"¹⁸⁰. De aceea predica să se ferească de văduvele mai tinere¹⁸¹ nu cu gândul la etatea lor, ci din pricina eventualelor greșeli provenite din ușurătatea tinerească și a nematurității virtuții. De altfel, lauda fecioriei e mai de preț la tineri decât la vârsta bătrâneții. Și totuși cred că nu-i străin de adevăr dacă am înțelege acest lucru; căci și Pavel așa credea atunci când a fost răpit pe cale și s-a speriat de orbirea care a strălucit peste el, și totuși s-a gândit să se apropie zicând: "Doamne, ce voiești să faci?"¹⁸². De aceea, despre Hristos s-a vorbit la o vârstă mai tânără, pentru ca cel chemat la iertare să fie iertat de păcat pe motiv că tinerețea este vârsta alunecărilor. Oricum, Hristos l-a văzut atunci când un fulger de lumină l-a învăluit¹⁸³.

59. Și întrucât tinerii sunt opriți de la rău mai curând de frică decât prin rațiune, a folosit îndemnul și făcându-l-se millă de el, i-a atras atenția să nu calce în picioare sfaturile. După cum știm din Evanghelie, Iisus "a suspinat cu duhul" și a plâns când a înviat pe Lazăr¹⁸⁴, spălând astfel mai înainte păcatele mortului prin lacrimile Sale. Dar înlăuntru a plâns și și-a spălat fața¹⁸⁵. Orbirea lui Pavel e plânsul lui Hristos. Își spală fața când lumina strălucește și când se îndreaptă cel pierdut. Își spală Hristos fața când e botezat Pavel¹⁸⁶, prin mijlocirea căruia Hristos e propovăduit înaintea mulțimilor. De aceea, porția lui a fost de cinci ori mai mare decât a celorlalți¹⁸⁷, pentru că avea să fie înfățișată înaintea mai-marilor nu numai inteligența cugetului, ci și lupta trupului și harul fecioriei.

60. "Și au băut și s-au veselit cu el"¹⁸⁸. Prin lucrarea săvârșită de Pavel ni se dă să înțelegem că vrednicia credinței este mai mare, căci despre el i s-a spus lui Anania: "Mergi, fiindcă acesta Îmi este vas ales ca să poarte numele Meu înaintea neamurilor"¹⁸⁹. De aceea s-a desfătat cu bucurie, dar cu o desfătare sobră, după cum însuși

179. Fapte 7, 58.

180. Fil. 9.

181. 1 Tim. 5, 11.

182. Fapte 9, 6.

183. Cf. Fapte 9, 3.

184. Ioan 11, 33; 35.

185. Fac. 43, 31.

186. Cf. Fapte 9, 18.

187. Fac. 43, 34 (e vorba de Veniamin).

188. Fac. 43, 34.

189. Fapte 9, 15.

ar zice, împreună cu sfinții: "Paharul bucuriei Tale cât de strălucit este!"¹⁹⁰.

61. Iar cupa de argint a fost pusă numai în sacul lui¹⁹¹, desigur fără știrea lui Veniamin: Pavel rămânea neobservat, dar el totuși fusese chemat. E trimis Anania la el de dimineață. Căci de acum trecuse noaptea orbirii și se apropia lumina credinței¹⁹².

62. Între timp sacii fiecăruia dintre frați erau controlați pe rând¹⁹³. Iată cum te învață Scriptura dumnezeiască ce este buna cuviință: pe rând se așezaseră și mai înainte la ospăț, înaintea lui, și anume [primul] cel întâi născut după vârsta lui¹⁹⁴. Vezi, dar, că locul celui mai bătrân trebuie pus în frunte. Tot așa, pe rând, sunt controlați și sacii fiecăruia. Din aceasta să înțelegi că Pavel a fost și el ales după o judecată cerească¹⁹⁵. El alergase în urma celorlalți, dar iată că el a fost cel preferat. În niciun alt sac n-a fost aflată cupa de argint, decât în sacul lui. Ce vrea să ne spună faptul că tocmai în acesta fusese pusă? De fapt, Iosif se desfăta la gândul că rămâne neobservat când a trimis printr-o fraudă sfântă să-l aducă înapoi pe fratele pe care-l iubea, dar tainele dumnezeiești pun lucrurile în altă lumină.

63. Același argint îl găsește Dumnezeu în noi, căci doar El ni l-a dăruit. Cunoaștem și natura acestui argint, dar îl avem în dar. După natura lui, el e opera Creatorului; după har este lucrarea Mântuitorului. Și chiar dacă nu putem vedea în ce chip ni-l dăruiește Hristos, totuși El este Cel ce ni-l dăruiește printr-o lucrare tainică și pusă la îndemâna tuturor, dar puțini sunt cei care țin seamă de ea și care n-o pierd. Căci totuși nu oricui i se dăruiesc toate. Grâu se împarte la toți, dar cupa numai unuia; ea e dată numai slujirii profetice și celei preoțești. Nu oricine a putut spune ceea ce a rostit proorocul: "Paharul mântuirii voi lua și numele Domnului voi chema"¹⁹⁶.

64. Cu alte cuvinte, în trupul lui Pavel strălucea graiul învățaturii cerești, întrucât fusese un cunoscător al Legii, dar întrucât până atunci nu se plecase în fața dreptății lui Dumnezeu, cupa a ajuns să fie pusă în sac, învățătura se mărginea doar la Lege. Făclia era sub obroc¹⁹⁷. Și totuși Anania a fost trimis ca să-i ducă binecuvântarea,

190. Ps. 22, 6 (citare liberă).

191. Cf. Fac. 44, 2.

192. Cf. Rom. 13, 12.

193. Cf. Fac. 44, 12.

194. Fac. 43, 33.

195. Cf. Fac. 43, 14.

196. Ps. 115, 4.

197. Cf. Matei 5, 15; Fapte 9, 12, 17.

să-și pună mâinile peste el, să dezlege sacul, iar sacul odată dezlegat, argintul a strălucit și "ca și cum i-ar fi căzut niște solzi de pe ochi" s-a dezlegat¹⁹⁸ legătura sacului și din acea clipă el a văzut. Legătura aceea era necredința, iar prin dezlegare s-a pus în lucrare credința. Și de aceea, întocmai cum s-a dezlegat acel sac, tot așa a fost înlăturată și învelitoarea Legii care se depusese pe inima iudeilor și, odată întors spre Domnul și liber de constrângere și răpit de farmecul libertății, a grăit: "Și noi toți privind cu fața descoperită slava Domnului, ne prefacem în același chip din slavă în slavă"¹⁹⁹. Căci după ce și-a dezlegat încălțăminteia Legii, a pornit cu tălpile goale să propovăduiască, răspândind Evanghelia cea slobodă. Îl mai opreau iudeii, dorind să-l împiedice, dar din clipa în care cupa de argint a strălucit în sacul lui, "și-au rupt hainele, zice Scriptura, și s-au întors în cetate"²⁰⁰.

65. Căci propovăduirea liberă a lui Pavel despre Hristos a dat pe față greșelile poporului iudeilor și "a sfâșiat" tot farmecul învățăturii lor, de aceea s-au întors în cetate, așa cum mai înainte nu și-ar fi putut-o închipui. Se întorc tocmai cei care-L pierduseră pe Hristos. Căci se scrie și în Evanghelie că atunci când au prins să ducă la moarte pe Domnul Iisus, "ei s-au dat înapoi și au căzut la pământ"²⁰¹. Și pe drept cuvânt s-au întors înapoi cei care căzuseră din harul ceresc în ocară pământească. Omeneste vorbind, frații nu voiau să se întoarcă fără fratele lor, – din punct de vedere duhovnicesc, ei nu au vrut să se întoarcă fără Pavel –, pe care dacă l-ar fi pierdut, socoteau că atunci ar fi mahnit bătrânețea părintelui lor.

66. Iată de ce dorea Iuda să rămână pe lângă Iosif²⁰², ca să nu vadă necazurile care-l năpăstuiseră pe tatăl lor; de aceea Pavel a și prevăzut acest lucru și dorea să înlătore acele necazuri care aveau să vină peste poporul iudeilor. Dar intrucât nu exista în imaginea pe care și-o făcuseră conducătorii poporului iudeu acea liberă propovăduire a credinței, a plăns Iosif; propriu-zis prin el a plăns Însuși Iisus²⁰³.

67. "Și a poruncit Iosif să iasă toți ceilalți afară, ca să se descopere fraților"²⁰⁴. Căci, după cum spusese El însuși, n-a venit decât la

198. Fapte 9, 18.

199. 2 Cor. 3, 18.

200. Fac. 44, 13.

201. Ioan 18, 6.

202. Cf. Fac. 44, 32 și urm.

203. Cf. Fac. 45, 2.

204. Fac. 45, 1.

oile cele pierdute ale casei lui Israel²⁰⁵. Și dând glas cu plângere, Iosif a strigat: "Eu sunt Iosif. Mai trăiește oare tatăl meu?"²⁰⁶. Cu alte cuvinte, ridicându-și mâna către poporul care nu credea și care grăia împotriva, fără să caute sol ori vestitor, Însuși Domnul a voit să mântuiască pe poporul Său, după cum stă scris: "Poporul va înțelege în ziua aceea că Eu sunt Cel care grăiește"²⁰⁷; "Și căutat am fost de cei ce nu întrebau de Mine, găsit am fost de cei ce nu Mă căutau"²⁰⁸. Și ce oare altceva striga decât "Eu sunt Iisus", atunci când a fost ispitit de conducătorii iudeilor care-L întrebau: "Tu ești Fiul lui Dumnezeu?", iar El a răspuns: "voi ziceți că sunt", sau [răspundea] la întrebarea lui Pilat: "Tu zici că Eu sunt împărat. Eu spre aceasta M-am născut"²⁰⁹? Iar căpeteniei preoților, care întreabă: "Te jur pe Dumnezeu cel viu, să ne spui nouă de ești Tu Hristosul, Fiul lui Dumnezeu?", El îi răspunde: "Tu ai zis. Și vă spun vouă: De acum veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta Puterii și venind pe norii cerului"²¹⁰. Ceea ce vrea să spună: atâta cât "Eu sunt Iosif", adică sunt din puterea lui Dumnezeu, "mai trăiește tatăl meu?"²¹¹. Ceea ce vrea să spună: eu pe tatăl nu-l tăgăduiesc, pe frați îi recunosc dacă și voi mă recunoașteți de frate și dacă tatăl mă mai recunoaște ca fiu. Mai trăiește încă, așadar, poporul meu din neamul căruia mi-am ales frate?

68. "Apropiati-vă de Mine!", pentru că și Eu M-am apropiat de voi și încă până într-atâta încât, luând asupra-Mi trup de om, M-am făcut părtaș firii voastre. Să nu Mă primiți părtaș la comuniune cu voi, aceasta ar însemna: că voi nu recunoașteți pe Săvârșitorul mântuirii voastre.

69. "Și ei s-au apropiat, se spune, iar el a zis: Eu sunt Iosif, fratele vostru, pe care voi l-ați vândut în Egipt. Acum însă să nu vă întristați, nici să vă pară rău că m-ați vândut aici, că Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieții voastre"²¹². Ce iubire frățească, ce frăție dulce, încât să ierți până și pe un trădător din casa ta, spunând că faptul acesta ar fi fost rânduit de Pronia dumnezeiască, iar nu de o nelegiuire omenească, întrucât n-ar fi fost dat la moarte de niște oameni, ci ar fi fost rânduit pentru viață de Însuși

205. Matei 15, 24.

206. Fac. 45, 3.

207. Is. 52, 6.

208. Is. 65, 1.

209. Cf. Ioan 18, 5, 37.

210. Matei 26, 63-64.

211. Fac. 45, 4-5.

212. Fac. 45, 4-5.

Domnul! Căci ce altceva a însemnat acea mijlocire pentru popor a Domnului nostru Iisus Hristos, Care i-a întrecut în iubire pe toți frații atunci când exclama ținut pe cruce: "Părinte, iartă-le lor, că nu știu ce fac"²¹³? Și ce altceva a fost acea rostire în mijlocul ucenicilor, când le-a spus: "Eu sunt, nu vă temeți"²¹⁴? Sau atunci când, tulburați și îngroziiți, li se părea că văd duh și când iarăși le-a spus: "De ce sunteți tulburați și pentru ce se ridică astfel de gânduri în inima voastră? Vedeți mâinile Mele, că Eu însumi sunt; pipăiți-Mă și vedeți că duhul nu are carne și oase, precum Mă vedeți pe Mine că am"²¹⁵. Așadar aceste taine au fost descoperite atunci ca unele ce aveau să se desfășoare în viitor, pentru vremuri ce urmau să vină.

70. De fapt s-a exprimat și prin cuvinte că pe El trebuie să-L înțelegem atunci când a vorbit trupește prin mijlocirea lui Iosif și a altora. Căci iată cum S-a rostit atunci: "Acum însă să nu vă întristați, nici să vă pară rău". Și mai departe: "Grăbiți-vă de vă duceți la tatăl meu și-i spuneți: "Așa zice fiul tău Iosif: Dumnezeu m-a făcut stăpân peste tot Egiptul"²¹⁶. Iar în Evanghelie: "Nu vă temeți. Duceți-vă și vestiți fraților Mei ca să meargă în Galileea, și acolo Mă vor vedea"²¹⁷. Iar mai jos adaugă: "Datu-Mi-s-a toată puterea în cer și pe pământ"²¹⁸, ceea ce este tot una cu a zice: aceasta a fost voia Providenței dumnezeiești, ca să mă îmbrac întru putere, iar nu cu amărăciune omenească.

71. Răsplata nu s-a făcut pe măsura nelegiuirii. Tocmai pentru că s-a spus în cartea Facerii: "Dumnezeu m-a trimis înaintea voastră pentru păstrarea vieții voastre"²¹⁹, de aceea se va zice în Evanghelie: "Învățați toate neamurile, botezându-le în numele Tatălui și al Fiului și al Sfântului Duh"²²⁰, căci aceasta este răsplata și viața sfinților, pentru că și pe alții i-a răscumpărat.

72. De aceea, să bagi de seamă că nu fără rost s-a scris în cartea Facerii²²¹: "și vei fi aproape de mine, tu, feciorii tăi și feciorii feciorilor tăi"; or, aceasta e tocmai ceea ce s-a zis în Evanghelie: "Iată, Eu cu voi sunt până la sfârșitul veacului"²²².

213. Luca 23, 34.

214. Ioan 20, 19.

215. Luca 24, 38-39.

216. Fac. 45, 5; 9.

217. Matei 28, 10.

218. Matei 28, 18.

219. Fac. 45, 5.

220. Matei 28, 19.

221. Fac. 45, 10.

222. Matei 28, 20.

73. Cât de lămurită este așadar această taină! Căci, după cum, pentru a arăta în ce fel ar fi împlinit toată porunca, Iosif îl îmbrățișează pe fratele său Veniamin, căzând pe grumajii lui²²³, tot așa, după ce a împlinit porunca Evangheliei, Hristos îl îmbrățișează pe Pavel atunci când și alții "căzând peste grumajii acestuia, îl sărutau"²²⁴, pentru ca, după o tâlcuire mai tainică, prin plecarea oarecum a grumajilor să se ridice spre cer. De unde, simțindu-se înălțat de Hristos, apostolul exclamă: "căci petrecerea noastră este în ceruri"²²⁵.

74. Și s-a bucurat Faraon că Iosif s-a făcut cunoscut fraților săi²²⁶, de unde a mers vestea în casa lui Faraon și a fost îndemnat dreptul Iosif să-și invite frații să vină cu tatăl lor, și a poruncit să li se umple sacii cu grâu și să le dea și căruțe. Dar de unde atâta bunătațe la un păgân, dacă nu spre a scoate la lumină acea mare taină, care pentru Biserică nu-i ceva ascuns?: atunci sunt răscumpărați și iudeii, iar poporul creștin se bucură de această reunificare, ajutând cu ce poate și trimițând la propovăduirea împărăției lui Dumnezeu²²⁷, spre care sunt chemați cât mai neîntârziat.

75. După cum Faraon îi mai dăduse fiecăruia dintre frați schimburi de haine²²⁸, tot așa deleagă pe Pavel (din ale cărui scrieri citează) să i se dea de la Hristos trei sute de bani de aur²²⁹, precum și cinci rânduri de haine de diferite culori. Iar prin cei trei sute²³⁰ se propovăduiește crucea lui Hristos, pentru care și spune: "Că am judecat să nu știu între voi altceva decât pe Iisus Hristos, și pe Acesta răstignit"²³¹. Și a mai promis și mulți bani de aur, pentru că nu propovăduia în cuvintele convingătoare ale înțelepciunii omenești, ci în dovada [puterii] Duhului²³². Pe deasupra a mai primit și cinci rânduri de haine sau daruri ale unei înțelepciuni depline, în înțelesul că nu se lasă atras de nicio momeală a simțurilor trupesti, care la unii amenință să fie biruitoare, ci să fie în stare să înfrângă printr-o deosebită înfrânare toate ispitele trupului, încât niciun fel de slăbiciune

223. Cf. Fac. 45, 14.

224. Fapte 20, 37.

225. Filip. 3, 20.

226. Cf. Fac. 45, 16.

227. Luca 8, 1.

228. Fac. 45, 22.

229. În text: "de argint".

230. Ambrozie repetă semnificația numerică a literei T = 300. Vezi aici, mai sus, paragraful 14. Această interpretare o regăsim și în alte scrieri, de pildă în *Tălmăcirii la Evanghelia după Luca* VI, 30. A se vedea și nota 50.

231. 1 Cor. 2, 2.

232. Cf. 1 Cor. 2, 4.

trupească să nu poată toci pornirea și râvna cuiva, care "de este în trup sau în afară de trup, nu știu". În sfârșit, a fost răpit în rai, neștiind dacă a fost în trup sau în afară de trup²³³, dar a auzit vorbe pe care nu e slobod omului a le grăi, care până la urmă nu denotă în sine nimic pământesc, după cum însuși învață, zicând: "pentru că Îi suntem lui Dumnezeu mireasmă a lui Hristos, între cei ce se mântuiesc"²³⁴.

76. Așadar, Apostolul Pavel deține locul de frunte și mireasma lui curge la nesfârșit, și totuși și alți propovăduitori își au harul lor. Despre frații lui Iosif stă scris că au primit încă un rând de haine. Care? Desigur acelea de care nu trebuie să te îndoiești, pentru că în Cartea Înțelepciunii ai citit: "câte două haine a făcut bărbatului său"²³⁵. Una e spusă în chip tainic, cealaltă în chip moral (= firesc). Dar nu toți, nu toți prooroci și nu toți păstorii au toate virtuțile, nu toți au darul vindecărilor, nu toți grăiesc în limbi. Dacă răsplățile sunt diferite, înseamnă că și vredniciile au fost diferite.

77. Și sunt făgăduite și Tatălui daruri. Fiul este Cel care-L cinstește pe Tatăl, Hristos Își cheamă poporul la făgăduințe, îl invită la daruri. Și dacă atunci aceste daruri le purtau câțiva asini neîndemânatici sau greoi²³⁶, acum le poartă alții mai sprinteni și care vor duce darurile lui Hristos, Chivernisitorul din Evanghelie al darurilor.

78. "Așa a dat Iosif drumul fraților săi, și ei au plecat. Și le-a zis la plecare: "Să nu vă sfădiți pe cale"²³⁷. Cât de bine îi învață să se ferească de mânie, pentru că ea ar fi în stare să dezbine până și pe rudele care se iubesc și îndeosebi trebuie să ne ferim de ceartă pe drum, unde chiar și drumeții trebuie să se împărtășească din același har inviolabil al dragostei. Or, ce altceva spunea Domnul nostru Iisus, cu gândul la clipa când avea să Se despartă de trup, și când Își trimitea ucenicii, decât că i-a învățat să nu se certe pe cale, zicându-le: "Pace vă las vouă, pacea Mea o dau vouă"²³⁸? Căci unde e pace, acolo n-are loc mânia; de acolo e alungată cearta, o ia la fugă neînțelegerea. Acest lucru îl spun cuvintele "pacea Mea o dau vouă", adică "să nu vă sfădiți pe cale". Și vezi mai departe, să nu înțelegem acest lucru numai cât ține călătoria, ci să ne ferim de mânie în decursul întregii vieți, întrucât adeseori mânia e în stare să-i ducă pe

233. 2 Cor. 12, 2-4.

234. 2 Cor. 2, 15.

235. Pilde 31, 22 (citată după ed. sin. 1914). Din nou, evidențiate cele două modalități de exegeză.

236. Cf. Fac. 45, 23; Matei 21, 7.

237. Fac. 45, 24.

238. Ioan 14, 27.

oameni și la crimă, căci, cu cât ne tulburăm mai mult pentru o cauză pe care o credem dreaptă și vrem să-l silim și pe altul la păcat străin, cu atât e mai grav păcatul pe care-l săvârșim. De aceea ne atrage atenția Apostolul: "Nu vă răzbunați singuri, iubiților, ci lăsați loc mâniei (lui Dumnezeu)"²³⁹, adică să ne ferim de ea, ca să nu pună ea stăpânire pe noi. De aceea și Domnul Iisus, trimitându-i pe ucenici la propovăduirea Evanghellei²⁴⁰, i-a trimis fără aur, fără argint, fără bani în cingătoare și nici toiag, cu alte cuvinte: să nu vă prindă vreo mânie aprinsă ori să vă faceți unelte ale răzbunării.

79. "Și plecând din Egipt, ne spune Scriptura, ei au venit în țara Canaan, la Iacob, tatăl lor. Și l-au vestit zicând: Iosif, fiul tău, trăiește și el domnește astăzi peste toată țara Egiptului"²⁴¹. Dar ce este țara Canaan? E țara celor îndoielnici în credință. Ce este oare mai evident de precizat decât vremurile apostolice, în care apostolii, intrând în sinagogile iudeilor, vesteau celor îndoielnici puterea Domnului Iisus²⁴², după cum stă scris în Faptele Apostolilor, prin gura lui Petru²⁴³: "Pe Acest Iisus L-a înviat Dumnezeu, Căruia noi toți îi suntem martori. Deci, înălțându-Se de-a dreapta lui Dumnezeu și primind de la Tatăl făgăduința Duhului Sfânt, L-a revărsat pe Acesta, așa cum vedeți și auziți și voi acum". E firesc dar să atragem și noi atenția oamenilor ca să predice că El trăiește și e Stăpânul întregii lumi și că, deschizându-Și jirnițele, El dăruiește tuturor din prîsosul harului Său duhovnicesc. Același lucru îl vesteau și apostolii, dar iudeii nu credeau, ci și-au pus mâinile pe ei și au aruncat sub paza de obște pe propovăduitorii mântuirii²⁴⁴.

80. De aceea s-a scris și despre Iacob: "inima lui a rămas rece"²⁴⁵, căci nu-i venea să creadă. Așa s-au răcit și simțămintele acestui popor necredincios, dar după ce au ajuns să cunoască faptele lui Hristos și, impresionați de atâtea binefaceri și fapte [minunate], au redobândit curaj, grăind (ca și patriarhul Iacob): "Destul! Iosif, fiul meu, trăiește încă. Voi merge să-l văd înainte de a muri!"²⁴⁶. Căci cel dintâi și cel mai puternic temei al credinței este credința în Învierea lui Hristos. Oricine crede în El, Îl acceptă imediat ca pe Cel înviat, se apropie de El cu devotament și-L preamărește pe Dumnezeu din

239. Rom. 12, 19.

240. Cf. Luca 9, 2; Matei 10, 7.

241. Fac. 45, 26.

242. Flilon, *De sacr. Abel et Cain* 27, ed. A. Measson, Paris, 1966, p. 90.

243. Fapte 2, 32-33.

244. Fapte 5, 18.

245. Fac. 45, 26.

246. Fapte 45, 28.

toată inima. Iar dacă acela crede că Dumnezeu e și pricinuatorul învierii, implicit crede că Dumnezeu nu va muri.

81. "Sculându-se deci Israel cu toate câte avea, a mers la fântâna jurământului și a adus jertfă Dumnezeului tatălui său Isaac"²⁴⁷. Desigur că cine se grăbește să meargă la Iisus, acela se ridică. Credința precede închinarea. Mai întâi s-a ridicat și abia după aceea a adus jertfă. Jertfă bună numai acela aduce, care a căutat să cunoască ce este Dumnezeirea.

82. "Atunci a zis Dumnezeu către Israel noaptea în vis: "Iacobe! Iacobe!". Iar el a răspuns: "Iată-mă". Și Dumnezeu a zis: "Eu sunt Domnul Dumnezeuul tatălui tău, nu te teme a te duce în Egipt, căci acolo am să te fac neam mare. Am să merg cu tine în Egipt Eu însumi și tot Eu am să te scot de acolo"²⁴⁸. După cum cele pe care le citesc nu le înțeleg, iar de Moise, pe care-l laudă, se leapădă, te întrebi cum se face că nu voiau să creadă în scrierile lui? Ce-i oare mai evident decât chemarea care se face aici, ca să treacă la Biserica lui Dumnezeu, cu care fuseseră mărginiți între granițele înguste ale Iudeii, să se împreune cu poporul lui Dumnezeu, care, după ce s-a adunat de pe tot pământul, din toate neamurile și popoarele, s-a făcut un neam mare? Doar nu degeaba stă scris: "în tot pământul a ieșit vestirea lor"²⁴⁹. Așadar Iacob e chemat de fiii săi, așa cum e chemat la împărăția harului și poporul iudeilor de către Petru, Ioan sau Pavel.

83. De altfel, Însuși Dumnezeul nostru îi îndeamnă prin gura Sa, făcându-le juruință că le va spori rodul darului credinței, spunându-le: "Iosif îți va închide ochii cu mâna sa"²⁵⁰; desigur însă că dreptul patriarh n-a întrebat cine anume urma să închidă ochii; se poate să se fi exprimat aici o simplă dorință a cugetului său. Căci dacă pe cei pe care-i iubim dorim să-i îmbrățișăm adeseori, atunci cu cât mai mult s-ar bucura cei care au de gând să se despartă de trupul lor, să atingă pentru ultima oară cheazășia comorilor lor dragi și să se mângâie cu această ultimă comoară? Totuși poate că trebuie să socotim taină faptul că mai târziu și poporul iudeu va ajunge să cunoască pe Dumnezeu. Căci e o taină că adevăratul Iosif va ajunge să închidă ochii lui, pentru ca cei care înainte nu vedeau acum să vadă²⁵¹. Vino și tu la Evanghelie! Tu, cel care erai oarecum orb, acum te-ai

247. Fac. 46, 1.

248. Fac. 46, 2-4.

249. Ps. 18, 4.

250. Fac. 46, 4.

251. Cf. Ioan 9, 6.

însănătoșit, întrucât Iisus a pus mâna pe ochii tăi și le-a înlăturat astfel orbirea. Dar Hristos nu pune mâna pe cei muritori, ci pe cei biruitori sau, dacă vrei, și pe cei care vor muri, atunci da, pentru că mai întâi murim, pentru ca apoi să reinviem. Căci nu putem via lui Dumnezeu dacă nu vom muri mai întâi păcatului²⁵².

84. Așadar, în Egipt au coborât șaptezeci și cinci de suflete, după cum stă scris printr-un număr tainic al iertării, pentru că, după atâta împietrire și după atâtea păcate, ei ar fi fost niște netrebnici dacă nu li s-ar fi acordat în dar iertarea păcatelor. Îl întâmpină Iuda, ceea ce vrea să însemne "mărturisirea greșelii"²⁵³. Și acesta îl trimite ca vestitor poporului iudeu "care va veni". De aceea îl întâmpină și Iosif cel drept, care e însoțitor și tâlmaci al Dumnezeirii, pentru că mărturisirea are loc înainte de vremea în care stăpânea perfidia. Or, tâlmaciul Dumnezeirii este Hristos, pentru că "pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul Cel Unul Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"²⁵⁴. Tot El va primi în vremile mai de pe urmă și pe poporul iudeu, și anume la o vârstă mai înaintată, obosit de-acum, desigur nu pe temeiul meritelor lui, ci, potrivit alegerii harului, îi va pune mâna peste ochi ca să-l vindece de orbirea a cărei însănătoșire a amânat-o atât, pentru ca și cel din urmă să creadă ceea ce înainte nu-și putea închipui că trebuie crezut, anume că va pierde și vrednicia alegerii celei dintâi. De unde și cuvântul Apostolului: "Că împietrirea s-a făcut lui Israel în parte, până ce va fi intrat tot numărul păgânilor. Și astfel întregul Israel se va mântui"²⁵⁵.

85. Așadar, faptele mari ale viitorilor patriarhi sunt niște taine. De aceea și Iacob a vorbit în felul acesta către fiii săi: "Adunați-vă ca să vă spun ce are să fie cu voi în zilele cele de apoi. Strângeți-vă și ascultați-l pe Israel, tatăl vostru"²⁵⁶.

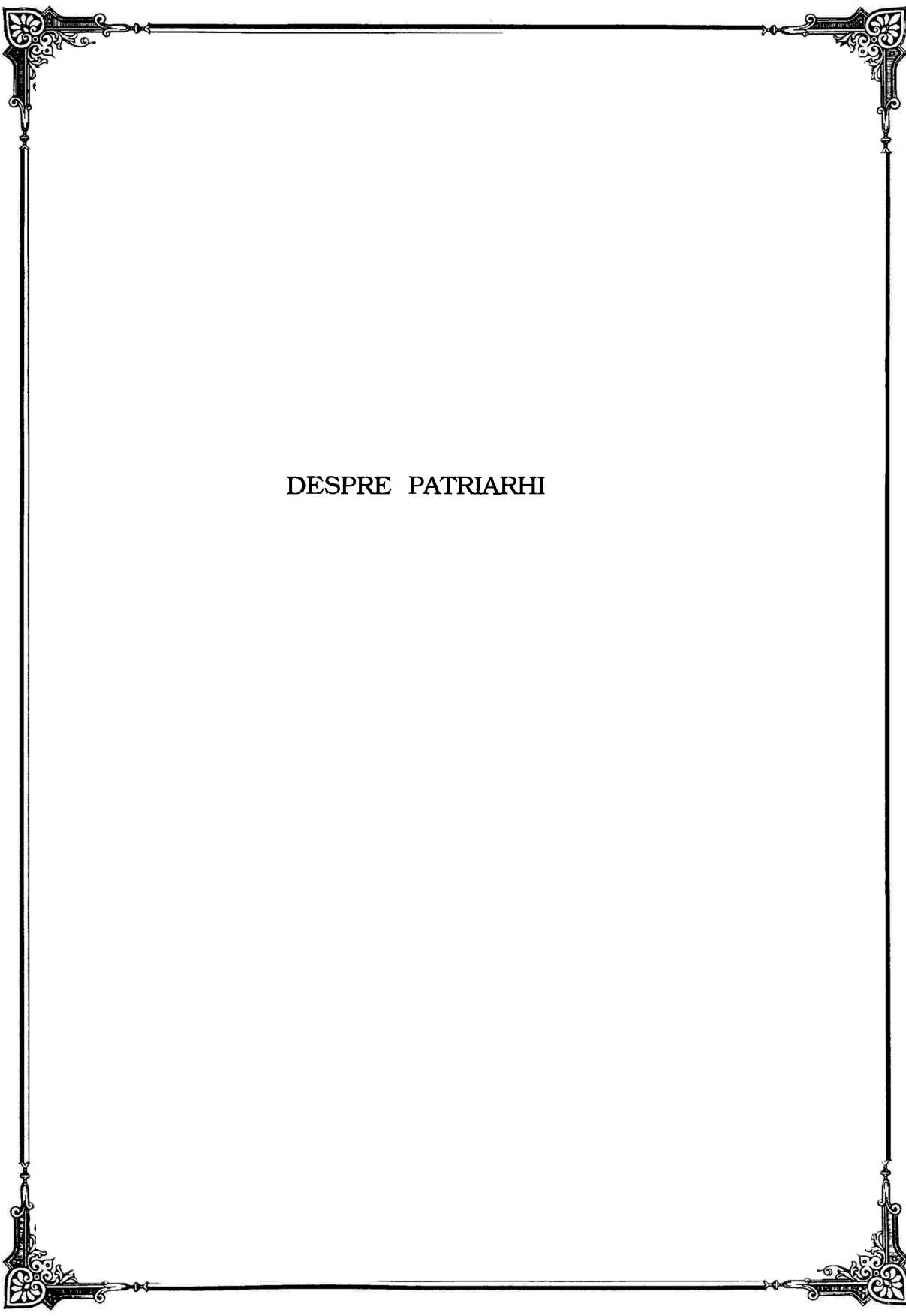
252. Rom. 6, 2.

253. Filon, *Leg. alleg.* 1, 46 (citat după Schenkl, *op. cit.*, p. 122).

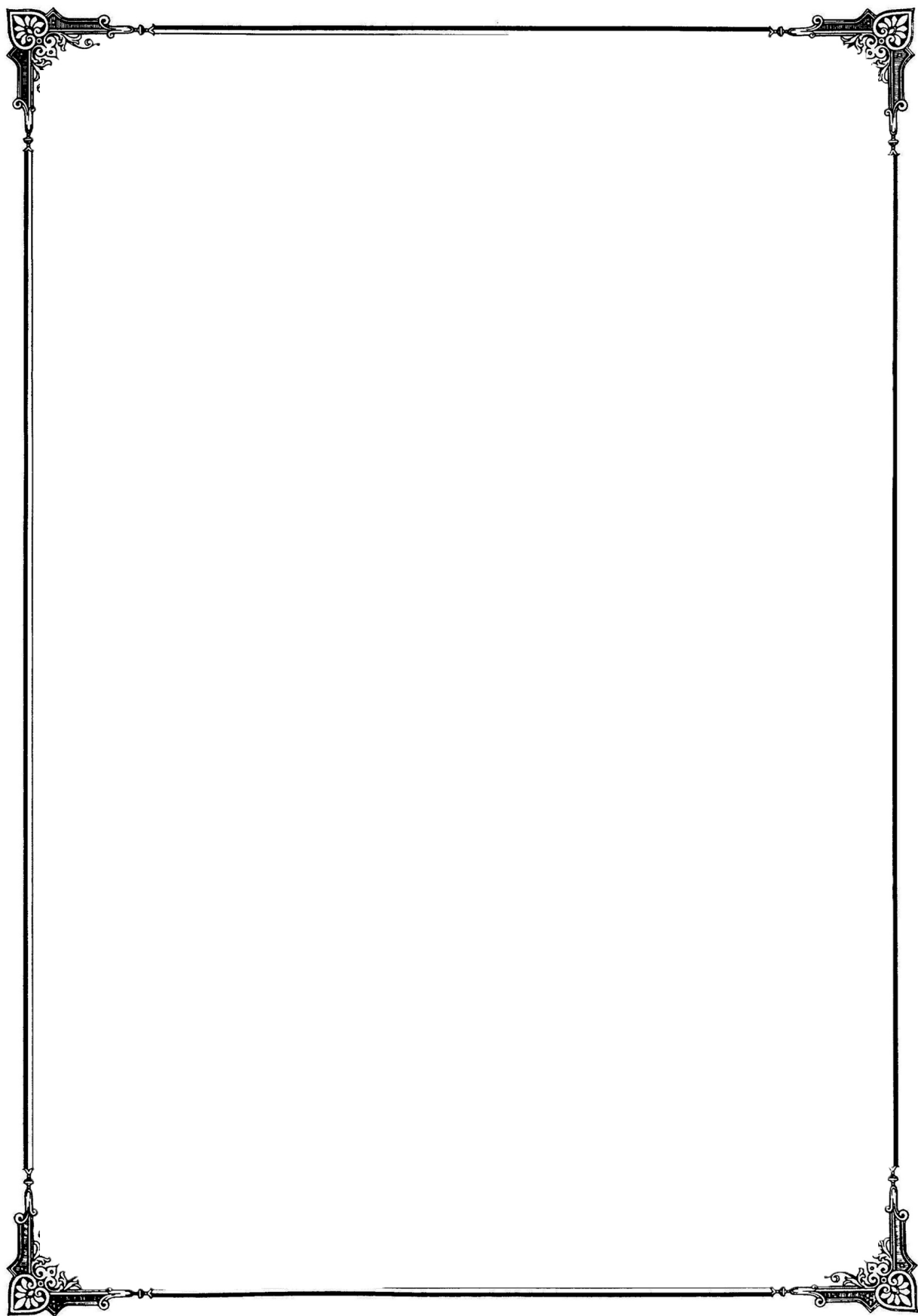
254. Ioan 1, 18.

255. Rom. 11, 25-26.

256. Fac. 49, 1.

A decorative rectangular border with ornate, symmetrical corner pieces and a thin double-line inner frame.

DESPRE PATRIARHI

INTRODUCERE

Cum era și firesc, Sfântul Ambrozie pune în fruntea acestei scrieri cuvintele: "Să învățăm mai întâi de toate cât de mare trebuie să fie respectul datorat părinților", din clipa în care citim că "pe cine îl binecuvânta părintele său, acela rămânea binecuvântat, iar cine era blestemat rămânea blestemat". În dorința sa de a scoate cât mai multe învățăminte până și dintr-o astfel de scriere, al cărei miez e mai mult profetic și mesianic (stând în strânsă legătură cu pasajul din Cartea Facerii, cap. 49, 10, în care se vestește stingerea dinastiei evreiești și venirea în lume a Fiului lui Dumnezeu, Care era "așteptarea neamurilor"), în această scriere Sfântul Ambrozie subliniază înțelesul moral și mesianic legat de binecuvântarea dată de Iacob patriarhul tuturor celor doisprezece fii ai lui Israel. Desigur că în afară de cei doisprezece, Sfântul Ambrozie găsește – ca și Origen în omiliile sale la Geneză – motive de "superioritate" morală și spirituală pentru a binecuvânta și pe fiii lui Iosif (Efraim și Manase), dar mai ales pe cel de-al treisprezecelea apostol, Pavel (2-5). Pe cel mai mare dintre fii, pe Ruben, care pângărise mai demult patul tatălui său, îl binecuvântă pentru calitatea de "întâi-născut", pe care poporul iudeu "cel tare la cerbice" a pângărit-o atunci când l-a prigonit pe Hristos. În continuare, în paragraful 13 citim: "Semințiile se numesc după numele patriarhilor, așa încât cărturarii se trag din seminția lui Simon, pe când din seminția lui Levi sunt căpeteniile preoților, care au săvârșit nelegiuire condemnând la pătimire pe Domnul și împlinind întreagă măsura nelegiuirii strămoșești". În felul acesta se continua tălmăcirea modului în care fiecare dintre fiii lui Iacob și-a primit binecuvântarea, la unii insistându-se mai mult (la Levi pentru harul preoției, la Iuda pentru cel al regalității mesianice), la alții mai puțin. În paragraful 47, Sfântul Ambrozie se întreabă: "Care să fie cauza că dintre toți fiii săi, Iacob l-a scos mai mult în evidență pe Iosif?". Și răspunde: "faptul că în el vedea prefigurându-se tainic

ființa și pătimirea lui Hristos". Lucrarea se încheie cu binecuvântările revărsate peste Sf. Pavel, "Veniaminul cel răpitor" (Pavel era din neamul lui Veniamin; în tinerețe "răpea" turma lui Hristos).

Data compunerii va fi fiind prin 388–389. Deducem acest lucru din faptul că în paragraful 21 al acestei scrieri se pomenește de tratatul asupra Evangheliei (după Luca), despre care se știe că a fost scris prin anii 386–387.

O. Bardenhewer ne aduce aminte că în redactarea acestei scrieri Sfântul Ambrozie a folosit – pe lângă Filon și Origen – mai ales lucrările lui Ipolit.

DESPRE PATRIARHI

1. Să învățăm mai înainte de toate cât de mare trebuie să fie respectul datorat părinților, din clipa în care citim că pe cel pe care-l binecuvânta părintele său, acela rămânea binecuvântat¹, iar cel blestemat rămânea blestemat! De aceea a și dat Dumnezeu părinților atâta har, pentru ca să prindă curaj evlavia fiilor. Doar întâietatea părinților e cea care îndrumă buna deprindere a copiilor. Cinstește, așadar, pe tatăl tău, ca să te binecuvinteze². Cel credincios să-și cinstească părintele din iubire, cel nemulțumitor, din teamă. Dacă un tată oarecare e sărac și n-are multă avere pe care să o poată lăsa fiilor, el are totuși moștenirea binecuvântării din urmă, prin care se lasă urmașilor un fel de bogăție a sfințeniei.

2. Și Iosif se grăbea să ia binecuvântarea tatălui³, dar știind că așa ceva oferise și Iacob fiilor săi Manase și Efraim⁴ (pe care i-a și binecuvântat), iar întrucât el avea doisprezece fiu, mai târziu va fi ales ca al treisprezecelea viitorul Apostol Pavel, așa încât cea de a treisprezecea seminție să fie împărțită și ea în două pentru nepoții săi, Manase și Efraim, în care s-ar putea afla și Pavel, nu fără să fie numărat între semințiile strămoșilor, cel care se poate dovedi că și-a dobândit astfel cu ușurință moștenirea binecuvântării paterne, având în vedere că el e propovăduitor distins al Vechiului și Noului Testament.

3. Cât de strălucite sunt tainele acestea! Căci luându-și fiii pe care îi dusesese în Egipt, luând pe Efraim cu dreapta în fața stângii lui Israel, iar pe Manase în stânga, dar fiind în dreapta lui Israel, și-a întors Israel mâna sa cea dreaptă și a pus-o pe capul lui Efraim, deși acesta era mai mic și stătea de-a stânga bunicului, iar stânga și-a pus-o pe capul lui Manase, deși el era în dreapta lui, și, astfel, încrucișându-și mâinile, i-a binecuvântat pe ei! Tot așa a păstrat și Iosif ordinea firii, pentru ca să acorde mai mult fiului mai bătrân, după

1. Cf. Fac. 9, 26.

2. Cf. Ieș. 20, 12.

3. Cf. Fac. 48, 1 și urm.

4. Cf. Fac. 48, 8.

cum dorise și Isaac să-l binecuvinteze pe primul său fiu, pe Isav, dar s-a crezut că sub chipul unui popor mai tânăr trebuie preferat fiul cel mai mic, așa cum fusese el preferat de mama lui.

4. Dar și chemarea lui Manase însuși se caracterizează printr-o tainică tălmăcire, pentru că poporul iudeilor și-a uitat de Dumnezeu lui, Care l-a adus pe lume, încât mulțimile credeau că neamul lor ar fi fost chemat parcă "din uitare"⁵. În schimb, prin tâlcuirea numelui Efraim făgăduiește rodnicia credinței⁶, după cum a spus-o însuși Iosif: "Dumnezeu m-a făcut roditor în pământul suferinței mele"⁷, pentru că aceasta e o însușire a poporului mai tânăr (care e însuși trupul lui Hristos), să facă fericit pe tatăl său și nici să nu-L părăsească pe Dumnezeu lor.

5. În rezumat, în legătură cu popoarele, bătrânul a declarat în chip duhovnicesc că aici se ascunde o taină. Căci atunci când a crezut că tatăl său s-a rătăcit, luându-se, din greșeală, după înfățișarea celui mai slab, Iosif a vrut să-i mute mâna altfel, zicându-i: "Nu așa, tată, că cestălalt e întâiul născut. Pune dar pe capul lui mâna ta cea dreaptă". Tatăl său însă n-a voit, ci a zis: "Știu, fiul meu, știu! Și din el va ieși un popor, și el va fi mare; dar fratele lui cel mai mic va fi și mai mare decât el și din sămânța lui vor ieși popoare nenumărate"⁸. Așa că a trebuit să primească binecuvântarea Efraim înaintea fratelui mai mare, cum ni se spune: "Cu voi se va binecuvânta în Israel și se va zice: Dumnezeu să te facă așa ca și pe Efraim și ca și pe Manase"⁹. Și astfel, deși erau numai nepoți, ei au fost adoptați în locul fiilor, ca să nu fie lipsiți de binecuvântarea bunicului.

6. După împărtășirea acestei binecuvântări, Iacob i-a chemat și pe fiii săi¹⁰, și el, care înainte îl preferase pe cel mai tânăr înaintea celui mai vârstnic, a început, păstrând de astă dată ordinea vârstei, să ridice în această taină, mai presus de orice, valoarea harului, pentru că deodată cu cei doi îi binecuvântase pe toți ceilalți, cu întreagă moștenirea și cu tot neamul care se va naște din ei, pentru ca să nu se pară de prisos nici repetarea binecuvântării și nici să fie socotită mai slabă pentru că s-a împărtășit unuia mai tânăr. Și, într-adevăr, a spus că mai curând repetă vestirea celor ce se vor întâmpla în vre-

5. Cf. Fac. 41, 51; Deut. 32, 18; Filon, *De sobrietate*, 6, ed. J. Gorez, Paris, 1962, p. 130.

6. Filon, *Leg. alleg.*, II, 1, 30 (citată după Schenkl, *op. cit.*, p. 126).

7. Fac. 41, 52.

8. Fac. 48, 18-19.

9. Fac. 48, 20.

10. Fac. 49, 1.

murile ce vor veni, decât să fi împărtășit o binecuvântare nouă, propriu-zisă.

7. Căci iată și cum începe: "Ruben, întâi-născutul meu, tăria mea și începătura puterii mele, cumplit te-ai purtat, cumplit și îndărătnic, sumețitu-te-ai ca apa, să nu fierbi. Că te-ai suit pe patul tatălui, atunci când ai spurcat așternutul pe care te-ai suit"¹¹. Dar oare nu s-ar părea că aici mai mult ceartă decât binecuvintează? Se pare că aici e mai curând proorocie decât binecuvântare. Într-adevăr, proorocia e vestirea celor viitoare, câtă vreme binecuvântarea e o dăruire plăcută de sfințenie și de haruri.

8. Și iudeii sunt de părere că pentru aceea a adresat bătrânul acele cuvinte lui Ruben, pentru că acesta s-a culcat cu Bala, concubina tatălui său, și a spurcat patul părintesc (dar ușor pot fi combătuți, căci acest lucru s-a petrecut cu mult timp înainte), pe câtă vreme Iacob făgăduiește fapte care urmează să aibă loc nu peste mult timp, iar nu fapte care s-au petrecut cândva. Așadar dorința patriarhului se potrivește cu viața lui și o confirmă, căci văzând viitoarea chinuire a Domnului de către iudeii care-L prigoneau, a blestemat nerușinarea înfricoșată a poporului întâi-născut, care, fiind necredincios și nesupunându-se Legii și (care) din cauza învârtosării inimii, nu numai că n-a știut nici să ia asupra-și jugul lui Hristos, ci a săvârșit nelegiuirea nu numai de a-L învinui de păcate de moarte¹², ci și de nedreptatea de a fi spurcat lucrurile sfinte. Căci zice Scriptura: "N-ai fiert nici cum fierbe apa", poate pentru a nu-l arunca într-o rățăcire și mai mare, iar focul mâniei și al smintelii să nu-i împiedice cumva pe păcătoși să se căiască, ci să-i oprească de a face pocăință pentru păcate. Pentru care poporul cel învârtosat în răutăți a urcat în patul părintelui și a spurcat curățenia sfântă a familiei, adică trupul Domnului Iisus, Creatorul nostru, ținându-L pe lemnul crucii, în care, ca într-un pat sau pe o pătură părintească, se odihnesc sfinții după o mântuitoare convalescență. Așadar, cine va tăgădui cele spuse despre acest popor, când toate i se potrivesc lui? Căci a spus-o chiar Israel, întâi-născutul Israel, că însuși el are inima învârtosată, după cum s-a referit la el Moise când a zis: "voi sunteți poporul cel tare la cerbice". Și, într-adevăr, cine a mai fost atât de învârtosat, atât de nerușinat și atât de ocărător ca poporul iudeilor, care a biciuit pe Domnul Iisus, pentru că prin El vedeau pe morți înviați, pe orbi luminați, ținându-L în cuie pentru că n-au putut tăgădui dumnezeieștile

11. Fac. 49, 3 (citată după ediția din 1914).

12. Cf. Ieș. 33, 3.

Lui fapte? Ceea ce a fost săvârșit de cărturari, de cunoscătorii Legii și de mai-marele preoților, Caiafa cel deopotrivă de înrăit, toate acestea ni le-au istorisit referatele Evangheliei. De aceea sfântul prooroc a refuzat să aibă de-a face cu atâta crimă, ca nu cumva cu trecerea generațiilor să se încăpățâneze atâția patriarhi să susțină că și ei au fost părtași la ele.

10. Dreptul citează mărturii și renunță la urmașii care nu păstrează tradițiile strămoșilor, iar întrucât presimte rușinea, se îngrozește de înrăurirea sfetnicilor, zicând: "În sfatul lor să nu intre sufletul meu și în adunarea lor să nu fie părtaşă slava mea, căci ei în mânia lor au ucis oameni și în supărarea lor au ologit tauri"¹³. Desigur, lucrurile acestea le spune despre fiii lui Simon și ai lui Levi¹⁴. Dar prin numele lor înțelegem seminția care e numită cu o numire similară, pe care prea frumoasa tălmăcire o derivă, iudeii socotind că tocmai de aceea l-ar acuza Iacob pe fii, pentru că din pricina siluirii surorii lor, cei doi înaintea celorlalți frați au dorit să se răzbune, prefăcându-se ca și cum ar vrea să se împace; de aceea i-au sfătuit că ar trebui să se taie împrejur, ca să se încheie și pe calea credinței pace între ei și să se întărească relațiile între ei prin înrudire. Dar ducându-se la cei care între timp se tăiaseră împrejur și care în urma rănilor recente aveau puterile slăbite (căci durerea îi copleșea), s-au năpustit asupra lor când se crăpa de ziuă și i-au omorât¹⁵. Poate că de aceea au și ajuns cei doi să fie ei singuri răzbunători, din care pricină ei sunt și premergătorii cărturarilor și ai preoților, căci nimeni mai mult decât cărturarii și preoții nu trebuie să caute înfrânarea.

11. Dar iudeii rătăcesc și în privința aceasta, căci ei atribuiau tatălui cauzele durerii lor, susținând că ei au comis acel act de răzbunare la o vârstă tânără, răzbunând călcarea credinței și violarea fecioriei, pe motiv că n-au putut răbda pe sora lor nerăzbunată, ajunsă în rândul celor necinstite, care și fecioria și-a pierdut și nici n-avea mângăierea de a fi fost răzbunată, mai ales când însuși el a dovedit că așa s-au înțeles ca tot ce au cei din Sichem să-i dea acum, pe moarte, numai s-o primească pe ea (Dina) fiului său prea iubit; de aceea Iosif a zis către el: "Eu îți dau ție, peste ceea ce au frații tăi, Sichemul, pe care l-am luat eu cu sabia mea și cu arcu din mâna amoreilor"¹⁶. Acest fapt nu poate fi tăgăduit, totuși îl putem tâlcui în sensul că prin Sichem se înțeleg umerii, iar prin umeri, faptele¹⁷.

13. Fac. 49, 6.

14. Cf. Fac. 49, 5.

15. Cf. Fac. 34, 23-31.

16. Fac. 48, 22.

17. Filon, *Leg. alleg.*, III, 8.

Așadar, ca moștean al faptelor bune alege pe dreptul Iosif înaintea altora, care oricum nu se pot măsura în fapte cu el. Căci cine a putut egala faptele lui Hristos?

12. Pe lângă acestea, în timp ce istorisea autorilor lor, cu suflet curat și cu totul străin de acest pământ murdar, despre prăzile lor necurate, a câștigat pentru sfinți, cu cuvinte cerești și cu sabie duhovnicească, loc lipsit de rușine și de desfrâu, pentru ca acolo unde mai demult existau preocupări doar pentru neînfrânări și pentru cele mai mari desfătări, acolo să dea acum preoții cei buni îndrumările curăției și să strălucească de lumina unei slave cerești cele mai alese pilde ale curăției sufletești.

13. Semințiile se numesc după numele patriarhilor, așa încât cărturarii se trag din seminția lui Simon, iar din tribul lui Levi sunt căpeteniile preoților, care au săvârșit nelegiuire condamnând la pătimire pe Domnul și împlinind întreagă măsura nelegiuirii strămoșești¹⁸. Tot ei sunt cei care au făcut sfat împotriva Domnului Iisus ca să-L omoare, după cum zice Isaia: "Vai de sufletul lor! Că au sfătuit rău sfat asupra Sa, zicând: Să legăm pe cel drept, pentru că nu ne este nouă de nicio treabă"¹⁹. Ei sunt cei care i-au omorât pe prooroci și pe apostoli, care au vestit venirea Domnului celui mântuitor și care au propovăduit mărirea patimii și a învierii Lui. Și tot ei sunt cei care mai târziu, în poftele lor, ca unii care doreau numai rușini pământești, au fugit de comuniunea cu Dumnezeu, de înfrânarea trupească, de cumpătarea cugetului, de disprețuirea banului, de bogăția harului, au ologit taurul, adică pe cel ce scotea coarne și unghii, pe care-l văd săracii și se veselesc, deoarece cuvântul Domnului a înălțat cornul poporului Său, prin care i-a înfrânt pe vrăjmași și a câștigat drept răsplată cununile cerești. Acesta-i taurul prin care se exprimă Biserica în luna care era atunci mai plină, pentru că, sprijinită pe coarnele taurului, ea cuprinde întinderea întregii lumi.

14. Totuși se pare că ceva din harul binecuvântării e legat și de această proorocie. Căci păcatul s-a legat și de Ruben, cel întâi-născut, atunci când i-a spus: "ai clocotit ca apa"²⁰, pentru că de obicei mai ales prin apă suntem chemați să curățim greșelile și cugetele noastre de clocotul patimilor. Și apoi din nou zice către Simon și către Levi: "ii voi împărți pe ei în Iacob și ii voi risipi în Israel"²¹, arătând că vor fi răscumpărați prin chemarea neamurilor. Căci prin bă-

18. Cf. Matei 23, 32.

19. Is. 3, 9 (ed. 1914).

20. Fac. 49, 4.

21. Fac. 49, 7.

taia păstorului s-a risipit turma²², care înainte era unită, pentru ca să intre acum cine nu fusese și astfel să se mântuiască întreg Israelul²³. Acest lucru trebuie să-l credem îndeosebi despre tribul lui Levi, pentru că Domnul Iisus a ales tocmai din acel trib să-și prelungească neamul cel după trup. Din această seminție au ieșit preoții Levi și Natan, pe care Sfântul Luca i-a numărat în Evanghelia sa²⁴ printre strămoși. Căci preotul strămoșului și întâiul dintre toți preoții – sau, cum stă scris, "tu ești preot în veac"²⁵ – trebuia să asigure succesiunea chemării preoțești.

15. De aceea și Moise a binecuvântat acest trib zicând: "Dați lui Levi "arătărilor" lui și "adevărul" lui bărbatului celui cuvios"²⁶. La fel a binecuvântat Moise și tribul lui Ruben, după cum e scris: "Să trăiască Ruben și să nu moară și Simeon să fie mult la număr"²⁷. Căci nu i-ar fi binecuvântat dacă după spusa patriarhului i-ar fi cunoscut ca nedemni de binecuvântare. Pe scurt, de bună seamă ceea ce acela a uitat, aceea a completat acesta.

16. Iar întrucât prin amestecarea neamurilor lui Iuda și Levi semințiile lor s-au unit, de aceea și Matei descrie familia lui Levi ca pornind din seminția lui Iuda, cum spune și Apostolul: "Domnul nostru a răsărit din Iuda"²⁸. Aceasta pentru ca întreaga descendență a preoției și a sfințeniei să fie atribuită seminției lui Levi. În schimb, din seminția lui Iuda, din care se vor trage David și Solomon și ceilalți regi, să se distingă prin succesiunea strălucită a regalității. Căci pe bună dreptate a binecuvântat dreptul Iacob harul revărsat peste cei din Iuda, zicând: "Iudo, pe tine te vor lăuda frații tăi. Măinile tale să fie în ceafa vrăjmașilor tăi. Închina-se-vor ție feciorii tatălui tău. Pui de leu ești, Iudo, din vlăstare, fiul meu, te-ai înălțat! Culcându-te, ai adormit ca un leu și ca un pui de leu, cine-l va deștepta pe el? Nu va lipsi domn din Iuda, nici povățuitor din coapsele lui, până vor veni cele gătite lui și Acela va fi așteptarea neamurilor. Care va lega de viță mânzul Său și de mlădiță mânzul asinei Sale. Spăla-va în vin haina Sa și în sânge de strugure veșmântul Său. Mai frumoși sunt ochii Lui decât vinul și dinții Lui mai albi decât laptele"²⁹.

22. Cf. Matei 26, 31.

23. Cf. Rom. 11, 26.

24. Cf. Luca 3, 29-30.

25. Ps. 109, 4.

26. E vorba de Urim și Tumim, cf. Deut. 33, 8 (ed. 1914).

27. Deut. 33, 6.

28. Evr. 7, 14.

29. Fac. 49, 8-12.

17. Pare firesc lucru ca aceste cuvinte să se fi îndreptat spre patriarhul Iuda, însă prin ele se are în vedere Iuda cel de mai târziu, adevăratul mărturisitor, care s-a născut din acea seminție, singurul care e lăudat de frații săi, despre care zice Apostolul: "Spune-voi numele Tău fraților mei"³⁰, Domn prin fire, frate prin har, ale cărui mâini le întinde spre poporul cel necredincios, adică peste ceafa vrăjmașilor. Căci cu aceleași mâini și cu aceeași patimă a acoperit și a pus sub ascultarea Sa toate puterile vrăjmașe, aducând la ascultare pe toți cei fără credință și fără evlavie și despre care vorbește Tatăl către Fiul: "și vei birui în mijlocul vrăjmașilor Tăi"³¹. Pe aceștia i-a făcut vrăjmași răutatea lor, iar nu voința lui Hristos, căci din partea Domnului totdeauna s-a văzut multă îngăduință. Într-adevăr răutățile cugetului de obicei "puteau duce de la încăpățănare la jugul unei adevărate robii", așa încât spunea însuși David că a simțit asupra lui mâna celor care s-au arătat biruitori asupra lui: "în spatele meu unelteau păcătoșii"³², dar acum se dau platnici în fața biruinței lui Iisus și a mâinilor Lui, adică devin robii Lui, se încredințează prin faptele lor cu totul ascultării Lui. În orice caz, El e Cel căruia I se închină fiii Tatălui – Lui, atunci când Îl cinstim și noi și prin care a îngăduit să-L numim Tată pe Cel a Cărui virtute e să-I fii rob.

18. Prin cuvintele "pui de leu ești, Iudo" n-a exprimat și n-a declarat oare atât pe Tatăl, cât și pe Fiul? Ce poate fi mai evident decât să afirmi că, fiind de aceeași ființă, atât Fiul cât și Tatăl sunt Dumnezeu? Acela-i leu, Acesta-i pui de leu. La cea mai simplă comparație, în cazul de față, trebuie să înțelegem atât unitatea firii, cât și a puterii Amândurora. Regele din rege a ieșit, cel tare, din cel tare. Tocmai pentru că a prevăzut că vor veni unii care ar putea afirma că Fiul e mai tânăr ca vârstă, i-a venit în minte să adauge cuvintele "din vlăstare, Fiul Meu, Te-ai înălțat. Culcându-Te ai adormit ca un leu și ca un pui de leu". Ai și în alt loc dovada că puiul de leu este "Leu din seminția lui Iuda"³³. Așadar, dacă L-a numit "pui de leu", desigur că în același timp L-a socotit "Leu", ceea ce vrea să spună: Să nu se sperie urechile voastre că au auzit despre un pui de leu, căci dacă am zis "Fiu" n-am afirmat ceva mai mic, întrucât tot leu e și Fiul, ca și Tatăl. Să înțeleagă, dar, că i-a numit "Leu" și "Pui de Leu"; "Leu" ca fiind de o putere desăvârșită și deplină, "Pui de Leu", ca Fiu, dar ni-
meni să nu-și inchipuie când aude așa ceva că Fiul n-ar fi deopotrivă

30. Ps. 21, 24.

31. Ps. 109, 2.

32. Ps. 128, 3.

33. Apoc. 5, 5.

cu Tatăl. Nu prin aceea-L laudăm pe Fiul, dându-I însușiri mai mici decât Tatălui.

19. Oricine mărturisește pe Fiul nu-L poate mărturisi c-ar fi mai mic. În mod minunat a pus în evidență acest adevăr însăși întruparea Fiului atunci când Domnul a zis: "din vlăstare Te-ai înălțat, Fiul Meu", prin aceea că întocmai cum se ridică un vlăstar din pământ, așa a luat ființă și Fiul în pântecul Fecioarei, ridicându-Se din pământ ca o floare cu bun miros, cum zice Isaia: "O Mlădiță va ieși din tulpina lui Iesei și un Lăstar din rădăcina lui va da"³⁴. Rădăcina e neamul iudeilor, mlădița e Maria, iar lăstarul Mariei e Hristos. Propriu-zis mlădița e de neam împărătesc, din casa și din țara lui David³⁵, iar lăstarul ieșit din ea este Hristos, Care a spălat urâciunea necurăției omenesci, revărsând în locul ei buna mireasmă a vieții veșnice.

20. Dacă accepți întruparea, atunci primești și patima. Cuvintele "culcându-te ai adormit ca un leu" se referă la Iisus când a zăcut în mormânt, odihnindu-Se ca o făptură oarecare în somnul ei, după cum zice: "Eu m-am culcat și am adormit; sculatu-m-am că Domnul mă va sprijini"³⁶. De unde și Iacob spune: "Cine-L va trezi pe El?". Aceasta vrea să spună: pe cine-L va învia Tatăl? Cine altul înviază dacă nu Cel ce Se va ridica El însuși cu puterea Lui și a Tatălui? Așa-L văd născut, cu puterea Lui, mort de voia Lui. Or, Cel care a săvârșit toate din propria Lui voință, de la cine altul ar cere ajutor ca să învieze? Prin urmare, El însuși e autorul învierii Sale, arbitru al morții Sale, El însuși e Cel așteptat de neamuri. De aceea "nu va lipsi Domn din Iuda până ce nu va veni El"³⁷, încât până ce Se va naște El credința în succesiunea împărătească se va păstra vie, neatinsă. Iar după aceea, după cum ne-am lămurit din tratatul asupra Evangheliei^{37a}, succesiunea a fost întreruptă prin venirea lui Irod, când s-a pierdut vrednicia întâietății, pentru că, după cum se știe, și-au pierdut regele legiuit și au început să aibă regi falși. Or, tocmai acest adevăr îl exprimă patriarhul: prin judecătorii și regii iudeilor se va păstra neîntreruptă moștenirea, succesiunea continuând prin regi "până vor veni cele gătite", ca să adune Biserica lui Dumnezeu, cum s-a afirmat de către conștiința tuturor neamurilor și chiar și de credința popoarelor păgâne, fapt care vrea să spună că pe El Îl aștep-

34. Is. 11, 1.

35. Cf. Luca 1, 27.

36. Ps. 3, 5.

37. Fac. 49, 10.

37a. Mai pe larg a se vedea în altă scriere a Sfântului Ambrozie, *In Lucam*, III, 41.

tau, Lui I s-a păstrat cinstea cuvenită și Lui I s-a încredințat vistieria celor mai mari daruri.

22. "Și El este așteptarea neamurilor". Prin aceste cuvinte s-a spus mai mult decât dacă s-ar fi zis: pe El Îl așteaptă neamurile, întrucât întreaga nădejde a Bisericii în El se va concentra. De aceea i s-a zis și lui Moise: "descălță încălțăminte picioarelor tale"³⁸, ca să nu se creadă că el ar fi mirele Bisericii, cel ales să fie conducătorul poporului. Tot pe temeiul acesta și-a descălțat încălțăminte și Isus Navi³⁹, pentru ca și el să păstreze Celui care urma să vină harul unei binefaceri atât de mari. Și la fel spune și evanghelistul Ioan: "Acela este Cel care vine după mine, Care înainte de mine a fost și Căruia eu nu sunt vrednic să-I dezleg cureaua încălțăminte"⁴⁰. Și tot de aceea zice: "Cel ce are mireasă este mire, iar prietenul mirelui, care stă și-l ascultă pe mire, se bucură cu bucurie de glasul lui"⁴¹. Cu alte cuvinte, El este bărbatul Bisericii, El e așteptarea neamurilor, cu gândul la El și-au descălțat încălțăminte înșiși proorocii, atunci când înfățișau legătura harului Său nupțial. El este Mirele, pe când eu sunt numai prietenul Mirelui, mă bucur că a venit, că-l aud glasul nupțial⁴², că nu mai aud despre pedepsele grele ale păcatelor, despre chinurile apăsătoare ale Legii, ci despre iertarea fărădelegilor. Acum auzim glas de bucurie, vorbe de voieșie, tresăltare a praznicului de nuntă.

23. La acestea se referă cuvintele "Cel care va lega de viță mînzul Său și de mlădiță mînzul asinei Sale", pentru ca adunarea neamurilor să fie străbătută de văpaia Duhului Sfânt, după ce înainte ea fusese rece și nepăsătoare; dar acum, prin mijlocirea lui Hristos, e mai credincioasă și legată de Vița cea nevestejită, adică de Domnul Iisus, Care însuși a zis: "Eu sunt vița cea adevărată și Tatăl Meu este lucrătorul"⁴³, în măsura în care ne vom lega cu lanțurile credinței celei nedespărțite de mlădița cea roditoare. Căci în aceasta constă taina despre care Evanghelia ne-a poruncit să dezlegăm mînzul asinei, și Însuși Domnul Iisus e Cel care șade pe el⁴⁴ pentru ca fiind legat de viță să se odihnească în nestrămutata dulceață a sfinților.

24. Și zice mai departe: "Spăla-va în vin haina Sa". Or, haina cea bună este trupul lui Hristos, Care a acoperit fărădelegile tuturor, a

38. Ieș. 3, 5.

39. Cf. Ios. 5, 15.

40. Ioan 1, 27.

41. Ioan 3, 29.

42. Cf. Cânt. Cânt. 2, 8.

43. Ioan 15, 1.

44. Cf. Matei 21, 2; Zah. 9, 9; Is. 62, 11.

luat asupra Lui păcatele lumii întregi, a trecut cu vederea rătăcirile tuturor, acea bună îmbrăcăminte, care i-a cuprins pe toți în haina bucuriei. Și spală această haină în vin, pentru că atunci când s-a botezat în Iordan a coborât Duhul Sfânt ca un porumbel și a rămas peste El⁴⁵, ceea ce înseamnă că plenitudinea Duhului Sfânt se afla în întregime în El fără să-L fi părăsit, după cum spune și Evanghelistul că "Iisus era plin de Duhul Sfânt"⁴⁶ când S-a întors de la Iordan. Prin urmare Iisus Își spală haina, dar nu ca și cum și-ar fi spălat necurăția, pe care nu o avea, ci fiindcă a noastră era necurăția pe care o spăla. Și apoi adaugă în chip firesc: "și în sânge de strugure veșmântul Său", adică prin patima trupului Său a curățat neamurile cu scump sângele Său. Căci neamurile sunt "veșmântul" cuvântului, după cum s-a scris: "Viu sunt Eu, zice Domnul, tu te vei îmbrăca întru ei ca într-un veșmânt"⁴⁷. Iar în alt loc: "ca un veșmânt îi vei schimba și se vor schimba"⁴⁸. Așadar prin sângele Său n-a spălat păcatele Lui, care nu existau, ci pe ale noastre, pe care noi le-am săvârșit. Și bine a făcut că a amintit de "strugure", pentru că, după cum strugurele se agăță de arac, Hristos este vița și tot El este și strugurele: viță fiindcă e agățată de lemn, iar strugure pentru că fiindu-l împunsă coasta cu sulița ostașului, a curs apă și sânge, căci așa a zis Ioan: "îndată a ieșit sânge și apă"⁴⁹: apă pentru curățire și sânge pentru ispășire. Ne-a curățat cu apa; cu vin ne-a răscumpărat.

25. De aceea cuvintele proorocului "ochii Lui vor scânteia ca vinul și dinții Săi vor fi albi ca laptele" îi desemnează pe prooroci și pe apostoli. Căci unii au ochi pre-văzători ca ochii lui Hristos, a Cărui venire o vesteau și despre Care însuși a spus: "Avraam, părintele vostru, a fost bucuros să vadă ziua Mea și a văzut-o și s-a bucurat"⁵⁰, iar unul dintre prooroci a zis: "am văzut pe Domnul Savaot"⁵¹, pe Care cei ce-L văd se umplu de bucurie duhovnicească. Ceilalți în schimb, adică apostolii, pe care Domnul i-a curățat de orice pată a păcatului, s-au făcut mai albi decât laptele, pe care după aceea nicio pângărire nu i-a mai putut atinge, căci laptele e ceva vremelnic, pe când harul apostolilor rămâne neîmpuținat, întrucât, prefăcându-se în hrană duhovnicească și cerească, saturează din destul cugetul nostru lăuntric. Sunt și astfel de credincioși, care socot că poruncile lumi-

45. Cf. Ioan 1, 28, 32.

46. Luca 4, 1.

47. Is. 49, 18.

48. Ps. 101, 27.

49. Ioan 19, 34.

50. Ioan 8, 56.

51. Is. 6, 1.

noase ale Domnului rostite în graiul Lui sfânt s-au dovedit pentru noi ca laptele cu care hrănindu-ne am ajuns să ne nutrim cu merinde cerească. La acest lucru se gândea Pavel când spunea: "cu lapte v-am hrănit, iar nu cu bucate, căci încă nu puteați"⁵². La început corinteanul se deprinde bând din laptele credinței, pe când cei sfinți, a căror credință se face cunoscută în toată lumea, sunt, așa zicând, înțărcați și se întăresc cu bucate mai vătoase. Dar să vedem ce se spune și despre celelalte binecuvântări.

26. "Zabulon va locui lângă mare, va da liman corăbiilor și marginea hotarului lui va fi până la Sidon"⁵³. Chiar și tălmăcirea numelui său făgăduiește locuri mai înalte, pentru că această expresie înseamnă "eliberare din noapte", ceea ce desigur că e un bine⁵⁴, iar cel ce va nădăjdui în aripile Domnului și se înconjoară numai de adevărul Lui, acela să nu se teamă nici de frica de noapte, nici de lucrul ce umblă în întuneric⁵⁵. După cum se spune, acest Zabulon "va locui lângă mare" pentru ca să vadă naufragiile altora; dar el să rămână neatins de nicio primejdie, să privească la alții cum se zbat în furtunile acestei lumi, asediați de tot felul de izbeliști în ale credinței; dar el să rămână neclintit pe temeliile învățaturii, așa cum e înrădăcinată și întărită în credință, privind la furtunile ereticilor și la naufragiile iudeilor, care n-au vrut să asculte de Cărmaciul pe care L-au avut. Așadar el e așezat între valuri, dar nu se lasă dus de valuri, ci stă mai curând gata s-ajute decât să se teamă de primejdii pentru ca, dacă s-ar ivi unii duși de furtuni puternice, să-i poată adăposti în port. De ajutor să fie Biserica, întocmai ca un liman de scăpare care i-ar chema cu brațele deschise în adăpostul siguranței pe cei primejduiți, oferindu-le liman de adăpostire. Așadar, în acest veac, Bisericile ies în întâmpinarea celor strâmtorați ca niște limanuri împrăștiate pe țărmuri, aducându-le aminte că celor care au credință li s-a pregătit sălaș de scăpare, în care-și pot adăposti corăbiile amenințate de furtuni⁵⁶. În aceste Biserici se află căpeteniile Zabulonului și căpeteniile Neftalimului, după cum ne învață psalmul 67, 28, dintre care unii sunt eliberatori din furtunile de noapte strigând: "să lepădăm dar lucrurile întunericului și să ne îmbrăcăm cu armele luminii"⁵⁷, pe când alții au preocupări apostolice, care pot spune:

52. 1 Cor. 3, 2.

53. Fac. 49, 13.

54. Filon, *De somniis* II, 34, ed. Savinel, Paris, 1962, p. 146.

55. Ps. 90, 4-6.

56. De reținut legătura intimă dintre realitățile vetero-testamentare și cele ale Bisericii creștine.

57. Rom. 13, 12.

"O, corintenilor, gura noastră s-a deschis către voi"⁵⁸. Aceștia sunt cei care, deși se află în întineric, au văzut lumină mare, cum mărturisește proorocul, zicând: "Țara Zabulonului, pământul Neftalimului, care locuiesc pe lângă mare și de ceea parte de Iordan"⁵⁹, "poporul care locuia întru întineric va vedea lumină mare, și cei ce locuiați în latura și în umbra morții, lumină va străluci pentru voi"⁶⁰.

29. Așadar, cu ajutorul unor iscoade, Domnul Dumnezeu, urmașul acestui patriarh, a stabilit accesul corăbiilor, iar grija Lui mereu trează și lucrarea Lui duhovnicească s-au întins până la Sidon, adică au ajuns până în ținuturile păgâne, pentru ca astfel milostivirea dumnezeiască să ridice de pe noi și sarcina păcatelor acestora. Știm doar că Sidonul este fiul întâi-născut al lui Ham⁶¹, care, pentru fapta lui nerușinată față de tatăl său, a fost osândit prin blestem de către tatăl său; de aceea a fost rânduit ca un fel de post de apărare nocturnă, ca un pichet de luptă și de apărare duhovnicească, pentru ca nu cumva să poată cineva ataca prin surprindere pozițiile întărite ale acestei vieți. Iar întinderea până în ținuturile celor mai nelegiuiți păcătoși aflați tocmai spre Sidon, care înainte se însoțeau printr-o superstiție sălbatică cu cei ce urzesc numai crime, după cum ne spune și tălmăcirea numelui, [aceasta înseamnă]: părăsind obișnuința blestemului, să dăruiască și să mijlocească obișnuința binecuvântării⁶², pentru ca unde s-a înmulțit păcatul, acolo să prisosească harul⁶³.

30. "Isahar binele a pofțit, odihnindu-se în mijlocul sorților. Și văzând că odihna este bună și că pământul este gras, și-a supus umărul la muncă și s-a făcut bărbat lucrător de pământ"⁶⁴. Cuvântul "Isahar" înseamnă "moștenire" și de aceea e pus și el în legătură cu Hristos, Care-i moștenirea noastră, pentru că prin El negustorim întru nădejdea mântuirii veșnice, dar nu cu ajutorul aurului sau argintului, ci cu ajutorul credinței și al rugăciunii⁶⁵. De aceea vorbește și David despre ea: "Iată, filii sunt moștenirea Domnului, răsplata rodului pântecelelui"⁶⁶. Iar Moise zice și el, tot despre același lucru: "Veți suge neguțătoria celor ce locuiesc pe lângă mare"⁶⁷. Acesta-i

58. 2 Cor. 6, 11.

59. Filon, *De somniis* II, 34, ed. cit., p. 146.

60. Is. 9, 1-2.

61. Cf. Fac. 10, 15.

62. Origen, *In Genes.*, Migne P.G. XIII, 756; 764.

63. Rom. 5, 20.

64. Fac. 49, 14-15.

65. Filon, *De ebrietate*, 94, ed. J. Gorez, Paris, 1963, p. 62; Idem, *De somniis*, 34, ed. cit., p. 146.

66. Ps. 126, 3.

67. Deut. 33, 19.

cel care a poftit binele încă de la început și care n-a știut ce înseamnă să dorești răul. Despre așa ceva se pronunță și Isaia: "Pentru că mai înainte de a ști pruncul să zică: tată sau mamă, nu se încrede în răutate, alegând binele"⁶⁸. S-a odihnit între sorții Vechiului și Noului Testament sau în anturajul proorocilor, și de aceea S-a arătat la mijloc între Moise și Ilie⁶⁹, ca să ne arate că prin cuvintele lor ne putem liniști, căci prin mărturia lor cei mai mulți se lasă de păcate și se încred în Dumnezeu cel viu, întrucât doar ei sunt martorii Învierii Lui și ai odihnei celei fericite.

31. Așadar, în vederea Învierii a chemat Dumnezeu neamurile – căci și pământul e gras și roditor, aducând roade veșnice, roade însutite și înzecite. "Și-a supus umărul la muncă", supunându-Se crucii, ca să ia asupra Lui păcatele noastre. Tocmai de aceea a spus și proorocul: "a Cărui stăpânire e pe umărul Lui"⁷⁰, adică mai presus de patimile trupului rămân puterea dumnezeirii și crucea, a cărei vrednicie e cu mult mai mare decât a trupului. "A pus așadar umărul", aplecându-se asupra plugului, dar răbdând toate înjosirile care-i stăteau în cale, supus suferinței, "rănindu-Se pentru nedreptățile noastre" și îndurând pentru păcatele noastre. Iar cuvintele "s-a făcut bărbat lucrător de pământ" ne arată că deoarece și-a cunoscut pământul l-a semănat cu grâu de soi bun și l-a plantat cu pomi roditori din neam ales.

32. "Dan va judeca pe poporul său ca pe una din semințiile lui Israel. Și să se facă Dan șarpe la drum, viperă în potecă, înveninând piciorul calului, ca să cadă călărețul așteptând mântuirea Domnului"⁷¹. Însemnarea cea mai simplă pe care o scoatem de aici e aceea că și seminției lui Dan i s-a dat rol de judecător în Israel. Căci după Isus Navi, judecătorii au fost luați din poporul diferitelor seminții, cum a fost de pildă cazul lui Samson⁷², din seminția lui Dan, dregătorind ca judecător vreme de douăzeci și cinci de ani. Dar proorocia nu pe el îl desemnează, ci pe Antihrist, care va judeca poporul ca viitor judecător și tiran din seminția lui Dan, pândind ca un șarpe ce stă pitit pe potecă să se arunce asupra celor care ar vrea să pășească pe calea adevărului. Căci aceasta înseamnă să se primejduiască piciorul calului prin mușcătura șarpelui, încât, ca să nu se vătăme și să se îmbolnăvească de înveninare, e nevoie să-i vindece piciorul, așa cum și trădătorul Iuda, fiind ispitit de diavol, s-a aruncat

68. Is. 8, 4; 18.

69. Cf. Matei 17, 3.

70. Is. 9, 5.

71. Fac. 49, 16-18.

72. Cf. Jud. 13, 2; 15; 20.

asupra călcâiului Domnului Hristos ca să atace pe călăreț, care S-a coborât ca să vindece pe toți. Așadar a căzut, dar nu întins ca și cum ar dormita, ci întinzându-se parcă înapoi, pentru ca din cele de mai sus spre cele de mai înainte să aștepte mântuirea de la Domnul, căci știa că trebuie să învieze și de aceea aștepta să scoată pe Adam, cel ce zăcea în iad.

33. De aceea, întrucât și noi alergăm pe drum, să ne ferim ca nu cumva șarpele să ne pândească pe potecă, să muște piciorul calului, adică al trupului nostru, și să-l surprindă pe neașteptate pe călăreț ațipind, căci dacă stăm treji, atunci suntem datori să evităm și mușcătura șarpelui⁷³. Prin urmare, să nu ne toropească somnul nepăsării, somnul veacului, să nu ne apese somnul bogățiilor, ca să nu se spună și despre noi: "Dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic toți bărbații bogăției în mâinile lor"⁷⁴. Dar sunt și călăreți care dorm călare, despre care s-a scris: "au incremenit călăreții pe cai"⁷⁵. Dacă lăcomia ți-ar răni inima, dacă pofta te tulbură, atunci vei dormita, călărețule, și vei ajunge să nu-ți poți înfrâna trupul, respectiv calul. Or, tu fii treaz și, chiar dacă te-ar trânti jos de pe cal, adică dacă ai fi pe moarte, nici atunci să nu-ți pierzi firea, căci cei ce-și pierd capul nu câștigă nimic. Tu însă așteaptă mântuirea de la Domnul, să nu pierzi din vedere că ea va veni, ca să dobândești la sfârșit bucuria învierii. Iuda dormea, așa încât nu era cu gândul treaz la cuvintele lui Hristos, da, Iuda dormea, și încă dormea somnul îmbogățirii, așteptând răsplata trădării. Diavolul l-a văzut cum doarme și, târbăcindu-l cu otrava grea a lăcomiei, a intrat în inima lui⁷⁶, a rănit calul și l-a doborât pe călăreț, pe care l-a îndepărtat de Hristos.

34. Pe această seminție a binecuvântat-o Moise, zicând: "Dan este pui de leu, care se aruncă din Vasan"⁷⁷, adică din tulburare. De aceea, mai curând trebuie să înțelegem din grecește ceea ce s-a transpus în latinește, și anume că Dan s-a făcut un fel de șarpe care pândește din potecă. Altfel, Dan se tâlcuiește "judecată"⁷⁸. De aceea peste seminția aceasta a venit primejdia unei grele judecăți prin aceea că Antihrist s-a furișat ca o năpărcă în sufletul lui, otrăvind cu veninul ei pe orice trecător. Și totuși seminția s-a eliberat ea însăși de această lepădare, din clipa când a mărturisit despre călăreț că se

73. Filon, *Leg. alleg.*, II, 99, ed. Cl. Mondésert, Paris, 1962, p. 158.

74. Ps. 75, 5.

75. Ps. 75, 6.

76. Cf. Luca 22, 3.

77. Deut. 33, 22; Origen, *In Gen. XII*, 1059.

78. Filon, *Leg. alleg.*, II, 96, ed. cit., p. 156; Idem, *De agricult.* 21; Idem, *De somnulis*, II, 34, ed. cit., p. 146.

va ridica iarăși, atunci când declară: "De cel ce se va lepăda de Mine înaintea oamenilor și Eu Mă voi lepăda de el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri. Oricine va fi mărturisit pentru Mine înaintea oamenilor, mărturisi-voi și Eu pentru el înaintea Tatălui Meu, Care este în ceruri"⁷⁹.

35. "Gad strâmtorat va fi de cete înarmate, dar le va strâmtora și el pas cu pas"⁸⁰. Prin strâmtorarea de care se vorbește aici se înțeleg cârdășia și viclenia cârturarilor și a preoților, care îl ispiteau pe Domnul Iisus, pe temeiul tributului cezarului și al botezului lui Ioan⁸¹, cum ne-a arătat Scriptura, dar Domnul Iisus a întors ispita în folosul Său; iar cuvintele "pas cu pas" se referă la acest proces în continuă desfășurare, prin care însă se arată că Hristos este Cel care-i face de rușine pe ispitori. În schimb cuvintele: "cu ce putere faci acestea?"⁸² nu răspund la întrebarea dorită, după cum S-a exprimat El însuși zicând: "Vă voi întreba și Eu pe voi un cuvânt, pe care de Mi-l veți spune, și Eu vă voi spune cu ce putere fac acesteal"⁸³. Și iarăși, de astă dată celor care întrebau: "se cuvine să dăm dajdie cezarului sau nu?" le răspunde: "Ce Mă ispitiți, fățarnicilor? Arătați banul de dajdie. Și, aducându-l, i-a întrebat din nou: Al cui este chipul acesta și inscripția de pe el?. Ei au zis: ale cezarului"⁸⁴. Aici Domnul i-a încurcat în înseși cuvintele lor, silindu-i să răspundă în singurul fel posibil, după care le-a zis: "Dați deci cezarului cele ce sunt ale cezarului și lui Dumnezeu cele ce sunt ale lui Dumnezeu", aceasta pentru ca împotriva vorbelor Lui să nu mai poată reacționa, așa încât "s-au mirat și, lăsându-L, s-au dus"⁸⁵. Or, nu este nimic de mirare că le-a răspuns, întrucât știa dinainte tot ce vor întreba.

36. De altfel, însuși Moise a expus această proorocie a dreptului Iacob, afirmând că ea se referă la Hristos, atunci când a zis: "Bine-cuvântat să fie Cel ce a sporit pe Gad, care odihnește ca un pui de leu și sfărâmă și braț, și cap. Și a văzut începătura sa, că acolo s-a împărțit pământul căpeteniilor celor adunați împreună cu mai-marli noroadelor. Dreptate a făcut Domnul și judecata Sa cu Israel"⁸⁶.

37. Îl recunoaștem așadar pe Cel care Se odihnea ca un leu și Care sfărâmă brațul celor puternici, pentru că El a văzut încă de la

79. Matei 10, 32.

80. Fac. 49, 19; Filon, *De somniis*, II, 34, ed. cit., p. 146.

81. Cf. Matei 22, 17.

82. Matei 21, 23.

83. Matei 21, 24.

84. Matei 22, 18-21.

85. Matei 22, 21-22.

86. Deut. 33, 20-21.

început dezbinările ispitorilor. Acolo și-a deschis pământul gura să-i înghită pe mincinoși⁸⁷, unde se arată și ispita celor răi.

38. "Din Așer va veni pâinea cea grasă și regilor le va da mâncăruri alese"⁸⁸. Tradus în latinește cuvântul "așer" înseamnă "bogăție"⁸⁹. Dar cine-i bogat dacă nu Acela care-i noianul de bogății ale înțelepciunii și cunoașterii? Cine-i avut dacă nu Domnul Iisus, Care prisosește pururea și niciodată nu-i lipsit? A venit sărac în lumea aceasta, dar S-a umplut de toate bunătățile, coplesindu-i pe toți. Ce mare noian de avuții are Cel care i-a îmbogățit din sărăcia Lui pe toți! A venit sărac din pricina noastră, dar e bogat când Îl raportăm la Tatăl. El a venit sărac pentru ca să ne mântuie de sărăcie, cum ne învață Apostolul atunci când zice: "Căci El, bogat fiind, pentru voi a sărăcit ca voi cu sărăcia Lui să vă îmbogățiți"⁹⁰. Din sărăcia Lui îmbogățește, aduce haine scumpe, îi satură pe cei infomețați, din mort face viu, din mormânt aduce la viață. Aceasta-i așadar comoara cea nesfârșită, din adâncul căreia vine pâinea cea nutritoare, atât de nutritoare încât cei care gustă din ea nu vor mai flămânzi⁹¹. Pe această pâine a dat-o apostolilor ca s-o împartă poporului credincios⁹², iar astăzi ne-o dă și nouă prin aceea că în calitate de preot El însuși este Cel ce o sfințește cu învățăturile Sale.

39. Cu alte cuvinte această pâine a devenit hrana sfinților. Ba putem primi chiar pe Domnul însuși, Care ni S-a dat sub forma Trupului Său, după cum ne-a spus-o Însuși: "Eu sunt Pâinea vieții. Părinții voștri au mâncat mană în pustie, și au murit. Pâinea care se coboară din cer este aceea din care dacă mănâncă cineva, nu moare"⁹³. Iar pentru ca să nu-și închipuie cineva că a vorbit aici de moartea care vine prin despărțirea sufletului de trup și pentru ca, pe bună dreptate, să nu se îndoiască dacă ar ști că și Sfinții Apostoli au murit de o astfel de moarte, Mântuitorul adaugă: "Eu sunt Pâinea cea vie, Care S-a pogorât din cer. Cine mănâncă din pâinea aceasta viu va fi în veci"⁹⁴. Și aceasta înseamnă că nu despre viața trecătoare am vorbit înainte și nici despre moartea din viața pământească, ci despre aceea prin care, chiar dacă cineva va fi murit, dacă totuși va fi gustat din pâinea Mea, va fi viu în veci. Căci acela a gustat cu ade-

87. Deut. 11, 6.

88. Fac. 49, 20.

89. Filon, *De somniis* II, 35, ed. cit., p. 146.

90. 2 Cor. 8, 9.

91. Cf. Ioan 6, 35.

92. Cf. Matei 15, 36.

93. Ioan 6, 48-50.

94. Ioan 6, 51.

vărat din ea, care s-a cercetat pe sine; iar cine a primit, acela nu va muri de o moarte ca a păcătoșilor, pentru că pâinea aceasta este tocmai iertarea păcatelor.

40. Până și Moise însuși a proorocit în chip minunat despre acest lucru în binecuvântările lui, zicând: "Binecuvântat să fie Așer între fii, iubit să fie de frații lui și să-și afunde în untdelemn piciorul lui. De fier și de aramă să fie zăvoarele, și liniștea ta să țină cât zilele vieții tale. Nimeni, o, Israele, nu este ca Dumnezeu, Care să meargă pe ceruri într-un ajutor al tău și pe nori întru slava Sa. Dumnezeu este liman din vremuri străvechi, căci cu brațul Lui cel veșnic El te sprijină și, din fața ta gonind vrăjmașii, zice: "Stârpește-l!". Israel locuiește neprimejduit. Ochiul lui Iacob privește îmbelșugat de pâine și de vin, și cerurile lui picură rouă"⁹⁵.

41. "Neftali, cerboaică slobodă: el rostește graiuri minunate"⁹⁶. La viță se taie de regulă unele ramuri, care par de prisos, ca să nu fie înăbușită de lujeri ieșiți fără rost, în schimb altele se taie de tot sau se scurtează pentru ca să dea rod, a căror coroană se dezvoltă pe măsură ce crește, pentru că în timp ce o parte se ridică în sus, o altă parte se îndoaie și se lasă în jos, împreunând unele corzi de viță, îngrădind la un loc un fel de colier frumos din lăstari tineri. În procesul de creștere Iisus este această podoabă care se dezvoltă în vlăstarele sănătoase ale viței. El este Cel care revarsă roduri bogate.

42. Mare frumusețe este aceasta, dar cu mult mai important este faptul că mlădițele legate de viță ne vorbesc despre creșterea noastră cea duhovnicească și, în calitatea de mlădițe ce suntem, să putem aduce roade dacă rămânem în viță, căci dacă nu o facem, atunci suntem tăiați. Sfântul patriarh Neftali era și el o astfel de mlădiță roditoare, fapt pe care-l confirmă și Moise când zice: "Neftali, tu cel sătul de bunăvoință și plin de binecuvântarea Domnului, ia marea și partea cea de miazăzi în stăpânire"⁹⁷. Punând deci în lumină ceea ce spusese Iacob, să fii "viță ruptă", adică prin harul credinței să te eliberezi de legăturile morții, [viță] prin care se înțelege poporul lui Dumnezeu cel chemat la libertatea credinței și la belșugul harului, popor care s-a întins pe întreg pământul și care va lua asupra sa jugul lui Hristos cel cu bună roadă și tulpina acelei vițe adevărate; acela va umbla în umbra crucii celei dumnezeiești și nu se va teme

95. Deut. 33, 24-28.

96. Fac. 49, 21.

97. Deut. 33, 23.

că s-ar primejdui mărturisind-o, ci va fi și mai bucuros de a fi socotit între cei ce rabdă prigoane pentru numele lui Hristos.

43. Acela-i cu adevărat scos din cătușe, care e liber de orice constrângere de teamă, de unde și spusa proorocului: "ieși-vor și vor sălta ca niște viței dezlegați din lanțuri"; de aceea, pe măsură ce-i cresc mlădițele, se dezvoltă și frumusețea lui, pentru că în loc gras a fost pus și peste apa odihnei a crescut, împlinind prin taina renașterii sale buna podoabă a cuvântului și hrănindu-se cu harul prea sfânt al lui Hristos, care poate opri farmecul frumuseții Tale, Doamne.

45. În sfârșit, ceea ce e și mai mare decât orice, e faptul că El dă tot ce are, iar întrucât nimeni nu poate da neavând, iată ce s-a mai spus: "Domnul a împărțit, întru podoabă S-a îmbrăcat"⁹⁸. Căci S-a îmbrăcat prin har cu podoaba Bisericii și, lepădând prin botez necurăția tuturor păcatelor, strălucește de frumusețea harului curesc. De aceea a zis Mirele despre Biserică: "Cine-i aceasta, ziceau fetele, care ca zarea strălucește și ca luna-i de frumoasă, ca soarele de luminoasă, ca oștile rânduite de război?"⁹⁹.

46. Și acum, ca un fel de epilog, să scoatem o învățătură din istoria patriarhilor. După cum ne-a spus-o și Sfânta Scriptură, să rezumăm proorocia dreptului Iacob despre sfântul Iosif: "Iosife, fiul meu preamărit și prea dorit, fiul meu din urmă, întoarce-te acum la mine. Asupra-ți sfătuindu-se, te-au pârat și te-au pândit domnii săgetătorilor. Dar s-au sfărâmat cu tărie arcele lor și au slăbit vinele brațelor lor prin mâna puternicului Iacob, cel ce a întărit pe Israel de la Dumnezeu tatălui tău. El e Dumnezeu și te va ajuta, te-a binecuvântat cu binecuvântarea cerului de sus și cu binecuvântarea pământului, binecuvântarea sânilor și a pântecelui. Binecuvântările tatălui tău și ale mamei tale întrec cu mult binecuvântările munților celor din veac și binecuvântările colinelor celor veșnice, care vor fi pe capul lui Iosif și pe creștetul fraților al căror povățuitor este"¹⁰⁰.

47. Și care să fie cauza că dintre toți fiii săi, Iosif a fost scos în evidență cel mai mult de tatăl său, dacă nu faptul că în el vedea prefigurându-se tainic ființa și lucrarea lui Hristos? De aceea, binecuvântându-l mai mult decât ar fi fost de așteptat, l-a agrăit cu cuvintele: "Iosife, fiul meu prea dorit". Or, cine putea fi numit "prea dorit" dacă nu Hristos, a Cărui mărire crește mereu și a Cărui vrednicie nu are sfârșit? Doar despre El s-a exprimat și Ioan când a zis: "Acela trebuie să crească, iar eu trebuie să mă micșorez"¹⁰¹, întrucât prin

98. Ps. 92, 1.

99. Cânt. Cânt. 6, 10.

100. Fac. 49, 22-26 (după ed. sinod. din 1914).

101. Ioan 3, 30.

mijlocirea Mântuitorului și a desăvârșitului Său nume, a venit în lume și a coplesit (potrivit expresiei "fiul meu prea iubit"), iar pentru că vedeau frații cum crește cu fiecare zi mărirea Lui, au început să-L pizmuiască, însă Acest "al doilea Iosif" și-a sporit și mai mult râvna cu care-i iubea tot mai mult. Iar întrucât a zis: "N-am venit decât pentru oile cele pierdute ale casei lui Israel"¹⁰², iudeii l-au răspuns: "Pe Acesta nu-L știm de unde este"¹⁰³. Chiar în timpul când El le tămăduia neputințele, ei nu voiau să știe de El.

48. Și-i mai spune și: "Fiul meu din urmă", întrucât într-adevăr se născuse între ultimii. De aceea ne și spune Scriptura: "Iacob îl iubea pe Iosif mai mult decât pe toți fiii săi, pentru că el era copilul bătrâneților lui"¹⁰⁴, ceea ce se poate raporta și la Hristos, pentru că Fiul lui Dumnezeu S-a arătat destul de târziu într-o lume îmbătrânită, într-un fapt de seară, născându-Se din Fecioara Maria. Ca "flu al bătrâneților" a luat în chip tainic trup de om, cu toate că exista de dinainte de veci la Tatăl.

49. De aceea I S-a și adresat Tatăl: "Întoarce-Te acum spre Mine", chemându-L de pe pământ la cer pe Cel pe Care-L trimisese pentru mântuirea noastră. Și astfel, înviind pe Fiul Său cel Unul-Născut, a nimicit uneltirile celor clevetitori, după cum zice și Isaia: "sfat fără de minte sunt cugetele voastre"¹⁰⁵ și a făcut de rușine toate ocările care se îndreptau ca ploaia peste El, zdrobind puterea celor care se încredeau în tăria lor, iar nu în Dumnezeu.

50. De aceea a și adăugat: "și l-a întărit pe Israel cu ajutorul lui Dumnezeu, Tatăl tău, căci El e Dumnezeu și te va ajuta". Cine este Cel ce a întărit pe Israel și l-a ajutat dacă e un singur Dumnezeu-Tatăl, Care a zis: "Iacob, sluga Mea, sprijini-l-voi pe el, Israel, alesul Meu, primitu-l-a pe el sufletul Meu, dat-am duhul Meu peste el, judecata neamurilor va face"¹⁰⁶? Căci "toate le-a supus Lui", cele cerești cu binecuvântarea cerului, cele pământești, dimpreună cu binecuvântarea pământului, pentru ca să fie stăpân și peste oameni, și peste îngeri¹⁰⁷.

51. În chipul acesta au fost biruite și poftele trupului celui trecător, căci s-a adaos și "binecuvântarea sânilor și a pântecelui, a tatălui și a mamei". Prin "sâni" a înțeles cele două testamente, dintre care prin unul a fost vestit, prin celălalt, vădit – dar oricum niște sâni

102. Matei 15, 24.

103. Ioan 9, 29.

104. Fac. 37, 3.

105. Is. 19, 11.

106. Is. 42, 1 (după ed. sinod. 1914).

107. Ps. 8, 6; 1 Cor. 15, 27.

plini, pentru că prin ei ne-a crescut fiili, hrănindu-ne cu lapte duhovnicesc, închinându-ne Tatălui. Dar a mai înțeles prin "sâni" și pe ai Mariei, care într-adevăr au fost binecuvântați, căci prin ei Sfânta Fecioară a mulș pentru poporul lui Dumnezeu băutura laptelui celui sfințitor¹⁰⁸. De aceea a și spus o femeie din Evanghelie: "Binecuvântat este pântecul care Te-a purtat și sânul la care ai supt"¹⁰⁹. Iar prin cuvintele "binecuvântarea pântecului, a tatălui și a mamei tale", dacă am vrea să înțelegem numai pântecul Mariei, atunci din ce pricină a pomenit în chip ascuns de ambele binecuvântări – căci ar fi putut aminti numai de pântecul mamei?; ci eu cred că-i un lucru mai minunat să înțelegem, potrivit unei taine duhovnicești, ambele nașteri ale Domnului Iisus, atât cea după dumnezeire, cât și cea după trup, pentru că El S-a născut de fapt înainte de veci din Tatăl. De aici și spusa Tatălui: "Cuvânt bun răspuns-a inima mea"¹¹⁰, în înțelesul că Și-a luat ființa din cea mai adâncă și mai negrăită substanță a Tatălui și în El petrece în veci, cum zice și Evanghelistul: "Pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată; Fiul cel Unul-Născut, Care este în sânul Tatălui, Acela L-a făcut cunoscut"¹¹¹. După cum dar sânul duhovnicesc al Tatălui se poate interpreta cumva ca o expresie tainică a iubirii și a naturii paterne în care petrece mereu Fiul, tot așa și pântecul părintesc are ceva din adâncul tainic din care purcede ca din pântec fecioresc Fiul. În sfârșit, în mod deosebit: uneori [se vorbește] despre "pântec părintesc", alteori despre "inimă", din care a țâșnit cuvântul, iar alteori i se spune "gura Lui", din care a ieșit dreptatea ori din care a pornit înțelepciunea, după cum stă scris: "Eu din gura Celui Prea Înalt am ieșit"¹¹²; așadar, după cum "unitatea" nu se definește, căci în ea toate se cuprind, cu atât mai mult taina nașterii din Tatăl înseamnă mai mult decât venirea pe lume a unui individ trupesc oarecare. Dar după cum pe aceea ne-o explicăm ca naștere din Tatăl, tot astfel trebuie să ne explicăm pentru iconomia mântuirii și felul în care a născut Maria, când a fost binecuvântat pântecul de Mamă al Fecioarei Maria prin care L-am dobândit pe Domnul Iisus. Despre acest lucru iată cum vorbește Tatăl prin gura proorocului Ieremia: "Înainte de a Te fi zămislit în pântec Te-am cunoscut și înainte de a ieși din pântec Te-am sfințit"¹¹³. Așadar proorocul recunoaște în ființa lui Iisus o fire dublă: cea dumnezeiască și cea trupească, prima din Tatăl, cealaltă din Fecioară, dar și aceasta în așa fel încât să nu fie cu totul străină de

108. Vergiliu, *Eneida*, XI, 572.

109. Luca 11, 27.

110. Ps. 44, 1.

111. Ioan 1, 18.

112. Înț. Sir. 24, 3.

113. Ier. 1, 5.

Dumnezeire atunci când e vorba de nașterea din Fecioară și de a avea și trup.

52. "Binecuvântările tatălui tău și ale mamei tale întrec cu mult binecuvântările tuturor munților și dorințele tuturor colinelor". Căci Hristos a scânteiat ca lumina cerului nu numai mai mult decât toți acei bărbați de mare vrednicie: patriarhi, prooroci, apostoli, ci și decât soarele, luna ori arhanghelii, după cum a spus-o El însuși: "Nu este ucenic mai presus decât învățătorul său, nici slugă mai mare decât stăpânul său"¹¹⁴. Căci a mai existat oare vreodată cineva căruia să-i fi fost supuse toate și cărora El însuși le-a iertat toate? Întru El se binecuvântă chiar și sfinții Lui, întrucât El este peste capetele tuturor, căpetenia tuturor, căci capul femeii este bărbatul, iar al bărbatului, Hristos¹¹⁵ – peste creștetul tuturor, întrucât El este piscul cel mai înalt dintre toate. Astfel, pentru cei dreپți El este creștetul cel mai de sus decât toți cei pe care frații îi numesc "câștigați" prin iertare și prin împărtășirea renașterii. De aceea și dintre frații lui Iosif pe aceia-i socotim în primul rând frați, despre care se afirmă: "Spune-voi numele Tău fraților mei, în mijlocul adunării Te voi lăuda"¹¹⁶.

53. În sfârșit, și Moise va fi unul dintre cei care va completa traiectul acestei vieți a lui Iosif atunci când îi binecuvintează seminția, dar prin el nu binecuvintează desigur pe cineva care deja era în rândul celor morți, ci sub numele lui binecuvintează pe Hristos, după cum stă scris despre El: "Să binecuvinteze Domnul pământul lui cu darurile cele alese ale cerului, cu roua și cu darurile adâncului celui de dedesubt. Cu roade alese, din cele pe care le face să crească soarele și cu cele mai bune roade care odrăslesc în fiecare lună. Cu cele mai alese din câte dau munții cei vechi și cu darurile alese ale dealurilor celor veșnice, și cu darurile cele alese ale pământului și ale celor ce-l umplu. Binecuvântarea Celui ce S-a arătat în rug să vină pe capul lui Iosif, pe creștetul celui dintâi dintre frații lui! Frumusețea lui să fie ca a taurului întâi-născut și coarnele lui să fie ca și coarnele bivolului: cu acelea va împunge popoarele toate până la marginile pământului; acestea sunt mulțimile de zeci de mii ale lui Efraim, acestea sunt miile lui Manase"¹¹⁷.

54. E vorba de aceeași binecuvântare cu deplinătate întreagă, atât cerească, cât și pământească, dar și cu una specială: a iubirii lui Hristos, Care a fost zărit în rug și Care a zis lui Moise: "scoate-ți încălțăminte din picioare"¹¹⁸, întrucât El este Dumnezeu Cel peste

114. Matei 10, 24.

115. Cf. 1 Cor. 11, 3; Efes. 5, 23.

116. Ps. 21, 24.

117. Deut. 33, 13-17.

118. Ieș. 3, 5.

toate, după cum scrie: "El este capul trupului, adică al Bisericii, Cel ce este începutul, Întâiul-născut din morți, ca să fie El cel dintâi întru toate. Căci în El a binevoit Dumnezeu să sălășluiască toată plinătatea"¹¹⁹. Și de aceea întâietatea acestei binecuvântări se întinde de la piscul cel mai înalt al cerului până la capătul cel mai depărtat al pământului. Căci El este înainte de toate viață și "toate prin El se țin împreună", pentru ca "printr-Însul, toate cu Sine să le împace, fie cele de pe pământ, fie cele din ceruri, făcând pace prin El, prin sângele crucii Sale"¹²⁰. De aceea a și preferat icoana dreptului Iosif, care-i binecuvântat și preamărit mai mult decât toți frații lui.

55. "Frumusețea lui să fie ca a taurului întâi-născut și coarnele lui să fie ca și coarnele bivolului, căci cu acelea va împunge popoarele". Iar taurul cel bun, precum și jertfa pentru păcate, jertfa pentru întreaga lume, care ne-a venit spre a ne aduce împăcarea, ce altceva sunt decât o frumusețe sfântă? Căci, după cum am arătat și în alte locuri, fiecare întâi-născut este sfânt, de aceea și Levi s-a învrednicit de o anumită întâietate, dar nu de una a vârstei, ci a rânduielii de transmitere a sfințeniei, de aceea într-adevăr sfântă este podoba lui, așa cum s-a scris, desigur în legătură cu Învierea Domnului: "împodobit ești cu frumusețea mai mult decât fiii oamenilor". Aceasta întrucât El e "întâiul-născut din morți", având "coarne ca ale bivolului". Dar când a vorbit despre coarne, ar trebui cercetat cum de s-a gândit la bivoli, câtă vreme – după cum afirmă cunoscătorii – bivolul nu e trecut în rândul fiarelor sălbatice. Și de aceea suntem datori să prețuim mai mult Cuvântul, întrucât în felul ei expresia "Cuvântul (Domnului)" este numai unul singur, nu mai multe. Doar și Ana așa spunea în rugăciunea ei: "Domnul va judeca marginile pământului. El va da tărie regilor noștri și fruntea Unsului Său o va înălța"¹²¹. Iar Isaia precizează: "Prietenul meu avea o vie pe o coastă mănoasă"¹²², întrucât în Fiul lui Dumnezeu cel Unul-Născut înfloreste Biserica, singura care se lasă povățuită de cuvântul lui Dumnezeu, în care se cuprinde plenitudinea puterii și a înțelepciunii, din belșugul căreia secerișul credinței va prisosi, întrucât și sfinții ajută ca el să fie spornic.

56. Expresiile "zeci de mii pentru Efraim și mii pentru Manase"¹²³ înseamnă că El va stăpâni peste iudei și peste neamuri și din amândouă aceste popoare își va aduna Sיעși o Biserică numeroasă. Iar faptul că dreptul Iacob și-a pus dreapta sa peste Efraim ne duce cu gândul la ceea ce se spune în Cântarea Cântărilor: "Iubitul

119. Col. 1, 18-19.

120. Col. 1, 17; 20.

121. 1 Regl 2, 10.

122. Is. 5, 1.

123. Deut. 33, 17; a se vedea și Migne P.L. 15, 1601.

meu e alb și rumen și între zeci de mii este întâiul¹²⁴. În sfârșit, chiar și cântărețele lui David care-l preamăreau cu zeci de mii de biruințe (pe când lui Saul îi atribuiau numai câteva)¹²⁵ se gândeau la mijlocirea Mariei, din care se va naște Hristos, cu toate că ar fi trebuit ca respectul față de rege să fie mai mare. Oricine preamărește puterea lui Hristos, acela mărturisește și slava Lui, iar din puterea acestei măririi se simte și el întărit. De aceea, într-un verset din psalmi sunt pomeniți între sfinți și rinocerii: "cel iubit ca pulul de rinocer"¹²⁶, căci după cum în momentul când animalului de solul acesta îi cresc coarnele, exprimă puterea vârstei lui, tot așa se întâmplă și când din adâncul sufletului nostru țâșnesc cu putere pornirile cugetului, prin care cred că se exprimă procesul de creștere în virtute, care, cu cât creștem, cu atâta se desăvârșește. Prin acest "coif al puterii" Domnul Iisus a slăbit rătăcirea păgână pentru ca să nimicească toate credințele greșite și să readucă mântuirea, după cum însuși a grăit: "Eu rănesc, dar tot Eu tămăduiesc"¹²⁷. De aceea, ca și cum ar imita pe acest taur, proorocul zice: "Cu Tine pe vrăjmașii noștri îi vom lovi și cu numele Tău îi vom nimici pe cei ce se scoală asupra noastră"¹²⁸. Din acest motiv animalele curate au coarne. Dar să nu uităm că "Legea este duhovnicească"^{128a}, căci cei care pot îndepărta ispitele acestui veac prin cuvântul lui Dumnezeu și prin urmarea virtuții, acela par a fi apărați ca de niște arme care "se descarcă" din capul lor. Și pe bună dreptate i-am putea spune trâmbiță în formă de corn minunatei puteri a graiului, care înflăcărează la luptă pe bunii luptători ai lui Hristos pentru a putea înfrânge și a lua prada din mâinile vicleanului diavol. Ne aflăm, așadar, pe front și pe cei mai mulți dintre noi îi vedem robi în tabere vrăjmașe și ne simțim datori să-i eliberăm din robia celui jug atât de nesuferit.

57. Diavolul are foarte mulți lupi, pe care-i asmute spre oile lui Hristos. De aceea și Iosif cel duhovnicesc, ca să-și păzească oile, a răpit un alt lup, care venea și el să prade oile, anume pe Pavel; a căutat [diavolul] să facă din el un prigonitor, dar până la urmă a ieșit din el un propovăduitor. Cu gândul la acela va fi vorbit și Iacob aceste cuvinte: "Veniamin, lup răpitor, dimineata va mânca vânat și pradă va împărți seara"¹²⁹. Lup era când împrăștia și devora oile Bise-

124. Cânt. Cânt. 5, 10.

125. Cf. 1 Regi 18, 7.

126. Ps. 28, 6.

127. Deut. 32, 39.

128. Ps. 43, 7.

128a. Rom. 7, 14. Principiu hermeneutic, folosit mai ales de Origen pentru a justifica folosirea deasă a alegoriei. (A se vedea P.S.B. vol. 6, p. 30-31; *ibidem*, 7, 313; 347 etc.).

129. Fac. 49, 27.

ricli, dar cel care venea pe câmp ca un lup s-a trezit până la urmă păstor. Era lup până când s-a numit Saul, când intra prin casele oamenilor și lega bărbați și femei să-i ducă în temniță¹³⁰. Lup era și când sufla amenințări și ucideri împotriva ucenicilor Domnului, cerând în acest scop și scrisori de la arhierei, ca să-i prindă pe ucenicii lui Hristos, dar pe care, întocmai ca pe un lup rătăcit de întunericul nopții, Iisus l-a orbit cu o lumină fulgerătoare¹³¹. De aceea, când era să nască pe Veniamin, mama lui, Rahila, l-a pus numele "fiul durerii mele"¹³², proorocindu-l astfel din seminția ei pe viitorul Pavel, care se va năpusti cu prigoane la vremea sa asupra fiilor Bisericii, chinuind-o cu mare durere pe maica (Biserică). Dar după aceea, același Pavel a împărțit hrană căpeteniilor iudaice și a propovăduit neamurilor cuvântul lui Dumnezeu, aducând pe mulți la credință, cum s-a întâmplat ca, în urma unei dispute, înșiși solul proconsulului Paul și Publius dregătorul au primit harul Domnului. De altfel, chiar și Moise s-a exprimat în adevăr atunci când a binecuvântat seminția lui Veniamin, zicând: "Iubitul Domnului va sta lângă El fără primejdie și Dumnezeu îl va ocroti în toată vremea și el va odihni pe umerii Lui"¹³³. Și dacă a avut astfel de calități, a fost făcut "vas ales"; dar dacă n-ar fi fost întors de mila și dragostea Domnului, el nu s-ar fi schimbat. De aceea el însuși nu și-a atribuit sieși nimic, ci totul a fost pus pe seama lui Hristos, când a zis: "Eu sunt cel mai mic dintre apostoli, care nu sunt vrednic să mă numesc apostol, pentru că am prigonit Biserica lui Dumnezeu. Dar prin harul lui Dumnezeu sunt ceea ce sunt și harul Lui, care este în mine, n-a fost în zadar"¹³⁴. A locuit credincios în casa pe care înainte o pustiise, a locuit în cortul lui Iisus cel care înainte rătăcea ca un lup prin păduri, dar Dumnezeu S-a coborât asupra lui atunci când i S-a arătat Hristos. Și deși cu ochii deschiși nu vedea nimic, totuși pe Hristos L-a văzut. Și pe bună dreptate L-a văzut de față, ba L-a și auzit vorbind. Această adumbrire a lui Saul n-a fost o orbire, ci o lucrare harică. De altfel și Mariei i se spusese: "Duhul Sfânt Se va pogori peste tine și puterea Celui Prea Înalt te va umbri"¹³⁵. Între lucrările și faptele bune, acest lucru este dintre cele mai prețioase. Căci și mai înainte ți-am pomenit pe Isahar: "și-a pus umărul la muncă și s-a ostenit și s-a făcut bărbat lucrător de pământ". Pe el l-a urmat și Pavel, făcând o nouă pepinieră credinței și de aceea, ca bun lucrător de pământ, a zis: "Eu am sădit, Apollo a udat, dar Dumnezeu a făcut să crească"¹³⁶.

130. Cf. Fapte 9, 2.

131. Cf. Fapte 9, 3.

132. Fac. 35, 18.

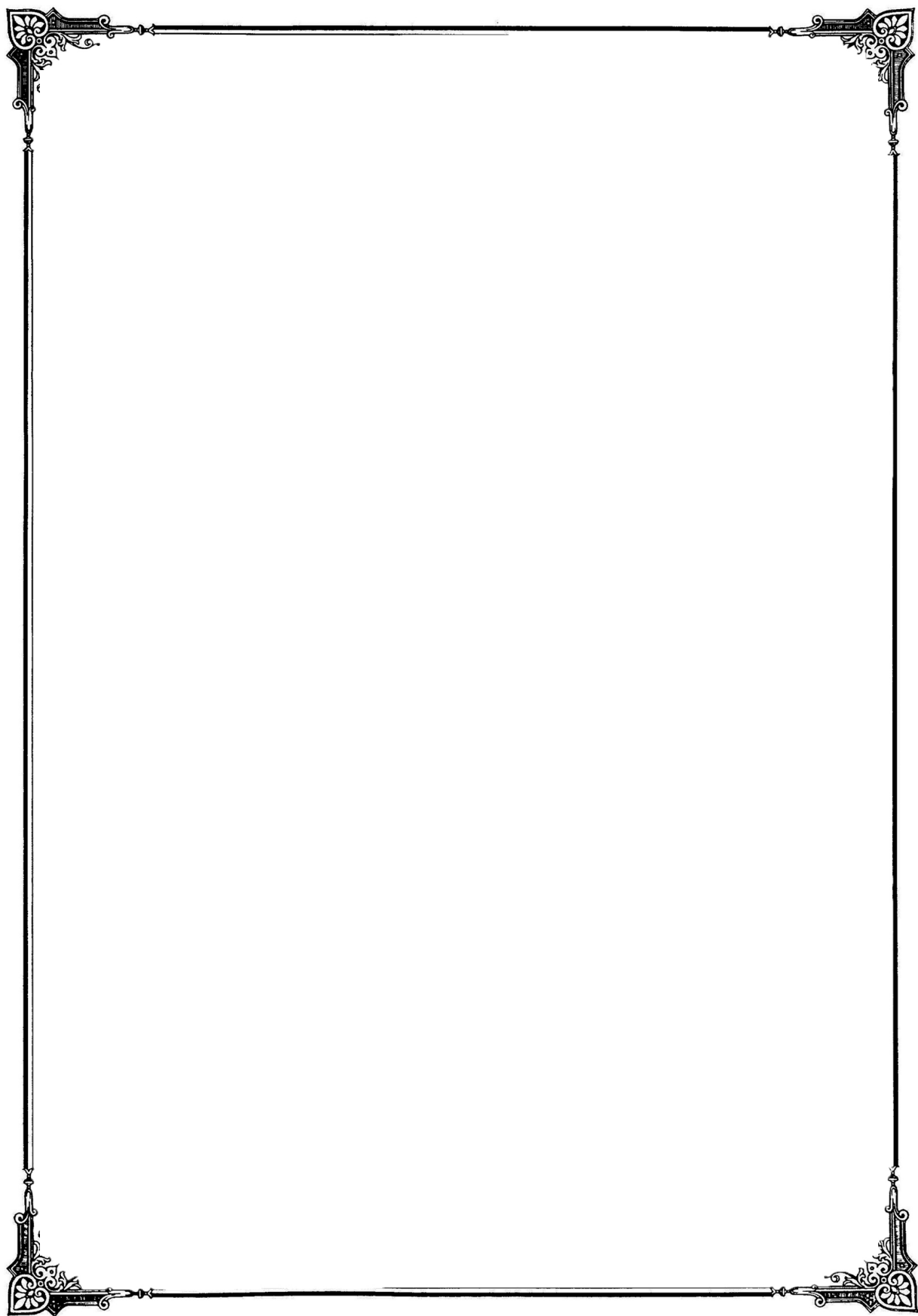
133. Deut. 33, 12.

134. 1 Cor. 15, 9-10.

135. Luca 1, 35.

136. 1 Cor. 3, 6.

APOLOGIE PENTRU DAVID
CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE

INTRODUCERE

Titlul *Apologia proorocului David*. Către împăratul Teodosie poate părea cel puțin curios pentru conștiința celor mai mulți creștini din zilele noastre. Și totuși el se întâlnește adesea pe cea mai veche dintre variantele manuscrise (sec. VIII) care conțin operele acestui mare ierarh. Se cunoaște sensul apărării dreptului David, care știm că s-a făcut vinovat de două nelegiuiri: adulter și omucidere, așa cum ne relatează capitolul 12 din Cartea a doua a Regilor. Tematica acestei apologii a format obiectul mai multor scrieri patristice, dintre care amintim comentariile la Psalmul 50, scrise de cei doi mari reprezentanți ai școlii alexandrine, Origen și Didim cel Orb. Din textul acestora, Sfântul Ambrozie reproduce pagini întregi.

Despre timpul redactării acestei lucrări s-a scris mult. Dacă vechii exegeți creștini și alți mulți de mai târziu au căutat să-l dezvinovătească pe proorocul David, pe motivul că pentru căderea lui în păcat a știut să se căiască și astfel să dobândească iertarea – după cum spune în multe locuri chiar textul Scripturii – și să fie învrednicit ca din neamul lui să Se nască Însuși Hristos, Mântuitorul lumii (2 Regi 12, 13; Is. 55, 3; Ier. 23, 5; Matei 9, 27; 15, 22; Marcu 10, 47; Luca 18, 38 etc.), în schimb vreun cititor din vremea noastră s-ar putea întreba ce înțeles au aici referirile la împăratul Teodosie cel Mare († 395), contemporanul Sfântului Ambrozie. Or, în urma celor spuse de noi în studiul introductiv, se știe că în diferite rânduri, prin cuvântările sale, marele ierarh s-a adresat împăratului Teodosie, protestând atât împotriva unor măsuri nedrepte pe care acesta le-a luat împotriva Bisericii, cât și împotriva masacrului tragic din primăvara anului 390 când, drept represalii cauzate de o răscoală în care au pierit câțiva demnitari romani, împăratul ucide câteva mii de oameni.

Primul protest, de care am pomenit și noi acum, a părut unora a fi avut loc în anul 383, în legătură cu dărâmarea de către creștinii din cetatea Kallinikon din Mesopotamia a unei sinagogi evreiești, împăratul dispunând ca episcopul ortodox al acelei localități să refacă pe banii lui sinagoga respectivă. Se știe că Sfântul Ambrozie a scris împăratului o înflăcărată scrisoare de protest, folosindu-se de

pericopa evanghelică de la Luca 7, 37-50, în care se vorbea despre femeia păcătoasă care a spălat cu lacrimile ei picioarele Mântuitorului, cerând împăratului să revoce edictul respectiv, ceea ce s-a și întâmplat. Se vede că împăratul a fost profund impresionat în urma acelei predici, încât la sfârșit (ne-o spune însuși Sfântul Ambrozie în epistola 40) i-a dat dreptate episcopului și pentru faptul că în predica respectivă s-a referit direct la el.

Și totuși, nu la acest moment se referă Apologia lui David, ci la evenimentul din anul 390.

În altă scriere a sa, Tâlcuire la Evanghelia după Luca, a cărei redactare e legată de anii 386-387, Sfântul Ambrozie declară (în cartea II, 37-39), că "despre istoria lui David am vorbit mai pe larg în alt loc". Ceva mai precis este paragraful 27 al Apologiei în care vorbește despre unele "devastări îngrozitoare", ale căror urmări durau încă în timpul compunerii acestei scrieri. Se pare deci că expresiile "sleirea puterii romane în timpul propriilor ei convulsii" se potrivesc mai bine epocii în care uzurpatorul Maxim invadează Italia și pornește lupta istovitoare în Iliric. Față de această primejdie, când tânărul împărat Valentinian II se refugiază la Tesalonic, însuși împăratul Teodosie cel Mare pornește război împotriva lui Maxim, pe care, în sfârșit, în 28 august 388 îl face prizonier la Aquileea, unde apoi trupele lui îl și omoară. Întrucât tonul general al Apologiei este îndemnul la penitență, urmează că data compunerii ei se potrivește mai bine anilor 389-390.

Structura lucrării este și ea asemănătoare celorlalte scrieri ale Sfântului Ambrozie. În afară de ideea de pocăință, adevărat fir roșu al operei, nu trebuie să uităm că scrierea este în fond tot omilie exegetică. De fapt, în paragraful 20 ni se spune că "astăzi s-a citit din pericopa de la evanghelistul Luca 19, 12 despre "un om de neam mare care a plecat într-o țară îndepărtată, ca să-și ia domnia și apoi să se întoarcă". Și Sfântul Ambrozie întreabă: "Într-adevăr, cine poate fi acel om bogat dacă nu Iisus, Domnul nostru?".

Pornind de la un astfel de text biblic, Sfântul Ambrozie urmărește scopul său pastoral, acela de catehizare a credincioșilor. Astfel de aluzii la lecturi liturgice întâlnim adeseori în scrisul acestui ierarh. În *Expositio Psalmi CXVIII*, el s-a folosit de textul biblic de la Matei 10, 16, spre a scoate învățătura respectivă în legătură cu cinstirea martirilor Gervasius și Protasius, ale căror moaște se descoperiseră atunci. În alte omilii se fac lecturi din Vechiul Testament: 1 Regi 27, 34-35 ori Isaia 50, 2, dar mai ales din Psalmii 1, 35-40, 43, 45, 47-48, 61 (așa numita scriere a celor 12 psalmi), spre a nu mai pomeni de psalmii 31 și 50, atât de strâns legați de tema generală a po-

căinței și a iertării. Rămâne o discuție încă deschisă dacă în cazul de față (vorbind de Apologia lui David), autorul a folosit, ca punct de pornire, doar titlul de la începutul psalmului 50, ori s-a hotărât să urmeze, cuvânt de cuvânt, exegeza acestui neîntrecut psalm al pocăinței. În orice caz, așa cum a făcut-o și în restul lucrărilor sale exegetice, Sfântul Ambrozie a urmat modelului propus de viziunea paulină din Epistola I către Corinteni 10, 11, dând o semnificație morală greșelilor săvârșite de David. Căci zice în paragraful 10 al acestei scrieri: "Oare nu ca să ne răscumpere pe toți a luat Hristos asupra Sa slăbiciunile noastre, căci pe El, Care n-a cunoscut păcatul, L-a făcut pentru noi păcat, ca să dobândim întru El dreptatea lui Dumnezeu?". S-ar putea socoti ca improbabil ca pentru progresul moral al oamenilor de mai târziu, proorocul David să fi rămas osândit pe veci din pricina acelui singur păcat, câtă vreme, în vederea mântuirii noastre, în psalmul 21 Însuși Hristos S-a osândit pe Sine, socotit fiind "ocara oamenilor și defăimarea poporului". Și Sfântul Ambrozie declară că prin "pilda" vieții și a faptelor sale, judecata asupra proorocului David e o "taină a economiei viitoare".

În acest înțeles, în primele 41 de paragrafe ale scrierii, autorul aduce o întreagă serie de mărturii din Sfânta Scriptură, din care reiese că astfel de fapte ca ale lui David sunt explicate "în chip alegoric", cu alte cuvinte nu în sens literal, ci moral și mistic. Așa vede el în cei doi copii ai lui Avraam o prefigurare a celor două Testamente, în viața și faptele dreptului Iosif, care fusese vândut de frații săi, o prefigurare a răscumpărării prin Hristos, cel "cumpărat și vândut de frații săi"; dar cele mai multe astfel de tălmăciri sunt cele luate din viața și faptele proorocului David. Însăși unirea dintre David și Batșeba o socoate Sfântul Ambrozie o prefigurare a Bisericii neamurilor, iar drept scuză a păcatului săvârșit de David se aduc mai multe dovezi, din care reiese că greșale au mai săvârșit și alți conducători evrei, de pildă Samson, Ieftae, Aaron și chiar Moise, care a greșit și s-a împreunat cu o femeie străină. Or, David, chiar dacă a greșit, totuși și-a cerut iertare. Și, mai întâi de toate, la acest prooroc mulțimea faptelor bune le-a covârșit cu mult pe cele rele. Acest fapt se explică prin marea dragoste pe care o avea el față de legea Domnului, dragoste ce explică dobândirea iertării. Mărinimia arătată față de dușmanii săi, care căutau să-l omoare sau să-i ia domnia, așa cum a fost cazul cu regele Saul, sau chiar cu propriul său fiu, Adonia, sau chiar și cu prietenul său Abesalom (paragrafele 25-31), constituie o altă dovadă de vrednicie a lui David.

Tot astfel trebuie înțelese și smerenia și evlavia lui. În semn de profundă smerenie, el a declarat că mai bucuros rabdă orice fel de

suferință, numai să nu-L supere pe Domnul (paragraful 37). "Printr-un prisos de dragoste curată, el și-a acoperit păcatul" (paragraful 40), se spune la sfârșitul părții întâi a cărții.

În partea a doua, Sfântul Ambrozie schimbă modul de argumentare, punând în gura proorocului o analiză persistentă a Psalmului 50, care este el însuși un simbol al căinței creștine. Așa cum au trecut odinioară evreii prin Marea Roșie, tot așa dorește și sufletul lui David să dobândească spălarea păcatului său prin Botezul creștin, care are la bază mărturisirea lui. "Și nu puțin lucru este să te recunoști vinovat", declară el în paragraful 46. Dorul după o viață virtuoasă nu-l lasă pe David să se mai chinuiască de "rănile păcatului", de aceea, simțindu-se mai ales "rănit de boala iubirii sfinte", care se pecetluiește prin Botez, el însetează după spălarea greșelilor și după o comuniune cât mai strânsă cu Dumnezeu, a Cărui slavă va fi de acum mângâierea și tăria lui de-a pururea.

Cu constatarea similară, că păcatul lui David n-a izvorât dintr-o patimă perversă, întrucât s-a interpus misterul unei adânci taine a Iconomiei (paragrafele 41 și 81), lucrarea Sfântului Ambrozie reușește să impresioneze prin analiza argumenelor juridice, dar mai ales prin evlavia multelor expresii biblice, cărora autorul a căutat să le dea înțeles cât mai înălțător, potrivit tendințelor sale anagogice.

APOLOGIE PENTRU DAVID CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE¹

1. Dacă încercăm să scriem apologia proorocului David, n-o facem pentru că atare lucrare ar fi necesară pentru un om care strălucește prin așa de mare merite și a strălucit prin atât de frumoase virtuți, ci pentru că cei mai mulți, după ce au citit faptele și gesturile sale, pentru a pătrunde înțelesul Scripturilor sau misterele tainelor, se miră că un așa mare prooroc n-a evitat în primul rând murdăria adulterului, iar în al doilea rând, pe cea a uciderii.

2. De aceea noi am ținut să reluăm această isorie copleșită și ea de păcate. Citim într-adevăr în a doua carte a Regilor² că David, preumblându-se pe acoperișul casei domnești, a văzut o femeie scăldându-se; și femeia aceasta, cu numele Batșeba, era de o frumusețe deosebită, atât prin farmecul feței sale, cât și prin alcătuirea trupului său, uimitor în toate privințele, încât în fața atâtor ispite s-a trezit în el pofta de a se împreuna cu dânsa. Dar femeia era măritată, și soțul ei se numea Urie. La porunca regelui, s-a pus la cale un plan ca să-l ucidă pe Urie. Într-adevăr, cu toate că părea că viața lui Urie ar fi un lucru neînsemnat atunci când era vorba de a-l împiedica pe David să-și astâmpere pofta, totuși ea ar fi putut fi socotită drept o piedică din cele mai serioase când era vorba de rușinea care decurgea din adulterul acesta.

3. Deci, pentru a începe expunerea noastră în ceea ce este foarte ușor a înțelege, pe acela pe care Dumnezeu l-a îndreptat, tu îndrăznești să ridici pâră împotriva lui³? Căci câtă vreme "Mie prea puțin îmi pasă – zice Sfântul Apostol Pavel – că sunt judecat de voi sau de vreo judecată omenească; fiindcă nici eu nu mă judec pe mine însumi"⁴, pentru că "omul duhovnicesc nu-i judecat de ni-

1. Sf. Ambrozie al Milanului, *Apologia prophetae David*, Migne P.L. tom. 14, col. 891-963 și Pierre Hadot – Marius Cordier, *Ambroise de Milan, Apologie de David*, colecția Sources Chrétiennes, nr. 239, Paris, 1977, p. 70-189.

2. Cf. 2 Regi 11, 2-27.

3. Cf. Rom. 8, 33. După redactarea lui Didim: "cum judeci tu ceea ce Dumnezeu a găsit de bun?".

4. 1 Cor. 4, 3.

meni"⁵, căci spune Apostolul: "Cel care mă judecă pe mine este Domnul, de aceea nu judecați ceva înainte de vreme"⁶.

Or, între timp David s-a desăvârșit, a meritat iertare, a fost îndreptat de Hristos, pentru că Însuși Domnul S-a lăudat a fi numit "Fiul lui David" și că cei care Îl proclamă ca atare au descoperit "că-i vorba de o arătare"⁷.

Pentru ce vrei tu să chemi la judecată pe omul care a fost încununat de Dumnezeu?

Domnul l-a judecat deja atunci când a zis către Solomon: "Dacă tu te vei purta înaintea feței Mele așa cum s-a purtat tatăl tău David, cu inimă curată și cu dreptate, împlinind tot ceea ce Eu ți-am poruncit și vei păzi rânduielile și legile Mele..."⁸.

Să vedem, dar, de este vrednic de judecată sau de încununare acest om care a ascultat de rânduielile cerului, umblând întru sfințenia și dreptatea inimii. Câtă vreme păcatele și fărădelegile altora se caută a se ascunde, din acel moment David a meritat să dobândească mărturia lui Dumnezeu însuși, care afirmă puterea sa și mărirea sa.

Zadarnică este discutarea păcatului unui astfel de om, câtă vreme îi cunoaștem vrednicia și faima și câtă vreme păcatele altor oameni au fost iertate. Căci atunci când Solomon a căzut și el în păcat, pentru că n-a plinit poruncile Domnului, iar Dumnezeu a hotărât să împartă împărăția sa în mai multe părți, El i-a zis: "Totuși nu voi face aceasta în zilele tale, pentru David, tatăl tău, ci din mâna fiului tău îl voi rupe. Și nu tot regatul îl voi rupe; o seminție o voi da fiului tău, pentru David, robul Meu"⁹. Deci, dacă Însuși Domnul îl iartă pe David, cine va judeca un om așa de mare? "Pe cele ce Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le numești spurcate"¹⁰.

4. Respectând întocmai judecata cerului, privește și tu însuși la faptele lui David și la caracterul său, pentru ca și tu să aduci cinstire unui atât de mare prooroc.

Nu-l admiri și tu pe acest om și nu-ți dai oare seama că trebuie să-l socotim deopotrivă cu îngerii¹¹?

În partea cea mai mare a vieții lui – începând chiar din copilărie – el a trăit înconjurat numai de bogății, de onoruri, de putere și a fost

5. 1 Cor. 2, 15.

6. 1 Cor. 4, 4-5.

7. Cf. Matei 9, 27; 20, 30.

8. 3 Regi 9, 4; încheierea frazei urmează în versetul următor.

9. 3 Regi 11, 12-13.

10. Fapte 10, 15.

11. 2 Regi 14, 17: "regele, stăpânul meu, este ca îngerul lui Dumnezeu".

expus la tot felul de ispite, și cu toate acestea el n-a căzut decât o singură dată în rătăcire; și încă într-o rătăcire în care au căzut până și îngerii cerului, pierzându-și înalta lor favoare și putere, precum relatează Scriptura¹².

Adevărat că Scriptura vorbește și despre o altă cădere a lui David: când el a poruncit să numere poporul său¹³.

5. Câte greșeli săvârșim fiecare din noi în fiecare ceas! Și cu toate acestea, nimeni dintre noi, oamenii, nu socotește că trebuie mărturisit păcatul său. Or, un rege atât de mare și așa de puternic ca David n-a putut suporta să rămână în el, fie chiar și pentru puțin timp, remușcarea păcatului său, ci, într-o mărturisire venită devreme și cu o durere nemărginită, el a recunoscut păcatul său înaintea Domnului. Ai mai putea găsi ușor azi un om atât de vestit prin îndatoririle sale și bogățiile sale, care să îndure fără mânie când este acuzat de cea mai mică greșală? Or, David, care era în strălucirea puterii regale, precum atâtea proorocii dumnezeiești au confirmat-o, chiar dacă un simplu particular îi reproșa a fi comis o greșală gravă, n-a tremurat de indignare; dimpotrivă, el a recunoscut și a plâns, gemând, greutatea păcatului¹⁴.

Prin urmare, Domnul a fost mișcat de durerea aceasta venită din adâncul sufletului, încât Natan a putut spune: "Pentru că tu te-ai pocăit, iată și Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta"¹⁵. Graba iertării lasă să se vadă limpede că pocăința regelui a fost profundă: el a îndepărtat ofensa care a constituit o greșală așa de grea.

6. Ceilalți oameni, când îi dezaprobă preoții, își măresc păcatul, căutând să-l tăgăduiască sau să se scuze, și astfel păcatul lor devine cu atât mai greu cu cât se aștepta ca ei să se îndrepteze cât mai degrabă.

Însă sfinții Domnului¹⁶ care ard de râvna de a duce până la capăt sfânta luptă și de a cuceri cursa mântuirii¹⁷, dacă din întâmplare, ca oameni ce sunt, ajung să cadă, mai mult din pricina slăbiciunii firii decât prin atragerea păcatului, ei se ridică și mai aprinși pentru a relua cursa: rușinea greșelii lor este un stimulent care îi împinge la cea mai aprigă luptă, așa încât căderea lor se pare că n-a

12. Cf. Fac. 6, 2; autorul face aluzie la păcatul desfrânării, în care a căzut David.

13. Cf. 2 Regi 24, 10.

14. Cf. 2 Regi 12, 1-13.

15. 2 Regi 12, 13. În text se spune: "Și Domnul a ridicat păcatul", vrând să spună că iertarea hărăzită de Dumnezeu presupune negreșit și căința.

16. Ps. 29, 5, unde se spune: "seara se va sălășlui plângerea, iar dimineța, bucuria".

17. 2 Tim. 4, 7.

fost pentru ei un obstacol, ci ea pare chiar a fi înmulțit pentru ei imboldul de a alerga mult mai repede. Dacă, deci, cursa nu se oprește pentru că, poate, unele curse sunt pierdute, și efortul luptătorilor nu se împuținează, iar lupta, dimpotrivă, continuă fără încetare – ce să zic eu? dacă în cea mai mare parte, după una sau două lupte, obțin, mulțumită unei mai bune șanse, victoria, cu mult mai multă rațiune oamenii care îndură lupta sfințeniei nu trebuie să fie judecători pentru o luptă izolată, căci fericit este acela care ar voi să reia, după cădere, lupta, căci a învia după moarte este un privilegiu al celor fericiți¹⁸.

7. După un alt punct de vedere, putem înțelege că păcatul ar putea fi și folositor și că prin providența Domnului astfel de fapte s-au putut furișa chiar și la sfinți. Ei ne-au fost propuși, prin urmare, spre imitare, și de aceea ne-au făcut atenți că și ei cad uneori. Căci prin faptul că și-au încheiat alergarea de-a curmezișul tuturor terenurilor, strecurându-se din această lume fără a întâlni păcatul, ei ne-ar fi putut da celor care suntem mult mai slabi un pretext pentru a crede că ei ar fi înzestrați cu o fire aparte^{18a}, superioară și divină, care-i face incapabili de a admite la ei păcatul și de a avea parte de greșală. Or, o astfel de gândire cu siguranță că ne-ar abate spre o imitație imposibilă, pentru că am crede că suntem excluși de la o atare acțiune. Harul lui Dumnezeu i-ar fi părăsit pentru un scurt moment, ca să fie viața lor pentru noi o lecție de nevinovăție, ca și de pocăință. Or, când citesc relatarea despre căderea lor, eu înțeleg că și ei au avut slăbiciuni ca și noi, de aceea, socotindu-i ca atare, eu consider că și ei trebuie urmați.

8. Apostolul Pavel însuși ne dă să înțelegem că Mântuitorul, Dumnezeu nostru, a avut grijă ca nici sublimitatea revelației, nici succesul fericit al activității lor să nu se manifeste la sfinți prin sentimente de mândrie¹⁹ și să nu-i lase să și le acorde lor înșiși, atribuindu-le puterile lor proprii prin niște favoruri care li s-ar fi dăruit lor printr-o intervenție divină. Astfel, pentru a evita graba într-o astfel de părere și, prin urmare, pentru ca ei să nu cadă în capcana necredinței, Mântuitorul a îngăduit ca păcatul să alunece și în ei. În chipul acesta s-au convins ei înșiși că au nevoie de ajutorul lui Dum-

18. Cf. Ps. 1, 5. Cei păcătoși nu vor sta cu capul sus, adică nu vor birui la judecata cea mare. N-au dovezi în favoarea lor, vor pierde procesul intentat împotriva lor de marele Judecător.

18a. Unii gnostici afirmă că 'pnevmaticii' sau cei cu viață interioară deosebită ar avea cu totul altă fire decât oamenii de rând (Clement Alexandrinul, *Excerptele lui Teodot*, 56, citat după P. Hadot, *David*, p. 80).

19. Cf. 2 Cor. 12, 7.

nezeu, înțelegând că și ei trebuie să-și caute îndrumător pentru mântuirea lor.

De aceea atestă Pavel că slăbiciunea i-a fost de folos, căci Domnul i-a spus, după ce a cerut ca "boldul cărnii" să se depărteze de el: "Harul Meu este de-ajuns, căci puterea Mea se desăvârșește în slăbiciune"²⁰ și cu tot dreptul el se laudă întru slăbiciunile sale²¹.

El știa bine, prin urmare, că prea marea încredere în puterile proprii²² a prăbușit fără tămăduire un mare număr de oameni care erau, cu toate acestea, sfinți. Este cu mult mai de folos de a fi dat loc unui oprobriu pentru un lucru sau două, decât a atrage asupra sa, pentru vecie, mânia lui Dumnezeu.

9. Să adaug o observare pe care o îngăduie chiar relația socială a lumii? Pentru că am aplaudat pe cutare sau cutare oameni într-o slujbă oarecare, vrem ca ei să dea dovadă și în altă oarecare slujbă de destoinicie și de o activitate neobosită. Câți atleți, după ce s-au distins în cutare sau cutare luptă, sunt chemați să înfrunte un alt gen de luptă!

Ei bine, tocmai pentru că tu ai oferit Domnului Dumnezeului tău o anumită pildă de virtute, tocmai de aceea vine El să te încerce într-un alt gen de virtute²³.

Iov, acest om sfânt, a alergat fără a cădea și, cu toate acestea, Dumnezeu a îngăduit ca el să fie ispitit prin moartea copiilor săi și prin rănilor de pe întreg trupul său²⁴. El trebuia să-și antreneze virtutea și în situația aceasta și să fie văzută căldura neslăbită a sentimentelor sale și sub loviturile suferințelor și ale nenorocirilor.

Nu este oare limpede că până și pe un sfânt ca David, vestit pentru credința sa, deosebit prin blândețea sa, David cel cu mâna tare²⁵, Dumnezeu a ținut să-l pună la încercare ca să vadă cum ar face pentru a se ridica din căderea sa, și, astfel, pentru a ne învăța cum putem și noi să ne ridicăm din păcat, când l-am săvârșit?

20. 2 Cor. 12, 9.

21. Cf. 2 Cor. 12, 9.

22. Cf. Ps. 29, 7: A-Și întoarce Dumnezeu fața de la cineva înseamnă a-l lipsi pe acela de bunăvoința Sa. Întoarcerea lui Dumnezeu de către noi se ivește în urma îndepărtării noastre de El. Nu degeaba zice psalmistul: "Când Ți-ai întors fața Ta, eu m-am tulburat".

23. Cf. Înț. Sir. 2, 5.

24. Cf. Iov 1, 19; 2, 7.

25. Aluzie la Ps. 29, 7. Origen a stabilit (în Ps. 17, 38, Migne P.G. 12, 1237) că "etimologic, cuvântul David însemnează "cel cu mâna tare".

10. Dar poate că cineva ar găsi nepotrivită scuza pe care o aducem atunci când spunem că pentru îndreptarea noastră un astfel de mare prooroc a putut săvârși o greșală.

Cu toate acestea, oare nu ca să ne răscumpere pe toți a luat Hristos asupra Sa toate suferințele noastre²⁶, El, Care pentru noi S-a făcut păcat, El, Care n-a cunoscut păcatul²⁷? Se mai poate spune atunci că nu-i potrivit și n-ar fi bine să credem că, pentru propășirea morală a oamenilor de mai târziu, David a căzut în oprobriu printr-o singură greșală, când Însuși Domnul Se face osândă pentru noi, precum singur a spus: "Iar eu sunt vierme și nu om, ocară oamenilor și defăimarea poporului"²⁸, și apoi: "căci pentru Tine am suferit ocară, acoperit-a batjocura obrazul meu"²⁹?

El a vestit deci, mai înainte, taina economiei viitoare, în viața acelor care îi aparțin. Și, la drept vorbind, erau ceva propriu condiției umane păcatele pe care le purtau slujitorii, căci acești slujitori nu erau în stare a fi ei înșiși străini păcatului. Însă Domnul tocmai povara altuia a luat-o asupra Sa, de aceea El "este singurul Care n-a cunoscut păcatul"³⁰.

11. Mai mult, – și tocmai aceasta este și învățătura Apostolului –, noi știm că un mare număr de întâmplări care s-au produs în trecut sunt păstrate ca pilde³¹. Căci Apostolul, declarând că părinții noștri, în pustie, după ce au fost mușcați de șerpi, n-au putut fi vindecați altcum decât prin semnul lui Moise, ridicând deasupra lor un șarpe de aramă, a cărui vedere îi vindeca de mușcăturile mortale și de veninul care se furișase peste ei într-un mod funest³², aș zice că [Apostolul] a adăugat: "Toate acestea s-au întâmplat acelor ca preînchipuiri și pilde spre învățătura noastră"³³.

Ca pildă, șarpele de aramă a fost în chip simbolic răstignit, într-adevăr pentru neamul omenesc, spânzurat pe cruce, pentru că fusese vestit că va veni Cel care trebuie să alunge otrava șarpelui, care era

26. Is. 53, 4.

27. 2 Cor. 5, 21.

28. Ps. 21, 6; viermele este imaginea unui lucru lipsit de valoare. Ideea demnității se exprimă prin contrastul vierme (puțin) – om (mult).

29. Ps. 68, 9. Pronumele "Tine" se referă la Dumnezeu, față de Care credinciosul este legat prin devotament. "Ocară" este martirajul îndurat de eroii credinței.

30. 2 Cor. 5, 21.

31. 1 Cor. 10, 11.

32. Cf. Num. 21, 8-9. Din Ioan 3, 14 rezultă că șarpele de aramă era prefigurarea Mântuitorului, Care a fost ridicat pe cruce pentru toți cei care cred. Această prefigurare apare și la Sfinții Părinți, de pildă Efrem Sirul, Teodoret al Cirului.

33. 1 Cor. 10, 11.

diavolul; în chip simbolic părea un blestemat³⁴, dar în realitate era Cel care va șterge blestemul lumii întregi.

În alt loc încă, adică în Epistola către Galateni, Apostolul zice: "Avraam a avut doi fii, unul din femeie roabă și altul din femeia liberă"³⁵, și apoi adaugă: "Dar fiul din roabă s-a născut după trup, iar cel din femeia liberă s-a născut prin făgăduință"; și aceste lucruri au "alt înțeles", fiind spuse în alegorie³⁶.

Înțelesul acestei alegorii Apostolul îl explică clar în cele următoare, când spune că cei doi copii, cel din roabă și cel din femeia liberă, sunt cele două Testamente³⁷; una va naște spre robie; una vine de la muntele Sinai, munte pe care a primit Moise legea de la Domnul, alta vine de la Ierusalim, cetate liberă, care a născut fii întru Isaac, adică întru libertatea harului, și nu a robiei după literă³⁸. Împotriva robiei, prin urmare, este rostită o pedeapsă, însă oamenilor liberi li se oferă harul. Oare nu pentru a prefigura acest dublu popor își ia Iacob două soții³⁹, prin care a dat naștere la doi urmași opuși?

Pentru ce se citește că patriarhul Iuda dorește a se împreuna cu nora sa proprie, după moartea fiului său, și de ce au ieșit gemeni din această împreunare⁴⁰?

Nu-i așa că există o anticipare, chipul celor două Testamente ale Domnului Iisus, dintre care unul a fost întemeiat în reprezentarea morții Sale viitoare și celălalt a fost stabilit în realitatea Evangheliei⁴¹, figură reprezentând, prin anticipare, cele două popoare, dintre care al doilea, prin semnul crucii, face o spărtură în închiderea și în zidul de apărare al celui dintâi?

Este oare acesta cel dintâi popor care întâia dată și-a arătat brațul său, dar care a apărut la lumină ca al doilea? Sau lucrurile s-ar fi petrecut așa fiindcă Domnul Iisus însuși, născut din seminția lui Iuda, a voit să vestească mai înainte lucrările Sale, înainte de a Se naște pentru noi din fecioară?

34. Deut. 21, 23; Gal. 3, 13.

35. Gal. 4, 22.

36. Gal. 4, 23.

37. Cf. Gal. 4, 22.

38. Cf. Gal. 4, 24-31.

39. Cf. Fac. 29, 24-28. Se descrie aici căsătoria lui Iacob cu Lia și Rahila.

40. Cf. Fac. 38, 6-27. Pentru nelegiuirea lui Iuda cu Tamara, acela își ia pedeapsa ieșindu-i la lumină zilei fapta. Pedeapsa lui Iuda constă în pierderea bunului nume. (Cf. Fac. 38, 28).

41. Cf. Matei 26, 28; Luca 22, 20.

12. Ce să zicem apoi despre Iosif care, despuat de frații săi, dezbrăcat de haina pe care i-a dat-o tatăl său, aruncat într-o fântână, vândut ca rob⁴², a reprezentat limpede chipul întrupării Domnului?

Căci Fiul prea iubit al Părintelui⁴³, cu toate că a preînchipuit pe Dumnezeu, n-a socotit a fi o dobândă păstrarea cu gelozie a egalității Sale cu Dumnezeu, ci S-a micșorat pe Sine însuși, pentru a lua chipul robului și a Se smeri până la moartea pe cruce⁴⁴, cu prețul căreia, cumpărat și vândut de frații săi⁴⁵, El a răscumpărat neamul omenesc⁴⁶.

Tot așa este socotit și David chipul Domnului, căci a fost ales dintre frați, el, cel mai mic, care a primit ungerea regală⁴⁷, care singur, printr-o luptă unică, a eliberat întregul popor de primejdiile unui război dezastruos⁴⁸ și a învins zece mii de războinici, încât tinerele fete cântau din tobă însoțindu-i: "Saul a biruit mii, iar David zeci de mii"⁴⁹.

Ce altceva închipuie aceste tinere dacă nu sufletele care cântă împreună un psalm de laudă lui Hristos⁵⁰?

David a avut copii⁵¹, unul incestuos, altul paricid, pentru că un popor incestuos și paricid va trebui să săvârșească violență împotriva trupului propriului său urzitor pironit pe spânzurătoarea crucii. Căci în psalmul 3 Abesalom e numit cu același titlu⁵², și sunt proorocite patimile Domnului⁵³.

13. Ce voi zice despre Solomon? Ultimele sale fapte nu sunt lipsite de rătăcirii grele⁵⁴ și cu toate acestea poporul evreu, el însuși, crede că el a venit în locul lui Hristos⁵⁵.

42. Cf. Fac. 37, 23-28: Iosif a fost lăsat în fântână cu ajutorul unei frânghii, căci dacă ar fi fost aruncat, putea să moară. În fântână nu era apă, deci moartea îi putea veni numai prin înfometare.

43. Matei 3, 17; 17, 5.

44. Cf. Filip. 2, 6-8.

45. Cf. Matei 26, 14, 46.

46. În scrierile Sfinților Părinți, Iosif este, adesea, chipul Domnului Iisus Hristos. Este tocmai ceea ce vede Sf. Ambrozie în făptura lui Iosif. A se vedea în acest volum scrierea *Despre patriarhul Iosif*, par. 14.

47. Cf. 1 Regi 16, 11-13.

48. Cf. 1 Regi 17, 32-54.

49. 1 Regi 18, 7.

50. Aici, în cap. 12, autorul îl vede pe Hristos așa cum este închipuit în Vechiul Testament. Cântecul fetelor preînchipuie cântecele botezului creștin. (Ambrozie, *De fide*, VI).

51. Cf. 2 Regi 3, 2-3.

52. Cf. 2 Regi 13, 1-14.

53. Psalmul 3 are caracter hristologic.

54. Cf. 3 Regi 11, 4-8.

55. Credință susținută de Targumul Șeni I, 2, 5; cf. P. Hadot și M. Cordier, *Ambroise de Milan. Apologie de David*, op. cit., p. 90.

Și câți oameni au săvârșit păcate, căzând în rătăcirile grele, dar nu s-au întors la calea cea dreaptă? Și cu cât mai grea era greșala, cu atât mai folositoare era; s-ar fi putut crede că Solomon a fost mai mult decât un om dacă ar fi fost lipsit de greșala omenească.

În el, deci, înțelepciunea a fost pentru a ne avertiza să nu-l imităm și a nu fi greșala un îndemn de a o săvârși, deoarece ea a dovedit că el a fost [tot] om.

14. Ce ne-ar putea împiedica să credem că Batșeba, ea, de asemenea unită cu David⁵⁶, n-ar fi fost o prefigurare care să închipuie Biserica neamurilor?

Ea n-a fost împreună cu Hristos prin acel soi de căsătorie legitimă, care era credința, pentru că ea trebuie să se introducă oarecum printr-o ușă deschisă, pentru a cuceri harul său, în afară de prescripțiile legii; sinceritatea unei inimi curate și simplitatea sa fără voal au fost cele care, mulțumită tainei băii, au ajutat-o să facă ceea ce a făcut, așa încât ea a trebuit să ispitească inima lui David, a regelui veșnic, și să provoace dragostea lui⁵⁷. Bine a făcut David că a lucrat în ascuns ca să-l înșele pe acest alt Urie – cuvânt care înseamnă "lumina mea"⁵⁸ –, care-i stăpânitorul acestei lumi⁵⁹ și care se schimbă în înger al luminii⁶⁰. El a venit în lumea aceasta, și el a venit ascunzându-se, el a venit ca un om care a călcat fidelitatea conjugală, pentru a revendica dreptul său legitim.

15. Cred că am formulat amănunțit îndreptățiri serioase și am arătat că faptele cuprinse în descrierea noastră au un înțeles tainic. Să reluăm acum ceea ce am spus și să cercetăm, de data aceasta, păcatul lui David, dezbrăcându-l, într-un fel oarecare, de învelișul său duhovnicesc.

David a păcătuit, și acest lucru la regi e un fapt obișnuit. Dar el s-a căit, a plâns, a gemut, ceea ce regilor nu le stătea în obicei. El și-a recunoscut păcatul⁶¹, a cerut îndurare, a căzut la pământ, și-a plâns necazul, a postit și s-a rugat⁶², iar, dezvelind durerea sa, el a transmis tuturor veacurilor următoare dovada mărturisirii sale. Lucrul pe care alții se jonează să-l facă, regele nu s-a roșit să-l facă: o mărturisire publică. Oamenii supuși legilor îndrăznesc să-și tăgăduiască păcatul, negăsind cu cale să ceară iertarea pe care o căuta cel care

56. Cf. 2 Regi 11, 27.

57. Cf. 2 Regi 11, 2-5.

58. De la subst. *or* = lumină și sufixul posesiv *i* = al meu (a mea).

59. Ioan 12, 31; 14, 30.

60. 2 Cor. 11, 14.

61. 2 Regi 12, 12: 'Am păcătuit înaintea Domnului, zice David'.

62. Cf. 2 Regi 12, 16.

nu era supus niciunei legi omenești. David a păcătuit, aceasta e starea de fapt; dar în același timp el s-a și prosternat, acesta este semnul că s-a și îndreptat. Greșala lui e un fapt obișnuit la mai mulți, însă pocăința lui este meritul său distinctiv. Astfel căderea în păcat este ceva propriu firii, dar spălarea păcatului este ceva propriu virtuții. "Cine se poate lăuda (zice înțeleptul) de a fi curat cu inima?"⁶³. "Nici măcar un copil de o zi nu poate fi curat", după mărturia Scripturii⁶⁴.

16. Arată-mi un om care să nu fi căzut în nicio greșală. Tare între toți cei tari, așa era Samson, se citește în Scriptură, el, care a suferit chiar și un leu cu mâinile sale⁶⁵. Ce bine ar fi fost pentru el să-și fi putut înăbuși și amorul său propriu⁶⁶. El a aprins recoltele filistenilor⁶⁷, dar tot el s-a lăsat mistuit de un biet foc, aprins de o singură femeie⁶⁸.

Ieftae s-a reîntors triumfător din lupta împotriva vrăjmașilor, dar din clipa când a adus steagurile triumfătoare, el a fost învins prin propriul jurământ, încât a crezut că trebuie plătită printr-un paricid dragostea fiicei sale, care a alergat întru întâmpinarea sa⁶⁹.

Și apoi, ce grabă este de a face cu atâta ușurință un jurământ și a face o făgăduință pentru lucruri sigure sau pentru lucruri nesigure, al căror rezultat nu poate fi cunoscut? Iar în al doilea rând, jurăminte Domnului Dumnezeu nu se fac dacă trebuie admis că nu le poți împlini decât prin ucideri sângeroase.

17. Eu cred chiar că n-ar trebui păstrată tăcere nici cu privire la preoți: nu vreau să se pară că disimulez lipsurile noastre. Însuși Aaron, marele preot, "sub conducerea căruia, cu Moise, poporul evreu a trecut pe jos Marea Roșie"⁷⁰, a fost silit de popor să le facă zei pe care i-ar fi putut adora. El a cerut aurul, l-a dat să fie topit în foc și i-a plăsmuit un cap de vită, căruia i s-au adus jertfe⁷¹.

63. Pilde 20, 9.

64. Iov 14, 4.

65. Cf. Jud. 14, 6.

66. Cf. Jud. 14, 7.

67. Cf. Jud. 15, 4.

68. Cf. Jud. 16, 4.

69. Cf. Jud. 11, 30-39.

70. Ieș. 14, 15-31. Se descrie aici trecerea Mării Roșii care, fiind mânată de vânt, a făcut să se vadă uscatul. Marea a fost trecută de Moise, Aaron, Miriam și cei ai lor.

71. Cf. Ieș. 32, 1-6. Acest text descrie vițelul de aur. Vițelul era imaginea forței. Cultul vițelului provenea din cultul egiptean al lui Apis.

E aici o dovadă răsunătoare că aurul este cauza necredinței⁷² și că patima lăcomiei zămislește profanările⁷³.

Altă dată acest preot atât de mare a crezut împreună cu sora sa Miriam (Maria) într-o ispită a păcatului. Adică, după ce Aaron și Miriam l-au judecat pe fratele lor (Moise) pentru că s-a căsătorit cu o femeie străină, deodată Maria a fost lovită de-o infecție înfloritoare [lepră], care i-a pătat trupul⁷⁴.

18. În acest pasaj al Scripturii, se prefigurează o taină arătată limpede; drept urmare, acest neam preotesesc al vechilor evrei a jignit un popor frate, necunoscând taina acestei femei etiopiene⁷⁵. Dacă el ar fi cunoscut-o, n-ar fi jignit tocmai ceea ce constituie o pătrundere în înțelegerea acestei vechi taine.

De aceea, când evreul îl declară necurat pe cel care, fiind ales dintre neamuri, a crezut și când voiește să-l îndepărteze de la Legea mozaică, atunci într-adevăr spune că acela are lepră, de care nu se putea vindeca decât dacă înțelepciunea duhovnicească a Legii i-ar fi dat un vot de iertare.

19. David, deci, el însuși, pentru că el se știa om și în stare a cădea (în păcat), a cerut iertare și n-a deznădăjduit de îndurarea Domnului.

20. Cred că nu este un dezacord între parabolă și înțelesul ei tainic. Într-adevăr, cine este acel bogat dacă nu Iisus, Domnul nostru, Care spune despre El însuși, așa cum s-a citit azi⁷⁶. "Un om de neam mare (care era bogat) s-a dus într-o țară îndepărtată ca să-și ia domnia și apoi să se întoarcă"⁷⁷. El era într-adevăr bogat de pe urma bogățiilor strălucirii Sale și de pe urma desăvârșirii dumnezeirii care-l era proprie Lui⁷⁸, Căruia îngerii, arhanghelii, Scaunele, Puterile, Stăpânii, Tronurile, Domniile, Heruvimii și Serafimii⁷⁹, toți îi slujeau cu o supunere stăruitoare⁸⁰. Și, cu toate acestea, oricât de bogat a fost⁸¹, El a lăsat nouăzeci și nouă de oi în munte și a pornit în căutarea

72. Aur în V.T.

73. Cf. Col. 3, 5.

74. Cf. Lev. 13, 12.

75. Autorul se gândește probabil la relațiile lui Israel cu etiopienii.

76. Autorul se referă la textul evanghelic al zilei, la Luca 19, 12. Tema ascunsă a predicii Sfântului Ambrozie era tâlcuirea psalmului 50, prin care se vestea pocăința și prin care, ne spune și titlul acestei omilii, era vizat însuși împăratul Teodosie cel Mare în urma masacrului din Tesalonic, așa cum am subliniat în cele de mai sus.

77. Luca 19, 12.

78. Cf. Col. 2, 9.

79. Col. 1, 16.

80. Cf. Matei 4, 11; Evr. 1, 14.

81. Cf. 2 Cor. 8, 9.

singurei oi rătăcite care, trudită, a rămas în urmă⁸². Pe această oaie, săracă și lipsită de asemănare cu cele bogate, de care am vorbit, stăpânitorul acestei lumi⁸³ a hrănit-o ca pe fiica sa proprie cu hrană de-a lui⁸⁴. A fost firesc, deci, că ea a rătăcit, ea, care n-a avut pentru trai decât hrana veacului. Ea era pierdută întru Adam, oaia noastră atrasă de ispitele șarpelui⁸⁵.

21. Și n-a fost oaie rea, dat fiind că s-a făcut sălaș Cuvântului, fiind totodată și 'fiica Evdomadei tainice'⁸⁶ și unealtă a Creatorului. Totuși multă vreme ea n-a fost hrănită cu bunuri de preț, ci cu bunuri sărace ale unui biet amărât. Căci ea mânca, zice Scriptura, "din pâinea lui și se adăpa din ulcica lui și dormea la sânul lui"⁸⁷. Ea era departe de a fi bună chiar pentru hrana etiopiană⁸⁸; tristă era cupa de aur din Babilon care a îmbătat neamurile⁸⁹.

Somnul nu ajută cu nimic celor care dorm, de aceea eu doresc mai curând să veghez. Căci "tulburatu-s-au toți cei nepricepuți la inimă; dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic"⁹⁰.

Pentru a-și arăta ospitalitatea (căci el a avut un oaspete) și a-i servi mâncare aceluia, tocmai pe cea oaie a săracului⁹¹ a luat-o. Și într-adevăr, după ce a junghiat una din oile sale sau una din vitele sale, aceea nu putea fi de niciun folos pentru noi. Căci dacă n-am fi fost noi pentru care s-a junghiat, nici noi n-am fi fost răscumpărați.

22. Durerile necurmate ale slăbiciunii noastre El le-a luat în trupul Său primitor, printr-o mare dragoste și pentru a elibera sau, mai bine zis, pentru a întări slăbiciunea noastră. El și-a dat trupul Lui pentru această minunată patimă mântuitoare spre a ne da hrana vieții veșnice.

Și Scriptura vorbește, pe bună dreptate, despre o "oiță"⁹². Căci această carne a fost rodul Fecioarei. Și pe bună dreptate acest bogătaș este "vrednic de moarte"⁹³, printr-o judecată proorocească,

82. Cf. Matei 18, 12-14.

83. Ioan 12, 31.

84. Cf. 2 Regi 12, 3.

85. Aluzie la Fac. 3, 15. Pierdută întru Adam, spălată întru Hristos. *Tâlc. Ev. după Luca*, VII, 209.

86. Aluzie la Batșeba; *bat* = fiică, *șeba* = șapte.

87. 2 Regi 12, 3.

88. Adică nu era bună de hrană nici pentru cei oropsiți, odată ce fusese dobândită pe cale necinstită.

89. Cf. Ier. 51, 7.

90. Ps. 75, 5: Cei nepricepuți la inimă sunt luptătorii care au murit și nu s-a mai aflat nimic din ei.

91. Cf. 2 Regi 12, 4.

92. 2 Regi 12, 3.

93. 2 Regi 12, 5.

pentru că, la rândul lui, și Caiafa a proorocit când a zis: "Este mai de folos să moară un om pentru popor"⁹⁴. Or, numai Domnul Iisus a fost declarat vrednic de o astfel de moarte, încât, mulțumită ei, El a ridicat păcatul lumii⁹⁵.

Este frumos că Scriptura adaugă: "el trebuie să întoarcă împătrit"⁹⁶. Că acest "împătrit" înseamnă învierea din morți, cum ne învață Scriptura când zice: "Împătrit el va plăti mieluseaua"⁹⁷. Căci împătrită este învierea morților, cum învață Apostolul zicând: "Se seamănă (trupul) întru stricăciune, înviază întru nestricăciune; se seamănă întru necinste, înviază întru slavă; se seamănă întru slăbiciune, înviază întru putere; se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc"⁹⁸.

E drept că El va aduce mieluseaua împătrit, în înțelesul că deja un om poate spune: "Dacă am năpăstuit pe cineva cu ceva, întorc împătrit"⁹⁹.

Și iarăși spune Scriptura la aceasta: "Pentru că el n-a avut milă"¹⁰⁰, căci nici "Hristos nu S-a cruțat pe Sine pentru noi toți"¹⁰¹.

23. Iată pentru ce El a zis – prin Domnul Iisus – robului Său David, tocmai pentru a vesti taina: "Tu ai făcut pe ascuns, iar Eu voi face aceasta înaintea a tot Israelul și înaintea soarelui care ne luminează"¹⁰². Și apoi, este adevărat că în necunoașterea tainei, David a fost cuprins de mânie¹⁰³, dar inima sa n-a rătăcit. Îndată ce a cunoscut taina cea mare – căci mare este taina lui Hristos și a Bisericii¹⁰⁴ –, văzând în viitor iertarea tuturor păcatelor, prevăzând strălucirea harului care se va afla în "baia nașterii din nou" și înnoirea Duhului Sfânt¹⁰⁵; și fiind sigur de iertare, el a zis: "Am păcătuit înaintea Domnului"¹⁰⁶. Voia și el să aibă soarta aceluia care vor cunoaște iertarea păcatului lor. Vezi dar cum și-a plâns propriul său păcat? Cine s-ar putea mira că i s-a iertat?

94. Ioan 11, 50.

95. Ioan 1, 29.

96. 2 Regi 12, 6.

97. 2 Regi 12, 6, dar și Luca 19, 8.

98. 1 Cor. 15, 42-44.

99. Luca 19, 8.

100. 2 Regi 12, 6.

101. Rom. 8, 32.

102. 2 Regi 12, 12.

103. 2 Regi 12, 5.

104. Prin Sfânta Taină a Botezului, 1 Tim. 3, 16.

105. Tit 3, 5-6.

106. 2 Regi 12, 12.

24. Să vedem acum faptele lui David, prin care el și-a putut acoperi păcatul¹⁰⁷. De fapt nu-i cu putință ca într-o slăbiciune a lor oamenii să fie fără de păcat. Dar în același timp nu trebuie uitat că păcatele nu sunt mai numeroase decât faptele celor virtuoși.

Acesta este un punct de vedere pe care Sfântul Apostol Pavel îl scoate în evidență cu puterea măreață a înțelepciunii sale: "Păcatele unor oameni sunt învederate și merg de mai înainte la judecată, ale altora vin însă în urma lor"¹⁰⁸. Aceasta înseamnă a spune că nu se poate afla un om care să nu fi fost întinat de păcat; unii pot avea vrednicii bune, dar și greșeli și păcate. De aceea toate faptele noastre sunt puse, așa zicând, într-un cântar¹⁰⁹. Dacă însă păcatele cântăresc mai mult decât faptele bune, ele ne vor duce la judecată.

Păcatele, prin urmare, tind oarecum în jos, ele apasă în jos, păcatele, care sunt evidente fie pentru gravitatea și răutatea lor, fie prin mulțimea lor. Pentru alții, zice Apostolul, dimpotrivă, "vin în urma lor", ceea ce vrea să spună că sunt oameni a căror purtare a fost sfântă, dar care, ca urmare a slăbiciunii condiției umane, s-au înecat uneori la mal. Acestora le premerg faptele bune, faptele rele le urmează. Ei sunt cei mai virtuoși, totuși sunt oameni care au căzut în greșeli și abateri de mai puțină însemnătate. De aceea, când este vorba de cei dreapți, păcatele lor vin în urmă, ele nu pășesc înaintea lor; în schimb, când este vorba de oameni nedrepți, păcatele lor merg înaintea lor. Păcatele sunt mult mai grele decât faptele bune, căci ele apasă în jos, însă păcatele nu fac decât să meargă în urma omului dacă faptele bune sunt, așa-zis, împovărate de paguba pe care au pricinuit-o prin păcatele săvârșite înainte. "Tot așa și faptele bune sunt vădite"¹¹⁰. Căci faptele virtuozității și frumusețea vrednicilor se răsplătesc în ziua cea mare¹¹¹. "Însă și faptele rele, ce sunt altfel, nu se pot ascunde"¹¹². Iată de ce astfel de fapte nu pot fi acoperite. "Dragostea acoperă mulțime de păcate"¹¹³, dar nu în înțelesul că le umbrește și le acoperă în avantajul faptelor bune, nu le ascunde în avantajul faptelor de virtute: acestea merg așa zicând descoperite și fără vâl înaintea noastră. Cu gândul la faptele noas-

107. Ps. 31, 1. Prilejul compunerii acestui psalm (31) este cel indicat la 2 Regi 12. Textul arată condiția fericirii, care este iertarea păcatelor.

108. 1 Tim. 5, 24.

109. Iov 31, 6: "să mă cântărească în cumpăna dreptății, zice Iov, ca să se cunoască neprihănirea mea".

110. 1 Tim. 5, 25.

111. Cf. Matei 5, 16.

112. 1 Tim. 5, 25.

113. 1 Ptr. 4, 8; cf. Ps. 31, 1.

tre, nu este nimeni care să nu poată spune: "Păzește-mă, Doamne, sub acoperământul aripilor Tale"¹¹⁴. În orice caz crucea Domnului este cea care șterge și ascunde toată rătăcirea.

25. Cine, deci, a acoperit mai bine¹¹⁵ și cine a ascuns mai bine (păcatele sale) decât David, care spune, de altfel, în alt loc: "Și la umbra aripilor Tale voi nădăjdui până ce va trece fărădelegea"¹¹⁶. Și el a iubit atât de mult pe Domnul, încât dragostea sa mare a acoperit și a ascuns tot păcatul său.

De fapt, dacă Sfântul Apostol Petru a șters lepădarea sa, mărturisindu-și dragostea, și aceasta după întrebarea Domnului, Care i-a zis de trei ori: "Simone, fiu al lui Iona, Mă iubești tu?"¹¹⁷, pentru că cel ce s-a lepădat de trei ori¹¹⁸ L-a mărturisit tot de trei ori și a ascuns astfel sub întreitul vâl, zic, al dragostei, întreita greșală a tăgăduirii sale; dacă, pentru că a plâns o singură dată, Petru a obținut iertarea sa, cu atât mai mult va obține-o și David, el, care în fiecare noapte a scăldat somnul său cu lacrimile sale, a stropit patul său¹¹⁹, ale cărui lacrimi i s-au făcut pâine, noaptea și ziua¹²⁰, care avea cenușa drept pâine și-și amesteca plângerile cu băutura sa¹²¹.

Prin urmare, dacă Iisus Se milostivește de cel care s-a întors și care trăiește din toată inima, dacă Lui i-a fost de ajuns să-l vadă pe Petru plângând¹²², cu atât mai mult cel ce a plâns multă vreme nu va fi îndepărtat de la fața Domnului! Petru L-a tăgăduit pe Iisus și n-a plâns, căci Iisus nu privea spre el; el L-a tăgăduit și a doua oară, și nici atunci n-a plâns, căci Domnul nu l-a văzut; și L-a tăgăduit a treia oară. Apoi Iisus l-a privit, și abia atunci îndată Petru a plâns, și încă "a plâns cu lacrimi amare". Și iată de ce David, care a plâns fără încetare, zicea: "Ochii mei pururea (caută) spre Domnul"¹²³. El, care

114. Ps. 16, 8.

115. Cf. 1 Ptr. 4, 8.

116. Ps. 56, 2: Credinciosul se pune sub protecția lui Dumnezeu, ca puiul sub aripile mamei sale. E vorba de David, care se ferește de pericolul venit prin Saul.

117. Ioan 21, 15-17.

118. Cf. Matei 26, 70, 72, 74.

119. Ps. 6, 6: "Suspînul" sunt lacrimile în urma stării triste în care se află cel căzut din harul lui Dumnezeu; el e asemenea celui care se găsește în doliu după o ființă dragă pe care a pierdut-o.

120. Ps. 41, 1: Dorul după Dumnezeu este ceva asemănător cu setea cerbului, infierbântat de căldura zilei sau fugărit de vânători.

121. Cf. Ps. 118, 136.

122. Cf. Ps. 105, 44. Matei 26, 75 relatează că Petru ședea în curte, desigur rănit de cele petrecute și plângând de durerea învățătorului său.

123. Ps. 24, 16: Stihul întâi trebuie întregit cu "caută", pentru a se citi: "ochii caută" locul de unde vine ajutorul. A se vedea și în altă scriere a Sfântului Ambrozio: Exp. Ps. 118.

totdeauna era văzut de Hristos, zicea: "Izvoare de apă au curs din ochii mei"¹²⁴.

26. Dar să luăm în seamă de acum înainte care i-au fost faptele. Cine n-ar dori să-și poată ascunde, cu glorioasa strălucire a atâtor virtuți, urâtenia unei singure fapte nelegiuite?

O hotărâre dumnezeiască l-a ales¹²⁵ și după aceea el a fost lăsat să vadă că n-a fost nedemn de o astfel de hotărâre. El a pornit la război, apoi, cu toate celelalte zguduirii, pe acest filistean Goliat, ale cărui obrăznicii în vorbire, ca și trupul uriaș și monstruos insuflau teroare, el (David) cu totul singur, îmbrățișând credința cu o sfântă îndrăzneală, l-a trântit la pământ¹²⁶. Vitejia unui singur om a însemnat victoria unui întreg popor. Să se pună în paralelă o acțiune considerată o faptă criminală, care n-a afectat decât pe un singur om, cu un triumf de care s-au folosit toți, moartea unui singur om și viața atâtor popoare, pe care David le-a eliberat de la moarte.

27. Să venim, dar, și la alte fapte bune. El a trebuit să facă față vicleniilor regelui Saul, care urmărea să-i ia viața. Însă printr-o orânduire divină, tocmai acesta din urmă, regele care voia să-l ucidă, a căzut în mâinile lui; pentru a înlătura lovitura fatală dată trupului aceluia, care trebuia să fie îmbucătățit¹²⁷, David a zis: "Nu vă atingeți de unsul Domnului"¹²⁸.

Mai mult chiar: el răzbună moartea celui vrăjmaș și a plâns-o cu lacrimi multe¹²⁹, a pregetat mult timp să ia puterea care i s-a dat¹³⁰, căci el știa că puterea nu este dată decât atunci când Dumnezeu este garantul. Prin acest singur gest el i-a învățat pe toți oamenii că nu trebuie să se grăbească în a lua puterea, chiar când le aparține de drept, ci trebuie așteptat ca ea să le fie oferită într-un moment potrivit.

Vai, ce păcat că după aceea eroul nostru n-a mai fost așa, ca înainte! Atunci n-am fi ajuns să îndurăm nenorocirile atât de groaznice ale războiului. I se impută lui David de a fi ucis un om, unul singur, și nu se dorește să se vadă că el ne-a învățat cum poate fi asigurată o pace trainică în lumea [noastră] romană. Câte groaznice pustiiri n-am ispășit până în clipa de față, cu ce doliu public, al lumii

124. Ps. 118, 136: Izvoarele și apa sunt lacrimile.

125. Cf. 1 Regi 16, 1-13.

126. Cf. 1 Regi 17, 1 ș. urm.

127. Cf. 1 Regi 24, 5.

128. 1 Regi 24, 7.

129. Cf. 2 Regi 1, 17.

130. Cf. 2 Regi 2, 1 și urm.

întregi, nu plătim noi uciderea săvârșită de un rege, a cărui domnie a fost dorită cu patimă!

Vai, ce dureroase suferințe! De aici vine faptul că un vrăjmaș sălbatic ne mai atacă, și astfel se întorc împotriva noastră înseși armele pregătite contra aceluia. Așa s-au prăbușit puterile poporului roman, așa s-a sleit puterea romană, tulburată de propriile ei convulsii, în vreme ce se răpea, printr-un paricid, care îndolia împărăția, o domnie ce trebuia să fie luată pe temeiul unor înțelepte orânduirii strămoșești.

Iată de ce David, aflând că fiul său Adonia voia să-i răpească tronul și că în acest scop punea la cale nesfârșite uneltiri, a luat hotărârea de a-l alege nu pe acela care ardea de pofta de a pune mâna pe tron înainte de vreme, ci pe cel care era destul de înțelept pentru a aștepta¹³¹.

28. Cel mai puternic dintre regi dansa în fața Cortului Domnului și, dojenit de propria sa soție pentru că s-a descoperit în fața tinerelor fete¹³², el i-a răspuns: "Eu voi sălta înaintea Domnului și voi juca, și voi fi netrebnic în ochii tăi, înainte de a fi în cinste. Apoi zise: Căci Domnul este cel ce m-a ales pe tronul tatălui tău"¹³³.

El voia să ne învețe că nu trebuie să nutrești gânduri nepermise față de puterea regală când este vorba de a cinști credința. Căci tot ceea ce se face în apărarea credinței este vrednic de laudă, chiar și când această acțiune pare necuviincioasă puterii împărătești.

29. Să luăm acum în considerare o altă faptă vrednică de aducerea-aminte. Fiul nutrind gânduri paricide atacase cu înverșunare puterea părintească. La început tatăl a cedat în fața acestei furii și n-a vrut să pornească la luptă împotriva fiului său, pentru ca să obțină, fie chiar și cu acest preț, trezirea nelegiuitului din nebunia sa¹³⁴. El nu voia să mai ia parte la război și a rugat pe cei care porneau la luptă să-l cruțe pe fiul lui¹³⁵. El era chiar sigur de victorie, ba a cerut să i se facă un adăpost în câmp, căci nu era răzbunător și nici nu se gândea că fiul său va trebui să piară, cu toate că săvârșise o nelegiuire. Lacrimile lui curgeau mereu de atâta durere și, deplângând moartea paricidului, a zis: "Abesalom, Abesalom, fiul meu, cine mă va lovi de moarte în locul tău?"¹³⁶. Socotea că se cuvenea să fie

131. Cf. 3 Regi 1, 5-39: E vorba de înlăturarea lui Adonia, care în mod nepotrivit și-ar fi dorit tronul. Cel care dovedise răbdare era Solomon, și el va fi uns rege.

132. Cf. 2 Regi 6, 14 și urm. Cea care dojenea era Micol, fiica lui Saul.

133. 2 Regi 6, 21-22.

134. Cf. 2 Regi 15, 1-14. E vorba de răzvrătirea lui Abesalom.

135. Cf. 2 Regi 18, 5.

136. 2 Regi 19, 4 și 2 Regi 18, 33.

pedepsit cel care a lovit, pentru a răzbuna afrontul adus dragostei părintești¹³⁷.

30. Și cât de bine știa el să îndure nedreptatea și suferința! El a cedat, precum am spus-o, în fața nebuniei fiului său Abesalom. Apoi, după ce vrednicii luptători îi făcură un zid de apărare, în dreapta și în stânga, un bărbat cu numele Șimei l-a batjocorit, l-a tratat ca pe un asasin și vărsător de sânge, zicând că pe drept a venit judecata Domnului, care l-a aruncat la picioarele tronului său¹³⁸.

Dar nici aparențele unei ocări nu l-au tulburat, așa cum îi tulburau pe cei din jurul lui. Unul dintre cei apropiați ai lui – Abişai era numele bărbatului – l-a amenințat pe Șimei că-l va face să plătească cu capul pentru insultele aduse regelui. Însă regele, îndreptându-se spre Abişai, îi zise: "Fiu al Țeruei, ce ne privesc acestea pe mine și pe voi? Lăsați-l să blesteme, căci Domnul i-a poruncit să mă blesteme"¹³⁹.

Cât de moralizator i-a fost caracterul de a ne învăța că momentele când îndurăm nedreptăți și când suntem în primejdii reprezintă pentru noi prilejuri de a lupta împotriva încercărilor și de a controla puterea noastră de rezistență în fața greutăților. Și de aceea, nu fără știrea lui Dumnezeu va fi fost hotărât să trăim în astfel de vremuri. Pentru atletul adevărat, insultele sunt un prilej de antrenare, un prilej de a ne deprinde cu oboseli și cu primejdii; numai așa ne putem învrednici de a primi cununa dreptății¹⁴⁰.

Iată de ce trebuie să îndurăm cu răbdare ceea ce ni se întâmplă când dăm peste împrejurări vitrege. De altfel aceasta este lecția pe care o dă și în alte locuri Sfânta Scriptură, când cel drept ne-o spune cu glas tare: "Dacă am primit de la Dumnezeu cele bune, nu le vom primi oare și pe cele rele?"¹⁴¹.

Iar sfântul prooroc a adăugat zicând: "Iată, dacă fiul meu, care a ieșit din coapsele mele, caută sufletul meu, cu atât mai vârtos fiul unui veniaminean. Lăsați-l să blesteme, căci Dumnezeu i-a poruncit. Poate va căuta Domnul la umilirea mea și-mi va răsplăti cu bine pentru acest blestem al lui"¹⁴². O, adâncul înțelepciunii! O, ce pildă a răbdării! O, ce fericită descoperire pentru a înfrânge o jignire!

Tu, Abişai, te răscoli, a zis el, pentru că un străin mă blestemă pe mine, pe care un fiu mă caută pentru a săvârși un paricid? Dom-

137. Cf. 2 Regi 18, 14; 3 Regi 2, 5.

138. Cf. 2 Regi 16, 7-8.

139. 2 Regi 16, 10.

140. 2 Tim. 4, 7-8.

141. Iov 2, 10.

142. 2 Regi 16, 11-12.

nul este Cel care i-a poruncit să mă blesteme. Dar nu este Domnul însuși care a blestemat, nici măcar nu s-a complăcut în blesteme.

32. Vedeți ce grijă poartă el pentru a pregăti cu grijă toate amănuntele! El nu l-a învinuit pe Domnul, ca și când El ar fi autorul blestemului, ci mai degrabă îl laudă că îngăduie ca noi să îndurăm astfel de încercări mărunte pentru a obține iertarea păcatelor cu mult mai mari. Și iată că a aflat în cuvintele jignitoare o atenție față de suferințele care-i vin de la paricid. Iată că jignirea câtorva cuvinte e în stare să spele nelegiuirea crimei, pentru că blestemele sunt mai degrabă folositoare atunci când ele sunt răsplătite printr-o răsplătă divină. Cum să aducă omul în folosul propriu o astfel de injurie? Cel care-l rănește pe un om reușește [fără voie] ca Dumnezeu însuși, Care mângăie, să-l răsplătească [pe celălalt] cu cele mai alese bunuri.

33. Dar să mai luăm în considerare și alte fapte ale lui David. El a luptat împotriva neamului uriașilor. În toiul războiului, în clipa când unul din ei era să-l lovească pe rege, acest vrăjmaș plăti cu moartea pe care o îndură o astfel de încercare¹⁴³.

34. După ce a obținut această victorie împotriva neamului sălbatic pe care l-a învins, din nou a mai pornit în valea Refaim încă un război înspăimântător¹⁴⁴, de astădată nu atât împotriva vrăjmașilor săi, cât împotriva firii. Îi era sete, într-adevăr, în plină luptă, și n-a găsit nimic de băut. "Cine mă va adăpa, strigă el, cu apă din fântâna de la poarta Betleemului?"¹⁴⁵. Or, între fântână și sfântul David se afla vrăjmașul, împrăștiat prin câmpie și între baricadele întăriturilor din teritoriul vrăjmaș. Și iată că trei oameni au ucis o grămadă de vrăjmași, au scos apă din fântâna de la Betleem și i-au adus regelui ca să bea. Dar regele n-a voit să bea apa și a vărsat-o ca preamărire adusă Domnului¹⁴⁶, în înțelesul că o asemenea viteză merită ca această apă, dovada unei îndrăznei clocotitoare, să devină o jertfire evlavioasă. Și atunci David a rostit în duh profetic cuvinte care sunt pe măsura acestei fapte: "Să mă ferească Dumnezeu să fac una ca aceasta! Acesta nu-i oare sângele oamenilor care și-au pus viața în primejdie?"¹⁴⁷. El a înfrânt deci și firea: era însetat, dar n-a băut și a dat însuși pildă, pentru ca oștirea întreagă să învețe a suporta setea. El l-a deprins și pe supușii săi să practice virtutea curajului, astfel încât ostașii, chiar în mijlocul pericolului, să

143. Cf. 2 Regi 21, 16 și urm.

144. Cf. 2 Regi 23, 13.

145. 2 Regi 23, 15.

146. Cf. 2 Regi 23, 16.

147. 2 Regi 23, 17.

se supună de la sine poruncilor regelui lor. Și refuzând să bea, el dovedea că tocmai de aceea a făcut așa, ca să-i pună la încercare pe ostașii săi, iar nu pentru că ar fi fost învins de pofta de a bea. Dar a mai făcut aceasta și pentru ca să-i facă atenți pe toți ca nici un rege să nu încerce să-și potolească setea expunând pe ceilalți primejdiei. În sfârșit, el a dovedit că a evitat orice gest care ar fi putut răni o conștiință dreaptă, căci o apă care se putea procura cu prețul sângelui atâtor războinici n-ar fi fost plăcută la băut, ea, care a fost plătită prin groaza unui risc de moarte¹⁴⁸.

35. Căci dacă vrei să privești mult mai adânc și să mergi până în inima tainei, nu este vorba de fântâna care se află în Betleem, după care David a însetat. El vedea mai departe, în duh, pe Hristos, Care trebuia să Se nască din Fecioara; el voia, deci, să bea nu o apă din izvor, ci băutura harului duhovnicesc.

Voia să spună că nu substanța apei este cea de care-i era sete, ci a sângelui lui Hristos. De aceea n-a băut David apa care i s-a oferit, ci a vărsat-o ca preamărire Domnului, însemnând prin aceasta că el era însetat de jertfa lui Hristos, și nu de lichidul de care dispunea firea, ci el simțea setea acelei jertfe care aducea iertarea păcatelor; el simțea setea izvorului veșnic, nu a celui care trebuia căutat prin jertfirea altora, ci a celui care ține deoparte primejdia care-i amenința pe alții.

36. Ce vom zice? Să nu credem că atâtea fapte așa de minunate întrec și acoperă sângele vărsat al unui singur om¹⁴⁹? E drept că se spune că glasul sângelui dreptului Abel strigă către Dumnezeu¹⁵⁰, căci nicio faptă bună nu ascunde pe nelegiuitul Cain, dar el a fost un fratricid, care nu și-a mărturisit fapta sa nelegiuită, ci a tăgăduit-o¹⁵¹.

Desigur, David a ucis un om care nu era cu nimic vinovat, dar nu l-a ucis prin pofta cruzimii, ci pentru a acoperi rușinea sa, pentru a ascunde dezonoarea legată de pofta sa după o plăcere trupească. Eu nu îndrăznesc a zice că a fost copleșit de greutatea crimei sale – el n-a fost, cu toate că știa cum s-ar putea ridica din căderea sa și din păcatul său –, dar eu zic că greutatea ispitei este cea care l-a

148. David a fost în multe privințe un om excepțional. Refuzul de a bea apa indică o voință puternică. A se vedea pentru idei similare partea primă a tratatului *Despre Iacob I, 3* (în acest volum).

149. Cf. Ps. 31, 1-3.

150. Fac. 4, 10. Pământul cere răzbunare pentru că a fost martorul crimei și pentru că a ascuns în sânul lui cadavrul lui Abel.

151. Fac. 4, 9. Martor al crimei lui Cain n-a fost nimeni. Totuși crima ajunge la lumina zilei. Interogatoriul din Fac. 4, 9 are ca scop recunoașterea faptei. Pentru moment minciuna și aroganța îl scot pe Cain din situația neplăcută.

încovoiat. Căci el a afirmat mai înainte¹⁵²: "Cercetează-mă, Doamne, și mă cearcă; aprinde răunchii și inima mea"¹⁵³, iar în alt loc: "Eu am zis întru îndestularea mea: nu mă voi clinti în veac"¹⁵⁴, și apoi: "Cercetat-ai inima mea, noaptea ai cercetat-o; cu foc m-ai lămurit, dar nu s-a aflat întru mine nedreptate"¹⁵⁵.

Dumnezeu a voit să-l pună pe David la încercare, pentru a se ridica mai presus decât oamenii, "căci puterea Mea se desăvârșește în slăbiciune... ca să locuiască în mine desăvârșirea"¹⁵⁶.

El n-a săvârșit crima din pofa (vărsării) sângelui, aceasta este cea din urmă învinuire care i se poate aduce sfântului prooroc, lui, ale cărui ultime cuvinte, în clipa când a părăsit viața sa, au fost pentru a-i lăsa cu legământ fiului său Solomon să spele sângele nevino-vat vărsat de loab, căpetenia oștirii sale¹⁵⁷, când în cursul unei con-vorbiri în vederea unui tratat de alianță, Abner, atunci căpetenia oștirii vrăjmașe, a fost ucis fiind lovit în pân-tece¹⁵⁸; pe acesta (Da-vid) l-a plâns și, mergând în urma coșciugului, după ce a lepădat insignele puterii, el a voit să-i aducă lui Abner onorurile funerare care i se cuveneau¹⁵⁹.

Făcând aceasta, el a arătat că trebuie respectat cuvântul dat chiar unui vrăjmaș și că trebuia să fie cinstit curajul, chiar și cel dovedit de un vrăjmaș. Este ceea ce justifică sentimentul său atât de nobil de dreptate. În felul acesta nu și-a spălat el oare și dezonoarea rătăcirii despre care vorbim?

37. Pe de altă parte, ce măreț este acest episod al vieții sale, unde el a primit porunca de a alege condiția pe care-o voia între cele trei pedepse care i-au fost impuse, după ce a săvârșit o greșeală, dezbinând poporul său: sau să aleagă să fie foamete în țară trei ani, sau, dacă ar voi, să fugă trei luni de vrăjmașii lui și ei să-l urmă-

152. Greșalele lui David au constituit obiectul multor studii.

153. Ps. 25, 2. 'Cercetează-mă', 'mă cearcă' au un înțeles superlativ, ca și când s-ar zice: examinează-mă foarte amănunțit. Răunchii și inima, cele mai ascunse organe din interiorul omului, sunt, în concepția celor vechi, centre ale cugetării și sentimentelor.

154. Ps. 29, 6. Omul uită de Dumnezeu atunci când îi merge bine. Expresia 'în veac', în loc de întreaga viață.

155. Ps. 16, 3. 'A cerceta inima', adică a pătrunde în cele mai tainice intimități ale cuiva. 'Noaptea' sentimentele se lasă mai ușor tulburate. 'A lămuri cu foc' = a cerceta amănunțit.

156. 2 Cor. 12, 9.

157. Cf. 3 Regi 2, 5-6.

158. Cf. 2 Regi 3, 27.

159. Cf. 2 Regi 3, 32.

rească, sau timp de trei zile să fie moarte în țară¹⁶⁰. Dintre toate acestea, David a ales a treia propunere, căci el dorea mai bine să se supună puterii Domnului decât să cadă în mâinile oamenilor.

Domnul însă S-a îndurat degrab și l-a iertat. De aceea el a rostit aceste cuvinte: "Am ajuns într-o grea situație din pricina celor trei propuneri; cu toate acestea, să cad mai bine în mâna Domnului, căci mila Lui este mare, numai în mâinile oamenilor să nu cad"¹⁶¹.

Această smerenie, această înțelepciune, această blândețe au fost pricina (pentru a întrebuința termenii Scripturii) pentru care Domnului l-a părut rău de propria mânie, căci mai departe este scris: "I s-a făcut milă Domnului de acest rău"¹⁶².

38. Și cât este de admirabil acest pasaj, încă: Îngerului care a lovit poporul i-a stat înainte David și i-a zis: "Dar aceste oi ce au făcut? Deci, îndreaptă-Ți mâna Ta asupra mea și asupra casei tatălui meu!"¹⁶³.

Prin această atitudine, el a fost îndată judecat vrednic de a aduce jertfă de împăcare¹⁶⁴, el, care înainte nu fusese socotit vrednic de a aduce jertfă.

Nu este deci de mirare că, dăruindu-se trup și suflet poporului său, David a obținut iertarea păcatului propriu, căci și Moise, oferindu-se Domnului pentru a răscumpăra greșeala poporului, a șters și păcatele aceluia¹⁶⁵.

39. A acoperit sau n-a acoperit păcatele? Cine ar cuteza s-o tăgăduiască, câtă vreme însuși proorocul nostru învață că nedreptățile sunt iertate, că păcatele sunt acoperite și ele nu sunt socotite în seamă păcătosului de către Domnul¹⁶⁶?

David însuși învață că păcatul său a fost șters, astfel precum este scris: "Păcatul meu l-am cunoscut și fărădelegea mea n-am ascuns-o, împotriva mea. Zis-am: Mărturisi-voi fărădelegea mea Domnului; și Tu ai iertat nelegiuirea păcatului meu"¹⁶⁷.

160. Cf. 2 Regi 24, 13.

161. 2 Regi 24, 14. Aceeași idee și în alte scrieri ale Sfântului Ambrozie. *Exp. Ps. CXVIII*, 14, 22; *Epist. 51* 8, 14 etc.

162. 2 Regi 24, 16.

163. 2 Regi 24, 17.

164. Cf. 2 Regi 24, 25.

165. Cf. Ieș. 32, 11-14. Moise, luând sub scutul lui poporul, s-a arătat demn de chemarea de conducător. El știa că păcatul se pedepsește, dar apelează la mila lui Dumnezeu, înduplecându-L.

166. Cf. Ps. 31, 1-2 arată condițiile adevăratei fericiri. Expresia "a nu socoti păcatul" înseamnă a ierta. Termenul e luat din lumea financiară: cont, debit, sold. Pavel (Rom. 4, 7) își sprijină pe acest text îndreptățirea harului iertării păcatelor.

167. Ps. 31, 5-6. Condiția apropierii de Dumnezeu este mărturisirea păcatelor și întristarea pentru ele.

Dacă [David] a zis "mărturisi-voi", e pentru că el a binemeritat iertarea înainte de a face această mărturisire, cu atât mai vârtos cu cât însuși s-a învinuit zicând: "eu recunosc fărădelegea mea"¹⁶⁸.

Tot păcatul i s-a iertat și este cu puțință ca să se fi iertat și cu privire la vina despre care vorbim, întrucât însuși Natan, proorocul, a ajuns să dea un răspuns aparte zicând: "Domnul a ridicat păcatul de deasupra ta"¹⁶⁹.

40. Așadar, David a meritat iertarea greșelii sale; prin dragostea sa tainică el a acoperit păcatele sale¹⁷⁰, copleșindu-le prin faptele sale bune. Păcatul său nu s-a mai pus în sarcina sa, căci el n-a avut într-însul vicleșug¹⁷¹ datorat răutății, ci făcuse doar un pas greșit datorat rătăcirii. Și apoi, el n-a avut în greșeala sa căldura aprinsă a perversității, ci, dimpotrivă, o umbră a unei taine. Și totuși el și-a mărturisit păcatul și a recunoscut nelegiuirea sa; el a văzut baia purificatoare, "a văzut și a crezut"¹⁷².

El a iubit mult¹⁷³, încât prin prisosul dragostei sale a fost în stare să acopere păcatele sale, oricare ar fi fost ele.

APĂRAREA LUI DAVID ÎNSUȘI: TÂLCUIREA PSALMULUI 50¹⁷⁴

41. Dar acum David însuși să-și susțină apărarea. Căci el a scris psalmul al 50-lea, punând accentul pe această istorie la care face aluzie. Și dat fiind că în psalmii care urmează el relatează întâmplările care au avut loc mai înainte și care ne preocupă și pe noi, trădarea de pildă a lui Doeg Idumeul¹⁷⁵, la care se referă titlul psalmului 51, și cea a zifeilor¹⁷⁶, care este conținută în titlul psalmului al 53-lea, el a așezat, deci, înainte de povestirea acestor fapte, pe cea din istoria noastră de față, cu toate că ea pare a fi ulterioară.

168. Ps. 50, 4. Păcatul îl ține într-o continuă neliniște pe om; așa și David: își vede mereu înaintea ochilor crima săvârșită.

169. 2 Regi 12, 13.

170. Cf. Ps. 31, 1.

171. Cf. Ps. 30, 1. Dreptatea omenească e relativă, desăvârșită este numai cea dumnezeiască, pe care o fixează psalmistul ca normă de judecată.

172. Ioan 20, 8.

173. Luca 7, 47.

174. Psalmul 50 este un psalm de pocăință, cunoscut după cuvintele începătoare: "Măliuește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta".

175. Doeg Idumeul figurează în titlul psalmului 51.

176. Zifeii figurează în fruntea psalmului 53: "au venit zifeii".

Căci Doeg¹⁷⁷ și zifeii¹⁷⁸ au trădat înainte ca proorocul David să fi preluat regalitatea, pentru că fugind din calea lui Saul, el rățacea încă în pribegie, din retragere în retragere. Însă Beerșeba o ocupa mai înainte de a fi ajuns domn¹⁷⁹.

42. Dar pentru ce ordinea psalmilor nu corespunde cu ordinea întâmplărilor?

Pentru că el n-a urmărit atât concordanța acestor două povestiri, cât mai ales ordinea tainică a întâmplărilor. Și tocmai de aceea a voit Domnul ca ele să corespundă cu numărul iertărilor din acest pasaj¹⁸⁰. Numărul 50 este, prin urmare, numărul iertărilor despre care Însuși Domnul ne învață în Evangheliile, zicând: "Un cămătar avea doi datornici. Unul era dator cu cinci sute de dinari, iar celălalt, cu cincizeci. Dar neavând el cu ce să plătească, i-a iertat pe amândoi. Deci care dintre ei îl va iubi mai mult?"¹⁸¹.

În lege noi vedem ce înseamnă numărul "jubiliar"¹⁸², anul ce se serbează din cincizeci în cincizeci de ani, când datoriile sunt iertate, când se afirmă libertatea evreilor, când bunurile sunt înapoiate¹⁸³.

Este și numărul pe care îl cinștim în mod alegoric¹⁸⁴, după patimile Domnului: datoria tuturor greșalelor noastre ne este iertată, zăpisiul sau sentința rostită împotriva noastră¹⁸⁵ este anulată, noi suntem liberi în tot locul, prin harul Duhului Sfânt, care coboară peste noi¹⁸⁶.

În timpul pogorării Duhului Sfânt, posturile încetează, se zice: "Preamărire lui Dumnezeu", se cântă Aliluia¹⁸⁷.

Apoi, cincizeci de drahme de argint este suma pe care o primește tatăl fecioarei care, nefiind logodită, a fost constrânsă de a fi luată cu forța, ca apoi fecioara să devină soția acelui bărbat¹⁸⁸. Acest

177. 1 Regi 21, 7.

178. 1 Regi 23, 19.

179. Beerșeba este o cunoscută localitate din sudul Palestinei, renumită pentru fântânile sale de apă.

180. Numărul 50 (al psalmului) e simbolic, cf. Luca 7, 41.

181. Luca 7, 41-42.

182. "Jubiliar" înseamnă anul al 50-lea, care se prăznuia printr-o anulare generală a datoriilor. El era anul libertății, când robii deveneau slobozi.

183. Cf. Lev. 25, 10-11. Textul despre rostul anului jubiliar.

184. După Învierea Domnului, creștinii se bucură vreme de cincizeci de zile, până la ziua a cincizecea, ziua Pogorării Duhului Sfânt.

185. Cf. Col. 2, 14.

186. Cf. Fapte 2, 2.

187. "Preamărirea lui Dumnezeu" și "Aliluia" sunt părți componente ale serviciului religios de la sărbătoarea Pogorării Duhului Sfânt.

188. Deut. 22, 28-29. Fata care se afla într-o astfel de situație cu greu se mai putea căsători, de aceea bărbatul respectiv trebuia s-o ia de soție.

număr are darul de a schimba păcatul în har. Ce frumos lucru că din acel ceas psalmul acesta ne învață în ce chip să ne pocăim¹⁸⁹!

43. "Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta și după mulțimea îndurărilor Tale, șterge fărâdelegea mea. Mai vărtos mă spală de fărâdelegea mea și de păcatul meu mă curățește. Că fărâdelegea mea eu o cunosc, și păcatul meu înaintea mea este pururea. Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, așa încât drept ești Tu întru cuvintele Tale și biruitor când vei judeca Tu. Că, iată, întru fărâdelegi m-am zămislit și în păcate m-a făcut maica mea"¹⁹⁰.

Cine dintre noi, chiar dacă își mărturisește greșeala sa, cugetă că el trebuie să se oprească pe cât mai repede după prima sa greșeală, înainte ca ea să se repete? Care este omul care nu o repetă de două sau de trei ori?

Dar iată câte stihuri închină marele prooroc căinței pentru păcatul său; nu numai un singur stih, care n-ar putea cuprinde [deplin] mărturisirea greșelii sale. El a adunat, totodată, și strigătul nelegiuirii și nedreptății sale, împreună cu greșelile și cu păcatele. Și, cum se întâmplă de obicei, este spre binele oricui a cere mare îndurare; dar ce zic mare îndurare? O mulțime de iertări. Care este păcatul care n-ar putea fi spălat cu un astfel de plâns, care greșeală nu s-ar curăți printr-o astfel de rugămintă?

În rugăciunea sa, David cere pentru un singur păcat o mulțime de iertări, pe când noi pentru mai multe păcate abia dacă socotim că-i destul dacă ne rugăm o singură dată ca Dumnezeu să ne acorde îndurare.

Mai mult, noi citim: "cu putere mare și cu braț înalt a scos Dumnezeu poporul Său din țara Egiptului"¹⁹¹, când acela a trecut Marea Roșie¹⁹², ceea ce a fost o preînchipuire a Botezului¹⁹³. Or, dacă acea "putere mare" slujește ca preînchipuire pentru taine, cu atât mai mult marea îndurare se manifestă în realitatea ei.

Este deci drept să se ceară de multe ori iertare, acolo unde sunt și o mulțime de păcate.

44. "Mai vărtos mă spală de fărâdelegea mea și de păcatul meu mă curățește"¹⁹⁴.

189. E vorba de Psalmul 50, un psalm de pocăință.

190. Psalmul 50, 1-6. Psalmul 50 este cel mai popular psalm. El este nelipsit de la serviciile religioase. A fost scris în urma convorbirii lui David cu proorocul Natan.

191. 4 Regi 17, 36.

192. Cf. Ieș. 14, 15-31.

193. Cf. 1 Cor. 10, 1-2. A se vedea și *Tâlc. la Evanghelia după Luca* V, 21.

194. Ps. 50, 3: "Mai vărtos", adică "spală-mă de tot". Păcatul murdărește ființa omenească, de aceea e nevoie de spălare. Aceasta se face prin iertarea păcatelor. Desigur, aici se înțelege totodată că trebuie spălată ființa omenească întreagă, iar nu numai fața.

David nu cere atât să fie spălat deseori, cât mai ales să fie spălat deplin, pentru ca să poată fi ștearsă necurăția care s-a adunat. El știe că după Lege existau în mod sigur mijloace eficace de a se curăți, dar ele nu erau nici depline, nici desăvârșite¹⁹⁵.

Prin urmare, către acel mijloc desăvârșit de curățire tinde și David din toată puterea lui, grăbindu-se către mijlocul prin care se împlinește "toată dreptatea"¹⁹⁶, către taina Botezului, precum o învăța Însuși Domnul Iisus, căci, atunci când vine la Ioan Botezătorul iar acesta îi zice: "Eu am trebuință să fiu botezat de tine, și Tu vii la mine?"¹⁹⁷, Domnul îi răspunde: "Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea"¹⁹⁸.

Și după ce Hristos a fost botezat, când Duhul Sfânt S-a pogorât peste Dânsul, sub chipul unui porumbel, și când din cer Părintele L-a însemnat pe Fiul Său cu pecetea Sa¹⁹⁹, toată dreptatea s-a plinit.

De aceea zice proorocul: "mai vârtos mă spală de fărădelegea mea"²⁰⁰.

Când, prin urmare, sunt numeroase murdăriile și păcatele, nu o baie grăbită, ci numai o baie repetată e cea care te curăță²⁰¹.

45. Dacă cineva voiește să înțeleagă altfel textul, iată cum și-ar putea formula exegeza. Cuvântul divin curăță, iar mărturisirea noastră purifică: prima dată când îl ascuți, a doua oară (mărturisirea) când o afirmi. Un gând bun curăță, o faptă bună curăță și ea, dar și mai deplin, practicarea unei purtări bune²⁰². Curățit prin toate acestea, fiecare are mai multă ușurință pentru a se îmbiba cu splendorile harului duhovnicesc și, dacă s-ar putea spune așa, să pună stăpânire deplină pe el și să și-l însușească. După cum nu e destul a îmbăia lăna o singură dată pentru ca îndată să lucească în toată strălucirea ei purpura prețioasă. Mai întâi ea se îmbibă cu o culoare mai deschisă, apoi se folosesc rând pe rând nuanțe diferite; în felul acesta culoarea originală a lăunii este neconținut curățată și adeseori schimbată prin aplicarea unor nuanțe diferite. Și abia după aceea, se aplică vopsirea într-o baie curată, așa zicând mai deplină, ca să se îmbujoreze în sfârșit, tot mai mult, tot mai desăvârșit, splendorile

195. Cf. Evr. 9, 1-10.

196. Matei 3, 15.

197. Matei 3, 14.

198. Matei 3, 15.

199. Cf. Matei 3, 16-17. Idee similară și în *Tălc. la Evang. după Luca*, V, 21.

200. Cf. nota 194.

201. P. Hadot și M. Gordier (*op. cit.*, p. 130) regăsesc această idee și la Didim cel Orb.

202. Cf. Iac. 3, 13.

purpurei. Deci, precum pentru a se colora în purpură se înmulțesc spălările scoicii, asemenea pentru baia nașterii din nou²⁰³ e nevoie de o mulțime de spălări cerești, pentru ca nelegiuirea să se șteargă cu totul²⁰⁴.

De aceea numai despre cel care se spală adeseori de nelegiuirea sa și de nedreptatea sa se poate spune că e iertat de păcatul său²⁰⁵. Abia cu timpul își pierde el obișnuința de a păcătui, care era înrădăcinată în poftele sale și în deprinderile sale, uitând astfel de această înclinare lăuntrică. Da, în felul acesta omul e bine spălat de fărădelegea și de nelegiuirea sa – ceea ce este un lucru dintre cele mai grele – și e curățit și de păcatul său, care este un lucru mult mai puțin grav.

46. David își recunoaște așadar păcatul, și de aceea el adaugă: "Căci fărădelegea mea o cunosc și păcatul meu înaintea mea este pururea".

Nu este puțin lucru ca cineva să-și recunoască păcatul său. De aceea a zis el mai sus: "Greșelile mele cine le va pricepe?"²⁰⁶; care sunt, adică, oamenii destul de înțelepți ca să le înțeleagă? De aceea repetă în același mod: "Cine va locui în lăcașul Tău?"²⁰⁷. Sau altfel zis: "Cine se va sui în muntele Domnului?"²⁰⁸. Nimeni nu-i prea sigur. În orice caz, puțini oameni. Cine poate să-și recunoască păcatele și cine poate să le ocolească și în același timp să aleagă calea de urmat? Cei mai mulți se laudă cu păcatele lor și așteaptă să fie laudați chiar și pentru faptele care trebuie urgisite: să spurce patul altuia, să siluiască patul unei femei, să forțeze prin oarecare viclenie pe o văduvă să-și uite de făgăduința făcută. În același timp alții cred că a omorî un om, a întinde curse în vederea tâlhăriilor sau a trăi din jafuri sunt dovezi de curaj, după cum alții cred că a amăgi și a înșela sunt semnele înțelepciunii.

Din toți acești oameni niciunul nu poate spune (ca David): "căci fărădelegea mea eu o cunosc"²⁰⁹. Numai cineva ca David poate spune așa, căci numai el este în stare să sufere pentru ceea ce a făcut și să se acuze pentru greșeala pe care a săvârșit-o. De unde și

203. Cf. Tit 3, 5.

204. A se reține constatarea că păcatul revine mereu în conștiința vinovatului.

205. Ideea spălării mai dese credem că e imprumutată de la Origen.

206. Ps. 18, 13. Înaintea lui Dumnezeu fiecare om se simte păcătos.

207. Ps. 14, 1.

208. Ps. 23, 3.

209. Ps. 50, 4. Acesta e sentimentul în care se zbătea Cain în urma crimei sale.

spusa proorocului: "Mâniați-vă, dar nu greșiți; de cele ce ziceți întru inimile voastre, întru așternuturile voastre vă căiți"²¹⁰.

De obicei cei mai mulți dintre cai, când au căzut, se zbat și, ca urmare a agitației lor, se schilodesc și-și rup picioarele. Alții în schimb, ca niște cai de rasă greacă, dacă s-au răsturnat într-o cursă de viteză și au căzut la întâmplare, au fost dresați să nu se miște deloc, și de aceea se supun unei adevărate discipline de calm și răbdare. Acestora, dacă în căderea lor nu li s-a întâmplat niciun rău, calmul le este de folos. În tot cazul, răul lor nu se agravează.

Dar n-ar trebui oare să socotim că sunt mai prejos decât animalele necuvântătoare aceia care se zbat în mârșăvie și care consideră că e un semn de vrednicie acolo unde nu este vorba decât de o alunecare spre crimă? De aceea se spune despre ei ca despre un animal necuvântător înhămat: "Ai păcătuît ca un animal, îndepărtează-te!"²¹¹.

47. De aceea adaugă el într-un mod strălucit: "Păcatul meu înaintea mea este pururea"²¹². Căci cel fără minte se laudă cu rătăcirile lui și, ascunzând păcatele vechi sub altele noi, consideră că nelegiuirile îi sunt de folos, de aceea el nu mai poate de bucurie când se gândește la crimele sale. Înțeleptul însă socotește că păcatul său lucrează împotriva lui și consideră că, după rânduiala oștirilor vrăjmașe, greșelile în care a căzut se îndreaptă împotriva lui, întocmai ca niște dușmani. La cel mai mic sunet, la cel mai neînsemnat zgomot, greșeala personală îi vine mereu în gând. Tot ceea ce este spus, tot ceea ce s-a citit crede că se referă la el. Oriunde i-ar fi gândurile, el crede că orice semn făcut cu capul ori cu privirea ar fi numai în legătură cu el. Ori de stă la masă, ori de se gândește la ceva, fie că se roagă ori imploră, mereu are înaintea ochilor săi propria-i rătăcire. În orice clipă păcatul său bate la ușa conștiinței sale, neîngăduindu-i nici liniște, nici uitare. Întocmai ca un critic aspru, el se urmărește pe sine însuși într-o veșnică spaimă. El crede că totul e împotriva lui, a celui care se dezaprobă pe sine însuși; el este "propriul său pârător"²¹³, singurul martor cu răspundere, și nu găsește unde să fugă el, care se macină chinuindu-se pe sine însuși. Dar e dovadă de cuget cu adevărat sănătos să simți rana păcatului. Prin urmare, cei care sunt lipsiți de darul lacrimilor nu simt, ce-i drept, suferința unei răni, și acest lucru este specificul unei boli incurabile.

210. Ps. 4, 4. De frica Judecării lui Dumnezeu, omul păcătos își pierde cum-pătul. Sfatul dat este să chibzulască în liniște și să se căiască.

211. Cf. Fac. 4, 7.

212. Ps. 50, 4.

213. Plide 18, 17.

Dimpotrivă, cei pe care îi înțeapă o durere oarecare, fiindcă ei nu sunt lipsiți de sentimentul durerii, nu sunt lipsiți nici de posibilitatea unei îmbunătățiri a sănătății. Prin urmare, acolo unde există o conștiință a durerii, acolo este și o conștiință proprie vieții, căci a simți este semnul puterii și al funcțiunii vitale. Așadar, cine nu-și recunoaște rătăcirea e lipsit de minte, aiurează, și-a pierdut judecata. Dar cel care o recunoaște dă dovadă de cumințenie și nu respinge leacurile care-i vor reda sănătatea, ci își pune singur o frână; el se căiește de păcatul său, reflectează neconținut asupra lui și, reflectând, se condamnă el singur.

"În ceea ce îl privește pe cel drept"²¹⁴, încă de la începutul judecării sale, se face propriul său pârâș. Cine se acuză e drept și cine este drept e înțelept și sănătos cu duhul. Dreptul nu se murdărește pentru a se îndreptăți, el nu se murdărește pentru a înmuia, chiar pentru el, asprimea unei judecăți, ci este cuprins de teamă de câte ori își aduce aminte de păcatul propriu și roșește gândindu-se la căderea de care s-a făcut vinovat. Mereu aducându-și aminte de păcatul său, se îngrozește de el, se luptă cu sine însuși, dă înapoi din fața lui, se judecă devaforabil, se declară incompetent ca judecător, dar nu cutează a amâna judecata sa proprie, căci el consideră că nimic nu va fi prea mult în fața Celui de Care nu se poate ascunde, Care nu va fi înșelat, de Care nu va putea fugi și pe Care nu-L poate evita, doar dacă se va lepăda de sine și va lua asupra-și crucea Domnului²¹⁵.

48. Cumplită și necruțătoare e asprimea cu care ne judecă o conștiință vinovată și nemiloase sunt torturile pe care le produce. Eva și Adam au fost plini de teamă și, auzind glasul Domnului care umbla prin rai, doreau să se ascundă²¹⁶, ei, pe care nimeni nu-i căuta. Cain, de asemenea, se temea ca nu cumva orice om care îl va întâlni să-l ucidă²¹⁷, ceea ce înseamnă că se condamnă pe sine însuși, pentru că merita, considera el, ca nimeni să nu-l ierte. Astfel se adevărește cuvântul: "și fărădelegea mea este înaintea mea pururea"²¹⁸, adică fără încetare aducerea-aminte și vederea însăși a rătă-

214. Aluzie la "omul drept" din Cartea Pildelor lui Solomon. În multe dintre operele sale, Sf. Ambrozie popularizează imaginea "omului drept". Astfel, *De Cain*, II, 7, 21; *Tâlc. la Evan. după Luca* V, 55; VII, 25; X, 88, etc.

215. Cf. *Matel* 10, 38.

216. *Fac.* 3, 6. Dumnezeu este accesibil omului. El intră în comuniune cu omul. Traducând relația Dumnezeu-om nu se poate vorbi decât antropomorfic. Ascunderea lui Adam trădează vinovăția.

217. Cf. *Fac.* 4, 14. Cain recunoaște că nu se poate sustrage de la aplicarea principiului "ochi pentru ochi"; Sf. Ambrozie, *De poenitentia* II, 2, 103.

218. *Ps.* 50, 4.

cirii mele mă asaltează. Vezi cât de adânc ne cufundăm în neliniște când săvârșim un păcat oarecare, cum ne urmăresc privirile, cum ne revin fără încetare în minte? Acela care se rușinează de ceea ce a săvârșit nu mai poate săvârși, prin urmare, nimic asemănător care să-l facă să roșească în mod asemănător²¹⁹.

49. Fărădelegea premerge, păcatul urmează; fărădelegea este rădăcina, iar greșeala este rodul aceleia. De aceea se pare că răutatea și fărădelegea pornesc de la ticăloșirea cugetului, păcatul, de la slăbiciunea cărnii. Fărădelegea e mai gravă, întrucât ea e principiul păcatelor, păcatul e mai puțin grav. Prin urmare fărădelegea este iertată numai prin baia botezului, câtă vreme păcatul îl putem acoperi prin faptele bune, care îl pun într-o măsură oarecare la adăpostul aripilor lor.

Și David se exprimă despre aceste lucruri într-un mod admirabil, atunci când zice: "Fericiți căroră s-au iertat fărădelegile și căroră s-au acoperit păcatele"²²⁰.

Prin urmare, dragostea ascunde fărădelegea și acoperă "mulțime de păcate"²²¹.

O dragoste mare iartă și ea păcatul, după cum este scris despre femeia care a uns cu mir picioarele Domnului: "Iertate sunt păcatele ei, căci mult a iubit"²²².

50. Există și dintre aceia care pun în legătură stihul întâi cu baia botezului și pe al doilea²²³, cu pocăința.

Potrivit acestei iertări a păcatelor, Petru, care fusese botezat mai înainte, a fost întrebat, după ce fusese văzut lepădându-se de Domnul²²⁴: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu?". El i-a zis: "Da, Doamne, Tu știi că Te iubesc". Și l-a întrebat iarăși, a doua oară: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu?"... Și i-a zis a treia oară: "Simone, fiul lui Iona, Mă iubești tu?". Și el i-a răspuns: "Doamne, Tu știi toate, Tu știi că Te iubesc". Iisus i-a zis de trei ori: "Paște oile Mele²²⁵, vino după Mine"²²⁶, ca și cum S-ar fi adresat unuia care ar fi acoperit păcatul său printr-o dragoste arzătoare²²⁷. Și, nu fără temei, în urma aces-

219. "Cel care are mereu în fața ochilor păcatul săvârșit o singură dată nu mai suportă să se săvârșească altul" (P. Hadot – M. Gordier, *op. cit.*, p. 139).

220. Ps. 31, 1.

221. 1 Ptr. 4, 8.

222. Luca 7, 47.

223. Cf. Ps. 31, 1.

224. Cf. Matei 26, 69-75.

225. Ioan 21, 5-17.

226. Ioan 21, 19.

227. Cf. Ps. 31, 1-6.

tei mărturisiri de dragoste nețărmurită, Petru a primit porunca de a conduce popoare, el care până la tulburarea sa n-a lăsat să-i scape mijlocul de a se conduce pe sine.

Am pus acest lucru în legătură cu iertarea pe care o mijlocește dragostea, pentru că ea e aceea care acoperă păcatul²²⁸. Ca urmare, unii au afirmat că întrebarea cu privire la dragoste a fost întreită și de aceea întreită a fost și tăgăduirea²²⁹. Aceasta pentru că greșeala întreitei lepădări a fost ștearsă printr-o mărturisire de credință reinnoită de tot atâtea ori.

51. Urmează [alt stih]: "Ție unuia am greșit"²³⁰. Da, el a fost rege și nicio lege nu-l obliga personal, căci regii scapă din legăturile care judecă greșelile noastre. Într-adevăr, niciun rege nu este destinat unei pedepse, ocrotiți cum sunt prin autoritatea pe care le-o acordă puterea supremă. David însă n-a păcătuit împotriva unui om, pentru că el nu era supus pedepsei din partea vreunui om.

Dar cu toate că era ocrotit de puterea supremă [lumească], el era totuși supus lui Dumnezeu prin evlavie și credința sa; se considera supus legii lui Dumnezeu: nu-și putea tăgădui păcatul și, ca vinovat, el l-a mărturisit cu durere, știind că el este ținut de obligații cu atât mai mari, cu cât mai mari îi erau îndatoririle, căci, într-adevăr, se cere mai mult de la cel căruia i s-a încredințat mai mult²³¹.

Noi putem să înțelegem și astfel: Cine poate să mă judece²³², când toți sunt sub jugul păcatului²³³?

De aceea a zis Domnul privitor la femeia păcătoasă: "Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintâi piatra asupra ei"²³⁴. Și nimeni n-a aruncat piatra asupra ei. Iată deci ce zice proorocul: "Ție unuia am greșit", ca Cel care singur ești fără de păcat. Fapt e că acela care însuși este vinovat de păcat nu poate judeca pe un om păcătos²³⁵.

Într-adevăr, nu poate avea cuvânt de apărare un om²³⁶ care condamnă la altul ceea ce el însuși face. Căci prin faptul că judecă pe altul, el se judecă în același timp pe sine. "Ție unuia am greșit și rău înaintea Ta am făcut, așa încât drept ești Tu întru cuvintele Tale și birutor când vei judeca Tu"²³⁷. Eu tocmai împotriva Ta am păcătuit,

228. 1 Ptr. 4, 8.

229. Cf. Ioan 21, 19.

230. Ps. 50, 5.

231. Luca 12, 48.

232. Cf. 1 Cor. 4, 3.

233. Cf. Rom. 3, 9.

234. Ioan 8, 7.

235. Cf. Rom. 3, 7.

236. Cf. Rom. 2, 1.

237. Ps. 50, 5.

Care m-ai împins să trăiesc în virtute și m-ai învățat din legea Ta²³⁸. Am păcătuit tocmai împotriva Ta, pe Care nici gândurile ascunse, nici tainele inimii nu-L înșală.

52. "Și rău înaintea Ta am făcut"²³⁹; tocmai înaintea Ta, Căruia Ți place numai sfințenia.

Nu primim mărturia nimănui atâta vreme cât chiar și în fața Ta săvârșim fapte atât de nevrednice de Tine! A vedea mărșăviile omului înseamnă a îndura o insultă; noi știm că Dumnezeu este Martorul nostru, al tuturor. Or, noi păcătuim până și înaintea unui astfel de martor.

Și totuși, tocmai prin Domnul Dumnezeuul nostru ne-am îndreptat mai deplin, căci "nedreptatea noastră învederează dreptatea lui Dumnezeu"²⁴⁰, iar minciuna noastră proclamă adevărul lui Dumnezeu. Or, dacă Dumnezeu este adevărul, "tot omul este mincinos"²⁴¹.

53. "Drept ești Tu întru cuvintele Tale"²⁴²; cuvintele lui Dumnezeu sunt pline de adevăr și de dreptate și de aceea drept este tot ceea ce Domnul a spus privitor la slăbiciunea omenească, căci inimile oamenilor sunt îndreptate spre rău în toate și tind spre vicleanie²⁴³, dat fiind că nu este om care să nu păcătuiască²⁴⁴. "Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut"²⁴⁵.

Din această pricină El "biruiește când va judeca"²⁴⁶, căci odată cu căderea tuturor în păcat El a făcut dovada de tot ceea ce a zis când a rostit o judecată împotriva șireteniei noastre. Prin urmare, dacă mărturisim că am săvârșit o nedreptate, noi ne justificăm înaintea Domnului cu aceste cuvinte²⁴⁷. Însă "dacă mărturisim că nu am păcătuit, Îl facem mincinos pe Dumnezeu"²⁴⁸. Or, de vreme ce este cu neputință ca El să fi "mințit"²⁴⁹, este deci evident că toți suntem sub "jugul păcatului"²⁵⁰.

238. Ps. 93, 12.

239. Ps. 50, 5.

240. Rom. 3, 5.

241. Ps. 115, 2.

242. Ps. 50, 5.

243. Cf. Fac. 6, 5.

244. Eccl. 7, 20.

245. Ps. 13, 3; Rom. 3, 12.

246. Ps. 50, 5.

247. Cf. Rom. 3, 4.

248. 1 Ioan 1, 10.

249. Evr. 6, 18.

250. Ps. 50, 5.

54. Ce mare fărădelege este pentru om ca să cuteze a spune că n-a păcătuit! Căci la urma urmei se poate spune că denunțarea și combaterea minciunii aparțin numai lui Dumnezeu, Care este atât de îngăduitor și atât de răbdător, încât biruiește când va judeca²⁵¹.

Prin urmare, venind la judecată, Dumnezeu zice: "Poporul Meu! Ce ți-am făcut și cu ce te-am împovărat? Răspunde-Mi! Eu sunt Cel ce te-am scos din țara Egiptului și din casa robiei. Eu te-am răscum-părat și ți-am trimis înainte pe Moise, pe Aaron și pe Mariam! Poporul Meu, adu-ți aminte ceea ce Balac a urzit privitor la tine"²⁵². Una după alta, El pune înaintea ochilor tăi binefacerile Sale pentru ca, altfel zicând, pe temeiul acestor binefaceri, tu să judeci despre ceea ce va trebui să întreprinzi pentru ca să nu te faci tot mai vinovat și pentru ca vina ta să nu se facă și mai mare, tu, care nu te-ai arătat vrednic de binefacerile dumnezeiești. "Ce ți-am făcut?", zice El, privindu-Se oarecum în postura de pârât și punându-te pe tine în situația de judecător. "Și cu ce te-am împovărat?". El nu respinge acuzația pe care l-o aduce fața ta cea ofensată, dacă tu într-adevăr ai rămas mâhnit de întrebarea pusă de Dumnezeu: "Și cu ce te-am împovărat?". Mai mult, El mărturisește că poate s-a făcut vinovat prin întrebarea Sa dacă aceasta a fost formulată prea nepotrivit. Dar enumeră mai departe binefacerile pentru care nu te-ai rușinat de a primi daruri, de care te-ai dovedit apoi nerecunoscător.

În același proces ia seama în ce fel Domnul Se oferă lui David însuși, ca să biruiască atunci când va ajunge să fie judecat. Într-adevăr, iată cum i-a vorbit Natan: "Așa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: Eu te-am miruit rege pentru Israel și Eu te-am izbăvit din mâna lui Saul. Ți-am dat casa domnului tău și femeile domnului tău la sânul tău; și ți-am dat ție casa lui Israel și, dacă aceasta-i puțin pentru tine, ți-aș mai da. Pentru ce însă ai nesocotit tu cuvântul Domnului, făcând rău înaintea ochilor Lui?"²⁵³. Silit de enumerarea binefacerilor de care s-a învrednicit și văzând că are o atitudine mustătoare când judecă, David zise: "Am păcătuit înaintea Domnului"²⁵⁴. Astfel s-a dezvinovățit înaintea Domnului, el, care nu avea îndrăzneala să-și tăgăduiască păcatul.

251. Cf. Ps. 50, 5.

252. Mih. 6, 3-5. Aceeași formulare în *Tâlc. la Evanghelia după Luca* VI, 3; *Tâlc. Ps. CXVIII*, 30, 71.

253. 2 Regi 12, 7-9.

254. 2 Regi 12, 12.

55. Iar noi mai putem să înțelegem acest text și în chipul următor: El se îndreptează înaintea Domnului²⁵⁵, iar Acesta ține seama de mărturisirea făcută. Într-adevăr, în Evanghelie se vede că vameșii înșiși îl mărturiseau pe Dumnezeu "botezându-se cu botezul lui Ioan"²⁵⁶.

Or, Ioan Botezătorul a săvârșit "un botez al pocăinței"²⁵⁷.

Însă cine se pocăiește nu refuză să recunoască păcatele sale. Prin urmare, de vreme ce David avea vie înaintea ochilor fărădelegea sa, el nu tăgăduia, ba chiar se și rușina; el nu tăgăduia ceea ce recunoștea, iar prin faptul că el nu tăgăduia, împlinea, prin urmare, un act de pocăință al cugetării sale și astfel, prin mărturisirea păcatului său, el dezvinovățea pe Domnul și era și el, la rândul său, dezvinovățit de Domnul. Domnul, prin urmare, este dezvinovățit când se proclamă dreptatea Sa și când I se cere iertare Lui. În același timp, El dezvinovățește pe acela care recunoaște, căci El este drept întru cuvintele Sale²⁵⁸, precum este scris: "Adu-Mi aminte ca să judecăm, fă tu însuși socoteala ca să te dezvinovățești"²⁵⁹.

56. Iată urmarea: "Căci, iată, întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea"²⁶⁰.

Cine se pocăiește copleșit de astfel de simțăminte? Întins la pământ, el s-a adâncit în valuri de lacrimi, nu gusta niciun fel de hrană, refuza să se îmbăieze²⁶¹. Și apoi: el a renunțat la escortă și la pozoarele regale.

Și cu toate acestea, el n-a pregetat să-și mărturisească nelegiuirea, ba încă a lăsat-o moștenire tuturor veacurilor pentru ca ea să fie pildă în toată lumea:

Da, "întru fărădelegi m-am zămislit și în păcate m-a născut maica mea"²⁶². "Întoarce fața Ta de la păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le"²⁶³. "Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel sfânt

255. Cf. Ps. 50, 5.

256. Luca 7, 29. A se vedea și *Tâlc. la Evan. după Luca I, 3* și *Tâlc. Ps. CXVIII* 15, 30.

257. Luca 3, 3.

258. Ps. 50, 5.

259. Is. 43, 26.

260. Ps. 50, 6. Particula "căci" nu e întâlnită în originalul ebraic, dar ea este necesară pentru că face legătura între versetele 5 și 6. Omul e din natură păcătos, cu alte cuvinte a moștenit păcatul ascendenților săi, al mamei. În doctrina creștină – tema păcatului original (cf. Fac. 8, 21; Rom. 5, 12 etc.).

261. Cf. 2 Regi 12, 16-22.

262. Cf. Ps. 50, 6.

263. Ps. 50, 10.

nu-l lua de la mine"²⁶⁴. "Izbăvește-mă de vărsarea de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele"²⁶⁵.

Încă înainte de nașterea noastră, contaminarea [cu păcatul] ne murdărește și, înainte de a ne bucura de lumină, noi contactăm ne dreptatea care vine din originea noastră însăși. În nelegiuire am fost zămisliti, nu s-a precizat dacă aceasta vine de la părinți ori de la noi, și în păcate am fost aduși în lume fiecare dintre noi de către maica sa, dar nici aici n-a precizat dacă o mamă naște în propriile-i păcate sau dacă nu există încă păcate sigure la noul născut. Dar ia aminte, se putea ca el să fi înțeles și una, și alta. Flița concepută nu e scutită de nelegiuire, căci părinții săi nu sunt, de asemenea, nici ei fără de păcate. Și dacă până și pruncul care n-are decât o zi nu este fără păcat, este cu atât mai sigur că zilele când maica a conceput cu atât mai mult nu sunt lipsite de păcat. Noi suntem deci zămisliti în păcatul părinților noștri și, astfel, întru păcatele lor ne naștem.

Dar până și nașterea însăși are necurățiile ei și măduarele neamului, ele asemenea n-au numai o singură necurăție.

Desigur, căsătoria e un lucru bun, uniunea conjugală e un lucru sfânt, și cu toate acestea "cei ce au femei să fie ca și cum nu ar avea"²⁶⁶. Cununia, ea însăși, este curată²⁶⁷ și mirii nu trebuie să se lipsească unul de altul, iar aceasta nu poate fi decât pentru un timp, pentru a se îndeletnici cu rugăciunea²⁶⁸. De aceea, după Apostol, nu ești liber pentru rugăciune în timpul când se trăiește această uniune trupească. Și lenjeria femeii este necurată în timpul sorocului, și ea nu poate aduce jertfa de curățire în acea zi²⁶⁹.

În ceea ce o privește pe aceea care a născut, ziua nașterii și [încă] un număr de zile următoare îi sunt oprite pentru jertfă, până când nașterea poate fi curățită prin rânduiala prevăzută de Lege²⁷⁰.

57. De aceea declară Domnul despre acela care n-a avut vreo necurăție venind dintr-o astfel de origine: "Înainte de a te urzi din

264. Ps. 50, 12.

265. Ps. 50, 15.

266. 1 Cor. 7, 29. Sfântul Ambrozie respectă sfințenia căsătoriei, chiar căsătoria a doua, pe care "n-o interzice, dar nici n-o recomandă" (*De viduis* XI, 68).

267. Cf. Evr. 13, 4.

268. 1 Cor. 7, 5.

269. Cf. Lev. 15, 19. În acest text se vorbește despre necurății la oameni, îndeosebi la femei.

270. Cf. Lev. 12, 2-7. Conform Legiuii mozaice, prin nașterea unui copil femeia devine necurată. Pentru redobândirea curăției după naștere era necesară izolarea în cadrul familiei.

pântecele mamei te-am cunoscut, și înainte de a ieși din pântece te-am sfințit și te-am rânduit prooroc pentru popoare²⁷¹.

Cine este atât de mare încât să-i fie acordate astfel de privilegii? Este Ieremia? Și totuși e sigur că nu în mijlocul popoarelor a fost el așezat prooroc. Doar în acea epocă nici nu exista prooroc decât în Iudeea. Abia acum apar proorocii în mijlocul neamurilor, cei care au crezut în Domnul Iisus. Însă ia aminte: s-ar fi putut ca aceste cuvinte să se adreseze Aceluia Care înainte de a Se naște din Fecioara era deja și exista din veci și lucra chiar când Se afla în sânul Mariei, și sfințenia Lui era așa de mare încât El îi sfințea pe prooroci²⁷². Numai prin El singur a avut loc o zămislire feciorelnică și o naștere fără nici cea mai mică necurăție proprie numai celor cu origini muritoare.

Se cade, prin urmare, ca Cel care nu putea să săvârșească păcatul slăbiciunii trupesti să nu aibă parte de nicio necurăție originară transmisă prin naștere. E deci firesc că David a deplâns, cu durere, prezența în el însuși a murdăriilor firii, căci la om necurăția începe chiar înainte de viață.

58. În timp ce rostea cuvintele acestea și mărturisea necurățiile păcatelor omului și păcatele neamului omenesc, deodată splendoarea adevăratei realități și strălucirea albului imaculat al harului duhovnicesc tășniră în privirea sa. Căci ridicându-se mai presus decât era de așteptat de la o făptură simplă, el văzu în duhul profetic înseși tainele misterului dumnezeiesc, al cărui model Moise l-a prefigurat²⁷³.

Și astfel, rănit de "boala iubirii"²⁷⁴ și cuprins de pofta arzătoare de a descoperi adevărata stare de lucruri, David și-a îndreptat privirea lui prin sferele cele de sus ale duhului său, și vederea s-a scufundat în îndepărtatul viitor; el deosebi "visteriile înțelepciunii și ale cunoașterii"²⁷⁵ cuprinse în Hristos. El a văzut înainte Taina Botezului și, cuprins de evlavie în fața harului, el a strigat deodată: "Că iată, adevărul ai iubit; cele nearătate și cele ascunse ale înțelepciunii Tale mi-ai arătat mie"²⁷⁶. Tainele, ele însele, nu sunt inexplicabile, ci, dimpotrivă, ele sunt explicabile, cele tainice și misterele înțelepciunii

271. Ier. 1, 5. Sf. Ambrozie crede că acest cuvânt nu se referă la Ieremia, ci la Domnul Hristos.

272. Cf. Luca 1, 41-44.

273. Cf. Ieș. 24, 8. Sângele cu care Moise a stropit poporul indică înnoirea vieții. Textul are sens profetic, sângele este tipul jertfei Domnului (cf. Matei 26, 28).

274. Cânt. Cânt. 2, 5; De Isaac 8; Tâlc. Ps. XVIII 15, 39.

275. Col. 2, 3.

276. Ps. 50, 7.

nii nu sunt de nepătruns, dar ele nu sunt descoperite. Prin această noțiune el definește lucrurile care încă nu s-au dezvoltat nimănui: "Cele ce ochiul n-a văzut și urechea n-a auzit și la inima omului nu s-au suit, pe acestea le-a gătit Dumnezeu celor ce-L iubesc pe El"²⁷⁷.

De aceea, văzând aceste lucruri, el a zis: "Iată că de acum înainte nu în umbră, nici în închipuire, nu într-un simbol, ci într-adevăr lumina, devenită văzută, începe să strălucească. Iată că acum îmi imaginez realitatea, eu înțeleg splendoarea realității, acum, o, Doamne, Dumnezeul nostru, eu Te voi adora cu o și mai mare dragoste". "Căci iată, adevărul ai iubit"²⁷⁸. Și nu ca prin oglindă, ci față către față²⁷⁹ Te vei arăta mie, o, Hristoase; eu Te-am găsit în cele tainice²⁸⁰. Iată adevăratele taine ale înțelepciunii, care lămuresc cele ascunse ale Duhului²⁸¹.

59. Iată de ce, de acum înainte, bucuros și încredințat că împlinirea planurilor înțelepciunii a deschis ochii săi, David a zis către Domnul: "Stropi-mă-vei cu isop și mă voi curăți. Spăla-mă-vei și mai vărtos decât zăpada mă voi albi"²⁸².

Într-un mod admirabil, el n-a desființat dintr-o dată tainele Vechiului Testament, ci învață că [uneori] ele pot avea întâietate chiar față de *Tainele* Evangheliei. El cere ca isopul să-l curețe, potrivit Legii, dar, în schimb, el dorește fierbinte să fie spălat potrivit Evangheliei, și de aceea consideră că va deveni mult mai alb decât zăpada dacă este spălat. El a fost stropit cu sângele unui miel, cu ajutorul unui mănunchi de isop, ca și cel care avea obiceiul de a fi curățit prin botezul închipuit²⁸³.

Dar după ce s-a spălat, cel ale cărui păcate sunt șterse de valurile izvorului veșnic se face mult mai alb decât zăpada, cel ale cărui păcate sunt iertate²⁸⁴.

277. 1 Cor. 2, 9.

278. Ps. 50, 7.

279. 1 Cor. 13, 12.

280. Cf. Cânt. Cânt. 3, 4. A se vedea *De Isaac* 43.

281. Ps. 18, 13.

282. Ps. 50, 8.

283. "Isopul" din acest text este o iarbă ornamental-aromatică ce crește în Palestina. El servește, ca și busuiocul, la purificări. "Zăpada" de aici semnifică icoana curăției și a nevinovăției.

284. În contextul acestei "splendori a realității" de care s-a vorbit aici, credem că nu trebuie uitate "umbra", "chipul" și "simbolul" sau "tipul", pe care le pomeneste Sf. Ambrozie în *Tâlc. la Evanghelia după Luca* VII, 38-39.

Dar și despre suflet se zice: "Cine se înalță albă din câmpie?"²⁸⁵. Iar înainte de a se boteza, tot acolo se spunea: "Sunt negricioasă dar frumoasă, o, fiice ale Ierusalimului!"²⁸⁶.

De fapt, ea era neagră, desfigurată prin oroarea întunecoasă a păcatului, dar după ce a fost spălată prin botez, ea a meritat iertarea păcatelor sale, ea s-a ridicat, deplin albă, până la Hristos.

De aici vine ceea ce a exprimat Domnul prin gura lui Isaia zicând: "De vor fi păcatele voastre cum e cârmăzul, ca zăpada le voi albi", adică dacă ele sunt ca un roșu de sânge, chiar dacă sunt negre, Eu le voi curăța.

E vorba aici despre zăpada duhovnicească, despre care Scriptura zice că veșmintele lui Iisus, din Evangheli, străluceau ca zăpada²⁸⁷, pentru că El n-a cunoscut păcatul și pentru că și carnea trupului Lui, în care S-a îmbrăcat venind în această lume, era curată de orice greșeli. Cum să nu te miri că David a văzut înainte Taina Botezului, atunci când a proorocit, descriind el patimile Domnului: "Domnul mă paște și nimic nu-mi va lipsi. La loc de pășune, acolo m-a sălășluit; la apa odihnei m-a hrănit"²⁸⁸? Și în alt loc: "Glasul Domnului peste ape; Dumnezeu slavei a tunat"²⁸⁹. Iar despre taina cea desăvârșită el a declarat și mai lămurit: "Gătît-ai masă înaintea mea, împotriva celor ce mă necăjesc; uns-ai cu untdelemn capul meu și paharul Tău este adăpându-mă ca un puternic"²⁹⁰.

60. Pe bună dreptate mai putea spune el mânat de bucurie: "Auzului meu vei da bucurie și veselie; bucura-se-vor oasele mele cele smerite"²⁹¹.

Tot Tu ai dovedit, Iisuse Doamne, că toate cuvintele Tale "nu vor trece niciodată"²⁹². Și la fel ai vădit adevărul acestor cuvinte evanghelice pe care le-ai rostit: "Muți prooroci au dorit să vadă cele ce

285. Cânt. Cânt. 8, 5.

286. Cânt. Cânt. 1, 4.

287. Is. 1, 18. Albul e culoarea nevinovăției și a curăției. Cârmăzul e de culoare roșie-negrie. Păcatele chiar dacă ar fi roșu-negre, adică foarte întunecate, vor fi iertate după pocăință.

288. Ps. 22, 1-2. Păstorul e imaginea lui Dumnezeu (cf. Fac. 48, 15). În Noul Testament Păstorul este Hristos. Pășunea și apa indică tot ceea ce e necesar omului ca să trăiască.

289. Ps. 28, 3. Tunet e numit glasul lui Dumnezeu. Apele cele multe sunt oceanele.

290. Ps. 22, 6. "A întinde masă" înseamnă a avea de toate din belșug. "Ungerea" este semnul atenției. Oamenii, mai ales, se ungeau cu untdelemn. "Paharul" indică și el belșug. Dar desigur că proorocul a intuit aici mai ales taina Euharistiei. A se vedea și *Tălc. la Ps. XII, 35, 19*.

291. Ps. 50, 9. Omul păcătos e un fel de bolnav. Prin iertarea păcatelor el se înviorează, se vindecă.

292. Matei 24, 35.

priviți voi și să audă cele ce auziți voi"²⁹³. Or, iată că David se bucură să audă că va avea loc o iertare de păcate, și el a proorocit că: "bucura-se-vor oasele cele smerite"²⁹⁴, voind prin aceasta să înțelegem oasele celui drept care se smerește în inima sa. Sunt anumite oase puterile noastre sufletești, dar mai sunt numite "oase" și anumite mișcări ale duhului sau ale inimii; aceste mișcări sunt smerite prin păcate, dar se bucură prin darul harului ceresc.

Mai sunt apoi numite "oase" și popoarele din biserici. De aceea se întâlnește acest cuvânt în psalmi: "Nu sunt ascunse de Tine oasele mele, pe care le-ai făcut într-o ascuns"²⁹⁵.

El a numit "osul său" bisericile și sfintele adunări ale poporului credincios, căci: "noi suntem mădulare ale trupului lui Hristos, din carnea Lui și din oasele Lui"²⁹⁶. Se exprimă așa pentru că Biserica Domnului va cunoaște toate lucrurile divine și va primi certitudinea învierii.

61. Urmează apoi [în Ps. 50] cuvintele: "Întoarce fața Ta de la păcatele mele și toate fărădelegile mele șterge-le"²⁹⁷.

Pentru a cere iertare, de obicei, noi îi rugăm pe cei pe care i-am mâhnit să dea uitării supărarea pe care le-am pricinuit-o. David este deci în rolul unui prooroc care roagă pe Domnul să-Și întoarcă fața de la păcatele lui și să accepte, pentru a spune așa, uitarea greșelilor. Dar fiindcă Dumnezeu vede toate lucrurile și pentru că nimic nu-l scapă, El nu poate uita, după obiceiul nostru, pentru că ajunge o scurtă frântură de timp pentru ca aducerea aminte de ceea ce noi am cunoscut să reînvie.

De aceea, e îndreptățit David să-L roage pe Dumnezeu să-Și întoarcă fața, nu de la persoana sa – căci altfel s-ar teme ca nu cumva, știindu-se părăsită, ea va putea fi nimicită²⁹⁸ –, ci de la păcatele sale, pentru ca păcatele sale să nu mai poată avea putere asupra lui. Pe cei spre care privește Dumnezeu, pe aceia El îi luminează; ei se

293. Matei 13, 17.

294. Ps. 50, 9.

295. Ps. 138, 15. A devenit o notă distinctivă la Sf. Ambrozie să sublinieze cu entuziasm "adunările bisericesti", mulțimile de creștini venind "în valuri" la biserică și cântând "în chip alternativ" cântările antifonice, pe care el le-a introdus, după moda Bisericilor răsăritene, în Italia. A se vedea în acest volum studiul introductiv la *Hexaameronul* său.

296. Efes. 5, 30.

297. Ps. 50, 10.

298. Cf. Ps. 103, 30.

bucură de îndurare și iertare în fața Domnului²⁹⁹. Tocmai de aceea, proorocul nostru însuși zice: "Fața Ta arat-o robului Tău"³⁰⁰, căci de la fața Domnului pornește iertarea, și nu pedeapsa. Trebuie deci să-L rugăm să privească spre noi, dar să-Și întoarcă fața Sa de la păcatele noastre, pentru a le șterge apoi³⁰¹. Căci lucrurile spre care El nu privește, pe acelea le șterge, și lucrurile pe care le-a șters se pierd din aducerea aminte, precum chiar Domnul a zis: "Eu, Eu sunt cel care șterge păcatele tale și nu-Mi mai aduc aminte de fărădelegile tale, dar adu-Mi aminte ca să judecăm împreună"^{301a}.

62. Deci, păcatul fie că s-a iertat, fie că a fost șters, de acum să fie uitat. El este uitat prin iertare, șters prin sângele crucii, ascuns prin îndurare. Același lucru se întâmplă și cu nelegiuirea, despre care se spune pe bună dreptate că persistă mai ales în cugetul celui care nu se poartă potrivit dreptății, cu toate că, în Epistola sa, Ioan afirmă că cel care a săvârșit păcatul săvârșește și nelegiuirea, așa precum găsim scris: "Oricine făptuiește păcatul săvârșește și călcarea legii, căci păcatul este tocmai călcarea legii"³⁰².

E sigur, fără îndoială, că păcatul este nelegiuire, căci nelegiuirea este cuprinsă în păcat, și totuși, după cât se pare, păcatul e rodul nelegiuirii, iar aceasta este aceea care duce la greșeli și la delictе. E deci un lucru de mare însemnătate ca nelegiuirea să fie și ea ștearsă, să fie smulsă rădăcina și sămânța păcatelor, ca rădăcina cea rea să fie scoasă pentru a nu mai face roade rele, pentru ca orice legătură cu păcatul să fie înlăturată, ca toate felurile de nelegiuiri să fie stârpite.

63. Așa se explică de ce, așa cum din clipa când ele au pătruns în inimă, legea înțelepciunii alungă nebunia și îndepărtează lipsa de înțelepciune, tot asemenea și virtutea desăvârșită șterge nelegiuirea, iar iertarea păcatelor nimicește tot păcatul.

Tocmai de aceea și zice Apostolul atât de minunat că Domnul Iisus: "ștergând zapisul ce era asupra noastră, care ne era potrivnic, ni l-a luat din mijloc, pironindu-l pe cruce"³⁰³. Prin sângele Său,

299. Cf. Ps. 66, 1. "Milostivirea" e un dar dumnezeiesc. "Luminarea feței" e semnul bunăvoinței.

300. Ps. 118, 135. "Arătarea feței" e semn de bunăvoință, ca și la Fac. 4, 4, unde arătarea Domnului este semnul exterior al dragostei față de Abel.

301. Cf. Ps. 16, 2. "A întoarce fața" e un alt antropomorfism. Dumnezeu "întoarce fața" pentru a nu privi grozăvia păcatelor.

301a. Is. 43, 25-26. Dumnezeu dezleagă pe om de legătura păcatelor sale. Iertarea e condiționată de pocăință.

302. 1 Ioan 3, 4.

303. Col. 2, 14.

Domnul a șters pata neagră a Evei; El a șters datoria legată de moștenirea noastră vinovată. În ceea ce privește credința, ea îndepărtează păcatul. De aceea a zis Domnul când ierta păcatele: "După credința voastră fie vouă!"³⁰⁴.

64. Urmează apoi cuvintele: "Inimă curată zidește întru mine, Dumnezeule, și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele"³⁰⁵. Mai înainte David a cerut să fie curățit de păcatele sale cele ascunse³⁰⁶, aici el imploră să i se dea o inimă curată, ceea ce câștigă numai cel care este înnoit cu duhul. La omul cel nou, prin urmare, inima este curată, pentru că în el s-a șters murdăria vechilor păcate și n-a mai rămas întipărită nicio urmă de nelegiuire. Or, curăția inimii este o mare virtute. De aceea zice Solomon atât de frumos: "Cine se poate lăuda că are o inimă curată?"³⁰⁷. Sau, cum zice Domnul în Evanghelia Sa: "Fericiți sunt cei curați cu inima, că aceia-L vor vedea pe Dumnezeu"³⁰⁸.

65. Pentru același temei dorea și David să aibă o inimă curată, ca să nu fie alungat departe de la fața Domnului. Or la el, a cărui inimă este curată, duhul este înnoit în cele dinlăuntru ale lui. Căci măruntaiele sunt ca și cele dinlăuntru ale sufletului; prin urmare, cum sunt măruntaiele dinlăuntru trupului, așa și măruntaiele duhovnicești sunt ca și cele dinlăuntru ale sufletului; așa "măruntaiele îndelungii răbdări"³⁰⁹, astfel cele dinlăuntru care sunt în David, despre care el spune: "Bindecuvintează, suflete al meu, pe Domnul și toate cele dinlăuntru mele, numele cel sfânt al Lui"³¹⁰.

Măruntaiele sufletului sunt încercările descoperirii tainelor (Scripturii), gândurile cele bune, trăirea și virtuțile, statornicia, în sfârșit, cele care în limba greacă se numesc *ἐννοιαί*, concepțiile.

66. Însă "Duhul cel drept"³¹¹, adică Acela care îndrumă bine, care călăuzește pe om pe calea cea dreaptă, este "Duhul Adevăru-

304. Matei 9, 29.

305. Ps. 50, 11. Inima e considerată locul din care ies patimile. În locul inimii vechi, al vieții păcătoase, David îl roagă pe Dumnezeu să-i dăruiască o inimă care să nu fie ispitită de viața trăită după poftele trupului.

306. Cf. Ps. 18, 13.

307. Pilde 20, 9 (ed. 1914).

308. Matei 5, 8.

309. Col. 3, 12.

310. Ps. 102, 1. "Suflete al meu", adică eu personal, întreaga mea ființă. "Cele dinlăuntru mele" sunt simțămintele, toate facultățile sufletești care trebuie puse în mișcare.

311. Ps. 50, 12. "Duh drept", noțiune împrumutată de la Didim cel Orb (Hadot, *op. cit.*, p. 168).

lui³¹², sau cel puțin conștiința cea dreaptă a omului, pe care niciun păcat n-a fost în stare s-o abată, sau duhul care este în om³¹³. N-am voit să ignorăm ceea ce cugetă și alți autori, însă, după socotința noastră, întrucât acest text vorbește despre taine și el exprimă aici harul înnoirii viitoare, înseamnă că prin toate acestea David cere revărsarea Duhului Sfânt.

67. De aceea se și zice apoi: "Nu mă lepăda de la fața Ta și Duhul Tău cel Sfânt nu-l lua de la mine"³¹⁴.

Dacă unul dintre slujitorii noștri ne-a supărat, avem obiceiul să ne întoarcem fața de la el. Ba, cei mai mulți dintre bogați au obiceiul de a-i trimite departe de ei pe robii lor, în pământuri rele, ceea ce este socotit ca o pedeapsă foarte aspră. Ca urmare, robii preferă în mare parte a suporta pedeapsa biciuirii. Dacă cineva socotește o astfel de atitudine cam prea aspră când este vorba de oameni, cu atât mai mult când este vorba de Domnul Dumnezeu nostru.

Oare nu de acolo a tăsnit resentimentul aceluia care va fi ucigașul fratelui său (resentiment care desigur ar fi trebuit să fie reprimat dacă sentimentul datoriei l-ar fi putut îmblânzi), din faptul, vreau să zic, că Dumnezeu Și-a întors fața de la darurile lui Cain, în timp ce Și-a plecat privirile spre darurile lui Abel? Și astfel, fără ca fața Sa să vorbească, El a declarat pe unul nevinovat și pe celălalt păcătos³¹⁵.

Așa se face că și David s-a smerit întocmai ca ultimul dintre robi și ca unul care a fost prins în flagrant delict al păcatului și care se simte vrednic de pedeapsă pentru ofensa adusă; de aceea cere bucurios să fie mai degrabă biciuit, decât să fie alungat departe de fața Domnului.

68. Iar ca să știi în ce mod ne alungă Dumnezeu departe de la fața Sa, ascultă vorbele acestea: "Aruncați-l în întunericul cel mai din afară. Acolo va fi plângerea și scrâșnirea dinților"³¹⁶.

Cel care este alungat departe de la fața Sa, acela zace undeva în întuneric. Asemenea și cel drept, zice el, pentru a nu avea de îndurat pedeapsa întunericului: "Doamne, voi căuta fața Ta"³¹⁷. Acolo, prin

312. Ioan 15, 26.

313. 1 Cor. 2, 11.

314. Ps. 50, 12. Pe omul pe care nu-l iubești îl ocolești. Tot așa îl alungă și Dumnezeu pe păcătos din preajma Sa. Duhul este puterea care dă omului sfințenia necesară desăvârșirii.

315. Cf. Fac. 4, 3-5. Jertfa lui Cain n-a fost bine primită. Dumnezeu, privind fața lui, a pătruns și viața lui. Privirea spre Abel e acum semn al bunăvoinței.

316. Matei 22, 13.

317. Ps. 26, 13.

urmare, unde este fața Domnului, acolo este lumina, precum a fost scris: "Fața Ta arat-o robului Tău"³¹⁸. Lucrul acesta trebuie înțeles așa: de îndată ce fața Domnului a strălucit peste Petru, el s-a luminat³¹⁹.

69. Trebuie să fie un chin grozav să fii alungat departe de fața Domnului. Așa a fost alungat Adam când a ieșit din rai³²⁰, și aceasta nu fără s-o fi meritat, căci el însuși s-a ascuns departe de fața Domnului³²¹.

Cain, și el, de asemenea s-a ascuns de fața Domnului, nu numai după ce l-a ucis pe fratele său, ci și când a îndrăznit să-L mintă pe Dumnezeu pentru a tăgădui crima sa³²².

Păcătosul este deci îndepărtat de la fața Domnului, însă cel drept zice: "Iată-mă!"³²³. Așa și David însuși, văzând poporul său suferind atât de cumplit, s-a oferit pe sine zicând: "Iată, eu am păcătuit! Fărădelegea am făcut-o eu"³²⁴. Și astfel mânia lui Dumnezeu s-a liniștit și a fost acordată iertarea³²⁵.

70. În același timp, David arată că sfinții rămân (în fața lui Dumnezeu) și că cei vinovați sunt lepădați. De aceea, harul duhovnicesc trebuie să fie păstrat de noi, de teama să nu ne fie luat din pricina păcatelor noastre. Căci cel în care sălășluiește Duhul Sfânt nu este îndepărtat (de Domnul), ci se alipește să rămână în apropierea Domnului, numai și numai ca bucuria darului pe care l-a primit să nu fie tulburată ca la acela care, la întrebarea Domnului: "Nu vrei și voi să vă duceți?"³²⁶, a răspuns: "Doamne, la cine ne vom duce? Tu ai cuvintele vieții celei veșnice"³²⁷.

71. Se cuvine ca, în același timp, să nu uităm că Duhul nu ne este răpit desigur dacă Domnul n-o vrea, după cum nici nu ne este dat decât dacă El o vrea. Și atunci când ni se împărtășește, lucrurile nu se petrec ca și cu o ființă care ar face-o în urma unei constrângeri, ci El ni Se împărtășește din voința Sa proprie, cum zice Apos-

318. Ps. 118, 135.

319. Cf. Luca 22, 61.

320. Cf. Fac. 3, 24. Cu nostalgia raiului în suflet Adam se desprinde de locul amintirilor dureroase.

321. Cf. Fac. 3, 8-9. Conștiința vinovăției îi subțiază lui Adam sensibilitatea; ascunderea lui dinaintea feței Domnului trădează vinovăția.

322. Cf. Fac. 4, 8-9.

323. 1 Regi 3, 4.

324. 2 Regi 24, 17.

325. Cf. 2 Regi 24, 25.

326. Ioan 6, 67.

327. Ioan 6, 68.

tolul în Scriptură: "Toate acestea le lucrează unul și același Duh Sfânt, împărțind fiecăruia deosebi după cum voiește"³²⁸. Deci, întrucât Duhul nu ne este luat decât cu voia lui Dumnezeu, este limpede că voința Treimii este una pentru toate trei Persoanele.

72. "Dă-mi mie bucuria mântuirii Tale și cu duh stăpânitor mă întărește"³²⁹.

Iată că firii raționale i se dă bucuria mântuirii. Or, bucuria și facerea de bine sunt roade ale Duhului³³⁰. "Duhul stăpânitor" este cel care ne întărește. Și pe bună dreptate cel care este întărit de Duhul stăpânitor nu este supus unei slujiri nerecunoscătoare, robiei păcatului³³¹, întrucât acela nu cunoaște ce-i schimbarea, nu vrea să știe de rătăcire³³², nu rămâne șovăielnic în nesiguranța simțămintelor, ci, sprijinit pe stâncă³³³, el stă pe picioare sigure și tari.

73. Pe cine credem că-l desemnează "duhul stăpânitor"? Cei mai mulți referă duhul drept³³⁴ la Domnul Iisus, Care "a ridicat păcatul lumii"³³⁵ și a înnoit întreg neamul omenesc prin vărsarea sângelui Său. Iată de ce iarăși se spune: "Și duh drept înnoiește întru cele dinlăuntru ale mele"³³⁶. Duhul Sfânt, despre Care proorocul zice: "Nu mă lepăda de la Duhul Tău cel Sfânt"³³⁷, este Duhul Adevărului³³⁸, pe Care-L înțeleg, dar prin "Duhul stăpânitor" ei înțeleg pe Dumnezeu-Tatăl.

Dar atunci, cum se potrivește ca o persoană ca a lui David să spună: "Nu mă lepăda de la fața Ta"³³⁹? În credința sa, David se teme ca nu cumva să vadă luându-i-se harul pe care l-a primit. Și de aceea zice el, în alt loc: "Ochii mei pururea sunt îndreptați spre

328. 1 Cor. 12, 11.

329. Ps. 50, 13. "Bucuria mântuirii" e starea de nevinovăție, de seninătate și de liniște a celui împăcat cu Dumnezeu. "Duhul stăpânitor" e starea de demnitate, dar și de "rațiune dominantă", virtute adeseori întâlnită în scrierile Sfântului Ambrozie, (A se vedea *Despre Isaac*, *Despre Iacob*, *Despre Iosif*, *Despre binefacerile morții*).

330. Cf. Gal. 5, 22.

331. Cf. Rom. 6, 6.

332. Cf. Efes. 4, 14.

333. Matei 7, 25.

334. Ps. 50, 11.

335. Ioan 1, 29.

336. Ps. 50, 11.

337. Ps. 50, 12.

338. Ioan 15, 26.

339. Ps. 50, 12. Antropomorfic vorbind, Dumnezeu îi alungă pe păcătoși din preajma Sa.

Domnul³⁴⁰. Iar într-un psalm de mai târziu: "Iată, precum sunt ochii robilor la mâinile stăpânilor lor, precum sunt ochii slujnicei la mâinile stăpânei sale, așa sunt ochii noștri către Domnul Dumnezeuul nostru, până ce Se va milostivi spre noi"³⁴¹.

Desigur, tocmai în aceea se vede Duhul, Care e îndrumătorul nostru și îndreptarul nostru, în stare de a ne îndruma cugetul, că stărnicește dragostea noastră și că ne duce acolo unde voiește și că ne îndreaptă pe calea cea de sus³⁴².

74. Sunt unii care consideră că-i vorba de duhul omului care este în el. La acest subiect, Apostolul zice: "Cine dintre oameni știe cele ale omului decât duhul omului, care este în el?"³⁴³. Și numai Acesta poate cunoaște toate lucrurile, Cel pe care nu-l pot înșela planurile ascunse ale omului, numai Acela poate avea stăpânire în om³⁴⁴.

75. Urmează apoi: "Învăța-voi pe cei fără de lege căile Tale și cei necredincioși la Tine se vor întoarce"³⁴⁵.

Este un marinar fără pereche cel care știe cârmui o corabie mare dinspre un litoral plin de stânci sub nivelul mării; un dascăl de calitate, acela care știe să lumineze cugetele cele mai ignorante și să facă să propășească școlarul pe calea educației; un luptător de frunte și chiar un fruntaș de prestigiu, cel care știe să-l înflăcăreze pe cel mai puțin îndrăzneț pentru a se arunca în luptă și care știe să-l susțină prin cunoștințele sale aprofundate despre firea terenului, cunoștință care-i îngăduie a recompensa puterile aceluia prin alegerea unei atitudini favorabile.

În același fel, este un mare predicator al credinței cel care știe să-i învețe pe cei răi. De aceea zice el într-un mod minunat: "Voi învăța pe cei fără de lege". El nu zice: "voi învăța pe cei dreپți", căci cei dreپți cunosc căile Domnului³⁴⁶, ci pe cei fără de lege, zice el, "ii voi învăța". În sfârșit, Izvorul înțelepciunii și Stăpânul nostru, al tuturor, declară: "N-am venit să-i chem pe cei dreپți, ci pe cei păcă-

340. Ps. 24, 16. Credinciosul își îndreaptă privirile spre Dumnezeu, de unde știe că îi vine mântuirea.

341. Ps. 122, 2. Alci se descrie raportul de afecțiune între credincios și Dumnezeu. Mâna este organ de ajutor. Stăpânul întinde mâna spre a ajuta. Privirea trebuie îndreptată spre stăpân, pentru a fi gata să-i împlinească voia.

342. Ps. 138, 24. "Calea cea de sus" este starea de fericire, calea veșniciei.

343. 1 Cor. 2, 11.

344. Cf. 1 Cor. 3, 20 și urm.

345. Ps. 50, 14. Psalmistul ar dori ca fiecare om să-l slujească lui Dumnezeu. "Căile Tale" sunt mijloacele care duc la viața cea nouă, la Dumnezeu.

346. Cf. Ps. 50, 14.

toși³⁴⁷, și Doctorul care pare a coborî din cer ne spune: "Nu cei sănătoși au nevoie de doctori, ci cei bolnavi"³⁴⁸.

76. Vorbească, dar, în numele Celui care a chemat neamurile sau să vorbească în numele său propriu, el afirmă un lucru excepțional, atunci când zice: "Eu voi învăța pe cei fără de lege"³⁴⁹. Căci învățământul ceresc poate transforma înclinările lăuntrice și poate schimba chiar intențiile, iar lucrarea dumnezeiască poate semăna în inimile nelegiuitorilor dragostea evlaviei, încât oameni care trăiau în afară de lege³⁵⁰ hotărâsc întoarcerea la adevăratul Dumnezeu, ei, care mai înainte s-au abătut și care, după chiar pilda regelui pocăit, se dedaseră la fărâdelegi și la deșarte mândrii, își schimbă viața și, convertiți în credință și în fapte, primesc leacul învățaturii mântuitoare, intră pe căile Domnului, aceste căi pe care nu se întâlnesc nici abateri care duc la greșeli, nici drumuri risipite care duc la căderea în prăpastie.

Prin urmare, după cum avem o pildă a vieții drepte și un model de virtute în oamenii care au alergat fără a cădea în tot timpul existenței lor, tot așa cei care renunță la fapte rușinoase săvârșite mai înainte, sau la greșelile neîncrederii, au întocmit rostul din mersul vieții lor, sunt dați ca pildă acelor care cad pe drumul faptei sau al cunoașterii.

77. Urmează apoi cuvintele: "Izbăvește-mă de vărsarea de sânge, Dumnezeule, Dumnezeul mântuirii mele"³⁵¹.

Aceste cuvinte se pot referi și la moartea lui Urie³⁵². Conștient de crima pe care a poruncit-o, David cere iertare pentru o astfel de nelegiuire și, cu toate că el era liber în fața legii în calitatea de rege, conștiința sa proprie totuși îl acuză, și încă nu puțin. Voind a se elibera de legăturile sale, el cere ajutorul dumnezeiesc, ca să fie curățit de toată murdăria legată de crima pe care a săvârșit-o.

Și de fapt, ca un sfânt prooroc blând și smerit cu inima³⁵³, a dat totdeauna dovezi remarcabile despre blândețea și despre bunătatea sa, ajungând să ierte vrăjmașilor săi și să considere că ar trebui să

347. Matei 9, 13.

348. Matei 9, 12.

349. Ps. 50, 12.

350. Cf. Rom. 2, 27.

351. Ps. 50, 15. "Vărsarea de sânge" se referă la omuciderea săvârșită de David împotriva generalului Urie. Crima de felul acesta se pedepsește prin ucidere cu pietre, așa prevedea Legea lui Moise. "Dumnezeul mântuirii" e Cel care singur poate aduce mântuirea, izbăvirea.

352. 2 Regi 11, 14-16. Aici se resimte influența lui Didim. Sf. Ambrozie pare a face aluzie la crima împăratului Teodosie, atunci când adaugă cuvintele "cu toate că, în calitatea de rege, era liber în fața legii".

353. Matei 11, 29.

se abține de a-i da morții³⁵⁴. Nu este de mirare că el îndură atât de greu că s-a lăsat ispitit să meargă și să săvârșească păcatul vărsării de sânge nevinovat. De aceea a cerut el să fie "izbăvit de vărsare de sânge"³⁵⁵, adică de păcatele de moarte.

În cântări de laudă el Îl preamărește pe Domnul Dumnezeuul său, slăvind dreptatea Domnului; de aceea a adăugat: "Bucura-se-va limba mea de dreptatea Ta"³⁵⁶.

78. "Doamne, buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta"³⁵⁷. Cel care laudă pe Dumnezeu va fi izbăvit de vrăjmașii săi³⁵⁸, precum este scris.

E foarte adevărat că în psalmii de mai înainte, de pildă în cel de al 49-lea, a zis: "Și păcătosului i-a zis Dumnezeu: "Pentru ce istorisești tu dreptățile Mele?"³⁵⁹. Deci, dacă gura proprie a lui David a zis că Dumnezeu l-a oprit pe păcătos să istorisească faptele dreptății Sale, prin faptul că el însuși istorisește dreptatea lui Dumnezeu, el a arătat limpede că fapta de care vorbim n-a fost, în niciun fel, socotită ca păcat.

79. Și apoi adaugă el: "Doamne, buzele mele vei deschide și gura mea va vesti lauda Ta"³⁶⁰.

Dumnezeu închide gura păcătosului, pentru ca el să nu vorbească despre poruncile dreptății lui Dumnezeu³⁶¹, dar tot El deschide și gura celui drept³⁶², ca să vorbească. El îi deschide, așadar, buzele aceluia care a fost legat de vinovăția împovărată de păcat. În același timp, Domnul deschide și buzele celui care primește cuvântul, când deschide gura³⁶³. De aceea, Apostolul cere ca rugăciunile poporului să fie ascultate înainte spre a deschide ușa cuvântului ca să vestească taina lui Hristos³⁶⁴.

Prin expresia "limbă" noi înțelegem cuvântul care tresaltă cântând laudele lui Dumnezeu³⁶⁵.

354. Cf. 1 Regi 26, 10.

355. Ps. 50, 15.

356. Ps. 50, 15.

357. Ps. 50, 16. Emoția puternică a păcatului îi ia omului graiul și el nu mai cutează să vorbească. Omul întristat vorbește puțin. Psalmistul roagă să fie ușurat de aceste emoții.

358. Cf. Ps. 17, 4.

359. Ps. 49, 17. E condamnat aici falsul sentimentalism. "Nu ajunge să ai scrise legile în cărți, ci să fii pătruns de ele până la identificare".

360. Ps. 50, 16.

361. Cf. Ps. 50, 17.

362. Ps. 36, 30. Despre "omul drept" s-a vorbit mai sus, cf. n. 311.

363. Cf. Efes. 6, 19.

364. Col. 4, 3.

365. Cf. Ps. 50, 16.

De aceea textul: "Limba mea este trestie de scriitor ce scrie iscusit"³⁶⁶ se tâlcuiește ca însemnând cuvântul lui Dumnezeu insuflat proorocului.

80. Căci, dacă tâlcuim acest text ca pus în gura lui Hristos, fii atent ca scriitorul cu mâna iscusită nu cumva să fie cuvântul lui Dumnezeu, care se împrăstie și intră până în măruntaiele sufletului³⁶⁷ și scrie acolo fie darurile firii, fie pe cele ale harului; și nu cumva să fie acel trup sfințit, ieșit din Fecioara, mulțumită Căruia veninul șarpelui a fost îndepărtat și datorită Căruia lucrările Evangheliei au străbătut lumea pentru a fi trăite acolo^{367a}.

La aceasta se adaugă și că, pentru a șterge păcatul, Hristos a îmbrăcat smerenia. Și-a frânt inima, pentru că Domnul a binevoit jertfa³⁶⁸ în locul arderilor de tot pentru păcat, pe care aveau obiceiul a le aduce potrivit Legii³⁶⁹. De aceea a spus mai înainte: "Ardere de tot pentru păcat n-ai cerut. Atunci am zis: lată, vin"³⁷⁰. Aceasta vrea să spună: Vin, după ce am îmbrăcat haină de rob. Eu vin în chipul unui om, pe care Mi l-am luat, în realitatea crucii voind să-Mi dovedesc ascultarea prin smerenia morții, pentru ca neascultarea să fie ștearsă³⁷¹.

81. Deci, pe bună dreptate declară mai departe: "Că de vei fi voit jertfă, Ți-aș fi dat; arderile de tot nu le vei binevoi. Jertfa lui Dumnezeu: duhul umilit; inima înfrântă și smerită Dumnezeu nu o va urgisi"³⁷². Și precum am spus-o mai înainte, este sigur că se potrivește bine cu taina cea ascunsă faptul că Domnul Iisus, încă aici, pare a vorbi la persoana întâi. În același fel ca mai sus a făcut El această declarație, dând să se înțeleagă limpede că El a fost acela care a vorbit și acolo la persoana întâi.

Căci chiar El este adevăratul David, David cel cu mână tare, într-adevăr smerit și blând³⁷³, Cel dintâi și Cel de pe urmă³⁷⁴, Cel dintâi prin veșnicie, Cel din urmă prin smerenie, prin ascultarea Căruia păcatul neamului omenesc a fost șters și s-a statornicit dreptatea.

366. Ps. 44, 2. Abil la vorbă și în scris. Vorbele sale fixate în scris au putere. E un scriitor iscusit.

367. Evr. 4, 12.

367a. Cf. *Tâlc. la Evan. după Luca* V, 106.

368. Ps. 50, 18. "Jertfa" de aici indică sacrificiile sângeroase care nu pot împăca pe Dumnezeu. "Arderile de tot" reprezentau cel mai deplin sacrificiu al Legii vechi.

369. Cf. Lev. 1, 1-17.

370. Ps. 39, 10. "lată, vin": în condițiile imposibilității de a fi mântuit prin jertfe, se proorocește jertfa cea nouă, a Noului Testament.

371. Cf. Rom. 5, 19.

372. Ps. 50, 17-18. Jertfa pe care o așteaptă Dumnezeu este de natură spirituală.

373. Cf. Matei 11, 29.

374. Apoc. 1, 17.

Mai spunem totodată că Iisus este și sfârșitul umbrei și al Legii³⁷⁵, că a venit El însuși ca dascăl al smereniei³⁷⁶ să-i învețe pe cei semeți și pe cei fățarnici³⁷⁷, prin îmblânzirea inimii lor, că trebuie să treacă de la aceste simțăminte la blândete și la smerenie.

În aceste împrejurări, cum s-ar putea face să fie socotit păcatul sub haina acestei taine, când în mod sigur în însăși taina aceasta se cuprinde iertarea păcatelor?

Poate că altfel David nu și-ar fi mărturisit nelegiuirea și păcatul pe care le-a săvârșit, pentru a lua și el parte la iertarea păcatelor și la harul tainei.

82. Într-adevăr, ce înțeles are faptul că un om în chiar clipa când își mărturisește păcatul său, cântă Sionului și Ierusalimului și zice: "Fă bine, Doamne, întru bună voirea Ta, Sionului și să se zidească zidurile Ierusalimului"³⁷⁸, dacă nu acela că voința sa este să facă degrabă, prin chemarea neamurilor, adunarea Bisericii^{378a}? Acela care prin fiii Săi, nu prin cei ai roabei, ci prin cei ai femeii libere, Ierusalimul, care este în cer³⁷⁹, avea să răspândească în lumea întreagă linia credinței și să se întemeieze zidurile pereților ei duhovnicești pe temelia învățături Apostolilor³⁸⁰?

83. Astfel, zidurile Ierusalimului sunt meterezele credinței, apărătoarele întărite ale dezbaterilor teologice³⁸¹, piscurile virtuților. Pereții Ierusalimului mai sunt și adunarea Bisericilor, adunare care sălășluiește în lumea întreagă. Biserica, prin urmare, declară: "Zid sunt eu acum și sâni mei sunt turnuri"³⁸². Și e drept a spune că zidurile Ierusalimului sunt adunarea Bisericilor, pentru că oricine intră în Biserică, cu o credință tare și fapte bune, devine cetățean și locuitor al acestei cetăți de sus, care coboară din cer³⁸³. Pe acești pereți se înalță ca niște pietre vii sufletele credincioșilor.

375. Rom. 10, 4.

376. Cf. Matei 11, 29.

377. Cf. 1 Cor. 4, 18-19; Col. 2, 18.

378. Ps. 50, 19. "Zidurile" sunt ale cetății în care se include și templul. Psalmistul se roagă pentru propășirea Ierusalimului, care, prin extensiune, este și Ierusalimul ceresc, Împărăția lui Dumnezeu.

378a. Despre "chemarea neamurilor" și "adunarea Bisericii" vorbește Sfântul Ambrozie în multe dintre scrierile sale. A se vedea și nota 295.

379. Cf. Gal. 4, 22 și urm.

380. Efes. 2, 20.

381. "Întrucât doctrina cea adevărată se întemeiază pe un discurs demonstrativ indiscutabil și incontestabil, tot așa trebuie înțelese și cuvintele "să se zidească zidurile Ierusalimului", căci zidurile Ierusalimului fiind ridicate, Dumnezeu a primit atunci jertfa dreptății" (Hadot, *op. cit.*, p. 185).

382. Cânt. Cânt. 8, 10.

383. Cf. Apoc. 21, 21.

84 Privind dar spre adevăratul Ierusalim și spre adevăratul Sion, David a zis: "Atunci vei binevoi a binecuvânta cu bunătatea Ta Ierusalimul și Sionul, atunci bine vei voi jertfa dreptății"³⁸⁴, adică jertfa trupului lui Hristos, Care vorbind de propria Sa pătimire zice: "Deschideți-Mi Mie porțile dreptății și intrând în ele voi lăuda pe Domnul"³⁸⁵.

Iar în Evanghelle îi zice lui Ioan³⁸⁶: "Lasă acum, că așa se cuvine nouă să împlinim toată dreptatea"³⁸⁷. Apoi mai departe: "Fericiti sunt cei prigoniți pentru dreptate"³⁸⁸. Dreptatea e Hristos. Prin urmare jertfa lui Hristos, spune El, va fi bine plăcută la Tatăl. Și la aceasta referindu-se a zis mai înainte: "Jertfiți jertfa dreptății și nădăduiți în Domnul"³⁸⁹.

Această dreptate este prinos duhovnicesc, este arderea de tot a evlaviei puternice și a coborârii Duhului Sfânt, care, zice el, se va împlini într-o zi, când "altarul"³⁹⁰ duhovnicesc al Domnului începe a se apropia de sufletul credincioșilor, acele suflete care renunță la plăceri și desfătări, pentru a trece cu plugul, îndrăznesc a spune, în măruntaiele lor, pentru a putea aduce roadele unei culturi sfinte.

85. Fără îndoială, s-ar mai putea spune: Atunci când Tu vei binecuvânta Biserica și când Tu vei aduna la sânul Tău neamurile și când se va fi început să se aducă jertfa duhovnicească a dreptății³⁹¹, atunci sfinții martiri își vor fi adus ca jertfă pentru Hristos trupurile lor drept arătură a patimilor și vor fi aduse prinos pe altarele sfinte, ca niște vițe³⁹².

Astfel aflăm scris în Apocalipsa lui Ioan că sub altar se aflau sufletele acelora care pentru numele Domnului Iisus și-au dat trupurile lor jertfă³⁹³, pentru a cumpăra harul lui Hristos. Căci Lui I se cuvin cinstea, mărirea, lauda în veci, împreună cu Dumnezeu-Tatăl și cu Sfântul Duh, de la începutul veacurilor, acum și pururea și în vecii vecilor. Amin³⁹⁴.

384. Ps. 50, 20. 'Jertfa dreptății' se aduce atunci când sacrificiile devin expresii ale sentimentelor sincere și când se împlinesc întocmai prescripțiile învățaturii.

385. Ps. 117, 19.

386. E vorba de Ioan Botezătorul.

387. Matei 3, 15.

388. Matei 5, 10.

389. Ps. 4, 5. Ca să fie 'a dreptății', jertfa trebuie să fie însoțită de convingeri religioase.

390. Ps. 50, 20.

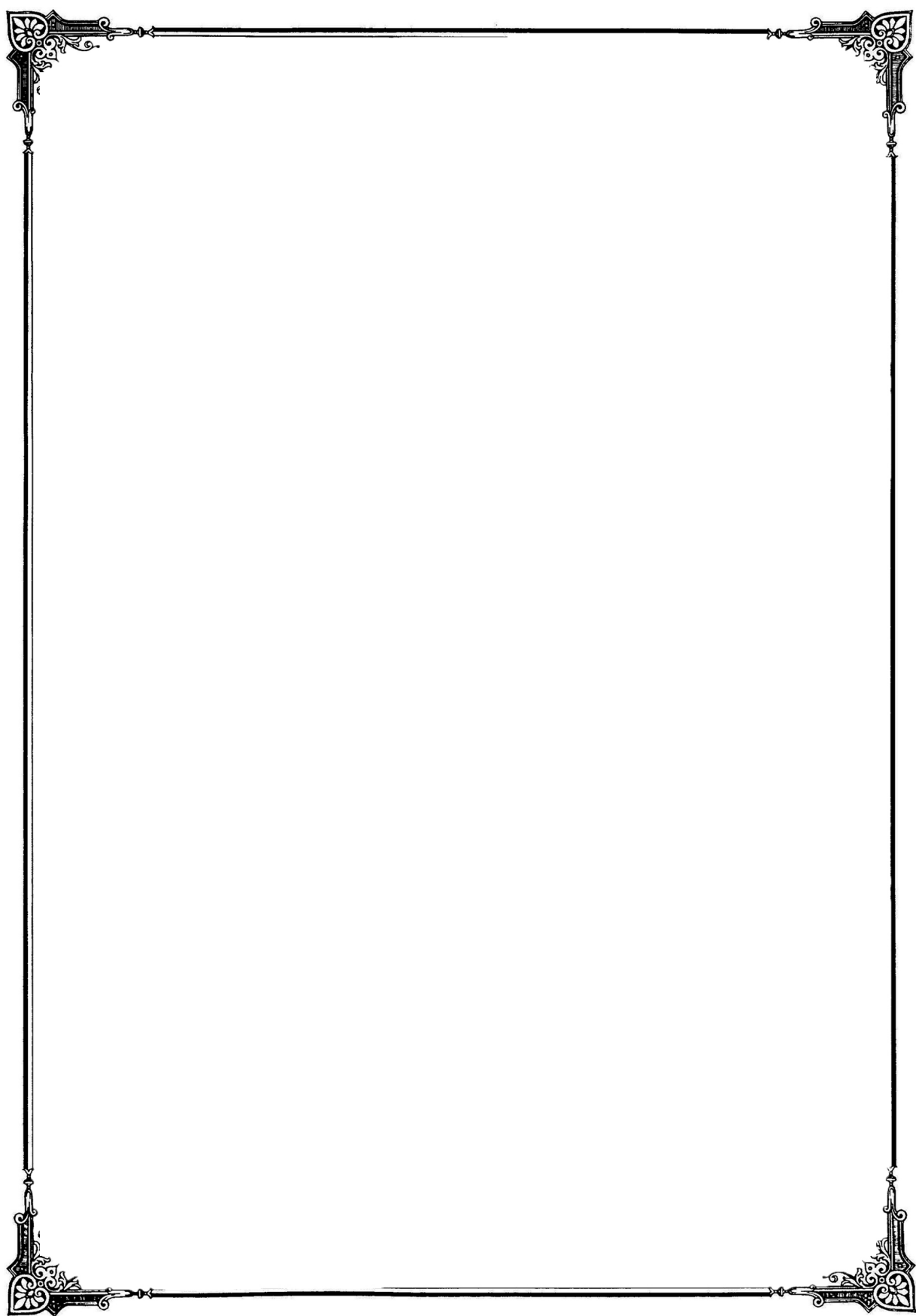
391. Ps. 50, 20.

392. Cf. Ps. 50, 20.

393. Cf. Apoc. 6, 9.

394. Doxologii asemănătoare se întâlnesc în psalmii proorocului David: Ps. 40, 13; 71, 20; 88, 51; 105, 48, adică la sfârșitul celor cinci părți, în care se împarte Psaltirea. Psalmul 50 este o doxologie generală a cărții psalmilor.

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

INTRODUCERE

"Una dintre temele preferate ale Sfântului Ambrozie este prezentarea contrastului, inegalității și imoralității produse de luxul celor bogați față de sărăcia altora. Tipică în această privință este predica prilejuită de istoria lui Nabot, în care se vestește cu o energie rar întâlnită marea lăcomie a celor bogați care asupresc". Așa prezenta această scriere acum 64 de ani patrologul Pierre de Labriolle^a. N-am putut consulta comentariul și traducerea acestei lucrări în limba engleză, datorate lui Martin McGuire (Washington, 1927).

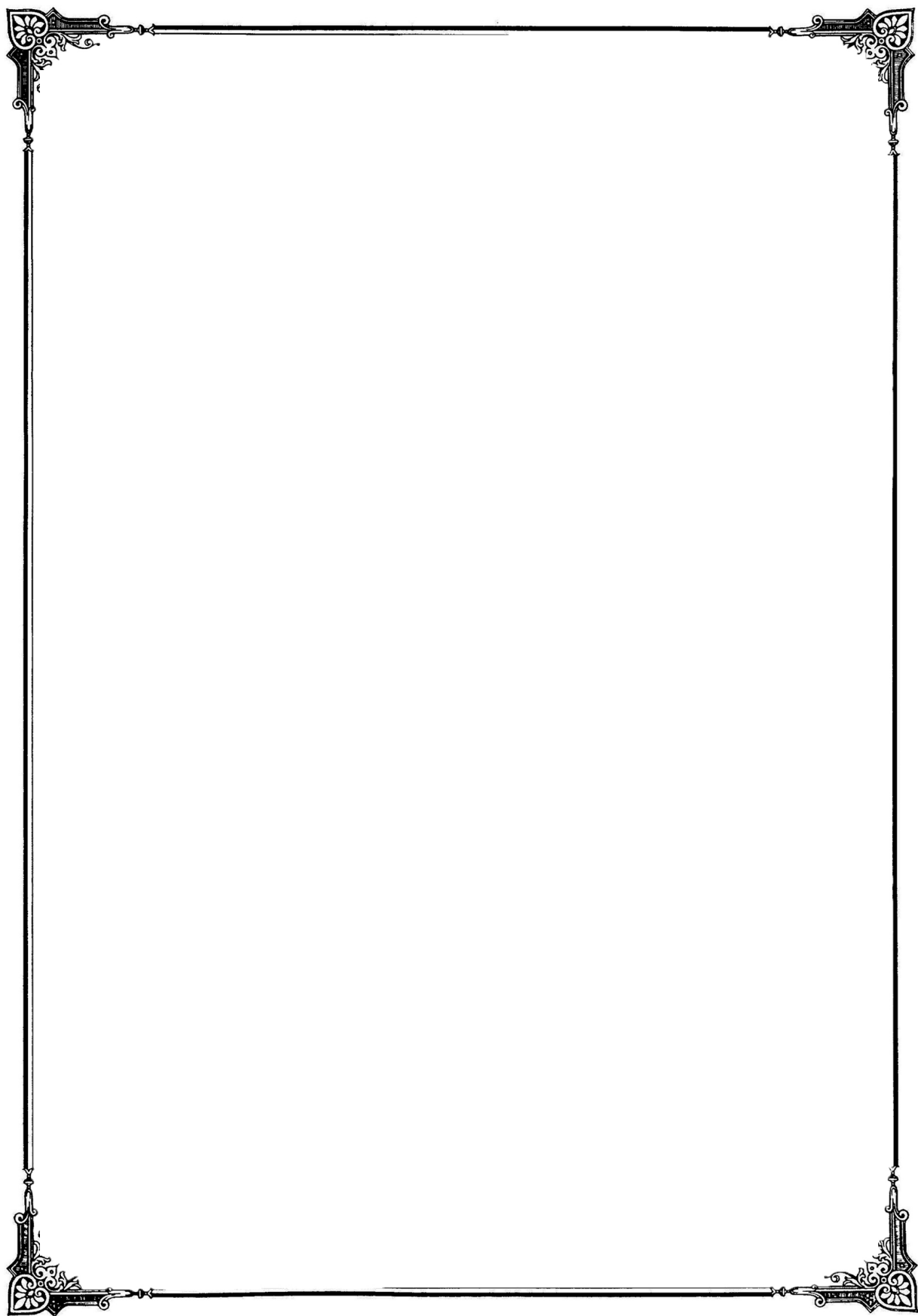
Scrierea datează din ultimii ani ai vieții Sfântului Ambrozie^b. O situație similară cu cea din capitolul 21 al cărții a 3-a a Regilor a cunoscut din plin ierarhul nostru și în Italia veacului IV. Editorul vienez A. Schenk^c deduce din vehemența acestei predici că în ea se oglindesc împrejurările marilor confruntări cu arienii (382–390). După cum se vede și din notele editorului vienez, izvorul folosit de Sfântul Ambrozie îl reprezintă cunoscutele două omilii ale Sfântului Vasile cel Mare^d: a bogatului nesăbuit (Luca 12, 18) și a tânărului bogat (Matei 19, 16-24), cunoscută și sub titlul "împotriva bogaților". Pentru traducere am folosit ediția colecției vieneze, vol. II, pag. 496-615.

a. *Histoire de la littérature latine chrétienne*, ed. II, p. 374.

b. Ihm și Rauschen se opresc la anul 394. Labriolle dă "dată incertă".

c. "Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum", vol. XXII, *Ambrosii opera*, pars. I, Pragae – Vindobonae – Lipsiae, 1897, p. VII.

d. Ambele omilii sunt traduse de Pr. D. Fecioru în colecția "Părinți și scriitori bisericești", vol. 17, p. 399-421.

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

1. Dacă o judecăm după vechime, istoria lui Nabot e veche de tot, în viață însă ea se repetă zilnic. Căci care dintre cei avuți nu jinduiește continuu după bunuri străine? Care dintre bogați nu se zbate să alunge din orașul lui și să scoată de pe moșioara lui moștenită de la strămoși pe cel sărac și lipsit? În definitiv, care dintre cei avuți se mulțumește doar cu atâta cât are? Care-i bogătașul al cărui cuget să nu se tulbure când vede moșia vecinului? Căci n-a existat numai un singur rege Ahab, ci ceea ce-i mai rău e că zi de zi se nasc alți Ahabi, și că neamul lor nu se stinge cât va fi lumea; când moare unul¹ alți mulți răsar în locul lui; mai mulți sunt ce-i care pradă decât cei care jertfesc. N-a fost năpăstuit numai Nabot cel sărac, ci zilnic auzim de alți Naboți, zilnic sunt uciși cei săraci. Îngrozit de atâta nedreptate, sărmanul om își părăsește pământurile, plecând în lumea largă², purtând în spate doar odraselele lui dragi, urmat fiind doar de soția înlăcrimată, care pășește în urma lui de parcă ar merge la moarte. Și totuși, e mai puțin îndurerată o femeie care-și deplânge moartea celor dragi, pentru că, deși și-a pierdut sprijinul soțului, ea are de acum un mormânt, și chiar dacă nu-i mai are în brațe pe prunci, totuși măcar nu-i deplânge ca surghiuniți și nu jelește cu plânset și mai adânc înmormântarea unui vlăstar tânăr.

2. Când veți pune odată capăt, bogaților, nebuneștilor voastre lăcomii? Nu cumva socotiți că sunteți "singuri stăpâni pe lume"³? De ce-l alungați pe cel care vă este deoptrivă părtaș la bunurile naturii, pretinzând că singuri voi ați fi stăpâni peste ele? Pământul a fost întemeiat spre folosință obștească, atât pentru bogați, cât și pentru săraci. De ce pretindeți voi, cei bogați, că numai voi ați avea drept la el? Natura nu cunoaște bogați, ea pe toți îi naște săraci. Căci nu ne naștem îmbrăcați, nici nu venim pe lume împodobiți cu aur și cu argint, ci venim pe lume goi⁴, având nevoie de aceeași mâncare și

1. Aceeași idee și la Sf. Vasile, Migne P.G. 31, 293A.

2. Sf. Vasile, *ibid.*, 293A.

3. Is. 5, 8.

4. Cf. Iov 1, 21. Formularea ideii e împrumutată de la Sf. Vasile, Migne P.G. 31, 276.

de aceeași băutură, și goi ne ia în primire și pământul, așa cum ne-a și adus, fără să aibă cunoștință că ar exista în mormânt granițe între averi. Ajunge o groapă mică atât săracului, cât și bogatului, iar pământul care n-a putut pune capăt dorințelor bogatului îl înghite, iată, acum cu totul. Așadar natura nu știe să facă deosebire între oameni când ne naștem și nici când murim, pe toți ne creează egali și pe toți deopotrivă ne înghite în sânul mormântului. Căci cine mai poate face deosebire între morți? Deschide din nou mormântul, și o să vezi că nu mai poți spune care a fost cel bogat. Și tot așa, dă la o parte țărâna mormântului, și spune-mi dacă vei putea face deosebire care anume a fost cel nevoiaș, decât poate atâta, că a putrezit și s-a mistuit și el tot așa ca și bogatul.

3. Veșmintele de mătase și hainele țesute cu aur, în care e îmbrăcat trupul celui bogat, sunt pierzanie pentru cei vii și de niciun folos pentru cei morți. Pui pe tine parfumuri, bogatule, și miroși cale de o poștă. Să știi că prin înfrumusețarea aceasta trupească ți-o pierzi pe cea lăuntrică. Lași după tine moștenitori care să se certe, pe când celorlalți moștenitori le lași bunuri pe care și ei trebuie mai curând să le transmită decât să le poată folosi, încât pentru ceea ce le-a rămas se tem să cheltuiască sau să se atingă de moștenire. Dacă moștenitorii ar fi cât de cât cruțători, atunci ar fi bine să fie mai cu băgare de seamă; dacă, însă, vor fi și ei niște amatori de lux, atunci curând vor slei toată moștenirea, așa încât te vei osândi chiar și dacă te vei strădui să ai moștenitori buni; dar unii din ei vor fi răi și, în acest caz, faptele tale rele tot cam la fel te vor osândi.

4. Cum judeci tu faptul că până trăiește omul are de toate? O, sărmâne bogat!⁵ Tu nici nu-ți dai seama cât de sărac ești și cât de neajutorat ești, cu toate că te socoți bogat. Cu cât ai mai mult, cu atâta umbli să aduni și mai mult, și oricât ai câștiga, tot ești de părere că n-ai destul. Câștigul mărește zgârcenia, nu o potolește. Lăcomia e ca treptele unei scări: cu cât urci mai multe trepte, cu atâta te grăbești mai tare să ajungi la mai mult; de aceea, când vei cădea, pieirea îți va fi mai deplină. Așadar ar fi mai ușor de îndurat dacă ai avea mai puțin, căci atunci n-ai cere lucruri prea mari. Deodată cu creșterea averii crește și lăcomia; ei nu-i place să fie modestă în dorințe și reținută în pofte, de aceea unește deodată două tendințe contradictorii: pe de o parte, să mărească peste măsură nădejdlile bogatului, iar pe de altă parte, să nu renunțe la simțământul cerșetoriei.

5. Sfânta Scriptură ne învață cât de amarnic îl mistuie pe om sentimentul caliciei și cât de josnic este să tot cerșești mereu. Pe

5. Sf. Vasile, *op. cit.*, 29213C.

vremea când domnea în Israel regele Ahav, trăia un sărac oarecare cu numele Nabot. În jurul regelui bogățiile curgeau potop, pe când sărmanul Nabot n-avea decât o singură vișoară. Săracul nu dorea nimic din averile bogatului, în schimb regele și-a dat seama că nu mai poate de dorul după via sărmanului său vecin. În cazul acesta, ce ți se pare: Cine-i sărac între cei doi? Cel mulțumit cu cât avea sau cel ce dorea bunul străinului? Cel dintâi era sărac în privința averilor, pe când celălalt era sărac în dorințe. Bogatul nu știa ce înseamnă să n-ai destul!

6. Dar mai bine să lăsăm să ne vorbească în acest sens cuvintele Scripturii: "Iată ce s-a mai întâmplat: Nabot Izreeliteanul avea în Izreel o vie lângă curtea lui Ahab, regele Samariei. Și a grăit Ahab cu Nabot și i-a zis: "Să-mi dai mie via ta ca să-mi fac din ea o grădină de verdețuri, căci e aproape de casa mea; iar în locul ei îți voi da o vie mai bună decât aceasta sau, dacă îți vine mai bine, îți voi da argint cât prețuiește ea". Nabot însă a zis către Ahab: "Să mă ferească Dumnezeu să-ți dau eu moștenirea părinților mei!". Și a venit Ahab acasă trist și mânios (pentru cuvântul pe care i-l spusese Nabot Izreeliteanul, zicând: nu-ți dau moștenirea părinților mei). Și cu duhul tulburat s-a culcat în patul său, s-a întors cu fața la perete și n-a mâncat⁶.

7. Sfânta Scriptură ne-a mai istorisit înainte că proorocul Elisei, pe când era sărac, și-a părăsit boii, afară de doi pe care i-a junghiat, a împărțit carnea la oameni, apoi s-a dus după Ilie și a început să-i slujească⁷. Desigur că și un caz și celălalt au fost scrise pentru ca să osândească lăcomia, mai ales după cum ni se înfățișează viața acestui rege care, cu toate că avea atâtea bunuri de la Dumnezeu, ca unul căruia Dumnezeu i-a dat domnia și i-a îngăduit și ploaia prin ruga proorocului Ilie⁸, totuși a călcat poruncile dumnezeiești.

8. Dar să-l ascultăm mai bine ce zice. "Să-mi dai mie", zise el. Ce altă vorbă spune cel lipsit, ce altceva are în gură cerșetorul, atunci când cere, decât "dă-mi"? Ce vor să spună cuvintele "dă-mi"? Nimic altceva decât că: nu mai pot după ea, pentru că altfel nu sunt în stare să-mi mai duc zilele. "Dă-mi" însemnează aici: nu mai am pâine de trai, nu mai am bani de băutură, nici rezerve cu ce să mă mai hrănesc și cu ce să mă îmbrac. "Dă-mi", pentru că ție ți-a dat Dumnezeu ca să fii dator să și dăruiești, pe când mie nu mi-a dat. "Dă-mi", pentru că dacă nu mi-ai da, n-aș avea din ce trăi. "Dă-mi", pentru că scris

6. 3 Regi 21, 1-4 (și la Sf. Vasile, *op. cit.*, p. 293 A).

7. Cf. 3 Regi 19, 20-21.

8. Cf. 3 Regi 18, 45.

este: "dați milostenie"⁹. Dar vai! aceste urâte și josnice cuvinte nu izvorăsc din vreun sentiment de smerenie, ci din patima lăcomiei! În însăși insistența cu care sunt rostite aceste cuvinte, câtă nerușinare! "Dă-mi mie, zice, via ta". Mai întâi recunoaște că nu-i a lui, pentru ca apoi s-o pretindă și pe nedrept!

9. "Îți voi da pentru ea, zice, altă vie, mai bună". Bogatul disprețuiește ceea ce aparține altcuiva ca pe ceva lipsit de valoare, în schimb, când vrea să pună mâna pe ceva străin, atunci jinduieste după el ca după cel mai de preț lucru¹⁰.

10. "Iar dacă îți vine mai bine, îți voi da argint cât prețuiește". Bogatul își dă pe față repede greșeala, imblind cu bani pentru vie, căci cine vrea numaidecât să răpească bunul altuia nu mai poate suferi și pe altul care să mai aibă ceva.

11. "Să-mi dai mie via ta, ca să-mi fac o grădină de verdețuri". Cu alte cuvinte, aici se ascunde toată nebunia, toată patima: ca să fac loc unor prăpădite de zarzavaturi! Se vede așadar că nici voi, bogații, nu urmăriți să ajungeți la asemenea avuții pentru că într-adevăr v-ar lipsi, ci mai mult pentru ca să-i îndepărtați pe alții de acolo! Se vede că mai mare este la voi dorul de a despuia pe cel sărac decât ca să vă bucurați că ați făcut un târg cinstit. Voi socotiți că ar fi o batjocură pentru voi dacă vreun sărac ar avea și el ceva, care să fie vrednic să stea alături de averea unui bogătaş! Orice bun al altuia credeți că pentru voi este o pierdere. În folosul tuturor a fost creată lumea, pe care voi, câțiva bogați, vă siliți s-o credeți numai a voastră! Căci văd că în folosul câtorva bogați sunt pretinse nu numai stăpânirea peste cele pământești, ci până și peste văzduh, peste aer și peste mare. Dar acest aer, pe care tu îl crezi răspândit numai pe întinsele tale moșii, pe câte popoare socotești tu că le poate hrăni? Nu cumva și îngerii de aceea își au rândulte anumite țărâmurile cerului, pentru ca tu să despați pământul prin hotare fixe!?

12. "Vai de cei care clădesc casă lângă casă și grămădesc țărini lângă țărini!", strigă pe bună dreptate proorocul^{10a}, învinuindu-i de lăcomie nesăbuită. Căci lor nu le place să locuiască între ceilalți semeni, iar pe vecini nici nu vor să-i cunoască. Or, chiar de tot nu se pot feri, căci, chiar dacă fug de unii, până la urmă dau peste alții, și chiar dacă îi alungă și pe aceștia, totuși vor fi nevoiți să primească pe careva ca vecin al lor, întrucât nu le va fi cu putință să trăiască singuri pe pământ. Până și păsările se mai amestecă între ele, vitele

9. Luca 11, 41.

10. Cf. 3 Regi 21, 2.

10a. Is. 5, 8; Sf. Vasile 293 A.

și chiar peștii se îngăduie întreolaltă, nesocotind că ar fi o pagubă să stea laolaltă, ci umblând, dimpotrivă, să se împrietenească, stablind tot felul de relații între ele, căutând parcă un sprijin împotriva singurătății prin legături cât mai dese. Numai tu, omule, fuși de tovărășia semenului, dar trăiești viață de oameni sălbatici; zidești locuințe pentru fiare, dar le dărâmi pe ale oamenilor, aducându-ți printre moșile tale ca să nu se piardă prăsila fiarelor sălbatice, așezi hotare nefirești pentru că nu suferi să ai vreun vecin.

13. Am auzit înainte glasul celui bogat cerșind bunul altuia. Să auzim acum și glasul celui sărac apărându-și ce-i al lui: "Să mă ferească Dumnezeu să-ți dau eu moștenirea părinților mei!"¹¹, zise el. Aceasta sună ca și cum bogatul ar crede că totul s-ar putea cumpăra cu bani, la care săracul parcă i-ar fi răspuns: "Banii tăi să fie cu tine spre pierzare"¹², dar eu nu pot înstrăina moștenirea părinților mei. Vei avea parte, bogatule, de ceea ce urmărești, numai dacă vei înțelege să nu vinzi moșia pentru o noapte petrecută cu desfrânatele sau împrăștiindu-ți toată agonisita, cheltuind-o în chefuri și plăceri sau chiar jucându-ți toată valoarea casei pe un dat cu zarurile. Altfel, nu-ți vine să te desparți de dreptul pe care ți l-au lăsat cu dragoste părinții".

14. La auzul acestor cuvinte, cugetul lacomului rege s-a tulburat și, venind acasă, "s-a culcat în patul său, s-a întors cu fața la perete și nici n-a vrut să mănânce"¹³. Dacă nu pot jefui averile altora, bogații se întristează, după cum și dacă săracul nu renunță la drepturile lui, bogații cu greu își pot stăpâni mâhnirea. Când vor să adoarmă ei își acoperă fața, nu cumva să vadă că mai este cineva în afară de ei în lumea aceasta și nu cumva să ia la cunoștință că mai există ceva care nu le aparține, ca să nu mai audă că și vecinul de lângă ei mai are și el câte ceva al său, ori să audă pe vreun nevoiaș care ar fi de altă părere decât ei. Despre astfel de suflete a grăit proorocul: "Femei bogate, sculați-vă și auziți glasul meu"¹⁴.

15. "Și s-a întors cu fața la perete și n-a vrut să mănânce"¹⁵, așa ni-l descrie Scriptura pe cel bogat. Și asta pentru că umbla după ceea ce nu-i aparținea! Pentru că se știe că bogații mănâncă mai mult pâine strălnă decât pâine de-a lor, ei trăiesc din jaf, după cum și cheltuielile pe care le fac provin tot din prădăciuni¹⁶, așa că înțe-

11. 3 Regi 21, 3.

12. Fapte 8, 20.

13. 3 Regi 21, 4.

14. Is. 32, 9.

15. 3 Regi 21, 4.

16. Ovidiu, *Metamorfoze* I, 144.

legem de ce Ahab nu a vrut să mănânce, dorind parcă să se pedepsească de moarte pentru pricina că i s-a refuzat ceva.

16. Și pune acum în cântar și simțămintele celui sărac. El n-are nicio avere, încât nici ajunul nu știe cum să-l țină altfel decât că n-are din ce. Jefuiți pe săraci de tot ce au, răpiți-le tot, să nu le mai lăsați nimic, dar să știți, bogaților, că prin toate acestea nu-i pedepsiți și mai tare pe cei săraci: ei postesc chiar dacă nu au cu ce, pe câtă vreme voi n-o faceți, deși aveți de toate. De aceea, luați amenzi mai curând de la voi decât să le încărcăți pe umerii săracilor. De aceea, răscumpărați prin cugetele voastre mizeriile apăsătoarei sărăcii. Cei săraci n-au nici măcar pentru ce să se bucure, câtă vreme voi, bogaților, nu vă folosiți nici voi înșivă de ceea ce aveți, dar nu-i lăsați nici pe alții să se bucure de ale lor. Voi scoateți aurul din rocile metalifere, dar repede îl ascundeți.

17. Cât de multe vieți omenești nu îngropați voi în aurul acesta! Cui vor folosi toate bogățiile când veți citi cele scrise despre bogatul cel lacom: "strânge comori și nu știe pentru cine le adună"¹⁷? Moștenitorul trândav stă la pândă, moștenitorul îngâmfat ne ceartă că vom muri prea târziu. Îi e silă și lui de vlăstarele care vor veni la moștenire, fără să observe că prin aceasta se grăbește el însuși spre osândă. Căci, în definitiv, ce poate fi mai jalnic decât să nici nu lași moștenirea cuvenită celui pe care-l chinuiești atâta? În acest scop sunteți în stare să răbdați foame cumplită zile de-a rândul, îngrozindu-vă zilnic de cât se cheltuiește la mesele voastre, încât zilnic vă hotărâți mai bine să pregătiți mese mai ieftine de post!

Am cunoscut și eu un astfel de om lacom și zgârcit, care atunci când pleca la țară să muncească, obișnuia să cumpere de la oraș pâinișoare cât mai mici, făcându-și socoteala, după numărul pâinilor, ca numai atâtea zile să rămână pe câmp câte pâini are! N-ar fi vrut, Doamne ferește!, să mai deschidă hambarul pe care-l păstra sigilat, ca nu cumva să se micșoreze rezervele fixate. Pentru fiecare zi era rânduit să se consume numai o singură pâine, care abia ajungea unui om cruțător ca el. Și de la oameni vrednici de crezare am mai aflat și aceea că de câte ori i se servea acestui bogătaș un ou la masă, de atâtea ori se plângea că un nou pui a fost sacrificat.

Toate acestea vi le-am scris ca să înțelegeți, bogaților, cum se răzbună dreptatea lui Dumnezeu atunci când prin răbdarea de foame a voastră, a zgârciților, se aduce oarecare răsplată lacrimilor vărsate de săraci.

17. Ps. 38, 10.

19. Cât ți-ar fi de sfânt postul dacă prețul ospățului tău l-ai trimite săracilor! Ai putea fi mai îngăduitor cu acel bogat, de la masa căruia strângea firimiturile săracul Lazăr dorind să se sature cu ele, dacă masa lui n-ar fi plătită cu sângele multor săraci, iar din paharele lui nu s-ar fi revărsat destulă cruzime asupra celor pe care-i atrăsese el în laț.

20. Vai, cât de mulți sunt aceia uciși numai pentru ca să vi se facă pe plac vouă, bogaților! Câte nenorociri aduce această lăcomie nesfârșită a voastră, cu câte mizerii sunt plătite destrăbălările voastre! Unul se aruncă de pe culmile cele mai înalte, ca să lărgească jitițele voastre supraîncărcate cu bucate. Altul e în stare să se cațere în vârful copacilor înalți ca să ajungă la câte un strugure pe care vi-l îmbie și din care să stoarcă vinurile cele mai bune pentru petreceri. Un altul s-ar scufunda chiar și în mare, temându-se să nu-ți lipsească peștele sau stridia de la masă și, în sfârșit, altul ar degera de frigul iernii căutând să-ți facă rost de iepuri sau străduindu-se să-ți prindă păsări în laț. Dacă ceva nu ți-a ieșit pe plac, ești în stare să-ți biciuiești sluga până la moarte, poate pentru ca să fie stropite și cu sânge ospețele tale.

Tot bogat era și cel care a poruncit să i se aducă pe tipsie la masă capul unui sărman prooroc și, pentru că n-a găsit să dea altă răsplată unei dansatoare, el a poruncit ca sărmanul Ioan să fie ucis¹⁸.

21. Am mai auzit altădată și de un alt nevoiaș, care fiind silit să plătească o datorie, pe care n-o putea achita, a ajuns să fie legat și dus la închisoare, iar pentru că lipsea vinul la masa stăpânului, săracul a fost silit să-și vândă copiii ca robi pentru ca măcar în felul acesta să-și poată plăti cu vremea din datorie. Din fericire s-a găsit cineva care să-i vină într-ajutor în această nenorocire; și astfel săracul s-a întors cu ai săi la o casă de oaspeți, gândindu-se că i-au fost răpite toate fără să-i rămână nimic de mâncare, plângând îndurerat și socotind că mai bine ar fi fost să-i vândă [pe copii] celui care era în stare să le asigure hrana, iar până la urmă ajungând la concluzia să înceapă să-i vândă unul câte unul¹⁹. Și astfel, pe când se zbătea în sufletul său între rușinea sărăciei și sentimentul dragostei de părinte, foamea îl înghesuia spre vânzare, inima, spre datorie. Acum era gata să moară de dragul copiilor decât să se despartă de ei,

18. Cf. Matei 14, 6 și urm.

19. Această idee a reluat-o Sf. Vasile atât în omilia *La secetă*, cât și în cea *Contra bogaților*, Migne PG 31, 268; 269 etc. Sf. Ambrozio citează aproape textual pe Sf. Vasile.

acum își schimba iar gândul. Până la urmă totuși nevoia a fost mai tare decât voința, iar dragostea a trebuit să cedeze în fața mizeriei.

22. Să ne gândim numai ce furtuni clocotesc într-o inimă de părinte atunci când își pune întrebarea: "De care dintre copii să mă lipsesc mai întâi? Pe care din ei să-l vând primul? Căci îmi dau seama că prețul pe care l-aș lua pentru unul nu mi-ar ajunge ca să-i pot hrăni pe ceilalți". Chiar și numai acest gând cuprinde un adânc noian de supărări! "Pe care să-l jertfesc? Pe care-și va opri mai bucuros privirea cumpărătorul? Să-l vând pe primul născut? Dar el a fost cel dintâi care mi-a zis "tată"! Și apoi, el e cel mai mare dintre copii și pe el îl cinstesc eu însumi ca pe unul care e mai în vârstă! Să-l dau oare pe cel mai tânăr? Dar pe acesta-l iubesc parcă și cu mai multă gingășie. De cel mare mă rușinez, de cel mai mic mi-e milă. La cel dintâi admir entuziasmul tinerească, la celălalt, gingășia și nevinovăția. Acela știe deja ce-s necazurile, acesta habar nu are de ele. Cel mai mare mă copleșește prin dragostea ce-mi arată, cel mai mic, prin nevinovăția lui. Să mă duc cu gândul la ceilalți? Unul mă dezarmează fiind calin, altul, prin sfiiciune. Unul îmi seamănă mie mai mult, celălalt are o înclinație mai gospodărească. În cel dintâi mi-aș vinde chiar chipul meu, în celălalt îmi trădez însăși nădejdea mea cea mai curată. Nenorocitul de mine! Nu știu ce să fac, nu am ce alege. Nenorocirile mă încolțesc din toate părțile, nesfârșite chinuri mă sfâșie"²⁰. Sălbatică furie poate fi și aceea să hotărăști tu pe care copil să-l trădezi.

23. Până și fiarele, când simt că se apropie de ele primejdia de a cădea pradă, obișnuiesc să aleagă exemplarele care pot să se salveze, iar nu pe care să le jertfească ele însele. Dar cum să fac eu însumi deosebire între diferitele sentimente firești, cum să uit ori să nimicesc în mine simțământul de părinte? Cum să hotărâsc eu vinderea ca rob a propriului meu copil? Cu ce cuvinte să fixez eu prețul de vânzare? Cu ce mâini să-l dau în robie? Cu ce ochi să mă uit apoi la el când va ajunge în robie? Cu ce sărutări să mă despart de el? Cu ce cuvinte i-aș putea cere să mă ierte? "Fiule, iată, te-am vândut ca să am eu cu ce mă hrăni".

Cu alte cuvinte, mai nenorocită e masa săracului decât cea a bogatului, căci acesta vinde sau lasă în părăsire pe oricine ca pe un străin, pe când săracul de mine îmi vând chiar propriul copil. El face un astfel de lucru silit cumva, pe când eu aduc jertfa de bună voie, iar ca să fie modalitatea scuzabilă, eu mă lepăd și de ce-i al meu:

20. Cf. Schenkl, *op. cit.* (p. 479).

Fiule, tu vei fi rob în locul fraților tăi, pentru ca astfel să ne ajungă hrana, pentru ei. Și astfel, iată, și Iosif a fost vândut ca rob de frații săi, fapt care i-a îngrozit apoi și pe ei, și pe tatăl lor. Va obiecta cineva: dar tatăl aceluia nu l-a vândut, ci a plâns pe cel izgonit. Însă mai târziu, iată, el a ajuns la bogăție și în curând s-a putut elibera, așa încât multă vreme tocmai el și-a ajutat rudele din bogățiile Egiptului.

24. "Așadar, vinde-mă totuși, tată, pe mine, dar cu condiția să nu mă cumpere cei bogați". Mărturisesc că am stat la îndoială ce trebuia să fac. Să nu vând pe niciunul? Dar dacă mă doare inima de fiecare, atunci îi voi vedea pe toți murind de foame! Dacă, în schimb, voi vinde pe unul, atunci cu ce ochi voi mai privi la ceilalți, din clipa în care mă bănuiesc de nelegiuire, gândindu-se dacă nu cumva îi voi vinde și pe ei? Cu câtă rușine să mă întorc acasă, cum să intru în casă, cu ce inimă voi mai trăi printre ceilalți după ce l-am părăsit pe unul dintre copii, pe care nu l-a răpit nici boala, nici moartea? Cu ce curaj voi mai sta la masa pe care o înconjoară atâtea fiu, "ca niște vlăstare tinere de măslin?"²¹.

25. Așa-ți vorbește în față cel sărac, dar ție, bogatule, lăcomia ta îți astupă urechile, iar cugetul tău nu se sperie de groaza niciunei blestemății. Toată lumea e înspăimântată, numai tu, bogatule, nu te încovoi, nici nu auzi ce spune Scriptura: "Jertfește banii tăi pentru un frate și un prieten, ca să nu ruginească sub o piatră pierzându-se"²². Iar pentru că nu auzi, tocmai de aceea îți strigă în urechi Ecclesiastul: "Este un rău cumplit pe care l-am văzut sub soare: bogății puse la o parte de stăpânul lor spre a lui nenorocire"²³.

Dar poate că, întorcându-te acasă, vei ajunge să discuți cu soția, care te va îndemna întruna să răscumperi ceea ce ai vândut. Și cu atât mai mult te va îndemna, cu cât, având o femeie dornică de lux, ea îți va spune că doar cu o nimica toată poți elibera și pe cel nevoiaș. Și ea te va sili să intri la cheltuieli ca să-i cumperi bijuterii²⁴, să doarmă în haine de mătase, să se întindă pe fotolii elegante, să-și încarce mâna cu aurării, iar gâtul să-l înlănțuie cu podoabe.

26. Femeile ușuratece își leagă astfel de gâteli și de picioare²⁵ numai de dragul de a fi de aur. Nu se gândesc că-i prea costisitor dacă podoabele acestea sunt scumpe, ele nu se gândesc că toate gâteliile acestea sunt adevărată înrobire prin toate comorile care stră-

21. Ps. 127, 3; Sf. Vasile, *ibid*.

22. Înț. Sir. 29, 13.

23. Eccl. 5, 12; Sf. Vasile 300 A.

24. Vergiliu, *Ecl.* II, 506.

25. Sf. Vasile, *ibidem*.

lucesc în ele²⁶. Găsesc o adevărată atracție bolnăvicioasă în distractii, atârnându-și de urechi podoabe de aur sau chiar de mărgăritare. Pietrele prețioase își au și ele trecerea lor, după cum și îmbrăcăminteă își are răcoarea ei²⁷. Cu toate că asudă cu astfel de pietre și dărdăie de frig în mătăsuri, totuși ele se fălesc că sunt lucruri de valoare și, chiar dacă naturii nu-i place, în schimb lăcomia le dă tonul. Aleargă cu toată patima după [podoabe de] smarald, hiacint și beril și după topaze, după ametiste și jasp de Sardes²⁸. Și chiar dacă ar costa o jumătate din avere, femeile acestea nu sunt cruțătoare la cheltuit atunci când se lasă în voia ispitelor. Eu nu tăgăduiesc că pietrele acestea dau o oarecare strălucire, dar la urma urmei, tot numai pietre sunt. De altfel chiar ele însele recunosc că-și falsifică astfel farmecul natural, încât ar trebui să înlăture sălbăticia acestor pietre, cultivându-și în locul lor mai mult sufletul.

27. Care-i meșterul care să fi putut adăuga la viața omului măcar o singură zi? Pe cine l-au răscumpărat averile din iad? Cui i-au potolit chinurile banii? Căci, după cum zice Scriptura, "viața cuiva nu stă în prisosul averii sale"²⁹, iar în alt loc: "nu sunt de niciun folos comorile dobândite prin fărâdelege; numai dreptatea scapă de la moarte"³⁰. Căci pe bună dreptate strigă proorocul David: "bogația, și dacă ar curge, să nu vă lipiți inima de ea"³¹. La ce mi-ar folosi ea dacă nu mă poate scăpa de moarte? Și ce folos aş avea de la ea dacă după moarte tot nu-mi va fi de niciun ajutor? Averile aici pe pământ se dobândesc, și tot aici și rămân, așa încât ele sunt numai năluciri, iar nu ceva care să rămână statornic. De aceea bine vorbește proorocul despre cei bogați: "dormit-au somnul lor și n-au aflat nimic toți cei bogați în mâinile lor"³². Într-adevăr, bogații nu s-au folosit cu nimic din strădaniile lor dacă n-au strâns ceva în folosul celui sărac. N-au venit în ajutorul nimănui, n-au fost în stare să afle niciun prilej prin care să-și realizeze ceva cu adevărat de folos.

28. Ia seama și la numele lor. Într-adevăr, zeli păgânilor îi numesc "bogați" pe starostele sau pe judecătorul morții. Pe acest "dites" îl numesc și "dives" (=bogat) din pricină că n-a ajuns să cunoască decât drumul spre moarte, spre împărăția celor ce nu mai simt nimic și ale căror sălaşuri se află sub pământ. Căci ce altceva e bogatul

26. Sf. Vasile 289 B.

27. Sf. Vasile 288 C.

28. Sf. Vasile 297 AB.

29. Luca 12, 15.

30. Pilde 10, 2.

31. Ps. 61, 10; Sf. Vasile 269 D.

32. Ps. 75, 5.

decât o gârlă nesătulă după bogății, o foame și o sete veșnic nepotolite? Cu cât a înghițit mai mult, cu atâta-i arde gâtul mai tare, după cum stă scris: "cine iubește banii nu se va sătura de bani"³³. Iar ceva mai departe: "Și aceasta e o întâmplare nenorocită, ca să se ducă așa cum a venit; și ce folos că i-a fost munca în vânt? Mai mult încă, toată viața lui este întuneric și supărare, necaz peste fire, și boală, și durere"³⁴, încât până și starea robilor e mai bună. Robii slujesc oamenilor, pe când lacomul slujește păcatului. Aceasta pentru că cine săvârșește păcat se face pe el însuși rob păcatului³⁵, încât el se zbate tot timpul ca într-o capcană, ca într-un laț, neavând nicicând picioarele libere, ci veșnic fiind urmărit de învinuiri. Doamne, ce nenorocită robie este să fii rob păcatului!

29. Îngrijorările lacomului nu cunosc nici răgazul firii, ba nici odihna somnului, după cum nu-i în stare să guste nici tihna mâncării; nimic din toate acestea nu le cunoaște robia păcatului, pe câtă vreme, cum spune Scriptura, "dulce este somnul lucrătorului, fie că mănâncă mult, fie că mănâncă puțin; în schimb belșugul bogatului nu-i dă răgaz nici să doarmă"³⁶. Mereu îl ațâță lăcomia, mereu îl hărțuiește dorința nestăvilită de a pune mâna pe bunuri străine; pizma îl chinuie, graba îl macină, tot timpul îl tulbură dorințe fără rost, dorul după belșug nu-i mai dă pace.

Așa s-a întâmplat și cu bogatul căruia peste măsură i-a rodit țarina, încât "Cugeta în sine, zicând: Ce voi face, că n-am unde să adun roadele mele? Și a zis: Aceasta voi face: Voi strica jitițele mele și mai mari le voi zidi și voi strânge acolo tot grâul și bunătățile mele; și voi zice apoi sufletului meu: Suflete, ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani! Odihnește-te, mănâncă, bea, veselește-te"³⁷. La care Dumnezeu i-a răspuns: "Nebune! în această noapte voi cere de la tine sufletul tău. Și cele ce ai pregătit ale cui vor fi?"³⁸. Desigur că pe un astfel de om nici Dumnezeu însuși nu-l lasă să doarmă, ci mereu îi întrerupe gândurile, mereu îl trezește din somn.

30. Dar, mai presus de toate, el însuși nu stă nicicând liniștit, ci mereu e neliniștit din pricina belșugului, mereu își dă pe față sărăcia, atunci când întreabă copleșit de rodirea peste măsură a țarinei: "ce voi face?". Oare nu-i acesta glasul celui sărac, al unuia care n-are nici din ce trăi³⁹? Fiind lipsit de toate, el e ca și cel lacom, privește

33. Eccl. 5, 9.

34. Eccl. 5, 15-16.

35. Cf. Rom. 6, 17.

36. Eccl. 5, 11.

37. Luca 12, 17-19; Sf. Vasile 261 C; 373 A.

38. Luca 12, 20; Sf. Vasile 265 C; 273 A.

39. Sf. Vasile 264 BC.

încoace și încolo, căutând scăpare, dar nu găsește nimic atunci când e vorba de hrană. El își închipuie că nicio nenorocire nu-i mai mare decât să trăiești în foame ori să mori din lipsă de hrană, de aceea se întreabă dacă există vreo soluție mai avantajoasă decât moartea, socotind chiar c-ar fi de preferat să mori în chinuri sufletești neștiind dacă ai la îndemână sabia, sau să-ți pregătești lațul de spânzurătoare, să intri în foc și să-ți hăituiești vecinul, decât să trăiești în lipsuri [materiale]. De aceea a întrebat, neștiind ce să aleagă dintre astfel de situații: "ce voi face?". Dar trezit apoi de gândul la farmecul vieții, el caută să se oprească la soluția care, chipurile, ar putea descoperi esența vieții. Și văzând că sunt deșarte toate, goale toate, a întrebat: "Ce voi face? De unde voi mai avea hrană, de unde haine? Poate că aș vrea să mai trăiesc dacă aș avea posibilitatea să-mi susțin viața. Dar de unde mâncare? De unde mijloace de trai?". Și atunci și-a zis: "Ce să fac? Pentru că nu am!".

31. Bogatul strigă că nu are! Cu alte cuvinte, acesta e glas al sărăciei. Despre o astfel de sărăcie vorbește cel căruia-i rodise atât de îmbelșugat țarina. Iată cum strigă el: "N-am unde să adun roadele mele". Te-ai fi așteptat să spună: Nu mi-a rodit țarina, din ce să mai pot trăi? Dar cum poate fi nefericit omul amenințat de prea mult belșug? În orice caz, e cu mult mai nenorocit acest bogat, de pe urma rodirii peste măsură a țarinei sale, decât săracul amenințat să moară în mizerie! Oricum, săracul are mai mult temei să se plângă de suferințe, poate găsi în ele chiar motive de nedreptățire. Și totuși el are mai mică vină, câtă vreme bogatul nu face decât să se învinuiască și mai mult pe sine însuși. Căci zice: "Aceasta voi face: voi strica jîtnițele mele".

32. Auzindu-i cuvintele, ai crede că vrea să spună: Voi deschide hambarele, ca să intre cei care nu sunt în stare să-și potolească altfel foamea⁴⁰, să vină cei nevoiași, să intre cei săraci să-și sature pân-tecele. Voi strica pereții care îl opresc pe cel infometat. De ce să ascund eu, cel căruia Dumnezeu face să-i prisosească, ceea ce i-aș dăruî? De ce să închid după porți zăvorâte grânele din care Dumnezeu a umplut întinderea ogoarelor și care cresc și sporesc fără să fie păzite de nimeni?

33. Înfrântă a fost nădejdea zgârcitului, stricate sunt vechile hambare deodată cu venirea noilor recolte. "Am avut până acum mai puține și degeaba le-am păstrat tot închise. De astă dată, iată, au crescut multe. Pentru cine să strâng? În timp ce așteptam să crească prețurile, iată, am pierdut câștigurile. Pentru câte suflete sărace aș fi

40. Sf. Vasile 265 A.

putut asigura pâine anul trecut!". Mai bine ar fi spus că l-ar bucura mai mult astfel de valori, care nu se calculează în bani, ci prin dragoste. Am să urmez pilda sfântului Iosif⁴¹, vestind iubirea de oameni și strigând cu glas mare: "Veniți, săracilor, mâncați din pâinile mele, împărtașiți-vă din ceea ce-i al tuturor, luați hrană cu toții. Belșugul celui bogat trebuie să fie belșug din destul pentru toți". Dar în loc să grăiești așa, iată ce spui tu: "Strica-voi jîtnițele mele". În realitate tu le strici tocmai pe acelea din care nu se împărtășește niciun sărac năpăstuit. Jîtnițele tale sunt sălașe ale nedreptății, iar nu sprîjin al dragostei. Ele mai mult strică, pentru că n-au fost deprinse a zidi cu înțelepciune. Bogatul își strică și lui, întrucât el nu cunoaște deloc valorile veșnice. Propriu-zis, bogatul își strică jîtnițele pentru că n-a învățat să-și împartă din grâne, ci numai să le țină încuiate.

34. Și a zis mai departe: "...și mai mari le voi zidi". Nefericitule, de ce nu împarți la săraci ceea ce cheltuiești cu stricarea jîtnițelor? În timp ce te ferești de bucuria de a fericii pe cineva, mai bine ai plăti pagubele distrugerilor!

35. Și tu mai adaugi: "voi strânge acolo toate bunătățile mele și voi zice apoi sufletului meu: "Suflete, ai multe bunătăți". Zgârcenia bogatului crește totdeauna pe măsură ce-i sporesc și câștigurile, și asta pentru că pe toate le socotește că-i sunt necesare pentru trai. Belșugul e destinat să fie dreptul celor mulți, pe când uscăciunea e destinul zgârcitului. El mai mult se bucură să se umfle prețurile decât să adune rod îmbelșugat, și mai bucuros vrea să strângă la chimir decât să vândă și altora. Privește cât de mult se teme să nu crească grămada de grâne, în așa fel ca nu cumva ceea ce trece dincolo de marginea jîtnițelor să încapă pe mâna săracilor, iar din prilejul fericirii unuia să ajungă și în folosul celor lipsiți! Poftește numai pentru el tot produsul ogoarelor, și asta nu pentru că ar dori să le folosească singur, ci numai ca să nu le mai aibă și alții.

36. Căci ne spune pilda: "Ai acum multe bunătăți". Zgârcitul nu cunoaște alte bunuri decât pe cele care aduc câștiguri. Aș fi și eu de părerea lui dacă adevăratele bunuri ar fi numai acelea care se cumpără cu bani. În cazul acesta, de ce faceți din bune rele, atunci când ar trebui să faceți din rele bune? Căci în Scriptură se spune: "Faceți-vă prieteni prin bogăția nedreaptă"⁴². Așadar, bune sunt cele pe care știm a le folosi bine, pe când rele, desigur, numai cele pe care nu le știm [folosi]. "Rispiți-a, dat-a săracilor, dreptatea lui rămâne în veacul veacului"⁴³. Ce poate fi mai bun decât aceasta? Bunătăți adevărate

41. Sf. Vasile 265 A; cf. Fac. 41, 56.

42. Luca 16, 9.

43. Ps. 111, 8; Sf. Vasile 284 B.

sunt acelea când ești generos cu cel sărac. Prin el îți poți face datornic pe Dumnezeu, și anume printr-un contract de dobândă a dragostei. Bunătate adevărată însemnează să deschizi hambarele bunătății tale ca să fii pâine săracilor, viață nevoiașilor, vedere orbilor, tată orfanilor.

37. "Ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani", în stare să-ți ajungă și ție, și altora, ai belșug pentru toți. Spui că vrei să strici hambarele? Am să-ți arăt unde-ți poți păstra mai bine grânele, unde le poți ascunde mai bine, încât nici furii, nici tâlharii să nu le poată găsi⁴⁴: închide-le în inima săracilor, unde nici molie nu le poate mânca și nici rugină nu le poate strica. Ai drept cămări pântelele flămânzilor, ai drept hambare căsuțele văduvelor, ai drept șoproane gura copiilor, ca să ți se poată spune și ție: "Din gura pruncilor și a celor ce sug ai săvârșit laudă"⁴⁵. Acestea sunt hambarele care nu se vor goli niciodată, acestea sunt jitnițele pe care nicio rodire viitoare n-o poate strica. Căci la urma urmei ce ai să faci dacă și la anul rodul tău va fi iarăși mai îmbelșugat decât te-ai aștepta?⁴⁶ Va trebui ca și atunci să strici din nou jitnițele pe care te pregătești acum să le lărgești și va trebui să le faci mai mari. Se vede că Dumnezeu îți dă belșug fie pentru ca să-ți copleșească zgârcenia, fie pentru ca să ți-o osândească, temei împotriva căruia nu vei putea afla nicio îndreptățire. Tu însă ții numai pentru tine și iei numai pentru tine ceea ce Domnul a vrut să rodească în plus pentru cât mai mulți. Căci la urma urmelor mai mult ai câștiga dacă le-ai împărți și altora. Rodirea belșugurilor se întoarce ca dar tocmai în folosul celor care au dat-o și bucuria dărnicii se întoarce la cel care o știe da! Doar de aceea spune Scriptura "semănați-vă fapte bune"⁴⁷. Fii, dar, plugar al duhului, seamănă ce știi că-ți aduce mai mult folos. Adevăratele semănături sunt cele din inimile văduvelor⁴⁸. Dacă ogoru-ți rodește mai mult decât i-ai dat, cu atât mai mare va fi răsplata milostiviților și înzecită față de cele ce ai dat!

38. Și apoi, nu știi, omule, că pământul în care te-ai născut vestește ziua morții, câtă vreme milostenia înlătură până și primejdia morții? Stau deja la poartă cei care-ți vor cere sufletul, și tu încă tot amâni săvârșirea de fapte bune, socotind că doar ai încă mulți ani de trăit? "Nebunule, în această noapte voi cere de la tine sufletul

44. Cf. Matei 6, 20.

45. Ps. 8, 2.

46. Sf. Vasile 273 B.

47. Os. 10, 12; Sf. Vasile 265 C.

48. Cf. Iov 29, 13.

tău"⁴⁹. Bine a zis: "în această noapte" se cere sufletul zgârcitului, pentru că el din întuneric a pornit și în întuneric stăruie. Pentru un om zgârcit viața întreagă e numai noapte, câtă vreme pentru cel drept ea e ziua continuă, după cuvântul Scripturii: "Adevărat grăiesc ție: astăzi vei fi cu Mine în rai"⁵⁰; în vreme ce "nebunul se schimbă ca luna"⁵¹, "cei drepti vor străluci ca soarele în împărăția Tatălui lor"⁵². Pe bună dreptate e învinuit de nebunie cel care-și pune nădejdea doar în mâncare și în băutură. De aceea și sorocul morții lor vine parcă mai degrabă, după cum s-a spus despre cei ce se fac robi gâtlejului: "Să mâncăm și să bem, că mâine vom muri"⁵³. De aceea, pe bună dreptate e numit nebun cel care-și robește sufletul poftelor trupești, pentru că pune deoparte lucruri despre care habar n-are dacă i-ar mai fi de vreun folos.

39. De aceea se și pune întrebarea: "Și cele ce ai pregătit, ale cui vor fi?"⁵⁴. De ce tot măsoți zilnic și numeri și fixezi termene? De ce-ți cântărești mereu piesele de aur și măsoți zilnic argintăriile? Cu cât mai bine e să fii împărțitor darnic decât paznic mereu îngrijorat! Cât de mult ai câștiga să fii numit părinte iubitor al multor orfani decât să ai nenumărate monede rânduite pentru viitor! Știm doar că banii aici rămân, câtă vreme recunoștința merge cu noi până la dreptul Judecător.

40. Dar poate că vei zice ceea ce obișnuieți să ziceți în astfel de cazuri: "nu trebuie să dăruim unuia pe care Însuși Dumnezeu l-a blestemat, anume să fie sărac". Or, aici trebuie să înțelegem că Dumnezeu nu i-a blestemat deloc pe săraci atunci când a zis: "Fericii voi, cei săraci, că a voastră este împărăția cerurilor"⁵⁵, pentru că nu despre cel sărac, ci despre cel bogat a zis Scriptura: "blestemat este cel ce ține grâul"⁵⁶. Și apoi, să nu întrebăm care anume ar fi cel vrednic, căci milostenia nu s-a obișnuit să fie judecată după vrednicie, ci după starea de lipsă a fiecăruia, deci să aducem puțină bucurie săracului, iar nu să întrebăm cât este el de bun. Pentru că scris este: "Fericit cel care caută la sărac și la sărman"⁵⁷. Și cine-i cel care caută în acest chip? Cel ce pătimește împreună cu el, care im-

49. Luca 12, 20.

50. Luca 23, 43.

51. Înț. Sir. 27, 10.

52. Matei 13, 43.

53. Is. 22, 13.

54. Luca 12, 20.

55. Luca 6, 20.

56. Pilde 11, 26.

57. Ps. 40, 1; cf. Înț. Sir. 35, 9.

brățișează și el soarta celui sărman, cel care-și dă seama că Dumnezeu este Cel care a făcut și pe sărac ca și pe bogat, care înțelege ce anume dă valoare morală roadelor sale, atunci când alege din ele o parte oarecare și pentru săraci⁵⁸. Așadar, dacă ai din ce să faci vreun bine cuiva, atunci să nu-l amâni zicându-i: "Du-te și vino, mâine îți voi da"⁵⁹, nu pierde prilejul de a-l ajuta pe altul, căci e primejdios să amâni mântuirea cuiva, putându-se întâmpla ca, în timp ce l-ai amânat, el să moară. Mai bine să alergi înainte de a muri, pentru ca nu cumva zgârcenia să te împiedice și mâine, încât să te faci de rușine față de cele făgăduite.

41. Dar ce să zic să nu amâni binefacerea? O, dacă nu te-ai grăbi să jefuiești, să nu te aprinzi și tu de poftă, să nu schingiuești și tu pe altul, să nu umbli după bunuri străine, să nu te obișnuiești numai cu făgăduielile, să aduci mereu alte și alte scuze și să nu te iei după acea Izabelă, care e o adevărată personificare a lăcomiei și care nu știe să scoată altceva din gură decât: "via lui Nabot Izreeliteanul pe care o dorești ți-o dau eu"⁶⁰! Tu ești trist pentru că vrei să urmezi, chipurile, calea dreptății de a nu jefui bun străin, atunci când zici: am eu drepturile mele, legile mele. Pot fi învinuită că despoi și că smulg averea unui om sărac?, pentru atâta seamă viața tot merge mai departe!

42. Căci ce altceva se descrie în acea istorie decât lăcomia bogaților, care-i ca o vijelie amăgitoare, asemenea unui torent care târăște totul în calea lui, răpind totul, fără să țină seamă de nimic? Și nu-i vorba numai de o singură Izabelă, ci de mai multe, nu dintr-o singură vreme, ci din toate vremile.

43. Tuturor ea le spune așa cum i-a spus-o Izabela lui Ahab: "Scoală, mănâncă și fii cu voie bună, că via lui Nabot Izreeliteanul ți-o dau eu. Apoi ea a scris scrisori în numele lui Ahab, le-a pecetluit cu inelul lui și a trimis aceste scrisori la bătrânii și fruntașii din cetatea lui Nabot, care locuiau cu el acolo. În scrisori însă ea scria așa: Vestiți tuturor să postească post și puneți pe Nabot înaintea poporului. Și aduceți doi oameni netrebnici care să mărturisească împotriva lui și să spună: A hulit pe Dumnezeu și pe rege; și apoi să-l scoateți afară și să-l ucideți cu pietre"⁶¹.

44. Cât de mult se potrivește purtarea bogaților cu a Izabelei! Ei sunt bolnavi dacă nu jefuiesc bunurile altora, nu le trebuie mâncare

58. Cf. Înț. Sir. 35, 9.

59. Pilde 3, 28; Sf. Vasile 273 C.

60. 3 Regi 21, 7.

61. 3 Regi. 21, 7-10.

și postesc chiar, dar nu pentru ca să-și micșoreze păcatul, ci pentru ca să mărească și mai mult vina. Îi vezi chiar venind la biserică, întrucât așa le cere doar porunca, să vină frecvent și cu smerenie, și asta pentru ca să împlinească și mai mult măsura nelegiuirii. Dar iată ce grăiește Domnul despre unii ca aceștia: "Este oare acesta un post care-Mi place, o zi în care omul își smerește sufletul său? Să-și plece capul ca o trestie sau să se culce pe sac și în cenușă, oare acesta se cheamă post, zi plăcută Domnului? Nu știți voi postul care Îmi place?, zice Domnul. Rupeți lanțurile nedreptății, dezlegați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor. Împarte pâinea ta cu cel flămând, adăpostește-l în casă pe cel sărman, pe cel gol îmbracă-l și nu te ascunde de cel de un neam cu tine. Atunci lumina ta va răsări ca zorile și tămăduirea se va grăbi. Dreptatea ta va merge înaintea ta, iar în urma ta, slava lui Dumnezeu. Atunci vei striga, și Domnul te va auzi; la strigătul tău El va zice: "Iată-Mă!"⁶².

45. Auzi, așadar, bogatule, ce-ți va zice Domnul Dumnezeu! Iar tu vii la biserică nu pentru ca să te milostivești cu ceva față de cel sărac, ci doar ca să-l mai despoi și mai mult. Postești, dar nu pentru ca în schimbul cheltuielilor ce le-ai fi dat pentru petrecerile tale să se învrednicească cei lipsiți, ci pentru ca să-ți speli fața și cu prețul despoierii celor sărmani. La ce altceva îți folosește cartea ori scrierea decât pentru ca să pecetluiești și mai mult prin rânduielele lor lanțurile dreptății? N-ai auzit cuvântul de adineauri: "rupe lanțurile nedreptății, dezleagă legăturile jugului, dă drumul celor asupriți și sfărâmă jugul lor"⁶³? Tu-mi pui în față textele poruncilor, câtă vreme eu îți recit cuvintele legii lui Dumnezeu. Tu te legi de cerneală, pe câtă vreme eu îți reamintesc prezicerile proorocilor în care s-a țesut Duhul lui Dumnezeu^{63a}. Tu înjghebezi mărturii mincinoase, pe când eu îți aduc drept mărturie însăși conștiința ta, de a cărei judecată nu vei putea fugi și nici n-o vei putea ocoli, a cărei mărturie n-o vei putea înlătura la ziua în care va da pe față Dumnezeu cele ascunse ale oamenilor. Tu zici: "strica-voi jîtnițele mele", pe când Domnul îți spune că plusul care nu ar mai fi încăput în hambare trebuie socotit ca fiind al săracilor⁶⁴, pentru ca din acest plus să se bucure cei lipsiți. Tu zici: "mai mari le voi zidi și voi strânge acolo tot grâul și toate bunătățile mele", pe câtă vreme Domnul îți zice: "Împarte cu cel flămând pâinea ta". Tu zici: am să-i dau săracului casa, în schimb

62. Is. 58, 5-9.

63. Is. 58, 6.

63a. Cf. 2 Cor. 3, 3.

64. Sf. Vasile 264 A.

Domnul zice că și pe cei nevoiași și care n-au niciun adăpost să-i iei în casa ta. Cum vrei, bogatule, să te asculte Dumnezeu, câtă vreme tu crezi că pe Dumnezeu nu trebuie să-L ascuți? Se vede că cine aprobă judecata bogatului înscenează nebunii: ca și cum ar fi, chipurile, o nedreptate a lui Dumnezeu dacă s-ar osândi cererea bogatului.

46. Scriptura ne spune: "Ai hulit pe Dumnezeu și pe rege"⁶⁵. Punând între cele două persoane semnul egalității pentru ca să arate că și jignirea adusă aceluia e deopotrivă de grea, iar pentru ca să nu se spună că s-a folosit cuvânt jignitor la adresa bogatului, și anume ca să nu se specifice cam ce expresie a fost folosită, se spune simplu că, în loc să-l laude pe rege, l-a hulit⁶⁶. Se cer și doi martori mincinoși. De doi martori a fost învinuită și Susana⁶⁷, după cum tot doi martori a găsit și sinagoga când au fost aduse împotriva Mântuitorului⁶⁸ învinuirile mincinoase, așa că și de astă dată, tot prin mărturia a doi oameni netrebniți a fost omorât și sărmanul Nabot. Și atunci "l-au scos afară din cetate și l-au bătut cu pietre și a murit"⁶⁹. Măcar dacă i s-ar fi îngăduit să moară printre ai săi! Bogatul pizmuiește până și înmormântarea săracului.

47. Dar "când a auzit că Nabot Izreeliteanul a fost ucis, Ahab și-a rupt hainele sale, s-a îmbrăcat cu sac și apoi s-a sculat ca să se ducă la via lui Nabot Izreeliteanul și să o ia în stăpânire"⁷⁰. Tot așa se supără și vorbesc de rău și cei bogați, numai ca să facă altora rău în cazul că nu reușesc ceea ce au dorit; în schimb, dacă [cei învinuiți] au săvârșit deja răul, atunci simulează că le pare rău, stau triști și posomorâți, dar nu atât la inimă, cât mai ales la față, atunci când se pornesc spre locul moșiei răpite, clipă în care pune stăpânire pe ei sentimentul nedreptății depline.

Despre acest lucru ne aduce aminte dreptatea dumnezeiască, atunci când îl osândește cu asprime pe lacom, spunându-i: "Ai ucis, și vrei încă să intri în moștenire? Pentru aceasta, iată, în locul unde au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge și sângele tău"⁷¹. O, cât de dreaptă și cât de aspră e hotărârea de a se desființa prin groaza morții proprii însăși cruzimea morții pregătite altuia! Dumnezeu privește spre sărmanul Nabot cum stă neînsmormântat și hotă-

65. 3 Regi 21, 10.

66. Cf. 3 Regi 21, 13.

67. Cf. Sus. 27.

68. Cf. Matei 26, 60.

69. 3 Regi 21, 13.

70. 3 Regi 21, 16.

71. 3 Regi 21, 19.

răște ca și bogatul să zacă neîngropat și, așa mort, să lingă câinii trupul chinuit al nelegiurii sale, despre care a socotit că nici la moarte nu trebuie să fie cruțat. Așa a fost dată pe față cruzimea vieții celui lacom prin stropirea plină de cruzime a rănilor în care a sfârșit leșul trupului său. În timp ce săracul Nabot a îndurat toate aceste chinuri, bogatul s-a tulburat; în schimb, când bogatul s-a prăpădit, sărmanul Nabot a fost răzbunat.

49. Dar ce altceva vrea să semnifice faptul că desfrânatele s-au scaldat în sângele lui⁷² decât că regele a trăit într-un desfrâu atât de cumplit și lăcomia lui s-a dovedit atât de nelegiuită, încât de dragul acestui dezmadă fără capăt a poftit să răpească și grădina de zarzavat a unui sărac, și astfel pentru niște legume a ajuns să ucidă și om? De aceea, dreaptă a fost răsplata acestui lacom, dreaptă și pedeapsa pentru lăcomia care l-a pierdut. Și în cele din urmă și pe Izabela au sfâșiat-o câinii⁷³ și zburătoarele văzduhului, spre a se arăta că pentru ticăloșia sufletească a celui nesățios singurul câștig este doar mormântul. Să te ferești, așadar, de un astfel de sfârșit, bogatule! Iar de un astfel de sfârșit te vei feri numai dacă vei fugi de astfel de nelegiurii. Să nu fii și tu un al doilea Ahab, încât să poțestești avutul vecinului. Să nu te stăpânească acea nenorocită lăcomie a Izabelei, care să te mâne la fapte atât de nemernice, încât să nu-ți poți stăpâni poftele, ci doar să cazi pradă lor, și care să te facă mai trist chiar atunci când nu dobândești ce poțestești, iar în cele din urmă să te facă de rușine numai pentru că ești bogat.

50. Cei mai mulți bogați sunt de părere că-s mai lipsiți decât alți oameni numai pentru că simt că le lipsește ceva din cele ce au alții. De toate duce lipsă cel ale cărui pofte nu mai au margini; în schimb, cel credincios trăiește cu conștiința că toate bunurile din lume sunt ale lui. De toată lumea fuge cel a cărui conștiință i-a dat să înțeleagă că s-a îngrozit că lumea ar pune stăpânire pe el. Tocmai de aceea ne istorisește Scriptura că a zis Ahab către Ilie, parcă ar fi vorbit bogatul către cel sărac: "Și aici m-ai aflat, dușmanule!"⁷⁴. Vai de sărmana conștiință care s-a plâns că-i trădată!

51. De aceea, bine a răspuns Ilie către el: "Te-am aflat, nefericite, căci te-ai încumetat să săvârșești fapte nelegiuite înaintea Domnului"⁷⁵. Și era Ahab rege, ba încă rege al Samariei, pe când Ilie era sărac și ducea lipsă până și de mâncare, neavând nici cu ce trăi de

72. Cf. 3 Regi 22, 38.

73. Cf. 4 Regi 9, 36.

74. 3 Regi 21, 20.

75. 3 Regi 21, 20.

pe o zi pe alta dacă nu l-ar fi hrănit un corb⁷⁶. Pe de altă parte, atât era de abătută conștiința păcătosului, încât nu mai era în stare nici să se bucure de strălucirea puterii regale. De aceea a grăit prosteste și fără pic de mândrie: "M-ai aflat, dușmanule, și aici! Și ai surprins în mine cele ce credeam că pot fi ascunse. În fața Ta, Doamne, se vede că nu rămâne ascuns nici cel mai tainic cuget al minții mele, așa că m-ai aflat și aici, căci cunoști toate rănile mele. De acum robia mă mănâncă". Și de fapt păcătosul se dă pe față întrucât însăși nelegiuirea lui îl trădează, pe când cel drept grăiește: "Cu foc m-ai lămurit, dar nu s-a aflat în mine nedreptate"⁷⁷. Când s-a ascuns, Adam a fost și el descoperit⁷⁸, în schimb mormântul lui Moise nu-l știe nimeni nici până azi⁷⁹. Ahab a fost dat pe față, dar Ilie nu, precum spune Scriptura: cei răi "din zori mă vor căuta, și nu mă vor afla"⁸⁰. Și tot așa se spune și despre Iisus în Evanghelie, că-L căutau și nu-L puteau afla⁸¹. De altfel vina este cea care-l trădează pe vinovat. De aceea și spune Tesviteanul: "te-am aflat pentru că te-ai încumetat să săvârșești fapte nelegiuite înaintea Domnului", pentru că El dă pe față pe cei vinovați de nelegiuiri, câtă vreme cei nevinovați nu sunt dați în mâna dușmanilor lor. Doar bine știm cum urmărea Saul să-l prindă pe dreptul David, dar n-a fost în stare să-l afle⁸², pe când dreptul David l-a găsit pe regele Saul chiar și când nu-l căuta⁸³, pentru că Domnul însuși l-a dat în mâna lui. În general luxul e o capcană, pe când sărăcia ne face liberi.

52. Vă înrobiți, bogaților, și încă într-o robie cruntă, pentru că vă faceți robi rătăcirii, vă dați platnici poftelor, lăsându-vă stăpâniți de o lăcomie care nu poate fi saturată, un fel de patimă mai năvalnică decât un torent care iese din albie și decât un izvor care mânjește doar cu nămol atunci când se revarsă, care îneacă fără de niciun folos lanurile inundate. Dintr-un astfel de tablou trebuie să trageți și voi învățămintele cuvenite. După cum apa izvorului, dacă acesta nu-i rănit, ușor se strică atâta timp cât apa rămâne mult timp stătută și într-o stare de părăsire și face un fel de cuib pentru broaște și nu mai e bună de băut, tot așa și avuțiile adunate grămadă își pierd cu timpul, prin neîntrebuințare, rostul și valoarea⁸⁴. Să învățăm, dar,

76. Cf. 3 Regi 17, 6.

77. Ps. 16, 3.

78. Cf. Fac. 3, 8.

79. Cf. Deut. 34, 6.

80. Pilde 1, 28.

81. Cf. Ioan 8, 21.

82. Cf. 1 Regi 24, 4; 26, 4.

83. Cf. 1 Regi 24, 5.

84. Sf. Vasile 272 B.

ceva din pilda izvorului: "focul arzător îl va stinge apa, și milostenia va curăți păcatele"⁸⁵, iar apa stătătoare curând face viermi. Comoara ta, bogatule, nu va fi statornică, așa cum nu va sta pe loc nici para focului. Ea nu-ți va fi statornică decât dacă o transformi prin milostenie. Oricât te-ai ține, bogatule, să nu uiți de foc, căci al tău e glasul celui ce strigă: "Părinte Avraame, trimite-l pe Lazăr să-și ude vârful degetului și să-mi răcorească limba"⁸⁶. Ție-ți va fi de folos orice bine pe care l-ai făcut celui lipsit, tu ești cel ce iei dobânda pentru orice bun de care te lipsești. Din pâinea pe care ai dat-o oricărui sărac tu ești cel ce câștigi, pentru că cine miluiește pe un nevoiaș pe sine se hrănește, și roadele binefacerii tocmai în aceasta constau. Milostenia se seamănă pe pământ, dar ea rodește în ceruri, se sădește în cel sărac, dar aduce roadă înaintea lui Dumnezeu. "Să nu spui aproapelui tău: Du-te și vino, mâine îți voi da"⁸⁷. Căci cine nu-ți îngăduie [să spui]: "mâine îți voi da", acela cum ți-ar putea îngădui să spui: nu-ți voi da? În fond, când dăruiești celui sărac nu dăruiești din al tău, ci înapoiezi ce-i al lui. Căci tu iei pe nedrept ceea ce-i comun și ce-i dat în folosința tuturor. Pământul e al tuturor, nu numai al celor bogați. Doar mai puțini sunt cei care nu se folosesc de ce-i al lor decât cei care se folosesc. Așadar, tu întorci ceea ce ești dator, nu împarți ce n-ai fi fost dator. Tocmai de aceea și zice Scriptura: "pleacă săracului urechea ta și cu blândețe răspunde-i cele de pace"⁸⁸.

54. Și atunci, pentru ce să te trufești, bogatule? De ce să zici celui sărac: să nu te atingi de mine⁸⁹? Oare nu tot într-un pântec identic ați fost zămisliți și dintr-un pântec ați fost născuți, bogatul ca și săracul? De ce te fălești că te tragi dintr-un neam mai ales? V-ați obișnuit să puneți în lumină originea neamurilor celor bogați cum puneți în lumină și originea aleasă a câinilor voștri, așa cum clasați rasele de cai nobili și cum îl proclamați pe consul⁹⁰. Despre unul spuneți că se trage din tatăl cutare și din mama cutare, pe când despre altul spuneți că s-a învrednicit să aibă un bunic deosebit sau că seamănă cu un străbunic și mai și. Dar lucrurile acestea nu-l înalță cu nimic pe cel de azi; pentru astfel de motive nu noblețea de sânge poate fi încununată cu lauri, ci alergarea în arenă. Or, dacă socotim noblețea cuiva după hrană, atunci vrednicia ei e mult mai

85. Înț. Sir. 3, 29.

86. Luca 16, 24.

87. Pilde 3, 28; Sf. Vasile 276 A.

88. Înț. Sir. 4, 8.

89. Sf. Vasile 276 B.

90. Sf. Vasile 285 A.

scăzută. Așadar, să bagi de seamă, bogatule, să nu roșească în tine vredniciile strămoșilor tăi, pentru ca nu cumva să li se spună și lor: cum de ai lăsat, cum de ți-ai ales astfel de urmaș? Vrednicia moștenitorului nu stă nici în podoabe de aur și nici în haine cu porfiră și mătase. O astfel de laudă nu revine oamenilor, ci minelor de metale, unde sunt pedepsiți oamenii la întuneric. Cei lipsiți scot aurul, dar el nu le revine lor. Se chinuie să-l găsească, se chinuie să afle ceea ce nu și-au dat seama că au. Cu toate acestea, mă mir de ce voi, bogaților, credeți că trebuie să vă făliți cu acest aur, câtă vreme el e pricină mai mult de neplăceri decât de bucurii: "lemn de împiedicare este aurul și tot cel fără de minte se va prinde în el"⁹¹; de aceea se spune mai departe despre bogat: "fericit bogatul care s-a aflat fără de prihană și care după aur n-a umblat"⁹² și care nici nu și-a pus nădejdea în comorile de bani. Dar ca și cum un astfel de bogat n-ar putea să existe, Scriptura dorește să ne arate și mai departe: "Cine este acesta? Și-l vom ferici"⁹³. Căci ni s-a dat să adunăm mai mult ca ceva nou, decât să recunoaștem că așa ceva e lucru obișnuit; pentru că dacă acest lucru s-a dovedit posibil în mijlocul bogaților, atunci pe bună dreptate un astfel de om e desăvârșit și vrednic de laudă, cum zice Scriptura⁹⁴: "Cine a fost încercat cu aurul, și a rămas desăvârșit și i-a fost lui spre laudă? Și cine este acela care a putut face rău, și n-a făcut?". În sufletul vostru, unde aurul întinde atâtea momeli primejdioase, nu dictează oare nu atât iubirea, cât mai ales pofta după putere sau după răzbunare?

56. Oare nu provoacă în voi cruzime deosebită, în loc să vă îndurereze, faptul că atunci când sunt cucerite popoarele, glasul celui sărac nu-i ascultat? De altfel, chiar dacă-l ascultă, totuși nu țin seama de el. Și apoi voi, bogaților, nu țineți seama nici de perdeaua rușinii pentru că mereu vreți să vă faceți mai mari hambarele, deși nici cu ele nu știți unde să vă opriți. Voi îmbrăcați cu podoabe pereții caselor, dar îi dezbrăcați pe semenii. Cel gol strigă în fața casei tale, dar ție nu-ți pasă. Omul cel dezbrăcat strigă, dar tu ești îngrijorat cu ce fel de marmură să-ți îmbraci planșeul camerelor. Cel nevoiaș îți cere bani, și n-are cine-i da. Omul cere pâine, iar calul tău are la frâu zăbale de aur⁹⁵. Tu te desfătezi în haine scumpe, pe când alții n-au nici ce mânca. Ce crezi, bogatule, câtă osândă vei primi pentru asta? Poporul stă infometat, iar tu îți închizi hambarele. Poporul plânge,

91. Înț. Sir. 31, 7.

92. Înț. Sir. 31, 8.

93. Înț. Sir. 31, 9.

94. Înț. Sir. 31, 10-11.

95. Vergiliu, *Eneida* VII, 279.

iar tu întorci de pe o parte pe alta pietrele prețioase. Nenorocit este cel în puterea căruia stă scăparea de la moarte a atâtor suflete, dar de care nu se îndură! Chiar și numai o piatră prețioasă de pe inelul tău ar fi putut mântui viața unui întreg popor⁹⁶!

57. Ascultă, bogatule, ce fel de predică ți s-ar potrivi⁹⁷: "Am scăpat de la pieire pe cel sărman care striga după ajutor și pe orfanul fără sprijin. Binecuvântările celui ce era gata să piară veneau asupra-mi și umpleam de bucurie inima văduvei. Mă îmbrăcam întru dreptate ca într-un veșmânt și judecata mea cea dreaptă era mantia mea și turbanul meu. Eram ochii celui orb și piciorul celui șchiop; eram tatăl celor neputincioși și cercetam cu sânguință pricinile care îmi erau necunoscute". Și mai departe⁹⁸: "Străinul nu petrecea niciodată afară; porțile mele le deschideam călătorului. Acoperit-am eu ca lumea cealaltă păcatele mele, ascunzând în sânul meu greșala făptuită? Pentru că, adică, mă temeam de zarva cetății și mă spăimânta disprețul cetățenilor, și atunci rămâneam fără de glas și nu mă mai arătam în poartă?". Și-a adus aminte că trebuie să înapoieze fără restanță până și garanția dată cu zapis datornicului. Dar de ce să mai repet ce zice bogatul, că plângea alături de orice suferind și suspina de câte ori a văzut pe cineva ajuns la ananghie, deși simțea acest lucru mai mult în timpuri grele decât bune, și că se simțea că se vede mai mult pe el a fi lipsit decât pe alții? Dacă așa ceva spune cel care niciodată n-a fost să nu plângă când a văzut pe cineva că și-a pierdut soțul, care niciodată nu s-a așezat la masă singur, fără să-și fi împărțit pâinea cu cel orfan, pe care din fragedă tinerețe așa l-a hrănit și l-a crescut dragostea părinților încât niciodată n-a trecut nepăsător pe lângă cel gol, sau să nu fi îngropat pe cel mort, care să nu fi încălzit umerii celor goi cu blana oilor sale, căruia nu i-a plăcut nicicând să se bucure și să-l asuprească prin bogăția sa pe orfan, ori să se fi desfătat când dușmanii săi au ajuns la necaz; dacă, așadar, până și cel care a săvârșit astfel de lucruri totuși a ajuns să fie tulburat de pofta după averi; dacă dintr-atâta avere rămasă de la părinți n-a putut prezenta niciun dram de milostenie, atunci ce să se aștepte de la tine, care nici măcar atâta nu știi: cum să-ți cheltui averea, încât duci zile de calicie până și în clipele când ai mai mult belșug, și aceasta pentru că de nimeni nu ți-e milă, pe nimeni nu ajuți?

58. Din toate acestea înțelegem așadar că ești numai paznic, iar nu stăpân peste averile tale, ca unul care-și îngroapă aurul său în

96. Sf. Vasile 292 A.

97. Iov 29, 12-16.

98. Iov 31, 32-37.

pământ, cu alte cuvinte ești numai chivernisitor al averii, iar nu stăpân absolut al ei, după cum ne spune și Scriptura că "unde este comoara ta, acolo va fi și inima ta"⁹⁹. Or, de aici înțelegem că tu ți-ai îngropat inima tocmai în aurul pe care l-ai ascuns în pământ. De aceea, vinde mai bine aurul și cumpără-ți mântuirea! Vinde pietrele prețioase și cumpără împărăția lui Dumnezeu; vinde-ți ogorul și cumpără-ți viața veșnică. Alege adevăratele comori, ca să câștigi cuvintele adevărului. Căci scris este: "dacă voești să fii desăvârșit, du-te, vinde averea ta, dă-o săracilor, și vei avea comoară în cer"¹⁰⁰. Și nu te întrista când auzi astfel de cuvinte, ca să nu ți se spună și ție: "cât de greu vor intra în împărăția lui Dumnezeu cei ce au bogății!"¹⁰¹. Dimpotrivă, când citești aceste cuvinte, gândește-te că moartea te-ar putea răpi, că puterea Celui de sus te-ar putea smulge de aici, iar tu ai umblat după lucruri mărunte, în loc să fi căutat cele de preț, ai îndrăgit cele trecătoare în locul celor veșnice, comori bănești în locul comorilor cu adevărat fericite; acelea pier, pe când acestea rămân.

59. Gândește-te apoi că peste comorile pământești nu ești singur stăpân, căci stăpân peste ele sunt și viermele și rugina, care rod și banii. Pe aceștia zgârcenia ți i-a dat drept părtași; de aceea, vinde-ți comorile ca să-ți poată aduce fericirea de care vorbește Scriptura, [căci altfel]: "asupra mesei zgârcitului va cărți cetatea și mărturia răutății lui este adevărată"¹⁰². Datornic își face astfel pe Dumnezeu-Tatăl cel care se simte dator să-l ajute pe sărac plătind datoria ca un datornic corect față de creditorul cel bun. Își face datornic și pe Fiul, Care zice: "Flămând am fost și Mi-ați dat să mănânc; însetat am fost și Mi-ați dat să beau; străin am fost și M-ați primit; gol am fost și M-ați îmbrăcat"¹⁰³. Căci orice s-a dat unuia dintre cei mai mici Lui zice că I s-a dat¹⁰⁴.

60. Omule, se vede că nu știi cum se adună bogățiile. Dacă vrei să fii cu adevărat bogat, atunci fii sărac față de veacul acesta, ca să fii bogat înaintea lui Dumnezeu. Cel bogat în ale credinței este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în milostenii este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în nevinovăție este bogat înaintea lui Dumnezeu, cel bogat în înțelepciune și bogat în știință e bogat întru Dumnezeu. Există săraci a căror adâncă sărăcie a prisosit în bogățiile

99. Matei 6, 21; Sf. Vasile 285 C.

100. Matei 19, 21; Sf. Vasile 280 B.

101. Marcu 10, 23; Sf. Vasile 288 A.

102. Înț. Sir. 31, 28.

103. Matei 25, 35-36.

104. Matei 25, 40.

nevinovăției, dar există și bogați care au sărăcit și au ajuns în lipsă. Căci nu degeaba s-a scris: "Bogatul stăpânește pe cel sărac și cel ce împrumută este slujitor celui de la care se împrumută"¹⁰⁵, pentru că cei bogați și îmbuibăți lasă în urma lor numai deșertăciuni și răutăți, din care n-ajung să culeagă roade, ci doar spini¹⁰⁶. De aceea vor și ajunge bogații să fie slugi celor săraci, încât noii robi vor cere împrumut de la noii stăpâni lucruri duhovnicești¹⁰⁷, așa cum a ajuns și bogatul să se roage ca săracul Lazăr să-i răcorească limba¹⁰⁸. Drept aceea și ție, bogatule, ți se poate potrivi zicala aceasta, așa încât milostivește-te de cel sărac și împrumută pe Dumnezeu, cum stă scris: "Cel ce are milă de sărman împrumută Domnului"¹⁰⁹.

61. În schimb, ce frumos a glăsuit dreptul David în Psalmul 75, când a îndreptat împotriva asirienilor imnul său, adică împotriva duhurilor fărădelegilor, ale asirienilor celor duhovnicești¹¹⁰, stăpânitori găunoși și înșelători ai acestei lumi, atunci când zice: "cunoscut este în Iudeea Dumnezeu"¹¹¹, ceea ce vrea să spună că Dumnezeu nu S-a făcut cunoscut nici între cei bogați, nici între cei de neam mare și puternic, ci S-a arătat ca atare în sufletele mulțimilor. Iar mai departe se spune așa: "în Israel mare este numele Lui"¹¹², dar nu între dregători și între consuli, ci în inima celui care-L vede pe Dumnezeu, și acesta este Israel, a cărui credință adâncă a putut ajunge până la cunoașterea lui Dumnezeu.

62. Căci zice mai departe: "s-a făcut în Ierusalim locul Lui și lăcașul Lui în Sion"¹¹³, adică acolo unde simțirea pașnică a credinciosului nu se lasă tulburată de niciun val al poftelor deșarte, nu se lasă răscolită de nicio furtună a patimilor și nu se aprinde de vâlvătaia vreunei dorințe nesăbuite. Dumnezeu însuși este Cel ce iscodește și cele veșnice, și tot El locuiește în Sion, biruind toate uneltirile războirilor celor duhovnicești, tocind arcurile cu care diavolul obișnuiește să aprindă în inimile oamenilor patimi copleșitoare, aruncând asupra lor săgeți pline de foc. Dar aceste săgeți nu pot să-i facă niciun rău celui drept, pentru care Dumnezeu înseamnă lumină și care e cu atât mai străin de cei ce stau copleșiți de groaza întineri-

105. Pilde 22, 7.

106. Cf. Ier. 12, 13.

107. Cf. 1 Cor. 9, 11.

108. Cf. Luca 16, 24.

109. Pilde 19, 17.

110. Cf. Efes. 6, 12.

111. Ps. 75, 1.

112. Ps. 75, 1.

113. Ps. 75, 2.

cului cu cât în sufletul lui nu s-ar putea sălăşlui nimic altceva decât lumina, încât şi pe cei puternici s-a obișnuit să-i ruşineze, – așa cum l-a rușinat pe Iuda cel viclean, când acesta a încercat să taie "ca în codru cu toporul uşile locaşului Domnului"¹¹⁴, atunci când diavolul a intrat în inima lui¹¹⁵ –, şi prin chemarea la slujba apostoliei să intre în cortul numelui Celui fără de sfârşit. Aşa s-a năpustit el asupra uşilor ca un silnic, căutând fără ruşine să intre în chip sălbatic, câtă vreme Dumnezeu îi luminează în chip paşnic pe slujitorii Săi, voind ca prin strălucirile vrednicilor şi prin limpezimea virtuţilor lor să lumineze şi întunecimile acestei lumi. Iată dar ce putere mare au înaintea lui Dumnezeu "făcătorii de pace" şi "cei blânzi", câtă vreme cei nepricepuţi la inimă s-au tulburat mereu şi îşi sunt într-un fel ca nişte sfătuitoari ai propriilor lor crize, pentru că îşi pierd echilibrul din pricina patimilor lor mistuitoare, încât par că se luptă mereu cu valurile.

63. Cine sunt aceştia, ne-a dat să înţelegem Scriptura atunci când a zis: "toţi, bărbaţii bogăţiilor"¹¹⁶. "Toţi" a zis, pe niciunul nu l-a exceptat. Şi bine i-a numit "bărbaţii bogăţiilor", nu bogăţiile bărbaţilor, anume ca să arate că nu ei sunt stăpânii bogăţiilor, ci acestea îi stăpânesc pe ei. Căci bogăţia s-ar cădea să fie a bogăţilor, iar nu bogatul al bogăţiilor. Drept aceea, oricare bărbat care nu se foloseşte de avutul său ca de bogăţia sa şi oricine ar fi cel ce n-a învăţat să miluiască pe sărac şi să împartă cu el cele ce are, acela e rob, iar nu stăpân al avuţiilor lui, pentru că le socoteşte străine, cum face o slugă, nefolosindu-se de ele ca un adevărat stăpân. Despre simţirea unui astfel de om zicem, deci, că e "bărbat al bogăţiilor", iar nu că ar fi vorba aici despre bogăţiile bărbatului. Înţelegerea bună este aceea care e folosită în sens bun¹¹⁷. Cel care nu înţelege însă, acela nici nu poate avea pretenţia că înţelegerea i-ar ajuta la ceva, ci-ţi dă impresia că a adormit târbăcit de somn. Un astfel de bărbat îşi doarme somnul lui, adică somnul propriu¹¹⁸, iar nu pe cel al lui Hristos. Şi cine nu doarme somnul lui Hristos, acela nu are nici liniştea lui Hristos, şi atunci nu se scoală nici cum Se scoală Hristos din morţi, după cum scrie: "Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"¹¹⁹.

114. Ps. 73, 7.

115. Cf. Luca 22, 3.

116. Ps. 75, 6 (ed. 1914).

117. Cf. Ps. 110, 10.

118. Cf. Ps. 75, 5.

119. Ps. 3, 5.

64. Chiar și în acest veac dorm cei vrednici să fie muștrați de Domnul din cer, pentru că au încălecat niște cai pe care nu-i pot înfrâna. Căci citim în alt loc, unde se spune despre Biserică sau despre suflet: "făcutu-m-am asemenea carelor lui Aminadab"¹²⁰. Or, dacă sufletul e ca un "car", să bagi de seamă ca nu cumva trupul să fie cal, pe când cel care-l mână e puterea minții care stăpânește trupul și mișcările lui, ținându-le în frâu ca pe niște cai ai înțelepciunii. Așadar, se poate spune că "au adormit" cei ce au îndrăgit plăcerile trupului fără să le pună nicio frână, de aceea e mai potrivit ca ei să fie numiți cârmaci decât călăreți sau vizitii. Căci, într-adevăr, vizitiul este cel care își îndeamnă caii după cum vrea, cu rânduială și pricepere, fie încurajându-i la trap, fie strângând hăturile la cei mai puțin dresați ori îndemnându-i pe cei oboșiți sau prea înceți, îndrumându-i pe toți după cum dorește. De aceea, pe când a fost luat Ilie și se ducea parcă într-o căruță spre cer, a strigat Elisei către el: "Părinte, părinte, carul lui Israel și caii lui!"¹²¹, adică tu, care conduceai poporul lui Dumnezeu cu bună cârmuire a statorniciei acestora, pe bună dreptate le-ai primit alergările. Ei sunt ca și caii care aleargă spre lucrurile dumnezeiești, pentru că Te-au cunoscut pe Tine, Doamne, îndrumător și stăpân al cugetelor omenești, și asemenea unui bun vizitiu Te încununezi biruitor în luptă pentru răsplata cea veșnică. Și la Proorocul Avacum se poate citi o afirmație asemănătoare despre un Conducător de același fel: "Tu încaleci caii Tăi și Te sui în carele Tale de biruință"¹²², căci Și-a îndemnat pe apostoli trimițându-i în toate părțile ca să propovăduiască Evanghelia în toată lumea. A folosit și aici cuvântul "încaleci", ca și când ar fi vorba de cineva care călărește pe cai, dar nu ca cineva care se urcă doar pe cal pur și simplu. De fapt, și acela încalecă pe cal, dar numai ca să-l împintenească; și nu numai pentru ca să șadă acolo, ci pentru că fiind calul trândav și leneș n-ar fi în stare să susțină activitatea unei minți adormite.

65. Iar despre călăreț am citit în alt loc: "...călărețul cade. În ajutorul Tău nădăjduiesc, Doamne"¹²³. Și, într-adevăr, fiindcă nimeni nu-i fără cădere, chiar dacă vreun călăreț ar cădea fiind copleșit de tot felul de patimi pământești, totuși, dacă nu și-a pierdut cu totul nădejdea ridicării din nou, cu sprijinul milostivirii dumnezeiești el se

120. Cânt. Cânt. 6, 11 (ed. 1914).

121. 4 Regi 2, 12.

122. Avac. 3, 8.

123. Fac. 49, 17-18.

poate încă întoarce la mântuire. Dar și despre călăreț avem mărturie că se poate salva, după cuvântul spus de Moise în cântarea din cartea Ieșirii: "pe cal și pe călăreț în mare i-a aruncat"¹²⁴, iar în cartea Proorocului Zaharia, Domnul a grăit așa: "în ziua aceea, zice Domnul, voi lovi toți caii cu spaimă și pe călăreț cu nebunie"¹²⁵. Și n-a vorbit aici numai de cal, ci și de călăreț, cum s-a spus în cartea Ieșirii "pe cal și pe călăreț", pentru că, dacă se întâmplă ca un călăreț să nu-și poată stăpâni calul, atunci urmează că și calul și călărețul cad în prăpastie, rostogolindu-se în primejdia fără fund din pricina iureșului nestăpânit. Și atunci, de ce vă puneți atâta încredere în cai, bogaților? Scris este: "mincinos este calul spre scăpare"¹²⁶. De ce aplau-dați atâta alergările de cai? "Unii se laudă cu căruțele lor, alții cu caii lor, iar noi ne lăudăm cu numele Domnului Dumnezeuului nostru. Aceștia s-au împiedicat și au căzut, dar noi ne-am sculat și ne-am îndreptat"¹²⁷. Să nu mai nechezați atât de amarnic, bogaților, stârniți de freamătul plăcerii! Înfricoșător lucru este a cădea în mâna lui Dumnezeu, înaintea Lui nimeni nu poate sta drept, necum cel bogat, așa încât va rămâne în seama judecății celei veșnice.

66. Mai bine ar fi să vă liniștiți lăsându-vă de fărădelegi și să vă temeți de puterea lui Dumnezeu. De aceea s-a spus lui Cain, uci-gașul: "Când faci bine, oare nu-ți este fața senină?"¹²⁸. Aceasta, ca să-i arate ce se întâmplă când păcătuim. Cugetele voastre să se deschidă înaintea Domnului. Să nu ziceți: "n-am păcătuit". Vedeți cum a zis Pavel: cu toate că "nu mă știu vinovat cu nimic", totuși [a adăugat] "întru aceasta m-am îndreptat"¹²⁹. De aceea și voi, chiar dacă nu v-ați ști întru nimic vinovați, mărturișiți-vă totuși Domnului, pentru ca să nu fiți dați pe față cu ceva mincinos. Într-adevăr, cine se mărturisește înaintea lui Dumnezeu și aduce înaintea Lui toate adâncurile conștiinței, acela va prăznui în cugetul său "nu cu aluatul cel vechi, nici cu aluatul răutății și al vicleșugului, ci cu azimele curăției și ale adevărului"¹³⁰. De aceea zice proorocul, adresându-vi-se vouă: "faceți făgăduințe și le împliniți Domnului Dumnezeuului vostru"¹³¹, ceea ce vrea să spună: Să nu vă mai ascundeți, bogaților, căci ziua Domnului

124. Ieș. 15, 21.

125. Zah. 12, 4.

126. Ps. 32, 17.

127. Ps. 19, 8-9.

128. Fac. 4, 7.

129. 1 Cor. 4, 4.

130. 1 Cor. 5, 8.

131. Ps. 75, 11.

s-a apropiat. Rugați-vă pentru păcatele voastre, răspundeți datoriiilor față de binefacerile pe care le-ați primit. De la Domnul ați primit ceea ce dăruiti, al Lui este ceea ce plătiți, după cum este scris: 'de la Tine sunt toate și cele primite din mâna Ta Ți le-am dat Ție'¹³², adică: Ceea ce-Mi dăruiti e dintru al Meu, Eu sunt Cel care vi le-am dat și vi le-am împărțit vouă. Bine a zis proorocul: "bunătățile mele nu-Ți trebuie"¹³³, de aceea îți dăruiesc din ale Tale, pentru că eu nimic nu am ce să nu fi primit de la Tine. Credința este cea care atrage darurile, smerenia, cea care dă valoare jertfelor. "Prin credință, Abel l-a adus lui Dumnezeu mai bună jertfă decât Cain"¹³⁴. Mai mult decât jertfa lui Cain a îndrăgit Dumnezeu jertfa lui Abel, și aceasta pentru că el a avut credință mult mai puternică. Pentru că, în definitiv, de ce e mai plăcută jertfa săracului decât a celui bogat? Numai pentru că prin credință cel sărac este mai bogat decât cel bogat și prin simplitate, mult mai plin de belșug. Și dacă cel sărac duce lipsă de cele despre care s-a spus "toți împărații Îți vor aduce daruri"^{134a}, atunci înțelegem că Domnul Iisus nu Se bucură atât de mult de dăruitorii îmbrăcați în haine de purpură, cât mai ales de virtuțile în stare să potolească simțirile proprii și să stăpânească zburdălniciile cugetului. Drept aceea, rugați-vă, bogaților, pentru că faptele voastre sunt lipsite de vrednicie, rugați-vă pentru păcatele și pentru fărâdelegile voastre și plătiți-vă din datoriiile față de Domnul Dumnezeuul vostru. Întoarceți-I aceste datorii prin cel sărac, plătiți-vă prin cel sărman, răscumpărați-vă prin cel aflat în nevoie, căci pe Dumnezeu nu-L puteți împăca altfel pentru fărâdelegile voastre. Faceți-vi-L îndatorat pe Cel de a Cărui pedeapsă vă temeți. "Nu voi primi din casa ta viței, nici din turmele tale țapi, că ale Mele sunt toate fiarele câmpului, dobitoacele din munți și boii", zice Domnul¹³⁵. Orice-Mi veți aduce e al Meu, zice mai departe, pentru că lumea întreagă e a Mea. De aceea nu adun ce-i al Meu, ci M-aș bucura de ceea ce sunteți în stare să dăruiti drept preț al iubirii și credinței voastre, iar nu ca preț al jertfelor voastre. Numai cât, o, omule, "jertfește lui Dumnezeu jertfă de laudă și împlinește Celui prea înalt făgăduințele tale"¹³⁶.

68. Or, fie, dacă vrei așa, s-o luăm și pe altă cale: Întrucât s-a zis că bogații au adormit în viață ca și cum ar fi fost morți, Domnul le-a

132. 1 Par. 29, 14.

133. Ps. 15, 2.

134. Evr. 11, 4.

134a. Ps. 71, 10.

135. Ps. 49, 10-11.

136. Ps. 49, 15.

adresat muștrări aspre, înspăimântându-i cu amenințări și aducându-le aminte de atotputernicia Lui, în fața căreia bogații sunt slabi. Căci, adresându-Se tuturor, Domnul le-a vorbit așa: Doarmă bogații sau strige cât vor voi, dar "faceți făgăduințe și le împliniți Domnului Dumnezeului vostru. Toți dimprejurul Lui vor aduce daruri"¹³⁷, ceea ce însemnează: Aduceți mulțumiri și voi, săracilor, pentru că Dumnezeu ne primește orice cerere. În Dumnezeu să se îmbogățească cu toții, întru El să dea bani, să strângă comori de aur și argint. Voi însă, care n-aveți nimic altceva, rugați-vă și iarăși zic rugați-vă, pentru că numai acest lucru îl aveți, ceea ce e, de altfel, mai de preț decât aurul și decât argintul. Împliniți-vă datorile, voi, care n-ați murit întru Domnul, cât timp sunteți încă "pe drum", pentru că cei care v-ați terminat alergarea sunteți aproape de răsplată. Pe de altă parte, cei care își închipuie că nu mai sunt pe drum din pricina bogățiilor și a puterii ne-au arătat că de multă vreme și-au primit răsplata pentru lăcomia lor. În realitate, nimeni nu se află afară, decât dacă s-a exclus din vina lui, și după cum au fost scoși Adam și Eva din rai, tot astfel nimeni nu-i scos afară decât în urma fără-delegilor lui.

69. De aceea voi, care stați încă pe aproape și mă auziți, împliniți-vă datorile înaintea "Celui înfricoșător și Celui ce ia duhurile căpeteniilor, Celui înfricoșător împăraților pământului"¹³⁸, aceasta pentru ca bogatului să nu i se dea nicio răsplată și să nu fie înclinat spre înfumurarea celor puternici, care se vede că înțeleg greșit greutatea păcatului, întrucât fiecăruia cu cât i s-a dat mai mult, cu atât i se cere mai mult. Lui Saul, după ce a fost lipsit de întâietate, i s-a dat iarăși domnia¹³⁹, dar întrucât n-a păzit porunca Domnului, și-a pierdut nu numai domnia, ci și mințile; pe mulți din regii popoarelor i-a făcut din pricina răutății să fie robi poporului părinților noștri, și, ca să reluăm istoria amintită, a poruncit ca regele Ahab să fie omorât din pricina nerecunoștinței față de binefacerile cerești, încât sângele lui să fie lins de câini¹⁴⁰. Și, într-adevăr, întrucât poftise via săracului, cu toate că era copleșit de atâtea belșuguri de putere, până la urmă el a fost adus de Dumnezeu mai prejos decât cea mai cumplită sărăcie. Nu s-a găsit nici cine să-i spele rănile, nici cine să-i îngroape cadavrul. Când a fost vorba de el, nu s-a găsit nici cea mai

137. Ps. 75, 11.

138. Ps. 75, 12.

139. Cf. 1 Regi 10, 24.

140. Cf. 3 Regi 21, 19.

mică milă din partea oamenilor, încât a ajuns să fie sfâșiat de câini. Pe bună dreptate lacomul și-a găsit ciocli vrednici de înmormântare.

70. În legătură cu această întâmplare, se ridică întrebarea despre care citim că Domnul i-a pus-o lui Ilie: "Vezi cum s-a smerit Ahab înaintea Mea? Fiindcă s-a smerit înaintea Mea, de aceea nu voi aduce necazurile peste casa lui"¹⁴¹, ceea ce vrea să ne dea să înțelegem câtă valoare are înaintea lui Dumnezeu părerea de rău. Căci fiind adânc tulburat în fața lui Dumnezeu (de moartea lui Nabot), "când a auzit Ahab toate cuvintele acestea a început să plângă, și-a rupt hainele sale, s-a îmbrăcat peste trupul lui cu sac, a postit și a dormit în sac și a umblat trist"¹⁴², acestea ca și cum și pe Dumnezeu L-ar fi cuprins mila de el și i-ar fi schimbat pedeapsa. Dar fie că părerea lui de rău n-a fost sinceră și n-a înduplecat pe Domnul cel milostiv, fie că n-a fost bine spus cuvântul proorocului, în realitate Ahab a fost totuși înfrânt și a fost ucis. Dar gândește-te că a avut-o de soție pe Izabela, de ale cărei sfaturi s-a lăsat stăpânit, căci îi sucea mintea cum voia; așa, din cauza marilor ei nelegiuiri, a ajuns el atât de urgent. De aceea, chiar dacă el și-a manifestat părerea de rău, totuși despre Dumnezeu nu putem crede că ar fi schimbător, din clipa în care, neținând seama de mărturisirea făcută, n-a găsit de bine să acorde păcătosului ceea ce făgăduise. Dar mai bine să scoți altă învățătură de aici, și anume că Domnul și-a ținut linia hotărârii Sale, dar că atunci când a fost vorba să-i acorde lui Ahab ajutorul Său dumnezeiesc, atunci El n-a mai făcut-o, căci regele Siriei a pornit cu război asupra acelula, l-a biruit, și încă tocmai lângă via pe care o răpise. Așa încât nemaiputându-se mișca, a fost scos din domnie și ceea ce a fost proorocit prin cuvântul Domnului nu numai că s-a împlinit cu Ahab, ci a și fost biruit prin aceea că el însuși și-a înarmat ticăloșia sa ca pe un adevărat dușman, care apoi l-a răpus. Și știm că pe bună dreptate i se atrăsese atenția de către proorocul, care i-a spus: "să bagi de seamă ce ai de făcut"¹⁴³; fusese înștiințat, zic, cum că ajutorul darului ceresc va fi dat regelui Siriei, atunci când a spus: "Dumnezeul lui Israel este Dumnezeuul munților"¹⁴⁴, dar nu a pomenit de Baal; de aceea zic "au fost ei mai tari decât noi", dar "să scoți pe fiecare rege de la locul lui și să-l înlocuiești cu căpeteniile din ținuturi", ceea ce a adus putere și întărire regelui israelit.

141. 3 Regi 21, 29.

142. 3 Regi. 21, 27.

143. 3 Regi 20, 22.

144. 3 Regi 20, 23-24.

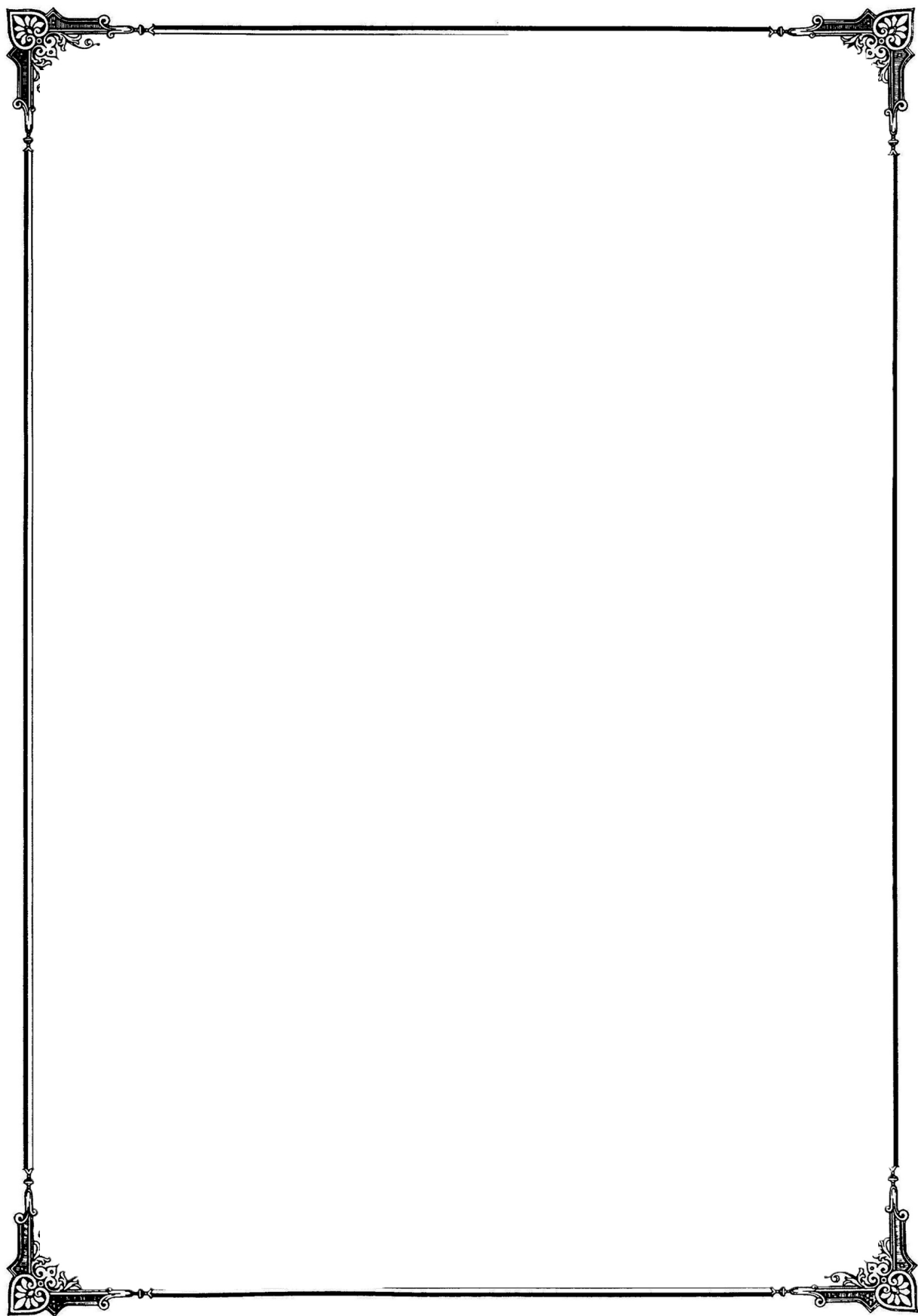
Așadar la prima ciocnire a biruit ca să-l poată urmări pe dușman, iar la cea de a doua a biruit atunci când, fiind luat rob, a trebuit să renunțe la domnie. Felul cum a ajuns să biruiască reiese din proorocia făcută în favoarea sa unuia dintre fiii proorocilor, atunci când i-a spus: "Bate-mă, dar acesta nu s-a învoit să-l bată. Atunci i-a zis: Pentru că nu ascuți de glasul Domnului, iată, când vei pleca de lângă mine te va ucide un leu. Și plecând omul acela de la el, l-a întâlnit un leu și l-a ucis pe dânsul"¹⁴⁵. Iar după aceea un alt prooroc a stat înaintea regelui lui Israel și i-a zis: "Așa zice Domnul: Pentru că ai dat drumul din mâinile tale unui om blestemat de Mine, sufletul tău va fi în locul sufletului lui și poporul tău, în locul poporului lui"¹⁴⁶.

E, așadar, limpede din aceste proorociri că Domnul Își ține făgăduințele, chiar și față de cei nevrednici, dar că pe cei nelegiuți fie că îi pedepsește pentru nebunia lor, fie că-i osândește pentru altă neleguire a lor, chiar și atunci când ei ar fi scăpat pentru un timp din cursa înșelăciunii lor. De aceea, așa ni se cade să ne purtăm, ca prin fapte bune să ne arătăm vrednici de a ne împărtăși de făgăduințele lui Dumnezeu Celui Atotputernic.

145. 3 Regi 20, 35-36.

146. 3 Regi 20, 42.

DESPRE BINEFACERILE MORȚII

INTRODUCERE

Tratatul acesta are o structură cu totul diferită de a celorlalte. La prima vedere s-ar părea că el n-ar avea nicio legătură cu celelalte scrieri ale Sfântului Ambrozio. Și totuși, chiar de la început suntem făcuți atenți că "întrucât în cartea precedentă (Despre Isaac și despre suflet) am amintit în treacăt despre suflet, considerăm că ne este mai ușoară acum calea ca să ajungem la o oarecare concluzie cu privire la binele morții". În argumentarea sa, Sf. Ambrozio continuă: "Dacă moartea ar însemna o pierdere pentru suflet, atunci poate c-am socoti-o o nenorocire; dacă însă nu stingherește întru nimic sufletul, atunci implicit ea nu reprezintă un rău".

Ne putem întreba: De unde va fi preluat Sfântul Ambrozio astfel de idei prin care să aducă morții elogiul atât de luminoase? Credem că nu suntem prea departe de adevăr dacă răspundem că între izvoarele de care s-a folosit amintim în primul rând așa numitele cărți sapiențiale și profetice, cum e cazul cu scrierea apocrifă Ezdra IV, din care se fac, spre sfârșitul scrierii, mai multe citări, potrivit cărora omul care printr-o cugetare sănătoasă ajunge să-și stăpânească patimile va reuși să-și câștige pentru vecie o fericire netrecătoare, chiar dacă, în trup fiind, ajunge să treacă prin grele încercări.

După ce arată prin multe exemple că e "mai mareț lucru să mori pentru Hristos decât să domnești în lumea pământească" (8), autorul îl îndeamnă pe cititor la cugetări de genul acesta: "Să moară sufletul meu moartea dreptilor" (Num. 23, 10) și să dorim zilnic să purtăm în trup "omorârea lui Iisus" (2 Cor. 4, 10). "Să facem din sufletul nostru o grădină împodobită cu florile virtuților, ceea ce va însemna o grădină a minții" (19), căci să nu se uite, spune autorul, că "Banchetul lui Platon tot din Biblie (21) și-a luat modelul". După părerea lui Ezdra IV "nu moartea e înfricoșătoare, ci gândul pe care ni l-am făcut despre moarte" (31). "Pentru cei drepti moartea e liman al liniștii, în schimb pentru vinovați ea e un naufragiu" (33). În ultimele pagini autorul cărții Ezdra IV devine vizionar și profetic. Bucuria sufletelor drepte, zice el, va trece prin șapte trepte diferite: 1) că au biruit trupul și farmecele lui; 2) că au ajuns să guste liniștea deplină; 3) că au scăpat de frica judecării; 4) că au ajuns să priceapă cât de

adânc e înțelesul odihnei de veci; 5) că au scăpat din temnița trupului; 6) că dreptii vor ajunge să strălucească asemenea soarelui, 7) și că tresaltă la gândul că vor vedea fața Domnului. Să nu uităm că această scriere apocrifă a circulat în vechime alături de Păstorul lui Herma, fiind citată de Clement Alexandrinul, de Sf. Irineu, de Origen, de Eusebiu de Cezareea, de Sf. Ioan Gură de Aur, de Teodoret și de alți scriitori bisericești. Vechile traduceri slavone, cum a fost cazul cu Biblia tipărită la Osrog în 1581 și retipărită la Moscova în 1663, cuprindeau textul cărții Ezdra IV între cărțile Sfintei Scripturi, dar între traducerile latinești și în edițiile grecești ea nu mai figura.

Sfântul Ambrozie știe să exprime cu nerv și cu claritate atât adevărurile morale, care predomină în cea mai mare parte din operele sale, cât și pe cele apologetice, dogmatice, juridice și de altă natură. Iată, de pildă, ce spune paragraful 51 al acestei scrieri: "Cine a spus cel dintâi descoperirea acestor adevăruri? Ezdra sau Platon? Sfântul Pavel a urmat cuvintele lui Ezdra, nu pe ale lui Platon. Ezdra a arătat cel dintâi că dreptii vor fi împreună cu Hristos, împreună cu sfinții. După el și marele Socrate spune că se grăbește spre zeii săi, spre oamenii aceia foarte buni. Prin urmare, nouă ne aparțin cele cuprinse în cărțile filosofilor". "Pentru aceasta avem ca mărturie autoritatea învățaturii dumnezeiești: Moise și Ilie au apărut alături de Hristos, Avraam a găzduit alți Doi alături de Dumnezeu, Iacob a văzut cetatea lui Dumnezeu, Daniel a spus că în cer dreptii strălucesc ca soarele și stelele".

Într-o efuziune de mărturisiri și de rugăciuni, încălzite de evocarea cuvintelor biblice, autorul încheie declarând: "Să-L căutăm, dar, și noi pe Domnul, îmbrățișându-l picioarele, și să I ne închinăm, ca să ne zică și nouă: Nu vă temeți!, adică nu vă temeți de relele acestui veac, nu vă temeți de nedreptățile acestei lumi, nu vă temeți de valurile patimilor trupești". Și încheie cu cuvântul Evanghelistului: "Tot ce vine de la Mine nu va vedea moartea în veac".

Data compunerii poate fi anul 388, când a avut loc ultima înclăștare sângeroasă provocată de răscoala lui Maxim, care știm că și-a găsit moartea în iulie-august 388 la Aquileea.

DESPRE BINEFACERILE MORȚII

I.1. Întrucât în cartea precedentă¹ am amintit în treacăt despre suflet, considerăm că ne este mai ușoară calea să ajungem la o oarecare concluzie cu privire la binele morții.

Dacă moartea ar însemna o pierdere pentru suflet, atunci poate că am socoti-o o nenorocire; dacă însă nu stingherește întru nimic sufletul, atunci implicit ea nu reprezintă un rău. Or, dacă ea nu constituie un rău, este desigur un bine, fiindcă numai ceea ce este vicios constituie un rău, iar ceea ce este lipsit de viciu este ceva bun; de aceea cele bune sunt contrarii relelor, iar relele, contrarii celor bune.

La fel, este nevinovăție unde nu există intenție de vătămare; și e numit vinovat cine nu e nevinovat, îndurător, cine iartă, pe câtă vreme neîndurător este cel care nu e în stare să ierte și să se poată îndupleca. S-ar putea însă obiecta: "Ce poate fi mai contrar vieții decât moartea? Și dacă viața este considerată un bine, atunci cum să nu fie socotită moartea un rău?".

Să analizăm, prin urmare, ce e viața, precum și ce este moartea.

Viața înseamnă să te bucuri de darul de a respira; *moartea*, a fi privat de acest dar.

Darul acesta de a respira este considerat de cei mai mulți printre bunuri. *Viața* înseamnă deci să te bucuri de bunuri, *moartea*, dimpotrivă, a fi despuiat de bunuri. Scriptura, atunci când zice: "Iată, ți-am pus înaintea viața și moartea, binele și răul"², ar numi *viața* un bine, iar *moartea* un rău, considerându-l pe primul drept însușire a

1. E vorba despre tratatul *De Isaac et de anima*, în care s-a discutat despre superioritatea bunurilor spirituale față de cele materiale și pământești.

2. Deut. 30, 15.

vieții, iar pe al doilea, contrariul ei. În sfârșit, ca să folosim tot un exemplu din Sfânta Scriptură, omul a fost așezat în rai, îngăduindu-i-se să mănânce din pomul vieții și din ceilalți pomi ai raiului, dar din pomul în care se găsea cunoștința binelui și răului să nu mănânce, căci în ziua în care va mânca, cu moarte va muri³. El însă nu a respectat porunca și nu s-a mai bucurat de rod, ci, izgonit fiind din rai, a gustat moartea. Așadar moartea este un rău, căci este dată ca preț al condamnării.

Există însă trei feluri de moarte. Cea dintâi este moartea cauzată de păcat. Despre aceasta stă scris: "Sufletul care păcătuiește, acela va muri"⁴. Cea de a doua este moartea mistică, prin care murim păcatului și trăim pentru Dumnezeu. Despre această moarte spune și Apostolul: "Deci ne-am îngropat cu El, în moarte, prin botez"⁵. Al treilea fel de moarte este aceea prin care împlinim cursul și îndatorirea acestei vieți, adică separarea sufletului de trup⁶.

Observăm, prin urmare, că numai un singur fel de moarte este rea: dacă murim din cauza păcatelor. A doua moarte este bună, fiindcă cel care a murit astfel s-a curățit de păcat. A treia moarte stă la mijloc: celor dreپți le pare bună, iar celor mai mulți, înfricoșătoare; deși ea pe toți îi eliberează, pe puțini îi încântă. Dar aceasta nu este o vină a morții, ci a slăbiciunii noastre, care suntem înlanțuiți de plăcerile trupului și de desfătarea vieții acesteia și de aceea ne înspăimântăm că terminăm poteca aceasta, în care este mai multă amărăciune decât plăcere. Oare nu erau bărbați sfinți și înțeleپți cei care suspinau că-i prea lungă durata călătoriei acesteia, socotind că este mai bine "a te despărți de trup și a fi împreună cu Hristos"⁷, ba chiar blestemau ziua nașterii lor, precum spune cineva⁸: "Piară ziua în care m-am născut"?

4. Într-adevăr, cum se face că ne desfătează prea mult viața aceasta, așa plină de necazuri și de griji cum este, în care nenumărate sunt nedreptățile, multe durerile și nesfârșite lacrimile celor co-

3. Cf. Fac. 2, 16-17.

4. Iez. 18, 4.

5. Rom. 6, 4.

6. Ambrozie reproduce aproape textual acest pasaj despre cele trei feluri de moarte după Origen, *Convorbiri cu Heraclid* 25. Ambrozie o reproduce și în comentariul la Luca, VII, Migne P.L. 15, 1796-1797.

7. Filip. 1, 23.

8. Iov 3, 3.

pleșiți de dureri și – precum spune Ecclesiastul⁹ – unde "nu e cine să-i mângâie"?

Tocmai de aceea Ecclesiastul fericește mai mult pe cei repauzați decât pe cei în viață, atunci când zice: "Și i-am fericit pe cei morți în vremuri străvechi... cel care nu a văzut acest rău"¹⁰, iar în alt loc¹¹ același Ecclesiast a afirmat că mai fericit decât omul care trăiește mult e fătul pe care l-a lepădat mama sa înainte de a-l fi născut, pentru că n-a văzut relele ce se petrec în lumea aceasta și n-a venit în întunericul acesta și n-a trăit în deșertăciunea veacului; de aceea, odihnă va avea mai curând cine n-a venit în această viață decât cel ce a venit. Căci ce fericire are în viața aceasta omul care trăiește în umbră și nu-și poate realiza dorințele?

Iar dacă e plin de bogății, își pierde binefacerea liniștii, fiindcă e silit să păzească ceea ce a adunat cu o lăcomie vrednică de milă, astfel încât stăpânirea unor bunuri care nu-i vor putea fi de folos este și mai de plâns decât să te chinuiască paza unor bunuri a căror prisosință nu-ți este de niciun folos.

5. Prin urmare, dacă viața e plină de povară, sfârșitul ei este fără îndoială o ușurare. Ușurarea reprezintă, la rândul său, un bine; moartea pune capăt tuturor relelor, așadar moartea este un bine.

Nu altfel s-a bucurat Simeon, căruia i se vestise că "nu va vedea moartea până nu-L va vedea pe Hristosul Domnului"¹². Și când părinții L-au adus în templu, L-a primit în brațele sale și a zis: "Acum slobozește pe robul Tău în pace"¹³, ca și cum s-ar fi simțit reținut în viața aceasta de o anumită obligație, nu de bunăvoia lui. Așa a cerut să fie slobozit, ca și cum se grăbea să scape din niște lanțuri spre libertate.

De fapt, există un fel de lanțuri ale trupului acestuia; și, ceea ce este mai grav, lanțuri ale ispitelor, care ne leagă și ne țin strânși într-o nedreaptă robie din pricina unui fel de legi a păcatului.

De altfel, în însuși actul morții vedem cum sufletul celui ce pleacă se eliberează încet-încet din lanțurile cărnii și cum, prin gura întredeschisă, el își ia zborul, de parcă ar fi scăpat din închisoarea strâmtă a trupului acestuia.

De altminteri, chiar dreptul David se grăbea să iasă din acest loc al călătoriei zicând: "Străin sunt eu la Tine pe pământ și călător, ca

9. Eccl. 4, 1.

10. Eccl. 4, 2-3.

11. Cf. Eccl. 6, 3-5.

12. Luca 2, 26.

13. Luca 2, 28 și 29.

toți părinții mei¹⁴; de aceea, asemenea unui călător, se grăbea spre acea patrie comună tuturor sfinților, rugându-se, pentru vina acestei zăboviri, să i se ierte păcatele înainte de a pleca din viață.

Căci cine nu va primi aici iertarea păcatelor acolo n-o va avea. Și n-o va avea cine nu va putea ajunge la viața veșnică, fiindcă viața veșnică presupune iertarea păcatelor. Iată de ce spune psalmistul: "Lasă-mă, să mă odihnesc mai înainte de a mă duce și de a numai fi"¹⁵.

6. Și atunci, de ce dorim atât de mult viața aceasta de pe pământ, în care, cu cât cineva a trăit mai multă vreme, cu atât este apăsător de o povară mai mare? Însuși Domnul spune: "Ajunge zilei răutatea ei"¹⁶. Iar Iacov a zis: "Zilele celor o sută treizeci de ani pe care îi am au fost foarte puține și rele"¹⁷, nu fiindcă zilele ar fi rele, ci fiindcă prin adăugarea zilelor se înmulțesc răutățile noastre.

7. Într-adevăr, nu trece o singură zi fără ca noi să nu păcătuim. De aceea minunat spune Apostolul: "Căci mie a vieții este Hristos, și a muri este câștig"¹⁸, referindu-se întâi la obligația pe care ne-o cere viața, apoi la folosul morții. Căci în cele din urmă, Hristos este viața noastră. Lui se cade să-I slujim, Lui se cade să-I se dea ascultare în propovăduirea Evangheliei de către sfinții Săi. De aceea și Simeon, care-L aștepta pe Hristos, a spus: "acum slobozește pe robul Tău, Stăpâne"¹⁹.

Hristos este, într-adevăr, Stăpânul nostru, de aceea noi nu putem nesocoti nici disprețui ceea ce El poruncește.

Cător oameni nu le poruncește vreun împărat din lumea aceasta să trăiască în locuri îndepărtate, fie în semn de onoare, fie în vederea unei sarcini oarecare! Oare pleacă de acolo careva din ei fără cosimțământul împăratului? Or, cu cât e mai măreț să ascultăm de legile dumnezeiești decât de cele omenești!

Pentru Sfântul Apostol deci "a vieții este Hristos, și a muri este câștig"²⁰. Căci, ca un rob, el nu se împotrivește de a rămâne în viață, dar, ca un înțelept, el preferă totuși câștigul morții. Și, într-adevăr, e un câștig că ai scăpat de înmulțirea păcatului; câștig că ai fugit de mai rele și ai trecut la mai bune.

Și a adăugat: "Să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos e cu mult mai bine pentru mine; pe de altă parte este mai de

14. Ps. 38, 17.

15. Ps. 38, 18.

16. Matei 6, 34.

17. Fac. 47, 9.

18. Filip. 1, 21.

19. Luca 2, 29.

20. Filip. 1, 21.

folos pentru voi să mai zăbovesc încă în trup"²¹. Primul e mai bine, al doilea, mai de folos. Mai de folos pentru roadele lucrării Domnului; mai bine pentru harul și unirea cu Hristos.

III.8. Așadar, întrucât Apostolul ne-a învățat că cel ce se va elibera din acest trup (desigur, dacă va fi vrednic) va fi împreună cu Hristos, să vedem ce e moartea și ce e viața.

Am aflat deci, din învățătura Scripturii, că moartea este eliberarea sufletului de trup și un fel de plecare din această înlănțuire a sufletului și trupului. De aceea și David spune: "Rupt-ai lanțurile mele; Ție Îți voi aduce jertfă de laudă"²². Că este vorba de lanțurile vieții acesteia, adică ale împreunării noastre, care constă din suflet și trup, ne învață versetul anterior al aceluiași psalm: "Scumpă este înaintea Domnului moartea cuviosilor Lui"²³. Și, de aceea, ca prooroc, prevăzând că va fi împreună cu sfinții și cu cei care, în evlavia lor, și-au odihnit sufletele în Hristos, se bucură, deoarece și el s-a dăruit pe sine cu credință pentru poporul lui Dumnezeu, atunci când s-a împotrivit lui Goliat²⁴ într-o luptă neobișnuită și când, singur, a pus capăt primejdiei și batjocurii obștești, sau când era pregătit să moară²⁵ pentru a înlănuza mânia Domnului, sau când s-a oferit²⁶, drept ispășire, pedepsei dumnezeiești pentru izbăvirea poporului în suferință. Căci el știa că e mai mareț a muri pentru Hristos decât a domni în lumea aceasta. Într-adevăr, ce e mai presus decât să devii jertfă lui Hristos?

De aceea, cu toate că deseori citim că au fost aduse de el jertfe Domnului, în locul acesta totuși el a adăugat: "Ție Îți voi aduce jertfă de laudă"²⁷. Nu zice "Îți aduc jertfă", ci "Îți voi aduce", arătând că atunci este desăvârșit acel sacrificiu, când cineva stă înaintea Domnului eliberat de lanțurile acestui trup și se oferă ca jertfă de laudă. Aceasta fiindcă înaintea morții nicio laudă nu este deplină și nimeni, cât timp trăiește, nu poate fi preamărit printr-o laudă desăvârșită, deoarece faptele lui viitoare sunt nesigure.

Moartea este, prin urmare, despărțirea sufletului de trup. De altfel, și la Sfântul Apostol am văzut că scrie: "A mă despărți de trup și a fi împreună cu Hristos e cu mult mai bine"²⁸. Dar ce altceva face

21. Filip. 1, 23, 24.

22. Ps. 115, 7 și 8.

23. Ps. 115, 6.

24. Cf. 1 Regi 17, 40 și urm.

25. Cf. 2 Regi 12, 13.

26. Cf. 2 Regi 24, 17.

27. Ps. 115, 8.

28. Filip. 1, 23.

această despărțire decât că trupul este dezlegat și se odihnește, iar sufletul se întoarce în liniștea sa și este liber și că, dacă este credincios, va fi împreună cu Hristos?

9. Ce alt scop urmăresc așadar dreptii, în viața acesta, decât să se dezbrace de pornirile rele ale acestui trup, care ne leagă asemenea unor lanțuri? Ce altceva fac ei decât să lupte să se smulgă din aceste lucrări păgubitoare, să renunțe la plăceri și la desfrâu, să fugă de flăcările poftelor? Nu înfățișează, oare, chipul morții acela care, trăind în viața aceasta, e în stare să viețuiască în așa fel, încât pentru el să fie moarte toate farmecele trupului și el însuși să fie ca un mort pentru toate poftele și ispitele acestei lumi?

Un astfel de mort era Pavel atunci când zicea: "Căci lumea este răstignită pentru mine și eu pentru lume!"²⁹. Apoi, ca să știm că există o moarte în viața aceasta – și anume o moarte bună –, ne îndeamnă ca prin Iisus să purtăm în trupul nostru mersul spre moarte³⁰; căci cine va avea în sine moartea, prin Iisus, acela va avea în trupul său și viața prin Iisus³¹.

Facă-și deci curs în noi moartea, pentru ca să vină la rând și viața! Dar o viață bună după moarte, adică o viață bună după biruință, o viață bună după terminarea luptei, ca legea trupului să nu mai poată birui legea minții³²; să nu mai existe pentru noi nicio luptă a morții cu trupul, ci să se împlinească în trupul nostru biruința asupra morții.

În felul acesta nici eu însumi nu știu dacă nu cumva moartea aceasta are mai mare preț decât viața.

Sunt înclinat s-o cred, datorită autorității Sfântului Apostol care spune: "Astfel că în noi lucrează moartea, iar în voi, viața"³³. Doamne, cum a putut pune temelie moartea unuia singur! De aceea, pe cei ce ne încredem în viața de aici ne și învață că o astfel de moarte trebuie să dorim, ca moartea lui Hristos să strălucească în trupul nostru, și acea moarte fericită – prin care omul cel din afară se trece, pentru a se înnoi cel dinlăuntru –, și sălaşul nostru pământesc să se destrame, pentru ca să ni se pregătească cel ceresc.

Așadar, cel ce se smulge din legătura cărnii acesteia prefigurează într-un fel moartea, slobozindu-se din acele lanțuri despre care Domnul ne vorbește prin Isaia: "Rupeți lanțurile nedreptății, dezle-

29. Gal. 6, 14.

30. Cf. 2 Cor. 4, 10.

31. Cf. 2 Cor. 4, 12; Schenkl (*op. cit.*, p. 710) afirmă că această idee a preluat-o de la Sf. Ambrozie însuși. Fer. Augustin, *Contra duas epist. Pelag.*, IV, 11, 31.

32. Cf. Rom. 7, 23.

33. 2 Cor. 4, 12.

gați legăturile jugului, dați drumul celor asupriți și sfărâmați jugul lor³⁴.

10. Imită moartea cel ce se dezbară de plăcere, care se ridică și se înalță deasupra desfătărilor pământene și se așază în acel locaș ceresc în care se găsea Pavel cât timp încă trăia; altfel nu ar fi zis: "Căci cetățenia noastră este în ceruri"³⁵, lucru care se poate referi în egală măsură atât la reprezentarea anticipată a răsplății, cât și la meditația asupra ei. Căci gândul lui era numai acolo; acolo era toată viața sufletului său, de acolo îi venea înțelepciunea, care nu-l mai lăsa să se mărginească doar la îngustimea acestei vieți trupești.

Și, într-adevăr, înțelept e cel care caută să cunoască adevărul cel dumnezeiesc! Își eliberează sufletul de trup și refuză conviețuirea cu el, când e preocupat de acea cunoaștere a adevărului, care dorește să i se arate parcă neacoperită și dezvăluită, și caută să scape de orice ispite și înfumurări ale trupului. Căci cu mâinile acestea sau cu ochii și urechile noastre nu putem cuprinde acel adevăr ultim, fiindcă cele ce se văd sunt trecătoare, iar cele ce nu se văd sunt veșnice.

Într-adevăr, adeseori ne înșelăm în ceea ce vedem, încât cele mai multe le vedem altfel decât sunt. Tot așa ne înșală deseori și auzul. De aceea, să privim nu cele ce se văd, ci cele ce nu se văd, dacă nu vrem să ne înșelăm. Dar când anume nu se înșală sufletul nostru și când se apropie el de tronul Adevărului dacă nu atunci când se desparte de trupul acesta și nu mai este înșelat și amăgit de el?

Căci el e amăgit și când privește cu ochii și când aude cu urechile. De aceea, să nu umble nici numai după una, nici numai după alta, precum exclamă și Apostolul: "Nu lua, nu gusta și nu te atinge de niciun lucru pieritor!"³⁶.

Și într-adevăr, cele spre îngrijirea trupului sunt sortite pieirii. De aceea, ca să arate că nu prin măgulirea trupului, ci prin înălțarea sufletului și prin smerenia cugetului a găsit adevărul, Sf. Pavel a adăugat: "Căci cetățenia noastră este în ceruri"³⁷.

Acolo, prin urmare, să caute sufletul ce este adevărat, ce este și rămâne ca atare; să se reculeagă, să-și concentreze tot noianul puterii sale, să nu se bazeze și să nu se încreadă în alții, ci să se cunoască și să se înțeleagă pe sine însuși și să ia aminte că trebuie urmat ceea ce îi pare a constitui adevărul. În schimb, ceea ce îi pare

34. Is. 58, 6.

35. Filip. 3, 20.

36. Col. 2, 21.

37. Filip. 3, 20.

că e de ales pentru încântarea trupului, aceea să știe că e fals; să fugă și să se dea înapoi de la aceasta, pentru că e învăluit mai mult în înșelăciune.

11. Pe bună dreptate deci Sfântul Pavel a disprețuit și a pus puțin preț pe trup, numindu-l "trupul morții"³⁸.

Într-adevăr, putut-a vedea cineva cu ochii strălucirea virtuților? Putut-a cuprinde cu mâinile dreptatea? A putut pătrunde cineva cu privirile ochilor înțelepciunea? Iată de ce când medităm la ceva, dorim să nu ne tulbure nimeni, vrem să nu facă nimeni zgomot la urechile noastre; și suntem cu mintea atât de încordată, încât, în general, nu vedem cele din jurul nostru. Mai mult, noaptea ne este inima mai deschisă și mai limpede, atunci cumpănind mai bine cele ce preocupă mintea noastră! De aceea și proorocul spune: "De cele ce ziceți în inimile voastre și întru așternuturile voastre, să vă căiți"³⁹. Adeseori unii închid chiar ochii când se silesc să scoată la lumină o cugetare profundă, ferindu-se de piedicile puse de ochi. Adesea căutăm cu tot dinadinsul să fim doar singuri, pentru ca nicio șoaptă să nu ajungă la urechile noastre pe nicio cale, să nu ne sustragă mintea în timp ce e atentă la cugetare și s-o abată de la adevăr și concentrare.

12. Căci, într-adevăr, multe griji ne produce nevolnicia acestui trup, creându-ne multe obligații care împiedică vigoarea minții și-i sustrag încordarea! De aceea bine spune dreptul Iov: "Adu-Ți aminte, Doamne, că din pământ ne-ai făcut!"⁴⁰.

Prin urmare, dacă trupul este lut, el ne întinează și de bună seamă nu ne curățește, ci ne pângărește sufletul cu păcatul neînfrânării. Cum zice același Iov: "Îmbrăcatu-m-ai, Doamne, în piele și în carne, Țesutu-m-ai din oase și din vine"⁴¹.

E legat, așadar, și e ținut sufletul nostru de vinele trupului acestuia, de aceea uneori devine țeapăn și deseori se lasă ușor înduplecat. Și tot Iov a mai adăugat: "De greșeala mea nu mă dezvinovățești. Vai mie dacă sunt vinovat! Și dacă sunt drept, nu cutez să ridic capul, ca unul ce sunt sătul de ocară și sunt apăsător de necazuri!"⁴².

Nu este oare viața aceasta plină de curse? Printre curse umblăm, în mijlocul celor mai mari ispite trăim.

38. Rom. 7, 24.

39. Ps. 4, 4.

40. Iov 10, 9.

41. Iov 10, 11.

42. Iov 10, 14-15.

Și tot el [Iov] a spus mai sus: "Oare omul pe pământ nu este ca într-o slujbă ostășească?"⁴³. Bine a adăugat "pe pământ", fiindcă viața omului se prelungește și în cer. "Zilele lui – adaugă Iov – sunt ca zilele unui simbrîș", zile de trudă și de osteneală, mai fără de temeii decât basmele; ca o corabie ce alunecă și se clatină de vorbe, petrece în case de pământ; viața însăși e din pământ; nicio hotărâre în opinii, nicio statornicie. În timpul zilei dorește să fie noapte; noaptea îi pare rău că nu e zi; înainte de mâncare, gemete; în timpul mesei, plânsete, lacrimi, dureri, teamă, griji; nicio clipă fără tulburări, trudă fără întrerupere, ură fără margini și, mai ales, nesuferita pornire a mâniei. Cei mai mulți își doresc moartea care nu vine, iar dacă le-a sunat ceasul, sunt fericiți, fiindcă numai moartea aduce liniște omului.

IV.13. Dar, va zice cineva, Scriptura spune că "nu Dumnezeu a făcut moartea"⁴⁴. Viața se desfășura în rai și acolo era "pomul vieții"⁴⁵ și "viața era lumina oamenilor". Prin urmare moartea este un rău care s-a furișat și s-a strecurat pe neașteptate.

Cum poate fi însă moartea un rău dacă, după cum susțin păgânii, ea este lipsită de simțire sau – dacă, după cum spune Apostolul – câștigul ei este Hristos, cu Care a fi e cu mult mai bine⁴⁶? Cum poate fi moartea un rău dacă după moarte nu există niciun fel de simțire? Căci unde nu există simțire, acolo nu există nici amărăciunea nedreptății, de vreme ce și conștiința ei este un simțământ.

Sau – deoarece există după moarte simțire – există, implicit, viață după moarte, iar morții îi supraviețuiește sufletul, care simte și trăiește.

Mai departe: Dacă viața și sufletul durează și după moarte, atunci durează și binele, care nu se nimicește prin moarte, ci, dimpotrivă, sporește; și sufletul nu e ținut pe loc de nicio opreliște a morții, ci crește mai deplin, fiindcă împlinește cele ce-i sunt proprii, fără nicio participare a trupului, care reprezintă pentru suflet mai degrabă o povară decât un ajutor.

Așadar, ce rău poate fi pentru suflet dacă și-a păzit curățenia și a respectat învățătura virtuților? Dacă însă nu le-a respectat, nu moartea constituie rău, ci viața, fiindcă n-a existat o viață adevărată. Și apoi, ce preț are o viață plină de patimi și de păcate?

În cazul acesta, de ce să osândim moartea, care pe de o parte face mai de preț valoarea vieții, iar pe de altă parte pune capăt durerii și chinului?

43. Iov 7, 1.

44. Înț. Sol. 1, 13.

45. Fac. 2, 9.

46. Cf. Filip. 1, 21 și 23.

Așadar moartea e folositoare atât pentru că ne împărtășește fericirea liniștii, cât și pentru că ocolește orice alt rău posibil.

14. Și acum să mai judecăm încă un lucru: Dacă de multe ori viața ne este povară, în schimb moartea ne e scăpare; dacă viața e suferință, moartea e leacul ei. Iar dacă după moarte există judecată, implicit există și viață după moarte. Prin urmare, viața aceasta nu este bună, sau, dacă viața de aici este bună, cum să nu fie bună moartea, de vreme ce în această situație nu rămâne nicio urmă de teamă față de judecata cea înfricoșătoare?

Dar, chiar dacă viața de pe pământ ar fi o fericire, prin ce anume este ea bună? Prin credință, fără îndoială, și prin fapte bune. Și nu drept urmare a faptului că sufletul conviețuiește cu trupul este bună viața, ci deoarece, cu ajutorul credinței, omul înlătură ceea ce reprezintă pentru sine un rău și câștigă, în schimb, ceea ce reprezintă un bun al morții, așa încât săvârșește ceea ce ține de suflet mai degrabă decât ceea ce decurge din conviețuirea și legătura cu trupul.

Iar dacă viața este bună – viața care este oglinda sufletului separat de trup – și dacă sufletul este bun – cel care se înalță și se smulge din conviețuirea cu trupul –, implicit moartea, care desparte și eliberează sufletul de unirea cu această carne, este un bine.

15. Așadar moartea e în toate cazurile un bine, atât pentru că destramă două contrarii, ca să nu mai lupte între ele, cât și pentru că e un fel de liman al acelor care, izbiți de valurile uriașe ale vieții acesteia, găsesc adăpostul unei odihne trainice, precum și fiindcă nu creează o stare mai rea, ci păstrează starea pe care a găsit-o în fiecare din noi, pentru judecata viitoare, și, fiindcă prin însăși liniștea sa ne face bine, scade revolta față de cele prezente și ne împacă prin nădejdea în cele viitoare.

Să mai adăugăm dar că zadarnic se tem unii oameni de moarte închipuindu-și că prin aceasta trăiesc sfârșitul ființei lor. Căci dacă ne amintim că nu Dumnezeu este cel care a adus moartea, ci că omul a alunecat în ticăloșia încălcării poruncii și în înșelăciune, fapt pentru care Dumnezeu a luat hotărârea ca ceea ce e pământ să se întoarcă iarăși în pământ⁴⁷, atunci vom ajunge la concluzia că moartea este urmarea păcatului, pentru ca nu cumva, cu înmulțirea zilelor noastre, să crească și fărădelegea noastră. A îngăduit, prin urmare, Domnul să se strecoare moartea pentru ca fărădelegea să înceteze; dar pentru ca prin moarte să nu se pună capăt firii noastre, a fost dată învierea morților, pentru ca, prin moarte, să piară vina.

47. Cf. Fac. 3, 19.

iar prin înviere, să se înveșnicească firea noastră. Iată de ce această moarte este o trecere a tuturor oamenilor.

Datoria noastră este să facem cu înțelepciune trecerea de la stricăciune la nestricăciune⁴⁸, de la moarte la nemurire, de la tulburări la liniște.

Moartea să nu ne înspăimânte, așadar, ci să ne bucure binefacerile unei treceri bune. Căci ce e moartea dacă nu îngroparea patimilor și cultivarea virtuților? Iată de ce se spune în Scriptură: "să moară sufletul meu moartea dreptilor"⁴⁹, adică să termine cu viața pământească, pentru a scăpa de răutăți, să-și însușească harul dreptilor, care poartă în trupul și sufletul lor "omorârea lui Hristos"⁵⁰. "Omorârea lui Hristos înseamnă îndepărtarea de păcat, nimicirea fărâdelegilor, uitarea greșelii, câștigarea harurilor". În sfârșit, ce putem spune mai deplin despre binefacerile morții decât că moartea este cea care a răscumpărat lumea?

V.16. Dar să vorbim acum despre moartea căreia îi suntem supuși cu toții.

De ce să ne temem de ea, câtă vreme ea nu face rău sufletului? Căci stă scris: "Nu vă temeți de cei ce ucid trupul, iar sufletul nu pot să-l ucidă"⁵¹.

Într-adevăr, prin această moarte, sufletul se eliberează când se desparte de conviețuirea cu trupul și se dezbracă de învelișurile tulburării.

De aceea și noi, cât suntem încă în trup, imitând acest fel de moarte, să ne înălțăm sufletul din încăperea sa de carne și să-l ridicăm ca dintr-un mormânt. Să ne desfacem de legătura cu cele ale trupului; să părăsim toate cele pământești, pentru ca atunci când va veni dușmanul⁵², să nu găsească în noi nimic ce-i aparține. Să tindem spre ceea ce e veșnic; să ne luăm zborul spre ceea ce e sfânt, cu aripile iubirii de-aproapele și cu vâsla dragostei față de Dumnezeu. Să ne ridicăm de aici, adică din cele pământești și lumești, căci Domnul a zis: "Sculați-vă, să mergem de aici"⁵³, îndemnând pe fiecare să se ridice din țărână, să-și înalțe sufletul care zace la pământ, să-l îndrepte spre înălțimi, să-și îndemne vulturul, acel vultur despre care s-a zis: "Înnoi-se-vor tinerețile tale ca ale vulturului"⁵⁴, fiind vorba de suflet.

48. Cf. 1 Cor. 15, 42.

49. Num. 23, 10.

50. 2 Cor. 4, 10.

51. Matei 10, 28.

52. Cf. Ioan 14, 30.

53. Ioan 14, 31.

54. Ps. 102, 5.

Sufletul nostru să caute, aşadar, aidoma vulturului, culmile; să zboare deasupra norilor, să strălucească în veşminte reînnoite, să-şi îndrepte spre cer zborurile, unde nu poate întâlni capcane. Căci pasărea care coboară din înalt sau care nu se poate ridica în înalt e prinsă deseori în laţ, ori e amăgită cu clei⁵⁵, ori cade în alte curse înşelătoare.

Tot aşa şi sufletul nostru să se ferească de a coborî spre cele lumeşti. Laţ este aurul, clei este argintul, înălţuire, averea, piroane sunt plăcerile trupului. Cât timp dorim aurul, suntem ca sugrumaţi; cât timp căutăm argintul, rămânem prinşi în cleiul acestuia; cât timp alergăm după avere, suntem ca încătuşaţi.

De ce să căutăm câştigul pieritor, în paguba sufletului atât de preţios? Cât de puţin preţ are pentru tine lumea întreagă faţă de pierderea unui singur suflet reiese din vorba Scripturii: "Ce foloseşte omului dacă va câştiga lumea toată, dar îşi va pierde sufletul său?"⁵⁶.

Sau: "Ce vei da în schimb pentru sufletul tău?". El nu poate fi răscumpărat nici cu aur, nici cu argint, dimpotrivă, prin aur se pierde. Chiar şi frumuseţea femeii numai atâta timp îl ţine înălţuit, cât timp îl ispiteşte. Ca un piron e pofta. Un alt piron e tristeţea, un altul, mânia. Piroane sunt toate patimile care străpung ca şi cu un ţăruş sufletul nostru; îl pironesc de trupul nostru şi-l leagă de mădularele acestuia.

17. Să fugim, aşadar, de relele acestea şi să ne înălţăm sufletul spre chipul şi spre asemănarea cu Dumnezeu. În fuga de rele constă asemănarea cu Dumnezeu, iar chipul lui Dumnezeu se câştigă prin virtuţi. Iată de ce Creatorul, ca şi cum ne-ar fi zugrăvit, ne-a zugrăvit prin culorile virtuţilor, după cum i-a zis Ierusalimului: "Iată, în palmele Mele am zidurile tale, ele sunt în toată vremea înaintea Mea"⁵⁷.

Să nu ştergem cu pensula nepăsării zugrăvelile bolţilor sufletului nostru! A zis "ţi-am zugrăvit zidurile", fiindcă prin ziduri îl putem opri de la atac pe duşman.

18. Sufletul îşi are zidurile sale, din care se înalţă şi despre care zice: "Eu sunt cetate întărită, eu sunt cetate împresurată"⁵⁸. Prin zidurile acestea este întărit; prin ele se apără când e împresurat.

55. Verg., *Georg.* I, 135.

56. Luca 9, 25.

57. Is. 49, 16.

58. Is. 27, 3.

Și sufletul e, cu adevărat, zidul care e construit în fața taberei. De aceea, tot sufletul spune și în Cântarea Cântărilor; "Zid sunt eu și sânii-mi sunt turnuri"⁵⁹.

Bun este zidul pe care l-a clădit Dumnezeu în noi, precum El însuși spune: "Te-am însemnat în palmele Mele; zidurile tale sunt totdeauna înaintea ochilor Mei"⁶⁰.

Bun este sufletul care îl are ca supraveghetor pe Dumnezeu și se găsește în mâinile Lui, cum e și sufletul proorocului, care-și încredințează duhul în mâinile Domnului și care în toată vremea este în fața lui Dumnezeu, "căci ochii Domnului sunt pururea spre cei drepti"⁶¹, precum și sufletul însuși zice: "în ochii lui eu am aflat pacea"⁶².

Bune turnuri veghează sufletul care are și cuvânt ca să talmăcească, dar și rânduială în cele morale. De aceea sufletul care are harul bogățiilor cerești este asemenea miresei care pătrunde în grădini și, găsind acolo pe mirele său șezând și vorbind cu prietenii, îi spune: "O, tu, ce-n grădini sălășluiești, auzit fă-mi glasul tău"⁶³. Și apoi îmi zice mie, nu prietenilor: "Fugi, iubitul meu!"⁶⁴; dorește ca mirele să fugă, fiindcă de acum și ea poate urma pe cel ce fuge de cele pământești. Și cere să fie asemenea puiului de căprioară care scapă din capcană; căci și sufletul dorește să fugă și să se înalțe deasupra lumii.

19. De aici a purces și Platon când și-a plăsmuit cunoscuta grădină⁶⁵. Într-un loc a numit-o grădina lui Jupiter, în altul, grădina minții; căci el a spus că Jupiter este și zeul, și mintea întregului univers. În această grădină spune că a intrat sufletul – pe care Platon îl numește Afrodita – ca să se sature din abundența și bogăția grădinii, în care se afla Porus plin de băutură, care turna nectar. Așadar Platon a imaginat aceasta după Cartea Cântărilor, pentru că sufletul, unit fiind cu Dumnezeu, a pătruns în grădina minții, în care se află belșug de variate virtuți și florile convorbirilor.

Cine însă nu-și dă seama că Platon s-a gândit că din acea grădină – despre care citim în Cartea Facerii⁶⁶ că avea 'pomul vieții și pomul cunoștinței binelui și răului' și ceilalți pomi – trebuie luată mulțimea

59. Cânt. Cânt. 8, 10.

60. Is. 49, 16.

61. Ps. 33, 14.

62. Cânt. Cânt. 8, 10.

63. Cânt. Cânt. 8, 13; a se vedea aceeași idee dezvoltată la Ambrozie în *Coment. la Cânt. Cânt. VIII, 28*; Migne P.L. 15, 2058.

64. Cânt. Cânt. 8, 14; și în *Coment. la Cânt. Cânt. VIII, 23*; Migne P.L. 15, 2057.

65. Platon, *Banchetul* 2036; în trad. rom. C. Papacostea (București, 1968) p. 284-285.

66. Fac. 2, 9.

virtuților și plantată în grădina minții? Această grădină Solomon a numit-o în Cântarea Cântărilor grădina sufletului sau sufletul însuși; căci stă scris: "Grădină încuiată ești, sora mea, mireasa mea; grădină încuiată, izvor pecetluit, vlăstarele tale, în paradis"⁶⁷. Iar mai jos, sufletul zice: "Scoală, vânt de miazănoapte, vino, vânt de miazăzi, suflați prin grădina mea și miresmele-i stârniți; iar iubitul meu să vină, în grădina sa să intre"⁶⁸.

Cât de frumoasă e exprimarea aceasta, anume că sufletul împodobit cu florile virtuților e ca o grădină sau că ea cuprinde paradisul care dă vlăstar!

În această grădină ne invită cuvântul lui Dumnezeu să intrăm, pentru ca sufletul, stropit de ploaia cuvântului ceresc și de bogățiile lui, să rodească.

Cuvântul lui Dumnezeu se hrănește însă cu virtuțile sufletului și de câte ori îl găsește supus lui și îmbelșugat îi culege roadele și se bucură de ele. Iar când a coborât Cuvântul lui Dumnezeu în suflet, atunci din el se revarsă toate miresmele vorbelor sănătoase, iar aromele binemiroitoare ale diferitelor haruri se răspândesc în lung și în lat.

20. De aceea spune Mirele – Mirele sufletului este Dumnezeu-Cuvântul, cu Care sufletul este unit ca printr-o puternică legătură a căsătoriei –: "Venit-am în grădina mea, sora mea, mireasa mea! Strâns-am miruri aromate, miere am mâncat din faguri, vin și lapte am băut. Mâncați și beți, prieteni, fiți beți (de dragoste), iubiții mei! De dormit, dormeam, dar inima-mi veghea"⁶⁹.

Să vedem din ce fel de fructe și mâncăruri Se ospătează Dumnezeu și de cine anume Se bucură.

Se bucură de cel ce fuge de păcat, de cel ce nu vrea să știe de greșeli și care-și înmormântează și pune capăt nedreptăților sale. Căci mirurile închipuiesc îngroparea morților. De acum păcatele sunt moarte și nu mai pot avea farmec în fața vieții. Rănile rămase în urma păcatelor sunt stropite cu balsamurile vorbei dumnezeiești și cu hrana mai consistentă decât pâinea, a cuvântului, și sunt îngrijite cu vorbirea mai blândă decât mierea.

Că este așa hrana pe care o dau cuvintele ne-o arată și Solomon, când zice, cu alt prilej: "Faguri de miere sunt cuvintele bune"⁷⁰.

67. Cânt. Cânt. 4, 12-13.

68. Cânt. Cânt. 4, 16.

69. Cânt. Cânt. 5, 1 și urm.

70. Pilde 16, 24.

În acea grădină sunt, așadar, cuvinte bune: unul, fiindcă ține în frâu greșeala; altul, pentru că alungă nedreptatea, iar altul, pentru că face să moară trufia și o îngroapă, așa zice, când cineva, smuls din rău, fuge de la rătăcirile ei.

Există și un cuvânt mai puternic, care întărește inima omului prin hrana cerească și vârtoasă a Scripturii. Există, de asemenea, cuvântul convingător, dulce ca mierea și totuși în stare să zguduie cugetul păcătosului prin însăși blândețea lui. Există apoi cuvântul cu un suflu mai fierbinte, care îmbată ca vinul și umple de bucurie inima omului.

Există și cuvântul ca laptele, curat și strălucitor.

Din aceste soiuri de hrană a vorbelor dulci și folositoare îndeamnă Mirele pe prietenii Săi să se ospăteze. Iar prietenii îi sunt cei care-L urmează și iau parte la ospățul Lui. Sufletul, hrănit cu această mâncare și băutură – căci "fiecare bea apa din vasele sale și din izvoarele fântânilor sale"⁷¹ – și îmbătat, stătea adormit față de cele lumești, veghea însă pentru Dumnezeu; și de aceea, după cum ne arată cele ce urmează, Dumnezeu-Cuvântul îi cerea să-I deschidă poarta, pentru ca, prin intrarea Lui, să-l ferească pe deplin.

21. De aici i-a luat, așadar, Platon⁷² pe participanții la Banchetul său. De aici, din vinul și din mierea profetică, a luat el nectarul acela; de aici, somnul acela; de aici, acea viață veșnică, din care, a zis el, că se ospătează zeii săi, fiindcă Hristos este Viața⁷³.

De aceea e plin și pântecul sufletului lui de izvoarele cuvintelor bune, care s-au și revărsat peste el, dar tot de aceea sufletul se eliberează ridicându-se din jugul dinainte și pășind pe urmele Cuvântului celui dumnezeiesc⁷⁴.

VI.22. Există însă și stăpâniri ale văzduhului și puteri ale lumii care caută ori să ne azvârle din cetățuia sufletului, ori, când pășim pe calea dreaptă, să ne împiedice, ori, când tindem spre înălțimi, să ne oprească și să ne recheme la cele pământești.

Dar cu atât mai mult să ne îndepțăm mintea spre cele cerești, urmând cuvântul lui Dumnezeu. Acele stăpâniri îți dau din plin cele lumești, ca să-ți tulbure mintea cu ele. Tocmai atunci mai ales, suflete, îndreaptă-ți pașii spre Hristos! Aruncă la o parte pofta după aur, după argint, după averea vecinului, pentru ca nu cumva, de dragul câștigării acesteia, să-ți scuzi absența de la cina aceluia care

71. Plde 5, 15.

72. *Banchetul* 203 B (aceeași ediție, p. 284-285).

73. Cf. Ioan 14, 6.

74. Cf. Ioan 7, 38; Verg., *Ecl.* 1, 40.

te-a invitat la ospățul Cuvântului; tu nu căuta să te îndreptățești⁷⁵, ci îmbracă-te în haina de nuntă și ia parte la ospățul celui împărat, ca nu cumva împăratul care te-a chemat, când te vei scuza – ocupat fiind cu cele lumești⁷⁶ –, să invite pe alții, și tu să fii alungat.

Puterile lumești te ispitesc și cu dorința de onoruri, ca să te înalți ca Adam și, voind să egalezi pe Dumnezeu printr-o putere asemănătoare, să-l disprețuiești poruncile dumnezeiești și să începi să pierzi cele ce aveai; căci "de la cel ce nu are se va lua și ce are"⁷⁷.

23. De câte ori în timpul rugăciunii, prin care ne apropiem cel mai mult de Dumnezeu, nu se năpustesc asupra noastră gânduri pline de necuviință sau ticăloșie, ca să ne abată de la zelul rugăciunii! De câte ori nu caută vrăjmașul să strecoare în inima noastră simțiri în stare să ne întoarcă de la hotărârea spre sfințenie și de la intențiile pioase! De câte ori nu aprinde în noi patimile trupești! De câte ori nu ne face să privim cu ochi pătimiși pe desfrănată, ca, prin ei, să ispitească sufletul curat al celui drept și să-l lovească apoi, pe nepregătite, cu neașteptata săgeată a iubirii! De câte ori nu strecoară în mintea ta un cuvânt necuviincios și cugete ascunse în mintea ta! Despre aceasta, legea îți spune: "Păzește-te să nu intre în inima ta gândul nelegiuit"⁷⁸, iar Iisus ți-ar putea zice: "Pentru ce cugeti cele rele în inima ta?"⁷⁹.

De cumva ai din belșug aur și argint și roade bogate de pe moșiile tale și onoruri pământești, să nu zici: "Puterea mea și tăria mâinii mele mi-au adus bogăția aceasta"⁸⁰ și să uiți pe Domnul Dumnezeuul tău!

24. Iată dar de câte se simte tras în jos sufletul care dorește să se înalțe! Tu însă luptă împotriva lor ca un bun ostaș al lui Iisus Hristos și, disprețuind cele de jos, uitând cele pământene, îndreaptă-te spre cele cerești și veșnice. Înălță-ți sufletul, ca să nu ți-l prindă momeala capcanelor!

Plăcerile lumii sunt un fel de momeli; și, ceea ce e mai rău: momeli ale relelor, momeli ale ispitelor.

În timp ce cauți desfătarea, cazi în capcane; căci "ochiul desfrănatei este capcană pentru îndrăgostit"⁸¹. Așadar, ochiul desfrănatei e o capcană; capcană este însăși vorba desfrănatei, care farmecă

75. Cf. Matei 22, 11 și 12.

76. Cf. Luca 14, 18.

77. Matei 13, 12.

78. Deut. 15, 9.

79. Matei 9, 4.

80. Deut. 8, 17 și urm.

81. Pilde 6, 25.

pentru moment simțurile tale și după aceea le tulbură cu amărăciunea conștiinței căzute în păcat. Capcană este posesia plină de farmec a ceea ce nu-ți aparține. Întregul drum al vieții acesteia este plin de curse. De aceea dreptul spune: "În calea aceasta în care am umblat, ascuns-au cursă mie"⁸². În calea aceasta – zice – au ascuns; de aceea, tu umblă în acea cale care zice: "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața"⁸³, pentru ca să zici: "Sufletul meu l-a întors, povățuitu-m-a pe căile dreptății, pentru numele Lui"⁸⁴.

25. Moarte să fie, așadar, pentru noi plăcerile lumii acesteia, moartă să fie pentru noi înțelepciunea cărnii acesteia, care este vrăjmașă lui Dumnezeu⁸⁵.

Lui Hristos singur să-I închinăm sufletul nostru, ca fiecare să poată spune: "Oare nu lui Dumnezeu îi este supus sufletul meu?"⁸⁶. Nu vieții acesteia, nu lumii acesteia a spus că-i este supus.

Lucrul acesta nu-l poate spune bogătaşul, nu-l poate spune zgârcitul, ci îl spune omul drept și cumpătat. Căci zgârcitul zice: "Suflete, ai multe bunătăți strânse pentru mulți ani; odihnește-te, mănâncă, bea și veselește-te"⁸⁷, fiindcă sufletul lui este supus lăcomiei trupului, pe când sufletul celui drept se folosește de trup ca de o unealtă sau ca de un instrument muzical; asemenea unui artist strălucit, sufletul conduce trupul ascultător încotro vrea, plăsmuiește din el chipul pe care l-a ales și face să răsună în el melodia virtuților pe care le-a dorit; o dată intonațiile curăției, altă dată ale stăpânirii de sine, cântecul sobrietății, dulceața deplinătății, suavitățile fecioriei, seriozitatea văduviei.

Din când în când totuși cântărețul suferă alături de instrumentul său; de aceea trebuie să intonezi ce e demn, pentru ca demnă să fie și suferința ta.

La fel, adeseori, și cel ce vede are de suferit din cauza celor ce vede; iar cel ce aude, de la cele auzite. De aceea și Scriptura zice: "Ochii tăi să privească drept înainte"⁸⁸, iar mai jos: "Să nu ieși din minți pentru o femeie străină"⁸⁹. Nu te uita în ochii fetișcanei, nu da ascultare vorbelor desfrânatei!

82. Ps. 141, 3.

83. Ioan 14, 6.

84. Ps. 22, 3.

85. Cf. Rom. 8, 6.

86. Ps. 61, 1.

87. Luca 12, 19.

88. Pilde 4, 25.

89. Pilde 5, 20.

VII.26. Dar de ce vorbesc numai despre cursele din afară? De propriile noastre curse trebuie să ne ferim. Chiar și în trupul acesta al nostru ne sunt puse din plin capcane, pe care trebuie să le ocolim. Să nu dăm crezare trupului, să nu amestecăm cu el sufletul! "Cu prietenul – zice – unește inima ta, nu cu dușmanul"⁹⁰.

Or, să știi că trupul nu-ți este prieten, pentru că se împotrivește minții tale, căci datorită lui există dușmăni, neînțelegeri, tulburări și discuții.

Nu-ți uni cu el sufletul tău, ca să nu le pierzi pe amândouă. Căci, dacă se unește, carnea – care este inferioară – poate deveni mai puternică decât sufletul, care îi este superior, fiindcă sufletul transmite corpului viața, iar carnea îi transmite sufletului moartea. Se tulbură, prin urmare, felul de a acționa al amândurora; se tulbură aproape până și firea amândurora. Așadar sufletul își însușește lipsa de sensibilitate a corpului mort, iar corpul se folosește de toate calitățile sufletului.

Și ca nu cumva să se creadă că sufletul, fiindcă este răspândit în corp, se și confundă cu el, ne va servi spre exemplificare însușirea pe care o are lumina: și lumina se răspândește într-un anumit loc de pe pământ, dar nu se confundă cu el. Așadar, să nu fie confundată activitatea a două firi diferite, ci sufletul să sălășluiască în trup pentru a-i da viață, pentru a-l conduce, pentru a-l lumina.

27. Totuși nu am putea spune că sufletul nu suferă împreună cu corpul său.

Într-adevăr, și el se întristează, precum spune Iisus: "Întristat e sufletul Meu până la moarte"⁹¹, exprimând în sine durere de om; iar în altă parte: "Sufletul Meu e tulburat"⁹².

La fel suferă cântărețul în melodiile sale, prin gest și emoție, la sunetul flautului, al chitarei sau al organului; e mai trist în melodiile triste, e mai vesel în cele vesele; mai înflăcărat în melodiile mai vioaie; în sfârșit, mai duios și mai blând în cele mai duioase, astfel că el este acela care dă tonurile cântecelor sale și le nuanțează oarecum simțirile.

Și sufletul care este cumpătat – precum cântărețul din liră scoate, ca să zic așa, doar cu vârful degetelor tonuri armonioase din coarde – așa atinge pasiunile cărnii acesteia, încât realizează tonalitatea armonioasă și în deplin acord între caracter și virtuți, având

90. Înț. Sir. 6, 13.

91. Matei 26, 38.

92. Ioan 12, 27.

grijă ca în toate gândurile, în toate acțiunile, hotărârile și faptele lor, să fie deplină armonie.

Așadar, sufletul este cel care se folosește de trup. De aceea cel dintâi este la conducere, pe când celălalt execută; unul e ceea ce suntem; celălalt, ceea ce este al nostru. Dacă iubește cineva frumusețea sufletului nostru, acela pe noi ne iubește. În schimb cine iubește frumusețea trupească, acela nu iubește pe om în sine, ci iubește numai frumusețea cărnii care, însă, curând se ofilește și piere.

28. De aceea, fii asemenea celui despre care a zis proorocul că "nu a luat în deșert sufletul său"⁹³. Ca să ne referim numai la neajunsurile vieții acesteia, cel preocupat numai de cele lumești și de cele trupesti își închină sufletul numai deșertăciunii. Zilnic ne trezim pentru mâncare și pentru băutură și nimeni nu se satură încât să nu mai flămânzească sau să nu mai înseteze după puțin timp. Zilnic alergăm după câștig și nu se pune nicio măsură lăcomiei. "Nu se va satura, zice Ecclesiastul, ochiul de câte vede și urechea nu se va umple de câte aude"⁹⁴. Cine iubește argintul nu se va satura nicio dată de argint. Fără sfârșit e truda noastră, și cu cât e mai multă, cu atât e mai fără de folos. Zilnic dorim să știm lucruri noi; și ce e știința însăși dacă nu încercare de a scăpa de durerea zilnică? Toate câte sunt au fost de mai înainte și "nu este nimic nou sub soare"⁹⁵, ci "toate sunt deșertăciune... Drept aceea am urât viața", a zis Ecclesiastul⁹⁶.

Cel ce a urât viața, în mod implicit a preamărit moartea. În sfârșit, el a fericit mai mult pe morți decât pe cei ce trăiesc și a judecat că e fericit cel ce încă n-a venit în lumea aceasta și nu a îndurat truda lui zadarnică⁹⁷. "M-am silit – zice el – și inima mea a cercetat, ca să înțeleg la cei necredincioși veselia, să cunosc și să cercetez înțelepciunea și buna chibzuială și să cunosc prin cel necredincios veselia și supărarea și greșeala și rătăcirea, și le găsesc mai amare decât moartea"⁹⁸ –, nu că moartea ar fi amară, ci fiindcă e amară pentru cel necredincios. Și totuși viața acestuia este mai amară decât moartea; e un mai mare rău a trăi pentru păcat decât să mori în păcat; căci păcatul necredinciosului crește cât timp acela trăiește, pe când dacă moare, încetează să mai păcătuiască.

93. Ps. 23, 4.

94. Eccl. 1, 8.

95. Eccl. 1, 9.

96. Eccl. 2, 17.

97. Cf. Eccl. 4, 2 și 3.

98. Eccl. 7, 25 și urm.

29. Cei mai mulți se bucură de iertarea greșelilor lor. Dacă au de gând să se îndrepte, e bine; dacă însă vor stăruî în ele, e un lucru prostesc, fiindcă le-ar fi cu mult mai de folos osândirea, ca să nu mărească numărul păcatelor; minunată este părerea Apostolului când spune, relativ la aceasta, că nu numai cei ce săvârșesc fărădelegi sunt vrednici de moarte, ci și cei care le încuviințează⁹⁹. Dar tot el spune mai departe¹⁰⁰ că și cei ce osândesc la alții fapte pe care ei, la rândul lor, le săvârșesc, sunt de neiertat, ca unii care sunt osândiți de propria lor judecată; căci atunci când îi condamnă pe alții, se condamnă pe ei înșiși.

Aceștia însă, fiindcă pentru moment par scutiți de pedepse și în afara culpei, nu trebuie să se amăgească, deoarece au de ispășit în-lăuntrul lor pedepse mai grele și au judecători nevăzuți de alții; ei îndreaptă împotriva lor înșiși sentința mai necruțătoare a conștiinței, când se pronunță asupra păcatelor altora.

Dar, zice Apostolul¹⁰¹, vai, omule!, nu disprețui comorile bunătății și răbdării lui Dumnezeu! Căci bunătatea Lui este cea care te cheamă la îndreptare, pe când învârtosarea din cauza căreia stăruî cu încăpățănare în rătăcire mărește asprimea judecății ce va să fie, încât vei primi plată vrednică de fărădelegile tale.

30. Moartea, așadar, nu e un rău. De fapt nici la cei care trăiesc nu există moarte, nici la cei plecați dintre noi: la unii nu există fiindcă trăiesc încă, pe când ceilalți au trecut dincolo. Prin urmare, moartea nu e amară nici pentru cei care nu o cunosc încă, prin însuși faptul că nu o cunosc, nici pentru cei care de acum nu mai simt nimic trupest, iar, în ce privește sufletul, ei s-au eliberat.

VIII.31. Iar dacă moartea e socotită înfricoșătoare de către cei vii, nu moartea în sine e înspăimântătoare, ci ideea despre moarte, pe care și-o face fiecare potrivit cu firea sa, sau de care se îngrozește din cauza conștiinței sale¹⁰². Să invinuiască deci, fiecare, rana cugetului său, nu cruzimea morții. În realitate, pentru cei drepti moartea este un liman al liniștii; pentru cei vinovați apare ca un naufragiu. Fără îndoială, pentru cei care sunt apăsăți de teama morții, chinuitor nu este faptul că mori, ci apăsător e să trăiești sub groaza morții. Deci, nu moartea este apăsătoare, ci teama de moarte.

Teamă se datorează însă unei păreri care provine din slăbiciunea noastră potrivnică adevărului; căci pe adevăr se bazează puterea, pe

99. Cf. Rom. 1, 32.

100. Cf. Rom. 2, 1 și 3.

101. Cf. Rom. 2, 4 și urm.

102. Idee asemănătoare în *Manualul* lui Epictet (cap. 5), trad. rom. D. Burtea, București, 1977, p. 7.

părere, doar slăbiciunea. Părerea însă în niciun caz nu este un rod al morții, ci al vieții, prin urmare se constată că acel lucru apăsător aparține mai degrabă vieții. E limpede deci că teama de moarte nu trebuie pusă pe seama morții, ci a vieții. Nu avem, prin urmare, de ce să ne temem de moarte dacă viața noastră n-a comis nimic de care să se teamă. Oamenii cu minte se tem, de fapt, de pedepsele pentru greșeli; greșelile însă nu sunt fapte ale morților, ci ale celor vii. Viața, așadar, ne aparține nouă; modul de a trăi stă în puterea noastră, pe când moartea nu ne aparține; ea este, de fapt, separarea sufletului de trup; sufletul se eliberează, trupul se descompune. Sufletul, care se eliberează, se bucură; corpul, care se descompune în pământul din care e făcut, nu simte nimic. Ceea ce nu simte nimic nu are niciun raport cu noi.

32. Totuși, dacă am admite că moartea e un rău, de ce tinerii nu se tem că devin bătrâni și nu se tem de vârsta apropiată de moarte? Și de ce o așteaptă mai cu răbdare cine piere de o moarte la care te poți gândi decât cel care e lovit pe neașteptate?

Celor care consideră moartea un rău, socot că le-ar fi potrivit răspunsul că prin viață se face trecerea spre moarte, dar că prin moarte se face reîntoarcerea la viață, căci, într-adevăr, numai cei ce au murit pot învia. Neînțelepții se îngrozesc însă de moarte ca de cel mai mare dintre rele; înțelepții, dimpotrivă, o doresc ca pe o odihnă după multă trudă și ca pe un sfârșit al relelor.

33. Din două motive se tem de moarte cei neînțelepți. Unul, fiindcă o numesc distrugere; dar nu poate fi vorba de distrugerea omului, deoarece sufletul supraviețuiește trupului, ca să nu mai vorbim că și pe trup îl așteaptă învierea. Al doilea motiv constă în faptul că ei se îngrozesc de pedepse, înspăimântați desigur de plăsmuirile poetilor¹⁰³; urletele câinelui Cerber, vâltoarea neînduplecată a fluviului Covyus, mai neînduplecatul Charon, ceata Furiilor și prăpăstiile Tartarului¹⁰⁴, apoi... locașul pe care-l are Hydra¹⁰⁵, mai cruntă decât aceștia, măruntaiele lui Prometheus – izvor nesecat de chinuri – pe care un vultur uriaș i le sfășie în veșnicie; roata pe care o învârtă fără încetare, sub amenințarea unei îngrozitoare pedepse, Ixion¹⁰⁶, stânca ce stă gata să se prăvale peste capetele celor ce iau parte la ospăț¹⁰⁷, toate acestea sunt pură închipuire.

103. Cicero, *Tusc.* I, 10; Vergiliu, *Eneida* VI, 417.

104. Vergiliu, *Eneida* VI, 572, 577.

105. Verg., *Eneida* VI, 575 și urm.

106. Verg., *Eneida* VI, 601.

107. Verg., *Eneida* VI, 603-606.

Nu aş putea totuşi susţine că după moarte nu există pedepse. Dar ce legătură are moartea cu ceea ce este după moarte? Căci dacă cele ce sunt după moarte s-ar raporta la moarte, atunci şi cele ce sunt după viaţă stau în legătură cu viaţa. Nu vor exista deci pedepse care să se raporteze la moarte.

În fapt, moartea este, precum am spus mai sus, o eliberare şi o despărţire a sufletului de trup. Desfacerea aceasta nu reprezintă însă un rău, fiindcă a fi despărţit de trup şi a fi împreună cu Hristos "e cu mult mai bine"¹⁰⁸. Prin urmare moartea nu e un rău.

E drept că însuşi psalmistul spune: "moartea păcătoşilor este cumplită"¹⁰⁹, dar nu spune în general că moartea este un foarte mare rău, ci specifică "e cumplită" doar moartea "păcătoşilor". Şi în altă parte: "Scumpă este înaintea Domnului moartea cuvioşilor Lui"¹¹⁰. De aici reiese limpede că groaza provine nu din moarte, ci din păcat.

34. Pe bună dreptate au numit grecii moartea "sfârşit": ei denumesc moartea *τελευτήν*, fiindcă ea este sfârşitul acestei vieţi. Sfânta Scriptură o consideră ca un somn chiar; de pildă¹¹¹: "Lazăr, prietenul nostru, a adormit; dar merg să-l trezesc". Somnul este însă un bine, fiindcă este odihnă, precum stă scris: "Eu m-am culcat şi am adormit; sculatu-m-am, că Domnul mă va sprijini"¹¹². Dulce e, aşadar, odihna morţii! Prin urmare, Domnul îi scoală pe cei ce se odihnesc, fiindcă Domnul este învierea¹¹³.

35. Minunat este şi ceea ce spune Scriptura: "Mai înainte de sfârşit pe nimeni să nu-l socoteşti fericit"¹¹⁴. De fapt fiecare e cunoscut cu adevărat numai în ultimele momente ale vieţii şi este apreciat după fiii săi, dacă şi-a crescut bine fiii şi i-a deprins cu cele bune, căci slăbiciunea fiilor e pusă pe seama neglijenţei părintelui. De asemenea, întrucât fiecare cât timp trăieşte este supus alunecării, nici bătrâneţea nu e scutită de greşeală. Iată de ce citim că "Avraam a murit la bătrâneţi fericite"¹¹⁵, fiindcă a rămas totdeauna credincios bunelor sale principii.

Prin moarte deci se judecă viaţa. Şi dacă un cărmaci nu poate fi lăudat înainte de a-şi fi adus corabia în port, cum vei lăuda pe om

108. Filip. 1, 23.

109. Ps. 33, 20.

110. Ps. 115, 6.

111. Ioan 11, 11.

112. Ps. 3, 5.

113. Cf. Ioan 11, 25.

114. Înţ. Sir. 11, 30.

115. Fac. 25, 8 (ed. sinod. 1914).

înainte ca el să fi ajuns în pragul morții? Omul e și el propriul său cârmaci; și el, cât timp se zbate pe involburata mare a vieții acesteia, mereu poate fi amenințat de naufragii. Nici conducătorul de oști însuși nu-și pune coroana de biruitor decât după sfârșitul războiului; nici soldatul nu depune armele și nu primește plata pentru slujba sa decât după înfrângerea dușmanului. Moartea este, prin urmare, bilanțul îndatoririlor, acordarea răsplății, mulțumirea slujbei împlinite.

36. Multă prețuire a arătat morții dreptul Iov atunci când a zis: "Binecuvântarea muribundului să vină asupra mea!"¹¹⁶. Căci chiar dacă Isaac pe patul morții și-a binecuvântat fiii¹¹⁷, iar Iacov i-a binecuvântat pe patriarhi¹¹⁸, totuși se putea crede că harul acelei binecuvântări se datora fie vredniciei celor ce dădeau binecuvântarea, fie iubirii părintești. În cuvintele lui Iov însă nu e vorba de niciun drept al vrednicilor, de niciun drept al iubirii părintești, ci de o cinste care aparține numai morții, întrucât binecuvântarea celui ce e pe moarte are o astfel de putere, încât fericitul prooroc o dorea pentru el. De aceea, să ne gândim și să păstrăm în inima noastră acest verset!

37. Dacă vedem un sărac pe patul de moarte, să-i venim într-ajutor și fiecare din noi să zică: "Binecuvântarea celui ce era gata să piară să vină asupra mea". Dacă vedem pe cineva ajuns slab de puteri, să nu-l părăsim. Dacă vedem pe cineva ajuns aproape de sfârșit, să nu ne îndepărtăm de el. Să ne vină și nouă în minte să zicem: "Binecuvântarea celui muribund să vină asupra mea".

Să te laude și pe tine, cititorule, orice muribund, orice înfrânt de viață, oricine zace de o rană grea¹¹⁹, oricine e sfârșit de boală și e aproape de moarte. Versetul acesta pe câți nu i-a făcut să fie binecuvântați!

De câte ori nu m-am rușinat că am trecut pe lângă un muribund sau că nu l-am cercetat pe cel greu bolnav, că l-am privit cu silă pe cel nevoiaș, că nu l-am răscumpărat pe cel din robie, că l-am disprețuit pe cel bătrân! Să fie, așadar, cuvintele acestea veșnic în inima noastră, ca să-i înduplece pe cei cu inima mai aspră și să-i îndemne pe cei mai binevoitori. Să-ți răsunе ultimele cuvinte ale muribundului și sufletul lui să ducă cu sine, părăsind trupul, binecuvântarea ce ți-a dat-o! Scapă, dacă poți, și pe cel dus la moarte, care ar fi pierit dacă nu i-ai fi venit într-ajutor, ca să poți zice: "Binecuvântarea celui ce era să piară să vină asupra mea!".

¹¹⁶. Iov 29, 13.

¹¹⁷. Cf. Fac. 27, 27 și urm.

¹¹⁸. Cf. Fac. 49, 28.

¹¹⁹. Vergiliu, *Eneida* XII, 395.

38. Cine s-ar mai îndoi, deci, de binefacerile morții, când cel care ne aduce neliniște, cel ce ne face să roșim, cel ce ne este vrăjmaș, cel ce ne îndeamnă la violență, cel ce e vijelios și ne atrage spre toate relele se liniștește, zace și stă închis – ca o fiară – în cușca mormântului și când toată tulbarea acestui trup lipsit de viață este părăsită, iar ceea ce alcătuia un trup închegat se transformă după moarte în țărână? Iar, dimpotrivă, cel ce e una cu virtuțile, cel prieten cu ordinea, dornic de adevărata mărire, însoțitor al binelui, supus lui Dumnezeu își ia zborul spre înălțimile supreme și rămâne cu acel pur și veșnic și nemuritor Bine, alăturându-se și rămânând împreună cu cel înrudit cu el, precum spune Apostolul: "din al Lui neam suntem"¹²⁰?

Că sufletul nu piere odată cu trupul este evident, deoarece el nu face parte din trup. Iar că nu face parte din corp ne-o spune Sfânta Scriptură în mai multe chipuri. De pildă: Adam a primit de la Domnul Dumnezeu nostru suflare de viață "și s-a făcut omul ființă vie"¹²¹. David, la rândul său, zice: "Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul Ți-a făcut ție bine"¹²². Și ascultă în ce constă binefacerea: "Că a scos, zice el, picioarele mele de la cădere"¹²³. Vezi, prin urmare, că el se bucură de moartea aceasta ca de o doctorie, fiindcă s-a pus capăt rătăcirii, fiindcă s-a curmat răul, nu ființa?

39. În sfârșit, ca și cum s-ar fi dezbrăcat de greșală și ar fi liber, tot el zice: "Bine voi plăcea Domnului în pământul celor vii"¹²⁴. Căci acela este locul...¹²⁵, în sfârșit, că acea odihnă a sufletelor este pământul celor vii, unde păcatele nu pătrund, unde trăiește numai mărirea virtuților.

Dimpotrivă, pământul acesta este plin de morți fiindcă este plin de păcate; de aceea, pe bună dreptate a zis Domnul: "Lasă pe cei morți să-și îngroape morții lor"¹²⁶. Dar la fel spune și psalmistul, amintit mai sus: "Sufletul lui întru bunătăți se va sălăslui, iar sămânța lui va moșteni pământul"¹²⁷, ceea ce înseamnă că sufletul celui ce se teme de Dumnezeu va locui întru cele bune, întrucât este întotdeauna în mijlocul lor și conform lor. Aceasta se poate înțelege și despre cel care trăiește în trup, întrucât și acesta, dacă se teme de

120. Fapte 17, 28.

121. Fac. 2, 7.

122. Ps. 114, 7.

123. Ps. 114, 8.

124. Ps. 114, 9.

125. Lacună în text.

126. Matei 8, 22.

127. Ps. 24, 14.

Dumnezeu, locuiește întru cele bune și este întru cele cerești și își stăpânește trupul și îl supune ca pe un rob și e sigur de moștenirea slavei și de câștigarea celor cerești.

40. De aceea și noi, dacă vrem să fim după moartea acestui trup întru cele bune, se cade să avem grijă ca sufletul nostru să nu se alipească de trupul acesta, să nu se amestece cu el, să nu se facă robul lui, să nu fie târât de trup și să nu se clatine ori să șovăie, ca și cum ar fi beat, la tulburările acestuia; să nu se încreadă în el, nici în desfătărilor lui, încât să se supună simțurilor lui.

Căci și ochiul trupului este rătăcire și înșelăciune, fiindcă vederea e înșelătoare; și urechea lui e amăgire, fiindcă și auzul este înșelător; amăgire îi este și gustul. Nu în zadar deci s-a spus: "Ochii tăi să privească drept înainte"¹²⁸ și: "Oprește-ți limba de la rău și buzele tale să nu grăiască vicleșug"¹²⁹.

Lucrul acesta n-ar fi fost spus dacă oamenii n-ar greși adesea. Ai văzut o desfrânată, ai fost fermecat de înfățișarea ei și ai găsit frumusețea ei încântătoare, căci ochii tăi s-au rătăcit, au văzut ce nu se cade și s-au dus cu dorințele cine știe unde. Căci dacă ar fi văzut limpede, atunci ar fi văzut dezgustătoarea stare sufletească a desfrânatei, neobrăzarea care trezește dezgust, desfrânarea lipsită de rușine, poftele care sleiesc vigoarea, drojdia respingătoare, rănile sufletului, cicatricele conștiinței. Fiindcă – zice Iisus – "se uită la femeie spre a o pofti"¹³⁰.

Vezi, așadar, că a căutat o amăgire cel care a căutat nu dragoste adevărată, ci dragoste vinovată. Căci el n-a căutat să cunoască adevărul, ci a privit pentru a-și satisface poftele. Rătăcește, prin urmare, ochiul când rătăcesc simțurile. Simțirea e amăgire; amăgire e și văzul. De aceea ți se zice: "Să nu te vâneze ochii ei"¹³¹, adică să nu fie amăgit sufletul tău, "căci femeia rea vânează sufletele de preț ale bărbaților aleși"¹³². Și auzul e supus amăgirii; căci adeseori o femeie desfrânată, prin vorba-i prefăcută, a cucerit, a ademenit inima vreunui tânăr¹³³.

41. Să nu dăm, prin urmare, crezare acestor curse, acestor mreje, care amăgesc și înșală, fiindcă inimile ne sunt încătușate, iar judecata ne este întunecată de ele. Ne sunt întunecate inimile și judecata de văz; ne sunt împiedicate de auz, de miros, de pipăit, de gust.

128. Pilde 2, 9.

129. Ps. 33, 12.

130. Matei 5, 28.

131. Pilde 6, 25.

132. Pilde 6, 26.

133. Cf. Pilde 5, 3 și urm.

Să nu urmăm cele fermecătoare și amăgitoare, ci să urmăm ceea ce e bun; de acest bun să ne alipim; pe el să-l imităm; prezența lui și comunicarea cu el să ne facă mai buni, să ne coloreze caracterele; conviețuirea – așa zice – alături de el să ne formeze pe noi. Căci cine se alipește de ce e bun ia de acolo numai binele, fiindcă stă scris: "Cu cel cuvios, cuvios vei fi; și cu cel îndărtănic, îndărtănic vei fi; iar cu cel nevinovat, nevinovat vei fi"¹³⁴.

Într-adevăr, prin imitare se formează un fel de reprezentare a asemănării. Tocmai de aceea, psalmistul a adăugat: "Că Tu, Doamne, aprinzi făclia mea"¹³⁵. Într-adevăr, cine se apropie de lumină e luminat mai devreme și, de aproape, strălucește mai mult în el slava luminii veșnice.

Așadar, sufletul care tinde spre Dumnezeu cel nevăzut, bun și nemuritor, și care de bunăvoie să fugă de cele trupesti și pămâtenes și părăsește cele pieritoare devine asemenea Aceluia către Care tinde, prin Care trăiește și se hrănește. Și, fiindcă tinde spre ceea ce e nemuritor, el însuși nu mai e muritor.

Dar sufletul care păcătuiește moare, însă nu printr-o descompunere a sa, ci, pe bună dreptate, e mort pentru Dumnezeu, pentru că trăiește în păcat. Prin urmare sufletul care nu păcătuiește nu moare, fiindcă rămâne în ființa sa, rămâne, adică, în virtute și în mărire.

42. Căci cum ar putea muri ființa acestuia, de vreme ce tocmai sufletul e cel care dă viața? Și cui îi este dat suflet, îi este dată viața; din cine pleacă sufletul, pleacă viața. Prin urmare, sufletul e viața. Cum ar putea primi moartea când este opusul ei? Într-adevăr, precum zăpada nu primește căldura¹³⁶, căci pe dată se topește, iar lumina nu primește întunericul, căci pe dată îl împrăstie – iar prin răspândirea luminii se îndepărtează groaza de întuneric, precum răceala zăpezii dispare la apropierea focului –, tot așa și sufletul, care dă viața, nu primește moartea și nu moare; prin urmare, sufletul nu acceptă moartea; sufletul nu moare.

În această privință avem și un temei rațional în legătură cu nemurirea sufletului, dar temeiul e de origine omenească. În schimb mai avem unul, și acesta e de origine dumnezeiască, după cum Însuși Dumnezeu a spus: "Putere am să-Mi pun viața și putere am ca iarăși să o iau"¹³⁷. Vezi, prin urmare, că sufletul nu moare odată cu

134. Ps. 17, 28-29.

135. Ps. 17, 31.

136. Platon, *Fedon* 106 A (trad. cit. p. 394-395).

137. Ioan 10, 18.

trupul, de vreme ce este și pus și luat înapoi și încredințat în mâinile lui Dumnezeu-Tatăl¹³⁸.

S-ar putea însă replica: "E un caz special, deoarece se referă la viața lui Hristos". Dar, deși Hristos a luat asupra Sa natura umană, totuși, întrucât afirmația aceasta se referă la El, pentru ca să nu pierdem timpul, auzi-L zicând: "Știi că-n noaptea aceasta se va cere de la tine sufletul tău?"¹³⁹. N-a zis: "va muri în tine sufletul tău", ci "se va cere înapoi de la tine". Sufletul care ți-a fost dat, ți-l cere să-l dai înapoi. Așadar sufletul este cerut înapoi, el nu se distruge. Dacă e cerut înapoi, e semn că sufletul e viu, pe când ceea ce e nimic nu mai poate fi viu.

De fapt, cum poate fi nimic sufletul, despre care înțelepciunea lui Dumnezeu a zis că nu trebuie să ne temem de cel ce poate ucide trupul, dar sufletul nu-l poate ucide¹⁴⁰? Despre suflet și proorocul zice¹⁴¹: "Sufletul meu în mâinile Tale este pururea"; deci zice "pururea", iar nu "un anumit timp".

44. Încredințează-ți, dar, și tu, creștine, sufletul în mâinile Domnului. De altfel nu numai când se retrage din trup, dar chiar cât timp este în trup, sufletul e în mâinile Domnului, fiindcă nu-l vezi de unde vine sau încotro merge. Propriu-zis sufletul este și în tine, este și împreună cu Dumnezeu. În sfârșit, "inima regelui este în mâna Domnului"¹⁴² și este condusă și cârmuită de El. Inima e plină de minte, fiindcă mintea este esențialul sufletului și este puterea sufletului. Nu mă refer, desigur, la acea putere care se găsește în brațe, ci la cea care rezidă în cugetare, în cumpătare, pietate și dreptate. Dacă inima omului este în mâna Domnului, cu atât mai mult e sufletul. Dacă sufletul e în mâna lui Dumnezeu, atunci în niciun caz sufletul nostru nu este închis odată cu trupul în mormânt, nici nu este ars pe rug, ci se bucură de o odihnă sfântă. Și de aceea, zadarnic construiesc oamenii morminte de preț, ca și cum ele ar fi adăposturi și pentru suflet, nu numai pentru trup.

45. Că locașurile sufletelor sunt cele de sus e bine dovedit prin mărturia Sfintei Scripturi, de vreme ce și în cărțile lui Ezdra citim: "Când va veni ziua judecății, pământul va înapoia corpurile celor morți și pulberea va da înapoi cele ce odihnesc în morminte, osemintele morților. Și locașurile cerești – zice – vor înapoia sufletele care le-au fost încredințate și preainaltul Judecător Se va arăta pe

138. Cf. Luca 23, 46.

139. Luca 12, 20.

140. Cf. Matei 10, 28.

141. Ps. 118, 109.

142. Pilde 21, 1.

scaunul de judecată¹⁴³. Acestea sunt locașurile despre care Domnul zice că sunt multe la Tatăl, locașurile pe care, mergând la Tatăl Său, le pregătește pentru cei ai Săi¹⁴⁴. Eu m-am folosit însă de scrierile lui Ezdra, ca să înțeleagă profanii că cele ce admiră în cărțile de filosofie sunt luate din cărțile noastre¹⁴⁵. Măcar de n-ar fi amestecat printre acestea și lucruri de prisos și nefolositoare, încât au ajuns să spună că sufletele oamenilor sunt la fel cu ale animalelor și că răsplata cea mai mare este ca sufletele marilor filosofi să treacă în albine sau privighetori¹⁴⁶, pentru ca cei ce au hrănit mai înainte neamul omenesc prin cuvântul lor să-l desfăteze după aceea cu dulceața mierii sau cu farmecul cântecului. Le-ar fi putut fi îndeajuns să fi spus că sufletele eliberate de corpuri se duc în "Aδης- Hades, adică într-un loc care nu se vede, pe care noi îl numim în latinește infern.

46. În sfârșit, și Scriptura a vorbit despre acele locașuri păstrătoare ale sufletelor¹⁴⁷; respingând învinuirea adusă de oameni că dreptii care au murit mai de mult par a fi lipsiți de răsplata ce li se cuvine pe tot timpul ce trece până la ziua judecării, a spus foarte adevărat că ziua judecării este asemenea zilei încununării unei armate, în care nu poate fi vorba nici de întârzierea celor veniți mai pe urmă, nici de graba celor dintâi¹⁴⁸. Într-adevăr, ziua încununării este așteptată de toți, pentru ca în ziua aceea, cei învinși să roșească, iar victorioșii să primească așteptata cunună a biruinței. De asemenea n-a lăsat ascuns faptul că sunt socotiți mai vrednici de răsplată cei născuți moralmente mai devreme, decât cei născuți mai târziu, fiindcă – făcând comparație cu nașterea din pântec de femeie – sunt mai viguroși "cei născuți în tinerețea forței, mai slabi cei născuți la vreme de bătrânețe"¹⁴⁹. Căci bătrânețea e sleită de multe nașteri și, precum sleit e și pântecul celei ce a născut, însăși ființa creată pare a fi îmbătrânită și lipsită de forța tinereții sale, ca și cum vigoarea resurselor sale i-ar fi deja secătuită.

47. Așadar, cât timp este așteptată împlinirea vremii, așteaptă și sufletele răsplata ce li se cuvine. Pe unele le așteaptă pedeapsa, pe altele fericirea veșnică; dar, în răstimpul acesta, nici primele nu sunt

143. Ezdra IV, 7, 32 și urm.

144. Cf. Ioan 14, 2.

145. Platon, *De republica* X, 620 A.

146. E vorba de înșelătoarea credință în metempsihoză.

147. Ezdra IV, 7, 23.

148. Ezdra IV, 5, 42.

149. Ezdra IV, 5, 53.

fără pedeapsă, nici cele din urmă fără folos. Căci primele¹⁵⁰ – se vor tulbura văzând că pe sufletele care au păzit legea lui Dumnezeu le așteaptă cununa dreptății¹⁵¹ și că locașurile lor sunt păzite de îngeri, pe când ele vor fi pedepsite pentru fățarnicia și trufia lor și vor avea parte de rușine și tulburare încât, privind preamărirea Celui Prea Înalt, roșesc să vină în fața Aceluia ale Cărui porunci le-au disprețuit. La fel a fost și cu Adam¹⁵²: precum i-a fost călcarea poruncii, așa i-a fost rușinea, fiindcă, precum a alunecat prin nerespectarea poruncilor cerești și s-a ascuns de rușinea căderii sale, tot așa nu a îndrăznit să înfrunte strălucirea prezenței dumnezeiești, de rușinea conștiinței sale păcătoase; la fel nici sufletele păcătoșilor nu vor îndura strălucirea acelei lumini scânteietoare, în a cărei prezență își vor aminti că au greșit.

XI. 48. Bucuria sufletelor drepte trece însă prin anumite trepte. Mai întâi se bucură că au biruit trupul și nu s-au inclinat farmecelor lui. Apoi că, drept preț al sânguinței și nevinovăției lor, au parte de o deplină liniște și nu sunt încatușate, ca sufletele celor necredincioși, de rătăcirii și neorânduiei și nu sunt chinuite de amintirea vicilor lor, nici nu sunt sfâșiate de clocotul grijilor. În al treilea rând, pentru că se sprijină pe mărturia dumnezeiască de a fi păstrat legea și de aceea nu se tem, la judecata din urmă, de răspunsul pentru faptele lor. În al patrulea rând, fiindcă încep să înțeleagă sensul odihnei lor și să prevadă viitoarea lor mărire și, fermecate de această idee mângâietoare, se vor odihni în locașurile îngerilor. Al cincilea rând cuprinde însă strălucirea deplinei fericiri, fiindcă au ajuns, din această închisoare a trupului supus stricăciunii, la lumină și libertate și stăpânesc moștenirea făgăduită. Aceasta este treapta odihnei, fiindcă este și cea a reînvierii. Căci, precum a spus Apostolul: "Precum în Adam toți mor, așa și în Hristos toți vor învia. Dar fiecare în rândul cetei sale: Hristos începătură; apoi cei ai lui Hristos, care au crezut în venirea Lui; după aceea, sfârșitul"¹⁵³. Va fi, prin urmare, o treaptă diferită de strălucire și mărire, potrivit vredniciei fiecăruia. Chiar înaintarea în trepte exprimă progresul strălucirii. Apoi, în a șasea treaptă, li se va arăta sufletelor că înfățișarea lor începe să strălucească aidoma soarelui, ca să fie la fel cu sclipirile stelelor, strălucire care însă nu mai are de acum starea de pieire a acestora.

150. Lacună completată la subsol – *conturbabuntur*.

151. 2 Tîm. 4, 8.

152. Cf. Fac. 3, 8.

153. 1 Cor. 15, 22-24.

A șaptea treaptă va fi de așa fel că sufletele tresaltă pline de siguranță și se încred fără nicio șovăială și se bucură fără margini, grăbindu-se să vadă fața Aceluia, Căruia I-au dat ascultarea unei credincioase supunerii, fapt pentru care vor primi, drept recunoaștere a conștiinței lor nepătate, marea răsplată pentru puțină lor trudă; căci, începând să primească această răsplată, își dau seama cât de neînsemnate sunt ostenelele din lumea aceasta, în schimbul cărora se primește slava atât de mare a răsplătirii veșnice. "Această treaptă, spune Ezdra, cuprinde sufletele celor drepti"¹⁵⁴, pe care el nu a ezitat, în treapta a cincea, să-i numească nemuritori chiar: "pe care loc – zice el¹⁵⁵ – bucurându-se și nemuritori, încep să-l ia în primire". "Aceasta este – zice Ezdra¹⁵⁶ – prima odihnă a sufletelor de-a lungul celor șapte trepte și prima realizare a viitoareii măriri, mai înainte de a se bucura pe deplin, în locașurile lor, de harul unei uniri desăvârșite". De aceea proorocul spune îngerului: "Așadar va veni vremea pentru suflete – după ce se vor fi separat de corpuri – să vadă, precum ai spus, acestea. Și i-a răspuns îngerul: Șapte zile va dura libertatea acestora, ca în șapte zile să vadă ce le-a fost prezis și, după aceea, se vor aduna în locașurile lor"¹⁵⁷.

Cele privitoare la treptele celor drepti au fost spuse mai pe larg decât cele referitoare la pătimirile păcătoșilor, fiindcă e mai bine a cunoaște cum sunt răsplătiți cei nevinovați decât cum sunt chinuiți nelegiuții.

49. Așadar, fiindcă dreptii sunt astfel răsplătiți, să vadă fața lui Dumnezeu și lumina aceea care luminează pe tot omul, să ne străduim și noi, încă de acum, în așa fel ca sufletul nostru să se apropie de Dumnezeu, să se apropie de El vorba noastră, cu El să se unească dorința noastră, să nu ne despărțim de El. Și cât timp stăm încă aici, să fim uniți cu Dumnezeu prin meditație, lectură, rugăciune, pentru a-L cunoaște cât putem mai bine; în parte [doar] îl cunoaștem chiar de aici, fiindcă aici toate sunt nedesăvârșite, acolo toate depline, aici suntem slabi, acolo puternici. "Căci, zice Apostolul, acum vedem ca prin oglindă, în ghicitură; atunci însă, față către față"¹⁵⁸. Atunci, arătată fiindu-ne fața Sa, ne va fi îngăduit să privim mărirea lui Dumnezeu, pe care acum sufletele învăluite de mădularele opace ale acestui corp și adumbrite de un fel de pete și

154. Ezdra IV, 7, 79.

155. Ezdra IV, 7, 76.

156. Ezdra IV, 7, 79.

157. Ezdra IV, 7, 80-82.

158. 1 Cor. 13, 12.

impurități ale cărnii acesteia nu o pot vedea limpede. Căci zis-a Domnul: "Nu poate omul vedea fața Mea și să trăiască"¹⁵⁹.

Și într-adevăr grăiește; căci dacă ochii noștri nu pot suferi razele soarelui – și e știut lucru că dacă cineva i-ar ține mai mult timp îndreptați înspre soare ar orbi –, dacă o creatură, zlc, nu poate privi ceva creat fără propria-i pierdere și suferință, cum ar putea privi omul, fără propria-i primejdie, înfățișarea strălucitoare a Creatorului veșnic, el, cel îmbrăcat în acest înveliș al trupului? Căci cine e drept în fața lui Dumnezeu, de vreme ce chiar pruncul de o singură zi nu e scutit de păcat și nimeni nu se poate lăuda cu înfrânarea și nevinovăția inimii sale?

50. Să nu ne temem, așadar, de faptul că suntem chemați înapoi dintre oameni; să nu ne temem de acel sfârșit obligatoriu pentru toți, sfârșit în care Ezdra a găsit răsplata supunerii sale, când Domnul i-a zis: "Și tu vei fi luat dintre oameni și vei găsi adăpost alături de Fiul Meu și de semenii tăi"¹⁶⁰. Dacă pentru Ezdra era un lucru mareț și dătător de fericire să stea împreună cu semenii lui, cu cât mai mareț și mai fericit va fi pentru noi să mergem la cei încă și mai buni și să fim alături de cei ale căror fapte le admirăm!

51. Cine a spus primul aceasta? Ezdra sau Platon? Sfântul Pavel a urmat cuvintelor lui Ezdra, nu celor ale lui Platon. Ezdra a arătat cel dintâi, după descoperirea ce a avut-o, că dreptii vor fi împreună cu Hristos, împreună cu sfinții. După el, și marele Socrate spune că se grăbește spre zeii săi, spre oamenii aceia foarte buni¹⁶¹. Prin urmare, nouă ne aparțin cele cuprinse în cărțile filosofilor. Pe când Platon a enunțat idei pentru care nu avea mărturie proprie, noi ne sprijinim pe autoritatea învățăturii dumnezeiești: Moise și Ilie au apărut alături de Hristos¹⁶²; Avraam a găzduit¹⁶³ alți Doi, alături de Dumnezeu; Iacov s-a luptat cu Dumnezeu¹⁶⁴; Daniel, inspirat de Sfântul Duh, a spus că în cer dreptii strălucesc ca soarele și stelele¹⁶⁵.

XII.52. Încrezători deci în acestea, să ne îndreptăm plini de curaj spre Răscumpărătorul nostru Iisus; plini de curaj să pornim, când va sosi ziua, la adunarea patriarhilor, la părintele nostru Avraam; plini

159. Ieș. 33, 20.

160. Ezdra IV, 14, 9.

161. Platon, *Fedon* 63 C (trad. rom. p. 328-329) și *Apărarea lui Socrate*, 41 A, p. 36.

162. Cf. Matei 17, 3.

163. Cf. Fac. 18, 2.

164. Cf. Fac. 32, 28.

165. Cf. Dan. 12, 3.

de curaj să ne îndreptăm spre ceata sfinților și întrunirea dreptilor. Căci vom merge la părinții noștri; vom merge la marii dascăli ai credinței noastre, ca, de cumva ne-ar lipsi faptele bune, credința să ne ajute și moștenirea să ne fie păstrată. Vom merge și acolo unde Sfântul Avraam este gata să ne primească în sânul său, să-i primească pe cei săraci, cum l-a primit și pe Lazăr; în sânul lui se odihnesc cei care în lumea aceasta au îndurat osteneli și supărări.

53. Și acum, Părinte, iarăși și iarăși întinde-Ți brațele, ca să-l ridici de aici pe cel sărac; deschide-Ți inima, pregătește-Ți locașurile, ca să primești cât mai mulți; căci foarte mulți am crezut în Domnul. Dar, deși credința a crescut, nedreptatea e în floare, iubirea se răcește.

Vom merge la cei ce stau la masă în împărăția lui Dumnezeu, împreună cu Avraam și cu Isaac și cu Iacov¹⁶⁶, pentru că ei, chemați fiind la ospăț, nu s-au scuzat¹⁶⁷.

Vom merge acolo unde e paradisul fericirii, unde pe omul care a căzut între tâlhari¹⁶⁸ nu-l mai dor rănilor, unde însuși tâlharul¹⁶⁹ se bucură de împărtășirea împărăției cerești; unde niciun nor, niciun fulger, niciun tunet, nicio furtună, nici întunericul, nici noaptea, nici înserarea, nici vara, nici iarna nu vor tulbura înfățișările vremii; unde nu va fi frig, grindină, ploi; unde nu va fi trebuință de lumina acestui soare, nici de a lunii, nici de sclipirea stelelor, "ci va lumina singură strălucirea lui Dumnezeu"¹⁷⁰, căci Domnul va fi lumina tuturor¹⁷¹, iar acea "lumină adevărată, care luminează pe tot omul"¹⁷², va străluci peste toate. Vom merge acolo unde Domnul Iisus a pregătit locașul pentru supușii Săi, pentru ca unde este El să fim și noi¹⁷³; căci așa a voit.

Auzi-L pe Domnul spunând care sunt acele locașuri¹⁷⁴: "În casa Tatălui Meu sunt multe locașuri"; auzi-L spunând care este voința Lui¹⁷⁵: "Iarăși vin și vă iau pe voi la Mine, ca să fiți și voi unde sunt Eu".

166. Matei 8, 11.

167. Cf. Luca 14, 18.

168. Cf. Luca 10, 30.

169. Cf. Luca 23, 43.

170. Ezdra IV, 7, 10.

171. Cf. Ioan 1, 4.

172. Ioan 1, 9.

173. Cf. Ioan 14, 2 și 3.

174. Ioan 14, 2.

175. Ioan 14, 3.

54. Dar s-ar putea obiecta că, deoarece Hristos Se adresa numai ucenicilor Lui, numai lor le-a promis multe locașuri; că deci numai celor unsprezece ucenici le pregătea. Cum înțelegem însă atunci afirmația că vor veni din toate părțile și vor sta la masă în împărăția lui Dumnezeu¹⁷⁶? De ce ne îndoiim de atotputernicia voinței dumnezeiești? E doar în puterea lui Hristos să plinească ceea ce vrea. De altfel Hristos a arătat și calea, a arătat și locul, zicând¹⁷⁷: "Și unde Mă duc Eu, voi știți și știți și calea". Locul se găsește la Tatăl, calea este Hristos, precum spune El însuși¹⁷⁸: "Eu sunt Calea, Adevărul și Viața. Nimeni nu vine la Tatăl Meu decât prin Mine!".

Să urmăm această cale, să tindem spre acest adevăr, să trăim această viață. Calea e cea care te conduce spre țință; Adevărul îți dă putere; Viața e cea care îți este redată prin ea însăși.

Și ca să știm care e adevărata Lui voință, a adăugat mai pe urmă¹⁷⁹: "Părinte, voiesc ca unde sunt Eu să fie împreună cu Mine și aceia pe care Mi i-ai dat, ca să vadă slava Mea, Părinte".

Repetarea aceasta este o întărire, ca de pildă în: "Avraame, Avraame!"¹⁸⁰. Și, în altă parte: "Eu, Eu sunt Acela Care șterge fără-delegile tale"¹⁸¹. Minunat este însă faptul că mai întâi a făgăduit, și apoi a cerut. Și deoarece mai întâi a făgăduit și apoi a cerut de la Tatăl, nu înainte a cerut și apoi a făgăduit, înseamnă că a făgăduit în calitate de stăpân al darului, conștient de atotputernicia Lui; că a cerut de la Tatăl, pentru a ne dezvălui respectul față de El; a făgăduit mai întâi, ca să-I recunoaștem puterea; a cerut după aceea, ca să-I înțelegem respectul față de Tatăl. Nu a cerut mai întâi și apoi a promis, ca să nu ni se pară că ne-a promis ceva ce obținuse cerând înainte de a ne fi oferit.

Și nu e cazul să credem că e de prisos faptul că a cerut: aceasta ne arată participarea voinței Tatălui, în care se manifestă unitatea deplină, nu o creștere a puterii.

55. Te urmăm, Doamne Iisuse! Ajută-ne însă să Te urmăm, fiindcă fără Tine nimeni nu se va înălța. Căci Tu ești Calea, Adevărul și Viața¹⁸², puterea, încrederea, răsplata. Primește-i pe ai Tăi, căci ești Calea; întărește-i, căci ești Adevărul; dă-le viață, căci ești Viața.

176. Cf. Matei 8, 11.

177. Ioan 14, 4.

178. Ioan 14, 6.

179. Ioan 17, 24.

180. Fac. 22, 1.

181. Is. 43, 25.

182. Ioan 14, 6.

Arată-ne acel bine al Tău, pe care David, care trăia în casa Domnului, dorea să-l vadă și de aceea zicea¹⁸³: "Cine ne va arăta nouă cele bune?"; iar în altă parte¹⁸⁴: "Cred că voi vedea bunătățile Domnului în pământul celor vii". Căci acolo sunt bunătățile, unde este viața veșnică, viața fără de păcat. Apoi el mai zice¹⁸⁵: "Umplea-ne-vom de bunătățile casei Tale". Acest lucru de aceea l-am repetat, ca să înțelegem că de aici au împrumutat filosofi acel bine pe care îl consideră suprem.

Arată-ne, așadar, acel cu adevărat bine al Tău, acel bine ceresc, "căci în El trăim și suntem și ne mișcăm!"¹⁸⁶. Ne mișcăm ca pe o cale; suntem ca în adevăr; trăim ca în viața veșnică.

Arată-ne acel bine fără seamăn, în veci nepieritor și neschimbător, în care să trăim pururea și în deplina lui cunoaștere, precum știm de la Pavel, chivotul alegerii Tale, care a spus¹⁸⁷: "Căci poate pentru aceea a fost despărțit de tine câtva timp, ca veșnic să fie al tău". Așadar, scriind lui Filimon, l-a numit slujitor al lui Dumnezeu pe cel a cărui credință în cunoașterea întregului bine, cum e la sfinți, o cerea să fie mai evidentă față de Iisus Hristos.

În acel bine se găsește odihna netulburată, lumina nemuritoare, harul veșnic, moștenirea sfântă a sufletelor și o liniște fără de griji, nu supusă morții, ci scăpată de moarte; acolo nu e nici lacrimă, nici plânset – căci cum să fie plânset, acolo unde nu este cădere? –; acolo se găsesc sfinții tăi, scutiți de rătăcirii și griji, de nechibzuință și ignoranță, de frică și de groază, de poftă și de toate impuritățile și patimile trupești; acolo e tărâmul celor vii și, ca să adăugăm autoritate acestei afirmații, binele, despre care profetul zice: "Întoarce-te, suflete al meu, la odihna ta, că Domnul mi-a făcut mie bine; că a scos sufletul meu din moarte, ochii mei din lacrimi, picioarele mele de la cădere. Bine voi plăcea înaintea lui Dumnezeu, în pământul celor vii"¹⁸⁸. Voi plăcea, zice, nu plac; își pune, adică, nădejdea în vremea ce va să fie. Însă celor prezente le sunt contrarii cele ce au să fie; și celor trecătoare, cele veșnice; prin urmare, fiindcă acolo este tărâmul celor vii, aici fără îndoială este cel al morților.

183. Ps. 4, 6.

184. Ps. 26, 19.

185. Ps. 64, 5.

186. Fapte 17, 28.

187. Fil. 15.

188. Ps. 114, 7-9.

56. Oare nu acesta este tărâmul morților, unde e umbra morții¹⁸⁹, unde e poarta morții, unde e trupul morții? Iată de ce i se dă lui Petru să nu-l biruie pe el porțile iadului¹⁹⁰. Porțile iadului sunt acestea pământești. De asemenea și psalmistul zice: "Tu, Cel ce mă înalți din porțile morții"¹⁹¹. Căci, precum porțile dreptății sunt cele în care sfinții îl mărturisesc pe Dumnezeu, așa sunt porțile fărădelegilor acelea în care necredincioșii L-au tăgăduit pe Domnul.

Ia aminte că aceasta este împărăția morților; deci "cel ce se va atinge de trupul unui mort, om necurat să fie"¹⁹²; necurat va fi însă, înaintea Domnului, orice nelegiuit. Așadar, cine va trăi în nelegiuire va fi necurat; cine va trăi în desfătări va fi mort, fiindcă "cea care trăiește în desfătări, deși vie, e moartă"¹⁹³.

Și cei care sunt necredincioși coboară în iad cât timp sunt în viață: deși ne pare că trăiesc cu noi, ei sunt totuși în iad. Dacă cineva ia camătă, săvârșește o tâlhărie, viața nu trăiește în el, precum găsim la Iezechiel¹⁹⁴. Dacă însă s-a întors și păzește poruncile Domnului și le împlinește, "va trăi și viața va trăi în el"¹⁹⁵. Așadar și acesta se va găsi pe tărâmul celor vii, pe acel tărâm unde viața nu e ascunsă, ci liberă; unde nu e umbră, ci mărire; căci aici însuși Pavel nu trăia în mărire; de aceea suspina în trupul morții. Să-l ascultăm vorbind: "Căci acum viața noastră este ascunsă cu Hristos în Dumnezeu"¹⁹⁶. Când însă Hristos, Care este viața noastră, Se va arăta, atunci și noi, împreună cu El, ne vom arăta întru mărire.

57. Să ne grăbim, așadar, spre viață. Cel ce a atins viața trăiește. Așa a atins-o femeia care, atingând poala hainei Lui, a fost scăpată de la moarte și căreia Mântuitorul i-a zis: "Credința ta te-a mântuit. Mergi în pace!"¹⁹⁷.

Dacă cel ce atinge un mort e nelegiuit, fără îndoială că cel ce atinge un viu este curat. Să-l căutăm, așadar, pe cel ce e viu. Dar, în același timp, să avem grijă să nu-l căutăm printre morți și să nu ni se spună și nouă ca acelor femei: "De ce căutați pe Cel viu între cei morți? Nu este aici, ci a înviat"¹⁹⁸. Însuși Domnul ne-a arătat unde

189. Matei 4, 16.

190. Matei 16, 18.

191. Ps. 9, 13.

192. Num. 19, 11.

193. 1 Tim. 5, 6.

194. Cf. Iez. 33, 18.

195. Iez. 33, 19.

196. Col. 3, 3 și urm.

197. Matei 9, 22 (Luca 8, 48).

198. Luca 24, 5 și urm.

vrea să fie căutat, când zice: "Mergi la frații Mei și le spune: "Mă sui la Tatăl Meu și la Tatăl vostru, la Dumnezeuul Meu și Dumnezeuul vostru"¹⁹⁹.

Acolo deci să-L căutăm, unde L-a căutat Ioan și L-a găsit. El L-a căutat la început, și L-a găsit pe Cel viu la Cel viu, pe Fiul la Tatăl.

Noi să-L căutăm la sfârșitul veacurilor și să-I îmbrățișăm picioarele, să I ne închinăm, pentru ca să ne zică și nouă: "Nu vă temeți!"²⁰⁰, adică nu vă temeți de relele acestui veac, nu vă temeți de nedreptățile acestei lumi, nu vă temeți de valurile patimilor trupesti: Eu sunt răscumpărarea păcătoșilor. Nu vă temeți de întuneric: Eu sunt lumina. Nu vă temeți de moarte: Eu sunt viața. Tot cel ce vine la Mine "nu va vedea moartea în veac"²⁰¹. Fiindcă El însuși e plinătatea Dumnezeirii și Lui însuși I se cuvin podoaba, mărirea, veșnicia din veci. Acum și pururi și în vecii vecilor.

199. Ioan 20, 17.
200. Matei 28, 10.
201. Ioan 8, 51.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Izvoare

Ediția princeps conținând o parte din operele Sfântului Ambrozie a apărut la Veneția, încă sub formă incunabulară, în 1485.

Prima ediție "critică" a fost cea îngrijită de călugării mauriști, în două volume, la Paris în 1686–1690. Ea a fost reeditată adeseori, între altele și în colecția Migne, în 1845, ea însăși retipărită de câteva ori, dar cu destule neclarități.

Nici ediția specială scoasă de P.A. Ballerini la Milano între anii 1875–1883 în 6 volume, după originalele manuscrise păstrate la Milano, nu a satisfăcut pe cercetători.

Ediția cea mai bogată în aparat critic (nici ea completă) este cea publicată de Academia de Științe din Viena în colecția "Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum", vol. 32, 1-4, Viena, 1897–1902, îngrijită de Carol Schenkl, pe care am folosit-o și noi.

Dintre *traduceri* (toate numai parțiale) amintim, pentru limba germană, vechea colecție "Bibliothek der Kirchengäter", editată la Kempte între 1871–1877, din păcate numai în 2 volume, îngrijite de Fr. X. Schulte, iar în seria nouă, la München, în 1912, 1915 și 1917, îngrijită de J. Niederhuber, în 3 volume. Dintre traduceri engleze amintim, tot parțială, pe cea a lui H. de Romustin, 2 volume, New York, 1896.

Studii

A. Pentru orientare generală:

O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Literatur*, III, 1923.

P. de Labriolle, *Histoire de la littérat. lat. chrét.*, Paris, 1924.

Sp. Balanos, *Patrologia*, Atena, 1930 (în lb. greacă).

C. Iordăchescu, *Istoria vechii literaturi creștine*, vol. III, Iași, 1935.

Rauschen-Altaner, *Patrologie*, Freiburg im Breisgau, ed. X, 1935.

F. Cayré, *Patrologie et hist. de la théologie*, I, Paris, 1938.

Ioan G. Coman, *Patrologia*, București, 1956.

B. Privitoare la viața Sfântului Ambrozie:

- A Baunard, *Histoire de S. Ambroise*, Paris, 1899 (ed. III).
Fr. Böhringer, *Die Kirche Christi u. ihre Zeugen*, vol. X, Stuttgart, 1877.
Th. Förster, *Ambrosius. Eine Darstellung...*, Halle, 1884.
M. Ihm, *Studia ambrosiana*, Leipzig, 1900.
Ambrosiana, *Scritt. Varii...*, Milano, 1897.
E. Buonaiuti, *San Ambrogio*, Roma, 1923.
F.H. Dudden, *The Life and Time of St. Ambrose*, Londra, 1935.

C. Privitoare mai ales la scrieri:

- Pierre de Labriolle, *Ambroise*, Paris, 1908.
J. Kellner, *Der Hl. Ambr. als Erklärer des Alten Testaments*, 1893.
M. Schanz, *Geschichte der römischen Literatur*, vol. IV, München, 1902.
Ambroise de Milan: *XVIe centenaire...*, 2 vol., Milano, 1974.

D. Privind politica bisericească a Sfântului Ambrozie:

- Duc. de Broglie, *Saint Ambroise*, Paris, 1899.
H. v. Campenhausen, *Ambr. als Kirchepolitiker*, Heidelberg, 1929.
J.P. Palanque, *S. Ambroise et l'Empire Romain*, Paris, 1933.

CUPRINS

<i>Precuvântare</i> , de P. F. Părinte Patriarh Teoctist	5
Studiu introductiv	7

HEXAEMERON

<i>Introducere</i>	23
Hexaemeron (cele șase zile ale creației)	31

DESPRE RAI

<i>Introducere</i>	59
Despre rai	
<i>'Apoi Domnul Domnezeu a sădit rai în Eden, spre răsărit,</i> <i>și l-a pus acolo pe omul pe care îl zidise"</i>	61

DESPRE CAIN ȘI ABEL

<i>Introducere</i>	115
Despre Cain și Abel	
Cartea întâi	117
Cartea a doua	146

DESPRE NOE ȘI CORABIA LUI

<i>Introducere</i>	175
Despre Noe și corabia lui	177

DESPRE IACOB ȘI DESPRE VIAȚA CEA FERICITĂ

<i>Introducere</i>	243
Despre Iacob și despre viața cea fericită	
Cartea întâi	245
Cartea a doua	266

DESPRE PATRIARHUL IOSIF

<i>Introducere</i>	301
Despre patriarhul Iosif	303

DESPRE PATRIARHI

<i>Introducere</i>	343
Despre Patriarhi	345

APOLOGIE PENTRU DAVID
CĂTRE ÎMPĂRATUL TEODOSIE

<i>Introducere</i>	371
Apologie pentru David. Către împăratul Teodosie	375
Apărarea lui David însuși: Tâlcuirea Psalmului 50	397

DESPRE NABOT IZREELITEANUL

<i>Introducere</i>	427
Despre Nabot Izreeliteanul	429

DESPRE BINEFACERILE MORTII

<i>Introducere</i>	463
Despre binefacerile morții	467
Bibliografie selectivă	501
Cuprins	503

Lectura textului: Dlac. Șt. MILEA
Ierom. Șt. GÂNCEANU
Gabriela SÂNDULESCU

Format 16/70x100. Coll de tipar 31 1/2. Cd. 621

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162 București
Telefon 4067193; 4067194; Fax: 3000553
www.editurapatriarhiei.ro
e-mail: eibmbor@rdslink.ro
tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@editurapatriarhiei.ro